A. P. CEHOV

Opere, vol.7

Anton Pavlovici Cehov

OPERE

volumul VII

Nuvele şi Povestiri

1889–1892

Traducere de Otilia Cazimir şi Nicolae Guma

Note de K. D. Muratova

EDITURA CARTEA RUSĂ
Bucureşti, 1958

A. P. CEHOV

Opere, vol.7

Kindle eBook: Cosimo, iunie 2015
- versiunea 2.0 -

Cuprins:

A.P. Cehov – Opere, vol. 7

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

- 1889 -

Principesa

O poveste banală

- 1890 -

Hoții

Gusev

- 1891 -

Muierile

Un duel

- 1892 -

Nevastă-mea

Zvăpăiata

După spectacol

În surghiun

Vecini

Salonul nr. 6

Spaimă

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

- 1892 -

Fragment

Povestea unei întreprinderi comerciale

Din carnetul de note al unui bătrân pedagog pensionar

Carasul îndrăgostit

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Principesa

O caleaşcă trasă de patru telegari frumoşi, bine ţinuţi, a intrat pe poarta cea mare, zisă şi „Poarta Roşie”, a mănăstirii de călugări N… Monahii şi fraţii, care se adunaseră grămadă în faţa aripii arhondaricului rezervată pentru oaspeţii de neam nobil, recunoscând de departe caii şi vizitiul, şi-au dat seama că doamna din caleaşcă nu era alta decât principesa Vera Gavrilovna, o bună cunoştinţă de-a lor.

Lacheul, un bătrân în livrea, a sărit de pe capră şi a ajutat-o să coboare. Principesa şi-a ridicat voaleta neagră şi, fără grabă, s-a apropiat de călugări ca să le primească binecuvântarea. Apoi i-a salutat cu prietenie pe fraţi şi s-a îndreptat spre arhondaric.

— Nu-i aşa că v-a fost dor de principesa voastră? a întrebat ea pe călugării care-i duceau bagajele. E o lună încheiată de când n-am mai fost pe la voi. În sfârşit, a dat Dumnezeu şi v-a sosit şi principesa: iat-o, priviţi-o în voie. Dar unde-i părintele arhimandrit? Ard de nerăbdare să-l văd! O, e un bătrân minunat! Trebuie să fiţi mândri că aveţi un asemenea stareţ…

Când arhimandritul a intrat în odaie, principesa a scos un strigăt de bucurie, şi-a încrucişat braţele pe piept şi i-a ieşit în întâmpinare, s-o binecuvânteze.

— Nu, nu, lasă-mă să-ţi sărut dreapta! a zis, apucându-i mâna şi sărutându-i-o de trei ori, apăsat. Cât de fericită sunt că te văd, Sfinţia Ta! Nici vorbă că ai uitat-o pe principesă! Pe când eu m-am gândit tot timpul la frumoasa voastră mănăstire. Ce bine-i aici! Viaţa aceasta închinată Celui de Sus, departe de deşertăciunile lumii, are un farmec deosebit, Sfinţia Ta, pe care eu, una, îl simt până-n adâncul sufletului, dar nu-l pot exprima în vorbe.

Obrajii i se aprindeau şi ochii i se umezeau. Totuşi vorbea înainte cu însufleţire, în timp ce arhimandritul, un bătrân de vreo 70 de ani, urât, ursuz şi timid, tăcea şi doar din când în când îi răspundea scurt, milităreşte:

— Întocmai, Strălucirea Voastră… prea bine… am înţeles… Veţi binevoi să rămâneţi mai mult la noi? a întrebat-o el într-un târziu.

— Noaptea asta o să rămân la dumneavoastră, iar mâine mă reped până la Klavdia Nikolaevna. De mult n-am mai văzut-o! Însă poimâine mă întorc şi mai stau aici vreo trei sau patru zile. Vreau să-mi odihnesc sufletul, Sfinţia Ta…

Principesei îi plăcea să vină la mănăstirea N., pe care o îndrăgise de vreo doi ani şi unde petrecea lunile de vară câte două sau trei zile, uneori chiar câte o săptămână. Liniştea, fraţii sfioşi, tavanele scunde, mirosul de lemn de chiparos, mâncarea fără pretenţii, perdeluţele ieftine de la ferestre – toate o mişcau, o înduioşau şi o predispuneau la reculegere şi la înălţare sufletească. Era destul să stea o jumătate de ceas în odăiţele ei de la arhondaric, ca să i se pară că şi ea e sfioasă şi modestă şi că răspândeşte mireasmă de chiparos. Trecutul rămânea undeva, departe în urmă. Îşi pierdea din importanţă şi principesa începea să-şi imagineze că, deşi nu avea decât 29 de ani, semăna grozav de mult cu bătrânul arhimandrit şi, ca şi el, nu era făcută nici pentru bogăţii, nici pentru onoruri pământeşti sau dragoste, ci pentru o viaţă tihnită, cât mai departe de lume, cât mai umbrită, o viaţă ca aceea pe care o duc călugării în chiliile lor…

În chilia plină de întuneric a vreunui pustnic cufundat în rugăciuni, se întâmplă să pătrundă uneori, pe neaşteptate, o rază de soare, sau o păsărică să înceapă a ciripi pe prichiciul ferestrei. Pustnicul cel mohorât nu se poate opri să nu zâmbească şi, din pieptul lui apăsat de povara păcatelor, porneşte dintr-odată, ca de sub o lespede grea, un val potolit de bucurie nevinovată. Principesei i se părea că şi prezenţa ei aducea aceeaşi mângâiere ca şi raza de soare sau ca păsărica. Zâmbetul prietenos şi vesel, privirea blândă, glasul, glumele şi toată făptura ei mărunţică şi plinuţă, îmbrăcată într-o rochie neagră, modestă, trebuia să trezească, fără îndoială, în sufletul oamenilor acelora simpli şi ursuzi, un sentiment de înduioşare şi de bucurie. Uitându-se la ea, fiecare trebuia să-şi spună: „Dumnezeu ne-a trimis un înger…” Şi, simţind că toţi gândeau aşa, principesa zâmbea cu şi mai multă prietenie, căutând să semene cât mai mult cu o păsărică.

După ce şi-a luat ceaiul şi s-a odihnit, principesa a ieşit să se plimbe. Soarele asfinţise. Dinspre grădiniţa cu flori a mănăstirii adia şi o învăluia răcoarea parfumată a micsandrelor stropite chiar atunci. Din biserică se auzea, domol, glasul călugărilor care, de departe, părea nespus de frumos şi de trist: se slujea vecernia. În ferestrele întunecate, în care jucau sfioase pâlpâirile lumânărilor, în umbrele ce se aşternuseră

împrejur, în făptura călugărului bătrân, care stătea în pridvor lângă icoana milelor, era atâta liniște și atâta pace nesfârșită, încât, fără să știe de ce, principesei îi venea să plângă…

Iar dincolo de Poarta Roșie, peste aleea cu bănci ce se întindea între zidul mănăstirii și un șir de mesteceni, se înserase de-a binelea. Văzduhul se întuneca văzând cu ochii… Principesa a luat-o pe alee, apoi s-a așezat pe o bancă și s-a lăsat în voia gândurilor.

Își zicea că poate ar fi mai bine să se mute pentru totdeauna în mănăstirea asta, unde viața era liniștită și netulburată ca o seară de vară; că ar fi bine să-l uite cu totul pe principele cel desfrânat și nerecunoscător, să uite de averea ei imensă, de creditorii care o sâcâiau în fiecare zi, de necazurile ei nesfârșite, de Daşa, camerista, care în dimineața aceea își luase o mutră așa de obraznică… Ce bine ar fi să poată sta toată viața aici, pe bancă, să se uite cum plutește jos, în vale, printre trunchiurile mestecenilor, ceața zdrențuită a înserării și cum un stol de ciori, în drumul lor spre culcușul de noapte, zboară de departe peste pădure, ca un nor care aduce cu un văl negru… Să-i vadă pe cei doi frați – unul cocoțat călare pe o mârțoagă tărcată, celălalt pe jos – cum mână caii la păşunea de noapte și, fericiți că sunt și ei, în sfârșit, de capul lor, zburdă ca niște copii. Glasurile lor tinere răsună limpede în văzduhul neclintit și vorbele li se aud desluşit. Ce plăcut e să stai și să asculți liniștea nopții! Iată, o adiere ușoară trece peste vârfurile mestecenilor, o broască face să foșnească iarba uscată, iar dincolo de ziduri orologiul mănăstirii bate sfertul… Să stai așa, încremenită, să asculți șoaptele nopții și să-ți depeni gândurile, să ți le depeni la nesfârșit…

O bătrână trece prin fața ei cu o traistă în spinare. Principesa se gândește că ar fi bine s-o oprească, să-i spună o vorbă de mângâiere și s-o ajute… Dar bătrâna nici măcar nu întoarce capul și se face nevăzută pe după colț.

Puțin mai târziu, pe alee se ivește un bărbat înalt, cu barba căruntă și cu pălărie de pai. Când ajunge în dreptul principesei, își scoate pălăria și o salută. După chelia respectabilă și după nasul ascuțit și coroiat, principesa recunoaște pe doctorul Mihail Ivanovici, care, cu vreo cinci ani în urmă, fusese în serviciul ei la Dubovki. Își aduce aminte că spusese cineva cum că doctorului îi murise nevasta anul trecut. Ar vrea acum să-i arate că-i împărtășește durerea și, în același timp, să-i spună o vorbă de mângâiere.

— Doctore, am impresia că nu m-ai recunoscut, îi zice, zâmbindu-i cu prietenie.

— Vă înșelați, principesă, v-am recunoscut, îi răspunde doctorul, scoțându-și încă o dată pălăria.

— Da? Îţi mulţumesc. Credeam că ai uitat-o pe principesa dumitale. De obicei, oamenii îşi amintesc numai de duşmani şi-i uită pe prieteni. Ai venit şi dumneata să te închini?

— Vin aici în fiecare sâmbătă, şi asta de nevoie: sunt medicul mănăstirii.

— Şi altfel, cum o mai duci? îl întreabă principesa, oftând. Am auzit că ţi-ai pierdut soţia. Ce nenorocire!

— Într-adevăr, principesă, pentru mine e o mare nenorocire.

— Ce poţi face? Asemenea încercări trebuie să le îndurăm cu resemnare. Niciun fir de păr nu se clinteşte de pe capul omului fără voia providenţei.

— Aşa e, principesă.

La surâsul blând şi prietenos al principesei şi la suspinele ei, doctorul răspunde rece şi searbăd: „aşa e, principesă”. Şi până şi expresia feţei lui e searbădă şi rece.

„Oare ce-aş putea să-i mai spun?” se întreabă principesa.

— Nu ne-am văzut de-o veşnicie! începe ea din nou. De cinci ani! Multă apă a curs pe râu şi multe s-au schimbat de atunci. Când mă gândesc, mă apucă groaza. Dar ştii că m-am căsătorit? Din contesă, iată-mă principesă! În vremea asta am reuşit să mă şi despart de soţul meu.

— Am auzit.

— Prin multe încercări am trecut! Cu voia lui Dumnezeu, se înţelege. Ai auzit, fără îndoială, că sunt aproape ruinată. Ca să plătesc datoriile nenorocitului meu soţ, am fost nevoită să-mi vând moşiile Dubovki, Kiriakovo şi Sofino. Am rămas numai cu Baranovo şi Mihalţevo. Mă cutremur când mă uit în urmă: prin câte schimbări, prin câte nenorociri am trecut, câte greşeli am făcut!

— Aşa e, aţi făcut multe greşeli!

Principesa se tulbură. Îşi cunoaşte greşelile, dar ele sunt atât de intime, încât numai ea se poate gândi la ele, numai ea are dreptul să vorbească despre ele… Totuşi nu se poate stăpâni şi întreabă:

— De care greşeli vorbeşti?

— Dumneavoastră singură aţi adus vorba despre ele, prin urmare le ştiţi… îi răspunde doctorul zâmbind. N-are niciun rost să le mai răscolim.

— Ba nu, doctore, spune-mi-le. Ţi-aş rămâne foarte recunoscătoare. Şi te rog să nu mă cruţi. Îmi place să mi se spună adevărul în faţă.

— Dar n-am nicio cădere să fiu judecătorul dumneavoastră, principesă!

— Să fii judecătorul meu? Vorbeşti aşa, de parcă ai şti ceva. Haide, spune odată!

— Dacă ţineţi numaidecât, fie. Din păcate însă nu prea ştiu să vorbesc şi nu pot fi totdeauna înţeles.

Doctorul rămâne o clipă pe gânduri, apoi începe:

— Da, aţi făcut multe greşeli, dar la drept vorbind cea mai gravă dintre ele, după mine, a fost spiritul acela cu care… care a stăpânit peste toate domeniile dumneavoastră. După cum vedeţi, nu prea ştiu să mă exprim… Vreau să spun: antipatia, dispreţul faţă de oameni care se simţea în toate şi la fiecare pas. Pe acest dispreţ era întemeiată la dumneavoastră toată structura vieţii. Dispreţ faţă de glasul omului, faţă de chipul, de ceafa, de mersul lui – într-un cuvânt, faţă de tot ce era om. La toate intrările şi la toate scările stăteau înfipţi bandiţi în livrea, trântori îmbuibaţi şi grosolani, ca să împiedice de a intra în casă pe cei prost îmbrăcaţi. În vestibul erau înşirate scaune cu spătare înalte, ca în timpul balurilor şi recepţiilor să nu murdărească lacheii, cu ceafa, tapetul de pe pereţi. În toate încăperile erau întinse pe jos covoare groase, să nu se audă zgomotul paşilor. Oricine intra era prevenit să vorbească încet, cât mai puţin şi să nu pomenească despre lucruri care ar fi putut să vă tulbure buna dispoziţie sau să vă zdruncine nervii. În biroul dumneavoastră nu întindeaţi mâna nimănui şi oamenii nu erau poftiţi să se aşeze, exact cum aţi făcut şi acum: nu mi-aţi întins mâna şi nu m-aţi poftit să mă aşez…

— Mă rog, dacă doreşti… zice principesa zâmbind şi întinzându-i mâna. Dar face să te superi pentru atâta lucru?…

— Parcă mă supăr? şi doctorul râde, dar îndată se aprinde iarăşi, îşi scoate pălăria şi, făcându-şi vânt cu ea, urmează cu însufleţire: Ca să spun drept, de mult aştept prilejul să vă spun tot, tot… După mine, dumneavoastră, întocmai ca Napoleon, consideraţi oamenii ca fiind doar carne de tun. Cu singura deosebire că Napoleon avea cel puţin o justificare, pe când dispreţul dumneavoastră nu are nici atât.

— Cum, eu îi dispreţuiesc pe oameni? Eu? face principesa uimită, apoi, ridicând din umeri, zâmbeşte din nou.

— Da, dumneavoastră. Poate că vreţi dovezi? Iată-le! La Mihalţevo trăiesc din cerşit trei foşti bucătari, care au orbit de dogoarea cuptoarelor din bucătăriile dumneavoastră. Toţi oamenii sănătoşi, voinici şi arătoşi de pe zecile de mii de deseatine care alcătuiesc moşiile dumneavoastră au fost luaţi fie de dumneavoastră, fie de cei care s-au oploşit pe lângă dumneavoastră şi făcuţi vechili, lachei sau vizitii. Fiinţele acestea cu două picioare au fost crescute în spirit de slugărnicie, s-au îmbuibat, s-au sălbăticit şi, într-un cuvânt, şi-au pierdut chipul şi asemănarea cu Dumnezeu. Medicii tineri, agronomii, învăţătorii şi, îndeobşte, toţi intelectualii, au fost luaţi de la îndeletnicirile şi de la munca lor cinstită şi, pentru o

bucată de pâine, au fost obligaţi să se preteze la tot felul de maimuţăreli, de care se ruşinează orice om de treabă. Şi în mai puţin de trei ani de slujbă, aceşti tineri ajung făţarnici, linguşitori, pârâtori… Mă rog, bine e asta? Administratorii polonezi, spionii aceştia ticăloşi, toţi Kazimirii şi Kactanii dumneavoastră, cutreieră de dimineaţa şi până seara zecile de mii de deseatine şi, ca să vă fie pe plac, caută să ia câte trei piei de pe un bou. Vedeţi, vorbesc fără şir, dar n-are a face. Pe oamenii de jos, din popor, dumneavoastră nu-i socotiţi ca pe oameni. De altfel, chiar şi prinţii, conţii şi arhiereii care vin la dumneavoastră nu sunt socotiţi decât ca un decor, nu ca fiinţe vii. Dar… dar ceea ce mă revoltă mai ales e faptul că aveţi o avere de peste un milion şi nu faceţi nimic pentru oameni, absolut nimic!

Mirată, speriată şi ofensată, principesa nu ştie ce să facă şi ce să răspundă. Niciodată nu i s-a vorbit pe un ton ca acesta. Glasul antipatic şi furios al doctorului, vorba lui greoaie şi bâlbâită îi sună în urechi ca bătăi asurzitoare de ciocan. Pe urmă începe a i se părea că doctorul, care gesticulează mereu, o loveşte cu pălăria peste cap.

— Nu-i adevărat! şopteşte ea cu glas rugător. Am făcut mult bine oamenilor, doar ştii şi dumneata.

— Ce spuneţi? strigă doctorul. E cu putinţă oare să mai credeţi că operele dumneavoastră de binefacere sunt ceva serios şi folositor şi să nu vă daţi seama că totul nu e decât o fanfaronadă? O comedie de la început şi până la sfârşit, un joc de-a dragostea pentru aproapele, dar un joc fără ascunziş, aşa fel că până şi copiii şi femeile cele mai mărginite îşi dau seama de asta? Iată, să luăm de pildă – cum îi spune? – azilul de bătrâne rămase singure pe lume, în care m-aţi numit aşa ceva ca un fel de medic-şef, în timp ce dumneavoastră eraţi preşedintă de onoare. Doamne Dumnezeule, ce instituţie simpatică! Aţi zidit o casă cu parchet pe jos şi cu lucarnă la acoperiş, aţi adunat de prin sate vreo zece babe pe care le-aţi obligat să doarmă sub plăpumi de molton şi pe cearşafuri de olandă şi să mănânce caramele.

Doctorul pufneşte de râs în pălărie, cu răutate, apoi urmează repede, înecându-se:

— Ce caraghioslâc! Funcţionarii mărunţei ai azilului încuiau în dulapuri plăpumile şi cearşafurile, ca să nu le murdărească babele. Să doarmă pe jos, vidmele dracului! Bietele băbuţe nu îndrăzneau nici să se aşeze pe paturi, nici să-şi îmbrace camizoanele, nici să calce pe parchet. Totul era păstrat pentru paradă şi dosit de bătrâne ca de hoţi, nenorocitele fiind nevoite să-şi ţină zilele şi să se îmbrace din mila Domnului, căruia i se rugau zi şi noapte să le scape mai repede de puşcărie şi de

oblăduirea „întru mântuirea sufletului” a ticăloşilor care crăpau de osânză şi cărora le încredinţaseră sarcina de a le purta de grijă. Dar cei mai mari ştiţi ce făceau? Să te prăpădeşti de râs, nu alta! Cam de două ori pe săptămână, spre seară, începeau să sosească în galop treizeci şi cinci de mii de curieri vestind cum că a doua zi avea să vină la azil principesa (adică dumneavoastră). Asta însemna că trebuia să-mi las bolnavii, să mă îmbrac şi să vin şi eu la paradă. Bun. Mă prezentam la azil. Îmbrăcate curăţel, cu rochii noi, bătrânele stăteau gata aliniate şi aşteptau. Pe lângă ele se învârtea directorul azilului, un fost „şobolan de garnizoană” în retragere, cu un zâmbet dulceag şi făţarnic. Bătrânele căscau, se uitau una la alta, dar nu îndrăzneau să se plângă. Aşteptam. Şi iată că sosea în galop administratorul secund al moşiei. După o jumătate de oră descindea administratorul, ceva mai târziu administratorul general, apoi altă mărire, şi alta, şi alta… Veneau, veneau mereu! Toţi aveau un aer grav şi misterios. Iar noi aşteptam, aşteptam, lăsându-ne când pe un picior, când pe celălalt, ne uitam la ceas – şi toate le făceam într-o tăcere de mormânt, pentru că nu ne puteam suferi unii pe alţii şi eram la cuţite. Trecea aşa o oră, treceau două… în sfârşit, apărea în zare o caleaşcă şi… şi…

Doctorul izbucneşte într-un râs ascuţit şi urmează, cu glas subţirel:

— Şi dumneavoastră coboraţi din caleaşcă, iar vidmele bătrâne, la comanda şobolanului de garnizoană, începeau să cânte: „Cuvântul nu-i în stare să arate cât de slăvit e Domnul în Sion…” Frumos, nu-i aşa?

De data aceasta, doctorul râde în octave adânci şi dă din mână de parcă ar vrea să arate că nu mai poate articula o vorbă de-atâta râs. Râde greoi, aspru, cu dinţii încleştaţi, cum râd oamenii răi. Şi în râsul lui, ca şi în chipul lui şi în privirea uşor impertinentă, se vede limpede că dispreţuieşte din tot sufletul şi pe principesă, şi azilul ei şi bătrânele. La drept vorbind, nu e nimic de râs în tot ce povesteşte cu atâta stângăcie şi brutalitate. Totuşi râde cu gust, ba chiar cu satisfacţie.

— Dar şcoala? urmează el, suflând din greu de atâta râs. Vă mai aduceţi aminte cum aţi vrut să vă faceţi chiar dumneavoastră profesoara copiilor de mujic? Se vede că straşnice lecţii le-aţi mai ţinut, de vreme ce, curând după asta, toţi şcolarii au dat bir cu fugiţii, de-au trebuit întâi să-i bată şi pe urmă să le dea bani ca să vină din nou la şcoală! Dar când aţi vrut să hrăniţi cu biberonul copiii de ţâţă ai mamelor care se duceau la munca câmpului? Vă mai aduceţi aminte? Umblaţi prin sate, plângând că femeile îşi luau plodurile cu ele la câmp! Până la urmă, starostele a trebuit să le dea poruncă să-şi

lase copiii acasă, cu rândul, ca să aveţi dumneavoastră cu ce vă distra… Însă, lucru de mirare: toată lumea fugea de milostenia dumneavoastră cum fug şoarecii de pisică! De ce, oare? Foarte simplu. Nu că norodul ar fi ignorant şi lipsit de sentimentul recunoştinţei, cum aţi încercat să vă justificaţi, ci pentru că – iertaţi-mi expresia – pentru că în toate iniţiativele dumneavoastră nu era niciun pic de dragoste sau de milă, ci numai dorinţa de a vă distra cu păpuşi vii şi nimic altceva… Cine nu ştie să facă deosebire între oameni şi căţeii de salon, acela să nu-şi bată capul cu filantropia. Vă rog să mă credeţi că între oamenii şi pudelii de tot felul e o mare deosebire.

Inima principesei bate cu putere, urechile îi vâjâie şi i se pare că doctorul, care vorbeşte repede şi cu patimă, bâlbâindu-se şi gesticulând, nu încetează de a o lovi cu pălăria peste cap. Un singur lucru înţelege: că omul care-i vorbeşte e lipsit de educaţie, că e grosolan, rău şi nerecunoscător. Dar anume ce vrea şi ce-i spune, nu e în stare să înţeleagă.

— Pleacă! zice ea cu glas plângător, ridicând braţele în sus ca să-şi apere capul de pălăria doctorului. Pleacă!

— Dar felul cum vă purtaţi cu cei din serviciul dumneavoastră! urmează doctorul, indignat. Nici măcar nu-i socotiţi ca pe nişte oameni, tratându-i ca pe cei din urmă pungaşi! Îngăduiţi-mi să vă întreb: pe mine, de pildă, de ce m-aţi concediat? Am slujit zece ani la tatăl dumneavoastră, apoi la dumneavoastră, am muncit cinstit, fără să ştiu ce e sărbătoarea sau concediul. Mi-am câştigat dragostea oamenilor până la o sută de verste împrejur, pentru ca într-o bună zi să mi se aducă la cunoştinţă că nu mai sunt în serviciul dumneavoastră. Pentru care vină? Nici până astăzi nu-mi pot da seama. Ce importanţă are că sunt doctor în medicină, nobil, absolvent al universităţii din Moscova, tată de familie? Mă puteţi arunca afară, fără nicio explicaţie, ca pe o cârpă oarecare! Ce rost ar avea să-şi bată cineva capul cu mine? Mai târziu am aflat că nevastă-mea a fost de vreo trei ori la dumneavoastră, pe ascuns, fără ştirea mea, să vă roage să mă reprimiţi în serviciu, dar n-aţi primit-o nici măcar o dată. Mi s-a spus că stătea şi plângea pe sală… Nu, n-o să-i iert niciodată această umilinţă, niciodată!

Doctorul tace şi-şi strânge buzele, chibzuind ce lucruri neplăcute ar mai putea să-i spună ca să se răzbune. Îşi aduce aminte de ceva şi chipul încruntat şi rece i se luminează dintr-odată.

— Să luăm acum atitudinea dumneavoastră faţă de această mănăstire, urmează el cu aceeaşi patimă. N-aţi cruţat niciodată pe nimeni şi, cu cât un loc e mai sfânt, cu atât are mai multe şanse să pătimească de pe urma milosteniei şi a bunătăţii

dumneavoastră îngereşti. De ce veniţi aici? Îngăduiţi-mi să vă întreb: ce căutaţi la călugării aceştia? Ce aveţi dumneavoastră cu Hecuba şi ce are Hecuba cu dumneavoastră?[11] Să vă spun eu: e vorba de aceeaşi slăbiciune pentru amuzament, pentru joc, de acelaşi dispreţ pentru fiinţa omenească şi de nimic altceva! Doar nu credeţi în Dumnezeul acestor călugări, şi nu credeţi pentru că aveţi în adâncul inimii un Dumnezeu al dumneavoastră, acela la care aţi ajuns cu mintea în şedinţele de spiritism. Rânduielile bisericeşti le priviţi cu îngăduinţă: nu vă duceţi nici la liturghie, nici la vecernie, preferaţi să dormiţi până la amiază… Atunci, ce căutaţi aici?… Veniţi la mănăstire cu Dumnezeul dumneavoastră şi vă închipuiţi că mănăstirea consideră prezenţa dumneavoastră ca pe o mare cinste! Ei bine, eu unul mă îndoiesc de asta! V-aţi întrebat vreodată – aşa, într-o doară – cam cât îi costă pe călugări vizitele dumneavoastră? Aţi sosit aici astă-seară, dar încă de alaltăieri a venit un călăreţ, trimis de administratorul domeniilor dumneavoastră, să vă anunţe sosirea. Ieri toată ziua vi s-a pregătit apartamentul şi aţi fost aşteptată. Astăzi de dimineaţă v-a sosit avangarda – camerista dumneavoastră, o obrăznicătură, care toată ziua s-a fâţâit prin curte, zăpăcind pe toată lumea cu întrebări şi cu porunci… Ce să vă spun, m-a scos din sărite! De dimineaţă călugării stau ca pe jăratic, că, – de! Dacă nu v-ar primi cu tot alaiul, ar fi vai de capul lor! V-aţi plânge arhiereului: „Înalt prea sfinte, călugării nu ţin la mine! Nu înţeleg cu ce le-am greşit? E drept, sunt o mare păcătoasă, dar mă simt atât de nefericită!” O mănăstire a şi avut deja neplăceri din pricina dumneavoastră. Arhimandritul e om cu carte, ocupat, n-are o clipă de răgaz, iar dumneavoastră mereu trimiteţi după el şi-i stricaţi rostul. N-aveţi niciun pic de consideraţie nici pentru bătrâneţile lui, nici pentru demnitatea lui de om al bisericii. Dacă le-aţi face danii cu inimă largă, aş mai înţelege. Dar de când veniţi aici, călugării n-au văzut de la dumneavoastră nici măcar o sută de ruble!

De obicei, când o tulburau oamenii, când se socotea neînţeleasă sau jignită şi nu ştia ce să răspundă şi ce să facă, principesa se pornea pe plâns. Până la urmă, aşa a făcut şi acum. Şi-a acoperit faţa şi a început să plângă sughiţând des şi subţirel, ca un copil. Doctorul a amuţit dintr-odată şi s-a uitat la ea. S-a întunecat la faţă şi şi-a luat un aer grav.

— Iertaţi-mă, principesă! a îngăimat el cu glas înăbuşit. M-am lăsat dus de un sentiment urât şi mi-am cam ieşit din fire. Îmi pare rău.

Şi, tuşind ruşinat, s-a depărtat cu paşi grăbiţi, uitând să-şi pună pălăria pe cap.

Pe cer au început să sclipească stele. Se vede că şi luna răsărise, deoarece de partea cealaltă a mănăstirii cerul era limpede şi străveziu. De-a lungul zidului alb zburau, fără zgomot, liliecii.

Orologiul a bătut, rar, de trei ori. Trebuie să fi fost nouă fără un sfert. Principesa s-a ridicat şi a luat-o încet spre poartă. Se simţea jignită şi plângea mereu. I se părea că toate câte erau în jurul ei o compătimeau: şi copacii, şi stelele, şi liliecii, ba chiar şi orologiul, care bătuse parcă mai melodios, ca s-o consoleze. Plângea şi se gândea că ar fi bine să se retragă pe toată viaţa în vreo mănăstire. În serile liniştite de vară s-ar plimba singură pe alei, ofensată şi neînţeleasă de oameni, şi numai Dumnezeu şi cerul înstelat i-ar vedea lacrimile de mucenică… În biserică slujba vecerniei nu se sfârşise încă. Principesa s-a oprit să asculte. Cât de frumos răsunau cântările bisericeşti în văzduhul încremenit al nopţii! Cât de dulci îi păreau lacrimile şi cât de duioasă suferinţa, când le asculta!

Ajungând în odaia ei, s-a uitat în oglindă, şi-a pudrat faţa plânsă şi s-a aşezat să cineze. Călugării ştiau că-i place marinata de cegă, ciupercile mici, vinul de Malaga şi turta dulce, care lasă în gură un parfum de chiparos. De câte ori venea la mănăstire, i se serveau totdeauna aceste bunătăţi. În timp ce mânca ciupercuţele şi bea vin de Malaga, principesa se gândea că în curând o să fie ruinată şi că toţi or s-o părăsească, că administratorii, logofeţii, contabilii şi cameristele, cărora le făcuse atâta bine, or s-o trădeze, or să înceapă a-i răspunde obrăznicii şi că toată lumea de pe pământ o să se ridice împotriva ei, râzând şi bătându-şi joc de ea. Atunci o să renunţe la titlul de principesă, la lux, la societate, şi o să intre în vreo mănăstire, fără să facă vreo imputare cuiva. O să se roage Celui de Sus pentru duşmanii ei şi abia atunci or s-o înţeleagă şi or să vină să-i ceară iertare. Dar o să fie prea târziu…

După ce s-a ospătat, s-a lăsat în genunchi în faţa icoanei şi a citit două capitole din Evanghelie. Apoi camerista i-a făcut patul şi principesa s-a culcat. Şi-a întins trupul sub cuvertura albă, a oftat cu uşurare, adânc, aşa cum oftează omul după ce a plâns, şi-a închis ochii şi a aţipit…

Când s-a trezit a doua zi, s-a uitat la ceas: era nouă şi jumătate. Pe covorul de lângă pat se întindea o rază îngustă şi strălucitoare de soare, care se strecurase pe fereastră şi-şi risipea prin odaie lumina firavă. Dincolo de perdeaua neagră, muştele bâzâiau la geamuri.

„E încă devreme!” s-a gândit principesa şi a închis iarăşi ochii.

Întinzându-se şi alintându-se în pat, şi-a adus aminte de întâlnirea din ajun cu doctorul, de gândurile cu care adormise şi că era nenorocită. Şi-a adus aminte apoi de soţul ei, care stătea la Petersburg, de administratori, de doctori, de vecini, de slujbaşii pe care-i ştia… Un şir lung de bărbaţi cunoscuţi au defilat în închipuirea ei. Şi a zâmbit, zicându-şi că dacă toţi aceşti oameni ar putea să-i pătrundă în suflet şi s-o înţeleagă, ar fi cu toţii la picioarele sale…

La unsprezece şi un sfert şi-a chemat camerista.

— Hai, Daşa, să ne îmbrăcăm! i-a zis, alintat. Adică, stai: du-te întâi şi porunceşte să înhame caii. Trebuie să mergem la Klavdia Nikolaevna.

Când a coborât din arhondaric să se urce în caleaşcă, lumina orbitoare a soarelui a făcut-o să clipească din ochi şi să râdă de plăcere. Într-adevăr, era o zi nespus de frumoasă. Uitându-se printre pleoapele pe jumătate închise la călugării care se adunaseră în faţa cerdacului, s-o petreacă, principesa i-a salutat prieteneşte cu capul, zicându-le:

— Vă las cu bine, prieteni! Pe poimâine!

A rămas surprinsă plăcut când l-a zărit printre călugări şi pe doctor. Avea faţa palidă şi întunecată.

— Principesă, a început el, scoţându-şi pălăria cu un zâmbet vinovat. Vă aştept de mult. Iertaţi-mă, pentru Dumnezeu… Aseară m-a cuprins un sentiment urât, de răzbunare, şi v-am spus tot felul de prostii… Într-un cuvânt, vă cer iertare.

Principesa a schiţat un zâmbet drăgălaş şi i-a întins mâna, pe care doctorul a sărutat-o roşind.

Silindu-se să semene cât mai mult cu o păsărică, principesa a sărit sprintenă în caleaşcă şi a început să dea din cap în toate părţile. Îşi simţea sufletul uşor, vesel şi cald şi îşi dădea seama că zâmbetul ei era mai blând şi mai prietenos ca oricând. Tot timpul cât trăsura a ieşit, mai întâi la pas, pe poartă, apoi gonind pe şoseaua prăfuită de-a lungul izbelor, a grădinilor şi a şirurilor nesfârşite de căruţe şi de pelerini, care se îndreptau pâlcuri-pâlcuri spre mănăstire – principesa n-a încetat să clipească din ochi şi să zâmbească blând. Îşi zicea că nu există o desfătare mai mare ca aceea de a duce cu tine pretutindeni căldură, lumină şi bucurie, de a ierta ofensele şi de a zâmbi cu prietenie duşmanilor… Ţăranii care o întâlneau pe drum o salutau, caleaşca alerga uşor pe şosea ca pe un covor moale, de sub roţi se înălţau nori de praf, pe care vântul îi împrăştia peste lanurile aurii de secară, şi principesei i se părea că trupul ei nu era legănat de pernele caleştii, ci de nori, şi că ea însăşi semăna cu un nouraş uşor şi străveziu…

— Ce fericită sunt! şoptea, închizându-şi ochii. Ce fericită sunt!

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 4696, 26 martie 1889. Semnată: Anton Cehov. Cu prescurtări de text, a intrat în culegerea *Oameni posomorâți,* Sankt-Petersburg, 1890, și în edițiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 10-a, Sankt-Petersburg, 1890–1899). A fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

Povestirea a fost începută în noiembrie 1888. „Scriu o povestire pentru *Novoe Vremea.* Descriu o femeie nesuferită", îi scria Cehov lui A. S. Suvorin (15 noiembrie 1888). Și tot lui: „M-am împotmolit. Aș fi vrut, în sezonul acesta, să scriu povestiri în ton protestatar – trebuie să mă obișnuiesc și cu genul acesta – dar, neavând îndemânarea necesară, mă plictisesc și încep să tatonez." (18 noiembrie.) Povestirea a fost terminată abia la începutul lui martie 1889. Expediind-o, Cehov îi scria lui Suvorin (5 martie 1889): „Vă trimit… *Principesa.* S-o ia naiba, m-am săturat de hazul ei. Stătea tot timpul pe masa mea de lucru și mă tot ruga s-o termin odată. Am terminat-o, dar nu chiar așa cum aș fi dorit. Dacă nu aveți de gând s-o publicați curând, trimiteți-mi o corectură, s-o mai șlefuiesc." Din scrisoarea lui Cehov către Suvorin, cu data de 11 martie, reiese că i s-a trimis corectura cerută.

O poveste banală

DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI BĂTRÂN

I

Există în Rusia un profesor emerit, Nikolai Stepanovici cutare; are grad de consilier ministerial şi e cavaler al celui mai înalt ordin. De altfel, are aşa de multe decoraţii ruseşti şi străine, încât atunci când e nevoit să şi le pună pe toate, studenţii îi spun „Catapeteasmă”. Nu are relaţii decât în cercurile cele mai aristocratice. Cel puţin în ultimii 25–30 de ani, n-a fost învăţat celebru în Rusia cu care să nu fi fost în relaţii de strânsă prietenie. Astăzi nu mai are cu cine să fie prieten, dar dacă ar fi să vorbim de trecut, lista nesfârşită de amici s-ar încheia cu nume ca Pirogov, Kavelin şi poetul Nekrasov, care i-au arătat cea mai sinceră şi mai caldă prietenie. E membru activ al tuturor universităţilor din Rusia şi al altor trei din străinătate. Şi aşa mai departe. Toate acestea, precum şi multe altele s-ar mai putea adăuga, alcătuiesc ceea ce se cheamă numele meu.

Trebuie să spun că numele meu e popular. Îl cunoaşte orice om cu ştiinţă de carte din Rusia, iar în străinătate e citat adesea de pe catedre, adăugându-i-se totdeauna „cunoscutul” şi „venerabilul”. Numele meu e dintre puţinele nume fericite, care nu pot fi nici luate în batjocură, nici pomenite fără rost în public sau în presă: altminteri, gestul ar fi socotit drept deplasat. Şi cu drept cuvânt. Doar de numele meu e strâns legată noţiunea de om celebru, cât se poate de înzestrat şi, incontestabil, folositor societăţii. Îmi place munca şi-s rezistent ca o cămilă, ceea ce e destul de important, şi sunt şi capabil, ceea ce e şi mai important. Afară de asta, fiindcă veni vorba, sunt un om binecrescut, modest şi cinstit. Nu mi-am vârât niciodată nasul în literatură şi în politică, n-am alergat după popularitate polemizând cu ignoranţii, n-am ţinut discursuri

nici la banchete şi nici la înmormântările colegilor mei… Într-un cuvânt, numele meu de om de ştiinţă nu prezintă nicio pată şi nu are de ce se plânge. E un nume fericit.

Cel care poartă acest nume, adică eu, e un bărbat de 62 de ani, chel, cu dantură falsă şi cu un tic incorigibil. Pe cât de strălucitor şi de frumos e numele meu, pe atât de ştearsă şi de urâtă e persoana mea. Capul şi mâinile îmi tremură de slăbiciune. Gâtul aduce cu mânerul unui contrabas, ca al uneia dintre eroinele lui Turgheniev. Pieptul mi-e scofâlcit, umerii înguşti. Când vorbesc sau când citesc, gura mi se strâmbă într-o parte, iar când zâmbesc, toată faţa mi se umple de zbârcituri gălbejite, de om bătrân. Făptura mea jalnică nu are nimic impunător. Doar când mă apucă ticul, chipul meu ia o expresie stranie, care fără îndoială că trezeşte în cei care se uită la mine un gând sinistru: „Nici vorbă, omul ăsta o să moară curând”.

Prelegerile mi le expun destul de bine. Ca şi altădată, pot să reţin atenţia ascultătorilor timp de două ore. Pasiunea cu care vorbesc, limba literară a expunerii şi umorul, fac aproape să nu se observe deficienţele glasului meu, care e searbăd, aspru şi piţigăiat ca al unui popă musulman. Dar de scris, scriu mizerabil. Porţiunea din creier care are în sarcina ei această datorie refuză să mă mai servească. Memoria mi-a slăbit, ideile mi-s cam lipsite de continuitate şi, când vreau să le aştern pe hârtie, am impresia că pierd simţul legăturii organice dintre ele. Construcţia ideilor e uniformă, fraza e săracă şi şovăielnică. De multe ori mi se întâmplă să scriu ce n-aş vrea. Când ajung la sfârşit, nu mai ţin minte începutul. Uneori uit cuvintele cele mai uzuale, iar ca să evit în text fraze de prisos şi propoziţii introductive inutile, sunt totdeauna nevoit să consum foarte multă energie. Şi primul caz, şi cel de-al doilea dovedesc cât se poate de limpede scăderea potenţialului meu intelectual. Şi, lucru de mirare: cu cât textul pe care-l scriu e mai simplu, cu atât efortul e mai chinuitor. În faţa unui articol ştiinţific mă simt mult mai la largul meu, mai sigur pe mintea mea, decât în faţa unei scrisori de felicitare sau a unui scurt referat. Şi încă ceva: îmi vine mult mai uşor să scriu în limba germană sau engleză, decât în limba rusă.

În ce priveşte felul meu de viaţă de acum, trebuie să spun, înainte de toate, că în vremea din urmă sufăr de insomnie. Dacă m-ar întreba cineva: care e caracteristica principală, de bază, a existenţei mele, i-aş răspunde: insomnia. Ca de obicei, mă dezbrac şi mă vâr în pat totdeauna la miezul nopţii. Adorm imediat, dar pe la ora unu şi ceva mă trezesc şi mi se pare că nici nu m-am culcat. Vrând-nevrând, mă dau jos din pat şi aprind lampa. O oră sau două măsor odaia în lung şi în lat şi cercetez tablourile şi fotografiile de mult cunoscute. Când

ajung să mă plictisesc de atâta umblet, mă aşez la masa de lucru. Stau aşa, ca şi cum aş fi încremenit, fără să mă gândesc la nimic şi fără să doresc nimic. Dacă dau cu ochii de vreo carte, întind mâna inconştient şi încep s-o citesc fără niciun interes. Aşa mi s-a întâmplat mai deunăzi, când, într-o singură noapte, am citit un roman întreg. Purta un titlu ciudat: „Despre ce ciripeşte rândunica”. Alteori, ca să-mi concentrez atenţia, mă apuc să număr până la o mie sau caut să-mi imaginez chipul vreunuia dintre colegi, încercând să-mi aduc aminte în ce an şi în ce împrejurări şi-a început activitatea. Îmi place, de asemenea, să ascult zvonurile nopţii. Iată, în a treia odaie o aud pe Liza, fata noastră, bolborosind ceva, repede, prin somn, sau pe nevastă-mea care traversează salonul cu lumânarea în mână şi, ca de obicei, scapă pe podea cutia cu chibrituri, sau cum trosneşte de uscăciune dulapul, sau cum sfârâie pe neaşteptate fitilul lămpii. Şi nu ştiu de ce, toate aceste zgomote îmi tulbură sufletul.

A nu dormi noaptea, înseamnă a-ţi da seama în orice clipă că eşti anormal. De aceea aştept cu nerăbdare să se facă ziuă, când am dreptul să nu dorm. Dar trece o bună bucată de vreme, chinuitoare, înainte de a auzi cocoşul cântând în curte. E primul meu crainic, îndată ce-şi termină el cucurigul, ştiu că peste o oră, jos, o să se trezească portarul şi, tuşind mânios, o să se pornească, Dumnezeu ştie de ce, să urce scările. După aceea, văzduhul o să înceapă a păli încetul cu încetul dincolo de ferestre şi or să răsune glasuri pe stradă…

La mine, ziua începe odată cu sosirea nevesti-mii. De obicei, intră în odaie numai în fustă, nepieptănată, dar spălată şi mirosind a apă de colonie. Vine cu un aer, de parcă ar fi intrat din întâmplare şi de fiecare dată spune acelaşi lucru:

— Iartă-mă, numai o clipă… Iar n-ai dormit?

Şi, zicând acestea, stinge lampa, se aşază la masă şi începe să vorbească. Nu sunt proroc, dar ştiu dinainte ce o să spună. În fiecare dimineaţă repetă acelaşi şi acelaşi lucru. De obicei, după întrebările pline de îngrijorare cu privire la sănătatea mea, îşi aduce aminte deodată de băiatul nostru, care e ofiţer la o unitate din Varşovia. La fiecare douăzeci ale lunii îi trimitem câte 50 de ruble şi tocmai acesta e subiectul principal al discuţiei noastre.

— Nici vorbă că ne vine greu, oftează tovarăşa mea de viaţă, dar până când nu s-o putea ţine pe propriile lui picioare, suntem datori să-l ajutăm. Trăieşte printre străini, are leafă mică, sărmanul… Totuşi, dacă vrei, luna viitoare o să-i trimitem numai patruzeci în loc de cincizeci. Ce zici?

Experienţa de fiecare zi ar fi avut timp s-o convingă că cheltuielile noastre nu se micşorează numai pentru că vorbim

mereu de ele. Dar nevastă-mea nu ţine seama de experienţă şi în fiecare dimineaţă, cu o regularitate matematică, îmi vorbeşte de băiatul nostru, ofiţerul, de pâinea care a dat Dumnezeu şi s-a mai ieftinit, dar în schimb zahărul s-a scumpit cu două copeici. Şi toate acestea mi le spune cu un glas de parcă mi-ar aduce la cunoştinţă cine ştie ce noutăţi.

Eu o ascult, dau din cap în neştire şi, fiindcă n-am închis ochii toată noaptea, în mintea mea îşi fac loc gânduri inutile şi ciudate. Mă uit la nevastă-mea şi mă minunez ca un copil, întrebându-mă nedumerit: e cu putinţă oare ca această femeie bătrână, greoaie, peste măsură de grasă, cu o expresie idioată de îngrijorare meschină şi de teamă pentru o bucată de pâine, cu privirea împăienjenită de mult ce se gândeşte la datorii şi la nevoi, care nu ştie să vorbească decât de cheltuieli şi să zâmbească atunci când vine vorba de ieftinirea vieţii – e cu putinţă oare ca această femeie să fi fost cândva subţirica mea Varia, de care m-am îndrăgostit cu patimă pentru mintea ei sănătoasă şi limpede, pentru sufletul ei curat, pentru frumuseţea ei şi, ca Othello de Desdemona, pentru „compasiunea" ei faţă de ştiinţa mea? Stau şi mă întreb: oare asta să fie soţia mea Varia, care mi-a dăruit cândva un băiat?

Mă uit atent la faţa bătrânei, la trupul ei greoi şi încerc să găsesc în ea pe Varia mea. Dar din tot ce a fost odinioară n-a rămas decât grija pentru sănătatea mea şi obiceiul de a spune lucrurilor mele „ale noastre": leafa noastră, căciula noastră… Mă uit la ea, mi se strânge inima de durere şi, ca să-i fac pe plac, o las să-mi spună tot ce vrea şi tac chiar atunci când judecă oamenii cu patimă sau mă ţine de rău că nu fac practică şi că nu public manuale şcolare.

Discuţia noastră se încheie totdeauna în acelaşi fel. Nevastă-mea îşi aduce aminte deodată că nu mi-am luat încă ceaiul şi sare speriată.

— Samovarul e pe masă de cine ştie când şi eu stau şi trăncănesc! zice. Uitucă ce-s, Doamne iartă-mă!

Şi porneşte repede spre uşă, dar se opreşte în prag şi începe iar:

— Nu ştiu dacă mai ţii minte că-i datorăm lui Egor leafa pe cinci luni. De câte ori n-am spus că nu-i bine să întârziem cu plata slugilor! E mult mai uşor să dau câte zece ruble pe lună, decât cincizeci la cinci luni.

După ce trece de pragul uşii, se opreşte din nou şi-i dă înainte:

— De nimeni nu mi se rupe inima ca de biata noastră Liza. Învaţă drăguţa de ea la conservator, totdeauna e în societate aleasă, dar umblă îmbrăcată ca vai de om. Are o şubuşoară, de i-e şi ruşine să iasă cu ea pe stradă! Dacă ar fi fata altcuiva, aş

mai zice, dar toată lumea ştie că tatăl ei e un profesor vestit, consilier ministerial!

După ce-mi scoate ochii cu celebritatea şi cu gradul meu, pleacă, în sfârşit. Aşa începe ziua pentru mine. Dar nici în continuare nu e mai bună.

În timp ce-mi beau ceaiul, intră Liza. E gata îmbrăcată să plece la conservator: cu şubuşoară, cu căciuliţă şi cu notele subsuoară. Are douăzeci şi doi de ani, dar pare mult mai tânără. E frumuşică, seamănă puţin cu nevastă-mea când era tânără. Liza îmi sărută cu gingăşie fruntea şi mâna şi ciripeşte:

— Bună dimineaţa, tăticule! Eşti bine, sănătos?

Pe vremea când nu era decât un copil, îi plăcea grozav îngheţata şi o duceam des la cofetărie. Pentru Liza, îngheţata era unitatea de măsură în ce priveşte superlativele. Când simţea nevoia să-mi spună ceva plăcut, zicea: „Tată, eşti un om de vanilie!” Fiecare deget îşi avea adjectivul lui: unul era de fistic, altul de vanilie, al treilea de zmeură şi aşa mai departe. De obicei, când venea să-mi spună bună dimineaţa, o luam pe genunchi şi, sărutându-i degetele, repetam:

— De vanilie… de fistic… de lămâie…

În virtutea obişnuinţei îi sărut şi acum degetele, îngăimând: „de fistic… de vanilie… de lămâie”… Numai că, nu ştiu de ce, dar jocul nu mai iese ca altădată. S-ar zice că eu însumi sunt rece ca îngheţata, ceea ce mă face să mă ruşinez. Când intră Liza în odaie şi îşi lipeşte buzele de fruntea mea, tresar, ca şi cum m-ar înţepa o albină. Un zâmbet silit îmi schimonoseşte gura şi-mi întorc capul în altă parte. De când mă chinuieşte insomnia, un gând îmi stă înfipt în minte ca un cui: fata mea vede, şi încă destul de des, cum eu, om bătrân, cu renume, sunt strivit de ruşine din pricină că i-s dator lacheului; vede, de asemenea, cum grija unor datorii mărunte mă face adeseori să-mi las lucrul şi să măsor ceasuri în şir odaia în lung şi în lat, pe gânduri… Atunci, de ce nu vine niciodată la mine, într-ascuns de mamă-sa, şi nu-mi şopteşte: „Tată, văd că ai nevoie de bani, uite ceasul meu, brăţările mele, cerceii, rochiile… Pune-le amanet…” De ce nu renunţă la plăcerea costisitoare de a studia muzica, când îşi dă foarte bine seama că şi eu, şi maică-sa, stăpâniţi de un fals sentiment, căutăm să ne ascundem sărăcia de oameni? Fireşte că n-aş primi nici ceasul, nici brăţările ei şi niciun fel de sacrificiu. Ferească Dumnezeu, n-am nevoie de nimic!

Mă gândesc în acelaşi timp şi la băiatul nostru, care e ofiţer la Varşovia. E un tânăr cinstit, cu mintea ageră, dar eu nu mă mulţumesc numai cu atât. Îmi zic că, dacă eu aş fi avut un tată bătrân şi aş fi ştiut că sunt clipe când i-e ruşine de sărăcia lui, aş fi renunţat la situaţia mea de ofiţer şi m-aş fi angajat pe

undeva ca muncitor. Asemenea gânduri despre copiii mei mă otrăvesc, pur şi simplu. Ce rost au? Numai un om mărginit şi înrăit poate nutri în sufletul lui un sentiment de ură împotriva unor muritori de rând, doar pentru faptul că nu sunt eroi! Însă destul despre astea.

La ora nouă fără un sfert trebuie să plec să-mi ţin prelegerea în faţa iubiţilor mei studenţi. Mă îmbrac şi plec pe drumul pe care îl cunosc de treizeci de ani şi care, pentru mine, îşi are povestea lui. Iată, în locul casei mari şi cenuşii unde e acum farmacia, a fost cândva căsuţa în care era o berărie. În berăria aceea mi-am pregătit eu disertaţia şi tot acolo i-am scris Variei cea dintâi scrisoare de dragoste. Am scris-o cu creionul, pe o foaie pe care era tipărit: *Historia morbi*[2]. Iată şi băcănia. La început o ţinea un jidănaş, care-mi dădea ţigări pe datorie, apoi o muiere grasă, căreia-i erau dragi studenţii pentru că „fiecare dintre ei are o mamă”. Acum o stăpâneşte un negustor roşcovan, căruia nu-i pasă de nimic şi care îşi bea ceaiul dintr-un ceainic de aramă. Iată şi porţile universităţii – mohorâte şi părăginite. Se vede că nu le-a mai reparat nimeni de mult… Iată şi portarul. E îmbrăcat cu cojoc şi pare plictisit. Ceva mai încolo, măturoiul, grămezi de zăpadă… Asupra unui tânăr proaspăt sosit din provincie şi care îşi închipuie că templul ştiinţei e într-adevăr un templu, porţile acestea nu pot lăsa o impresie reconfortantă. Şi, în general, aspectul mohorât, de lucru învechit, al tuturor clădirilor universităţii, al scărilor, cuierelor şi băncilor, apoi pereţii afumaţi ca şi lumina insuficientă de pe coridoare şi din amfiteatre, toate acestea sunt dintre primele cauze care contribuie la crearea unei stări sufleteşti deprimante… Iată şi grădina universităţii. Am impresia că nu s-a schimbat nici în bine, nici în rău de pe vremea când eram student. Mie unuia nu-mi place. Ar fi fost mult mai cuminte dacă, în locul plopilor ofticoşi, al salcâmilor anemici şi al tufelor rare de liliac tuşinat, s-ar fi înălţat pini falnici şi stejari plini de umbră. Studentul, a cărui dispoziţie pentru învăţătură depinde în majoritatea cazurilor de mediul înconjurător, ar trebui să aibă mereu înaintea ochilor imagini măreţe pline de putere şi de frumuseţe… Să-l ferească Dumnezeu de copaci prăpădiţi, de geamuri sparte, de ziduri cenuşii şi de uşi capitonate cu muşama ferfeniţită!

Când mă apropii de intrare, uşa se deschide şi-mi iese înainte uşierul Nikolai, tizul şi vechiul meu tovarăş de muncă. După ce-mi face loc să intru, îşi drege glasul şi zice:

— E ger, Excelenţa Voastră!

Iar dacă şuba mi-e udă:

— Plouă, Excelenţa Voastră!

Apoi o ia înaintea mea şi-mi deschide toate uşile din cale. Când ajungem în birou, îmi scoate uşurel şuba şi, în vremea asta, mă pune la curent cu ultimele noutăţi din cetatea universitară. Datorită legăturilor strânse dintre toţi uşierii şi paznicii din universitate, Nikolai ştie tot ce se petrece pe la cele patru facultăţi, prin cancelarii, în cabinetul rectorului şi în bibliotecă. Dar ce nu ştie el? Când se întâmplă, de pildă, să fie la ordinea zilei demisia rectorului sau a vreunui decan, îl aud înşirând uşierilor mai tineri numele candidaţilor, indicând în acelaşi timp că pe cutare n-o să-l accepte ministrul, iar cutare o să-şi retragă singur candidatura. Apoi începe să povestească, cu lux de amănunte, despre nu ştiu ce hârtii secrete sosite la cancelarie, despre o discuţie, care ar fi avut loc în mare taină între ministru şi efor, şi aşa mai departe. De altfel, dacă lăsăm la o parte unele detalii, aproape totdeauna are dreptate. Aprecierile lui asupra candidaţilor sunt cam originale, dar şi ele corespund realităţii. Dacă vreţi să ştiţi în ce an şi-a susţinut teza de doctorat cutare profesor, când a fost numit la catedră, când a ieşit la pensie sau când a decedat, adresaţi-vă memoriei extraordinare a acestui ostaş veteran şi nu numai că o să vă spună într-un suflet ziua, luna şi anul, dar o să vă dea pe deasupra şi toate amănuntele împrejurărilor respective. O memorie ca aceasta nu poate avea decât un om care iubeşte.

Nikolai e păstrătorul tuturor poveştilor universităţii. De la predecesorii lui uşieri a moştenit un şir întreg de istorii din viaţa universitară, iar la tezaurul acesta a adăugat încă multe altele, adunate de-a lungul anilor lui de serviciu şi, dacă vreţi, vă poate povesti tot felul de întâmplări, mai lungi sau mai scurte, cum doriţi. Vă poate povesti, de pildă, despre viaţa unor dascăli înţelepţi, care ştiau „tot”, sau despre alţii, robi ai muncii, oameni excepţionali, care nu închideau ochii cu săptămânile, sau despre nenumăraţi martiri şi victime ale ştiinţei. Pentru el, binele trebuie să triumfe totdeauna asupra răului, cel slab să biruie pe cel puternic, cel înţelept pe cel mărginit, cel modest pe cel trufaş, cel tânăr pe cel bătrân… Fireşte, nu e nevoie să iei de bune toate aceste basme şi poveşti. Dar e de ajuns să le filtrezi, ca să-ţi rămână în minte ceea ce e necesar: bunele noastre tradiţii universitare şi numele eroilor adevăraţi, recunoscuţi de toată lumea.

În societatea noastră de astăzi, toate datele privitoare la lumea învăţaţilor se rezumă la câteva anecdote despre câţiva dintre bătrânii profesori, care sunt grozav de distraţi şi la două sau trei spirite care se pun pe seama lui Gruber, a mea sau a lui Babuhin. Pentru o societate de oameni culţi, e cam puţin. Dacă această societate ar fi iubit ştiinţa, pe învăţaţi şi pe studenţi în măsura în care-i iubeşte Nikolai, atunci literatura ei s-ar fi

îmbogăţit de mult cu biografii, povestiri şi epopei întregi care, din păcate, au rămas până în prezent necunoscute.

După ce îmi aduce la cunoştinţă toate noutăţile, Nikolai îşi ia un aer grav şi începem să discutăm chestiuni de serviciu. Dacă ar sta cineva să asculte cu câtă uşurinţă jonglează el cu anumiţi termeni ştiinţifici, ar crede că e un profesor travestit în uşier. Şi, pentru că veni vorba, trebuie să spun că legenda care circulă cu privire la erudiţia uşierilor de la universitate e mult exagerată. E drept că Nikolai cunoaşte peste o sută de termeni latineşti, că se pricepe să reconstituie un schelet, uneori să pregătească o mixtură oarecare sau să spună pe nerăsuflate un lung citat ştiinţific, stârnind hazul studenţilor. Dar, ca şi acum douăzeci de ani, nu e în stare să înţeleagă principiul atât de simplu al circulaţiei sângelui.

În birou, la masă, aplecat asupra vreunui tratat sau a vreunui preparat, stă laborantul meu, Piotr Ignatievici. E un bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, chel, cu o burtă respectabilă, cât se poate de harnic şi de modest, dar incapabil. Munceşte de dimineaţă până noaptea, citeşte mult şi ţine minte tot ce citeşte, în privinţa asta e o adevărată comoară. Dar încolo, e ca un animal de tracţiune sau, cum se spune, ca un dobitoc cu carte. Orizontul lui intelectual e foarte limitat, rezumându-se doar la specialitate, dincolo de care e neştiutor ca un copil. Asta e una dintre trăsăturile caracteristice animalului de tracţiune şi care îl deosebeşte de omul într-adevăr capabil. Mi-aduc aminte de următoarea întâmplare: într-o dimineaţă, intru în birou şi zic:

— Închipuiţi-vă ce nenorocire! Am auzit că ar fi murit Skobelev[3]!

Nikolai şi-a făcut cruce, iar Piotr Ignatievici s-a întors spre mine şi m-a întrebat:

— Care Skobelev?

Altă dată – puţin mai înainte – i-am adus la cunoştinţă moartea profesorului Perov[4]. Iar simpaticul nostru Piotr Ignatievici n-a găsit să întrebe altceva decât:

— Şi ce obiect preda?

Cred că dacă însăşi Adelina Patti[5] s-ar apuca să-i cânte la ureche, sau dacă armatele chineze ar invada Rusia, sau dacă un cutremur ar zgudui pământul, Piotr Ignatievici nu s-ar clinti din loc şi ar continua să se uite la microscop cu ochiul pe jumătate închis. Într-un cuvânt, puţin îi pasă de Hecuba. Aş da orice, numai să văd cum doarme individul acesta sec cu nevastă-sa în pat!

Altă trăsătură caracteristică a lui Piotr Ignatievici e încrederea lui fanatică în autenticitatea ştiinţei şi, mai cu seamă, în tot ce scriu nemţii. De altfel, are încredere şi în sine însuşi, în preparatele lui şi e conştient de rostul vieţii lui. În

schimb, e cu desăvârşire străin de ceea ce se numeşte îndoială şi dezamăgire, care scot peri albi talentelor. Într-un cuvânt, dovedeşte o umilinţă servilă faţă de tot ce e autoritate în ştiinţă şi lipsa oricărei nevoi de a avea o judecată proprie. E greu să încerci a-i schimba vreo convingere, iar a discuta cu el în contradictoriu e imposibil. Încearcă să discuţi cu un om care e adânc încredinţat că nu există ştiinţă superioară medicinei, că nu există oameni superiori medicilor şi că nu există tradiţii mai nobile decât cele din lumea mediciniştilor. Din trecutul întunecat al medicinei nu s-a păstrat decât o singură tradiţie: cravata albă, pe care o poartă astăzi doctorii. Pentru un om de ştiinţă şi, în genere, pentru orice om cult, există numai tradiţii universitare, fără împărţirea lor pe categorii în tradiţii mediciniste, juridice şi aşa mai departe. Dar pe Piotr Ignatievici e greu să-l convingi de acest adevăr, el rămânând gata să te contrazică până la judecata de apoi.

Viitorul lui mi-l închipui limpede. De-a lungul vieţii va pregăti, în condiţii ireproşabile de igienă, câteva sute de preparate, va întocmi un mare număr de referate destul de bune, dar searbede, va face vreo duzină de traduceri conştiincioase – dar nu va inventa praful de puşcă. Ca să fii în stare de aşa ceva, trebuie să ai imaginaţie, spirit de inventivitate şi discernământ, exact ce-i lipseşte lui Piotr Ignatievici. Pe scurt, omul e un simplu muncitor în ştiinţă şi nicidecum un stăpân.

Piotr Ignatievici, Nikolai şi cu mine vorbim aproape în şoaptă. Nu ne prea simţim în apele noastre. Când dincolo de uşă amfiteatrul vuieşte ca o mare, încerc un sentiment cu totul aparte, cu care nu m-am putut încă obişnui în cei treizeci de ani de profesorat şi pe care îl retrăiesc în fiecare dimineaţă. Îmi închei nervos nasturii de la redingotă, îi pun lui Nikolai întrebări fără rost, mă înfurii… S-ar zice că mi-e frică. Dar nu e vorba de frică, ci de o senzaţie, căreia nu ştiu nici cum să-i spun şi pe care nu ştiu nici cum s-o descriu.

Mă uit într-o doară la ceas şi zic:

— Ei, hai să mergem!

Şi plecăm, în ordinea următoare: înainte Nikolai, cu preparatele sau cu atlasele, după el – eu, iar în urma mea, călcând sfios, animalul de tracţiune, cu capul în piept. Alteori, când e cazul, înaintea noastră merg sanitarii, ducând pe targă un cadavru, în urma cadavrului vine Nikolai şi aşa mai departe. Când mă văd, studenţii se ridică în picioare, apoi se aşază la loc şi vuietul mării se potoleşte. Se face linişte.

Ştiu despre ce trebuie să vorbesc, dar nu ştiu cum o să vorbesc, de unde o s-o iau şi cu ce o să termin. În capul meu nicio idee nu e încă închegată. Dar e destul să cuprind sala cu

o privire (e aşezată în amfiteatru) şi să încep cu obişnuita introducere: „în prelegerea trecută ne-am oprit la…”, pentru ca frazele să pornească în şir nesfârşit, de-a dreptul din suflet, curgând şuvoi. De obicei vorbesc repede, cu pasiune, de-ai zice că nu există putere care să stăvilească torentul vorbelor mele. Pentru ca lecţia să fie atrăgătoare, cu alte cuvinte pentru ca ascultătorii să nu se plictisească, ba să mai tragă şi folos, pe lângă talent se cere să mai ai şi rutină, şi experienţă, să-ţi dai seama perfect de posibilităţile tale, de ale acelora cărora le vorbeşti şi de obiectul propriu-zis al prelegerii. Afară de acestea, trebuie să fii în permanenţă stăpân pe tine şi atent – adică, să nu părăseşti nicio clipă câmpul de vedere.

Când transpune ideea compozitorului, un bun dirijor execută douăzeci de lucrări în acelaşi timp: urmăreşte partitura, urmăreşte solistul, agită bagheta, face o mişcare când în direcţia tobei, când în direcţia fagotului şi aşa mai departe. Acelaşi lucru mi se întâmplă şi mie când îmi ţin prelegerile. Am înaintea mea o sută cincizeci de chipuri, care nu seamănă unul cu altul şi trei sute de ochi, care mă privesc drept în faţă. Scopul meu e să înving această hidră cu nenumărate capete. Dacă în timpul prelegerii pot să-mi dau seama în fiecare clipă de gradul ei de atenţie şi de puterea ei de percepţie, înseamnă că am stăpânit hidra. Dar mai am şi alt duşman, ascuns chiar în mine însumi. E vorba de şirul nesfârşit de legi, de fenomene, de forme variate şi de mulţimea de gânduri, proprii şi străine, determinate de ele. Trebuie să am dibăcia necesară de a smulge în orice moment din grămada aceasta de material ceea ce e mai important şi mai folositor. Şi nu numai atât, dar în viteza cu care-mi desfăşor prelegerea, să îmbrac ideea într-o formă accesibilă înţelegerii hidrei şi capabilă, în acelaşi timp, să-i ţină atenţia trează. După aceea, trebuie să fiu cu ochii în patru ca să nu transmit ideile pe măsură ce se acumulează, ci într-o anumită ordine, care să corespundă unei juste întregiri a tabloului pe care vreau să-l descriu. Mă silesc apoi să întrebuinţez o limbă literară, definiţiile să-mi fie scurte şi precise, fraza cât mai simplă şi mai frumoasă. Pe lângă toate acestea, caut să fiu stăpân pe mine şi să nu uit o clipă că am la dispoziţie numai o oră şi patruzeci de minute. Într-un cuvânt, destulă bătaie de cap. Trebuie să fiu în acelaşi timp şi om de ştiinţă, şi pedagog, şi orator, şi nu e deloc plăcut când oratorul o ia înaintea savantului şi a pedagogului, sau viceversa.

Trece aşa un sfert sau o jumătate de oră şi la un moment dat, observ că studenţii încep să se uite în tavan sau la Piotr Ignatievici, că unul îşi bagă mâna în buzunar să-şi scoată batista, altul caută să se aşeze mai bine, iar al treilea zâmbeşte gândindu-se cine ştie unde… Asta înseamnă că atenţia sălii a

slăbit. E momentul să iau măsuri. Mă folosesc de cel dintâi prilej şi plasez o anecdotă. Cele o sută cincizeci de feţe zâmbesc larg, ochii sclipesc de veselie şi, pentru câtva timp, se trezeşte din nou vuietul mării… Râd şi eu: atenţia sălii s-a împrospătat şi pot să-mi urmez lecţia în linişte.

Trebuie să mărturisesc că nimic nu mi-a dat o mai mare satisfacţie ca prelegerile: nici disputele aprinse, nici distracţiile sau jocurile – într-un cuvânt, nimic. Numai în timpul lecţiei mi-am putut lăsa frâu liber pasiunii, numai atunci mi-am dat seama că inspiraţia e o realitate, şi nu o simplă născocire a poeţilor. După părerea mea, nici Hercule n-a încercat mai din plin acea senzaţie de dulce istovire, chiar după cea mai picantă dintre isprăvile lui, cum am încercat eu după fiecare prelegere.

Dar toate acestea au fost când au fost. Astăzi, orele de lecţie sunt pentru mine un adevărat chin. Nu trece nici jumătate de ceas, şi încep să simt o slăbiciune irezistibilă în picioare şi în umeri. Mă aşez pe fotoliu, însă eu nu-s deprins să vorbesc stând, aşa că, după câteva clipe, mă ridic şi-mi urmez prelegerea, apoi iarăşi mă las în fotoliu. Gura mi se usucă, glasul îmi sună răguşit, capul îmi umblă haihui… Ca să ascund ascultătorilor starea în care mă aflu, beau întruna apă, tuşesc, îmi suflu nasul mereu ca şi cum m-ar supăra guturaiul, spun anecdote, însă nu la momentul potrivit, şi, în cele din urmă, dau recreaţia înainte de timp. Şi ceea ce mă necăjeşte şi mă apasă mai mult e ruşinea.

Conştiinţa şi raţiunea îmi spun că cel mai bun lucru pe care l-aş putea face acum ar fi să-mi ţin în faţa băieţilor lecţia de adio, să le adresez ultimul cuvânt de despărţire, să-i binecuvântez şi să las locul altuia, mai tânăr şi mai în putere decât mine. Dar, judece-mă Cel de Sus, n-am destul curaj să fac ceea ce-mi dictează conştiinţa.

Spre nenorocul meu, nu sunt nici filozof şi nici teolog. Ştiu foarte bine că nu mai am de trăit decât cel mult şase luni şi s-ar părea că ar trebui să mă intereseze tot ce e legat de întunericul de dincolo de mormânt şi de vedeniile care mă vor chinui în somnul cel de veci. Dar, nu ştiu de ce, sufletul meu nu vrea să ţină seama de aceste lucruri, cu toate că raţiunea mea le recunoaşte importanţa. Întocmai ca acum douăzeci sau treizeci de ani, în momentul acesta de înaintea morţii nu mă interesează decât ştiinţa. Când va fi să-mi dau ultima suflare, o să fiu convins până-n clipa de pe urmă că ştiinţa e lucrul cel mai de seamă, cel mai minunat şi cel mai necesar din viaţa omului, că totdeauna a fost şi va fi expresia cea mai sublimă a iubirii şi că numai prin iubire omul va birui şi natura, şi se va birui şi pe sine însuşi. Se prea poate că această convingere să fie, în fond, naivă şi injustă. Dar nu sunt eu vinovat că aceasta

e credinţa mea, şi nu alta. Nici nu încerc să mi-o înfrâng: n-aş fi în stare.

Dar nu e vorba de aşa ceva. Nu vă rog decât să coborâţi până la nivelul slăbiciunii mele şi să înţelegeţi că a îndepărta de catedră şi de elevii lui un om pe care-l interesează mai mult viitorul cugetării decât scopul final al universului e ca şi cum l-aţi înhăţa şi l-aţi ţintui în sicriu înainte de a-şi fi dat sufletul.

Din pricina insomniei şi a luptei susţinute cu slăbiciunea mea mereu sporită, se petrece cu mine un fenomen foarte ciudat. Deodată, pe la mijlocul orei de curs, simt un spasm în gât, ochii mi se umplu de lacrimi şi o dorinţă isterică şi pătimaşă mă îndeamnă să-mi întind braţele şi să încep a mă tângui. Aş vrea să strig în gura mare că soarta m-a osândit la moarte, pe mine, om cu renume, că peste vreo şase luni altul o să stăpânească în amfiteatrul acesta. Aş vrea să strig că-s otrăvit: ideile noi, pe care le-am cunoscut înainte, mi-au otrăvit cele din urmă zile ale vieţii şi nu încetează să-mi înţepe creierul, ca nişte ţânţari siberieni. În clipele acelea, starea mea mi se pare atât de disperată, încât aş vrea să-i văd pe ascultătorii mei înspăimântându-se şi ei, sărind de la locurile lor şi, cuprinşi de panică, năpustindu-se cu urlete deznădăjduite spre ieşire…

Nu, nu e uşor să treci prin asemenea clipe.

II

După curs stau acasă şi lucrez. Citesc reviste şi disertaţii sau îmi pregătesc prelegerea următoare. Uneori mai scriu câte ceva. Lucrez cu întreruperi, deoarece sunt silit să mai primesc şi vizite.

Se aude soneria. E un coleg care a venit într-o chestiune de serviciu. Intră cu pălăria şi cu bastonul în mână şi, întinzându-mi-le, începe:

— Am venit pentru o clipă, numai pentru o clipă! Nu vă deranjaţi, colega! Numai două vorbe!

Mai întâi, încercăm să ne dovedim unul altuia că suntem cât se poate de politicoşi unul cu altul şi grozav de fericiţi că ne-am revăzut. Eu îl aşez în fotoliu, el mă aşază pe mine şi în vremea asta ne apucăm încetişor unul pe celălalt de după mijloc, apoi de nasturi, de parcă ne pipăim reciproc cu băgare de seamă să nu ne frigem. Râdem amândoi, cu toată că nu ne spunem nimic de râs. După ce ne-am aşezat, ne aplecăm capetele unul spre celălalt şi începem să vorbim cu glas scăzut. Şi oricât de prieteneşti ar fi sentimentele noastre reciproce, nu ne putem stăpâni să nu ne împodobim vorba cu formele de politeţe chinezească, de pildă: „Da, e cât se poate de just ceea ce aţi binevoit a remarca” sau „După cum am avut onoarea să vă spun” – şi aşa mai departe. De asemenea, nu ne putem opri să nu izbucnim în hohote de râs când unul din nou face vreun spirit, chiar nereuşit. Când termină ce avea de spus în chestiunile de serviciu, colegul meu se ridică brusc în picioare şi, agitându-şi pălăria în direcţia lucrării mele, începe să-şi ia rămas-bun. Şi iarăşi ne pipăim unul pe altul, şi iarăşi râdem. Îl conduc până în vestibul, unde îl ajut să-şi îmbrace şuba, deşi omul încearcă în tot chipul să se sustragă de la această înaltă cinste. După aceea, când Egor îi deschide uşa, colegul meu îşi arată îngrijorarea că aş putea să răcesc, iar eu mă prefac că sunt dispus să-l conduc chiar până în stradă. Când mă întorc, în sfârşit, în birou, obrazul meu zâmbeşte încă: fără îndoială, în virtutea inerţiei.

Nu trece mult şi iarăşi se aude soneria. Cineva a intrat în vestibul, se dezbracă încet şi tuşeşte. Egor mă anunţă că a venit un student. Îi spun să-l poftească înăuntru. Peste câteva clipe intră un tânăr cu o înfăţişare plăcută. S-a împlinit un an de când noi doi suntem în război. Băiatul nu mi-a răspuns la niciun examen, aşa că i-am pus la toate nota unu. Domnişori din ăştia, pe care, ca să întrebuinţez o expresie studenţească, îi gonesc de la examen sau îi trântesc, am vreo şapte în fiecare an. Cei care cad la examen pentru că sunt incapabili sau bolnavi îşi duc crucea cu resemnare şi nu încearcă să se

târguiască cu mine. Se târguiesc şi-mi vin acasă numai tinerii temperamentoşi, cărora le place să-şi trăiască viaţa din plin, iar faptul de a fi căzut la examen le strică pofta de mâncare şi-i împiedică să frecventeze regulat spectacolele de operă. Pentru primii am toată bunăvoinţa, dar pe ceilalţi îi trântesc şi-i las să repete anul.

— Stai jos, îi spun oaspetelui. Ce doreşti dumneata?

— Iertaţi-mă că vă deranjez… începe el, bâlbâindu-se şi uitându-se în altă parte. Nu mi-aş fi permis să vă necăjesc dacă n-aş fi… Dar vedeţi, am dat de cinci ori examen la dumneavoastră şi… şi am căzut. Vă rog să fiţi bun şi să-mi puneţi un suficient, deoarece…

Argumentul de care se folosesc toţi leneşii e totdeauna acelaşi: la celelalte obiecte au luat notele cele mai bune, n-au căzut decât la obiectul meu, şi-s cu atât mai surprinşi, cu cât au studiat materia cu multă aplicaţie şi şi-au însuşit-o la perfecţie. Dacă au căzut, asta se datorează cine ştie cărei întâmplări inexplicabile…

— Iartă-mă, iubite prietene, îi răspund, dar nu pot să-ţi pun suficient. Du-te, mai citeşte şi pe urmă vino din nou la mine. Şi atunci, vom vedea.

Se face tăcere. Deodată îmi vine gust să-l mai necăjesc puţin, deoarece ştiu că-i place mai mult berea şi opera decât cartea. Îi spun, oftând:

— Părerea mea e că cel mai bun lucru pe care ai putea să-l faci acum ar fi să te laşi definitiv de medicină. Dacă dumneata, cu toată capacitatea dumitale, nu reuşeşti să-ţi iei examenul, înseamnă că n-ai nici dorinţa şi nici chemarea de a fi medic.

Obrazul tânărului temperamentos se lungeşte de-un cot.

— Iertaţi-mă, domnule profesor, încearcă el să zâmbească, dar un asemenea gest ar fi, din partea mea, mai mult decât ciudat. Să înveţi cinci ani şi să te laşi, aşa… deodată!

— Ba deloc! Mai bine să pierzi cinci ani, decât să practici după aceea, o viaţă întreagă, o meserie care nu-ţi place.

De la o vreme mi se face milă de el şi mă grăbesc să adaug:

— La urma urmei, faci cum vrei. Eu însă te sfătuiesc să mai citeşti puţin şi pe urmă să mai treci pe la mine.

— Când să vin? întreabă leneşul, cu glasul stins.

— Când vrei. Poate chiar mâine.

Însă în ochii lui sfioşi citesc limpede: „De venit, vin eu, că nu-i mare lucru, dar ştiu bine că iar ai să mă trânteşti, dobitocule!”

— Bineînţeles, adaug, că n-ai să ştii mai multă carte chiar dacă ai da examenul şi de cincisprezece ori. Dar cel puţin ai să-ţi disciplinezi caracterul. Iar eu mă mulţumesc şi cu atât.

Se face iarăşi tăcere. Mă ridic şi-l aştept să plece, dar tânărul stă în picioare, se uită pe fereastră, îşi mângâie bărbuţa şi se gândeşte. Situaţia începe a fi plictisitoare.

Tânărul are un glas agreabil şi catifelat, ochi inteligenţi şi ironici şi o figură blândă, uşor mototolită din pricina simpatiei lui exagerate pentru bere şi pentru divanul pe care stă tolănit ceasuri nesfârşite. Fără îndoială că mi-ar putea spune multe lucruri interesante despre operă, despre aventurile lui amoroase, despre colegii la care ţine mai mult. Dar, spre marea mea părere de rău, uzanţele nu ne permit să discutăm despre asemenea lucruri… Şi trebuie să recunosc că le-aş asculta cu multă plăcere.

— Domnule profesor! Vă dau cuvântul de onoare că, dacă-mi puneţi suficient, atunci…

Dar îndată ce tânărul a spus aceste vorbe: „cuvântul de onoare", eu dau din mână a lehamite şi mă aşez la birou. Studentul mai rămâne câteva momente pe gânduri, apoi încheie, abătut:

— În cazul acesta, rămâneţi cu bine… Şi scuzaţi-mă.

— Cu bine, prietene. Mergi sănătos.

Cu paşi nehotărâţi, tânărul temperamentos se îndreaptă spre vestibul, se îmbracă încet şi, ieşind în stradă, se opreşte fără îndoială şi stă multă vreme pe gânduri. Dar, cum nu-i vine nimic în minte la adresa mea decât doar două vorbe: „diavol bătrân", se îndreaptă încet spre un restaurant de mâna a treia, să bea bere şi să mănânce, apoi se duce acasă şi se culcă. Dormi în pace, cinstit şi neobosit muncitor!

Se aude sunând a treia oară. Intră un medic tânăr, în haine negre, cu ochelari de aur şi, bineînţeles, cu cravată albă. Se prezintă. Îl rog să se aşeze şi-l întreb ce doreşte. Emoţionat, tânărul pontif al ştiinţei începe să-mi spună că anul acesta şi-a dat examenul de doctorand, că nu i-a rămas acum decât să-şi susţină disertaţia, că ar dori s-o scrie sub îndrumarea mea şi că mi-ar rămâne profund îndatorat dacă i-aş da eu subiectul.

— Aş fi foarte fericit să-ţi fiu de folos, colega, îi răspund. Dar mai întâi de toate, aş vrea să lămurim amândoi un lucru: ce înseamnă o „disertaţie"? După cât ştiu, cuvântul acesta presupune o lucrare scrisă, care trebuie să fie o operă personală. Nu-i aşa? Dar o lucrare scrisă sub îndrumarea altcuiva şi cu un subiect dat de altcineva – altfel se cheamă!…

Doctorandul tace. Îmi ies din fire şi sar de la locul meu:

— Nu înţeleg de ce veniţi cu toţii la mine? încep să strig, înfuriat. Ce e la mine, mă rog, băcănie? Eu nu fac negoţ cu subiecte! E a mia oară când vă rog să mă lăsaţi în pace! Scuză-mi, te rog, ieşirea, dar îţi mărturisesc că m-am săturat!

Doctorandul tace şi numai obrajii încep să se înroşească uşor. Expresia lui arată un adânc respect faţă de numele meu celebru şi faţă de erudiţia mea ştiinţifică, dar în privirea lui se vede limpede că mă dispreţuieşte şi pentru glasul, şi pentru făptura mea vrednică de milă, şi pentru mişcările mele dezordonate. Aşa cum sunt acum, furios, îi par de-a dreptul ridicol.

— La mine nu-i prăvălie! îi dau înainte, mânios. Şi pe urmă, un lucru mă miră: de ce nu vrei să fii independent? Nu-ţi place libertatea?

Eu vorbesc, vorbesc, iar doctorandul tace. În cele din urmă, încetul cu încetul, mă liniştesc şi, bineînţeles, cedez. O să-i dau un subiect care nu face două parale, o să-şi scrie sub îndrumarea mea disertaţia, de care nimeni n-are nevoie, o s-o susţină cu succes şi o să capete un titlu academic, de care s-ar putea foarte bine lipsi.

Clopoţelul poate să sune până n-o mai putea, că eu aici o să mă opresc, la patru vizite. Când sună din nou, a patra oară, aud paşii cunoscuţi, foşnetul rochiei, glasul iubit…

Acum optsprezece ani a murit un coleg de-al meu, oculist, lăsând în urma lui o fetiţă de şapte ani, pe care o chema Katia, şi vreo şaizeci de mii de ruble. Prin testament, m-a învestit cu calitatea de tutore. Până la vârsta de zece ani, Katia a trăit în familia mea, am dat-o la pension şi venea la noi numai vara, în lunile de vacanţă. Eu n-aveam timp să mă ocup de educaţia fetiţei, o supravegheam doar din când în când, aşa că n-aş putea spune mare lucru despre copilăria ei.

Dar ceea ce n-am uitat şi-mi place să-mi aduc aminte e încrederea totală cu care a intrat în casa mea, cu care s-a lăsat căutată de doctori – încredere care-i lumina totdeauna obrăjorii. Parcă o văd stând undeva, mai la o parte, cu falca legată şi, bineînţeles, urmărind ceva cu atenţie. Fie că se uita la mine cum scriu şi răsfoiesc cărţile, sau la nevastă-mea cum se agită, sau la femeia care curăţă cartofi la bucătărie, sau la câinele care se hârjoneşte, ochii ei aveau veşnic aceeaşi expresie, de parcă voiau să spună: „Tot ce se petrece pe lumea asta e minunat şi înţelept”. Era de o curiozitate neobişnuită şi-i plăcea grozav să stea de vorbă cu mine. Mi-aduc aminte că se aşeza la masă în faţa mea, îmi urmărea fiecare mişcare şi-mi punea tot felul de întrebări. O interesa şi ce citesc, şi ce fac la universitate, şi dacă nu mă tem de cadavre, şi pe ce îmi cheltuiesc leafa.

— Studenţii se bat la universitate? mă întreba.

— Se bat, drăguţă.

— Şi-i pui în genunchi?

— Îi pun.

Atunci râdea şi făcea haz de faptul că studenţii se bat şi că eu îi pun în genunchi. Era un copil blând, răbdător şi bun la inimă. Mi se întâmpla de multe ori să văd că i se lua vreun lucru, sau că era pedepsită pe nedrept, sau că nu i se satisfăcea vreo curiozitate. Atunci, la obişnuita ei expresie de încredere, se adăuga o umbră de tristeţe. Atât. Eu nu mă pricepeam să-i iau apărarea, dar când o vedeam tristă, îmi venea s-o strâng la piept şi să-i spun, ca o dădacă bătrână, vorbe de mângâiere: „Scumpa mea orfană!"

Îmi mai aduc aminte că-i plăcea să se îmbrace frumos şi să se parfumeze cu apă de colonie. În privinţa asta, semăna cu mine. Şi mie îmi plac hainele bune şi un parfum bun.

Îmi pare rău că n-am avut timp, şi de altfel nici chef, să urmăresc cum a început şi cum a evoluat la Katia prima ei pasiune, care a încătuşat-o cu totul de pe când abia împlinise 14 sau 15 ani. E vorba de pasiunea ei pentru teatru. Când venea de la pension, în vacanţă, de nimic nu vorbea cu atâta plăcere şi cu atâta căldură, ca despre piese şi actori. Vorbăria ei nesfârşită despre teatru începuse să ne obosească. Nevastă-mea şi copiii n-o mai ascultau. Numai eu nu mă înduram să nu-i dau nicio atenţie. Când simţea nevoia să-mi împărtăşească ceva din entuziasmul ei, intra în birou la mine şi începea, cu glas rugător:

— Nikolai Stepanîci, lăsaţi-mă să vă spun câte ceva despre teatru!

Eu îi arătam pendula:

— Te las o jumătate de oră. Dă-i drumul!

Mai târziu, a început să aducă acasă duzini întregi de fotografii de actori şi actriţe la care, literalmente, se închina. A încercat apoi de câteva ori să joace în spectacolele de amatori şi în cele din urmă, când a terminat pensionul, mi-a declarat că simte că s-a născut să fie actriţă.

Eu unul n-am împărtăşit niciodată pasiunea Katiei pentru teatru. După mine, dacă o piesă e bună, n-are niciun rost să recurgă la actori ca să facă impresia cuvenită asupra publicului: e destul s-o citească. Iar dacă e proastă, niciun joc de scenă n-o poate face mai bună.

În tinereţea mea, mă duceam de multe ori la teatru. Chiar şi acum, cam de vreo două ori pe an, ai mei cumpără o lojă şi mă iau să mă „aerisească". Bineînţeles, e prea puţin ca să am dreptul de a critica, totuşi îmi permit să spun câteva cuvinte. După mine, teatrul n-a câştigat nimic cu timpul: a rămas aşa cum era acum treizeci sau patruzeci de ani în urmă. Ca şi atunci, nu găsesc un pahar cu apă curată nici pe coridoarele teatrului, nici în foaieruri. Ca şi atunci, plasatorii mă amendează cu douăzeci de copeici pe motiv că nu-mi scot

şuba, deşi a purta haine călduroase în plină iarnă nu e ceva care să frizeze necuviinţa. Ca şi atunci, fără niciun rost, cântă muzica în antracte, adăugând ceva nou şi străin la impresia pe care ţi-o lasă piesa. Ca şi atunci, bărbaţii se duc în antracte la bufet să consume băuturi spirtoase. Iar dacă nu se vede niciun progres în lucrurile fără importanţă, e inutil să mai căutăm vreunul în cele importante. Când un actor, împotmolit în prejudecăţi şi tradiţii teatrale, încearcă să declame monologul atât de simplu şi de firesc: „A fi sau a nu fi" în chip cu totul nefiresc, vorbind sâsâit şi tremurând din tot trupul; sau când încearcă să mă convingă cu toată seriozitatea că Ceaţki, care vorbea la infinit cu proştii şi era îndrăgostit de o proastă, e un om inteligent şi că *Prea multă minte strică* nu e o piesă plictisitoare, simt că dinspre scenă adie aceeaşi rutină de care-mi era silă încă de acum patruzeci de ani, când mi se serveau urlete clasice pline de patos, însoţite de bătăi peste coapse. Şi de fiecare dată plec de la teatru mai conservator decât am intrat.

Mulţimea sentimentală şi credulă poate fi convinsă că teatrul, în forma lui actuală, este o şcoală. Însă pe acela care cunoaşte şcoala în adevărata ei accepţiune, pe acela nu poţi să-l înşeli. Nu ştiu ce va fi, peste patruzeci sau o sută de ani, dar în condiţiile de astăzi, teatrul nu poate servi decât ca distracţie. Însă această distracţie e cu mult prea costisitoare ca s-o mai poţi folosi. Ea absoarbe mii de femei şi de bărbaţi, toţi tineri, sănătoşi şi talentaţi, care, dacă nu s-ar consacra scenei, ar putea fi medici, agricultori, învăţătoare sau ofiţeri. Şi nu numai atât. Distracţia aceasta îi face pe spectatori să-şi piardă orele de seară, adică tocmai timpul cel mai potrivit pentru munca intelectuală şi pentru discuţiile colegiale. Nu mai vorbesc de cheltuiala de prisos şi de prejudiciul moral pe care-l suferă spectatorul când vede că pe scenă sunt tratate greşit crima, perversitatea sau delaţiunea.

Dar Katia avea cu totul altă părere. Căuta să mă convingă că teatrul, chiar şi în forma lui actuală, e mai presus de catedră, mai presus de cărţi, mai presus de orice pe lume. Teatrul e forţa care întruneşte în ea toate celelalte arte, iar actorii sunt misionarii ei. Nicio artă şi nicio ştiinţă, luată în parte, nu e în stare să acţioneze cu atâta profunzime şi atât de just asupra sufletului omenesc, ca scena. De aceea, şi cu drept cuvânt, un actor mijlociu se bucură de o popularitate mult mai mare decât cel mai ilustru om de ştiinţă sau pictor. Nicio activitate publică nu poate oferi atâta mulţumire şi atâta satisfacţie ca activitatea scenică.

Şi într-o bună zi, Katia s-a angajat într-o trupă de actori şi a plecat la Ufa, mi se pare, luând cu ea o mare sumă de bani,

nenumărate nădejdi promiţătoare şi păreri aristocratice despre scenă.

Primele ei scrisori, trimise din drum, erau uimitoare. Citindu-le, mă minunam cum de era cu putinţă ca nişte biete foiţe de hârtie să cuprindă în ele atâta tinereţe şi puritate sufletească, atâta naivitate divină şi, în acelaşi timp, atâtea raţionamente practice şi subtile, care ar fi putut face cinste unui cap solid de bărbat. Descrierea locurilor pe unde trecea, a Volgăi, a naturii, a oraşelor pe care le vizita, a colegilor, a succeselor şi a înfrângerilor ei, era mai curând un imn de slavă decât o simplă descriere. Fiecare rând era străbătut de acelaşi sentiment de încredere, pe care mă deprinsesem să i-l văd întipărit pe faţă. Şi totuşi aceste scrisori erau pline de greşeli gramaticale, iar semnele de punctuaţie lipseau aproape cu totul.

N-au trecut nici şase luni şi am primit o scrisoare cât se poate de înflăcărată şi de poetică. Începea aşa: „Sunt îndrăgostită…” Scrisoarea era însoţită de o fotografie a unui bărbat tânăr, cu faţa rasă, cu o pălărie cu boruri late şi cu un pled aruncat peste umăr. Scrisorile următoare erau tot atât de frumoase, dar semnele de punctuaţie îşi făcuseră apariţia, iar greşelile gramaticale dispăruseră. Afară de asta, se simţea că trecuseră prin mâna unui bărbat. Katia îmi scria că n-ar fi rău să se construiască undeva, pe Volga, un teatru mare – numai pe acţiuni, bineînţeles – şi să se cointereseze în această afacere negustorimea bogată şi armatorii. S-ar câştiga bani mulţi, reţetele ar ajunge uriaşe, iar actorii ar fi angajaţi de întreprindere la cota-parte… Se prea poate ca ideea ei să fi fost într-adevăr bună, însă mie mi se părea că iniţiative de felul acesta nu puteau porni decât dintr-un cap de bărbat.

În orice caz, vreo doi ani, totul a mers aşa cum trebuia: Katia era îndrăgostită, avea încredere în teatrul ei şi părea fericită, dar după aceea am început să observ că scrisorile ei dovedeau unele semne de descurajare. Mai întâi, mi s-a plâns de colegi – şi ăsta era primul semn şi cel mai îngrijorător. Dacă un bărbat, fie că e om de ştiinţă sau de litere, îşi începe activitatea prin a se plânge de colegii lui de breaslă, înseamnă că s-a răsuflat şi că nu mai e bun de nimic. Katia îmi scria despre colegii ei că nu vin la repetiţii şi că nu-şi ştiu niciodată rolurile, că punerea în scenă a unor piese absurde, ca şi felul cum erau jucate, dovedeau limpede lipsa oricărui respect faţă de public. Ca să sporească reţetele – de altfel acesta era singurul lor subiect de conversaţie – artiştii dramatici se înjoseau până acolo încât cântau pe scenă şansonete, iar cei care jucau în tragedii cântau cuplete, în care îşi băteau joc de soţii încornoraţi şi de soţiile necredincioase şi aşa mai departe.

Într-un cuvânt, e de mirare că întreprinderea aceea provincială nu s-a dus încă de râpă şi că se mai ţine pe picioare, când atârnă de un fir atât de subţire şi de putred.

I-am răspuns printr-o scrisoare lungă şi – recunosc – grozav de plictisitoare. Între altele, îi scriam: „Am avut de multe ori prilejul să stau de vorbă cu actori bătrâni, oameni de o rară nobleţe sufletească şi care-mi arătau multă simpatie. Din discuţiile cu ei, mi-am putut da seama că în activitatea lor cuvântul hotărâtor nu-l au atât raţiunea şi spiritul de libertate, cât moda şi opinia publică. Cei mai buni dintre ei au jucat de-a lungul vieţii şi în tragedie, şi în operetă, şi în farsa pariziană, şi în feerie – şi totdeauna li s-a părut că mergeau pe drumul cel drept şi că nu aduceau decât foloase. Prin urmare, după cum vezi, pricina răului trebuie căutată mai adânc: în arta însăşi şi în atitudinea societăţii faţă de artă, şi nicidecum în actori.” Scrisoarea mea n-a avut alt efect asupra Katiei decât s-o îndârjească. Iată ce mi-a răspuns: „Fiecare dintre noi doi cântă altă melodie. În scrisoarea mea, eu nu vă vorbeam despre oamenii de o rară nobleţe sufletească, aceia care vă arătau simpatia lor, ci de o bandă de şarlatani care n-au nimic de-a face cu nobleţea. Vă vorbeam despre şleahta de sălbatici, care au nimerit pe scenă numai pentru că nimeni nu i-a primit în altă parte şi care îşi zic artişti numai pentru că sunt neruşinaţi. Niciunul n-are talent, toţi sunt mărginiţi, beţivi, intriganţi şi mahalagii. Nu găsesc cuvinte să vă spun cât sunt de mâhnită că arta, care mi-e atât de scumpă, a căzut pe mâna unor oameni pe care-i dispreţuiesc. Mă doare inima că cei mai distinşi dintre semenii noştri văd răul doar de la distanţă, nu vor să se apropie şi, în loc să ia apărarea artei, se mărginesc la aprecieri pline de generalităţi şi de morală, de care nimeni n-are nevoie şi, pe deasupra, scrise într-o limbă greoaie…” şi aşa mai departe.

A mai trecut câtva timp şi am primit următoarele rânduri: „Sunt crunt decepţionată. Nu mai pot suporta viaţa. Vă rog să dispuneţi de banii mei cum veţi crede de cuviinţă. V-am iubit ca pe un părinte şi ca pe singurul meu prieten. Iertaţi-mă.”

După cum aţi înţeles, şi „el” al Katiei făcea parte din „şleahta de sălbatici”. Mai târziu, din câteva aluzii, am ghicit că fusese vorba şi de o încercare de sinucidere. Se pare că biata Katia a vrut să se otrăvească. Bănuiesc că a fost greu bolnavă, deoarece scrisoarea următoare am primit-o de la Ialta, unde, fără îndoială, o trimiseseră doctorii. În această scrisoare mă ruga să-i expediez urgent acolo, la Ialta, o mie de ruble şi încheia aşa: „Nu vă supăraţi că scrisoarea mea e atât de tristă. Ieri mi-am înmormântat copilul.” Katia a rămas în Crimeea aproape un an, apoi s-a întors acasă.

În total, a rătăcit prin lumea largă aproape patru ani. Trebuie să recunosc că în timpul acesta am jucat faţă de ea un rol destul de ciudat care, în orice caz, numai de invidiat nu era. Când mi-a adus la cunoştinţă hotărârea ei de a se face artistă, iar puţin după aceea mi-a scris despre dragostea ei, când, în răstimpuri, o apuca furia cheltuielilor fără rost şi eram nevoit să-i trimit la cerere câte o mie sau două mii de ruble, când mi-a comunicat intenţia de a sfârşi cu viaţa şi, în sfârşit, moartea copilului ei, totdeauna mi-am pierdut capul, iar partea pe care am luat-o la loviturile pe care i le dădea soarta s-a mărginit la meditaţii lungi şi la scrisori nesfârşite şi plictisitoare, pe care aş fi putut să nu i le scriu. Şi totuşi îi ţineam loc de tată şi o iubeam ca pe fiica mea.

Acum, Katia locuieşte la o jumătate de verstă de mine. A închiriat o casă cu cinci odăi, pe care a mobilat-o destul de confortabil şi cu gust, aşa cum nu se pricepe decât ea. Dacă ar încerca cineva să-i picteze interiorul, tonul predominant al tabloului ar trebui să fie lenea: sofale şi taburete moi pentru un trup leneş, covoare pentru picioare leneşe, culori şterse, mai mult întunecate şi adormite pentru ochi leneşi, iar pentru un suflet leneş, nenumărate evantaie ieftine şi tablouri mici atârnate pe pereţi, în care originalitatea execuţiei trecea înaintea conţinutului, măsuţe multe şi policioare, încărcate cu tot felul de mărunţişuri absolut inutile şi fără valoare şi în loc de perdele, cârpe fără nicio noimă. Toate acestea, adăugate la frica de simetrie, de spaţiu şi de culorile vii, dovedesc, afară de lenea sufletească, şi o pervertire a gustului. Katia zace tolănită pe canapea zile întregi şi citeşte, mai ales, romane şi nuvele. Nu iese din casă decât o dată pe zi, după-amiază, ca să mă vadă.

De obicei, eu lucrez, iar Katia, înfofolită într-un şal ca şi cum i-ar fi frig, stă aproape de mine pe divan şi tace. Fie pentru că mi-e simpatică, fie pentru că m-am deprins cu vizitele ei repetate încă de pe când nu era decât o fetiţă, prezenţa ei nu mă împiedică să-mi caut de lucru. Din când în când, mai mult maşinal, îi pun câte o întrebare, la care ea îmi răspunde foarte scurt, iar dacă vreau să fac o pauză, mă întorc şi mă uit la ea cum, dusă pe gânduri, răsfoieşte vreo revistă medicală sau vreun ziar. Atunci îmi dau seama că expresia de încredere de altădată a dispărut de pe faţa ei, rece acum, nepăsătoare şi absentă ca a călătorilor care mai au încă mult de aşteptat până la sosirea trenului. E îmbrăcată ca şi înainte, simplu şi frumos, dar neîngrijit. Nu e greu să observi că şi rochia, şi pieptănătura au destul de pătimit de pe urma sofalelor şi a şezlongurilor pe care stă întinsă zile întregi. Nu mai e nici curioasă, ca pe vremuri. Nu-mi mai pune întrebări,

ca şi cum ar fi trecut prin toate în viaţă şi nu mai aşteaptă nimic nou.

Aproape de ora patru, începe să se audă mişcare în salon şi în odaia de primire. E Liza, care s-a întors de la conservator şi a adus cu ea şi câteva colege. Se aud acorduri de pian, hohote de râs, cineva îşi încearcă glasul. Din sufragerie vine zăngănit de farfurii: Egor pune masa.

— Rămâi cu bine, zice Katia. Astăzi n-am timp să-i văd şi pe ceilalţi. Îi rog să mă ierte. Vino pe la mine.

O conduc până în vestibul. Acolo, mă măsoară din cap până-n picioare cu o căutătură severă şi-mi spune, înciudată:

— Slăbeşti întruna! De ce nu te cauţi? O să trec pe la Serghei Fiodorovici, să-l rog să vină să te vadă.

— Nu-i nevoie, Katia.

— Nu înţeleg ce grijă are familia dumitale! Buni îs, n-am ce zice.

Îşi îmbracă şuba cu mişcări repezite şi în vremea asta, din părul ei pieptănat în grabă, îi cad totdeauna câteva agrafe. Dar n-are când să-şi potrivească pieptănătura. De altfel, i-e şi lene. De aceea, neîndemânatică, îşi vâră cârlionţii sub căciuliţă şi pleacă.

Când intru în sufragerie, nevastă-mea mă întreabă:

— Parcă a fost Katia la tine. De ce n-a venit să ne vadă şi pe noi? Mi se pare ciudat…

— Mamă! i se adresează Liza, cu dojană în glas. Dacă nu vrea, Dumnezeu cu ea. Doar n-o s-o rugăm în genunchi!

— Orice mi-ai spune, asta înseamnă dispreţ. Să stea trei ceasuri în birou şi să nu-şi aducă aminte de noi… Dar în definitiv, o priveşte!

Şi Varia, şi Liza o urăsc pe Katia. Eu unul nu înţeleg această ură şi, fără îndoială, trebuie să fii femeie ca s-o înţelegi. Pun capul că printre cei o sută cincizeci de tineri pe care-i văd aproape zilnic în sala de curs, ca şi printre cei o sută de bărbaţi, de mult trecuţi de tinereţe, cu care dau ochii în fiecare săptămână, nu s-ar găsi măcar unul care să înţeleagă ura şi dispreţul faţă de trecutul Katiei – adică faţă de faptul că a rămas însărcinată fără să fie măritată şi faţă de copilul ei nelegitim. În acelaşi timp, nu-mi amintesc ca vreuna dintre femeile sau fetele pe care le cunosc să nu fi nutrit, conştient sau instinctiv, aceste sentimente. Şi asta nu din pricină că femeia ar fi mai virtuoasă şi mai pură decât bărbatul: virtutea şi puritatea nu se deosebesc prea mult de viciu, dacă le încătuşează spiritul cel rău. Fenomenul acesta eu mi-l explic prin starea de înapoiere a femeilor. Sentimentul de milă şi mustrările de conştiinţă, pe care le încearcă bărbatul din zilele noastre în faţa unei nenorociri, îmi vorbesc mult mai mult de

cultură şi de un nivel moral ridicat decât ura şi dispreţul. Femeia de astăzi e tot atât de plângăcioasă şi tot atât de aspră la suflet ca şi cea din Evul Mediu. Şi, după părerea mea, dau dovadă de multă înţelepciune cei care sfătuiesc femeile să se cultive şi ele ca şi bărbaţii.

Nevastă-mea o dispreţuieşte pe Katia şi pentru vina de a fi fost actriţă, de a fi nerecunoscătoare, mândră şi excentrică – în fine, pentru un şir nesfârşit de vicii şi de păcate, pe care o femeie le descoperă totdeauna la altă femeie.

De obicei, împreună cu noi mai iau dejunul două sau trei colege de-ale Lizei şi Alexandr Adolfovici Gnekker, admirator şi pretendent la mâna ei. Acest Gnekker e un tânăr blond, de cel mult treizeci de ani, de statură mijlocie, foarte gras şi foarte lat în umeri, cu favoriţi roşcaţi în dreptul urechilor şi cu o mustăcioară pomădată, care face ca faţa lui plină şi rotundă să semene a jucărie. Umblă îmbrăcat cu un surtuc foarte scurt, cu vestă colorată, cu pantaloni în carouri mari, foarte largi sus şi foarte strâmţi jos şi cu ghete galbene fără tocuri. Are ochi bulbucaţi, de rac, cravata lui aduce şi ea cu un gât de rac, şi am impresia că toată făptura acestui tânăr miroase a supă de raci. Vine la noi în fiecare zi, dar nimeni dintre noi nu ştie din ce neam se trage, ce studii are şi din ce trăieşte. Nu cântă nici din gură, nici la vreun instrument, totuşi are nu ştiu ce legături şi cu canto, şi cu muzica. Vinde piane, dar ale cui sunt şi cui le vinde, nici asta nu se ştie. Se duce adeseori la conservator, cunoaşte personal toate celebrităţile şi la toate concertele are nu ştiu ce rol de administrator. Discută cu multă competenţă probleme de muzică şi, după cât am observat, toată lumea e de părerea lui.

Oamenii bogaţi au totdeauna în jurul lor tot felul de paraziţi. Tot aşa se întâmplă cu ştiinţele şi artele. Cred că nu există pe lume ştiinţă sau artă care să fie scutită de prezenţa unor „corpuri străine”, cum ar fi, de pildă, domnul Gnekker. Eu nu sunt muzician şi se prea poate să greşesc în privinţa acestui Gnekker, pe care, de altfel, nici nu-l cunosc destul de bine. Dar prea mi se par suspecte şi competenţa lui, şi demnitatea cu care se aşază lângă pian şi ascultă când cântă cineva.

Poţi să fii nobil între nobili, poţi să fii chiar şi consilier ministerial, dar dacă ai fată de măritat, nu eşti deloc scutit de atmosfera de mahala pe care o introduc în casa şi în sufletul dumitale întâi curtea pretendentului, apoi peţitul şi nunta. Eu, de pildă, nu mă pot împăca pentru nimic în lume cu aerul acela de sărbătoare pe care îl arborează nevastă-mea de câte ori îl avem la masă pe Gnekker şi nici cu sticlele de lafit, porto şi xeres, pe care le pune pe masă numai pentru el, ca să se convingă cu ochii lui despre viaţa de belşug şi de lux pe care o

ducem. Nu-mi place nici râsul sacadat al Lizei, pe care l-a învăţat la conservator, nici felul ei de a închide ochii pe jumătate când vin la noi bărbaţi. Dar mai ales mi-e cu neputinţă să înţeleg un lucru: ce caută în fiecare zi în casa mea şi de ce mănâncă în fiecare zi cu mine o fiinţă care e cu totul străină de obiceiurile mele, de profesia mea, de toată rânduiala vieţii mele, şi care nu are nimic comun cu felul de a fi al oamenilor care-mi sunt dragi? Nevastă-mea şi slugile şuşotesc în taină că omul ăsta ar fi „un mire", eu însă nu pot să mă împac cu prezenţa acestui om în casa mea. Persoana lui îmi provoacă aceeaşi nedumerire, pe care mi-ar provoca-o dacă mi-ar aşeza cineva alături de mine la masă un zulus. De asemenea, mi se pare ciudat şi faptul că fata mea, pe care m-am deprins s-o consider ca pe un copil, s-a îndrăgostit de cravata asta, de ochii ăştia, de obrajii ăştia puhavi…

Înainte, îmi plăcea ora dejunului sau, în cazul cel mai rău, mă lăsa indiferent. Acum însă mă plictiseşte şi mă exasperează. De când sunt Excelenţă şi decan de facultate, familia mea a găsit de cuviinţă, nu ştiu de ce, să schimbe şi lista de bucate, şi obiceiurile noastre în ce priveşte masa. În locul mâncărurilor simple, cu care eram deprins încă de pe când eram student şi medic, mi se serveşte acum supă piure, în care înoată nu ştiu ce ţurţuri albi, sau rinichi cu sos de vin de Madera. Celebritatea şi gradul de general m-au lipsit, pentru totdeauna de bucatele mele preferate: ciorba, plăcintele, care făceau să-ţi lase gura apă, gâsca cu mere şi peştele cu coleaşă. Tot ele mi-au răpit-o pe Agaşa, servitoarea, o bătrânică bună de gură şi plină de haz. Acum, în locul ei serveşte la masă Egor, un nătâng şi un îngâmfat, cu mănuşă albă pe mâna dreaptă. Pauzele dintre feluri sunt scurte, dar mie îmi par grozav de lungi, pentru că n-am cu ce le umple. Nici pomeneală de veselia de pe vremuri, de glume, de râsete şi discuţii nestingherite. Au dispărut şi atenţiile pline de delicateţe ale unora pentru alţii, şi bucuria aceea care umplea sufletele tuturor, şi ale copiilor, şi ale părinţilor, când ne adunam cu toţii în sufragerie. Pentru mine, om veşnic ocupat, ora dejunului era ora mea de odihnă şi de întâlnire cu ai mei, iar pentru nevastă-mea şi pentru copii, o adevărată sărbătoare – scurtă, ce e drept, dar luminoasă şi fericită, pentru că ştiau că timp de o jumătate de ceas nu mai sunt nici al ştiinţei, nici al studenţilor, ci al lor şi numai al lor. Azi nu mai este nici obiceiul de a te ameţi cu un păhăruţ de votcă, nu mai este nici Agaşa, nici plachia de crap cu coleaşă şi nu mai este nici gălăgia care însoţea totdeauna micile scandaluri de la dejun, de pildă conflictul de sub masă dintre câine şi pisică, sau când i se

întâmpla Katiei să-i cadă în farfuria cu supă bandajul cu care se lega la falcă…

A vorbi despre dejunurile de acum, îmi face tot atât de puţină plăcere ca şi a lua parte la ele. Faţa nevestei mele arborează o importanţă prefăcută şi un aer sărbătoresc, dar fără să renunţe la obişnuita expresie de preocupare. Se uită în farfuriile noastre cu o privire grijulie şi începe: „Văd că nu-ţi place friptura… Spune drept, nu-i aşa că nu-ţi place?" Iar eu trebuie să-i răspund: „Te necăjeşti degeaba, draga mea, friptura e minunată". Însă ea nu se lasă: „Nikolai Stepanîci, dumneata mă menajezi totdeauna şi nu-mi spui niciodată adevărul. Dar aş vrea să ştiu de ce mănâncă aşa de puţin Alexandr Adolfovici?"… Şi tot aşa, nu-i mai tace gura cât ţine masa. În vremea asta, Liza hohoteşte în cascade, închizându-şi ochii pe jumătate. Mă uit când la una, când la alta şi abia acum, în timpul mesei, îmi dau seama că tot ce ţine de viaţa lor sufletească a scăpat de mult de sub controlul meu. Încerc un sentiment ciudat, de parcă aş fi stat cândva aici cu familia mea cea adevărată, iar acum sunt invitat la masă în casa unei femei străine, iar fiinţa din faţa mea, Liza, mi-e străină şi ea. Amândouă au suferit o schimbare radicală, iar eu am scăpat din vedere timpul cât s-a petrecut această schimbare, aşa că nu e de mirare că nu mai înţeleg nimic. De ce s-a petrecut această schimbare? Nu ştiu. Poate că tot răul vine de acolo că Dumnezeu nu le-a înzestrat, pe fiică-mea şi pe nevastă-mea, cu puterea de a rezista, pe care mi-a dat-o mie. Încă din copilărie m-am deprins să mă împotrivesc influenţelor dinafară şi m-am călit suficient. Catastrofe ca: celebritatea, gradul de general, trecerea de la o viaţă modestă la una care-mi depăşeşte mijloacele băneşti, legăturile cu lumea suspusă şi celelalte, nu m-au abătut din calea mea şi am ştiut să rămân acelaşi care am fost. Însă asupra Lizei şi a nevestei mele, fiinţe slabe şi fără apărare, toate aceste catastrofe s-au abătut ca o avalanşă de zăpadă.

Domnişoarele şi Gnekker vorbesc de fugi, de contrapunct, de cântăreţi şi de pianişti, de Bach şi de Brahms, iar nevastă-mea, de frică să nu fie socotită nepricepută în ale muzicii, zâmbeşte cu bunăvoinţă şi îngaimă: „Da, minunat… Chiar aşa să fie? Ia te uită!"… Gnekker mănâncă cu un aer grav, cu acelaşi aer grav face spirite şi, îngăduitor, ascultă părerile domnişoarelor. Din când în când, îi vine gust să vorbească în franţuzeasca lui mizerabilă şi atunci, Dumnezeu ştie de ce, crede de cuviinţă că trebuie să mi se adreseze cu *votre excellence.*

Eu însă stau ursuz. Se vede bine că-i stingheresc pe ceilalţi; de altfel şi ceilalţi mă stingheresc pe mine. Niciodată, pe

vremuri, n-am ştiut ce înseamnă antagonismul de castă, dar acum încep a simţi că mă încearcă aşa ceva. Fac tot ce pot ca să descopăr în Gnekker numai părţile proaste, le găsesc destul de repede şi atunci mă râcâie faptul că locul de logodnic al fetei mele îl ocupă un om care nu face parte din cercul meu. De altfel, prezenţa lui mă indispune şi din alt punct de vedere. De obicei, când rămân singur sau când mă găsesc în societatea oamenilor care mi-s dragi, nu mă gândesc niciodată la meritele mele, iar dacă-mi vin în minte, mi se par atât de neînsemnate, de parcă aş fi ajuns om de ştiinţă abia de ieri. Pe câtă vreme în prezenţa unor indivizi ca Gnekker, meritele mele îmi par un munte uriaş, al cărui vârf se pierde în nori, iar pe Gnekkerii de tot felul abia îi zăresc, mişunând la poalele lui.

După dejun mă duc în biroul meu şi-mi aprind trabucul, singurul de altfel, pentru toată ziua: e tot ce mi-a mai rămas din vechiul şi prostul meu obicei de a fuma de dimineaţă şi până noaptea. În timp ce fumez, intră nevastă-mea şi se aşază pe un scaun, să stea de vorbă cu mine. Ca şi dimineaţa, ştiu dinainte ce o să-mi spună.

— Ar trebui să vorbim serios, Nikolai Stepanîci, începe ea. Mă gândesc la Liza… De ce nu te interesezi mai de-aproape?

— Cum vrei să mă interesez?

— Te faci că nu vezi nimic şi asta nu-i bine. Nu trebuie să rămâi indiferent… Gnekker are intenţii serioase… Ce zici?

— Nu-l cunosc, aşa că n-aş putea afirma că nu-i un om cumsecade. În schimb, ţi-am spus de mii de ori că nu-mi place.

— Bine, dar aşa nu se poate… nu se poate.

Tulburată, se ridică de pe scaun şi începe să se plimbe prin odaie.

— Nu se poate să rămâi indiferent în faţa unui pas aşa de serios… urmează ea. Când e vorba de fericirea fetei, trebuie să faci abstracţie de tot ce ţine de persoana ta. Ştiu că nu-ţi place. Bine… Dar dacă îl respingem şi stricăm toată combinaţia, cu ce-mi garantezi că Liza n-o să ne reproşeze toată viaţa? Azi nu se mai găsesc bărbaţi pe toate drumurile şi s-ar putea întâmpla să nu i se mai ivească altă partidă… El e grozav de îndrăgostit de Liza şi, pe cât se pare, şi ei îi place… Ştiu că n-are nicio situaţie, dar ce poţi să-i faci? O da Dumnezeu şi, cu timpul, s-o aranja şi el cumva. E de familie bună şi-i şi bogat.

— De unde le ştii toate astea?

— De la ea. Tată-su are o casă mare la Harkov şi tot acolo, prin împrejurimi, o moşie. Într-un cuvânt, trebuie să faci un drum până la Harkov, Nikolai Stepanîci.

— De ce?

— Ca să vezi cum stau lucrurile… Ai cunoştinţe printre profesorii de acolo şi or să te-ajute. M-aş duce eu, dar sunt

femeie. Nu pot…

— Nu mă duc la Harkov, îi răspund, ursuz.

Nevastă-mea face o mutră speriată şi pe faţa ei se aşterne o expresie de nesfârşită durere.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Nikolai Stepanîci! se roagă ea, scâncind. Pentru numele lui Dumnezeu, ia-mi povara asta de pe suflet! Sufăr, crede-mă!

— Bine, Varia, îi răspund cu blândeţe. Uite, dacă ţii, plec la Harkov şi fac tot ce doreşti.

Nevastă-mea îşi duce batista la ochi şi se retrage în odaia ei, să plângă. Rămân singur.

Puţin mai târziu, intră cineva şi aprinde focul în sobă. Fotoliile şi abajurul lămpii aştern pe pereţi şi pe podele umbrele lor cunoscute şi de care de mult sunt sătul. Mă uit la ele, mi se pare că a şi venit noaptea şi că începe blestemata mea insomnie. Mă întind pe pat, apoi mă ridic şi mă plimb prin odaie şi iarăşi mă întind… De obicei, după dejun, spre seară, starea mea nervoasă atinge paroxismul. Fără niciun motiv, încep să plâng şi-mi vâr capul sub pernă. În clipele acelea mi-e frică să nu intre cineva, mi-e frică să nu mor pe neaşteptate, mi-e ruşine de lacrimile mele şi, ca o urmare a tuturor acestora, îmi simt sufletul împovărat de o durere necruţătoare, îmi dau seama că nu mai pot suferi nici lampa mea, nici cărţile mele, nici umbrele de pe jos, că nu mai pot asculta glasurile care se aud din salon. O putere necunoscută şi neînţeleasă mă împinge, brutal, afară din casă. Sar în picioare, mă îmbrac la repezeală şi, încet, să nu mă simtă ai casei, mă furişez în stradă. Unde să mă duc?

Dar răspunsul la această întrebare e de mult cuibărit în mintea mea: la Katia.

III

Ca de obicei, Katia stă întinsă pe canapea sau pe sofa şi citeşte. Când mă vede, întoarce leneş capul, se ridică şi-mi întinde mâna.

— Mereu stai culcată, încep, după ce tac un timp ca să-mi trag răsufletul. Să ştii că nu-i sănătos. Ar trebui să-ţi cauţi vreo ocupaţie, ceva.

— Ce spui?

— Ar trebui, zic, să-ţi cauţi vreo ocupaţie.

— Ce ocupaţie? O femeie nu se poate face decât ori simplă muncitoare, ori actriţă.

— Şi ce-i cu asta? Dacă nu se poate să te faci muncitoare, fă-te actriţă.

Tace.

— Ar trebui să te măriţi, îi spun, mai mult în glumă.

— N-am cu cine. Şi pe urmă, nu face.

— Asta nu-i viaţă.

— Dacă nu eşti măritată? Dar nu-i nicio nenorocire! Bărbaţi găseşti pe toate drumurile, numai să vrei.

— Nu şade frumos, Katia.

— Ce nu şade frumos?

— Ce spui acum.

Văzându-mă mâhnit şi căutând să risipească impresia neplăcută pe care mi-au lăsat-o vorbele ei, zice:

— Haide, vino cu mine. Uite!

Mă duc într-o odaie foarte drăguţă şi, arătându-mi o masă de lucru, urmează:

— Uite… Pentru dumneata am pregătit-o. Aici ai să lucrezi. Ia-ţi cu dumneata ce ai de lucru şi vino aici în fiecare zi. Acasă, toată lumea nu face decât să te încurce. Vrei să lucrezi aici?

Ca să n-o supăr dacă n-aş primi, îi spun că am să vin să lucrez acolo şi că odăiţa îmi place cat se poate de mult. După aceea ne aşezăm şi începem să vorbim.

Căldura, felul cum e rânduită odăiţa şi prezenţa fiinţei aceleia simpatice nu-mi mai dau satisfacţia de altădată, ci îmi provoacă o dorinţă neînvinsă de a mă lamenta şi a bombăni. Nu ştiu de ce, dar mi se pare că dacă aş începe să cârtesc şi să mă plâng, m-aş mai uşura…

— Urâtă treabă, drăguţă! încep, oftând. Cât se poate de urâtă…

— Dar ce s-a întâmplat?

— Uite despre ce e vorba. Cel mai de seamă şi cel mai sacru drept al regilor e acela de a graţia. Şi eu m-am simţit totdeauna ca un rege, deoarece m-am folosit cât am putut de dreptul

acesta. N-am osândit pe nimeni, dimpotrivă, am fost îngăduitor şi am iertat bucuros pe toată lumea. Acolo unde alţii protestau şi se indignau, eu dădeam sfaturi şi căutam să-i conving pe cei ce greşeau că greşesc. Toată viaţa mi-am dat osteneala ca prezenţa mea să nu stinghereascâ nici pe ai casei, nici pe studenţi, nici pe colegi, nici pe servitori. Şi ştiu că această atitudine a avut un rol educativ pentru toţi cei care au trăit în apropierea mea. Dar acum, nu mai sunt rege. Acum, se petrece cu mine ceva, ceva care s-ar potrivi mai curând unui rob: zi şi noapte îmi umblă prin cap gânduri ticăloase, iar în suflet mi s-au cuibărit sentimente pe care înainte nici nu le bănuiam. Acum ştiu ce e ura, dispreţul, indignarea, revolta, frica. Am ajuns să fiu peste măsură de aspru, exigent, supărăcios, nepoliticos, bănuitor. Chiar şi ceea ce altădată nu era decât prilej pentru o glumă în plus, urmată de un râs plin de voie bună, îmi provoacă acum un sentiment apăsător. Mi s-a schimbat până şi felul de a judeca. Înainte nu dispreţuiam decât bogăţia, în timp ce astăzi nu urăsc bogăţia, ci pe bogătaşi, ca şi cum ei ar fi de vină. Înainte uram violenţa şi domnia bunului plac, iar acum îi urăsc pe oamenii care uzează de violenţă, ca şi când ei şi numai ei ar fi de vină, şi nu noi cu toţii, care nu ştim cum să ne facem unul altuia educaţia. Ce pot să însemne toate acestea? Dacă gândurile şi sentimentele mele noi sunt datorite unei schimbări a convingerilor mele, atunci ce a provocat această schimbare? S-a făcut omenirea mai rea şi eu mai bun, sau înainte eram orb şi indiferent? Dar dacă schimbarea aceasta se datorează scăderii puterilor mele fizice şi intelectuale – doar sunt un biet bolnav şi nu e zi lăsată de Dumnezeu să nu pierd din greutate – atunci starea mea e de plâns. Înseamnă că gândurile mele cele noi sunt anormale, bolnăvicioase, că ar trebui să-mi fie ruşine de ele şi să le consider mizerabile…

— Boala n-are nicio legătură cu toate astea, mă întrerupe Katia. Pur şi simplu, ţi s-au deschis ochii. Asta-i tot. Ai văzut ceea ce altădată nu voiai să iei în seamă. Părerea mea e că, înainte de toate, ar trebui s-o rupi cu familia şi să pleci.

— Astea-s absurdităţi!

— De ce nu mărturiseşti cinstit, că doar nu mai ţii la ele! Şi pe urmă, asta e familie? Nişte mizerabile! Dacă s-ar întâmpla să moară astăzi, nimeni nu le-ar observa mâine lipsa.

Katia le dispreţuieşte, pe nevastă-mea şi pe Liza, în aceeaşi măsură în care ele o urăsc. E greu de admis ca, în vremea noastră, să putem vorbi despre dreptul oamenilor de a se dispreţui reciproc. Dar dacă ne însuşim punctul de vedere al Katiei şi recunoaştem valabilitatea acestui drept, atunci nu e mare lucru să ne dăm seama că are şi ea dreptul să le

dispreţuiască, pe nevastă-mea şi pe Liza, în măsura în care ele o urăsc.

— Nişte mizerabile! repetă ea. Ai dejunat azi? Cum de n-au uitat să te cheme la dejun? Mă mir că-şi mai aduc aminte de existenţa dumitale!

— Katia, o întrerup, cu asprime. Sfârşeşte, te rog.

— Poate crezi că-mi face plăcere să vorbesc despre ele? Aş fi fericită să nu le fi cunoscut niciodată. Ascultă-mă pe mine, dragul meu: lasă totul baltă şi pleacă. Pleacă în străinătate. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

— Ce copilării! Dar universitatea?

— Lasă şi universitatea. Ce ai cu ea? Foloseşti ceva de pe urma ei? Nimic. Profesezi de treizeci de ani – şi unde ţi-s discipolii? Ai pregătit câţiva savanţi cu renume? Numără-i! Iar ca să scoţi cu nemiluita serii de doctori, care exploatează ignoranţa şi pun la o parte sute de mii de ruble, nu e nevoie nici să fii înzestrat, nici să fii om cumsecade. Aşa că eşti de prisos.

— Doamne, dar câtă asprime! mă sperii eu. Câtă asprime! Sfârşeşte odată, că altminteri plec. Nici nu ştiu ce să-ţi răspund la asemenea vorbe.

Jupâneasa intră şi ne pofteşte la ceai. În sfârşit, mulţumesc lui Dumnezeu că în jurul samovarului discuţia noastră ia alte căi. După ce mă satur de lamentări, îmi vine gust să las frâu slobod altei slăbiciuni bătrâneşti: amintirilor. Încep să-i vorbesc Katiei despre trecutul meu şi spre marea mea surprindere, mă pomenesc destăinuindu-i unele amănunte, care nici nu bănuiam că s-au păstrat neatinse în mintea mea. Iar Katia, cu respiraţia oprită, mă ascultă, înduioşată dar şi mândră. Îmi place, mai ales, să-i vorbesc despre vremea când eram elev la seminar şi visam să intru la universitate.

— Parcă văd cum mă plimbam prin grădina seminarului… îi povestesc. Era destul să-mi aducă vântul din vreo cârciumă îndepărtată un zvon de cântec, acompaniat de armonică, sau să treacă în goană pe lângă gard o troică cu zurgălăi, pentru ca bucuria să-mi umple nu numai pieptul, dar şi stomacul, şi picioarele, şi mâinile… Ascultam armonica, ascultam clinchetul zurgălăilor care se depărtau şi mă vedeam deja doctor şi-mi imaginam fel de fel de tablouri, unul mai atrăgător decât altul… Şi, după cum vezi, visurile mi s-au împlinit. Soarta mi-a dat mai mult decât aş fi îndrăznit să-i cer. Timp de treizeci de ani am fost cel mai iubit dintre profesori, am avut parte de cei mai buni colegi, iar numele meu a ajuns cunoscut şi stimat. Am fost îndrăgostit, m-am însurat din dragoste pătimaşă, am avut copii. Într-un cuvânt, dacă mă uit în urmă, toată viaţa mea îmi apare ca o compoziţie frumoasă şi

întocmită cu meşteşug… De nu i-aş compromite finalul! Pentru asta, trebuie să-mi închei viaţa omeneşte. Dacă moartea e într-adevăr o primejdie, trebuie s-o întâmpin aşa cum îi şade bine unui dascăl, unui om de ştiinţă, cetăţean al unui stat creştin: adică, bărbăteşte şi cu suflet liniştit. Dar eu îi compromit finalul. Simt că mă înăbuş şi alerg la tine să-ţi cer ajutor, iar tu îmi spui: îneacă-te, că aşa-i bine!

Dar iată că se aude sunând clopoţelul. Şi eu şi Katia bănuim cine sună şi spunem, într-un glas:

— Trebuie să fie Mihail Fiodorovici.

Într-adevăr, peste câteva clipe intră colegul meu, Mihail Fiodorovici, filologul, un bărbat cam de vreo cincizeci de ani, înalt şi bine făcut, cu părul cărunt şi des, cu sprâncenele negre şi bărbierit din proaspăt. Are inimă bună şi e un coleg desăvârşit. Se trage dintr-o veche familie de nobili, oameni destul de norocoşi şi talentaţi, care au jucat un rol important în istoria învăţământului şi a literaturii noastre. De altfel şi el e inteligent, dotat şi deosebit de cult. Totuşi nu e lipsit de unele ciudăţenii. Într-o măsură oarecare, toţi avem curiozităţile noastre şi suntem ciudaţi, însă ciudăţeniile lui Mihail Fiodorovici, pur şi simplu extraordinare, nu sunt inofensive pentru cunoscuţii lui. Printre aceştia cunosc destui care, pe lângă ciudăţenii, refuză să-i mai vadă şi nenumăratele calităţi.

După ce intră în odaie, îşi scoate tacticos mănuşile şi începe, cu glasul lui adânc şi catifelat:

— Bună ziua! Luaţi ceaiul? Iată un lucru cât se poate de nimerit! E al dracului de frig afară.

Apoi se aşază la masă, îşi serveşte un pahar cu ceai şi începe să povestească. Ceea ce e caracteristic pentru felul lui de a povesti e tonul veşnic glumeţ, amestecul acela de filozofie şi flecăreală, pe care-l întâlneşti doar la cioclii shakespearieni. Vorbeşte numai despre lucruri serioase, dar niciodată nu vorbeşte serios. Aprecierile lui sunt totdeauna aspre şi injurioase, însă, datorită tonului blând, egal şi glumeţ, asprimea şi injuriile nu-ţi supără urechea şi te deprinzi destul de repede cu ele. În fiecare seară soseşte cu vreo cinci sau şase anecdote noi din viaţa universitară şi începe a le debita îndată ce se aşază la masă.

— O, Doamne, oftează el, ridicându-şi comic sprâncenele negre. Anapoda oameni mai sunt pe lumea asta!

— Dar ce s-a întâmplat? îl întreabă Katia.

— După ce ies astăzi de la curs, mă întâlnesc pe scări cu idiotul cela bătrân al nostru, N.N. Ca de obicei, mergea scoţându-şi înainte botul de cal şi căutând pe cineva să i se plângă de migrena lui, de nevasta lui şi de studenţii care nu vor

să vină la cursul lui. Ei, zic, dacă mă vede, s-a sfârşit cu mine. S-a sfârşit şi basta!…

Şi tot aşa mai departe. Sau:

— Am fost aseară la conferinţa publică a lui Z.Z. Stau şi mă minunez cum are curajul *alma mater* a noastră (de n-aş deochia-o, că o pomenesc asupra nopţii), să scoată în public asemenea nătăfleţi, asemenea idioţi patentaţi ca ăsta. Doar e un dobitoc celebru în tot continentul european! Să umbli cu felinarul ziua-n amiaza mare prin toată Europa, şi nu găseşti altul de teapa lui! Imaginaţi-vă că atunci când îşi ţine prelegerile, parcă suge caramele: siu-siu-siu… Se intimidează, nu-şi mai poate descifra propriul manuscris, ideile îi vin greu, cu viteza unui arhimandrit pe bicicletă, dar mai ales e imposibil să înţelegi ceva din ce vrea să spună. E o plictiseală de mor muştele, pe care n-o poţi compara decât cu plictiseala solemnităţii de sfârşit de an în sala de recepţie, când se citeşte tradiţionalul discurs, lua-l-ar naiba!

Şi imediat schimbă vorba:

— Acum vreo trei ani, Nikolai Stepanovici trebuie să-şi aducă aminte, mi s-a întâmplat să citesc eu discursul. În sală cald, înăbuşeală, redingota mă strânge la subsuori, să mor, nu alta! Citesc o jumătate de ceas, un ceas, un ceas şi jumătate, două… „Ei, slavă Domnului, îmi zic, au mai rămas numai zece pagini.” Iar pe cele din urmă patru puteam nici să nu le citesc şi mă gândeam chiar să renunţ la ele. Prin urmare, zic, mai rămân şase. Dar chiar în clipa aceea, îmi arunc ochii în sală – şi ce credeţi că văd? În primul rând de bănci şedeau, unul lângă altul, un general cu o panglică lată peste umăr şi episcopul! Amorţiseră, săracii, de plictiseală, îşi ţineau ochii mari deschişi să nu adoarmă şi făceau tot chipul să pară că-s atenţi şi că discursul meu îi interesează şi le place. Ei, dacă vă place, zic, atunci poftim: vă fac eu de petrecanie!… Şi am citit şi cele din urmă patru pagini!

Când vorbeşte, lui Mihail Fiodorovici îi zâmbesc numai ochii şi sprâncenele, ca tuturor oamenilor mucaliţi în general. Şi în timp ce povesteşte, privirea lui nu exprimă nici ură, nici răutate, ci doar foarte multă isteţime şi acea şiretenie de vulpe, pe care o întâlneşti numai la oamenii înzestraţi cu un ascuţit spirit de observaţie. Iar dacă e să vorbim despre ochii lui, trebuie să adaug că am mai observat ceva: de câte ori i se întâmplă să primească din mâinile Katiei un pahar, sau s-o asculte spunând ceva, sau s-o urmărească cu privirea, în timp ce iese, din odaie, surprind în ochii lui ceva blând, ceva neprihănit, ca în ochii unui om care se închină…

Jupâneasa ridică samovarul şi pune pe masă o felie mare de brânză, fructe şi o sticlă de şampanie de Crimeea, destul de

proastă, dar care-i place Katiei de pe când a stat ea acolo. Mihail Fiodorovici ia două perechi de cărţi de pe etajeră şi începe să facă o pasienţă. După părerea lui, unele pasienţe cer, pe lângă o deosebită agerime de minte, şi o mare atenţie. Totuşi, nici în timp ce bate cărţile, tot nu tace din gură. Atentă şi ea, Katia îl urmăreşte cum întinde cărţile şi-l ajută mai mult cu ochii decât cu vorba. Toată seara Katia nu bea decât două păhăruţe cu şampanie, eu un sfert de pahar, iar restul îi rămâne lui Mihail Fiodorovici, care poate să bea oricât, fără să se îmbete niciodată.

Cât durează pasienţa, rezolvăm felurite probleme, mai ales de ordin înalt. De obicei, ne ocupăm cu deosebire de ceea ce ne place mai mult, adică de ştiinţă.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, ştiinţa şi-a trăit traiul, începe Mihail Fiodorovici. S-a dus vremea ei şi gata! Te rog să mă crezi. Omenirea începe a simţi nevoia să pună altceva în locul ei. Ştiinţa s-a născut din prejudecăţi, s-a hrănit cu prejudecăţi şi a ajuns acum chintesenţa prejudecăţilor, ca şi răposatele ei bunici, alchimia, metafizica şi filozofia. Şi, la drept vorbind, ce a dat ştiinţa omenirii? Doar deosebirea dintre savanţii europeni şi cei chinezi, care habar n-au de ştiinţă, e infimă, e mai mult de suprafaţă. Chinezii n-au ştiut ce e ştiinţa. Ei, şi? Au pierdut ei ceva din pricina asta?

— Nici muştele nu ştiu ce e ştiinţa, îi răspund. Ei, şi?

— Degeaba te superi, Nikolai Stepanîci. Vorbim aici noi între noi… Sunt mai prudent decât crezi şi nu m-aş apuca ferească Dumnezeu să spun asemenea lucruri în public! În oameni stăruie încă prejudecata că ştiinţele şi artele sunt mai presus decât agricultura şi comerţul, mai presus decât meseriile. Breasla noastră a adoptat şi ea aceeaşi prejudecată şi doar n-o să ne apucăm, noi amândoi, s-o dărâmăm! Nu, ferească Dumnezeu!

În timp ce-şi face pasienţa, nu scapă de săpuneală nici tineretul.

— A început să decadă şi tineretul nostru, oftează Mihail Fiodorovici. Nu ştie nici să muncească şi nici să gândească, fără să mai vorbim de idealuri şi celelalte… Cum zice poetul: „Mă uit cu întristare la generaţia noastră…”

— Într-adevăr, a decăzut şi încă înspăimântător, încuviinţează Katia. Mă rog, în ultimii zece ani aţi descoperit măcar un singur tânăr care să se distingă?

— Nu ştiu cum o fi fost la alţi profesori, dar eu nu-mi aduc aminte să fi întâlnit vreunul.

— În viaţa mea am întâlnit şi mulţi studenţi, şi tineri oameni de ştiinţă de-ai dumneavoastră, şi mulţi actori… Şi, mă credeţi? Nu mi s-a întâmplat să întâlnesc, nu zic un om talentat

sau înzestrat cu cine ştie ce calităţi de erou, dar măcar aşa, interesant. Numai mediocrităţi, lipsite de talent, dar în schimb grozav de pretenţioase…

Aceste discuţii asupra decăderii intelectuale fac totdeauna o impresie atât de detestabilă asupra mea, de parcă aş auzi, din întâmplare, nişte vorbe urâte la adresa fetei mele. Mă dor aceste acuzaţii gratuite, care se sprijină pe generalităţi răsuflate şi pe premize absurde, ca degenerarea, lipsa de idealuri sau aluziile la trecutul de aur. Orice acuzaţie, chiar dacă e făcută într-o societate de femei, trebuie formulată precis. Altminteri nu mai e o acuzaţie, ci o bârfeala oarecare, nedemnă de nişte oameni cumsecade.

Sunt un om bătrân, stau de treizeci de ani pe catedră, însă n-am observat la tineret nici degenerare intelectuală, nici lipsă de idealuri şi nu găsesc că e mai rău acum decât înainte. Nikolai, uşierul meu, a cărui experienţă are, în cazul de faţă, importanţa ei, e de părere că studenţii de astăzi nu sunt nici mai buni, dar nici mai răi decât cei de altădată.

Dacă m-ar întreba cineva ce anume nu-mi face plăcere la studenţii mei de acum, cred că n-aş răspunde dintr-odată. În orice caz, aş da un răspuns cât mai scurt, dar cât mai precis. Le cunosc defectele, de aceea n-am nevoie să recurg la generalităţi. De pildă, nu-mi place faptul că studenţii mei fumează, că beau băuturi tari şi că se căsătoresc târziu. Că-s nepăsători şi nepăsarea lor merge uneori până acolo, încât nu observă că sunt printre ei şi colegi flămânzi şi că nu-şi plătesc datoriile la societatea studenţească de ajutor. Că nu cunosc limbile europene şi că nu vorbesc corect nici ruseşte. Chiar aseară, colegul meu de la igienă mi se plângea că e nevoit să repete fiecare prelegere, deoarece studenţii lui nu cunosc suficient fizica şi sunt cu totul străini de meteorologie. Cad uşor sub influenţa scriitorilor contemporani – şi nici măcar a celor mai buni – în schimb sunt cu totul indiferenţi faţă de clasici, cum ar fi Shakespeare, Marc Aureliu, Epictet sau Pascal. Şi această nepricepere de a deosebi lucrurile importante de cele fără importanţă vădeşte lipsa lor de spirit practic. Toate problemele grele, cu un caracter mai mult sau mai puţin social (ca, de pildă, problema colonizărilor), studenţii le rezolvă formal, şi nu pe calea cercetărilor ştiinţifice şi a experienţei, cu toate că cea din urmă le stă la îndemână şi e mai corespunzătoare cu menirea lor. Ei primesc bucuroşi posturi de interni de spital, de asistenţi, laboranţi sau externi, şi sunt în stare să rămână în aceste slujbe până la patruzeci de ani, deşi sentimentul de independenţă, de libertate şi de iniţiativă personală e tot atât de necesar în ştiinţă ca şi în artă sau în comerţ. Eu am elevi şi auditori, dar n-am ajutoare şi

urmaşi, de aceea, deşi îmi sunt dragi şi mă înduioşez în faţa lor, nu pot fi mândru de ei. Şi aşa înainte…

Neplăceri de felul acesta, oricât de multe ar fi, nu pot provoca o stare de spirit pesimistă şi cicălitoare decât unui om timid şi laş. Dar toate aceste neajunsuri au un caracter întâmplător şi tranzitoriu şi sunt în strânsă legătură cu condiţiile de viaţă. Va fi de ajuns să treacă zece ani, şi ele vor dispărea sau vor face loc altor neajunsuri, pe care nu le poţi evita şi care, la rândul lor, vor intimida pe cei laşi. Defectele studenţilor mă supără de multe ori, dar această supărare nu e nimic pe lângă bucuria care-mi umple sufletul, de treizeci de ani încoace, de câte ori stau de vorbă cu băieţii mei, le ţin cursuri sau urmăresc felul de a se comporta în comparaţie cu al oamenilor din alt mediu decât al lor.

Mihail Fiodorovici îi dă înainte cu bârfeala, Katia îl ascultă şi nici el, nici ea nu-şi dau seama în ce prăpastie adâncă îi atrage încetul cu încetul o distracţie atât de nevinovată ca aceea de a-ţi ponegri aproapele. Nu-şi dau seama că de la o discuţie banală alunecă treptat până la batjocură şi insultă şi că ajung de-a dreptul la calomnie.

— Întâlneşti uneori nişte caraghioşi, de rămâi trăsnit, urmează Mihail Fiodorovici. De pildă, mă duc aseară până la Egor Petrovici al nostru şi găsesc la el un medicinist tot „de-al nostru”, student în anul al III-lea, dacă nu mă înşel. Avea o faţă stil… dobro-liubovian, purtând pe frunte o pecete de gânditor profund. Şi începem să vorbim, de una, de alta. „Da, tinere, zic, aşa stau lucrurile. Am citit cum că un neamţ – i-am uitat numele – a obţinut din creierul omului un alcaloid nou, idiotinul.” Ei bine, ştiţi că m-a crezut? Ba chiar şi-a luat un aer important: că, adică, nu-i de glumit cu „ai noştri”! Alt exemplu. Mă duc mai zilele trecute la teatru. Mă aşez. Chiar în rândul din faţa mea, doi indivizi. Unul era „de-al nostru”, jurist pesemne. Celălalt, ciufulit, era medic. Medicul, beat turtă. Habar n-avea ce se petrece pe scenă. Moţăia, cu capul în piept. Dar îndată ce vreun actor începea să-şi declame cu patos monologul sau ridica glasul, medicul tresărea şi, dându-i vecinului cu cotul, îl întreba: „Ce tot spune ăsta? Vorbeşte nobil?” „Nobil”, îi răspundea cel care era „de-al nostru”. „Brra-avo! urla atunci medicul. No-obil, bravo!” Vedeţi dumneavoastră, bădăranul acela beţiv nu venise la teatru de dragul artei, ci numai ca să vadă dacă se vorbeşte într-o limbă nobilă. Nu mai putea omul după nobleţe!

Katia îl ascultă şi râde. Are un râs, nu ştiu cum, ciudat. Aspiraţiile i se succed într-o cadenţă regulată cu expiraţiile, dar accelerată, ca şi cum ar cânta din armonică, şi nu râde decât cu nările. În schimb, eu îmi pierd buna dispoziţie şi nu

mai ştiu ce să spun. Până la urmă, îmi ies din sărite, mă înfurii şi, sărind de pe scaun, încep să strig:

— Ia mai tăceţi odată! Ce tot orăcăiţi ca două broaşte şi otrăviţi aerul cu răsuflarea voastră? M-am săturat!

Şi, fără să mai aştept să-şi termine bârfeala, mă pregătesc de plecare. De altfel, e şi timpul: sunt zece trecute.

— Eu aş mai rămâne puţin, zice Mihail Fiodorovici. Îmi dai voie, Ekaterina Vladimirovna?

— Cum nu? îi răspunde Katia.

— *Bene.* Atunci, dă ordin să ne mai aducă o sticluţă.

Amândoi mă conduc până în săliţă cu lumânările în mână şi, în timp ce-mi îmbrac şuba, Mihail Fiodorovici nu mai isprăveşte:

— Grozav ai mai slăbit în vremea din urmă, Nikolai Stepanovici. Şi ai şi îmbătrânit! Ce-i cu dumneata? Eşti bolnav?

— Da, mă simt cam prost.

— Şi nici nu vrea să se îngrijească!… adaugă Katia, supărată.

— De ce nu te îngrijeşti? Cum se poate una ca asta? Pe cel ce se păzeşte singur, îl păzeşte şi Dumnezeu. Salutări celor de acasă şi să mă ierte că nu prea vin pe-acolo. O să trec zilele astea să-mi iau rămas-bun înaintea plecării în străinătate. Neapărat. Că plec săptămâna viitoare.

Am ieşit de la Katia iritat, speriat de discuţiile asupra stării mele şi nemulţumit de mine însumi. Încep să mă întreb: într-adevăr, oare ce-ar fi să mă duc la vreunul dintre colegii mei? Dar în aceeaşi clipă, îmi imaginez tabloul: după ce mă examinează, colegul meu se retrage în tăcere spre fereastră, se gândeşte câteva momente, apoi se întoarce spre mine şi, căutând să nu-i pot citi adevărul pe faţă, îmi spune cu nepăsare: „Deocamdată, nu văd nimic alarmant, colega. Totuşi te-aş sfătui să-ţi întrerupi ocupaţiile…” Şi asta mi-ar spulbera ultima nădejde…

Cine nu mai păstrează câte-o speranţă? Acum, când îmi pun singur diagnosticul şi tot singur mă îngrijesc, am uneori nădejdea că neştiinţa mea mă face să mă înşel, că mă înşel şi în privinţa albuminei şi a zahărului pe care le-am găsit, şi în privinţa inimii, şi a umflăturilor de la picioare, pe care le-am observat, de două ori, dimineaţa. Când, cu aplicaţie de ipohondru, mă apuc să răsfoiesc manuale de terapeutică şi-mi schimb medicamentele în fiecare zi, tot mi se mai pare că o să găsesc ceva care-o să-mi dea curaj. Meschinărie şi nimic altceva.

În timp ce mă întorc spre casă, fie că cerul e înnorat sau luminat de lună şi de stele, mă uit în sus şi mă gândesc că în

curând moartea o să mă secere. S-ar crede că în clipe ca acestea gândurile mele s-ar cuveni să fie adânci, luminoase şi minunate ca cerul… Dar nu se întâmplă aşa. Mă gândesc la mine, la nevastă-mea, la Liza, la Gnekker, la studenţi, la oameni în general. Însă gândurile mele nu-s înalte, ci meschine, încerc să mă înşel singur şi atunci concepţia mea asupra lumii poate fi cuprinsă în vorbele pe care celebrul Arakceev[6] le-a spus într-una dintre scrisorile lui intime: „Tot ce e bun pe lume are şi părţi rele şi sunt mult mai multe cele rele decât cele bune". Cu alte cuvinte, tot ce există pe lumea asta e scârbos, aşa că nu face să trăieşti, iar cei şaizeci şi doi de ani pe care i-am trăit, trebuie să-i consider ca pierduţi. Mă surprind gândind aşa şi încerc să mă conving că aceste gânduri sunt întâmplătoare sau vremelnice şi că n-au pătruns adânc în mintea mea. Dar în aceeaşi clipă mă întreb:

„Dacă-i aşa, atunci ce te împinge în fiecare seară spre cele două broaşte?…"

Şi mă jur să nu mă mai duc niciodată la Katia, cu toate că ştiu foarte bine că chiar a doua zi o să mă duc din nou.

Când ajung la uşă şi trag de mânerul clopoţelului şi pe urmă, când urc scările, simt că nu mai am familie şi că am pierdut până şi dorinţa de a mi-o regăsi. E clar, prin urmare, că gândurile lui Arakceev nu s-au oploşit în mintea mea întâmplător sau vremelnic, ci că au pus stăpânire, temeinic, pe toată fiinţa mea. Cu conştiinţa neîmpăcată, abătut şi abia târându-mi picioarele de lene, de parcă aş fi adăugat la greutatea mea încă o mie de puduri, mă culc în pat şi adorm imediat.

Apoi începe insomnia…

IV

Când vine vara, viaţa mi se schimbă. Într-o dimineaţă frumoasă, intră la mine Liza şi-mi spune, cu aerul că glumeşte:

— Să mergem, Excelenţă! Totul e gata.

Şi Excelenţa Mea e scoasă în stradă, urcată într-o birjă şi dusă. Neavând ce face, încep să citesc firmele de la dreapta spre stânga. Din cuvântul „tractir" iese „ritcart". Foarte potrivit pentru nume de baron: baroneasa Ritcart… Apoi ieşim în câmp şi trecem pe lângă un cimitir, care nu-mi face nicio impresie, cu toate că în curând o să zac şi eu acolo. Trecem apoi printr-o pădure şi iarăşi ieşim în câmp. Nimic interesant. După ce mergem aşa două ore, Excelenţa Mea e condusă într-o vilă şi instalată într-o odăiţă veselă de la parter, cu tapete albastre.

Noaptea o petrec cu vechea mea insomnie, dar dimineaţa nu mă mai scol şi nu mai ascult lamentările nevestei mele, ci stau culcat până târziu. Nu dorm, dar dormitez, adică trec în starea aceea de aţipeală, când ştii că nu dormi şi totuşi visezi. La amiază mă cobor din pat şi, ca de obicei, mă aşez la masa mea de lucru. Dar nu mă apuc de nimic, ci mă amuz citind cărţile franţuzeşti, cu coperte galbene, pe care mi le trimite Katia. Bineînţeles că ar fi mult mai patriotic să citesc autori ruşi, dar trebuie să recunosc că nu mă prea atrag. Afară de doi sau trei scriitori bătrâni, toată literatura de astăzi numai literatură nu-i, ci un fel de industrie meşteşugărească, care nu fiinţează decât ca să fie încurajată, nu ca să te şi bucuri de produsele ei. Despre cel mai bun dintre aceste produse, nu poţi spune că e minunat şi nici nu-l poţi lăuda din toată inima fără să întrebuinţezi câte un „dar". Acelaşi lucru trebuie să-l spun şi despre toate noile opere literare, pe care le-am citit în ultimii zece sau cincisprezece ani: niciuna nu-i extraordinară şi nici vorbind despre ele nu-l poţi evita pe „dar". Sunt scrise cu inteligenţă, într-un spirit nobil – dar fără talent; sau cu talent, într-un spirit nobil, dar fără inteligenţă; sau, în sfârşit, cu talent, cu inteligenţă, însă nu şi într-un spirit nobil.

N-aş putea afirma că romanele franţuzeşti sunt scrise şi cu talent, şi cu inteligenţă, şi într-un spirit nobil. Nici ele nu mă mulţumesc. Dar măcar nu sunt atât de plictisitoare ca cele ruseşti şi nu rareori ţi se întâmplă să găseşti în cuprinsul lor elementul principal al creaţiei: spiritul de libertate individuală, tocmai ceea ce le lipseşte scriitorilor ruşi. Nu-mi aduc aminte să fi găsit o operă nouă, în care autorul să nu încerce, chiar de la prima pagină, să se asigure de un anumit convenţionalism şi să facă contract cu propria lui conştiinţă. Unul se teme să scrie despre trupuri goale, altul se încătuşează în analize psihologice, al treilea are nevoie de „atitudine caldă faţă de

om”, al patrulea mâzgăleşte înadins pagini întregi cu descrieri de natură, ca să nu fie bănuit că e tendenţios… Unul vrea să apară în operele lui doar ca un mic burghez, altul numaidecât ca fiind nobil şi aşa mai departe. Toate acestea dovedesc idei preconcepute, şiretenie şi prudenţă. Le lipseşte însă curajul şi libertatea de a scrie cum vor, le lipseşte, prin urmare, spiritul creator.

Toate acestea se referă la ceea ce se numeşte beletristică.

Dar eu nu citesc nici articolele ruseşti serioase, de pildă acelea care tratează probleme de sociologie, de artă etc. Şi asta numai dintr-un sentiment de sfială. În copilărie, chiar şi în adolescenţă, aveam o frică inexplicabilă de uşieri şi de plasatorii de teatru şi această frică mi-a rămas şi până astăzi. Şi acum mă tem de ei. Se zice că nu ţi se pare înfricoşător decât ceea ce nu înţelegi. Şi într-adevăr, e foarte greu să înţelegi de ce uşierii şi plasatorii îşi iau un aer atât de important şi de obraznic şi de ce-s atât de nepoliticoşi. Când citesc articole serioase, încerc aceeaşi frică nelămurită. Tonul neobişnuit de important şi de grotesc, ca de general, atitudinea familiară faţă de autorii străini, talentul de a îndruga verzi şi uscate – toate acestea mi se par neînţelese, mă înspăimântă şi nu seamănă deloc cu tonul modest şi cavalereşte liniştit al scriitorilor noştri medici şi naturalişti, cu care, citindu-i, m-am obişnuit. Mi-e greu să citesc nu numai articolele, dar până şi traducerile pe care le fac sau le redactează oamenii noştri serioşi. Tonul îngâmfat şi binevoitor al prefeţelor, nenumăratele note de traducător, care mă împiedică să mă concentrez, semnele de întrebare şi *sic* între paranteze presărate cu dărnicie în toată cartea sau articolul, mi se par un atentat atât la persoana autorului, cât şi la independenţa mea de cititor.

Mi-aduc aminte că, într-o zi, am fost chemat ca expert la tribunalul regional. În pauză, unul dintre colegii mei mi-a atras atenţia asupra atitudinii brutale a procurorului faţă de împricinaţi, printre care se găseau şi două femei din intelectualitate. Cred că n-am exagerat când i-am răspuns că atitudinea procurorului nu e cu nimic mai brutală decât aceea a autorilor de articole serioase unul faţă de celălalt. Într-adevăr, atitudinea lor e atât de grosolană, încât ţi-e silă să şi vorbeşti despre ea. Între ei şi faţă de scriitorii pe care-i critică, sunt ori din cale-afară de politicoşi, renunţând până şi la propria demnitate, ori, dimpotrivă, îi judecă cu şi mai multă îndrăzneală decât îl judec, în gândurile şi în însemnările mele, pe viitorul meu ginere Gnekker. Acuzaţii ca: iresponsabil, intenţii frauduloase şi chiar criminale, sunt expresii care împodobesc în mod curent articolele serioase. Iar asta e *ultima ratio*[7], cum le place tinerilor medici să spună în articolaşele

lor. Atitudinile de felul acesta se răsfrâng inevitabil asupra moravurilor tinerei generaţii de scriitori, de aceea nu mă miră câtuşi de puţin faptul că, în operele noi, cu care s-a îmbogăţit beletristica noastră în ultimii 10–15 ani, eroii beau foarte multă votcă, iar eroinele nu sunt suficient de virtuoase.

În timp ce citesc romane franţuzeşti, mă uit pe fereastra deschisă. Văd astrele grădiniţei mele, doi sau trei copăcei firavi, dincolo de grădiniţă drumul, câmpia, iar şi mai departe, o fâşie lată de pădure de brad. De multe ori mă distrez, văzând cum un băieţel şi o fetiţă, amândoi bălai şi zdrenţăroşi, se caţără pe gard şi râd de chelia mea. În ochişorii care sclipesc, le ghicesc gândul: „Ia te uită cât e de chel!" Cred că sunt singurele fiinţe cărora nu le pasă nici de renumele meu, nici de titlurile mele.

Aici am mai puţini vizitatori şi nu chiar în fiecare zi. Notez doar vizitele lui Nikolai şi ale lui Piotr Ignatievici. Nikolai se prezintă de obicei în zilele de sărbătoare, pretextând că vine cu treburi, dar de fapt vine să mă vadă. Totdeauna e cherchelit, lucru care nu i se întâmplă iarna.

— Ei, ce mai zici? îl întreb, ieşindu-i înainte în vestibul.

— Excelenţa Voastră! începe el, ducându-şi mâna la inimă şi privindu-mă cu ochi fericiţi de îndrăgostit. Excelenţă! Să mă bată Dumnezeu! Să mă trăsnească, uite aici, pe loc! Gaudeamus igitur iuvenestus![8].

Şi mă sărută cu patimă pe umeri, pe mâneci, pe nasturii hainei.

— Ia spune, totul e în ordine la noi, acolo? îl întreb.

— Excelenţa Voastră! Ca în faţa lui Dumnezeu…

Şi nu mai conteneşte jurându-se mereu, fără niciun rost. Curând mă satur de el şi-l trimit la bucătărie, să i se dea de mâncare. Şi Piotr Ignatievici vine tot în zilele de sărbătoare, numai să mă vadă şi să ne spunem unul altuia ce mai gândim. Modest, îmbrăcat îngrijit, cuminte, se aşază de obicei la colţul mesei şi nu îndrăzneşte nici să pună picior peste picior, nici să se sprijine de masă. Cu glas potolit şi egal, îmi povesteşte domol, ca din carte, tot felul de noutăţi, după părerea lui, cât se poate de interesante şi de picante, citite prin reviste sau prin cărţi. Noutăţile pe care mi le aduce seamănă una cu alta şi sunt cam de felul acesta: un savant francez oarecare a făcut o descoperire, altul – un neamţ – l-a acuzat, cu dovezi, că descoperirea aceea fusese făcută de un american încă din anul 1870, iar al treilea – tot neamţ – i-a întrecut pe ceilalţi doi, demonstrându-le că s-au înşelat, luând băşicuţele de aer din microscop drept pigmenţi întunecaţi. Chiar când vrea să mă facă să râd, Piotr Ignatievici povesteşte tot tacticos, amănunţit, de parcă-şi susţine disertaţia, înşirând toate izvoarele pe care

le-a folosit şi silindu-se în acelaşi timp să nu facă cumva vreo greşeală în ce priveşte ziua, numărul revistei sau numele autorului. Iar când e vorba să citeze vreun nume, nu spune niciodată numai Petit de pildă, ci neapărat Jean Jacques Petit. Se întâmplă uneori să rămână la noi la dejun şi atunci, cât ţine masa, povesteşte aceleaşi istorioare picante, care plictisesc pe toată lumea. Dacă Gnekker şi Liza încep să vorbească de faţă cu el despre fugă şi contrapunct, despre Brahms şi Bach, el îşi lasă ochii în pământ, ruşinat: i-e ruşine că, în prezenţa unor oameni atât de serioşi ca mine şi ca el, se vorbeşte despre lucruri atât de triviale.

În starea în care mă aflu acum, îmi ajung cinci minute ca să ni se pară că-l văd şi că-l ascult de o veşnicie, aşa repede mă satur de el. Îl urăsc, bietul om. Glasul lui potolit şi egal, vorba lui ca din carte, mă ofticesc, iar istorioarele lui mă tâmpesc… Ştiu că are cele mai bune sentimente pentru mine şi că nu mă ţine de vorbă decât ca să-mi facă plăcere. Iar eu îl răsplătesc doar uitându-mă ţintă în ochii lui, ca şi cum aş vrea să-l hipnotizez, şi-mi repet în gând: „Pleacă, pleacă odată, pleacă…” Însă el nu se lasă sugestionat şi şade, şade, şade…

Tot timpul cât stă Piotr Ignatievici la mine, nu mă pot scutura de un gând: „S-ar putea foarte bine, după moartea mea, să-l numească pe el în locul meu”. Şi atunci, biata mea sală de curs îmi apare înaintea ochilor ca o oază, căreia i-ar fi secat izvorul. Din pricina asta sunt nepoliticos cu Piotr Ignatievici, nu mai scot o vorbă şi rămân ursuz, ca şi cum el ar fi vinovat, şi nu eu, că-mi vin în minte asemenea lucruri. Iar când începe a-i ridica în slavă pe savanţii nemţi, cum are obiceiul, nu-i mai răspund cu râs şi glume, ca înainte, ci bombănesc morocănos:

— Nişte măgari, nemţii dumitale!…

Ieşirea mea seamănă întru câtva cu aceea pe care a avut-o defunctul profesor Nikita Krîlov, care, scăldându-se într-o zi cu Pirogov în râul Revel şi înfuriindu-se pe apa care era din cale-afară de rece, a înjurat: „Ticăloşii de nemţi!” Nu, nu mă port frumos cu Piotr Ignatievici. Dar după ce pleacă şi-i văd pălăria cenuşie dispărând dincolo de gardul grădiniţei, îmi vine să-l chem îndărăt şi să-i spun: „Iartă-mă, drăguţă!” Dejunul se scurge într-o atmosferă mai plictisitoare încă decât iarna. Acelaşi Gnekker, pe care acum îl urăsc şi-l dispreţuiesc, mănâncă la noi aproape în fiecare zi. Înainte, îi suportam prezenţa în tăcere, dar acum îi ard câte-o înţepătură de roşesc şi nevastă-mea, şi Liza. Împins de ură, spun de multe ori adevărate prostii şi nu înţeleg de ce le spun. Aşa, într-o zi, uitându-mă lung şi dispreţuitor la el, m-am pomenit deodată trântindu-i în obraz:

Un vultur poate coborî mai jos decât găina,
Dar o găină nu se poate urca până în nori…

Ciuda mea cea mare e că găina de Gnekker se dovedeşte mai deşteaptă decât vulturul-profesor. Ştiind bine că fata şi nevastă-mea sunt de partea lui, întrebuinţează o anumită tactică: la înţepăturile mele răspunde printr-o tăcere îngăduitoare (că, adică, bătrânul a început să cam deraieze, prin urmare n-are niciun rost să te pui cu el!) sau mă ia peste picior, dar uşurel, cu voie bună. E de mirare cât de meschin poate ajunge uneori un om. De pildă, sunt în stare să mă gândesc, cât ţine masa, la unul şi acelaşi lucru: într-o bună zi o să se dovedească cum că acest Gnekker nu e decât un aventurier şi atunci Liza şi nevastă-mea or să-şi dea seama că s-au înşelat, iar eu o să-mi bat joc de ele… Şi când te gândeşti că asemenea gânduri îmi vin în timp ce sunt cu un picior în groapă!

Mi se întâmplă acum să am şi neînţelegeri familiare, lucru despre care aveam până acum o idee destul de vagă, mai mult din auzite. Cu toată ruşinea, o să povestesc una dintre ele, care s-a petrecut cu câteva zile mai înainte, după dejun.

Stăteam în odaia mea şi-mi fumam pipa. La un moment dat, ca de obicei, a intrat nevastă-mea, s-a aşezat pe scaun şi a început să-mi spună că n-ar fi rău să mă reped până la Harkov, acum cât e cald şi am şi timp liber, să mă interesez acolo ce fel de om e Gnekker al nostru.

— Bine, o să mă duc… am încuviinţat.

Mulţumită de răspuns, nevastă-mea s-a ridicat şi s-a îndreptat spre uşă, dar s-a întors din drum, spunându-mi:

— Mai am o rugăminte la tine, Nikolai Stepanîci. Ştiu că ai să te superi, dar cred că e de datoria mea să-ţi atrag atenţia… Iartă-mă că ţi-o spun de-a dreptul, însă toţi vecinii şi cunoscuţii noştri vorbesc că te duci cam prea des la Katia. Nu zic, e o femeie cultă, deşteaptă şi, bineînţeles, tovărăşia ei e plăcută. Dar la vârsta ta şi cu situaţia ta socială, ştii, găsesc că e cam ciudat să te simţi bine în societatea ei… Şi, pe urmă, are o reputaţie, încât…

Deodată, tot sângele din creier mi s-a împrăştiat prin trup, iar ochii mi s-au aprins, aruncând scântei. Am sărit ars de pe scaun, m-am luat cu mâinile de cap şi, bătând din picioare, am început să urlu cât mă ţinea gura:

— Lăsaţi-mă în pace! Lăsaţi-mă în pace! Lăsaţi-mă!

Se vede că arătam înspăimântător şi că glasul îmi suna ciudat, deoarece nevastă-mea s-a făcut albă ca varul şi a început să ţipe şi ea, cu un glas străin şi înverşunat. La urletele noastre, au venit în goană Liza, Gnekker, apoi Egor…

— Lăsaţi-mă în pace! strigam. Ieşiţi afară! Lăsaţi-mă!

Picioarele mi s-au înţepenit, de parcă nici nu le-aş fi avut, apoi am simţit cum mă prăbuşesc în braţele cuiva. Câteva clipe am auzit pe cineva plângând, apoi am căzut într-un leşin adânc, care a ţinut cam două sau trei ore.

Acum, să vorbesc şi despre Katia. Trebuie să mărturisesc că vine la mine în fiecare zi, spre seară, lucru care nu scapă privirilor curioase ale vecinilor şi cunoscuţilor. De obicei vine doar pentru câteva clipe, să mă ia cu trăsura la plimbare. Are calul ei şi o cabrioletă nouă-nouţă, cumpărată chiar în vara asta. În general, Katia trăieşte pe picior mare: şi-a închiriat o vilă costisitoare, cu grădină întinsă, şi-a adus mobila de la oraş, ţine două cameriste şi un vizitiu… Uneori o întreb:

— Katia, din ce ai să trăieşti după ce ai să baţi la tălpi banii rămaşi de la tată-tău?

— Vedem noi atunci, îmi răspunde ea.

— Drăguţă, banii aceştia merită o atenţie mai serioasă. Au fost adunaţi prin muncă cinstită de un om cumsecade.

— Ştiu. Mi-ai mai spus-o.

La început, drumul trece peste câmpie, apoi prin pădurea de brad, care se vede de la fereastra odăii mele. Ca şi înainte, natura mă încântă, deşi diavolul îmi şopteşte că atunci când voi muri, adică peste trei sau patru luni, nici pinii, nici brazii, nici păsărelele şi nici norii albi de pe cer n-or să observe lipsa mea. Katiei îi place să mâne singură calul şi e mulţumită că timpul e frumos şi că sunt alături de ea. E binedispusă şi nu mai spune obrăznicii.

— Nikolai Stepanîci, dumneata eşti un om foarte bun, zice ea. Eşti un exemplu rar şi nu există actor care să te poată reda. Pe mine, de pildă, sau pe Mihail Fiodorîci, ne poate imita chiar un actor mai prost, pe dumneata, însă, nu. Şi eu te invidiez, o, cum te invidiez! La drept vorbind, ce însemn eu? Ce?

Se gândeşte câteva clipe, apoi mă întreabă:

— Nikolai Stepanîci, spune-mi drept, nu-i aşa că sunt un fenomen negativ?

— Aşa-i, încuviinţez eu.

— Hm… Şi ce trebuie să fac?

Ce să-i răspund? E uşor de spus: „munceşte”, sau „împarte-ţi averea cu cei săraci”, sau „cunoaşte-te pe tine însuţi”. Şi tocmai pentru că e aşa de uşor de spus, nu ştiu ce să-i spun.

Colegii mei de la boli interne, când îi învaţă pe studenţi cum se tratează o maladie, îi sfătuiesc „să individualizeze fiecare caz în parte”. E bine să urmăm acest sfat, ca să ne convingem că mijloacele pe care le recomandă manualele ca fiind cele mai eficace şi mai potrivite pentru boala respectivă se dovedesc, în

anumite cazuri, cu totul ineficace. Acelaşi lucru se întâmplă şi cu maladiile morale.

Totuşi, fiindcă trebuie să-i răspund ceva, îi spun:

— Ai prea mult timp liber, drăguţă. Ar trebui să-ţi găseşti o ocupaţie. Şi dacă într-adevăr ai vocaţie, de ce nu te-ai face din nou actriţă?

— Nu pot.

— Tonul şi felul în care îmi răspunzi sunt ale unei victime. Şi asta nu-mi place, draga mea. Singură eşti de vină. Adu-ţi aminte, ai început prin a te supăra pe oamenii şi pe rânduielile teatrului, dar n-ai făcut nimic ca aceşti oameni şi aceste rânduieli să ajungă la înălţimea visată. Nu te-ai luat de piept cu răul şi totuşi te simţi obosită. Înseamnă că nu eşti victima unei lupte, ci a propriei tale neputinţe. Bineînţeles, pe atunci erai tânără şi fără experienţă, acum însă cred că lucrurile ar merge altfel. De aceea, te sfătuiesc să intri din nou în teatru. Ai să munceşti, ai să slujeşti arta, sfânta artă…

— Nu mai umbla cu şiretlicuri, Nikolai Stepanîci! mă întrerupe Katia. Să ne înţelegem, o dată pentru totdeauna: putem vorbi despre actori, actriţe sau scriitori, dar să lăsăm arta în pace! Eşti un om minunat, cum nu sunt mulţi, dar nu înţelegi atât de bine arta încât s-o socoteşti ca sfântă. Dumneata n-ai nici simţ şi nici ureche pentru artă. Toată viaţa ai fost ocupat şi n-ai avut când să-ţi formezi simţul artistic. Şi, în general… nu-mi place să vorbesc despre artă! adaugă ea, nervoasă. Nu-mi place! Şi pe urmă, atâta au banalizat-o, încât… foarte mulţumesc!

— Cine-a banalizat-o?

— Actorii cu beţia, ziarele cu atitudinea lor familiară, oamenii inteligenţi cu filozofia lor…

— Filozofia n-are nicio legătură cu chestia noastră.

— Ba are. Când dai peste cineva care filozofează, înseamnă că nu se pricepe în ale artei.

Ca să nu ajungem la vorbe grele, mă grăbesc să schimb discuţia, iar după aceea, destul de multă vreme, nu mai zic nimic. Numai când ieşim din pădure şi ne îndreptăm spre vila Katiei, o iau de la capăt:

— Cu toate astea, nu mi-ai răspuns: de ce nu vrei să te faci actriţă?

— Nikolai Stepanîci, asta e adevărată cruzime din partea dumitale, crede-mă! strigă ea, înroşindu-se toată. Vrei să-ţi spun adevărul în gura mare? Iată-l, dacă… dacă-ţi face plăcere! N-am talent! N-am talent, dar, în schimb… am prea mult amor propriu! Asta e!

După ce-mi face această mărturisire, îşi întoarce faţa în altă parte şi, ca să-şi ascundă tremurul mâinilor, smunceşte cu

putere hăţurile.

În timp ce ne apropiem de vilă, îl zărim de departe pe Mihail Fiodorovici, care se plimbă prin faţa porţii şi ne aşteaptă, nerăbdător.

— Iar Mihail Fiodorîci ăsta! zice Katia, cu necaz. Ia-l din calea mea, te rog! M-am săturat de el. Şi pe urmă, e răsuflat… Ducă-se dracului!

Mihail Fiodorovici trebuia să plece de mult în străinătate dar, săptămână după săptămână, îşi tot amână plecarea. De altfel, în timpul din urmă pare mai schimbat: e mai tras la faţă şi se ameţeşte după două sau trei pahare cu vin, ceea ce nu i se întâmpla înainte. Sprâncenele negre au început să-i încărunţească. Când cabrioleta se opreşte în faţa porţii, el nu-şi poate ascunde bucuria şi nerăbdarea. Atent, ne ajută să coborâm, ne pune întrebare după întrebare, râde, îşi freacă mâinile – şi expresia aceea blândă, rugătoare şi neprihănită, pe care înainte i-o vedeam doar în privire, i se împrăştie acum pe toată faţa. Nu mai ştie ce să facă de bucurie, dar în acelaşi timp i-e ruşine de bucuria lui, i-e ruşine de obiceiul pe care şi l-a luat de a veni la Katia în fiecare seară şi crede necesar să şi-l motiveze printr-o inepţie grosolană, de pildă: „Aveam treburi pe-aici, şi, cum treceam, mi-am zis: ia hai să mă abat o clipă”.

Intrăm tustrei în casă. Luăm întâi ceaiul, apoi se ivesc pe masă cele două perechi de cărţi, pe care le cunosc de mult, o bucată mare de brânză, fructe şi o sticlă de şampanie de Crimeea. Subiectele noastre de discuţie sunt aceleaşi pe care le dezbăteam şi astă-iarnă, nimic nou. Nu scapă de gura noastră nici universitatea, nici studenţii, nici literatura şi nici teatrul. De-atâta bârfeală aerul pare mai încărcat şi mai înăbuşitor: îl otrăvesc acum trei broaşte, nu numai două, ca astă-iarnă. Pe lângă râsul catifelat, de bariton, care aduce cu o armonică, fata care ne serveşte mai aude şi un râs neplăcut şi tremurător, ca râsul generalilor de prin vodeviluri: he-he-he…

V

Sunt unele nopţi într-adevăr înspăimântătoare când şi plouă, şi tună, şi fulgeră şi bate şi vântul. Poporul le spune „nopţile ielelor”. Am trăit şi eu în viaţa mea o asemenea noapte…

Mă trezesc deodată pe la miezul nopţii şi sar din pat. Am impresia că trebuie să mor dintr-o clipă într-alta. De ce am impresia asta? Organismul meu nu-mi arată prin nimic sfârşitul apropiat, şi totuşi o spaimă cumplită îmi apasă sufletul, de parcă m-aş fi pomenit fără veste în faţa unei vâlvătăi uriaşe şi sinistre.

Aprind repede lampa, beau câteva înghiţituri de apă de-a dreptul din carafă şi mă reped spre fereastra deschisă. Afară e o vreme minunată. Miroase a fân şi încă a ceva, foarte plăcut. De aici, de unde stau, văd vârfurile ascuţite ale ostreţelor, copăceii firavi şi somnoroşi din dreptul ferestrei, drumul şi panglica întunecată a pădurii. Sus, pe cer, pluteşte luna, domol, limpede şi vie. Niciun nor nicăieri. E linişte, nu se mişcă nicio frunză. Mi se pare că tot ce este în jurul meu se uită la mine şi aşteaptă să vadă cum o să mor…

Simt cum mă prinde groaza. Închid fereastra şi mă vâr repede în aşternut. Vreau să-mi iau pulsul şi, negăsindu-l la mână, mi-l caut la tâmplă, apoi la gât şi iarăşi la mână. Dar peste tot degetele îmi lunecă din pricina sudorilor reci. Respiraţia mi-e tot mai accelerată, tot trupul îmi tremură, toate măruntaiele îmi zvâcnesc şi am impresia că peste obrazul şi peste chelia mea se prinde o pânză de păianjen.

Ce să fac? Să-i strig pe-ai mei? Nu, nu trebuie. Ce-ar putea să-mi facă nevastă-mea şi Liza, dacă le-aş chema? Eu unul, nu înţeleg.

Îmi vâr capul sub pernă, închid ochii şi aştept, aştept… Spinarea mi-e rece, de parcă a prins-o pe dinăuntru un sloi de gheaţă şi am impresia că moartea o să vină negreşit pe la spate, tiptil…

— Chivi-chivi! se aude deodată în liniştea nopţii şi nu-mi dau seama de unde se aude: din pieptul meu sau din stradă?

— Chivi-chivi!

Doamne, cât mi-e de frică! Aş mai bea un pic de apă, dar mi-e groază să deschid ochii şi să ridic capul. E o spaimă inconştientă, animalică, şi nu pot să înţeleg de ce mi-e aşa de frică: pentru că vreau să trăiesc sau pentru că mă aşteaptă o durere nouă, neîncercată încă?

Sus, deasupra tavanului, parcă geme, parcă râde cineva. Ascult, cu încordare. Puţin mai târziu aud paşi pe scară. Cineva coboară în grabă, apoi urcă iarăşi sus. Peste câteva

clipe, paşii se aud din nou jos. Cineva se opreşte la uşa mea şi ascultă.

— Cine-i acolo? strig.

Uşa se deschise. Ridic pleoapele cu îndrăzneală şi dau cu ochii de nevastă-mea. E palidă şi plânsă.

— Nu dormi, Nikolai Stepanîci? mă întreabă ea.

— Dar ce este?

— Te rog, pentru numele lui Dumnezeu, du-te până la Liza şi vezi ce are. Nu ştiu ce-i cu ea…

— Bine… cu plăcere… îngăim, fericit că nu mai sunt singur. Bine… Vin chiar acum.

Şi pornesc în urma ei, ascult ce-mi spune, dar de emoţie nu înţeleg nimic. Pe măsură ce urcăm, petele de lumină pe care le aruncă lumânarea din mâna nevestei mele joacă pe treptele scării, umbrele noastre lungi se leagănă, picioarele mi se încurcă în poalele halatului, mă înăbuş şi mi se pare că cineva se ţine după mine şi vrea să mă înşface pe la spate. „Uite, acuşi mor, chiar aici, pe scară, mă gândesc. Acuşi…” Dar iată că am lăsat în urmă şi scara, şi coridorul întunecos cu fereastră veneţiană şi am intrat în odaia Lizei. În cămaşă de noapte, fata stă pe marginea patului cu picioarele goale atârnate şi geme.

— Doamne Dumnezeule… Doamne Dumnezeule! îngăimă ea, închizându-şi ochii pe jumătate din pricina lumânării. Nu mai pot, nu mai pot…

— Liza, fetiţa mea – o strig. Ce-i cu tine?

Când mă vede, fata ţipă şi mi se aruncă de gât.

— Tată, drăguţule… plânge ea, tatăl meu cel bun… Puişorul meu, dragul meu… nu ştiu ce-i cu mine… Parcă am o piatră pe suflet!

Mă strânge în braţe, mă sărută şi îngână vorbe de mângâiere, pe care nu le-am auzit din gura ei de când era mică.

— Linişteşte-te, fetiţă, Dumnezeu cu tine, îi spun. Nu trebuie să plângi. Şi eu am o greutate pe suflet.

Apoi încerc s-o înveselesc, nevastă-mea îi dă să bea apă şi amândoi ne învârtim zăpăciţi în jurul patului. Ne ciocnim umăr la umăr şi în clipa aceea îmi aduc aminte cum, pe vremuri, scăldam împreună copiii…

— Ajut-o, ajut-o! mă roagă nevastă-mea. Fă ceva!

Dar ce aş putea să fac? Nimic. Fata are o greutate pe suflet şi eu nu ştiu şi nici nu înţeleg din ce pricină, aşa că nu pot decât să-i şoptesc:

— Nu-i nimic, lasă, nu-i nimic… O să-ţi treacă… Dormi, haide, dormi…

Ca un făcut, tocmai atunci încep să urle câinii în curte: întâi domol şi nehotărât, pe urmă tare, pe două voci. Niciodată nu m-a impresionat urletul câinilor sau ţipătul bufniţei. Acum

însă, inima mi se strânge dureros şi mă grăbesc să-mi explic ce înseamnă acest urlet.

„Fleacuri… îmi spun. Nimic altceva decât influenţa pe care un organism o exercită asupra altui organism. Starea mea nervoasă, peste măsură de încordată, s-a transmis întâi nevestimii, apoi Lizei şi după aceea câinilor. Atâta tot. Fenomenul acesta explică presimţirile şi prevestirile…”

Dar când, ceva mai târziu, mă întorc în odaia mea să scriu o reţetă pentru Liza, nu mă mai gândesc că trebuie să mor curând. Simt doar o greutate pe suflet, un fel de plictiseală, şi chiar îmi pare rău că n-am murit subit. Rămân mult timp încremenit în mijlocul odăii şi mă gândesc ce să-i prescriu Lizei, dar gemetele de deasupra mea se potolesc şi atunci mă hotărăsc să nu-i mai prescriu nimic. Însă rămân tot în picioare…

În casă e o linişte de mormânt, atât de adâncă, încât am impresia – aşa cum a spus un scriitor – că-mi vuieşte în urechi. Timpul trece încet, fâşiile de lumină pe care le aruncă luna pe tăblia ferestrei nu-şi mai schimbă locul, de parcă au încremenit… Mai este mult până s-o lumina de ziuă.

Dar iată că se aude scârţâind portiţa grădinii. Cineva se furişează înăuntru, rupe o creangă dintr-unul dintre copăceii cei firavi şi-mi bate încet în geam.

— Nikolai Stepanîci! aud cum mă strigă cineva în şoaptă. Nikolai Stepanîci!

Deschid geamul şi mi se pare că visez: sub fereastră, lipită de zid, e o femeie în rochie neagră, luminată din plin de lună, care-şi înalţă spre mine ochii mari. Faţa ei palidă şi ca de marmură pare fantastică în bătaia luminii. Bărbia îi tremură.

— Eu sunt… şopteşte ea. Eu… Katia!

La lumina lunii, ochii femeilor par mai mari şi mai negri, oamenii mai înalţi şi mai palizi: iată de ce n-am recunoscut-o de la început.

— Ce este? o întreb.

— Iartă-mă, zice Katia. Nu ştiu de ce, dar am simţit deodată o greutate apăsătoare pe suflet… N-am mai putut răbda şi am plecat încoace. Am văzut lumină la fereastra dumitale şi… şi m-am hotărât să-ţi bat în geam… Iartă-mă… Dacă ai şti cât de grea mi-e inima! Ce făceai acum?

— Nimic… Mă luptam cu insomnia.

— Aveam, nu ştiu cum, o presimţire… Adică, fleacuri!

Sprâncenele i se ridică, ochii îi sclipesc în lacrimi şi toată faţa i se luminează de acea expresie de încredere, pe care i-o cunosc atât de bine, dar pe care nu i-am mai văzut-o de cine ştie când.

— Nikolai Stepanîci! îmi spune ea cu glas rugător, întinzând amândouă braţele spre mine. Dragul meu, te rog… te implor… Dacă nu dispreţuieşti prietenia şi stima pe care ţi le port, atunci te rog să nu mă refuzi.

— Despre ce e vorba?

— Primeşte de la mine banii mei!

— Dar ce ţi-a venit? Ce să fac eu cu banii tăi?

— Să pleci undeva şi să-ţi cauţi de sănătate… Trebuie să te cauţi… Îi primeşti? Da? Da, dragul meu?

Katia se uită la mine cu lăcomie şi repetă:

— Da? Vrei să-i iei?

— Nu, draga mea, nu-i iau… îi răspund. Îţi mulţumesc.

Katia se întoarce cu spatele la mine şi îşi lasă capul în piept. Tonul cu care i-am răspuns nu-i mai îngăduie, pesemne, să mai vorbească despre bani.

— Du-te acasă şi te culcă, o sfătuiesc. Ne vedem mâine.

— Prin urmare, nu mă mai consideri ca pe un prieten? mă întreabă, abătută.

— N-am spus-o asta. Dar banii tăi nu-mi mai pot fi de niciun folos acum.

— Iartă-mă… zice ea, coborând glasul cu o octavă întreagă. Te înţeleg… Să iei bani împrumut de la o femeie ca mine… de la o actriţă în retragere… Atunci, rămâi cu bine…

Şi Katia pleacă atât de repede, încât nici n-am când să-i răspund la salut.

VI

Sunt la Harkov.

Deoarece ar fi zadarnic să lupt cu starea mea de spirit de acum – ceea ce, de altfel, nici n-aş mai fi în stare să fac – am hotărât ca cele din urmă zile ale vieţii mele să fie ireproşabile măcar din punct de vedere formal. Dacă sunt vinovat faţă de familia mea, lucru de care-mi dau perfect de bine seama, mi-am zis, ia să încerc să fac aşa cum vor ai mei. Ţin ei să mă duc la Harkov? Plec la Harkov. Unde mai pui că în ultimul timp am ajuns să-mi fie atât de indiferente toate, încât mi-e absolut egal unde plec: la Harkov, la Paris sau la Berdicev.

Am ajuns la Harkov la ora douăsprezece ziua şi am tras la un hotel, aproape de catedrală. Trenul m-a cam ameţit, ba m-a mai tras şi curentul, aşa că acum stau pe pat cu capul între mâini şi aştept să mă apuce ticul. Ar trebui să mă duc chiar azi la profesorii pe care-i cunosc, dar n-am nici chef şi nici putere s-o fac.

Intră omul de serviciu, un moşneag, şi mă întreabă dacă am rufărie de pat. Îl opresc câteva minute şi încep să-l descos în legătură cu Gnekker, din pricina căruia a trebuit să vin până aici. Omul e, de felul lui, chiar din Harkov, cunoaşte oraşul ca pe cele cinci degete ale mâinii, însă nu-şi aduce aminte de nicio casă boierească cu numele de Gnekker. Îl întreb atunci dacă nu cunoaşte cumva vreun moşier cu numele acesta. Răspunsul e acelaşi.

Pendula din coridor bate ora unu, apoi două, trei… De când aştept moartea, cele din urmă luni ale vieţii îmi par mai lungi decât toată viaţa pe care am trăit-o până azi. Şi niciodată nu m-am împăcat aşa de bine ca acum cu trecerea înceată a timpului. Înainte, când aşteptam trenul în gară sau ascultam la examene, un sfert de ceas de aşteptare mi se părea o veşnicie. Pe când acum, pot să stau nemişcat pe pat o noapte întreagă şi să mă gândesc liniştit şi indiferent că şi noaptea de mâine, şi cea de poimâine, vor fi tot atât de lungi şi de fără niciun rost…

Pendula din coridor bate ora cinci, apoi şase, şapte… Se întunecă.

Simt o durere înăbuşită în falcă: începe ticul. Ca să mă pot lua cu gândurile, mă întorc la vechiul meu punct de vedere, de pe vremea când nu eram indiferent, şi mă întreb: ce caut eu, om cu renume, cu grad de consilier ministerial, în odăiţa asta de hotel, pe patul ăsta străin, cu plapumă cenuşie? De ce mă uit la lavoarul ăsta ieftin, de tablă, şi ascult cum zbârnâie pendula aceea păcătoasă din coridor? Oare toate acestea sunt demne de gloria şi de situaţia mea înaltă printre oameni? La aceste întrebări îmi răspund cu un zâmbet ironic. Îmi vine să

râd de naivitatea cu care supraestimam în tinereţe renumele şi situaţia excepţională de care, chipurile, se bucură celebrităţile. Iată: sunt cunoscut, numele meu e rostit cu evlavie, portretul meu a fost reprodus în *Niva*[9] şi în *Vsemirnaia illiustraţia*[10], ba mi-am citit biografia chiar şi într-o revistă germană. Şi ce folos am din toate astea? Stau singur, singurel într-un oraş străin, pe un pat străin, şi-mi frec de zor cu palma falca bolnavă… Neplăcerile familiare, sălbăticia creditorilor, grosolăniile personalului de serviciu al căilor ferate, neajunsurile sistemului buletinelor de identitate, mâncarea scumpă şi nesănătoasă de pe la bufete, ignoranţa obştească şi lipsa de civilizaţie a raporturilor dintre oameni – toate acestea şi încă multe altele, care ar cere prea mult timp să fie enumerate, mă privesc tot atât şi pe mine, ca şi pe orice alt cetăţean, care nu e cunoscut decât în ulicioara lui. Atunci, în ce stă exclusivitatea situaţiei mele? Să admitem că sunt celebru de o mie de ori, că sunt un erou cu care se mândreşte ţara mea. Toate ziarele publică buletinul medical asupra mersului bolii mele, poşta aduce deja adrese de simpatie din partea colegilor, a studenţilor şi a publicului… şi totuşi nimic n-o să împiedice să mor într-un pat străin, abătut, în desăvârşită singurătate… Bineînţeles, nimeni nu e vinovat de toate acestea, însă, de ce n-aş recunoaşte-o, păcătosul de mine? am oroare de gloriosul meu nume. Mi se pare mereu că m-a tras pe sfoară.

Pe la ora zece adorm şi, cu tot ticul meu, dorm adânc şi aş fi dormit încă mult dacă nu m-ar fi trezit. Pe la ora unu şi ceva, aud deodată o bătaie în uşă.

— Cine-i acolo?

— Aveţi o telegramă!

— Ai fi putut să mi-o dai şi mâine, mă înfurii, luând telegrama din mâna omului de serviciu. Acum n-o să mai pot adormi.

— Iertaţi-mă. Am văzut lumină în odaie şi am crezut că n-aţi adormit încă.

Deschid telegrama şi, înainte de a o citi, mă uit la semnătură: e de la nevastă-mea. Oare ce mai vrea?

„Gnekker şi Liza s-au cununat ieri în secret. Întoarce-te acasă.”

Mai citesc o dată telegrama şi mă înspăimânt, dar nu pentru mult timp. Nu mă sperie isprava Lizei şi a lui Gnekker, ci indiferenţa cu care primesc vestea căsătoriei lor. Se spune că filozofii şi adevăraţii înţelepţi sunt nepăsători. Nu-i adevărat: nepăsarea e paralizia sufletului, e moartea prematură.

Mă culc din nou şi încep să chibzuiesc cam cu ce gânduri aş putea să mă mai iau. La ce să mă gândesc? Mi se pare că toate

le-am gândit şi le-am răzgândit şi n-a mai rămas nimic care ar fi în stare să-mi excite gândul.

Când se luminează de ziuă, stau în pat cuprinzându-mi genunchii cu braţele şi, neavând ce face, încerc să mă cunosc pe mine însumi. „Cunoaşte-te pe tine însuţi" – e un precept minunat şi folositor. Păcat numai că celor vechi nu le-a venit în minte să ne spună şi cum să facem ca să folosim acest precept.

Înainte, când îmi venea gust să încerc a cunoaşte pe cineva, chiar când acel cineva eram eu însumi, nu luam în consideraţie faptele, în care totul e relativ, ci dorinţele lui. Spune-mi ce doreşti şi o să-ţi spun cine eşti.

În clipa asta încerc, de asemenea, să mă cercetez – să văd ce doresc?

Doresc ca soţiile noastre, copiii noştri, prietenii, elevii, să iubească omul din noi, aşa cum este el, şi nu numele nostru, eticheta, firma. Şi altceva? Aş dori să am discipoli şi urmaşi. Altceva? Aş dori să mă trezesc peste o sută de ani şi, măcar cu un singur ochi, să văd unde am ajuns cu ştiinţa. Aş mai dori, iarăşi, să mai trăiesc încă vreo zece ani… Şi altceva?

Altceva, nimic. Mă gândesc, mă gândesc mult, dar nimic nu-mi mai vine în minte. Şi oricât m-aş gândi, şi oriunde m-ar duce gândurile, îmi dau seama bine că în dorinţele mele lipseşte ceva, şi încă ceva cât se poate de important. În pasiunea mea pentru ştiinţă, în dorinţa mea de a trăi, în zacerea aceasta pe un pat străin şi în încercarea de a mă cunoaşte pe mine însumi, în toate aceste gânduri, sentimente şi noţiuni, pe care mi le alcătuiesc despre tot ce mă înconjoară, lipseşte ceva comun, care să le închege pe toate într-un singur tot. Fiecare sentiment în parte şi fiecare gând trăiesc în mine izolat şi în toate raţionamentele mele despre ştiinţă, teatru, literatură sau studenţi, ca şi în toate imaginile pe care mi le înfăţişează închipuirea – nici cel mai dibaci analist n-o să găsească ceea ce se numeşte ideea de ansamblu sau Dumnezeul omului viu.

Şi când lipseşte acesta, înseamnă că lipseşte tot.

În faţa unei asemenea sărăcii, a fost destul să mă încerce o boală mai serioasă, să mă cuprindă frica de moarte, să sufăr influenţa împrejurărilor şi a oamenilor, pentru ca tot ce consideram înainte ca fiind concepţia mea despre lume, şi în care vedeam tot rostul şi bucuria vieţii mele, să se răstoarne cu josul în sus şi să se facă ţăndări. De aceea, nu e de mirare că mi-am întunecat cele din urmă luni cu gânduri şi sentimente vrednice de un rob şi de un barbar, că am ajuns nepăsător faţă de toate şi nu mai iau în seamă zorile. Când îi lipseşte omului acel ceva, care e mai presus şi mai puternic decât toate influenţele dinafară, atunci e destul un guturai mai zdravăn, ca să-şi piardă cumpătul şi să înceapă a vedea în fiecare pasăre o

bufniţă şi a auzi în fiecare zgomot urletul unui câine. Şi tot pesimismul sau optimismul lui, cu ideile mai mari şi mai mărunte, nu are în clipele acelea decât semnificaţia unui simptom şi nimic altceva.

Sunt un învins. Şi dacă e aşa, nu mai are niciun rost să mai gândesc înainte sau să mai vorbesc. O să stau şi o să aştept în tăcere, să văd ce o să se mai întâmple.

Dimineaţa, omul de serviciu îmi aduce ceaiul şi ziarul local. Citesc, mai mult automat, anunţurile de pe prima pagină, articolul de fond, extrasele din ziare şi reviste, cronica… Între altele, la cronică, găsesc următoarea informaţie: „Ieri, cu trenul accelerat a sosit la Harkov Nikolai Stepanovici cutare, binecunoscutul nostru savant şi profesor emerit, care a tras la hotelul cutare”.

Se vede că numele cu răsunet e făcut să ducă o viaţă izolată, în afara omului care-l poartă. Acum, de pildă numele meu circulă nestingherit prin Harkov, iar peste vreo trei luni, scris cu litere de aur pe monumentul meu funerar, va străluci ca soarele, în timp ce pe mine o să mă acopere mucegaiul…

Se aude o uşoară bătaie în uşă. Pesemne că are cineva nevoie de mine.

— Cine-i acolo? Intră!

Uşa se deschide, iar eu, surprins, fac un pas îndărăt şi mă grăbesc să-mi trag una peste alta pulpanele halatului. În faţa mea stă Katia.

— Bună dimineaţa, îmi spune ea gâfâind greu, din pricină că a urcat scările. Nu te aşteptai, nu-i aşa? După cum vezi, şi eu… şi eu am venit aici.

Se aşază pe un scaun şi, bâlbâindu-se şi fără să se uite la mine, urmează:

— De ce nu-mi răspunzi? Am sosit şi eu… azi. Am aflat că ai tras la hotelul acesta şi am venit să te văd.

— Sunt cât se poate de bucuros că te văd, îi răspund, ridicând din umeri, dar sunt şi mirat… Ai picat ca din cer. Ce cauţi aici?

— Eu? Nimic… aşa, m-am hotărât să vin şi am venit. Nikolai Stepanîci! zice, pălind şi strângându-şi mâinile la piept. Nikolai Stepanîci! Nu mai pot trăi aşa! Nu mai pot! Pentru Dumnezeu, spune-mi repede, spune-mi chiar în clipa asta: ce să mă fac? Haide, spune-mi, ce să mă fac?

— Ce aş putea să-ţi spun? îi răspund, nedumerit. Nu mai pot spune nimic.

— Te implor, spune-mi! se încăpăţânează ea, gâfâind şi tremurând din tot trupul. Îţi jur că nu mai pot trăi aşa! Nu mai pot!

Cade pe scaun şi începe să plângă cu suspine. Îşi lasă capul pe spate, îşi frânge mâinile, bate din picioare. Pălăriuţa îi alunecă într-o parte atârnată de elastic, pieptănătura i se desface.

— Ajută-mă! Ajută-mă! se roagă ea. Nu mai pot suferi!

Îşi scoate batista din geantă şi, odată cu ea, câteva scrisori îi lunecă de pe genunchi pe covor. Mă aplec să le adun şi, pe una dintre ele, recunosc scrisul lui Mihail Fiodorovici. Fără să vreau, citesc o frântură de cuvânt: „păţim…”

— Nu pot să-ţi spun nimic, Katia, îi răspund.

— Ajută-mă! suspină ea, şi, în aceeaşi clipă, îmi ia mâna şi mi-o sărută. Eşti pentru mine ca un tată, eşti singurul meu prieten!… Şi apoi, eşti un om inteligent, cult, ai trăit mai mult ca mine! Ai fost profesor! Spune-mi, ce să fac?

— Îţi spun cinstit, Katia: nu ştiu…

Lacrimile ei mă mişcă adânc. Mă simt descumpănit, mi-e ruşine şi abia mă mai ţin pe picioare.

— Ştii ce, Katia? Haide să mâncăm ceva, îi propun, zâmbind în silă. Nu mai plânge!

Dar după o clipă adaug, cu glas pierdut:

— Curând n-o să mai fiu pe lumea asta, Katia…

— Spune-mi măcar un cuvânt, măcar unul! se roagă ea plângând şi întinzându-şi braţele spre mine. Ce să mă fac?

— Ciudată eşti, pe cinstea mea… îngân eu. Nu te mai înţeleg! O fată aşa de cuminte, şi deodată, uite: nu te mai poţi opri din plâns…

Se face tăcere. Katia îşi potriveşte părul, îşi pune pălăriuţa, apoi mototoleşte scrisorile şi le vâră la loc în geantă. Şi toate acestea le face pe îndelete, fără să scoată o vorbă. Obrazul, pieptul şi mănuşile i-s ude de lacrimi, dar faţa ei are o expresie uscată şi aspră… O privesc şi mi-e ruşine că sunt mai fericit decât ea. Lipsa acelui element, pe care colegii mei filozofi îl numesc idee de ansamblu, eu am constatat-o abia acum, la sfârşitul zilelor mele, puţin înainte de a muri. Pe când sufletul acestei biete fete n-a cunoscut şi n-o să cunoască tihnă toată viaţa, toată viaţa!

— Haide, Katia, să mâncăm ceva, îi propun din nou.

— Nu, mulţumesc, îmi răspunde ea cu răceală.

Mai trec aşa câteva clipe de tăcere.

— Nu-mi place Harkovul, zic eu. E prea cenuşiu. Un oraş cenuşiu.

— Da, poate că ai dreptate… E un oraş urât… La drept vorbind, am venit pentru puţin timp aici… Sunt doar în trecere. Tot azi şi plec.

— Unde?

— În Crimeea… adică în Caucaz.

— Aşa… Şi pentru mai mult timp?

— Nu ştiu încă.

Katia se ridică, îmi întinde mâna zâmbind cu răceală şi fără să se uite la mine.

Aş vrea s-o întreb: „Prin urmare, n-ai să vii la înmormântarea mea?”… Dar ochii ei nu se uită spre mine, iar mâna ei e rece, ca a unei străine. O conduc în tăcere până la uşă… Iată, a ieşit din odaie şi merge acum de-a lungul coridorului nesfârşit, fără să arunce îndărăt măcar o privire. Ştie că o urmăresc cu ochii şi sunt sigur că, la cotitură, o să se întoarcă spre mine. Dar nu, nu s-a întors. Rochia neagră a mai fluturat o dată, pentru cea din urmă oară, paşii s-au mistuit… Adio, comoara mea!

Publicată pentru prima oară în *Severnîi vestnik* Nr. 11, noiembrie 1889. Semnată: Anton Cehov. Sunt indicate locul şi data: „Satul Luka din judeţul Sumsk, 1889”. A fost revăzută pentru culegerea *Oameni posomorâţi,* Sankt-Petersburg, 1890, şi a apărut tot aşa şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 10-a, Sankt-Petersburg, 1890–1899). Cu neînsemnate modificări de stil, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

Cu prilejul revizuirii din 1890, Cehov a înlocuit unele cuvinte şi a scurtat întru câtva textul.

Aşa, în capitolul al doilea, după cuvintele „iar semnele de punctuaţie lipseau aproape cu totul”, urma: „Scrisorile ei mă mişcau, iar când mi se întâmpla să trec seara prin faţa teatrului şi să văd ferestrele luminate, îi trimiteam în gând binecuvântarea mea şi doream să fi avut dreptate atunci când a încercat să-mi demonstreze că eram un profan în arta scenică.”

În capitolul al treilea, după cuvintele: „Nişte mizerabile! repetă ea”, s-a lăsat la o parte: „apoi ochii i se umplură de lacrimi şi, privindu-mă cu emoţie şi entuziasm, îmi zise:

— Ar trebui să te divinizeze, să se închine zi şi noapte la dumneata, ca la o icoană. Dumneata eşti un om adevărat, un erou. O, dacă aş fi fata dumitale! N-aş permite nici unui fir de praf să se aşeze pe haina dumitale şi aş tăia toţi copacii care îndrăznesc să-şi arunce umbra asupra dumitale. Ţi-aş ocroti fiecare clipă de odihnă, aş face tot chipul să cred în Dumnezeu, ca să mă pot ruga pentru fericirea dumitale. Dar ei?… Ai mâncat astăzi?”

„[Şi am citit şi cele din urmă patru pagini.] Când încerc să iau apărarea cuiva, începe să râdă şi de mine.

— Dumneata, Nikolai Stepanovici, ai un defect organic iremediabil, zice el. În pieptul dumitale de om bate o inimă de porumbel. Din pricina bunătăţii dumitale, eşti în stare să aperi chiar şi tarantula, încercând să demonstrezi că e o gânganie foarte drăguţă.”

„[… şi-i compar cu oamenii care nu-s din cercul lor.] Discuţiile cu privire la degenerescenţă, la lipsa de idealuri şi aşa mai departe, au totdeauna un efect descurajant asupra acelora care au copii, fraţi sau elevi: îi demoralizează. Cine nu e mulţumit de tineri, trebuie să stea de vorbă cu ei de la om la om, iar toate aceste discuţii ar trebui să înceteze odată.”

O poveste banală a fost începută de Cehov în martie şi terminată în septembrie 1889. La 3 septembrie îi scria lui A. N. Pleşceev: „Am scris astăzi Annei Mihailovna (Evreinova, editoarea revistei) că am terminat nuvela pentru *Severnîi vestnik,* cerându-i permisiunea s-o mai ţin la mine până la apariţia numărului următor. Vreau s-o mai şlefuiesc şi s-o mai lustruiesc, dar mai ales să mai reflectez asupra ei. N-am scris în genul acesta de când sunt, tema e cu totul nouă pentru mine şi mi-e frică să nu cad victimă lipsei mele de experienţă. Mai precis – mi-e frică să nu scriu o prostie.”

Anunţându-l pe Pleşceev despre modificările serioase pe care le adusese nuvelei, Cehov îi scria, la 14 septembrie: „Nuvela mea are cincisprezece tendinţe, nu două. Se prea poate s-o califici drept bună de aruncat la gunoi. Şi într-adevăr că de atâta e bună. Mă mângâi însă cu nădejdea că o să găseşti totuşi două sau trei tipuri noi, interesante pentru orice intelectual, şi în acelaşi timp una sau două teze noi. De asemenea, mă mângâi cu nădejdea că «gunoiul» meu va stârni oarecare vâlvă şi că mă voi alege cu ceva injurii din partea taberei adverse.” În scrisoarea lui către V. A. Tihonov (cu data de 13 septembrie), prin care îl anunţa că a terminat nuvela, Cehov spunea despre ea: „E o lucrare grea, cu care poţi să ucizi un om. Grea însă nu prin numărul de file pe care le umple, ci prin calitatea ei: e stângace şi greoaie. Tema pe care o tratez e nouă.”

La 24 septembrie, Cehov expedie nuvela la *Severnîi vestnik*. „Această scrisoare – îi scria el lui Pleşceev – …pleacă la poştă odată cu nuvela, de care-s aşa de sătul, încât i-am spus: «Lasă-mă odată, afurisito, şi pleacă în focul criticii plictisitoare şi al nepăsării cititorilor!» M-am săturat de când o tot moşesc! Nuvela are titlul: *O poveste banală* (din însemnările unui bătrân). Partea cea mai banală şi mai plictisitoare, după cum vei vedea şi dumneata, sunt nesfârşitele cugetări, care, spre părerea mea de rău, nu pot fi lăsate la o parte, deoarece eroul care scrie aceste însemnări nu se poate lipsi de ele. Cugetările acestea sunt tot atât de inevitabile şi de necesare ca afetul pentru tun. Ele îl caracterizează pe erou, îi caracterizează starea de spirit şi şovăielile lui faţă de sine însuşi."

După ce a citit manuscrisul, Pleşceev i-a scris pe larg lui Cehov (la 27 septembrie) părerea asupra nuvelei *O poveste banală,* „…până acum n-ai dat nimic *mai tare şi mai profund* ca această bucată – scria el. Tonul bătrânului savant e uimitor de echilibrat. Nici chiar cugetările lui, în care răzbat note subiective, ale dumitale, nu dăunează tonului general. Figura lui e mereu vie înaintea cititorului. Foarte reuşită e şi Katia." Pleşceev l-a sfătuit pe Cehov să schimbe titlul nuvelei, care, după părerea lui, ar fi putut provoca spirite de prost gust din partea recenzenţilor, prevenindu-l în acelaşi timp că trebuie să se aştepte la o critică necruţătoare. „Din pricina prea multor cugetări, ca şi din pricină că-i lipseşte intriga, mulţimea o să considere nuvela searbădă şi plicticoasă. Dar nu se poate să nu placă oamenilor competenţi. Din păcate însă, aceştia sunt doar o minoritate." În scrisoarea de răspuns din 30 septembrie. Cehov îi mulţumea lui Pleşceev pentru sugestii, de care „se va folosi, negreşit" când va face corectura, dar nu accepta să schimbe titlul nuvelei şi nu era de aceeaşi părere asupra unora dintre observaţii.

În scrisoarea adresată lui A. Suvorin, Cehov protesta împotriva intenţiei de a identifica opiniile eroului cu ale autorului: „Dacă vă prezint cugetările unui profesor, luaţi-le de bune şi nu căutaţi în ele idei cehoviene." (17 octombrie.)

Hoţii

Felcerul Ergunov, un om de nimic, cunoscut în tot ţinutul ca mare lăudăros şi mare beţivan, se întorcea într-una din serile Crăciunului din târguşorul Repino, unde fusese după cumpărături pentru spital. Ca să nu întârzie şi să ajungă mai devreme acasă, doctorul îi împrumutase cel mai bun cal al lui.

La început, timpul era destul de bun şi de liniştit, dar spre ceasurile opt s-a stârnit un viscol grozav şi, când nu-i mai rămăseseră decât cel mult şapte verste până acasă, felcerul s-a rătăcit…

Omul nici nu se pricepea să mâne calul, nici nu cunoştea drumul, aşa că mergea la întâmplare, încotro îl duceau ochii, în nădejdea că tot bidiviul o să-l scoată la liman. Au trecut aşa ca la vreo două ceasuri, calul se istovise, omul îngheţase de frig şi i se părea acum că a luat-o îndărăt spre Repino, nu spre casă. Dar iată că prin vâjâitul viscolului aude lătrat înăbuşit de câini şi în faţă i se arată o pată de un roşu spălăcit. După aceea încep a se desluşi încetul cu încetul nişte porţi înalte şi un gard lung, cu cuie ascuţite înfipte în vârf, iar de după gard se ridică cumpăna strâmbă a unei fântâni. Iar când vântul spulberă din faţa lui negura zăpezii, acolo unde i se părea că e pată roşie, răsare ca din pământ o căsuţă scundă cu acoperiş ţuguiat de stuf. Dintre cele trei ferestruici, numai una, astupată pe dinăuntru cu ceva roşu, era luminată.

Ce han o mai fi şi ăsta?… Felcerul şi-a adus aminte că pe partea dreaptă a drumului, la şase sau şapte verste de la spital, ar trebui să fie hanul lui Andrei Cirikov. Şi-a mai adus aminte, de asemenea, că de pe urma lui Cirikov, ucis de curând de nişte chirigii, rămăseseră bătrâna şi fiică-sa Liubka, care fusese acum vreo doi ani la spital, să se caute. Hanul avea o faimă cam îndoielnică şi a poposi acolo seara târziu, ba încă şi cu un cal care nu-i al tău, era destul de primejdios. Dar felcerul n-avea încotro. Şi-a pipăit revolverul din geantă şi, tuşind cu zgomot, a bătut cu codirişca în cerceveaua ferestrei.

— Hei, este careva pe-aici? a strigat. Lasă-mă înăuntru să mă încălzesc, bunicuţo!

Un dulău negru s-a rostogolit ghem la picioarele calului, lătrând răguşit, după el a sărit încă unul, alb, apoi altul, tot negru, până când s-au făcut vreo zece. Felcerul l-a chitit pe cel mai arătos, şi-a luat vânt şi l-a ars cu biciul din răsputeri. Dulăul, nu prea mare, dar lung în picioare, şi-a ridicat în sus botul ascuţit şi a început să schelălăie cu glas subţirel.

Felcerul a mai stat încă mult în faţa ferestrei, bătând mereu, până când dincolo de gard, în faţa casei, promoroaca de pe copaci s-a aprins, roşiatică, uşa a scârţâit şi o făptură înfofolită, o femeie, s-a ivit cu un felinar în mână.

— Lasă-mă, bunicuţo, să mă încălzesc, s-a rugat de ea felcerul. Mă întorceam la spital şi am rătăcit drumul. E o vreme, să ferească Dumnezeu! Nu-ţi fie frică, sunt om de treabă, bunicuţo.

— Apoi, cei de treabă îs acasă toţi, cât despre ceilalţi, străini, n-am chemat pe nimeni, i-a răspuns femeia cu asprime. Şi ce tot baţi de pomană la geam, că doar poarta nu-i încuiată.

Felcerul a intrat în curte şi s-a oprit în faţa cerdacului.

— Dă poruncă vreunui argat, bunicuţo, să vină să-mi ia calul, s-a rugat el.

— Eu nu-s bunicuţă.

Într-adevăr, nu era bătrână. Când a dat să stingă felinarul şi i s-a luminat faţa, felcerul i-a văzut sprâncenele negre şi a recunoscut-o pe Liubka.

— De unde vrei să iau argaţi la vremea asta? a zis ea, intrând în casă. Cei care s-au îmbătat dorm de mult, iar ceilalţi au plecat de dimineaţă la Repino. Doar suntem în sărbători…

În timp ce-şi lega calul sub şopron, Ergunov a auzit un nechezat şi a desluşit în întuneric un cal străin, înşeuat, după cât şi-a putut da seama pipăindu-l, cu şa căzăcească. Asta însemna că, afară de gazde, mai era cineva la han. Pentru orice împrejurare, felcerul a scos şaua de pe calul lui şi, când a plecat spre casă, a luat-o cu el, împreună cu bocceaua cu târguieli.

În odaia încăpătoare în care a intrat, era foarte cald şi mirosea a podele spălate de curând. La masă, sub icoane, stătea un mujic scund şi uscăţiv, ca de vreo patruzeci de ani, cu bărbuţă spălăcită şi cu rubaşcă albastră. Era Kalaşnikov, pungaş îmbătrânit în rele şi hoţ de cai. Tatăl şi unchiul lui ţineau o cârciumă în Bogaliovka şi făceau, pe unde nimereau, negustorie cu cai de furat. Fusese şi el la spital, şi nu numai o dată, dar nu ca să se caute, ci ca să se înţeleagă cu doctorul în ce priveşte caii: dacă nu cumva are vreunul de vânzare sau dacă Nobleţea Sa domnul doctor nu binevoieşte să-şi schimbe

iapa cea roaibă cu un jugan şarg. Acum era pomădat, în urechea stângă îi sclipea un cercel de argint şi, în general, avea un aer de sărbătoare. Încruntat, cu buza de jos atârnată, Kalaşnikov se uita cu atenţie într-o carte mare, cu ilustraţii, ferfeniţită. Întins la pământ, lângă sobă stătea culcat alt mujic, învelit cu cojocul peste faţă, peste umeri şi piept: pesemne că dormea. În jurul cizmelor lui noi-nouţe, cu potcoave sclipitoare, se întindeau două băltoace negre de zăpadă topită.

Când a intrat felcerul, Kalaşnikov i-a dat bună seară.

— Da, cumplită vreme… a început Ergunov, frecându-şi cu palmele genunchii rebegiţi de ger. Mi-a intrat zăpadă pe după guler şi-s ud până la piele, cum s-ar zice, ca o curcă plouată. Mă tem că mi s-a udat şi revolverul…

Şi-a scos revolverul, l-a cercetat pe toate părţile, apoi l-a vârât la loc în geantă. Dar revolverul n-a făcut nicio impresie asupra mujicului, care se uita înainte în cartea lui.

— Da, cumplită vreme… Am rătăcit drumul. Dacă nu erau câinii de la han, mă lua dracu', crăpam. Ar fi fost o daraveră întreagă. Dar unde-s gazdele?

— Bătrâna e dusă la Repino, iar fata găteşte de mâncare… i-a răspuns Kalaşnikov.

S-a făcut tăcere. Tremurând şi suspinând, felcerul ba îşi sufla în palme, ba se zgribulea, prefăcându-se îngheţat şi obosit. Se auzeau câinii urlând în curte, fără să se poată linişti. În odaie stăruia o plictiseală apăsătoare.

— Nu cumva eşti din Bogaliovka? l-a întrebat atunci felcerul pe mujic, cu tonul unui om care vrea să se impună.

— Da, din Bogaliovka.

Neavând ce face, felcerul a început să se gândească la Bogaliovka. Era un sat întins, aşezat într-o râpă adâncă, aşa că dacă ţi se întâmplă să treci pe drumul cel mare într-o noapte cu lună şi să te uiţi de sus în râpa întunecată, apoi să-ţi ridici ochii spre cer, ţi se pare că luna atârnă deasupra unei prăpăstii fără fund şi că acolo trebuie să fie capătul pământului. Drumul care ducea în vale era povârnit, întortocheat şi atât de îngust, încât dacă te duceai la Bogaliovka cu prilejul vreunei epidemii sau ca să vaccinezi copiii din sat, trebuia să strigi mereu cât te ţinea gura sau să fluieri, pentru că altfel, dacă te întâlneai cu altă căruţă, n-aveai cum să-i faci loc să treacă. Mujicii din Bogaliovka erau vestiţi ca buni cultivatori de livezi, dar şi ca hoţi de cai. Aveau grădini întinse: primăvara satul părea că înoată în marea albă a florilor de vişini, iar vara vişinele se vindeau cu trei copeici căldarea. Dădeai trei copeici şi culegeai cât îţi dorea inima. Femeile mujicilor erau frumoase şi bine ţinute. Le plăcea să se gătească, şi chiar în zilele de lucru nu făceau nimic; stăteau pe prispă şi-şi căutau una alteia în cap…

Dar iată că se aud paşi şi în odaie a intrat Liubka, o fată de vreo douăzeci de ani, îmbrăcată cu rochie roşie, dar desculţă… S-a uitat cu coada ochiului la felcer şi a început să se plimbe dintr-un colţ în celălalt. Dar nu mergea ca de obicei, ci cu paşi mărunţi şi cu pieptul scos înainte. Se vedea bine că-i făcea plăcere să lipăie cu picioarele goale pe podeaua proaspăt spălată şi că se descălţase înadins pentru asta.

Kalaşnikov zâmbea, gândindu-se cine ştie unde, apoi i-a făcut semn cu degetul să se apropie. Fata a venit lângă masă şi el i-a arătat în carte poza proroculuiIlie, care zbura spre ceruri, mânând o pereche de telegari. Liubka s-a sprijinit cu cotul de masă şi coada i-a alunecat peste umăr – o coadă lungă şi roşcată, legată cu panglică roşie, gata să atingă podeaua. Zâmbea acum şi fata.

— Straşnică poză, grozavă! zicea Kalaşnikov. Grozavă! repeta el, întinzând braţele, de parcă voia să ia hăţurile din mâinile proroculuiIlie.

Vântul vâjâia în horn. Deodată, parcă s-a auzit un urlet urmat de un chiţcăit, ca şi cum un câine uriaş ar fi strâns de gât un guzgan.

— Îşi fac de cap ielele! a zis Liubka.

— Vântul urlă, nu ielele, i-a răspuns Kalaşnikov, apoi a tăcut. După câtva timp, şi-a ridicat ochii spre felcer şi l-a întrebat: Osip Vasilici, ia spune-mi, ce credeţi voi, oamenii învăţaţi: sunt diavoli pe lumea asta ori nu-s?

— Cum să-ţi spun, frăţioare? i-a răspuns felcerul, ridicând dintr-un umăr. Dacă-i să ne luăm după carte, atunci nici vorbă că nu sunt, pentru că… pentru că toate astea nu-s decât superstiţii. Dar dacă-i să judecăm drept, aşa cum facem noi acuma, apoi, ce să spun, sunt şi diavoli… În viaţa mea eu am trecut prin multe… După ce am isprăvit învăţătura, m-am angajat felcer militar într-un regiment de dragoni şi, bineînţeles, am plecat la război, unde am căpătat medalia şi insigna de merit a „Crucii Roşii”. Iar după tratatul de la San-Stefano, m-am întors în Rusia şi am intrat la zemstvă. Şi din pricină că am umblat aşa de mult în viaţă, pot să spun că am văzut atâtea, cât altul nici cu gândul n-a gândit! Mi s-a întâmplat să văd şi diavoli – adică nu din cei cu coarne şi cu coadă, că astea-s prostii, dar, oricum, cam aşa ceva…

— Unde? l-a întrebat Kalaşnikov.

— În mai multe părţi. Ce mai încolo încoace, chiar vara asta (n-ar fi într-un ceas rău că-l pomenesc acuma, la vreme de noapte!) l-am întâlnit pare-mi-se, chiar colea, în dreptul hanului. Ţin minte că mă duceam la Golişino, să fac nişte vaccinări. Aveam, bineînţeles, ca de obicei: cal, bihuncă şi fel de fel de marafeturi. Pe lângă astea, mai aveam la mine şi

ceasornicul, şi altele, aşa că mergeam eu, dar tot cu ochii în patru, că de, mai ştii?… Puţine haimanale sunt pe lumea asta?… Ajung în valea Şerpilor, fir-ar ea afurisită să fie, încep să cobor şi, deodată… asta, cum îi zice, văd că vine unul cu părul negru şi cu ochii negri. Iar faţa lui, de tuciurie ce era, părea afumată… Se apropie el de cal, pune mâna pe hăţul stâng şi: „Stai!”, zice. Mi-a cercetat întâi calul, apoi m-a cercetat pe mine, a lăsat hăţul din mână şi, fără să-mi spună vreo vorbă urâtă, m-a întrebat: „Încotro?” M-am uitat la el: avea dinţii rânjiţi şi ochii îi sclipeau de ură… Ia te uită la el, măscăriciul! mă gândesc. „Mă duc, îi răspund, să vaccinez nişte oameni. Dar ce-ţi pasă ţie de asta?” Iar el, de colo: „Apoi, dacă-i vorba aşa, ia vaccinează-mă şi pe mine”. Şi numai ce şi-a suflecat mâneca şi mi-a vârât braţul sub nas! L-am vaccinat fără multă vorbă, bineînţeles, numai să scap de el. Dar când m-am uitat după aceea la lanţetă, era ruginită toată!

Mujicul cel care dormea lângă sobă a început deodată să se foiască, şi-a aruncat cât colo cojocul – şi, spre marea lui mirare, felcerul a recunoscut în el pe străinul cu care se întâlnise în valea Şerpilor! Părul, barba şi ochii mujicului erau ca funinginea, faţa tuciurie şi, pe deasupra, pe obrazul drept mai avea şi o pată neagră cât un bob de linte. Omul a aruncat spre felcer o căutătură batjocoritoare şi a zis:

— Că am pus mâna pe hăţul stâng, asta-i drept. Dar în ce priveşte vaccinatul, ai cam scrântit-o, domnişorule. Nici vorbă n-a fost de aşa ceva!

Felcerul s-a cam zăpăcit.

— Nu era vorba de tine, i-a răspuns. Stai culcat acolo, cum ai stat şi până acum.

Mujicul cel tuciuriu nu fusese niciodată la spital, aşa că felcerul nu ştia nici cine-i şi nici de unde-i. Acum, uitându-se la el, îşi zicea că trebuie să fie vreun ţigan. Omul s-a ridicat în picioare şi, întinzându-se şi căscând cu gura până la urechi, s-a apropiat de Liubka şi de Kalaşnikov, s-a aşezat lângă ei şi a început să se uite şi el în carte. Pe faţa lui somnoroasă se putea citi şi invidia, dar şi ceva care semăna a îndoioşare.

— Uite, Merik, i-a zis Liubka, adă-mi nişte telegari ca ăştia şi plec şi eu în călătorie spre cer!

— Păcătoşii n-au ce căuta în cer… a zis Kalaşnikov. Cerul e numai pentru sfinţi.

După aceea, Liubka a pus masa şi a adus o bucată mare de slănină, castraveţi muraţi, o strachină de lemn cu carne fiartă tăiată bucăţele şi o tigaie în care sfârâiau cârnaţi pe varză. A ieşit ca din pământ şi o carafă de cristal cu votcă, care, turnată în păhăruţe, a umplut odaia cu miros de coajă de portocală.

Felcerului îi era mai mare ciuda că atât Kalaşnikov, cât şi tuciuriul de Merik, vorbeau numai în de ei, iar lui nu-i dădeau nicio atenţie, de parcă nici n-ar fi fost de faţă. Şi tare ar fi vrut să stea şi el cu ei de vorbă, să se mai laude, să dea de duşcă vreo câteva păhăruţe, să mănânce pe săturate şi, dacă s-ar putea, să se giugiulească şi el cu Liubka cea fără astâmpăr, care se aşezase de vreo cinci ori lângă dânsul în timpul mesei şi, ca din nebăgare de seamă, îl atinsese cu umerii ei frumoşi, în timp ce-şi mângâia cu palmele şoldurile pline. Era o fată voinică şi veselă, iute ca o zvârlugă: când se aşeza, când se ridica, iar dacă stătea locului câteva clipe, se întorcea spre vecin când cu pieptul, când cu spatele şi, în neastâmpărul ei, îl atingea ori cu cotul, ori cu genunchiul.

Şi ceea ce iarăşi nu-i plăcea felcerului era că mujicii băuseră numai câte un păhăruţ, şi atât. Iar ca să bea singur, parcă nu-i venea la socoteală. Cu toate astea, nu s-a putut stăpâni şi a mai băut un păhăruţ, pe urmă încă unul, înfulecând şi toţi cârnaţii. Şi, ca să nu se mai ferească mujicii de el şi să-l primească în tovărăşia lor, s-a hotărât să-i laude:

— Apoi, meşteri băieţi mai aveţi voi acolo la Bogaliovka! a zis, dând din cap.

— Meşteri la ce? l-a întrebat Kalaşnikov.

— Apoi la asta, cum îi zice, la cai… La furat cai!

— Da’ de unde! Nişte beţivani şi nişte hoţi…

— A fost când a fost, da’ s-a isprăvit! a adăugat Merik după oarecare tăcere. Aş putea zice că nu le-a mai rămas decât bătrânul Filea, dar şi el e orb acum.

— Aşa-i, numai Filea, a oftat Kalaşnikov. Trebuie să aibă azi cam vreo şaptezeci de ani. Un ochi i l-au scos coloniştii nemţi, iar cu celălalt aproape că nu mai vede. A făcut albeaţă… Pe vremuri, cum îl zărea pristavul îl şi striga: „Hei, tu, Şamil!” Şi toţi mujicii nu-i spuneau decât Şamil şi numai Şamil! Pe când acuma, nu-i zice nimeni altfel decât „Filea cel strâmb”. Dar a fost un om şi jumătate! Ţin minte ca într-o noapte, s-au strecurat, el şi cu răposatul Andrei Grigorievici, tatăl Liubkăi, până la Rojnovo, unde, pe vremea aceea, erau cartiruite câteva regimente de cavalerie şi au furat nouă cai de călărie dintre cei mai buni, fără să se sinchisească de santinele. A doua zi dimineaţă, i-au şi vândut pe toţi lui Afonika, ţiganul, cu douăzeci de ruble… Asta-i! Pe când cei de azi, caută să fure calul de la unul beat ori somnoros şi nu li-e frică de Dumnezeu să descalţe omul de cizme, ca să nu mai ştie încotro s-o apuce! Se duc pe urmă cu calul la iarmaroc, la câte două sute de verste depărtare, şi acolo încep să se tocmească dobitocii, drept ca jidovii, până pune mâna ureadnicul pe ei! Mai mare ruşinea! Într-un cuvânt, oameni de nimic, ce să mai vorbim!

— Da, dar Merik? a întrebat Liubka.

— Merik nu-i de pe-aici, i-a răspuns Kalaşnikov. El e de lângă Harkov, din Mijirici. Dar, ce-i drept e drept, e om de ispravă, mi-ar fi păcat să spun altfel.

Liubka a aruncat spre Merik o privire vicleană şi fericită şi a zis:

— Apoi nu degeaba l-au scăldat oamenii în copcă!

— Cum aşa? a întrebat felcerul.

— Uite – aşa… i-a răspuns Merik, zâmbind. Furase Filea trei cai de la arendaşii din Samoilovo şi ei m-au bănuit pe mine. La Samoilovo sunt vreo zece arendaşi, cu argaţii lor să tot fie vreo treizeci de oameni, şi toţi îs molocani… Bun. Mă întâlnesc eu cu unul în târg şi-mi spune: „Ascultă, Merik, am cumpărat nişte cai de la iarmaroc, ia hai să-i vezi". Curios cum sunt, nici vorbă că m-am dus. Iar ei, toţi câţi erau acolo, vreo treizeci, mi-au răsucit mâinile la spate şi m-au târât până la râu. „Hai, ziceau, să-ţi arătăm caii!" O copcă era gata făcută, dar ei au mai spart încă una, cam la un stânjen mai încolo. Au luat pe urmă o frânghie şi m-au legat cu un capăt de subsuori, iar de celălalt capăt au legat o prăjină strâmbă, care, cum s-ar zice, să treacă prin amândouă copcile. Bun. Au vârât prăjina prin copci şi au început să tragă. Eu, aşa îmbrăcat cum eram, cu cojocul şi cu cizmele, pleosc în apă! Iar ei mă împingeau, care cu piciorul, care cu toporul… Şi după aceea m-au tras pe sub gheaţă, până m-au scos pe copca cealaltă!

Liubka a tresărit şi s-a cutremurat toată.

— La început, din pricina frigului m-au apucat căldurile, a urmat Merik. Dar când m-au scos afară, nu m-am mai putut mişca şi m-am întins pe omăt. În vremea asta, molocanii stăteau împrejurul meu şi mă băteau cu nuielele peste genunchi şi peste coate. Cumplit mă mai durea! După ce m-au bătut bine, au plecat. Iar eu am rămas acolo, să îngheţ. Hainele se făcuseră bocnă pe mine. M-am ridicat în picioare şi am încercat să merg, dar nu era chip. Noroc că a trecut pe-acolo o femeie, m-a luat în sanie şi m-a dus până acasă.

În vremea asta, felcerul a mai dat de duşcă vreo cinci sau şase păhăruţe. Sufletul i s-a înseninat şi i-a venit şi lui gust să povestească o întâmplare fantastică, nemaipomenită, ca să le arate celorlalţi că şi el e viteaz, că nici el nu se teme de nimic.

— Ei, da' să vedeţi la noi, la Penza… a început el.

Dar, fie că băuse prea mult şi se ameţise, fie din pricina că fusese prins de două ori cu minciuna, mujicii nu se mai uitau la el şi nici măcar nu-i mai răspundeau la întrebări. Şi nu numai atât, dar au început să-şi spună, de faţă cu el, lucruri aşa de tainice, de i s-a făcut părul măciucă şi l-au trecut toate răcorile, ceea ce însemna că nu-i dădeau nici cea mai mică atenţie.

Kalaşnikov se purta ca un om serios, aşezat şi cumpănit. Vorbea cu socoteală şi, de câte ori căsca, îşi făcea semnul crucii peste gură, aşa că nimeni nu l-ar fi bănuit că era hoţ, şi încă un hoţ fără milă, care despoia pe săraci şi care stătuse şi la puşcărie de vreo două ori. Mai mult, obştea hotărâse să-l deporteze în Siberia, dar l-au răscumpărat tată-său şi unchiu-său, nişte hoţi şi nişte ticăloşi ca şi el. În schimb, Merik se ţinea mândru. Vedea că Liubka şi Kalaşnikov se uită la el cu gura căscată, de altfel el însuşi se socotea om îndrăzneţ. De aceea, când îşi punea mâinile în şolduri, când îşi scotea pieptul înainte sau se întindea aşa de tare, încât trosnea laviţa sub el…

— Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace pe Andrei Grigorici, a zis Kalaşnikov, ciocnind paharul cu Merik. Mi-aduc aminte cum ne adunam, pe vremea când trăia, ori aici, ori la fratele Martin, şi ce mai vorbeam!… Ce oameni, Doamne Dumnezeule! Veneau şi Martin, şi Filea, şi Stukotei Fiodor… Totul era aşa cum se cuvine, după rânduială… Şi ce petreceri încingeam! Nişte petreceri, nişte petreceri…

Liubka a ieşit şi peste puţin s-a întors, cu basma verde pe cap şi cu mărgele pe gât.

— Ia te uită, Merik, ce mi-a adus azi Kalaşnikov!

Şi zicând aşa, s-a uitat în oglindă şi a scuturat de câteva ori din cap, ca să-i sune mărgelele. După aceea a deschis sipetul şi a început să scoată, pe rând, o rochiţă de stambă cu rotocoale roşii şi albastre, altă rochiţă, roşie şi cu volănaşe, care foşnea ca hârtia şi o basma nouă, sinilie, cu ape în culorile curcubeului. Şi în timp ce le arăta, râdea şi-şi ridica braţele, de parcă se minuna singură că avea atâtea lucruri frumoase.

Kalaşnikov a luat balalaica, a acordat-o şi a început să cânte, dar felcerul nu mai putea să-şi dea seama dacă era un cântec vesel sau unul trist, deoarece uneori părea aşa de jalnic, că-i venea să plângă, iar alteori îl înveselea. Deodată, Merik a sărit în picioare şi s-a pornit să tropăie pe loc. Apoi, desfăcându-şi braţele, a lunecat numai pe călcâie de la masă până la sobă şi de la sobă până la sipet, după care, sărind în sus ca înţepat de o viespe, a pocnit din potcoave şi a început să joace cazaciocul. Liubka şi-a azvârlit mâinile în sus, a chiuit şi a pornit după el. A luat-o întâi pieziş, de parcă voia să se furişeze la spatele cuiva ca să-l lovească, a bătut mărunţel din tocuri, cum făcuse Merik, apoi s-a învârtit pe loc ca o sfârleză şi s-a lăsat pe călcâie, în timp ce fusta roşie i se umfla ca un clopot. Rânjind şi privind-o cu ochi răi, Merik a pornit spre ea jucând pe călcâie, de gândeai că voia s-o facă praf cu picioarele lui înspăimântătoare. Atunci Liubka a sărit în sus, şi-a lăsat capul pe spate şi, avântându-şi braţele ca aripile unei păsări uriaşe, a

început a pluti lin prin odaie, abia atingând podeaua cu picioarele…

„Ehei, a dracului fată! îşi zicea felcerul, aşezându-se pe sipet şi uitându-se la cei care jucau. Plină de foc! De i-ai da tot ce ai, şi tot n-ar fi destul…”

Şi-i părea rău că el e felcer şi nu un mujic oarecare. De ce să poarte surtuc şi lănţişor cu cheiţă aurită, şi nu cămaşă albastră, încinsă cu curmei? Dacă n-ar fi ce este, ar putea şi el să cânte, să joace, să bea şi s-o cuprindă pe Liubka cu amândouă mâinile cum făcea Merik…

De-atâta tropăit, de-atâtea strigăte şi chiuituri, farfuriile din dulap au început să zăngănească şi flacăra lumânării să se aplece.

Aţa mărgelelor s-a rupt, boabele s-au împrăştiat pe toată podeaua, basmaua verde a lunecat pe umeri şi în locul Liubkăi nu se mai vedea acum decât un vârtej roşu şi o pereche de ochi negri. Iar când te uitai la Merik, ţi se părea că dintr-o clipă în alta or să i se desprindă şi mâinile, şi picioarele.

Dar el a mai izbit o dată cu piciorul în podea şi a rămas locului, ca încremenit… Obosită şi abia trăgându-şi răsuflarea, Liubka s-a aplecat şi s-a sprijinit de pieptul lui ca de un stâlp. El a îmbrăţişat-o, şi, uitându-i-se drept în ochi, i-a spus cu duioşie şi cu blândeţe, prefăcându-se că glumeşte:

— Ştiu eu unde-şi ţine ascunşi banii maică-ta. Pe ea am s-o gâtui, ţie am să-ţi tai beregata cu cuţitul şi pe urmă am să dau foc hanului… Oamenii au să creadă că aţi pierit în flăcări, şi-n vremea asta eu am să plec cu banii voştri în Kuban. Acolo am să-mi cumpăr oi şi am să mân herghelii…

Liubka nu i-a răspuns. I-a aruncat doar o privire vinovată şi l-a întrebat:

— Merik, cum e în Kuban? E bine?

El nu i-a răspuns nimic, s-a îndreptat spre sipet, s-a aşezat şi a căzut pe gânduri. Se gândea, fără îndoială, la Kuban.

— Ei, da-i vremea să plec, a zis Kalaşnikov, ridicându-se. Mă aşteaptă Filea, nici vorbă. Rămâi cu bine Liuba!

Felcerul a ieşit în curte, să nu plece cumva Kalaşnikov cu calul lui. Viscolea încă. Vârtejuri albe, aninându-şi cozile lungi în buruieni şi în tufişuri, alergau prin curte. Iar dincolo de gard, în câmp, uriaşi în giulgiuri albe, cu mâneci largi se învârteau, căzdeau şi iar se ridicau, fluturându-şi braţele şi luptându-se între ei. Şi bătea un vânt, de te-apuca groaza! Mestecenii şi vişinii goi, neputând îndura mângâierile lui aspre, se aplecau până la pământ şi plângeau: Doamne ce păcate am făcut de ne-ai ţintuit în ţărână şi nu ne laşi slobozi?

— Prrr! făcea Kalaşnikov cu asprime, încălecându-şi calul. Una din porţi era deschisă şi în locul ei se ridicase un troian

înalt. Hai, întinde-o! a strigat Kalaşnikov. Căluţul mărunţel şi cu picioare scurte s-a urnit din loc, înotând până la burtă în omăt şi în curând a dispărut cu calul lui cu tot dincolo de poartă.

Când s-a întors în casă, Liubka se târa pe jos adunându-şi mărgelele. Merik nu mai era în odaie.

„Straşnică fată! îşi zicea felcerul, în timp ce se întindea pe laviţă şi-şi aşeza cojocul sub cap. Ehei, ce bine ar fi să nu fie Merik!"

Târându-se pe jos pe lângă laviţă, Liubka îl aţâţa. Şi felcerul se gândea că, dacă n-ar fi Merik pe-acolo, s-ar ridica în picioare şi ar îmbrăţişa-o. Iar ce s-ar mai întâmpla pe urmă, s-ar vedea după aceea. Ce-i drept, e fată, dar e greu să-ţi închipui că-i fată mare. Şi chiar dacă ar fi, n-are niciun rost să-ţi baţi capul pentru atâta lucru într-un cuib de hoţi ca acela. În vremea asta Liubka şi-a adunat mărgelele şi a ieşit. Lumânarea era pe sfârşite şi flacăra ajunsese la hârtia din sfeşnic. Felcerul şi-a pus alături revolverul şi chibriturile. Candela pâlpâia mereu, aşa de tare încât îl supăra la ochi, iar răsfrângerile ei aruncau umbre când pe tavan, când pe podea, când pe dulap. Printre ele felcerului i se părea că o vede pe Liubka cea voinică şi cu sânii tari, învârtindu-se ca o sfârlează sau răsuflând din greu de oboseala jocului…

„Eh, dacă s-ar duce dracului Merik!" se gândea felcerul.

Candela a mai pâlpâit o dată, a sfârâit, apoi s-a stins. Cineva a intrat în odaie şi s-a aşezat pe laviţă. Era, fără îndoială, Merik. A tras din lulea şi faţa lui măslinie, cu pata cea neagră, s-a luminat o clipă. Din pricina fumului înecăcios de tutun, pe felcer a început să-l zgârie pe gât.

— Da' scârbos tutun mai fumezi, lua-l-ar naiba! a zis el. Îţi face greaţă, nu alta!

— Obişnuiesc să-mi amestec tutunul cu floare de ovăz, i-a răspuns Merik, după o tăcere. E mai bun pentru piept.

Merik a mai tras de câteva ori din lulea, a mai scuipat, apoi iarăşi a ieşit din odaie. A trecut aşa ca o jumătate de ceas, când deodată s-a făcut lumină în tindă. Întâi s-a arătat Merik, îmbrăcat cu cojocul şi cu căciula pe cap, apoi Liubka, cu lumânarea în mână.

— Nu pleca, Merik! îl ruga Liubka. Rămâi!

— Nu, Liuba. Nu mă opri.

— Ascultă-mă, Merik, zicea Liubka şi glasul ei se făcuse deodată dulce şi duios. Eu ştiu că ai să furi banii mămucăi, că ai să ne ucizi pe amândouă şi pe urmă ai să pleci în Kuban să iubeşti alte fete… Dar, cum o vrea Dumnezeu! Un lucru numai te rog, inimioară: rămâi acuma, nu pleca!

— Nu pot, am gust să chefuiesc… i-a răspuns Merik, încingându-se cu cureaua.

— Apoi, n-ai cum să chefuieşti… Doar ai venit pe jos, cu ce vrei să pleci?

Merik s-a aplecat spre Liubka şi i-a şoptit ceva la ureche, iar fata s-a uitat prin crăpătura uşii şi a izbucnit în râs de i-au dat lacrimile.

— Doarme, diavolul cel bosumflat… a zis ea.

Merik a îmbrăţişat-o, a sărutat-o cu patimă, apoi a ieşit. Felcerul şi-a vârât revolverul în buzunar, a sărit în picioare şi s-a repezit după el.

— Dă-te la o parte din calea mea! i-a strigat el Liubkăi, care trăsese în grabă zăvorul şi se proptise în prag. Dă-te la o parte! Ce-mi stai aici?

— Ce nevoie ai să ieşi?

— Să mă uit la cal.

Liubka l-a măsurat de jos în sus, cu o căutătură şireată şi îmbietoare.

— Mai bine te-ai uita la mine, decât la cal!… a zis ea, apoi s-a aplecat şi i-a atins cu degetul cheiţa aurită, care-i atârna de lănţişor.

— Lasă-mă să trec, că altfel o şterge cu calul meu! Lasă-mă, drăcoaico! a strigat felcerul şi, lovind-o furios peste umăr, s-a lăsat cu toată greutatea peste ea ca s-o dea la o parte din uşă. Dar fata şi-a încleştat cu putere mâinile de zăvor şi a rămas neclintită, ca de fier. Lasă-mă! a mai strigat el încă o dată, obosit. Îţi spun că o şterge!

— Da’ de unde! N-o şterge.

Răsuflând din greu şi frecându-şi umărul care-o durea, Liubka i-a mai aruncat o căutătură de jos în sus, s-a înroşit toată şi a izbucnit în râs.

— Nu pleca, inimioară… a zis ea. Mi-e urât singurică.

Felcerul s-a uitat în ochii ei, s-a gândit, apoi a cuprins-o de mijloc. Fata nu s-a împotrivit.

— Haide, lasă gluma şi dă-mi drumul! s-a rugat el.

Liubka nu i-a răspuns.

— Să ştii că te-am auzit când i-ai spus adineauri lui Merik că ţi-e drag, a adăugat felcerul.

— Ei, şi?… Numai inima mea ştie cine mi-e drag!

Şi iarăşi i-a atins cu degetul cheiţa, apoi i-a spus, încet:

— Dă-mi-o mie…

Felcerul a desprins cheiţa şi i-a dat-o. Deodată, Liubka a întins gâtul, a tras cu urechea şi şi-a luat un aer aspru. Privirea ei i s-a părut felcerului rece şi vicleană. Omul şi-a adus aminte de cal, a dat-o la o parte, de data asta fără nicio greutate şi a ieşit în curte, alergând. Sub şopron, o scroafă grohăia leneş din

când în când şi o vacă izbea cu cornul în perete… Felcerul a aprins un chibrit, a văzut şi scroafa, şi vaca, şi câinii care, la lumina chibritului s-au năpustit din toate părţile asupra lui – dar nici urmă de cal. Strigând la câini şi apărându-se de ei cu mâinile, poticnindu-se şi înotând prin troiene, felcerul a ieşit pe poartă şi a început să cerceteze cu de-amănuntul întunericul. Îşi încorda văzul, dar nu vedea decât cum se cernea zăpada şi cum fulgii închipuiau în căderea lor fel de fel de vedenii: iată alegându-se din beznă o tigvă albă de mort cu dinţii rânjiţi, sau un cal alb alergând în goană cu o amazoană în rochie de tul, sau un stol de lebede albe, zburându-i pe deasupra capului… Tremurând de furie şi de frig şi neştiind ce să mai facă, felcerul a tras un foc de revolver în câini, dar n-a nimerit pe niciunul. Apoi a luat-o la goană îndărăt, spre han.

Când să intre în tindă, a auzit bine pe cineva zbughind-o din odaie şi trântind uşa. Înăuntru era întuneric. Felcerul a împins uşa cu umărul: era încuiată. Atunci, aprinzând chibrit după chibrit, s-a repezit înapoi în tindă, de acolo în bucătărie, din bucătărie într-o odăiţă, pe pereţii căreia atârnau numai fuste şi rochii şi mirosea a albăstrele şi a mărar, iar într-un colţ, lângă cuptor, se vedea un pat încărcat cu perne. Fără îndoială că asta era odaia unde stătea bătrâna, mama fetei. Din odăiţa aceea a intrat în alta, tot aşa de mică, şi acolo a găsit-o pe Liubka. Stătea culcată pe o ladă, învelită cu o plapumă pestriţă, făcută din petice de stambă de toate culorile şi se făcea că doarme. La căpătâiul ei ardea a candelă.

— Unde mi-e calul? a întrebat-o felcerul, cu asprime.

Dar Liubka nu s-a clintit.

— Unde mi-e calul, te întreb? a repetat el şi mai aspru, smulgând plapuma de pe ea. Pe tine te întreb, diavoliţo!

Liubka a sărit din pat, s-a lăsat în genunchi şi, ţinându-şi cu o mână cămaşa, iar cu cealaltă încercând să tragă plapuma peste ea, s-a lipit de perete… Ochii ei, ca ochii unei sălbăticiuni captive, se uitau la felcer cu silă şi frică, urmărindu-i în acelaşi timp, vicleni, orice mişcare.

— Spune-mi, unde mi-e calul? Că de nu, scot sufletul din tine! urla felcerul.

— Pleacă de-aici, scârbosule! a strigat Liubka, răguşit.

Felcerul a apucat-o de gulerul cămăşii şi a smucit-o, dar nu s-a putut stăpâni şi a cuprins-o de mijloc cu toată puterea. Şuierând de mânie, fata i-a lunecat din braţe şi, liberându-şi o mână – cealaltă i se încurcase în cămaşa ruptă – l-a izbit cu pumnul în moalele capului.

De durere, felcerul a ameţit şi au început să-i vâjâie urechile. S-a tras îndărăt, dar în clipa aceea a mai primit încă o lovitură, de data asta în tâmplă. Clătinându-se şi ţinându-se de

cercevelele uşilor, să nu cadă, a ajuns în odaia unde-şi avea lucrurile şi s-a întins pe laviţă. După ce a stat câtva timp culcat şi-a scos din buzunar cutia cu chibrituri şi a început să aprindă băţ după băţ, aşa, fără niciun rost. Aprindea unul, îl stingea şi-l arunca sub masă şi tot aşa, până şi-a ars toate chibriturile.

În vremea asta, dincolo de fereastră văzduhul începea a se albăstri şi cocoşii se porneau să cânte. Tot îl mai durea capul, iar urechile îi vuiau aşa de cumplit, de parcă felcerul Ergunov stătea sub un pod de cale ferată şi asculta cum îi trece un tren pe deasupra capului. Cu chiu cu vai şi-a pus cojocul şi căciula. Şaua şi bocceaua dispăruseră, iar geanta era goală. Nu degeaba o zbughise cineva adineauri din odaie, când intrase el în tindă…

Felcerul a luat vătraiul din bucătărie, ca să se apere de câini şi a ieşit în curte, lăsând în urmă uşa dată de perete. Viscolul se potolise şi afară era linişte… Îndată ce a trecut de poartă, câmpia albă i s-a părut moartă. Nicio pasăre nu se zărea pe cerul dimineţii. Pe cele două părţi ale drumului şi departe, în gară, se desluşea umbra sinilie a păduricii.

Felcerul a început să se gândească cum or să-l întâmpine cei de la spital şi ce o să-i spună doctorul. Trebuia neapărat să se gândească şi să-şi pregătească din timp răspunsuri la întrebări, dar gândurile i se împrăştiau şi o luau razna. Mergea înainte şi nu se gândea decât la Liubka şi la cei doi mujici cu care-şi petrecuse noaptea. Îşi aducea aminte cum se aplecase Liubka să-şi ridice plapuma de jos, după ce îl lovise a doua oară, şi cum îi lunecase coada pe podele. Gândurile încercau să i se învălmăşească în minte, totuşi îşi zicea: de ce sunt pe lumea asta doctori, felceri, negustori, pisari sau mujici, şi nu numai oameni slobozi? Doar păsările-s slobode, sălbăticiunile sunt slobode şi până şi Merik e slobod. Lor nu li-e frică de nimeni şi de nimeni n-au nevoie. Şi cine-a născocit, cine-a hotărât că trebuie să te scoli dimineaţa, să mănânci la prânz, să te culci seara, că doctorul e mai mare decât felcerul, că trebuie să trăieşti într-o odaie şi că nu se cuvine să iubeşti decât pe nevastă-ta? Şi de ce n-ar fi toate pe dos: să mănânci noaptea şi să dormi ziua? Să poţi sări pe cal fără să întrebi al cui e şi să te iei la întrecere cu vântul, străbătând câmpii, păduri şi râpe, să iubeşti fete şi să-ţi baţi joc de toţi şi de toate?…

Felcerul a aruncat vătraiul în zăpadă, şi-a sprijinit fruntea de trunchiul alb şi rece al unui mesteacăn şi a rămas pe gânduri… Viaţa lui cenuşie şi monotonă, leafa lui, obligaţia de a fi mereu mai mic decât alţii, farmacia, veşnicele ventuze şi emplastre – toate îi păreau acum nesuferite şi scârboase.

— Cine spune că e păcat să petreci? se întreba el cu necaz. Cei care spun aşa n-au trăit niciodată în libertate, ca Merik sau

Kalaşnikov, şi n-au iubit-o pe Liubka. Dimpotrivă, au dus o viaţă de cerşetori, fără să guste din bucuriile vieţii şi iubindu-şi numai nevestele, care seamănă cu nişte broaşte.

Cât despre el, îşi zicea că, dacă nu s-a făcut până acum hoţ, pungaş sau chiar tâlhar de drumul mare, e doar că nu s-a priceput s-o facă sau n-a găsit prilejul potrivit…

A trecut de atunci un an şi jumătate. Într-o seară de primăvară, după săptămâna Paştilor, felcerul, care în vremea asta fusese dat afară de la spital şi nu-şi găsise încă altă slujbă, a ieşit la un ceas târziu de noapte din cârciuma satului Repino şi a luat-o de-a lungul uliţei, fără să ştie bine încotro se ducea.

Tot mergând aşa, a ajuns în câmp. Acolo mirosea a primăvară şi bătea un vântişor cald şi prietenos. O noapte liniştită, plină de stele, se uita din cer la pământ. Doamne, cât de adânc e cerul şi cât de necuprinsă bolta lui deasupra pământului! Straşnic de bine e zidită lumea, îşi zicea felcerul. Dar de ce şi de gustul cui se împart oamenii în treji şi beţi, în slujbaşi şi daţi afară din slujbă şi aşa mai departe? De ce cel care-i treaz şi sătul doarme liniştit acasă la el, iar cel care-i beat şi flămând trebuie să rătăcească pe câmp, fără să ştie ce e un adăpost? De ce cel care n-are slujbă şi nu primeşte leafă trebuie să fie numaidecât flămând, gol şi desculţ? Cine le-a născocit toate acestea? De ce păsările cerului şi sălbătăciunile pădurilor nu-s în slujba nimănui şi nu primesc leafă, ci trăiesc cum le place?

În depărtare, deasupra orizontului, tremura pe cer o neasemuită roşeaţă purpurie. Felcerul s-a uitat mult la ea, gândindu-se: de ce să fie socotit ca un păcat faptul că a furat ieri un samovar, pe care l-a şi băut la cârciumă? De ce?

Două căruţe au trecut pe dinaintea lui pe drum: în cea dintâi dormea o femeie, în cealaltă stătea un moşneag fără căciulă…

— Moşule, nu ştii unde arde? l-a întrebat felcerul.

— Arde hanul lui Andrei Cirikov… i-a răspuns moşneagul.

Şi felcerul şi-a adus aminte tot ce i se întâmplase cu vreun an şi jumătate în urmă, iarna, chiar la hanul acela, când Merik făcea pe grozavul. Şi şi-a închipuit cum ardeau bătrâna şi Liubka, după ce mai întâi fuseseră căsăpite, şi s-a gândit cu invidie la Merik. Iar în timp ce se întorcea îndărăt la tractir, îşi zicea, uitându-se la casele cârciumarilor, ale negustorilor de vite şi ale fierarilor plini de bani, că n-ar fi rău să intre la noapte la vreunul dintre ei, care-i mai bogat!

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5061, 1 aprilie 1890. Titlul: *Diavolii.* Semnată: Anton Cehov. Fără a fi revăzută de autor, a fost retipărită apoi în gazeta *Orlovski vestnik,* Nr. 317-319, 1890. După ce a fost revăzută şi a suferit unele modificări, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. IV, Publicam textul din 1901.

La includerea în culegerea de *Opere,* nuvela a fost supusă unei serioase revizii și a suferit considerabile abrevieri de text.

În versiunea din gazetă, sfârșitul povestirii era așa:

„[Și felcerul își aminti tot ce i se întâmplase] iarna aceea și ce-i spusese Merik și începu să i se pară că lumina purpurie de pe cer nu era răsfrângerea incendiului, ci sângele roșu al Liubkăi. Și-l pizmui pe Merik.

Expediind *Hoții,* Cehov îl ruga pe A. S. Suvorin să-i trimită corectura: „nu de altceva, dar povestirea a fost scrisă cu peria de ghete și are nevoie de retușări. Multe pasaje se cer scurtate, altele revăzute." (15 martie 1890.)

Aprecierile lui Suvorin asupra povestirii dădură loc unui răspuns amănunțit din partea lui Cehov: „Dumneata mă acuzi de obiectivism, numindu-l nepăsare față de bine și de rău, lipsă de idealuri și de idei și așa mai departe. Dumneata ai dori ca atunci când descriu niște hoți de cai, să adaug: a fura cai e o faptă rea… Bine, dar lucrul acesta îl știe toată lumea, nu mai este nevoie să-l spun eu! N-au decât să-i judece juraţii! Datoria mea e să arăt doar cum sunt ei. Eu scriu: să știți că aveți de-a face cu hoți de cai, prin urmare să nu uitați că oamenii ăștia nu-s niște cerșetori, ci indivizi bine hrăniți, pentru care furtul de cai e un cult, o pasiune, nu un furt oarecare. Bineînțeles, mi-ar plăcea și mie să îmbin asta cu morala, dar din păcate lucrul e foarte greu de realizat, aproape imposibil, din pricina condițiilor tehnice. Ca să descriu pe hoții de cai în 700 de rânduri, trebuie să vorbesc și să gândesc tot timpul în felul lor, să fiu în spiritul lor. Altfel, dacă aș adăuga cât de puțin subiectivism, imaginile s-ar lăți și povestirea n-ar mai fi compactă, cum îi stă bine oricărei povestiri scurte. Când scriu, mă bizui pe cititor, presupunând că va completa singur elementele subiective care-i lipsesc povestirii." (1 aprilie 1890.)

Gusev

I

Se întunecă, în curând o să se înnopteze.

Gusev, ostaş lăsat la vatră, se ridică pe coate în patul lui şi zice, mai mult în şoaptă:

— Auzi, Pavel Ivanîci? La Su-Cian, îmi spunea un ostaş că vaporul cu care călătoreau ei a dat peste un peşte uriaş, care i-a spart fundul.

Omul cu care vorbeşte Gusev, a cărui stare socială n-o cunoaşte nimeni şi căruia toţi cei din infirmeria vaporului îi zic Pavel Ivanîci, nu răspunde, de parcă nici n-ar fi auzit.

Şi iarăşi se face tăcere… Vântul se plimbă printre funii şi pânze, elicea bate apa, valurile se sparg de pereţii vasului, paturile scârţâie. Dar urechea s-a deprins de mult cu toate aceste zgomote şi ţi se pare că de jur împrejur totul doarme într-o tăcere adâncă. Ce plictiseală… Ceilalţi trei bolnavi, un marinar şi doi ostaşi care au jucat toată ziua cărţi, au adormit şi aiurează prin somn.

Valurile încep să legene vaporul. Patul lui Gusev se înalţă şi se lasă încet, de parcă respiră o dată, de două, de trei ori… Ceva s-a rostogolit pe podea, cu zgomot: pesemne că a căzut cana.

— A scăpat vântul din lanţ… zice Gusev, întinzând urechea.

De data asta, Pavel Ivanîci tuşeşte şi răspunde, enervat:

— Ba că a dat corabia peste un peşte uriaş, ba că a scăpat vântul din lanţ… Da' ce? Vântul e sălbătăciune, să scape din lanţ?

— Aşa zic creştinii.

— Creştinii tăi îs tot aşa de proşti ca şi tine… Câte n-or fi spunând! Da' tu trebuie să ai cap pe umeri şi să gândeşti cu el, om fără minte ce eşti!

Pavel Ivanîci are rău de mare. De obicei, când începe vaporul să se legene, el se înfurie şi se supără de toate

nimicurile. Şi după părerea lui Gusev, n-are niciun motiv să se supere. La urma urmei, ce-i aşa de grozav sau de neînţeles în povestea cu peştele, sau în aceea cu vântul care a scăpat din lanţ? De ce n-am crede că peştele era cât un munte şi că avea o spinare tot atât de zdravănă ca a nisetrului, de pildă, sau că la capătul lumii sunt ziduri solide de piatră, de care stau încătuşate cu lanţuri vânturile cele rele?… Dacă n-au scăpat din lanţuri, atunci de ce aleargă, ca smintite, în largul mărilor, urlând cum urlă câinii? Iar dacă nu-s legate cu lanţuri, atunci unde se ascund când e vreme liniştită?

Şi Gusev se gândeşte multă vreme la peştii cei mari cât munţii şi la lanţurile groase şi ruginite. Pe urmă se plictiseşte şi gândurile îl poartă spre ţinuturile copilăriei lui, unde se întoarce acum, după cinci ani de militărie în Extremul Orient. Vede în închipuire iazul întins, acoperit cu zăpadă… Pe unul dintre maluri vede fabrica de porţelan, zidită din cărămidă şi cu coşul înalt, din care se revarsă nori negri de fum. Pe malul celălalt e satul… Din curtea casei, a cincea din capăt, iese cu sania frate-său Alexei. La spatele lui Alexei stă băieţelul lui, Vanka, cu pâslari uriaşi, şi fetiţa lui, Akulka, încălţată şi ea tot cu pâslari. Alexei e cam băut, Vanka râde, iar Akulka e aşa de înfofolită, încât nici nu i se vede faţa.

„De n-ar răci copiii, mai ştii?… se gândeşte Gusev. Să le dea Dumnezeu minte să-şi cinstească părinţii, dar să n-ajungă mai deştepţi decât ei…”

— Ce mai încolo încoace, trebuie să-mi pun alte pingele! aiurează cu glas adânc marinarul cel bolnav. Aşa-i cum îţi spun!

Gândurile lui Gusev se destramă şi deodată, ca din senin, în locul iazului i se năzare un cap mare de bou, fără ochi. Sania, cu cal cu tot, nu mai înaintează, ci se învârte într-un nor negru de fum… Cu toate astea, Gusev e fericit că i-a văzut pe cei care i-s dragi. De bucurie i se taie răsuflarea, îl trec fiori prin tot trupul şi-i tremură degetele.

— S-a îndurat Dumnezeu şi ne-am mai văzut! şopteşte el, începând să aiureze, dar în aceeaşi clipă deschide ochii şi-şi caută, prin întuneric, cana cu apă.

După ce-şi astâmpără setea, se culcă şi sania aleargă iarăşi, şi iarăşi i se arată capul de bou fără ochi, apoi norii de fum… Şi aşa mereu, până se face ziuă.

II

Mai întâi se desluşeşte în întuneric un rotocol albastru: ferestruica cea rotundă. Apoi, încetul cu încetul, Gusev începe să-şi recunoască vecinul de pat, pe Pavel Ivanîci. Omul acesta doarme în capul oaselor, deoarece dacă se culcă, se înăbuşă. Faţa lui e pământie, nasul lung şi ascuţit, iar ochii îi par foarte mari din pricina slăbiciunii înspăimântătoare. Tâmplele i s-au adâncit, bărbuţa i-e rară şi părul peste măsură de lung… Când te uiţi la el, nu poţi să-ţi dai seama din ce fel de neam se trage: de boier, de negustor sau de mujic. Judecând după faţă şi după plete, ai zice că face parte din oastea Domnului – schivnic sau frate la vreo mănăstire. Dar când îl auzi vorbind, numai a călugăr nu seamănă. Istovit de tuse, de febră şi de boală răsuflă din greu şi abia îşi mai mişcă buzele arse. Văzându-l pe Gusev că-l cercetează cu ochii, se întoarce cu faţa la el şi-i spune:

— Încep să-mi dau seama… Da, da… Acuma înţeleg bine.

— Ce înţelegi, Pavel Ivanîci?

— Uite ce… Mi se tot părea ciudat de ce voi, aşa de greu bolnavi, în loc să staţi undeva la odihnă şi la linişte, v-aţi pomenit pe vaporul ăsta, unde-i şi năbuşeală şi căldură şi pe deasupra te mai şi leagănă de te-apucă rău de mare – într-un cuvânt, unde toate parcă vor să te dea gata. Acuma însă, m-am lămurit… Da, da… Doctorii voştri v-au dat în primirea celor de pe vapor ca să se descotorosească de voi. S-au săturat să vă tot poarte de grijă, ia, acolo, nişte dobitoace… De plătit nu-i plătiţi – numai bătaie de cap cu voi! Unde mai pui că moartea voastră le-ar încurca dările de seamă. Prin urmare, pentru ei nu sunteţi decât nişte dobitoace. Şi nu le-a fost greu să scape de voi… Pentru asta trebuie, în primul rând, să nu ştii ce-i aceea conştiinţă şi dragoste de oameni, iar în al doilea rând să poţi înşela buna credinţă a mai marilor vaporului. Prima condiţie putem nici să n-o trecem la socoteală – am ajuns artişti în privinţa asta – iar cea de a doua e uşor de împlinit, dacă ai oarecare obişnuinţă. Într-o mulţime de patru sute de ostaşi şi de marinari sănătoşi, cine observă cinci bolnavi? V-au urcat pe vapor, v-au amestecat printre cei sănătoşi, v-au numărat în grabă şi, în învălmăşeala plecării, nimeni n-a văzut nimic. Abia după ce vaporul s-a depărtat de ţărm, şi-au dat seama că pe punte zac câţiva paralitici şi câţiva ofticoşi în ultimul grad…

Gusev nu înţelege ce vrea să spună Pavel Ivanîci. Crezând că-i face morală, caută să se dezvinovăţească:

— Mă întinsesem pe punte, că nu mai puteam: până să ajung pe vapor, îngheţasem de frig pe şlep.

— E revoltător! urmează Pavel Ivanîci. Şi e cu atât mai revoltător, cu cât ei ştiu cât se poate de bine că n-aveţi să puteţi

suporta un drum aşa de lung pe mare. Şi cu toate astea v-au îmbarcat. Hai să zicem că rezistaţi până în Oceanul Indian. Dar pe urmă? Te-apucă groaza numai când te gândeşti… Şi asta se cheamă recunoştinţă pentru serviciul vostru cinstit şi conştiincios!

Pavel Ivanîci se încruntă scârbit, ochii îi scapără de mânie, apoi încheie, înăbuşindu-se:

— Uite pe cine ar trebui să-i scarmene ziarele! Dar ştii, să-i scarmene să le meargă fulgii!

Marinarul şi ceilalţi doi ostaşi bolnavi s-au trezit şi s-au apucat iarăşi să joace cărţi. Marinarul stă pe jumătate culcat, iar cei doi ostaşi s-au aşezat pe jos, lângă patul lui, în poziţiile cele mai neaşteptate. Unul dintre ei are braţul drept bandajat, iar pumnul înfăşurat într-un ghem mare de vată ca o căciulă, aşa că e nevoit să ţină cărţile la subsuoara dreaptă sau la încheietura cotului şi să joace cu mâna stângă. Valurile leagănă atât de tare vaporul, încât nu-i chip nici să te ridici în picioare, nici să-ţi bei ceaiul, nici să-ţi iei doctoriile.

— Ai fost ordonanţă? îl întreabă Pavel Ivanîci pe Gusev.

— Ordonanţă?

— Doamne Dumnezeule! dă din cap cu tristeţe Pavel Ivanîci. Să iei omul din cuibul lui, să-l porţi cincisprezece mii de verste, să-l ofticeşti… şi pentru ce, mă rog? Ca să faci din el ordonanţa unui căpitan Kopeikin sau al unui locotenent de marină Dîrka! Ce logică o mai fi şi asta?!

— Nu-i muncă grea, Pavel Ivanîci. Te scoli dimineaţa, lustruieşti cizmele, pui samovarul, faci curat prin odăi şi atâta tot. Locotenentul desenează toată ziua planuri, iar tu faci ce pofteşti: dacă vrei, te închini lui Dumnezeu, dacă vrei, citeşti vreo carte sau ieşi pe stradă. Să dea Dumnezeu oricui asemenea viaţă…

— Bună treabă, n-am ce zice! Locotenentul desenează planuri şi tu stai toată ziulica la bucătărie şi oftezi de dorul casei… Planuri… Nu-i vorba de planuri, e vorba de viaţa omului! Viaţa trebuie cruţată că n-o trăieşti de două ori!

— Asta aşa-i, Pavel Ivanîci. Pe omul păcătos nimeni nu-l iartă, fie că-i la el acasă, fie că-i în slujbă. Dar dacă duci o viaţă cinstită, dacă eşti supus, nimeni n-are nevoie să te obijduiască. Domnii îs oameni cu carte şi înţeleg… În cei cinci ani de cătănie n-am ştiut ce-i carcera, iar de bătut pe cât mi-aduc aminte, n-am mâncat bătaie decât o dată.

— De ce?

— Ia, pentru o încăierare… Eu am mână grea, Pavel Ivanîci. Intraseră la noi în curte patru chinezi, ca să care lemne, mi se pare. Cum mi-era urât, m-am apucat de le-am rupt coastele. Pe unul, afurisitul, l-a podidit sângele pe nas… Locotenentul a

văzut isprava asta de la fereastră, s-a înfuriat şi mi-a tras o bătaie soră cu moartea…

— Tare mai eşti prost, săracul de tine… îngăimă Pavel Ivanîci. Nu pricepi nimic.

Legănatul vaporului l-a dat gata. Închide ochii, ameţit. Capul îi cade când pe spate, când pe piept. Încearcă de câteva ori să se întindă, dar nu reuşeşte: se înăbuşă.

— Şi de ce i-ai bătut pe cei patru chinezi? întreabă el după câtva timp.

— Iaca aşa. Au venit la noi în curte şi i-am bătut.

Şi iarăşi se face linişte… Numai cei trei jucători, care bat cărţile de vreo două ceasuri, înjură în răstimpuri. Dar legănatul vaporului îi dă gata şi pe ei. Lasă cărţile şi se culcă. Iar Gusev vede iarăşi în mintea lui iazul, fabrica, satul… Sania zboară din nou, Vanka râde, iar prostuţa de Akulka şi-a descheiat cojocelul să-şi scoată afară picioarele, să i le vadă toată lumea. Că, adică, uitaţi-vă, oameni buni, pâslarii mei îs noi, nu ca ai lui Vanka!

— Ai împlinit cinci ani şi tot n-ai prins la minte! aiurează Gusev. Decât să-ţi arăţi picioarele, mai bine i-ai aduce apă unchiului tău, ostaşul, să-şi astâmpere setea. Am să-ţi cumpăr acadele…

Iată-l şi pe Andron, în spate cu puşca lui cu cremene. Duce un iepure, iar bătrânul jidov Isaicik îi ţine calea să-i ia iepurele, dându-i în schimb o bucată de săpun. În tindă se vede o viţică neagră. Iat-o şi pe Domna: coase o cămaşă şi plânge. Şi iarăşi capul de bou fără ochi, şi iarăşi norii negri de fum…

Sus, pe punte, se aude un strigăt, apoi paşii grăbiţi ai câtorva marinari. Parcă târăsc ceva greu sau parcă trosneşte ceva. Uite, au mai trecut câţiva oameni în fugă… Nu s-o fi întâmplat vreo nenorocire? Gusev deschide ochii şi ascultă. Cei doi ostaşi şi marinarul s-au apucat din nou să joace cărţi, iar Pavel Ivanîci stă în capul oaselor şi tot mişcă din buze. E căpuşeală mare, n-ai cu ce respira, ţi-e sete întruna şi apa e caldă şi scârboasă… Iar vaporul se leagănă, se leagănă…

Deodată, unuia dintre ostaşii care bat cărţile i se întâmplă ceva ciudat: ia cupele drept carale, se încurcă la numărat, scapă cărţile din mână şi se uită la cei din jurul lui cu un zâmbet speriat şi zăpăcit.

— Staţi puţin, fraţilor, acuşi… zice el şi se întinde pe podele.

Toţi rămân nedumeriţi. Încep să-l strige, dar el nu mai răspunde.

— Stepan, poate că ţi-e rău? Hai? îl întreabă cel cu braţul bandajat. Să mă reped să chem popa? Ce zici?

— Uite ce-i, Stepan, se amestecă în vorbă şi marinarul. Bea puţină apă… Uite, frăţioare, bea…

— De ce-i bagi cu de-a sila cana între dinţi? se înfurie Gusev. Nu vezi, cap de bostan ce eşti…

— Ce să văd?

— Ce să văd? îl îngână Gusev. Nu vezi că şi-a dat sufletul? E mort, asta-i! Ce oameni fără minte, Doamne Dumnezeule!

III

Vaporul nu se mai leagănă şi Pavel Ivanîci e mai vesel, nu se mai supără din nimica toată. Faţa lui arată că e mulţumit de el însuşi şi are un aer semeţ şi batjocoritor. Parcă vrea să spună: „Uite, o să vă povestesc acuşi una, de-o să vă prăpădiţi de râs!” Ferestruica rotundă e deschisă şi o adiere dulce îl învăluie. Se aude vorbă şi plescăit de vâsle… Chiar sub ferestruică răsună un glas piţigăiat şi neplăcut: cântă pesemne un chinez.

— Iată-ne în rada unui port, zice Pavel Ivanîci, zâmbind cu ironie. Mai avem cel mult o lună şi ajungem în Rusia. Da, mult stimaţi domni soldăţoi. Îndată după ce cobor la Odesa, plec la Harkov. Am acolo un prieten scriitor. Mă duc la el şi-i spun aşa: Frate, lasă pentru câtva timp subiectele tale nedemne, cu amorurile şi cu descrierea frumuseţilor naturii, şi biciuieşte mârşăvia pe două picioare… Uite, îţi dau eu subiecte câte vrei…

După ce se gândeşte o clipă întreabă:

— Gusev, ştii cum i-am tras eu pe sfoară?

— Pe cine, Pavel Ivanîci?

— Pe ăştia, pe cine alţii vrei?… Trebuie să ştii că pe vapor nu sunt decât două clase, întâia şi a treia. În clasa a treia n-au dreptul să călătorească decât mujicii, adică mitocanii. Dar dacă eşti îmbrăcat cu surtuc şi dacă aduci cât de cât a boier sau a burjui, atunci, vrei nu vrei, trebuie să călătoreşti cu clasa întâi. Dă-te peste cap, dar fă bine şi scoate cinci sute de ruble! De ce aţi făcut rânduiala asta? i-am întrebat. Nu cumva vreţi să sporiţi prestigiul intelectualilor ruşi? Da’ de unde! mi-au răspuns. Nu vă lăsăm să călătoriţi în clasa a treia pentru simplul motiv că un om cumsecade n-are ce căuta acolo. E din cale afară de murdar şi de urât. Da? Vă mulţumesc că purtaţi de grijă oamenilor cumsecade. În orice caz, de-o fi bine acolo sau de-o fi rău, eu n-am de unde scoate cinci sute de ruble. N-am jefuit statul, n-am exploatat pe străini, n-am făcut contrabandă şi nici n-am ucis pe nimeni în bătaie. Aşa că, judecaţi şi dumneavoastră: am eu dreptul să mă lăfăiesc în clasa întâi şi, mai ales, să mă consider printre intelectualii ruşi? Dar ţi-ai găsit s-o scoţi la capăt cu logica! A trebuit să umblu cu înşelătoria. M-am îmbrăcat cu suman, m-am încălţat cu o pereche de cizme cât toate zilele, mi-am luat o mutră de golan beţiv şi m-am prezentat la agenţie: „Înălţimea Voastră, daţi-mi şi mie un bileţel…”

— Da’ dumneata din ce neam te tragi? mă întreabă marinarul.

— Din neam de popă, zic. Tata a fost un popă cinstit. Niciodată nu s-a sfiit să le spună celor mari adevărul de la obraz şi din pricina asta a avut de pătimit, şi încă mult…

Pavel Ivanîci a obosit de-atâta vorbă. Se înăbuşă, dar îi dă înainte:

— Aşa-s şi eu, îi spun omului adevărul în faţă… Nu mi-e frică de nimeni şi de nimic. În privinţa asta, între voi şi mine e o mare deosebire. Voi sunteţi întunecaţi la minte, sunteţi orbi şi îndobitociţi… Nu vedeţi nimic din ce se petrece în jurul vostru, şi chiar dacă vedeţi, nu înţelegeţi… Vi se spune că vântul a scăpat din lanţ, că sunteţi vite încălţate, că sunteţi pecenegi, şi voi credeţi. Vi se dau dupaci după cap, şi voi sărutaţi mâna care vă loveşte. Vă pradă orice dobitoc îmbrăcat cu şubă de vidră, pe urmă vă aruncă cincisprezece copeici bacşiş şi voi îi spuneţi: „Îngăduiţi, boierule, să vă sărut mâna”. Sunteţi nişte paria, nişte păcătoşi… Cu mine, e altă poveste. Eu trăiesc conştient. Toate le văd, ca vulturul sau uliul când zboară pe deasupra pământului, şi toate le înţeleg… Eu sunt întruchiparea revoltei. Mă revolt când văd oamenii trăind după bunul lor plac, mă revolt când întâlnesc vreun habotnic sau vreun făţarnic, mă revolt când dau de câte-o scroafă suită în copac. Şi trebuie să ştiţi că nimeni nu mă poate birui. Nicio inchiziţie spaniolă n-ar putea să-mi pună lacăt gurii. Întocmai… Dacă mi-ar tăia limba, aş protesta cu mâinile, dacă m-ar zidi într-o hrubă, aş striga de s-ar auzi de la o poştă sau m-aş lăsa să mor de foame, ca să pun un pietroi şi mai greu peste neagra lor conştiinţă, iar dacă m-ar ucide, i-aş urmări în chip de stafie. Toţi cei care mă cunosc îmi spun: „Eşti un om nesuferit. Pavel Ivanîci!” Eu însă sunt mândru de asemenea faimă. N-am făcut decât trei ani serviciu în Extremul Orient, dar am lăsat o amintire să ţină o sută de ani: m-am certat cu toată lumea! Prietenii din Rusia îmi scriu: „Nu te mai întoarce”. Eu însă, ca să le fac în ciudă, uite, mă întorc… Aşa înţeleg eu să trăiesc. Numai asta se poate numi într-adevăr viaţă.

Dar Gusev nu-l mai ascultă. Se uită pe ferestruică.

O barcă se leagănă pe oglinda apei străvezii cu sclipiri albastre, de peruzea, scăldată în razele orbitoare ale soarelui fierbinte. În barcă, câţiva chinezi goi stau în picioare şi întind spre vapor colivii cu canari, strigând:

— Cântă! Cântă!

Altă barcă se ciocneşte de cea dintâi. Ceva mai încolo, trece în goană o şalupă cu aburi. Uite încă o barcă. Un chinez gros stă înăuntru şi mănâncă orez cu beţişoarele. Valurile clipocesc alene şi tot alene zboară şi pescăruşii albi pe deasupra apei.

„Ce l-aş mai pocni după ceafă pe grăsunul cela…” îşi zice Gusev, uitându-se la chinezul cel gros şi căscând.

Apoi aţipeşte şi i se pare că toată firea e cuprinsă de somn. Timpul trece repede. Ziua se duce pe nesimţite şi tot pe nesimţite vine şi noaptea… Vaporul nu mai stă pe loc. A pornit iarăşi, îndreptându-se Dumnezeu ştie încotro.

IV

Au mai trecut două zile. Pavel Ivanîci nu mai stă în capul oaselor, ci culcat. Îşi ţine ochii închişi, iar nasul parcă i s-a ascuţit şi mai tare.

— Pavel Ivanîci! îl strigă Gusev. Hei, Pavel Ivanîci!

Pavel Ivanîci deschide ochii şi-şi mişcă buzele.

— Nu ţi-e bine?

— Ba da… îi răspunde Pavel Ivanîci, gâfâind. Dimpotrivă… parcă mi-e mai îndemână… Nu vezi? Acuma pot să stau şi culcat… Da, mă simt mai binişor…

— Ei, slavă Domnului, Pavel Ivanîci!

— Dacă mă compar cu bieţii de voi, mă prinde mila. Plămânii mi-s sănătoşi, că tusea asta îmi vine de la stomac… Aş putea să suport şi iadul, nu numai Marea Roşie! Şi pe urmă eu privesc şi boala mea, şi medicamentele, în chip critic, în timp ce voi… voi sunteţi întunecaţi la minte… E greu de voi, foarte greu!

Vaporul nu se mai leagănă, e linişte, în schimb e zăpuşeală şi căldură ca într-o baie de aburi. Ţi-e silă nu numai să vorbeşti dar să şi asculţi. Gusev îşi cuprinde genunchii cu braţele, îşi reazemă capul de ele şi se gândeşte iarăşi la satul lui. Doamne, ce bine-i să te gândeşti la zăpadă şi la frig pe o căldură ca asta!…

Iată, eşti în sanie. Deodată, caii se sperie şi-şi iau vânt… Fără să ţină seama nici de drum, nici de şanţuri, nici de râpe, zboară ca turbaţi prin tot satul, trec peste iaz, pe lângă uzină, apoi peste câmp… „Ţine-i bine! strigă cât îi ţine gura muncitorii de la uzină şi trecătorii. Ţine-i!” Dar de ce să-i ţii? Lasă vântul aspru şi rece să-ţi taie obrazul şi să-ţi pişte mâinile, bulgării de zăpadă aruncaţi de copitele cailor să te pocnească în căciulă şi în piept şi să ţi se vâre pe după gât, tălpigele saniei să scârţâie, iar şleaurile şi oricicurile să se rupă, dracul să le ia! Ce poate fi mai plăcut decât să se răstoarne sania şi să te arunce în vreun troian, cu faţa în omăt! Te ridici de acolo alb din cap până-n picioare, cu ţurţuri la mustăţi, fără căciulă, fără mănuşi, cu cingătoarea desfăcută… Oamenii râd, câinii latră…

Pavel Ivanîci deschide pe jumătate un ochi, se uită la Gusev şi-l întrebă în şoaptă:

— Gusev, comandantul tău fura?

— Cine poate şti, Pavel Ivanîci? Noi nu ştim, lucruri de astea nu ajung până la urechile noastre…

După aceea timpul trece într-o tăcere adâncă. Gusev se lasă dus de gânduri, aiurează şi bea mereu apă. Îi vine greu să vorbească, să asculte şi se teme să nu-l ţină cineva de vorbă.

Trece aşa un ceas, trec două, trei. Se face seară, apoi noapte, dar Gusev nu ia în seamă nimic. Stă şi se gândeşte mereu la ger…

Deodată, i se pare că a intrat cineva în infirmerie. Se aud glasuri, dar peste vreo cinci minute se face iarăşi linişte.

— Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace! zice ostaşul cel cu braţul bandajat. A fost un om tare zbuciumat…

— Cine? întreabă Gusev. Despre cine-i vorba?

— A murit. L-au dus sus, pe punte.

— Eh, ce să-i faci? îngaimă Gusev, căscând. Dumnezeu să-l ierte!

— Ce zici, Gusev? De data asta întreabă ostaşul cel cu braţul oblojit. Ce zici, oare intră în împărăţia cerurilor?

— De cine vorbeşti?

— De Pavel Ivanîci.

— Intră… că s-a chinuit destul şi pe urmă, e neam de popă, şi popii au neamuri multe… Are cine să se roage pentru el!

Soldatul cel cu braţul bandajat se aşază pe patul lui Gusev şi-i spune, aproape în şoaptă:

— Nici tu, Gusev, nu mai ai mult de trăit pe lumea asta. Nu ajungi să mai vezi Rusia…

— Cine ţi-a spus? Doctorul sau felcerul? întreabă Gusev.

— Nu mi-a spus nimeni, dar se vede… se cunoaşte îndată omul care-o să moară degrabă. Nici nu mănânci, nici nu bei şi ai slăbit aşa de tare, de mi-e şi frică să mă uit la tine! Zi-i oftică şi pace… Dar nu-ţi spun asta ca să te sperii, mă gândesc doar că poate vrei să te spovedeşti şi să te împărtăşeşti… Iar dacă ai la tine ceva bani, ar trebui să-i dai căpitanului…

— N-am scris nimic acasă… oftează Gusev. Am să mor şi ei nici n-au să ştie…

— Află ei, zice cu glas gros marinarul cel bolnav. După ce mori, te înscriu în jurnalul de bord. Pe urmă, când ajunge vaporul la Odesa, depun o copie de pe actul de deces la comandantul cercului de recrutare, iar comandantul o trimite la plasă sau mai ştiu eu unde…

Auzind aceste vorbe, pe Gusev îl trec fiorii şi o dorinţă nelămurită începe să-l chinuiască. Ar vrea ceva, dar nici el nu ştie ce anume. Bea apă, şi asta nu-l mulţumeşte. Se apropie de ferestruica rotundă şi trage în piept aerul fierbinte şi umed, şi nici asta nu-l mulţumeşte. Încearcă să se gândească la satul lui, la ger, degeaba… În cele din urmă, simte că dacă mai rămâne o clipă în infirmerie, se înăbuşă…

— Nu mai pot, fraţilor… zice el. Mă urc pe punte. Duceţi-mă sus, pentru numele lui Hristos!…

— Bine, se învoieşte ostaşul cel cu braţul bandajat. Singur n-ai să poţi, las’ că te duc eu. Ia-te de gâtul meu.

Gusev îl apucă de după gât, iar soldatul îl cuprinde cu braţul sănătos şi-l aburcă sus. Pe punte dorm, claie peste grămadă, ostaşi şi marinari trimişi la vatră. Aşa-s de mulţi, că nu-i chip să te strecori printre ei.

— Lasă-te jos, îi şopteşte lui Gusev ostaşul, ia-te încetişor după mine. Ţine-te de cămaşa mea.

E întuneric. Nicio lumină nicăieri, nici pe punte, nici pe catarge, nici împrejur, pe mare. La capătul prorei, încremenit ca o statuie, stă o santinelă, dar are aerul că doarme şi ea. Ai zice că vaporul, lăsat în voia lui, rătăceşte la întâmplare.

— Acuşi or să-l arunce pe Pavel Ivanîci în mare… zice ostaşul. Îl bagă într-un sac şi-l aruncă.

— Da, aşa-i rânduiala.

— Tot mai bine-i să te odihneşti în pământ, la tine acasă. Oricum, mai vine mama la mormânt, te mai boceşte…

— De, asta aşa-i.

Deodată se simte miros de bălegar şi de fân: de-a lungul bordului stau, cu capetele plecate, câţiva boi. Unul, doi, trei… opt în total. Uite şi un căluţ. Gusev întinde mâna să-l mângâie. Dar căluţul scutură din cap, îşi arată dinţii şi cât pe ce să-l apuce de mânecă.

— Ho, afurisitule!… se mânie Gusev.

După aceea ostaşul şi Gusev se strecoară încetişor până la proră, se opresc lângă bord şi se uită în tăcere când în sus, când în jos. Deasupra lor cerul e adânc, stelele-s luminoase şi nu e pace şi linişte – întocmai ca acasă în sat la ei. Jos, beznă şi haos. De jur împrejur talazurile înalte mugesc, dar de ce, asta n-o ştie nimeni. La oricare dintre ele te-ai uita, încearcă să se ridice mai sus decât celelalte, să-l strivească şi să-l alunge pe cel din faţa lui. Iar peste el se năpusteşte cu vuiet altul, tot atât de sălbatic şi de hidos, sclipindu-şi coama albă.

Marea nu cunoaşte nici judecată, nici milă. Dacă vaporul ar fi mai mic şi n-ar fi construit din tablă groasă, valurile l-ar sfărâma fără cruţare şi ar înghiţi toţi oamenii de pe el, fără să aleagă dacă-s fără prihană sau păcătoşi. La rândul lui şi vaporul e crud şi are în înfăţişare ceva aiurit. E un monstru cu nasul mare, care merge înainte berbeceşte, despicând în cale milioane de valuri. El nu se teme nici de întuneric, nici de vânt, nici de întinderile fără margini şi nici de singurătate. Nu-i pasă de nimic şi dacă oceanul şi-ar avea şi el oamenii lui, monstrul i-ar strivi, fără să aleagă dacă-s fără prihană sau păcătoşi…

— Unde suntem acum? întreabă Gusev.

— Nu ştiu. Cred că în largul oceanului.

— Nu se vede pământul?…

— Da’ de unde! Se zice că n-o să-l vedem decât peste şapte zile.

Cei doi ostaşi se uită la spuma albă cu sclipiri fosforescente, nu mai scot o vorbă şi se gândesc. Gusev rupe cel dintâi tăcerea.

— La drept vorbind, n-are ce să te înspăimânte, zice el. Te apucă doar un fel de sfială, aşa cum se-ntâmplă când te prinde noaptea în pădure. Dar dacă ar coborî acum o barcă şi ofiţerul mi-ar porunci să mă duc la o sută de verste să prind peşte, m-aş duce. Ori, să zicem, dacă un creştin ar cădea în mare, m-aş arunca după el, să-l pescuiesc. Dacă ar fi vorba de un neamţ sau de un chinez, nu m-aş arunca, dar pentru un creştin de-al nostru, n-aş sta la gânduri.

— Da’ de moarte nu ţi-e frică?

— Ba mi-e frică…! Îmi pare rău de gospodăria noastră. Că vezi, am acasă un frate, care n-are tocmai multă minte: bea, îşi bate nevasta aşa, din senin, şi nu-şi cinsteşte părinţii. Dacă mor eu, toate se duc de râpă şi te pomeneşti că tata şi mama rămân pe drumuri… Ei, frate, da’ văd că nu mă mai ţin picioarele. De altfel, e mare înăbuşeală aici… Hai la culcare.

V

Gusev se întoarce în infirmerie şi se întinde pe pat. Ca şi înainte, îl urmăreşte o dorinţă nelămurită, fără să-şi poată da seama ce anume ar dori. Simte o apăsare în piept, capul îi vâjâie, gâtul i s-a uscat şi abia îşi mai poate mişca limba în gură. Aţipeşte şi începe să aiureze. Spre ziuă, istovit de vedenii, de tuse şi de zăduf, cade într-un somn adânc. Visează că e la cazarmă, unde chiar acum s-a scos pâinea de la copt, iar el intră în cuptor şi acolo, în dogoarea lui, se bate pe trup cu o măturică de mesteacăn… Şi doarme aşa două zile în şir, iar a treia zi, la amiază, doi marinari coboară de sus şi-l scot din infirmerie.

L-au cusut apoi într-o pânzătură şi, ca să fie mai greu, au pus în sac şi două bare de fier. Cusut aşa, seamănă cu un morcov sau cu un pătrunjel: mai gros la cap şi mai subţire la picioare. Înainte de asfinţitul soarelui, îl scot pe punte şi-l aşază pe o scândură. Un capăt al scândurii e sprijinit de balustradă, cealaltă de o lădiţă urcată pe un scăunaş. Ostaşii lăsaţi la vatră şi cei din echipaj, descoperiţi, s-au adunat în jurul lui.

— Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul nostru, totdeauna, acum şi pururea şi-n vecii vecilor! începe preotul.

— Amin! îi dau răspunsul, cântând, trei marinari.

Ostaşii şi echipajul îşi fac semnul crucii şi se uită la valuri. Li se pare ciudat că în sacul acela e cusut un om pe care, peste câteva clipe, or să-l înghită valurile. Oare e cu putinţă să i se întâmple acelaşi lucru fiecăruia dintre ei?…

Preotul aruncă un pumn de ţărână peste Gusev apoi se închină. Corul cântă „veşnica pomenire”.

Ofiţerul de cart ridică uşor capătul scândurii: Gusev alunecă, zboară cu capul în jos, se învârte apoi în gol şi se cufundă în apă. E acoperit imediat de spumă şi, o clipă, pare înfăşurat în dantele. Dar clipa aceea trece şi Gusev dispare în valuri.

Se duce repede spre adânc. Oare o să ajungă până la fund? Se zice că fundul mării e la vreo patru verste… Dar după zece stânjeni începe să coboare mai încet. Legănat şi purtat de curent are aerul că s-a oprit pe loc şi stă la îndoială. Însă îndată porneşte repede, mai mult pieziş decât în jos.

Iată că i-a ieşit în cale un stol de peştişori, din cei cărora li se zice „piloţi”. Văzând o umbră neagră, peştişorii se opresc încremeniţi, apoi se întorc toţi deodată şi dispar. Dar în mai puţin de o clipă se întorc şi se reped ca nişte săgeţi asupra lui Gusev, tăind apa în zigzag în jurul lui…

Ceva mai târziu se iveşte altă umbră: un rechin. Cu un aer important şi dispreţuitor, de parcă nici nu l-ar fi văzut pe

Gusev, monstrul trece pe sub el şi Gusev se pomeneşte aşezat pe spinarea lui. Apoi rechinul se întoarce cu burta în sus, se bălăceşte în apa caldă şi străvezie şi, alene, îşi deschide gura cu două rânduri de dinţi. „Piloţii" încremenesc, încântaţi, şi aşteaptă să vadă ce-o să se mai întâmple. După ce s-a jucat cu sacul, rechinul îşi vâră încet capul pe sub el, încercându-l, cu băgare de seamă, cu dinţii. Pânza se rupe de-a lungul trupului, de la cap până la picioare. Una dintre cele două bare de fier scapă şi, după ce loveşte rechinul în coastă, se duce la fund, băgând în sperieţi „piloţii".

În vremea asta, deasupra, nori grei se îngrămădesc în partea unde asfinţeşte soarele. Unul aduce cu un arc de triumf, altul cu un leu, al treilea cu un foarfece… De după nori răzbeşte o rază de soare verde şi lată, care se întinde până-n mijlocul cerului. Puţin după aceea, alături de ea se aşterne alta, violetă, apoi una aurie şi încă una, în culoarea trandafirului… Încetul cu încetul, bolta e acoperită cu o pânză viorie. Uitându-se la cerul acela minunat şi fermecător, la început marea se întunecă, dar curând împrumută şi ea culorile lui mângâietoare, strălucitoare şi pătimaşe, pe care omul nu le poate descrie cu vorba lui săracă.

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5326, 25 decembrie 1890. Semnată: Anton Cehov. Data: „Kolombo, 12 noiembrie". A fost revăzută pentru culegerea *Salonul Nr. 6,* Sankt-Petersburg, 1893, şi ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 7-a, Sankt-Petersburg, 1893–1899). Cu uşoare modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

La includerea în culegerea *Salonul Nr. 6,* povestirea a căpătat o nouă împărţire pe capitole, mai fracţionată (iată raportul dintre capitolele vechi şi noi: I = I şi II; II = III; III = IV şi V). Afară de asta, povestirea a suferit şi modificări de stil.

Povestirea a fost comandată de gazeta *Novoe Vremea* pentru numărul de Crăciun. Trimiţând-o la gazetă, la 23 decembrie, Cehov propunea ca la sfârşitul povestirii să se pună data: „Kolombo, 12 noiembrie", deoarece, „am conceput-o în insula Ceylon".

Muierile

În satul Raibuja, peste drum de biserică, e o casă cu un etaj, cu temelie de piatră şi cu acoperiş de tablă. Jos locuieşte însuşi proprietarul, Filipp Ivanov Kaşin, zis şi Diudea, cu familia lui, iar sus, unde vara e prea cald şi iarna prea frig, sunt găzduiţi slujbaşii, negustorii sau moşierii care trec prin sat. Diudea ţine pământ în arendă, are şi o cârciumă la drumul mare şi face şi negustorie cu păcură, cu miere, cu vite şi păsări. Şi-a adunat în felul acesta vreo opt mii de ruble, pe care le-a pus bine la banca din oraş.

Feciorul lui cel mare, Fiodor, e mecanic-şef la fabrică şi, după cât vorbesc oamenii, e om de seamă acum, de nu-i mai ajungi cu prăjina la nas. Nevasta lui, Sofia, o muiere urâtă şi bolnăvicioasă, stă acasă, cu soacră-sa, plânge mereu şi în toată duminica se duce la spital, să se doftoricească. Alioşka, cel de al doilea băiat al lui Diudea, care e cocoşat, stă şi el la un loc cu tată-său. Nu e mult de când l-au însurat cu Varvara, fată de oameni săraci, dar tânără, frumoasă, sănătoasă şi cochetă. Slujbaşii şi negustorii în trecere cer totdeauna să le aducă Varvara samovarul şi să le facă patul.

Într-o seară de iunie, în timp ce soarele asfinţea şi văzduhul mirosea a fân, a bălegar încins şi a lapte proaspăt, abia muls, în curtea lui Diudea a intrat o căruţă ţărănească, în care erau trei călători: un bărbat de vreo treizeci de ani, în haine de doc, alături de un băieţel de vreo şapte sau opt ani cu surtuc negru şi lung, încheiat cu nasturi mari de os, iar pe capră un flăcău cu cămaşă roşie.

Flăcăul a deshămat caii şi i-a scos în uliţă să-i plimbe, iar călătorul s-a spălat, s-a închinat spre biserică, a aşternut apoi o pătură lângă căruţă şi s-a aşezat, cu băiatul, să cineze. Străinul mânca tacticos şi fără grabă, iar Diudea, care văzuse în viaţa lui destui călători, şi-a dat seama, după felul lui de a se purta, că avea de-a face cu un om serios, un om de acţiune, care ştie câte parale face.

Diudea stătea în cerdac numai în vestă, fără şapcă, şi-l aştepta pe noul sosit să înceapă el vorba. Se deprinsese să asculte, înainte de a se culca, tot felul de întâmplări de-ale drumeţilor, şi chiar îi plăcea să asculte. Nevastă-sa, Afanasievna, şi noră-sa, Sofia, mulgeau vacile sub şopron, iar cealaltă noră, Varvara, stătea la fereastra deschisă de sus şi ronţăia seminţe.

— Al dumitale e băieţaşul? l-a întrebat Diudea pe noul sosit.

— Nu, e orfan. L-am înfiat, cum se zice, l-am luat de suflet.

Şi s-au întins la vorbă. Noul sosit s-a dovedit a fi un om vorbăreţ, căruia îi plăcea să povestească. Din una în alta, Diudea a aflat că străinul era târgoveţ, proprietar de case, că-l chema Matvei Savvici şi că a plecat la drum să-şi vadă livezile, pe care le arendase de la coloniştii nemţi. A mai aflat apoi că pe băiat îl chema Kuzka. Era o seară peste măsură de caldă şi înăbuşitoare şi nimeni n-avea chef să se culce. Când s-a întunecat şi pe cer au început a licări cele dintâi stele, Matvei Savvici s-a pornit să povestească de unde îl avea pe Kuzka. Afanasievna şi Sofia stăteau mai la o parte şi ascultau şi ele, iar Kuzka o luase spre poartă.

— E o poveste tare lungă şi tare întortocheată, bunicule, a început Matvei Savvici. Şi dacă aş sta să ţi le spun toate de-a fir-a-păr, aşa cum s-au întâmplat, nu mi-ar ajunge toată noaptea. Acum vreo zece ani, pe uliţa noastră, chiar alături de mine, în căsuţa unde azi e fabrica de lumânări şi de ulei, stătea o bătrânică văduvă, una Marfa Semionovna Kaplunţeva. Marfa avea doi feciori: unul era conductor la calea ferată, iar celălalt, Vasea, de o seamă cu mine, rămăsese pe lângă maică-sa. Răposatul Kaplunţev avea vreo cinci perechi de cai, cu care făcea cărăuşie. Văduva nu s-a lăsat de vechea îndeletnicire şi treaba mergea tot aşa de bine şi acum ca şi pe vremea răposatului, aşa că erau zile când îi rămâneau câte cinci ruble câştig curat. Vasea avea şi el câştigurile lui: creştea porumbei de rasă şi-i vindea pe la amatori. De multe ori îl vedeai urcat pe acoperiş, cu o mătură în mână. Arunca mătura în sus, fluiera şi guşaţii zburau până-n naltul cerului. Dar el nu era mulţumit, ar fi vrut să-i vadă ridicându-se şi mai sus. Prindea de asemenea scatii şi grauri şi meşterea colivii… Ai fi zis că toate acestea erau nimicuri, însă aceste nimicuri îi aduceau un câştig cam de zece ruble pe lună. Aşa… trece cât trece şi iată că bătrânei i se damblagesc picioarele şi cade la pat. Din pricina asta, casa a rămas fără gospodină şi o casă fără gospodină e ca un om fără ochi. Văzând cum stau lucrurile, bătrâna s-a gândit să-şi însoare feciorul. A chemat îndată o peţitoare, a dat de veste printre muieri şi, până una-alta, Vasea al nostru a început să umble pe la „vederi”. În cele din urmă s-a logodit cu

Maşenka, fata văduvei Samohvaliha. Fără să mai stea la gânduri, tinerii au primit binecuvântarea şi, într-o săptămână, treaba era gata. Maşenka era o fată tinerică de vreo şaptesprezece ani, mititică, cu picioarele cam scurte, dar în schimb avea faţa albă şi plăcută, de ziceai că-i o domnişoară. Nici zestrea ei nu era de lepădat: vreo cinci sute de ruble bani, o văcuţă, aşternut… Iar bătrâna – parcă presimţea ceva în inima ei – la a treia zi după nuntă a luat drumul Ierusalimului celui din ceruri, acolo unde nu este nici durere, nici întristare, nici suspin. Tinerii însurăţei i-au făcut toate pomenirile, pe urmă s-au pus pe trai. Au dus ei aşa, vreo jumătate de an, o viaţă din cele mai fericite, când deodată a căzut pe capul lor o mare pacoste: Vasea a fost chemat la cercul de recrutare, să tragă la sorţi. L-au luat la oaste, săracul, şi nu i-au dat măcar o amânare. L-au tuns chilug şi l-au mânat în Regatul Poloniei. Aşa a vrut Dumnezeu, n-ai ce-i face. Cât şi-a luat rămas-bun de la nevastă, în curte, a fost cum a mai fost, dar când şi-a aruncat ochii, pentru cea din urmă oară, la şopronul cu fân, unde-şi avea hulubăria, lacrimi amare au început să-i curgă şiroaie pe obraz. Ţi-era milă să te uiţi la el. La început, ca să nu i se urască, Maşenka a luat-o la ea pe maică-sa. Bătrâna a rămas acolo până s-a născut Kuzka, pe urmă a plecat la Oboian, la altă fată a ei, măritată şi aceea. Şi Maşenka a rămas singură cu copilul. Şi oricum, nu-i treabă de femeie să ai de-a face cu cinci mujici cărăuşi, veşnic beţi şi arţăgoşi, să fii mereu cu gândul tot la cai şi la căruţe, să auzi că s-a stricat gardul sau că s-a aprins coşul. Şi atunci, ca o vecină ce se afla, a început a veni la mine să-mi ceară sfaturi pentru toate nimicurile. Mă duceam, nici vorbă, dădeam poruncile care trebuiau, o sfătuiam… Bineînţeles că după aceea intram în casă, mai beam câte-un ceai, mai vorbeam de una, de alta, că doar fără asta nu se poate. Eu eram tânăr, nu eram prost, îmi plăcea să vorbesc despre tot felul de lucruri, iar Maşenka era o fată binecrescută şi cu carte. Se îmbrăca tare curăţel, iar vara se purta cu umbrelă. Ţin minte că începeam uneori să vorbesc despre cele sfinte sau despre politică, iar ea, măgulită, îmi dădea ceai şi dulceaţă… Într-un cuvânt, ca să nu lungesc vorba, n-a trecut un an şi necuratul, duşmanul oamenilor, mi-a tulburat minţile. Am început să-mi dau seama că dacă se întâmpla să nu mă duc o zi pe la ea, parcă nu eram în apele mele. Căutam atunci să născocesc ceva ca să mă reped până la Maşenka. „Ar fi vremea să pui al doilea rând de geamuri la ferestre”, îi spuneam şi stăteam la ea câte-o zi întreagă ca să-mi răcoresc sufletul. Aşezam geamurile, dar potriveam lucrurile aşa fel ca să mai rămână câteva şi pe a doua zi. „Ar trebui să mai numărăm porumbeii lui Vasea, să nu se fi pierdut vreunul.” Şi tot aşa

mereu. Se întâmpla să vorbim peste gard, iar la urmă, ca să scurtez drumul, am făcut chiar o portiţă în zaplaz. Aproape toate belelele şi tot răul de pe lumea asta numai de la femei ni se trag. Se ştie doar că nu numai noi păcătoşii, dar până şi sfinţii părinţi au căzut în ispită. Maşenka nu m-a alungat. Dimpotrivă, în loc să se gândească la bărbatul ei şi să-i păstreze credinţă, s-a îndrăgostit de mine. Într-adevăr, începusem să-mi dau seama că şi ea se plictiseşte, că se tot învârte pe lângă gard şi se uită printre scânduri în curtea mea. Asta m-a înfierbântat şi mai mult şi tot felul de gânduri au început să-mi aprindă mintea. Într-o zi – asta era joi, în săptămâna Paştilor – plecasem dis-de-dimineaţă la piaţă. Când să trec prin faţa porţii ei, necuratul, care era pesemne pe-acolo, m-a împins să mă uit. Că portiţa avea zăbrele la partea de sus. Şi ce văd? Maşenka se sculase şi ea, stătea acum în mijlocul curţii şi dădea de mâncare la raţe. Nu m-am putut stăpâni şi am strigat-o. Femeia s-a apropiat şi a început să se uite la mine printre zăbrele. Faţa-i era albă şi ochişorii, încă somnoroşi, erau aşa de blânzi… Grozav mi-a plăcut cum arăta în clipa aceea. Am început să-i fac complimente, de parcă am fi fost la o onomastică, nu în uliţă, la portiţă. Ea s-a îmbujorat, a izbucnit în triluri de râs, dar mi se uita ca şi înainte drept în ochi fără să clipească. Mi-am pierdut capul şi, fără să mă mai pot stăpâni, am început să-i vorbesc de dragostea mea… Atunci Maşenka a deschis portiţa, mi-a făcut loc să intru – şi, din dimineaţa aceea, am început să trăim ca bărbat şi femeie…

Tocmai atunci a intrat în curte, venind din uliţă, Alioşka cel cocoşat. Gâfâind şi fără să se uite la nimeni, a dat buzna în casă, de unde a ieşit repede cu o armonică. Şi sunându-şi în buzunar gologanii de aramă şi ronţăind din fugă seminţe, a dispărut pe poartă.

— Dar ăsta cine mai este? a întrebat Matvei Savvici.

— E Alexei, fecioru-meu, i-a răspuns Diudea. Iar se duce la vreo petrecere, ticălosul. L-a pedepsit Dumnezeu cu cocoaşa asta, de aceea nu-l prea ţinem nici noi din scurt.

— Nu se mai satură de petreceri. Numai de chefuri cu băieţii se ţine! oftează Afanasievna. L-am însurat înainte de săptămâna brânzei, ne gândeam şi noi c-o să se mai cuminţească… Da’ de unde! Parcă s-a făcut şi mai rău…

— Degeaba l-am însurat. Am fericit degeaba o fată străină, a adăugat Diudea.

De undeva, de dincolo de biserică, a răsunat un cântec frumos şi trist. Cuvintele nu se puteau auzi, ci numai glasurile: un bas şi doi tenori. Toată lumea a amuţit ascultând şi în curte s-a făcut o linişte adâncă… Deodată, două din glasuri au rupt cântecul, râzând în gura mare, numai al treilea, un glas de

tenor, cânta înainte, luând o notă atât de înaltă, încât, fără să vrea, toată lumea s-a uitat în sus, de parcă glasul, înălţându-se, ajunsese până la cer. Varvara a ieşit din casă şi, punându-şi palma streaşină la ochi, ca şi cum s-ar feri de soare, s-a uitat spre biserică.

— Cântă băieţii popii şi învăţătorul, a zis ea.

Cele trei glasuri au început iarăşi să cânte. Matvei Savvici a oftat, pe urmă a luat povestea de unde o lăsase:

— Şi cum îţi spuneam, bunicule… La vreo doi ani după aceea, primim o scrisoare de la Vasea, din Varşava. Scria că, găsindu-l bolnav, nacealnicii au hotărât să-l trimită acasă, să-şi mai întărească sănătatea. La vremea aceea, mie îmi cam trecuse nebunia, ba chiar îmi căutam o logodnică pe potriva mea. Atâta doar, că nu ştiam cum să scap de ibovnică. În fiecare zi îmi puneam în minte să-i spun Maşenkăi, dar nu ştiam cum s-o iau ca să nu înceapă cu bocetele ei de muiere. Scrisoarea lui Vasea mi-a dezlegat mâinile. Am citit-o amândoi, cu Maşenka. Ea s-a făcut albă ca varul, iar eu i-am spus: „Ei, slavă Domnului, acum o să-l ai din nou pe bărbatul tău”. Iar ea, de colo: „Nu vreau să mai trăiesc cu el.” „Bine, dar e bărbatul tău!” i-am spus. „Mi-e greu… Nu mi-a fost drag niciodată şi l-am luat fără voia mea. Mama m-a silit.” „Ascultă, proasto, i-am zis, nu te mai ascunde după deget. Mă rog, eşti sau nu eşti cununată cu el la biserică?” „Îs cununată, dar mie tu-mi eşti drag şi eu cu tine am să trăiesc până la moarte. N-au decât să râdă oamenii… Nu-mi pasă…” „Bine, zic, dar tu eşti creştină adevărată şi ai citit sfânta scriptură. Ce scrie acolo?”

— Cu bărbatul cu care te-ai cununat, cu acela trebuie să trăieşti, a răspuns Diudea.

— Femeia şi bărbatul fac un singur trup. Am păcătuit amândoi, zic. Acum ajunge. Trebuie să ne fie ruşine de oameni şi frică de Dumnezeu. Să ne înfăţişăm înaintea lui Vasea – că el e blând şi sfios – şi să-i cerem iertare. N-are să ne ucidă. Şi pe urmă, mai bine să înduri ce-i îndura pe lumea asta, de la bărbatul tău cu cununie, decât să scrâşneşti din dinţi la judecata de apoi! Dar muierea, nici să audă: o ţinea pe-a ei. „Numai tu-mi eşti drag” şi cu asta, basta. Vasea a sosit într-o sâmbătă, dis-de-dimineaţă. Era în ajun de Sfânta Treime. Prin gard am văzut tot: a intrat repede în casă şi peste câteva clipe a ieşit cu Kuzka cel mic în braţe. Râdea, plângea, îl săruta, dar ochii îi fugeau mereu spre hulubărie: îl trăgea inima la porumbei, dar nici pe Kuzka n-ar fi vrut să-l lase. Avea un suflet bun şi simţitor. Ziua a trecut în pace şi linişte. Când au început să tragă clopotele de vecernie, m-am gândit: mâine e Sfânta Treime şi ei încă nu şi-au împodobit poarta şi gardul cu

verdeaţă. Oare ce o fi însemnând asta? Nu, nu-i a bine, mi-am zis. Ia să mă duc să văd… Şi ce crezi că am văzut? Vasea stătea în mijlocul odăii, rotindu-şi ochii ca un om beat, pe obraji îi curgeau lacrimi şi-i tremurau mâinile. Scotea dintr-o legătură covrigi, salbe, turte dulci şi alte bunătăţi şi le arunca jos, pe podea. Kuzka avea pe-atunci trei ani – se târa pe jos şi mânca turtă dulce, iar Maşenka, albă la obraz, stătea rezemată de cuptor, tremura toată şi spunea mereu: „Nu-ţi mai sunt nevastă, nu mai vreau să trăiesc cu tine” şi alte asemenea bazaconii. M-am închinat în faţa lui Vasea până la pământ şi i-am spus aşa: „Vasili Maximîci, suntem vinovaţi faţă de tine. Iartă-ne, pentru numele lui Dumnezeu!” După aceea m-am ridicat în picioare, m-am întors către Maşenka şi i-am vorbit: „Maria Semionovna, de azi încolo să-i speli picioarele lui Vasili Maximîci şi să nu bei decât apă… De asemenea să-i fii soţie supusă şi nu uita să te rogi lui Dumnezeu pentru mine, ca El, mult milostivul, să-mi ierte păcatele.” Ai fi zis că însuşi îngerul din ceruri mi-a suflat aceste cuvinte de dojană, pe care le-am spus cu atâta căldură, încât mi-au dat lacrimile. La vreo două zile după aceea, mă pomenesc cu Vasea că vine la mine. „Vă iert pe amândoi, zice. Şi pe tine, Matiuşa, şi pe nevastă-mea. Dumnezeu cu voi! Tânără, femeie de soldat, i-ar fi fost greu să se împotrivească ispitei. Nu-i ea nici cea dintâi, nici cea de pe urmă. Un lucru numai te rog, zice: să te porţi aşa, ca şi cum n-ar fi fost nimic între voi, iar eu, zice, o să mă silesc să-i fac toate gusturile, ca să mă îndrăgească din nou.” După asta, a dat mâna cu mine, a băut un ceai şi a plecat, vesel. Ei, slavă Domnului că toate s-au sfârşit cu bine, mi-am zis eu, mulţumit. Dar nici n-a apucat să iasă Vasea din curte, că m-am pomenit cu Maşenka. Curată pacoste! Mi s-a aruncat de gât, a început să plângă şi s-a pornit: „Nu mă lăsa, pentru numele lui Dumnezeu. Nu pot să trăiesc fără tine!”

— Ia te uită, ticăloasa! a oftat Diudea.

— Am început să strig la ea, să bat din picioare, pe urmă am luat-o de guler, am scos-o în tindă, am închis uşa şi am tras zăvorul. „Du-te la bărbatu-tău, nu mă face de râs în faţa oamenilor. Nu ţi-e frică de Dumnezeu?” Şi asta se repeta în fiecare zi. Într-o dimineaţă, stăteam în curte, în faţa grajdului, şi dregeam un căpăstru. Deodată o văd intrând ca o nebună pe portiţă, desculţă şi numai cu fusta pe ea, şi luând-o la goană spre mine. S-a prins cu amândouă mâinile de căpăstru, s-a umplut toată de dohot şi tremurând, a început printre sughiţuri: „Nu mai pot trăi cu scârbosul cela, e peste puterile mele! Dacă nu mai ţii la mine, mai bine ucide-mă!” M-am înfuriat şi i-am ars câteva cu căpăstrul. Tocmai atunci a intrat pe poartă şi Vasea, alergând şi strigând cu deznădejde: „N-o bate, n-o

bate!” Dar când a ajuns lângă Maşenka, parcă i s-au întunecat minţile: a ridicat mâna şi a început să-i ardă din toate puterile, lovitură după lovitură. Pe urmă a trânti-o la pământ şi a început s-o calce în picioare. M-am repezit s-o scap. Atunci a luat hăţurile şi dă-i, şi dă-i!… Şi în timp ce o bătea, necheza ca un mânz: hi-hi-hi!

— Ar trebui să pun mâna pe hăţuri şi să-ţi ard şi ţie câteva… a scăpat printre dinţi Varvara, depărtându-se. Auzi, ticăloşii? Să stâlcească femeia în bătaie…

— Tacă-ţi gura! s-a răstit Diudea la ea. Iapă spurcată!

— Hi-hi-hi! a urmat Matvei Savvici. Dar a venit un cărăuş din curtea lui Vasea, mi-am strigat şi eu argatul şi câteşitrei am scos-o pe Maşenka din mâinile lui bărbatu-său şi am dus-o de subsuori până acasă. Mai mare ruşinea! În aceeaşi seară m-am dus s-o văd ce face. Zăcea în pat, înfofolită toată, cu faţa oblojită, de nu i se vedeau decât ochii şi nasul. Se uita ţintă în tavan. „Bună seara, Maria Semionovna!” zic. Nu mi-a răspuns. Iar Vasea stătea în cealaltă odaie, cu capul între mâini şi plângea: „Sunt un ucigaş! Mi-am zdrobit viaţa! Mai bine m-ar strânge Dumnezeu!” Am stat cam o jumătate de ceas lângă Maşenka, am dăscălit-o, ba am încercat chiar s-o înspăimânt: „Oamenii cumsecade, i-am spus, se duc în rai. Tu însă ai să intri de-a dreptul în focul gheenei, la un loc cu toate târfele… Nu te mai împotrivi bărbatului tău, du-te de te închină înaintea lui până la pământ!” Ea însă tăcea înainte, nici nu clipea din ochi, de parcă vorbeam cu un stâlp. A doua zi Vasea s-a îmbolnăvit, de holeră parcă, iar spre seară am aflat că a şi murit. L-au îngropat, Maşenka nu s-a dus la cimitir, nu voia să-i vadă oamenii obrazul neruşinat şi plin de vânătăi. Dar curând a început să se zvonească printre vecini că Vasea n-ar fi murit de moarte bună, că i-ar fi făcut Maşenka de petrecanie. Zvonul a ajuns până la nacealnici. L-au dezgropat pe Vasea, i-au scos măruntaiele şi i-au găsit în ele şoricioaică. Afacerea era limpede ca bună ziua. A venit poliţia, a ridicat-o pe Maşenka şi, odată cu ea, şi pe Kuzik cel nevinovat. I-au vârât la puşcărie. I-a ieşit dragostea pe nas, a pedepsit-o Dumnezeu!… După vreo opt luni au judecat-o. Mi-aduc aminte cum stătea pe bancă, cu basma albă pe cap, îmbrăcată într-un halat cenuşiu. Era slabă, ochii îi erau ca doi cărbuni aprinşi şi obrazul ca de ceară, de-ţi era mai mare mila să te uiţi la ea. La spatele ei stătea un ostaş cu puşca în mână. N-a vrut să mărturisească. La proces, unii ziceau că ea l-a otrăvit pe bărbatu-său, alţii că s-a otrăvit singur, de inimă rea. Eram şi eu martor. Când m-au întrebat, am încercat să lămuresc lucrurile fără să-mi încarc sufletul. Păcatul e al ei, am declarat. Nu e nimic de ascuns: nu-i era drag bărbatul, era încăpăţânată… Procesul a început de

dimineaţă şi abia seara târziu s-a dat sentinţa. Au osândit-o la 13 ani de muncă silnică în Siberia. După proces, Maşenka a mai stat încă trei luni în închisoarea noastră. Mă duceam s-o văd şi, din omenie, îi duceam ceai şi zahăr. Dar când mă vedea, începea să tremure, să dea din mâini şi să ţipe: „Pleacă! Pleacă!" Şi în timp ce zicea aşa, îl strângea pe Kuzik la piept, de parcă se temea să nu i-l iau. „Uite, îi ziceam, unde-ai ajuns! Eh, Maşa, Maşa, eşti un suflet prăpădit. N-ai vrut să mă asculţi când te învăţam de bine, acuma nu-ţi rămâne decât să plângi. Singură eşti vinovată, pe tine să te învinuieşti!" Eu îi făceam morală, dar ea o ţinea pe-a ei: „Pleacă, pleacă!" şi se lipea de perete cu Kuzik în braţe şi tremura. Iar când a fost s-o mute în închisoarea gubernială, m-am dus s-o petrec până la gară şi, pe drum, i-am strecurat în boccea o rublă, pentru mântuirea sufletului… Dar nu i-a fost dat să ajungă până în Siberia. În închisoarea gubernială s-a îmbolnăvit de friguri şi a murit.

— Câinele ca un câine să moară! a zis Diudea.

— Pe Kuzka l-au trimis acasă… M-am gândit eu cât m-am gândit şi pe urmă l-am luat la mine. Că mi-am zis: măcar că-i odraslă de puşcăriaşă, e suflet şi el, botezat… Oricum, ţi se face milă. Am să-l fac administratorul meu şi mai târziu poate chiar negustor, dacă n-oi avea şi eu copii. Acuma, unde mă duc, îl iau cu mine: să se deprindă cu ale vieţii.

Tot timpul cât a povestit Matvei Savvici, Kuzka a stat pe un pietroi lângă poartă. Cu bărbia sprijinită în palme, se uita la cer: de departe, părea o cioată.

— Kuzka, hai la culcare! l-a strigat Matvei Savvici.

— Da, e vremea să ne culcăm, a încuviinţat şi Diudea, ridicându-se. Apoi a adăugat, căscând cu zgomot: Aşa păţesc cei ce vor să trăiască de capul lor, fără să asculte de alţii!

Sus pe cer, luna plutea pe deasupra curţii. Alerga undeva, grăbită, iar norii de sub ea alergau şi ei, dar în cealaltă parte. Şi în timp ce norii se depărtau, luna rămânea tot deasupra curţii. Matvei Savvici s-a închinat spre biserică, le-a spus tuturor noapte bună şi s-a culcat de-a dreptul pe pământ, lângă căruţă. Kuzka s-a închinat şi el, s-a urcat în căruţă şi s-a învelit cu hăinuţa. Ca să-i fie mai îndemână, şi-a făcut culcuş în paie şi s-a cuibărit aşa fel, încât coatele îi ajungeau la genunchi. De afară puteai să-l vezi pe Diudea cum a aprins lumânarea, cum şi-a pus ochelarii şi s-a aşezat într-un colţ, cu o carte în mână. Şi a stat acolo mult, citind şi închinându-se.

Călătorii au adormit. Afanasievna şi Sofia s-au apropiat de căruţă, să se uite la Kuzik.

— Doarme, bietul copil, a zis bătrâna. E slab şi uscat, numai piele şi oase. Cine să aibă grijă de el, dacă n-are mamă?…

— Grişutka al meu cred că-i cu vreo doi ani mai mare şi-a dat cu părere Sofia. La fabrică stă ca într-o închisoare, fără mamă. Stăpânul l-o fi şi bătând. Aseară, când am dat cu ochii de băieţelul ăsta, mi-am adus aminte de Grişutka şi mi-a sângerat inima…

Au trecut câteva clipe de tăcere.

— Cred că nici nu-şi mai aduce aminte de maică-sa, a zis bătrâna.

— Ce să-şi mai aducă aminte!

Şi ochii Sofiei s-au umplut de lacrimi.

— S-a făcut covrig… a zâmbit ea înduioşată, oftând de milă. Bietul copil al nimănui.

Kuzka a tresărit şi a deschis ochii. În faţa lui stătea un chip de femeie, urât, zbârcit, cu obrazul scăldat în lacrimi şi alături de el altul, bătrân, fără dinţi, cu bărbia ascuţită şi cu nasul coroiat. Deasupra lor cerul adânc era străbătut de norii care alergau în necunoscut, iar printre ele se vedea luna. Kuzka s-a speriat şi a ţipat. Sofia a ţipat şi ea. Amândurora le-a răspuns ecoul şi o nelinişte a împânzit văzduhul plin de zăduf: undeva, prin apropiere, un paznic a bătut toaca şi un câine a început să latre. Matvei Savvici a îngăimat ceva prin somn şi s-a întors pe partea cealaltă.

Noaptea târziu, după ce au adormit şi Diudea, şi bătrâna, şi paznicul din apropiere, Sofia a ieşit la poartă şi s-a aşezat pe băncuţă. Îi era cald şi o mai durea şi capul de-atâta plâns. Uliţa era largă şi lungă: la dreapta avea cam două verste, la stânga, tot cam pe-atâta, aşa că nu-i puteai vedea capătul. Luna se depărtase, trecuse acum dincolo de biserică. O jumătate de uliţă era luminată de lună, cealaltă părea cufundată în întuneric. Umbrele lungi ale plopilor se culcau peste toată uliţa, iar a bisericii, neagră şi înfricoşătoare, se întindea până cine ştie unde, acoperind poarta lui Diudea şi jumătate din casă. Nu se vedea ţipenie de om. Era linişte. Doar dinspre capătul uliţei se auzea în răstimpuri cântând. Pesemne cânta Alioşa din armonică.

În umbra din faţa bisericii umbla cineva, dar nu se putea desluşi dacă era om sau vreo vită, sau poate că nu era nimeni şi doar o pasăre mare foşnea printre crengile copacilor. Dar iată că din întuneric s-a desprins o făptură omenească, s-a oprit, a spus ceva cu glas de bărbat, apoi s-a mistuit în ulicioara de lângă biserică. Ceva mai târziu s-a ivit, cam la vreo doi stânjeni în faţa porţii, altă făptură: venea dinspre biserică drept spre poartă, dar, zărind-o pe Sofia pe băncuţă, s-a oprit.

— Varvara, tu eşti? a întrebat Sofia.

— Hai să zic că-s eu.

Era Varvara. A stat puţin locului, pe urmă s-a apropiat de băncuţă şi s-a aşezat.

— Pe unde mi-ai umblat? a întrebat-o Sofia.

Varvara nu i-a răspuns.

— Ia vezi, fată, să nu-ţi iasă şi ţie plimbarea pe nas! a început Sofia. Ai auzit ce-a păţit Maşenka: au bătut-o şi cu picioarele şi cu hăţurile! Vezi să n-o păţeşti şi tu.

— Nu-mi pasă.

Şi Varvara şi-a râs în batistă, pe urmă a adăugat în şoaptă:

— M-am plimbat cu băiatul popii.

— Te lauzi.

— Zău că da!

— E mare păcat, a făcut Sofia.

— Ei, şi?… Mie una, nu-mi pare rău! Să zicem că ar fi păcat, dar mai bine să mă trăsnească Dumnezeu decât să duc o viaţă ca asta! Gândeşte-te că-s tânără şi voinică, iar bărbatul meu e cocoşat, scârbos şi mai rău decât blestematul de Diudea! Când eram fată, răbdam de foame şi umblam desculţă. Am fugit de ticăloşii de-acasă, ameţită de bogăţiile lui Alioşa. Dar am căzut în robie, ca peştele-n năvod! Mi-ar fi mai uşor să mă culc cu o năpârcă, decât cu scârbosul de Alioşa. Şi viaţa ta? Doar am văzut-o cu ochii mei… Fiodor al tău te-a alungat de la fabrică, te-a trimis acasă la tată-tu şi şi-a luat alta. Şi nu numai atâta, dar ţi-a luat şi băiatul şi l-a dat la străini. Iar tu munceşti ca o vită şi n-auzi o vorbă bună. Decât aşa, mai bine să rămâi nemăritată toată viaţa, să primeşti câte cincizeci de copeici de la feciorii de popă, să ceri de pomană sau să te arunci cu capul în fântână!…

— Mare păcat! a şoptit iarăşi Sofia.

— Atâta pagubă!

Undeva, dincolo de biserică, a răsunat din nou cântecul acela trist, cântat de aceleaşi trei glasuri: doi tenori şi un bas. Şi, ca şi întâia oară, nu puteai desluşi vorbele.

— Lunaticii!… a zis Varvara râzând.

Şi a început să povestească în şoaptă cum îşi petrece ea nopţile cu feciorul popii, ce-i spune, ce prieteni are. De asemenea, cum petrece cu nacealnicii şi cu negustorii în trecere. Cântecul cel trist a trezit în Sofia dorul după o viaţă slobodă şi a început să râdă, cu toate că-i era frică de păcat, dar îi făcea plăcere să asculte tot ce-i povestea Varvara, pe care o invidia acum, şi-i părea rău că n-a păcătuit şi ea când era tânără şi frumoasă.

La biserica cea veche a cimitirului a bătut miezul nopţii.

— Ar trebui să ne culcăm, a zis Sofia, ridicându-se. Să nu cumva să ne prindă Diudea.

Şi amândouă au intrat în curte, încet.

— Eu am plecat şi n-am auzit ce-a mai spus negustorul despre Maşenka, a întrebat Varvara, pregătindu-şi culcuşul sub fereastră.

— Zicea că ar fi murit în închisoare şi că şi-ar fi otrăvit bărbatul.

Varvara s-a culcat alături de Sofia şi, după ce s-a gândit puţin, i-a şoptit:

— Şi eu i-aş face de petrecanie lui Alioşa al meu, fără pic de milă!

— Dumnezeule, ce tot spui!

Iar când Sofia era gata să adoarmă, Varvara s-a lipit de ea şi i-a spus la ureche:

— Hai să le facem de petrecanie, lui Diudea şi lui Alioşa!

Sofia a tresărit şi n-a zis nimic, pe urmă a deschis ochii şi a rămas mult fără să clipească cu privirea aţintită la cer.

— Ne află oamenii, a răspuns ea într-un târziu.

— Nu mai află. Diudea e bătrân şi i-ar fi cam vremea să moară. Cât despre Alioşa, or să creadă că a crăpat de beţie.

— Mi-e frică… O să ne pedepsească Dumnezeu şi o să ne ucidă.

— N-are decât…

Femeile nu puteau dormi, se gândeau şi tăceau.

— S-a făcut frig, a zis Sofia, tremurând din tot trupul. Cred că nu mai e mult până se face ziuă… Tu dormi?

— Nu… Nu lua în seamă ce ţi-am spus, drăguţă, a şoptit Varvara. Mă mânii pe blestemaţii ăştia şi atunci nu ştiu singură ce spun. Dormi, că a început a se lumina de ziuă… Dormi…

Au făcut amândouă şi, liniştindu-se, au adormit curând.

Înaintea tuturor s-a sculat bătrâna. A trezit-o pe Sofia şi s-au dus amândouă sub şopron, să mulgă vacile. A venit şi cocoşatul de Alioşa, beat turtă şi fără armonică. Pieptul şi genunchii îi erau plini de praf şi de paie – căzuse, pesemne, pe drum. S-a îndreptat, clătinându-se, spre şopron şi, fără să se mai dezbrace, s-a trântit în sanie şi a şi început să sforăie. Când a răsărit soarele, aprinzând cu flăcările lui întâi crucile de pe turlele bisericii şi pe urmă ferestrele, şi când umbrele copacilor şi a cumpenei de la fântână s-au aşternut de-a lungul curţii peste iarba plină de rouă, Matvei Savvici a sărit în picioare, speriat.

— Kuzik, ia scoală-te! a strigat el. Trebuie să înhămăm caii. Dă-i zor!

Au început alergăturile de dimineaţă. O jidancă tânără, cu rochie cafenie în pliuri, a intrat în curte cu un cal, să-l adape. Se aude scârţâitul jalnic al cumpenei, apoi zăngănitul căldării… Somnoros, Kuzka, fără vlagă şi ud de rouă, stătea în

căruţă, îşi îmbrăca alene hăinuţa, ascultând cum se vărsa în fântână apa din găleată, şi tremura de frig.

— Mătuşă, a strigat Matvei Savvici pe Sofia, dă-i un ghiont argatului să se urnească din loc şi să înhame caii!

În vremea asta, Diudea striga şi el de la fereastră:

— Sofia, cere de la jidancă o copeică, plata că şi-a adăpat calul. S-au înnădit aici, perciunaţii!

În uliţă, oile behăiau alergând încoace şi încolo. Muierile ţipau la cioban, iar ciobanul cânta din fluier, plesnea din bici sau le îngâna cu glasul lui gros şi răguşit. Deodată, trei oi au intrat alergând în curte şi, negăsind poarta, s-au înghesuit în gard. Larma care nu mai contenea a trezit-o pe Varvara. Şi-a înşfăcat aşternutul şi s-a îndreptat spre casă.

— Măcar dă oile celea afară! i-a strigat bătrâna. Ia te uită, cucoana!…

— Mai aşteaptă! N-am niciun chef să muncesc pentru voi, păgânilor! a bombănit Varvara, intrând în tindă.

În vremea asta călătorii au uns căruţa şi au înhămat caii. Diudea a ieşit din casă cu abacul în mână. S-a aşezat pe cerdac şi a început să socotească cât trebuie să-i dea călătorul pentru dormit, pentru ovăz şi pentru adăpat caii.

— Ai socotit cam mult ovăzul, bunicule! i-a zis Matvei Savvici.

— Dacă ţi se pare scump, nu-l lua. Nu ţi-l dau eu cu de-a sila, negustorule.

Când s-au îndreptat călătorii spre căruţă, să plece, i-a oprit pe loc o întâmplare neprevăzută: Kuzik îşi pierduse şapca.

— Unde ai pus-o, măgarule? striga la el Matvei Savvici, mânios. Unde?

De frică, obrazul lui Kuzik se strâmbase. A început să-şi caute şapca pe lângă căruţă şi, negăsind-o, a alergat la poartă, de acolo sub şopron. Bătrâna şi Sofia căutau şi ele.

— Am să-ţi rup urechile! striga Matvei Savvici. Scârnăvie ce eşti!

Au găsit-o în căruţă, Kuzik a şters-o de fân cu mâneca, şi-a pus-o pe cap şi, sfios, cu spaima întipărită încă pe faţă, de parcă se temea să nu-l lovească cineva pe la spate, s-a urcat în căruţă. Matvei Savvici şi-a făcut cruce, argatul a smucit hăţurile, căruţa s-a urnit din loc şi a ieşit din curte.

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5502, 25 iunie 1891. Semnată: Anton Cehov. Cu unele modificări de stil şi prescurtări de text, a intrat în culegerea *Salonul Nr. 6,* Sankt-Petersburg, 1893 şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 7-a, Sankt-Petersburg, 1893–1899). A fost publicată într-o ediţie separată: Moscova, editura I. A. Sîtin, 1894 (ediţia a 2-a M., 1895; ediţia a 3-a M., 1897) după textul din *Novoe Vremea,* omiţându-se discuţia din timpul nopţii dintre Sofia şi Varvara. Cu unele modificări de stil, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

Povestirea *Muierile* a fost scrisă de Cehov în acelaşi timp cu *Insula Sahalin.* Trimiţând-o lui A. Suvorin, Cehov scria: „Povestirea nu are un titlu potrivit. Poate îi dibuieşti dumneata unul mai corespunzător." (16 iunie 1891.)

În 1891, I. Gorbunov-Posadov îi ceru lui Cehov permisiunea să retipărească povestirea, „în care e descris aşa de desăvârşit tipul acelui Tartuffe popular, depravat, făţarnic şi ateu". Cehov şi-a dat consimţământul. (18 iunie 1891.)

În 1891, D. Averkiev, membru în Comisia ştiinţifică de pe lângă Ministerul Instrucţiunii Publice a prezentat referatul său cu privire la povestirea *Muierile,* editată de I. Sîtin: „Povestirea e scrisă destul de bine, însă bazele ei morale sunt şubrede şi nu cred că ar fi oportun a-i îngădui să pătrundă în bibliotecile publice". Cartea a fost interzisă în bibliotecile şcolare şi sălile de lectură.

Un duel

I

La opt dimineaţa, după o noapte caldă, înăbuşitoare, ofiţerii, funcţionarii şi vizitatorii îşi făceau de obicei baia în mare, apoi se duceau la pavilion, să-şi bea ceaiul sau cafeaua. Venind să se scalde, Ivan Andreici Laevski, un tânăr de vreo 28 de ani, blond şi uscăţiv, cu chipiul de uniformă a Ministerului de Finanţe pe cap şi cu pantofi în picioare, găsi pe plajă mai mulţi cunoscuţi, printre care şi medicul militar Samoilenko, un bun prieten de-al lui.

Aşa cum era – cu capul mare, tuns chilug, fără gât, cu obrazul stacojiu, nasul lung, sprâncenele negre şi stufoase şi favoriţii cărunţi, umflat, puhav şi, pe deasupra, cu un glas milităresc gros şi răguşit – Samoilenko făcea asupra oricărui nou vizitator o impresie dezagreabilă, de mitocan. Dar era de-ajuns să treacă două sau trei zile după ce-l cunoşteai, ca să ţi se pară că faţa lui era blândă, plăcută, ba chiar frumoasă. Cu toată stângăcia şi cu toată vorba lui cam stropşită, Samoilenko era un om cuminte, nespus de bun, de blând şi îndatoritor. Tuturor cunoscuţilor din oraş le spunea „tu”, tuturor le împrumuta bani, pe toţi îi doftoricea, îi logodea şi-i împăca atunci când se certau. Îi plăcea să organizeze picnicuri, pentru care făcea frigărui şi gătea cea mai straşnică ciorbă de chefali. Şi tot el era cel care mereu stăruia pentru câte cineva şi mereu se bucura de câte ceva. Toată lumea era de părere că e un om fără cusur. N-avea decât două slăbiciuni: în primul rând se ruşina de propria lui bunătate, pe care făcea tot chipul s-o ascundă sub căutătura aspră şi sub grosolănia lui prefăcută. Apoi, ţinea ca felcerii şi ostaşii să-i spună „Excelenţa Voastră”, cu toate că nu avea alt titlu decât pe acela de consilier de stat.

— Alexandr Davidîci, răspunde-mi, te rog, la o întrebare, începu Laevski, după ce intră în apă, până peste umeri, împreună cu Samoilenko. Să zicem că te-ai îndrăgostit de o

femeie şi că te-ai încurcat cu ea. Să zicem, iarăşi, că ai trăit cu ea mai bine de doi ani, iar după aceea, aşa cum se întâmplă de obicei, n-o mai iubeşti şi ţi se pare o străină. Ce ai face într-o asemenea împrejurare?

— Foarte simplu: du-te, maică, unde-i vedea cu ochii, şi aş încheia povestea.

— Uşor de zis! Dar dacă n-are unde să se ducă? Dacă e singură pe lume, fără familie, fără un ban, şi nici la muncă nu se pricepe?…

— Atunci i-aş vârî în palmă o hârtie de cinci sute, pe urmă i-aş da câte douăzeci şi cinci de ruble pe lună – şi gata socoteala. Foarte simplu.

— Să zicem că ai la dispoziţie şi cele cinci sute de ruble, şi cele douăzeci şi cinci pe lună. Dar femeia despre care-ţi vorbesc e o intelectuală şi mai e şi mândră. Cum poţi să-i oferi bani? Sub ce formă?

Samoilenko se pregătea să răspundă, dar chiar în clipa aceea un val uriaş îi acoperi pe amândoi, se izbi apoi de ţărm şi se rostogoli cu zgomot îndărăt, peste pietrele mărunte. Cei doi prieteni ieşiră pe plajă şi începură să se îmbrace.

— Nici vorbă că-i greu să trăieşti cu o femeie, dacă n-o mai iubeşti, zise Samoilenko, scuturându-şi nisipul din cizmă. Cu toate astea, Vanea, trebuie să judecăm omeneşte. Dacă aş fi eu cel cu pricina, nici nu i-aş arăta că n-o mai iubesc, ci aş trăi cu ea înainte până la moarte.

Dar deodată se ruşină de vorbele lui şi adăugă:

— Adică, din partea mea ar putea nici să nu existe femei. Dă-le dracului!

Prietenii se îmbrăcară şi se îndreptară spre pavilion. Acolo, Samoilenko era considerat ca de-al casei şi i se rezervase chiar un tacâm special. În fiecare dimineaţă i se aducea pe tavă o ceaşcă cu cafea, un pahar înalt de cristal cu apă cu gheaţă şi un păhăruţ cu coniac. Samoilenko îşi bea mai întâi coniacul, apoi cafeaua fierbinte, după aceea apa cu gheaţă. Combinaţia aceea trebuie să fi fost grozav de bună, deoarece, pe lângă faptul că ochii lui căpătau o lucire languroasă, Samoilenko începea să-şi mângâie cu amândouă mâinile favoriţii şi, uitându-se spre mare, zicea:

— Minunată privelişte!

După o noapte nesfârşită, petrecută în gânduri mohorâte şi zadarnice, care nu-l lăsaseră să doarmă, sporind parcă zăpuşeala şi întunericul nopţii, Laevski se simţea istovit, distrus. Baia şi cafeaua nu-i fuseseră de niciun folos.

— Alexandr Davidîci, să mergem mai departe cu discuţia, zise el. N-o să-ţi ascund nimic şi o să ţi le spun toate deschis, ca unui prieten: viaţa mea cu Nadejda Fiodorovna merge

prost… adică, nu mai merge deloc! Iartă-mă că-ţi încredinţez secretele mele, dar simt nevoia să-mi uşurez sufletul.

Samoilenko, bănuind despre ce era vorba, îşi lăsă ochii în pământ şi începu să ciocănească cu degetele în masă.

— Trăim împreună de doi ani şi, acum, n-o mai iubesc… urmă Laevski. Mai bine zis, îmi dau seama că nici măcar nu era vorba de dragoste… Aceşti doi ani n-au fost decât o minciună.

În timp ce vorbea, Laevschi avea obiceiul să-şi cerceteze cu atenţie palmele trandafirii, să-şi roadă unghiile sau să-şi mototolească manşeta cu degetele. Aşa făcea şi acum.

— Îmi dau perfect de bine seama că nu poţi să mă ajuţi cu nimic, urmă el. Dar ţi le spun toate acestea, deoarece, pentru un ghinionist şi om fără niciun rost, ca mine, salvarea nu e decât în discuţii. Mă văd silit să generalizez fiecare dintre faptele mele, mă văd silit să caut explicaţia şi justificarea vieţii mele absurde în teoriile altora, în tipurile luate din literatură, şi până şi în considerentul că noi, nobilii, degenerăm – şi aşa mai departe… Noaptea trecută, de pildă, mă mângâiam zicându-mi: câtă dreptate are Tolstoi, câtă dreptate! Şi mă simţeam mai uşurat. Într-adevăr, frate, mare scriitor! Orice s-ar spune…

Samoilenko, care nu-l citise niciodată pe Tolstoi, dar care în fiecare zi îşi punea în minte să-l citească, răspunse încurcat:

— Da, toţi ceilalţi scriitori scriu din imaginaţie, el însă, din realitate…

— Doamne, Dumnezeule, oftă Laevski. Cât ne-a deformat civilizaţia! M-am îndrăgostit de o femeie măritată şi ea s-a îndrăgostit de mine… La început au fost şi sărutări, şi seri liniştite, şi jurăminte, şi Spencer, şi idealuri, şi interese comune… Ce minciună! La drept vorbind, fugeam de bărbatul ei, însă ne minţeam pretinzând că fugim de pustiul vieţii noastre intelectuale. Viitorul ni-l imaginam aşa: întâi, ne stabilim în Caucaz. Până ce ne deprindem cu locurile şi cu oamenii, eu îmbrac uniforma şi ocup o slujbă oarecare, pe urmă cumpărăm un petic de pământ, muncim în sudoarea frunţii, plantăm o vie, facem agricultură – şi aşa mai departe. Dacă în locul meu ai fi fost tu sau zoologul tău, von Koren, cred că aţi fi trăit cu Nadejda Fiodorovna poate şi treizeci de ani şi aţi fi lăsat moştenitorilor voştri o vie frumoasă şi o mie deseatine de porumb. Eu însă, mi-am dat seama din prima zi că sunt un falit. În oraş, era o căldură nesuferită, plictiseală, n-aveai cu cine schimba o vorbă. Iar dacă ieşeai la câmp, ţi se părea că de după fiecare tufiş şi de după fiecare piatră te pândeau scorpioni, salamandre şi năpârci. Dincolo de câmpie se întindeau munţii şi pustiul. Peste tot numai oameni străini, natura era străină şi ea şi nici urmă de civilizaţie. Şi toate

acestea nu sunt tocmai uşor de suportat, nu-i acelaşi lucru ca atunci când te plimbai pe Nevski-prospect, îmbrăcat în şubă, cu Nadejda Fiodorovna la braţ şi visai la ţinuturile calde… Aici însă trebuie să lupţi pe viaţă şi pe moarte! Şi ce fel de luptător sunt eu? Un biet neurastenic, un cuconaş… Chiar de la început mi-am dat seama că intenţiile mele de a începe o viaţă de muncă, de a-mi planta o vie, nu făceau două parale. Iar în ce priveşte dragostea, trebuie să-ţi mărturisesc că a trăi cu o femeie, care l-a citit pe Spencer şi a venit după tine la capătul lumii, e tot atât de puţin interesant ca şi a trăi cu o Anfisă sau o Aculină oarecare. Toate răspândesc acelaşi miros de fier de călcat, de pudră şi de doctorii, aceleaşi papiote în fiecare dimineaţă, aceeaşi amăgire de sine…

— Într-o gospodărie nu se poate fără fier de călcat, zise Samoilenko, înroşindu-se din pricină că Laevski vorbea atât de deschis despre o doamnă pe care o cunoştea şi el. Văd că azi nu prea eşti în apele tale, Vanea. Să ştii că Nadejda Fiodorovna e o femeie minunată, cultă şi de o inteligenţă rară… E drept că nu sunteţi cununaţi, urmă el, trăgând cu ochiul la mesele dimprejur. Dar asta nu e din vina voastră. Şi pe urmă… omul nu trebuie să aibă prejudecăţi, dimpotrivă, să se ridice la nivelul ideilor moderne. Eu, personal, sunt pentru cununia civilă… Totuşi, cred că din moment ce trăiţi împreună, trebuie să rămâneţi uniţi până la moarte.

— Fără dragoste?

— Îţi explic îndată, zise Samoilenko. Acum vreo opt ani, am avut aici un agent, un bătrânel de o inteligenţă excepţională. Şi el spunea aşa: în căsnicie, principalul e răbdarea. Auzi, Vanea? Răbdarea, nu dragostea. Dragostea nu ţine mult. Aşa şi tu: ai trăit doi ani în dragoste şi acum viaţa ta de familie a intrat pesemne în perioada aceea când, ca să-ţi păstrezi, ca să zic aşa, echilibrul, trebuie să pui la bătaie toată răbdarea ta…

— Văd că iei în serios vorbele bătrânelului tău. După mine însă, sfatul lui e o absurditate. Bătrânelul tău n-avea decât să fie făţarnic şi să facă exerciţii de răbdare, considerând fiinţa pe care n-o mai iubea ca pe un obiect necesar acestui exerciţiu. Dar eu încă n-am căzut atât de jos. Dacă mi-o veni gust să fac exerciţii de răbdare, am să-mi cumpăr nişte haltere sau un cal nărăvaş. Dar pe femeia mea am s-o las în pace.

Samoilenko ceru să i se aducă vin alb cu gheaţă. După ce băură amândoi câte un pahar, Laevski îl întrebă deodată:

— Spune-mi, te rog, ce înseamnă ramolisment cerebral?

— Cum să-ţi explic?… E o boală, care face să se moaie materia cerebrală… ca şi cum s-ar lichefia.

— Se vindecă?

— Da, dacă o iei din pripă. Se prescriu duşuri reci, comprese… Şi ceva medicamente interne…

— Aşa… Prin urmare vezi în ce situaţie mă aflu. De trăit cu ea, nu mai pot trăi: e peste puterile mele. Uite, cât stau cu tine filozofez, râd – dar cum ajung acasă, îmi pierd cumpătul. Mă apucă, aşa, o groază, că dacă mi-ar spune cineva, de pildă, că trebuie să mai trăiesc lângă ea măcar o lună, cred că mi-aş trage un glonte în cap! Şi totuşi nu ne putem despărţi. E singură pe lume, nu se pricepe să muncească, n-are bani, după cum n-am nici eu… Unde să se ducă? La cine? Nu mă ajunge capul ce să fac… Haide, spune şi tu: ce să fac?

— Mda… mormăi Samoilenko, neştiind ce să-i răspundă. Şi ea te iubeşte?

— Da, mă iubeşte, dar în măsura în care are nevoie de bărbat la vârsta ei şi cu temperamentul ei. I-ar veni tot atât de greu să se despartă de mine, ca de pudră sau de papiote. Pentru ea, sunt o parte indispensabilă din budoarul ei.

Samoilenko se ruşină.

— Hotărât, Vanea, azi nu eşti în apele tale! zise el. Se vede treaba că n-ai dormit bine.

— Într-adevăr, am dormit prost… Şi, în general, mă simt grozav de prost. Mi-e capul năuc, inima aproape că nu-mi mai bate, simt o slăbiciune în tot trupul… Într-un cuvânt, trebuie să evadez!

— Unde?

— Spre Nord. Acolo unde-s pini, ciuperci, oameni, idei… Mi-aş da o jumătate din viaţă să mă pot scălda acum într-un pârâu din gubernia Moscova sau Tula, să simt că mă pătrunde frigul, ştii… După aceea să rătăcesc pe coclauri cu cel de pe urmă studenţaş şi să trăncănim, să trăncănim… Şi cum mai miroase a fân! Îţi mai aduci aminte? Iar seara, în timp ce te plimbi prin grădină, pe fereastra deschisă vin acorduri de pian, iar pe undeva, prin apropiere, trece huruind, un tren…

Laevski izbucni în râs, entuziasmat, iar la colţul ochilor i se iviră lacrimi. Ca să le ascundă, se întinse spre masa vecină, fără să se ridice, să ia chibriturile.

— Ştii, sunt optsprezece ani de când n-am mai fost în Rusia, zise Samoilenko. Am şi uitat cum e pe acolo. După mine, nu există ţinut mai încântător decât Caucazul.

— Vereşceaghin are un tablou: în fundul unei fântâni foarte adânci se chinuiesc mai mulţi osândiţi la moarte. Ei bine, pentru mine, Caucazul tău cel încântător e exact ca fântâna aceea. Dacă aş fi pus să aleg între a fi hornar la Petersburg sau conte caucazian, aş prefera să fiu hornar.

Laevski căzu pe gânduri. Uitându-se la trupul lui gârbovit, la ochii aţintiţi într-un singur punct, la faţa palidă şi năduşită,

la tâmplele adâncite, la unghiile roase şi la pantoful care, alunecând de pe călcâi, lăsa să i se vadă ciorapul cârpit, grosolan, Samoilenko se simţi cuprins de milă. Şi, poate pentru că-i amintea un copil lipsit de apărare, îl întrebă:

— Mama ta trăieşte?

— Da, numai că suntem certaţi. N-a putut să-mi ierte legătura asta.

Samoilenko ţinea mult la prietenul lui, Laevski. Îl considera ca fiind un om bun şi de ispravă, un boem cu care poţi să şi bei, să şi glumeşti şi care merită să-i deschizi sufletul. Dar nu-i plăcea deloc ceea ce se petrecea acum cu el: bea mult, şi nu când se cuvenea, juca cărţi, nu-şi căuta de slujbă, trăia pe un picior mai mare decât îi îngăduiau veniturile, întrebuinţa de multe ori, în discuţii, expresii murdare, umbla pe stradă în pantofi şi se certa cu Nadejda Fiodorovna de faţă cu străinii. Toate acestea nu-i plăceau lui Samoilenko. Dar faptul că Laevski fusese pe vremuri student în filologie, că era abonat la două reviste groase, că adeseori vorbea cu atâta înţeles, încât puţini erau în stare să-l înţeleagă, şi că trăia cu o femeie cultă – toate acestea Samoilenko nu le pricepea, dar îi plăceau. De aceea îl considera ca fiindu-i superior şi avea pentru el un anumit respect.

— Încă un amănunt, urmă Laevski, scuturând din cap. Dar asta rămâne între noi. Deocamdată nu i-am spus nimic, aşa că vezi să nu scapi cumva vreo vorbă… Acum două zile am primit o scrisoare, în care mi se spune că bărbatul ei a murit de ramolisment cerebral.

— Dumnezeu să-l ierte… oftă Samoilenko. Dar de ce-i ascunzi?

— Dacă i-aş arăta scrisoarea, asta ar însemna: poftim la biserică, să ne cununăm… Dar mai întâi trebuie să lămurim raporturile dintre noi. Când o să se convingă că nu mai putem trăi împreună, atunci am să-i arăt şi scrisoarea. N-o să mai fie nicio primejdie…

— Ştii ce, Vanea? întrebă Samoilenko şi dintr-odată îşi luă o expresie tristă şi rugătoare, de parcă se pregătea să-i ceară ceva dulce şi-i era frică să nu fie refuzat. Însoară-te, drăguţă!

— De ce?

— Ca să-ţi faci datoria faţă de femeia asta minunată! Bărbatul ei a murit, prin urmare, însăşi providenţa îţi arată ce ai de făcut.

— Dar înţelege odată, om sucit ce eşti, că aşa ceva e cu neputinţă! A te însura fără să iubeşti e tot atât de nevrednic şi de josnic ca şi a sluji sfânta liturghie fără să crezi în Dumnezeu.

— Bine, dar eşti dator s-o faci!

— De ce sunt dator? întrebă Laevski, iritat.

— Pentru că ai făcut-o să-şi părăsească bărbatul şi ai luat-o pe seama ta.

— Bine, omule, dar ţi-am spus-o clar: n-o iubesc!

— Tocmai. Dacă nu-i dragoste, cel puţin respect-o şi poartă-te frumos cu ea…

— Respect-o, poartă-te frumos… îl îngână Laevski. Dar ce, e călugăriţă?… Eşti prost psiholog şi prost fiziolog dacă crezi că, trăind cu o femeie, o poţi scoate la capăt numai cu respectul şi cu purtarea frumoasă! Înainte de toate, femeia are nevoie de pat.

— Vanea, Vanea… se ruşină Samoilenko.

— Tu eşti un copil bătrân, un teoretician, pe când eu sunt un bătrân tânăr, un realist, şi niciodată n-o să ne înţelegem unul pe altul. Mai bine să lăsăm discuţia asta. Mustafa! îl chemă Laevski pe chelner. Fă-ne socoteala!

— Nu, nu… se sperie doctorul, apucându-l pe Laevski de mână. Eu plătesc, pentru că eu am comandat. Treci totul în contul meu! îi porunci el lui Mustafa.

Prietenii se ridicară de la masă şi o luară în tăcere pe faleză. Când ajunseră la intrarea în bulevard, se opriră şi-şi întinseră mâna, să-şi ia rămas-bun.

— Răsfăţaţi mai sunteţi, domnilor! zise Samoilenko, oftând. Ţi-a dăruit soarta o femeie tânără, frumoasă şi cultă şi tu îi dai cu piciorul… Dacă mă blagoslovea Dumnezeu pe mine cu o băbuţă, fie şi mai cocârjată, dar blândă şi bună la inimă, i-aş fi spus şi bogdaproste! Am fi trăit amândoi la viişoara noastră şi…

Dar se întrerupse deodată, apoi încheie pe neaşteptate:

— Şi aş fi lăsat-o în plata Domnului, scorpie bătrână, să-şi vadă de samovar!

După ce se despărţi de Laevski, Samoilenko o luă pe bulevard. Şi în timp ce mergea, părea grozav de mândru şi de încântat de persoana lui: era masiv şi măreţ, cu o expresie gravă întipărită pe faţă, cu tunică albă ca zăpada şi cu cizme bine lustruite, iar pe pieptul scos în afară îi strălucea ordinul Sfântului Vladimir, cu panglică. I se părea chiar că toată lumea se uită la el cu plăcere. Fără să se întoarcă, trăgea cu coada ochiului când la dreapta, când la stânga şi găsea că bulevardul se prezenta cât se poate de bine: că chiparoşii şi eucalipţii tineri, ca şi palmierii nu prea arătoşi şi cam bicisnici, erau foarte frumoşi şi că, fără îndoială, cu timpul or să dea o umbră deasă, iar cerchezii erau un popor cinstit şi primitor… Mi se pare ciudat că lui Laevski nu-i place Caucazul, îşi zicea el, chiar foarte ciudat! Cinci ostaşi cu arma la umăr, venind din

partea opusă, îi dădură onorul. Pe dreapta bulevardului trecu soţia unui funcţionar cu băiatul ei, elev la liceu.

— Bună dimineaţa, Maria Konstantinovna! îi strigă Samoilenko, zâmbind bucuros. Aţi fost la mare? Ha-ha-ha!… Respectele mele lui Nikodim Alexandrîci.

Şi-şi căuta de drum, zâmbind amabil. Dar văzând că se apropie un felcer militar, se încruntă, îl opri şi-l întrebă:

— Este cineva la spital?

— Nu e nimeni, Excelenţa Voastră.

— Cum ai spus?

— Nu e nimeni, Excelenţa Voastră.

— Bine, pleacă.

Şi, legănându-se măreţ, se îndreptă spre chioşcul cu limonadă unde, în faţa tejghelei, stătea o evreică bătrână şi cu pieptul mare, care se dădea drept gruzină. Cu glas tunător, de parcă ar fi comandat un regiment, Samoilenko îi ceru:

— Fii bună şi dă-mi un pahar cu apă gazoasă!

II

Lipsa de dragoste a lui Laevski faţă de Nadejda Fiodorovna se arăta mai ales prin aceea că tot ce spunea sau făcea ea i se părea prefăcătorie sau semănând a prefăcătorie, iar tot ce citise el împotriva femeilor şi a dragostei i se părea că li se potriveşte cum nu se poate mai bine şi lui, şi Nadejdei Fiodorovna, şi soţului ei. Când ajunse acasă, Laevski o găsi la fereastră, gata pieptănată şi îmbrăcată. Îşi bea cafeaua cu un aer îngrijorat, răsfoind o revistă groasă. Şi el se gândi că a bea o cafea nu era un eveniment chiar atât de important, încât să-ţi iei un aer îngrijorat, şi că degeaba îşi pierduse vremea pieptănându-se la modă, deoarece n-avea nici pentru ce şi nici cui să placă. Chiar în faptul că citea o revistă, Laevski zări tot o prefăcătorie şi se gândi că ea se îmbrăca şi se pieptăna numai ca să pară frumoasă şi că citea numai ca să pară deşteaptă.

— Oare n-ar fi nimic dacă m-aş duce să mă scald în mare? îl întrebă Nadejda Fiodorovna.

— Ştiu eu? Cred că nu s-ar cutremura pământul nici dacă te-ai duce, nici dacă nu te-ai duce…

— Nu, te întreb doar ca să ştiu dacă nu s-ar supăra doctorul.

— Atunci întreabă-l pe doctor. Eu nu-s doctor.

De data asta, ceea ce nu-i plăcea mai ales la Nadejda Fiodorovna era gâtul ei alb şi gol şi buclele de pe ceafă. Îşi aduse aminte că şi Annei Karenina, după ce-şi pierduse dragostea pentru bărbatul ei, nu-i plăcuseră, înainte de toate, urechile lui şi se gândi: „Cât adevăr e în toate acestea! Cât adevăr!” Simţind o moleşeală şi un gol în tot trupul, Laevski se duse la el în birou, se întinse pe divan şi îşi acoperi faţa cu batista, să nu-l supere muştele. Gânduri molatice şi monotone asupra aceloraşi şi aceloraşi lucruri îi treceau unul după altul prin minte, ca o caravană nesfârşită într-o seară ploioasă de toamnă, până îl cuprinse o stare de apatie somnoroasă. I se părea că e vinovat şi faţă de Nadejda Fiodorovna, şi faţă de soţul ei, şi că acesta murise din vina lui. I se părea că e vinovat şi faţă de propria lui viaţă, pe care şi-o distrusese, şi faţă de lumea ideilor înalte, a cunoştinţelor şi a muncii, iar această lume minunată n-o vedea posibilă şi realizabilă aici, pe litoral, unde mişunau turci flămânzi şi abhazi leneşi, ci acolo, în Nord, unde erau teatre, operă, ziare şi toate aspectele unei munci intelectuale. Numai acolo, şi nu aici, poţi fi într-adevăr cinstit, inteligent, superior şi pur. Îşi reproşa că nu avea nici idealuri şi nicio idee conducătoare în viaţă, cu toate că nu prea înţelegea bine ce înseamnă asta. Acum doi ani, când se îndrăgostise de Nadejda Fiodorovna, se părea că ar fi fost de ajuns să fie a lui şi să plece cu el în Caucaz, ca să scape de banalitatea şi de

goliciunea vieţii. Tot aşa şi acum, era sigur că ar fi fost de ajuns s-o părăsească pe Nadejda Fiodorovna şi să plece la Petersburg, ca să i se împlinească toate năzuinţele.

— Să evadez! şopti el, aşezându-se pe scaun şi rozându-şi unghiile. Da, să evadez!

Şi imaginaţia începu să-i arate pe rând, cum se urca pe vapor, cum îşi lua apoi micul dejun şi bea bere rece şi cum stătea de vorbă cu doamnele, pe covertă. După ce ajungea la Sevastopol, se instala în tren şi pleca mai departe. Te salut, libertate! Gările rămâneau în urmă una după alta, aerul se făcea tot mai rece, tot mai aspru. Iată mestecenii, şi brazii, iată Kurskul, Moscova… La restaurantele de prin gări găsea ciorbă de varză, friptură de batal cu sos, nisetru, bere – într-un cuvânt simţeai că eşti în Rusia, în adevărata Rusie şi că ai sfârşit-o cu asiaticii! Călătorii din trenuri vorbeau despre comerţ, despre noii cântăreţi, despre prietenia franco-rusă. Pretutindeni se simţea ritmul grăbit al unei vieţi culturale şi spirituale… Mai repede, mai repede! În sfârşit, iată Nevski, Bolşaia Morskaia, iată şi fundacul Kovenski, unde locuise el pe vremuri cu colegii lui studenţi, iată cerul iubit şi cenuşiu, din care se cerne o ploaie măruntă, iată birjarii uzi…

— Ivan Andreici! îl strigă cineva din odaia vecină. Sunteţi acasă?

— Sunt! răspunse Laevski. Ce doreşti?

— Am venit cu hârtiile.

Laevski se ridică alene. I se învârtea capul. Căscând şi lipăindu-şi papucii, trecu în odaia de alături. În stradă, la fereastra deschisă, unul dintre tinerii lui subalterni aşeza pe pervaz hârtiile oficiale.

— Îndată, drăguţă, zise Laevski cu blândeţe şi se duse să-şi caute călimara. Când se întoarse, iscăli hârtiile fără să le citească şi zise: Tare-i cald!

— Da… Astăzi veniţi?

— Nu cred… Nu mă simt tocmai bine. Spune-i, drăguţă, lui Şeşkovski că o să trec pe la el după-amiază.

Funcţionarul plecă. Laevski se întinse iarăşi pe divan şi iarăşi începu să se gândească:

„Prin urmare, trebuie să le socotesc şi să le cumpănesc toate. Înainte de a pleca, trebuie să-mi plătesc datoriile, care se ridică la vreo două mii de ruble. Bani n-am… Dar asta n-are importanţă. O parte o s-o plătesc cumva acum, iar restul o să-l trimit mai târziu de la Petersburg. Problema cea mai grea e Nadejda Fiodorovna… În primul rând, trebuie să lămurim raporturile dintre noi… Asta-i.” Ceva mai târziu, îşi spunea: „Oare n-ar fi mai bine să mă duc la Samoilenko şi să-i cer sfatul?” „Aş putea să mă duc, îşi răspundea. Dar ce folos aş

avea din asta? Iar o să încep a vorbi despre budoare, despre femei, despre ce e cinstit şi ce nu e cinstit. La naiba, ce rost mai pot avea discuţiile despre ce e cinstit şi ce nu e cinstit, dacă trebuie, şi încă repede, să-mi salvez viaţa, dacă mă înăbuş în această captivitate blestemată, unde-s sortit pieirii?… La urma urmei, trebuie să înţeleg, o dată pentru totdeauna, că a continua o viaţă ca asta e o laşitate şi o barbarie, faţă de care toate celelalte sunt fleacuri şi meschinării. Nu-mi rămâne decât să evadez! mormăia el, ridicându-se şi aşezându-se pe divan. Să evadez!”

Ţărmul pustiu, arşiţa nepotolită şi monotonia munţilor fumurii cu reflexe violete, veşnic neschimbători şi muţi, veşnic singuratici, îl predispuneau la melancolie şi, pe cât se pare, îl adormeau şi-l furau. Poate că era foarte inteligent, talentat şi din cale-afară de cinstit. Poate că, dacă n-ar fi fost înconjurat din toate părţile de munţi şi de mare, ar fi ajuns conducător de seamă în zemstvă, bărbat de stat, orator, publicist sau erou. Cine ştie? Şi dacă-i aşa, atunci n-ar fi de-a dreptul o prostie să-ţi baţi capul, discutând dacă e cinstită sau nu fapta unui om talentat şi folositor societăţii, muzicant sau pictor, de pildă, care, ca să evadeze din captivitate, sparge zidul, înşelându-şi în felul acesta temnicerii? Într-o situaţie ca asta, orice ar face omul acela ar fi cinstit.

La orele două, Laevski şi Nadejda Fiodorovna se aşezară la masă. Când bucătăreasa le servi supa de roşii cu orez, Laevski bombăni:

— În fiecare zi acelaşi lucru! De ce n-aţi făcut o ciorbă de varză?

— Nu este varză.

— Ciudat. Şi la Samoilenko şi la Maria Konstantinovna se găteşte ciorbă de varză, numai eu nu ştiu de ce-s obligat să mănânc bragă îndulcită! Nu-i bine aşa, drăguţă.

Înainte, niciun prânz nu trecea fără mofturi şi fără scene, cum se întâmplă, de obicei, la cele mai multe case. Dar de când Laevski ajunsese la convingerea că n-o mai iubea pe Nadejda Fiodorovna, îşi dădea osteneala să-i cedeze în toate, îi vorbea blând şi delicat, îi zâmbea şi-i spunea „drăguţă”.

— Supa de astăzi are un gust de lemn-dulce, zise el, zâmbind. Încerca să pară prietenos, dar nu se putu stăpâni să nu adauge: În casa asta nimeni n-are grijă de gospodărie… Dacă eşti chiar atât de bolnavă sau atât de ocupată cu lectura, atunci, uite, o să mă ocup eu de bucătărie!

Altădată, Nadejda Fiodorovna i-ar fi răspuns: „N-ai decât”, sau: „După cum văd, ai vrea să faci din mine o bucătăreasă”. Acum însă, îi aruncă doar o privire sfioasă şi se înroşi.

— Ei, cum te simţi astăzi? o întrebă el cu blândeţe.

— Binişor. Puţin cam slăbită…

— Trebuie să te menajezi, drăguţă. Sunt foarte îngrijorat de sănătatea ta.

Nadejda Fiodorovna era bolnavă, Samoilenko pretindea că are friguri intermitente şi-i dădea mereu chinină. Alt doctor, Ustimovici, un bărbat înalt, uscăţiv şi ursuz, care toată ziua stătea acasă, iar seara se plimba alene pe faleză, cu mâinile la spate, cu bastonul lipit de spinare şi tuşind tot timpul, era de părere că avea o boală femeiască şi-i prescrisese comprese calde. Pe vremuri, când Laevski era îndrăgostit, boala Nadejdei Fiodorovna îi făcea milă şi-l înspăimânta, acum însă i se părea o simplă prefăcătorie. Faţa ei palidă şi adormită, privirea moleşită şi căscaturile de după fiecare acces de friguri, precum şi faptul că în timpul accesului zăcea în pat, acoperită cu pătura şi părea mai degrabă băiat decât femeie, iar în odaie era cald şi aer îmbâcsit – toate, după părerea lui, erau făcute să distrugă orice iluzie şi constituiau un adevărat protest împotriva dragostei şi a căsătoriei.

Ca felul al doilea li se servi, lui Laevski spanac cu ouă răscoapte, iar Nadejdei Fiodorovna, fiind bolnavă, o cremă cu lapte. Când Nadejda, cu un aer îngrijorat, atinse mai întâi crema cu linguriţa, apoi începu s-o mănânce alene odată cu laptele, auzind-o cum înghiţea, pe Laevski îl cuprinse o ură atât de cumplită, încât simţi furnicături până în creştetul capului. Îşi dădea seama că un sentiment ca acesta ar fi fost jignitor chiar şi pentru un câine, şi totuşi nu-i era necaz pe el, ci pe Nadejda Fiodorovna, care i-l provoca, şi i se părea că înţelege acum de ce amanţii îşi ucid uneori amantele. Fără îndoială că el n-ar fi în stare să ucidă, dar dacă s-ar nimeri să fie jurat, l-ar achita pe ucigaş.

— Merci, drăguţă, zise el, după ce terminase masa, apoi o sărută pe frunte.

Întorcându-se în biroul lui, Laevski se plimbă vreo cinci minute din colţ în colţ, trăgând cu coada ochiului la cizme, apoi se lăsă pe divan bombănind:

— Da, să evadez, să evadez! Să lămuresc întâi raporturile dintre noi, şi pe urmă să evadez!

Se întinse pe divan şi iarăşi îi trecu prin minte că n-ar fi exclus ca soţul Nadejdei Fiodorovna să fi murit din vina lui.

„A învinui pe cineva că s-a îndrăgostit sau că s-a vindecat de dragoste e o adevărată prostie, încerca el să se convingă, stând culcat şi ridicându-şi picioarele ca să-şi încalţe cizmele. Dragostea şi ura nu sunt în puterea noastră. Iar în ce-l priveşte pe bărbatul Nadejdei, s-ar putea ca, indirect, să fi contribuit şi eu la moartea lui, cu toate că iarăşi mă întreb şi zic: sunt eu vinovat că m-am îndrăgostit de nevasta lui şi ea de mine?”

Apoi Laevski se ridică şi, după ce-şi găsi chipiul, plecă la colegul lui de birou Şeşkovski, unde slujbaşii se adunau în fiecare zi să joace vint şi să bea bere rece.

„Din cauza şovăielii mele, am ajuns să semăn cu Hamlet, îşi zicea Laevski pe drum. Cât de adevărat l-a prins Shakespeare! Cât de adevărat!”

III

Pe de o parte ca să nu i se urască, iar pe de alta gândindu-se la situaţia vizitatorilor nou-veniţi şi fără familie care, din lipsa unui hotel în oraş, n-aveau unde să mănânce, Samoilenko deschisese la el acasă un fel de *table d'hôte*. În vara aceea, luau masa la el doi vilegiaturişti: un tânăr zoolog, von Koren, care venea în fiecare an la Marea Neagră să studieze embriologia meduzelor, şi diaconul Pobedov, abia ieşit de pe băncile seminarului şi detaşat în orăşel în locul diaconului celui bătrân, plecat să-şi caute de sănătate. Fiecare dintre ei plătea câte 12 ruble pe lună pentru prânz şi masa de seară şi Samoilenko le ceruse să-şi dea cuvântul de onoare că, la prânz, vor veni regulat la ora două.

De obicei, cel dintâi sosea von Koren. Se aşeza tăcut în salon, lua de pe masă albumul şi începea să cerceteze cu atenţie fotografiile şterse ale unor bărbaţi necunoscuţi, cu pantaloni largi şi cu jobenuri pe cap şi pe ale unor cucoane cu crinoline şi bonete. Samoilenko nu-i ţinea minte decât pe unii, iar despre cei pe care-i uitase spunea, oftând: „A fost un om extraordinar, de o inteligenţă excepţională!" După ce termina de cercetat albumul, von Koren lua pistolul de pe etajeră şi, închizându-şi ochiul stâng, ţintea îndelung portretul contelui Voronţov sau se aşeza înaintea oglinzii şi începea să-şi studieze faţa smeadă, fruntea înaltă, părul întunecat şi creţ ca de negru, cămaşa de stambă de culoare închisă cu flori mari, care semăna cu un covor persan şi brâul lat de piele, care-i ţinea loc de vestă. Şi nu ştiu dacă nu-i făcea mai multă plăcere să se cerceteze pe sine însuşi decât fotografiile sau decât pistolul frumos montat. Era încântat şi de faţa lui, şi de bărbuţa lui frumos tuşinată, şi de umerii laţi – dovadă netăgăduită că era bine făcut şi că se bucura de o sănătate înfloritoare. Era încântat şi de costumul lui elegant, începând cu cravata potrivită la cămaşă şi terminând cu ghetele.

În timp ce von Koren cerceta albumul sau stătea în faţa oglinzii, Samoilenko, fără haină şi fără vestă, cu pieptul gol şi asudat, se agita nervos când în bucătărie, când în săliţă, când în jurul meselor. Pregătea fie o salată, fie un sos, sau tăia carnea, castraveţii şi ceapa pentru supă şi, în timp ce le făcea toate acestea, holba ochii duşmănoşi la ordonanţa care-i dădea ajutor, ameninţându-l când cu cuţitul, când cu lingura.

— Dă-mi oţetul! poruncea el. Te pomeneşti că mi-ai dat untdelemn în loc de oţet! striga, bătând din picioare. Unde te-ai dus, dobitocule?

— Să aduc untdelemnul, Excelenţa Voastră, răspundea ordonanţa, năucit, cu glas piţigăiat şi spart.

— Mai repede! E în dulap. Şi vezi de-i spune Dariei să mai pună mărar în borcanul cu castraveţi. Mărar, auzi? Să acoperi smântâna, gură-cască ce eşti, că intră muştele!

Toată casa răsuna de strigătele lui. Cu zece sau cincisprezece minute înainte de ora două, apărea şi diaconul – un tânăr de vreo 22 de ani, slăbănog, cu părul lung, fără barbă şi abia cu o umbră de mustăcioară. După ce intra în salon, se închina la icoană, zâmbea şi-i întindea mâna lui von Koren.

— Bună ziua, îi răspundea zoologul cu răceală. Unde-ai fost?

— Pe chei, am pescuit guvizi.

— Se putea altfel?… Sunt convins, diacone, că dumneata n-ai să te prăpădeşti niciodată muncind.

— De ce vorbeşti aşa? Doar munca nu-i urs, să fugă în pădure, îi răspundea diaconul, zâmbind şi vârându-şi mâinile în buzunarele adânci ale antereului alb.

— N-are cine să te bată! ofta zoologul.

Mai treceau aşa încă vreo cincisprezece-douăzeci de minute, însă nimeni nu-i chema la masă. Cei doi auzeau mereu şi ordonanţa bocănind cu cizmele şi alergând din săliţă în bucătărie şi îndărăt şi pe Samoilenko strigând:

— Pune-o pe masă! Unde-o bagi? Mai spal-o o dată!

Flămânzi, diaconul şi von Koren începeau să bată cu tocurile în podea, arătându-şi nerăbdarea ca spectatorii la teatru. În sfârşit, uşa se deschidea şi ordonanţa, istovit, îi anunţa: „Masa e gata!” În sufragerie îi aştepta Samoilenko, mânios, stacojiu şi înfierbântat de căldura de la bucătărie. După ce le arunca o privire furioasă, ridica încet capacul castronului şi cu aer de spaimă întipărit pe faţă, le umplea farfuriile cu supă. Şi numai după ce se convingea că amândoi mâncau cu poftă şi că supa le era pe plac, se aşeza şi el în fotoliul cel adânc, răsufla uşurat şi obrazul lui căpăta un aer galeş şi dulceag… Îşi turna fără grabă un păhăruţ cu votcă şi închina:

— În sănătatea tinerei generaţii!

După discuţia cu Laevski, cu toată buna lui dispoziţie, Samoilenko simţea în adâncul sufletului un fel de apăsare, care ţinea de dimineaţă şi până la prânz. Îi era milă de prietenul lui şi ar fi vrut să-l ajute cumva. După ce-şi goli păhăruţul, înainte de a începe să-şi mănânce supa, oftă şi zise:

— L-am văzut astăzi pe Vanea Laevski. Duce o viaţă grea, săracul. Stă prost în ce priveşte starea materială, dar ce e mai grav e că l-a dat gata psihologia. Păcat de băiatul ăsta.

— Ba, numai pe el nu-l plâng! sări von Koren. Dacă domnişorul acesta drăguţ ar fi gata să se înece, l-aş împinge în apă cu bastonul: „Haide, frăţioare, îneacă-te mai repede!”…

— Nu-i adevărat. N-ai face una ca asta.

— De ce crezi că n-aş face-o? şi zoologul ridică din umeri. Şi eu sunt în stare să fac o faptă bună, nu numai tu.

— Oare a ajuta pe un om să se înece e o faptă bună? întrebă diaconul şi începu să râdă.

— Când e vorba de unul ca Laevski, fără îndoială.

— Mi se pare că în supa asta lipseşte ceva… zise Samoilenko, încercând să schimbe vorba.

— Incontestabil că Laevski e tot atât de dăunător şi de primejdios pentru societate ca şi microbul holerei, urmă von Koren. A-l îneca ar fi o acţiune lăudabilă.

— Nu-ţi face cinste să vorbeşti aşa despre aproapele tău. Spune, de ce-l urăşti?

— Nu vorbi prostii, doctore. A urî şi a dispreţui un microb ar fi o dobitocie, iar a considera cu orice preţ ca fiind aproapele tău pe primul individ care-ţi iese în cale – foarte mulţumesc! – înseamnă să nu mai judeci, să părăseşti atitudinea justă pe care eşti dator s-o ai faţă de oameni – într-un cuvânt, să te speli pe mâini! Despre Laevski al tău, îl consider ca pe un ticălos şi nu-i ascund lucrul acesta, dimpotrivă, mă port cu el aşa cum te porţi cu un ticălos. Dar dacă tu îl consideri ca fiind aproapele tău, n-ai decât să-l şi săruţi! Şi încă ceva: dacă îl consideri ca fiind aproapele tău, înseamnă că ai şi faţă de el aceeaşi atitudine pe care o ai faţă de mine şi de diacon, adică niciuna. De altfel, aşa eşti tu, indiferent faţă de toată lumea.

— Bine-bine, dar chiar să-l faci ticălos! bombăni Samoilenko, făcând o strâmbătură de dispreţ. E un lucru aşa de urât, încât nici nu ştiu cum să-l calific!

— Pe om îl judeci după faptele lui, urmă von Koren. Acum, vezi şi dumneata, diacone… cu dumneata vorbesc. Activitatea domnului Laevski o ai înaintea ochilor ca pe o nesfârşită gramotă chinezească, aşa că poţi s-o urmăreşti de la un capăt la celălalt. Ce a făcut dumnealui în cei doi ani de când e aici? Să numărăm pe degete. Mai întâi, i-a învăţat pe cetăţenii orăşelului să joace vint. Acum doi ani, jocul acesta de cărţi era cu totul necunoscut, azi îl joacă toată lumea de dimineaţă şi până seara, chiar şi femeile şi copiii. Al doilea, a obişnuit lumea de la noi cu berea, pe care de asemenea n-o cunoştea. Tot lui îi datorează cetăţenii şi vastele lor cunoştinţe în ce priveşte diferitele feluri de votcă, încât astăzi pot să deosebească cu ochii închişi votca lui Koşelev de votca nr. 21 a lui Smirnov. Al treilea: mai înainte, bărbaţii noştri trăiau cu femeile altora într-ascuns, din aceleaşi motive pentru care hoţii fură pe ascuns şi nu pe faţă. Adulterul era considerat ca un lucru atât de ruşinos, încât oamenii se fereau să-l scoată în

văzul tuturor. Ei bine, în privinţa asta Laevski e un pionier: trăieşte pe faţă cu nevasta altuia. Al patrulea…

Von Koren îşi goli repede farfuria cu supă şi i-o întinse ordonanţei.

— Eu am înţeles câte parale face Laevski chiar din prima lună când l-am cunoscut, urmă el, adresându-i-se diaconului. Am sosit amândoi în oraş cam în acelaşi timp. Indivizilor de teapa lui le plac grozav prietenia, apropierea, solidaritatea şi altele de felul acesta, pentru că mereu au nevoie de câte cineva pentru o partidă de vint, pentru un chef, pentru un aperitiv. Afară de asta mai sunt şi buni de gură, aşa că trebuie să aibă cine-i asculta. Ne-am împrietenit, adică el era cel care bătea drumul până la mine în fiecare zi, mă încurca de la treburile mele şi-mi făcea confidenţe în legătură cu ţiitoarea dumisale. Chiar de la început m-a surprins nemaipomenita lui lipsă de sinceritate care, pur şi simplu, îmi întorcea stomacul pe dos. În calitatea mea de prieten, îl ţineam de rău că bea prea mult, că ducea o viaţă care-i depăşea veniturile, că făcea datorii, că lenevea şi nu citea deloc, că aproape n-avea cultură, că nu ştia mai nimic şi aşa mai departe. La toate observaţiile mele, el nu făcea decât să zâmbească cu amărăciune, să ofteze şi să-mi răspundă: „Sunt un ratat, un om de prisos”, sau: „Ce pretenţie poţi avea de la noi, rămăşiţele iobăgiei?” sau: „Degenerăm…” Alteori începea să îndruge un adevărat galimatias despre Oneghin, Peciorin, Cain al lui Byron, Bazarov, despre care zicea că sunt „părinţii noştri trupeşti şi sufleteşti”. Înţelegi? Că adică nu-i el de vină că plicurile oficiale stau cu săptămânile nedesfăcute, că bea şi că învaţă şi pe alţii să bea: vinovaţi sunt Oneghin, Peciorin şi Turgheniev, care au inventat pe omul ratat şi de prisos. Că adică, vezi dumneata, pricina acestei neruşinări şi destrăbălări nu e în el însuşi, ci undeva în afară de el, în spaţiu… Şi pe urmă – închipuie-ţi şmecherie! – nu numai el e desfrânat, mincinos şi josnic, dar şi noi… „noi, cei din deceniul al nouălea”, „noi, lepădăturile secătuite şi cu nervii zdruncinaţi ale regimului iobag”, „pe noi ne-a mutilat civilizaţia”… Într-un cuvânt, trebuie să înţelegem că un om atât de mare ca Laevski, e mare chiar şi în decăderea lui, că desfrâul, incultura şi josnicia lui sunt fenomene firești şi epocale, consfinţite de necesitate, că pricinile care le determină sunt de proporţii cosmice şi că ar trebui să aprindem o candelă înaintea lui, deoarece e victima timpului, a spiritului vremii, a eredităţii şi aşa mai departe. Ascultându-l, toţi funcţionarii şi toate cucoanele căscau gura şi mult timp nici eu nu mi-am putut da seama dacă aveam de-a face cu un cinic sau cu un mare şarlatan. Indivizi ca el, în aparenţă intelectuali, cu oarecare educaţie, dar care vorbesc cam prea mult despre

nobleţea lor personală, se pricep de minune să pozeze în oameni grozav de complicaţi.

— Sfârşeşte odată! izbucni Samoilenko. Nu permit ca în faţa mea să se vorbească de rău despre unul dintre oamenii dintre cei mai nobili!

— Nu mă întrerupe, Alexandr Davidici, îi răspunse von Koren, cu răceală. Uite, termin îndată. Laevski nu e o fiinţă chiar atât de complicată. Iată aspectul lui moral: dimineaţa – pantofii, baia şi cafeaua. După aceea, până la prânz: pantofii, plimbarea şi discuţiile. La orele două: pantofii, dejunul şi vinul, la cinci baia, ceaiul şi vinul, apoi vintul şi palavrele. La zece masa de seară şi vinul, iar după miezul nopţii somnul şi femeia. Viaţa lui e închisă în programul acesta limitat ca oul în coaja lui. Fie că umblă, fie că stă pe loc, fie că e înfuriat, că scrie sau se bucură, totul, la el, se rezumă la vin, cărţi de joc, pantofi şi femeie. Femeia joacă un rol fatal şi precumpănitor în viaţa lui. El însuşi îmi povestea că la treisprezece ani era deja îndrăgostit, iar în timp ce era student în primul an a trăit cu o doamnă, care a avut asupra lui o influenţă binefăcătoare şi căreia îi datorează cunoştinţele lui în ale muzicii. În anul al doilea a răscumpărat o prostituată de la un bordel şi a ridicat-o la nivelul lui, cu alte cuvinte a făcut-o amanta lui oficială. După ce a trăit cu el vreo şase luni, fata a fugit îndărăt la patroană şi această fugă i-a pricinuit nesfârşite chinuri sufleteşti. A suferit atât de mult bietul băiat, încât a fost nevoit să părăsească universitatea şi să stea doi ani încheiaţi acasă, fără să facă nimic. Dar s-a nimerit ca şi asta să-i fie de folos. Stând acasă, s-a încurcat cu o văduvă, care l-a sfătuit să se lase de drept şi să se înscrie la litere. Zis şi făcut. După ce a terminat universitatea, s-a îndrăgostit ca un nebun de actuala lui… cum să-i zic? care era măritată, aşa că a fost nevoit să fugă cu ea aici, în Caucaz, cum s-ar zice în căutare de idealuri… Dar parcă văd că mâine-poimâine n-o s-o mai iubească şi o s-o şteargă îndărăt la Petersburg, în căutarea altor idealuri!

— De unde ştii? mormăi Samoilenko, uitându-se înciudat la zoolog. Mai bine mănâncă şi taci.

Li se servea acum rasol de chefali cu sos polonez. Samoilenko aşeză câte un chefal întreg în farfuria fiecăruia din cei doi pensionari şi tot cu mâna lui le servi şi sosul. Trecură câteva minute în tăcere.

— Femeia joacă un rol esenţial în viaţa fiecărui bărbat, începu diaconul. N-ai ce-i face.

— Da, dar depinde în ce măsură. Pentru fiecare dintre noi femeia este mamă, soră, soţie sau prietenă. Dar pentru Laevski, e numai amantă. Pentru el, femeia, adică concubinajul cu

femeia, e fericirea şi e scopul vieţii. Dacă e vesel, dacă e trist, dacă e plictisit sau i-e silă de viaţă, femeia e de vină. Dacă se aprind zorii unei vieţi noi, dacă se ivesc noi idealuri – pricina e tot femeia… Nu-i plac decât cărţile şi tablourile al căror subiect e femeia. Epoca noastră, după părerea lui, e mai rea chiar decât cea din deceniile al cincilea şi al şaptelea, şi asta numai pentru că nu ne pricepem să ne dăruim până la uitarea de sine patimii şi extazului amoros. Creierul acestor indivizi senzuali are fără îndoială o excrescenţă, un fel de sarcom, care, apăsând asupra lui, îi dirijează tot psihicul. Urmăreşte-l, de curiozitate, pe Laevski când se află undeva, în societate. Ai să vezi că dacă se discută o problemă de ordin general, despre celulă, de pildă, sau despre instinct, dumnealui stă deoparte, tace şi nici măcar nu ascultă. Îşi ia un aer languros şi decepţionat, de parcă totul ar fi banal şi meschin. Dar e destul să iei vorba de femele şi de masculi, să spui, de pildă, că la păianjeni femela, după ce e fecundată, îşi mănâncă bărbatul, pentru ca ochii să i se aprindă de interes, faţa să i se lumineze – într-un cuvânt, omul nostru se trezeşte la viaţă! Toate gândurile lui, oricât ar fi de nobile, de înălţătoare sau de banale, se îndreaptă veşnic spre acelaşi punct. Dacă mergi cu el pe stradă şi întâlneşti, să zicem, un măgar, te întreabă: „Ascultă, dragă, oare ce ar ieşi dacă am încrucişa un măgar cu o cămilă?” Dar visele lui! Ţi-a povestit vreodată ce visează? Să te cruceşti, nu alta! Ori că se însoară cu luna, ori că e chemat la poliţie, unde i se porunceşte să facă dragoste cu o chitară…

Diaconul izbucni în hohote de râs, iar Samoilenko se încruntă şi, ca să nu râdă, îşi luă un aer furios. Dar nu se putu stăpâni şi începu şi el să râdă în gura mare.

— Astea-s numai scornituri! zicea, ştergându-şi lacrimile. Pe cinstea mea că-s scornituri!

IV

Diaconul era un om care râdea foarte uşor. Pentru orice fleac râdea până îl apucau junghiurile în coastă şi nu mai putea. Ai fi zis că-i plăcea să stea printre oameni numai pentru că aveau părţile lor ridicole şi li se puteau da porecle amuzante. Lui Samoilenko îi spunea tarantulă, ordonanţei lui, răţoi, şi a fost entuziasmat când, într-o zi, von Koren i-a făcut pe Laevski şi pe Nadejda Fiodorovna macaci. Se uita cu nesaţ la faţa oamenilor, îi asculta fără să clipească şi vedeai bine cum i se umplu ochii de râs şi i se încreţeşte obrazul, în aşteptarea clipei când va putea să izbucnească în voie.

— E un tip pervers şi stricat, urmă zoologul, iar diaconul nu-şi mai lua ochii de la el, aşteptând alte vorbe de haz. Rar i se poate întâmpla cuiva să dea peste asemenea nulităţi! Ca fizic e bicisnic, slăbănog şi îmbătrânit, iar ca intelect, nu se deosebeşte prin nimic de o jupânească grasă, care nu face altceva decât să se îndoape, să bea, să doarmă în puf şi să trăiască cu vizitiul ei.

Diaconul izbucni din nou în râs.

— Nu mai râde, diacone! zise von Koren. La urma urmei, e o prostie. N-aş fi dat nicio atenţie faptului că Laevski e o nulitate, urmă el, după ce diaconul încetă de a mai râde, şi nici nu l-aş lua în seamă, dacă n-ar fi atât de dăunător şi de primejdios. E dăunător în primul rând pentru că are succes la femei şi, în felul acesta, s-ar putea să lase urmaşi. Cu alte cuvinte, să dăruiască omenirii o duzină de Laevski, tot atât de bicisnici şi de detracaţi ca şi el. În al doilea rând, e peste măsură de contagios. V-am spus chestia cu vintul şi cu berea. Ei bine, peste un an sau doi, vintul şi berea or să cucerească întreg litoralul Caucazului! Ştiţi, fără îndoială, cât de mult preţuieşte masa, şi mai ales pătura mijlocie, pe intelectualii cu studii universitare, cât le admiră purtările nobile şi vorbirea frumoasă, literară. Orice ticăloşie ar face Laevski, toţi vor crede că aşa e bine, că aşa trebuie să fie, deoarece e un intelectual, un om cu studii universitare şi cu principii liberale. Afară de asta, mai e şi un ratat, un om de prisos, un neurastenic, o victimă a timpului său, ceea ce înseamnă că i se poate permite orice. E băiat bun, om de inimă, care nu rămâne străin faţă de slăbiciunile omeneşti. Cu el te poţi înţelege uşor, e blând, e drăguţ, nu-i mândru, poţi să stai cu el la un pahar cu vin, să vorbeşti porcării, să bârfeşti… Mulţimile, totdeauna înclinate spre antropomorfism în religie ca şi în morală, iubesc de preferinţă zeii care au aceleaşi slăbiciuni ca şi ei. Judecaţi acum şi voi cât de vast e câmpul pe care îl are la dispoziţie ca să răspândească molima! Afară de asta, e actor destul de bun şi

ipocrit destul de îndemânatic, ca să ştie foarte bine ce are de făcut. Să luăm, de pildă, tertipurile şi scamatoriile de care uzează când e vorba de civilizaţie. La drept vorbind, habar nu are ce e aceea civilizaţie, şi totuşi îl auzi mereu spunând: „Doamne, cât ne-a pocit pe noi civilizaţia! Cât îi invidiez pe sălbaticii aceştia, pe aceşti copii ai naturii, care nu ştiu ce e civilizaţia!” Vrea să spună că, adică, a fost şi el, şi cu tot sufletul, devotat civilizaţiei cândva, pe vremuri, că a slujit-o, că a pătruns-o, dar că până la urmă l-a obosit, l-a dezamăgit şi l-a înşelat. Că e un fel de Faust, un alt doilea Tolstoi… Iar pe Schopenhauer şi pe Spencer îi tratează ca pe nişte băieţandri şi-i bate pe umăr, părinteşte: ei, cum merg treburile, frate Spencer? Bineînţeles că nu l-a citit pe Spencer, dar e aşa de drăguţ când, cu o ironie uşoară şi ca din treacăt, spune despre prietena lui: „Mă rog, dumneaei l-a citit pe Spencer!” Şi toată lumea îl ascultă şi nimeni nu vrea să înţeleagă că şarlatanul acesta nu numai că nu are dreptul să vorbească despre Spencer pe tonul acesta, dar nici măcar să-i sărute tălpile! A căuta să sapi civilizaţia din temelie, să subminezi reputaţia unor oameni cu autoritate recunoscută, să le profanezi altarul, să-i împroşti cu noroi şi să faci glume pe socoteala lor, numai şi numai ca să-ţi îndreptăţeşti şi să-ţi ascunzi neputinţa şi sărăcia ta morală – asta nu poate s-o facă decât o bestie abjectă, josnică şi peste măsură egoistă!

— Nu înţeleg, Kolea, ce ceri de la dânsul, zise Samoilenko, uitându-se la zoolog, de data asta încurcat, nu înciudat. E şi el un om ca toţi oamenii. Bineînţeles că-şi are păcatele lui, dar nu uita că s-a situat la nivelul ideilor moderne, că e slujbaş şi că e folositor patriei. Acum zece ani, aveam aici un agent, un bătrânel de o inteligenţă excepţională… Şi el zicea aşa…

— Destul, destul! îl întrerupse zoologul. Zici că e slujbaş? Dar te-ai întrebat vreodată cum îşi face el slujba? Mă rog, s-a schimbat ceva în bine, avem rânduieli mai bune, funcţionarii sunt mai conştiincioşi, mai cinstiţi şi mai politicoşi numai pentru că a venit el aici? Dimpotrivă, cu autoritatea lui de intelectual cu studii universitare, n-a făcut altceva decât să legalizeze, ca să zic aşa, destrăbălarea lor. O singură dată e conştiincios şi el: la douăzeci ale lunii, când se duce să-şi încaseze leafa. Încolo, îşi târşeşte toată ziua pantofii prin casă şi încearcă să-şi ia nişte aere, de parcă i-ar face un mare hatâr guvernului rus că a venit aici, în Caucaz! Nu, Alexandr Davidîci, nu-i mai lua apărarea. N-ai dreptate, de la început şi până la sfârşit. Dacă într-adevăr ai ţine la el şi l-ai considera ca pe aproapele tău, n-ai rămâne nepăsător faţă de slăbiciunile lui, nu te-ai acomoda cu ele, ci, pentru binele lui, ai căuta să-l faci inofensiv.

— Cum asta?

— Foarte simplu: să-l faci inofensiv. Dar cum individul e incapabil să se îndrepte, nu-ţi rămâne decât o singură posibilitate de a-l face inofensiv…

Von Koren îşi trecu degetul în jurul gâtului, apoi, adăugă:

— Sau, eventual, să-l îneci… În interesul omenirii, şi chiar în propriul lor interes, asemenea oameni trebuie stârpiţi. Fără doar şi poate.

— Ce spui?! îngăimă Samoilenko, ridicându-se în picioare şi uitându-se cu mirare la faţa liniştită şi rece a zoologului. Dumneata înţelegi ce spune, diacone? Ascultă, zoologule, eşti în toate minţile?

— Eu nu pretind să i se aplice numaidecât pedeapsa capitală, îi răspunse von Koren. Dacă s-o dovedi că nu foloseşte la nimic, atunci căutaţi altceva. Dacă nu ne e permis să-l stârpim, atunci izolaţi-l, depersonalizaţi-l, trimiteţi-l la muncă obştească…

— Ce tot îndrugi? se înspăimântă Samoilenko. Cu piper, drăguţă, cu piper! strigă el cu disperare, observând că diaconul mânca dovleceii umpluţi fără piper. Tocmai tu, care eşti atât de inteligent, tocmai tu vorbeşti aşa? Să-l trimitem la muncă obştească pe prietenul nostru, un om aşa de mândru şi de cult!

— Dacă e mândru şi se împotriveşte, să-l punem în lanţuri!

Samoilenko nu mai putea îngăima o vorbă. Îşi frământa doar degetele. Diaconul se uită la faţa lui descumpănită, într-adevăr comică, şi izbucni în hohote de râs.

— Să nu mai vorbim despre asta, zise zoologul. Dar nu uita un lucru, Alexandr Davidîci: că selecţia speciei şi lupta pentru existenţă îi punea cândva la adăpost pe oamenii primitivi de indivizi de teapa lui Laevski. Însă, datorită faptului că civilizaţia din zilele noastre a lăsat-o mai domol în ce priveşte selecţia şi lupta pentru existenţă, nouă ne revine sarcina de a ne îngriji să stârpim pe cei bicisnici şi inutili. Altminteri, dacă specimene de felul lui Laevski vor fi lăsate să se înmulţească în voie, civilizaţia va fi sortită pieirii şi omenirea va degenera cu totul şi vina o s-o purtăm noi.

— Apoi, dacă-i vorba să ne apucăm de spânzurat şi de înecat oamenii, zise Samoilenko, atunci ducă-se dracului şi civilizaţia ta, şi omenirea! La naiba! Să-ţi spun ceva: eşti un om foarte erudit şi de o inteligenţă excepţională, eşti mândria patriei, dar te-au stricat nemţii. Da, nemţii! Nemţii!

De când părăsise Dreptul, unde studiase medicina, Samoilenko aproape că nu mai văzuse nemţi şi nu mai citise nicio carte nemţească. Totuşi avea convingerea că tot răul, în ştiinţă ca şi în politică, nu venea decât de la nemţi. Ce-l făcuse să aibă această părere nu ştia nici el, însă o susţinea cu tărie.

— Da, nemţii! repetă el. Hai să luăm ceaiul…

Se ridicară câteşitrei şi, luându-şi pălăriile, trecură în grădiniţă, unde se instalară la umbra perilor, a castanilor şi a arţarilor palizi. Zoologul şi diaconul se aşezară pe bancă, lângă masă, iar Samoilenko se lăsă într-un fotoliu împletit, cu spetează largă şi odihnitoare. Ordonanţa aduse samovarul, dulceaţa şi o sticlă cu sirop.

Era foarte cald, să fi fost cel puţin treizeci de grade la umbră. Aerul încins părea încremenit şi o aţă de păianjen, lungă, atârna nemişcată din castan până la pământ.

Diaconul luă de jos chitara, care era totdeauna pe aproape, o acordă şi începu să cânte cu glas subţirel: „Flăcăii seminarişti stau în faţa cârciumii…” Dar tăcu numaidecât, de căldură pesemne, îşi şterse năduşeala de pe frunte şi îşi ridică ochii în sus, spre cerul albastru şi fierbinte. Samoilenko aţipise: arşiţa, liniştea şi toropeala dulce de după masă, care pusese repede stăpânire pe tot trupul lui, îl moleşiseră şi-l ameţiseră. Braţele îi căzură, ochii i se făcură mici, capul i se lăsă pe piept. Se uită la von Koren şi la diacon cu o privire galeşă şi înduioşată şi îngăimă:

— Tânăra generaţie… Luceafărul ştiinţei şi făclia bisericii… Te pomeneşti că aliluia ăsta cu poale lungi ajunge mitropolit şi o să trebuiască să-i pupăm mânuţa… De… să-l ajute Dumnezeu!…

Curând începu să sforăie. Von Koren şi diaconul îşi băură ceaiul şi ieşiră în stradă.

— Iar te duci pe chei să pescuieşti guvizi? întrebă zoologul.

— Nu, e prea cald.

— Atunci, vino la mine, să mă ajuţi să fac un pachet şi să-mi transcrii ceva. Cu ocazia asta, o să discutăm cu ce ai putea să te ocupi. Trebuie să munceşti, diacone, nu se mai poate aşa!

— Vorbele dumitale sunt pline de adevăr şi de logică, îi răspunse diaconul. Dar lenea mea îşi are explicaţia în împrejurările în care mă aflu. Ştii şi dumneata, fără îndoială, că nesiguranţa contribuie într-o mare măsură la starea de apatie. Şi numai Dumnezeu ştie dacă m-au trimis aici pentru câtva timp sau definitiv. Stau în târgul ăsta fără niciun rost, iar diaconiţa mea lâncezeşte acasă la taică-su şi moare de urât. Unde mai pui că parcă mi-au dospit şi creierii de-atâta căldură!

— Astea-s fleacuri! zise zoologul. Te poţi deprinde cu căldura, aşa cum te poţi deprinde şi fără diaconiţă. Nu-i bine să se răsfeţe omul, diacone! Trebuie să fii stăpân pe tine însuţi…

V

Într-o dimineaţă, Nadejda Fiodorovna plecă să se scalde în mare. În urma ei venea Olga, bucătăreasa, ducând un urcior, un lighean de aramă, cearşafuri şi un burete de cauciuc. În rada portului ancoraseră două vapoare necunoscute. Cu coşurile albe şi murdare, păreau a fi două cargoboturi străine. Câţiva bărbaţi, în haine albe şi cu pantofi albi, umblau pe chei şi strigau nu ştiu ce în franţuzeşte, iar alţii le răspundeau de pe vapoare. La bisericuţa oraşului clopotele trăgeau de zor.

„Azi e duminică!" îşi aminti cu plăcere Nadejda Fiodorovna.

Se simţea bine de tot şi avea o dispoziţie minunată, ca de sărbătoare. Aşa cum era îmbrăcată, cu rochia ei cea nouă, largă, făcută dintr-o mătase chinezească aspră, bărbătească, cu pălăria mare de pai cu boruri late şi răsfrânte spre urechi, de parcă faţa ei privea dintr-o cutiuţă, se socotea cât se poate de nostimă, îşi zicea că în tot oraşul nu mai exista altă femeie aşa de tânără, de frumoasă şi de cultă ca ea şi că era singura care ştia să se îmbrace ieftin, elegant şi cu gust. De pildă, rochia asta n-o costase decât 22 de ruble, şi totuşi ce bine-i şedea! Dintre toate femeile de acolo, numai ea putea să placă şi, cum în orăşel erau mulţi bărbaţi, fără îndoială că, vrând-nevrând, toţi îl invidiau pe Laevski…

Era bucuroasă că în ultimul timp Laevski se purta cu ea mai rece, mai puţin politicos ca înainte, iar uneori de-a dreptul necuviincios şi grosolan. Mai demult, la toate mofturile şi la toate privirile lui dispreţuitoare, îngheţate, indiferente sau ciudate, i-ar fi răspuns cu lacrimi, cu imputări, cu ameninţarea că-l va părăsi sau că se va lăsa să moară de foame. Acum însă se înroşea, se uita la el pocăită şi, în fundul sufletului, îi părea bine că n-o mai răsfaţă. I-ar părea şi mai bine şi ar fi şi mai bucuroasă dacă Laevski ar batjocori-o şi ar ameninţa-o, deoarece se simţea cu totul vinovată faţă de el. Mai întâi, îşi recunoştea vina de a nu-i fi împărtăşit visurile cu privire la viaţa aceea nouă, de muncă, de dragul căreia Laevski părăsise Petersburgul şi venise în Caucaz. Era sigură acum că tocmai asta era cauza supărării lui din ultimul timp. Pe când era în drum spre Caucaz, îşi închipuia că, îndată ce va ajunge acolo, va găsi un colţişor retras, undeva, pe malul mării, cu o grădiniţă umbrită şi îmbietoare, cu păsările şi cu izvoare, unde să poată cultiva flori şi legume, să poată creşte raţe şi găini, să primească vizitele vecinilor şi să îngrijească de mujicii bolnavi şi săraci, cărora să le mai împartă şi cărţi de citit. Dar se dovedi că, în realitate, Caucazul nu era altceva decât munţi golaşi, păduri şi văi întinse, unde nu era chiar atât de lesne să-

ţi găseşti un colţişor. Dimpotrivă, după ce l-ai găsit, trebuie să alergi să construieşti, iar cât despre vecini, nici pomeneală! Afară de asta, în Caucaz e îngrozitor de cald şi rişti oricând să fii prădat. Aşa că Laevski nu se prea grăbea să-şi cumpere peticul de pământ visat, iar Nadejda Fiodorovna era foarte bucuroasă de asta. De altfel, parcă se înţeleseseră fără vorbe să nu mai pomenească niciodată despre viaţa aceea de muncă. Iar dacă el nu mai pomenea nimic – îşi zicea Nadejda Fiodorovna – înseamnă că era supărat pe ea că nu începea ea vorba.

În al doilea rând, în aceşti doi ani luase pe datorie de la magazinul Acimianov o mulţime de fleacuri, în valoare de vreo trei sute de ruble. Şi toate acestea fără ştirea lui Laevski. Luase câte puţin: ba o stofă, ba nişte mătase, ba o umbrelă. Şi datoria crescuse pe nesimţite.

— O să-i spun chiar astăzi… se hotărî ea, dar în aceeaşi clipă se gândi că, având în vedere dispoziţia lui de acum, nu era tocmai nimerit să-i vorbească de datoriile ei.

În al treilea rând, îl primise de două ori la ea, în lipsa lui Laevski, pe Kirilin, comisar de poliţie. Întâia oară într-o dimineaţă, în timp ce Laevski se dusese să-şi facă baia, a doua oară la miezul nopţii, pe când Laevski era la o partidă de cărţi. Amintindu-şi de toate acestea, Nadejda Fiodorovna se înroşi toată şi întoarse capul spre bucătăreasă, de parcă se temea că femeia ar fi putut să-i audă gândurile. Viaţa pe care o ducea, cu zile lungi, plictisitoare şi neînchipuit de fierbinţi, cu seri frumoase şi obositoare, cu nopţi pline de zăduf, viaţa aceasta, când de dimineaţă şi până seara nu ştii cu ce să-ţi umpli timpul fără rost, ca şi gândul sâcâitor că ea era femeia cea mai tânără şi mai frumoasă din oraş şi că tinereţea ei se risipea în zadar – şi până şi Laevski, bărbat cinstit şi intelectual, dar monoton, veşnic târşindu-şi pantofii, rozându-şi unghiile şi plictisind-o cu toanele lui – toate o făcuseră, încetul cu încetul, să se lase în voia dorinţelor şi să se gândească şi zi, şi noapte, ca o nebună, la unul şi acelaşi lucru. În respiraţia ei, în priviri, în timbrul glasului, şi chiar în paşii ei, nu se simţea decât dorinţa. Murmurul mării îi şoptea că trebuie să iubească, întunericul serii la fel, munţii la fel… Şi când Kirilin începuse să-i dea târcoale, ea nu mai era în stare să i se împotrivească – de altfel nici nu voia şi nici nu putea – şi i se dăruise…

Acum, şi cargoboturile străine, şi oamenii în alb îi aminteau, Dumnezeu ştie de ce, de o sală uriaşă… Odată cu limba franceză îi răsunau în urechi acordurile unui vals şi pieptul îi tresări de o fericire neînţeleasă. Şi dintr-odată îi veni gust să danseze şi să vorbească franţuzeşte.

Îşi zicea cu satisfacţie că trădarea ei n-avea în ea nimic grav. Sufletul ei nu luase parte la înşelăciune, ea îl iubea şi astăzi pe Laevski, dovadă că era geloasă, că-i părea rău şi se plictisea, când nu era el acasă. Cât despre Kirilin, care i-a înşelat aşteptările, se dovedise, dimpotrivă, a fi destul de grosolan, cu toate că era bărbat frumos. Aşa că se hotărâse să rupă orice legături cu el şi de aici încolo să nu mai fie nimic între ei. Ce a fost s-a dus, şi, de altfel, lucrul acesta nu priveşte pe nimeni, iar dacă totuşi Laevski o să afle, n-o să creadă.

Pe plajă era o singură cabină pentru femei, iar bărbaţii se scăldau sub cerul liber. Când Nadejda Fiodorovna intră în cabină, o găsi acolo pe Maria Konstantinovna Bitiugova, o cucoană în vârstă, soţie de funcţionar, şi pe fetiţa ei Katia, o domnişoară de 15 ani, elevă de liceu. Stăteau amândouă pe bancă şi se dezbrăcau. Maria Konstantinovna era o fiinţă delicată, bună la inimă şi plină de viaţă, care vorbea tărăgănat şi cu patos. Până la treizeci şi doi de ani fusese guvernantă, apoi se căsătorise cu funcţionarul Bitiugov, un omuleţ mărunt şi chel, care-şi aducea cele câteva fire de păr până la tâmple. Altfel era un om foarte cuminte. Maria Konstantinovna se arăta şi acum îndrăgostită de el, era geloasă, se înroşea când auzea cuvântul „dragoste” şi asigura pe toată lumea că era foarte fericită.

— Draga mea! strigă ea cu aprindere când o văzu pe Nadejda Fiodorovna şi-şi luă un aer, căruia toate cunoştinţele ei îi spuneau „migdalat”. Ce bine-mi pare că ai venit! O să facem baie împreună şi o să fie minunat!

Olga îşi scoase repede rochia şi cămaşa şi începu să-şi dezbrace stăpâna.

— Azi nu-i chiar atât de cald ca ieri, nu-i aşa? întrebă Nadejda Fiodorovna, tresărind la fiecare atingere a mâinilor aspre ale bucătăresei goale. Ieri era cât pe ce să mor de zăpuşeală!

— Aşa e, drăguţă. Şi eu am crezut că mă înăbuş. Închipuie-ţi că ieri m-am scăldat de trei ori… Închipuie-ţi, de trei ori! Până şi Nikodim Alexandrîci intrase la grijă.

„Cum poate fi cineva aşa de urât?” se întreba Nadejda Fiodorovna, uitându-se la Olga şi la nevasta funcţionarului. Apoi îşi aruncă ochii la Katia şi se gândi: „Fetiţa e bine făcută”.

— Nikodim Alexandrîci al dumitale e un om foarte, foarte drăguţ! zise ea. Sunt pur şi simplu îndrăgostită de el.

— Ha-ha-ha! râse în silă Maria Konstantinovna. Delicios!

În timp ce-şi scotea hainele de pe ea, Nadejda Fiodorovna simţi că-i vine să zboare. I se părea că ar fi destul să-şi fluture braţele, ca să se şi înalţe în văzduh. După ce termină de

dezbrăcat, observă că Olga se uita cu dispreţ la trupul ei alb. Olga, care era tânără şi avea bărbat cu cununie, un ostaş, se socotea a fi superioară ei. În acelaşi timp, Nadejda Fiodorovna simţea că nici Maria Konstantinovna şi nici Katia n-o respectau şi se temeau de ea. Nu era un lucru plăcut şi, ca să câştige în ochii lor, zise:

— La noi, la Petersburg, sezonul vilegiaturiştilor e în toi acum. Şi eu, şi soţul meu, avem atâţia prieteni. Ar trebui să facem un drum până acolo, să-i vedem.

— Dacă nu mă înşel, soţul dumitale e inginer? întrebă Maria Konstantinovna, timidă.

— Vorbesc de Laevski. El are multe cunoştinţe… Din păcate, mama lui e o nobilă înfumurată şi mărginită…

Nadejda Fiodorovna nu-şi termină vorba şi se aruncă în apă. În urma ei intrară şi Maria Konstantinovna cu Katia.

— Societatea noastră are prea multe prejudecăţi, urmă Nadejda Fiodorovna, şi viaţa nu e chiar atât de simplă pe cât se pare.

Maria Konstantinovna, care fusese guvernantă în mai multe familii de nobili şi care cunoştea rosturile în lumea bună, încuviinţă:

— Da, aşa-i. Mă crezi, drăguţă, că la Garatînski trebuia să te îmbraci în toaletă de gală şi la micul dejun, şi la prânz? Aşa că, pe lângă leafă, primeam o sumă în plus pentru garderobă, întocmai ca artistele!

Se aşezase între Nadejda Fiodorovna şi Katia, de parcă voia s-o apere pe fată de apa care o atinsese pe Nadejda Fiodorovna. Prin latura deschisă a cabinei, care dădea spre mare, se vedea cineva înotând cam la vreo sută de paşi depărtare.

— Mamă, uite, e Kostea al nostru! strigă Katia.

— Vai, vai! cotcodăci Maria Konstantinovna, speriată. Vai, Kostea, strigă ea, întoarce-te! Întoarce-te, Kostea!

Ca să-şi arate curajul faţă de mama şi de sora lui, Kostea, un băiat de vreo paisprezece ani, se cufundă întâi, apoi înotă mai departe, în larg, dar obosi şi se întoarse. Se vedea, după faţa lui gravă şi crispată, că nu era sigur de puterile lui.

— Mare bătaie de cap şi cu băieţii ăştia, drăguţă! oftă Maria Konstantinovna, liniştindu-se. Tot timpul îs gata să-şi rupă gâtul. Vai, drăguţă, cât e de bine, dar în acelaşi timp ce greu e să fii mamă! Veşnic stai cu frica în sân.

Nadejda Fiodorovna îşi puse pălăria de pai şi se avântă în larg. După ce înotă câţiva metri, se întinse pe spate. Privirea ei îmbrăţişa marea până la orizont, vapoarele, oamenii de pe faleză, oraşul – şi toate acestea, împreună cu soarele arzător şi cu valurile străvezii şi delicate, o aţâţau şi-i şopteau că trebuie

să trăiască, să trăiască din plin… O barcă cu pânze, despicând cu îndrăzneală văzduhul şi valurile, lunecă repede pe lângă ea. Bărbatul care stătea la cârmă o privi lung şi privirea lui îi făcu plăcere…

După ce-şi făcură baia, femeile se îmbrăcară şi plecară împreună spre oraş.

— Din două în două zile mă scutură frigurile şi uite, tot nu slăbesc, zicea Nadejda Fiodorovna, lingându-şi buzele sărate de apa mării şi răspunzând cu zâmbete la saluturile cunoscuţilor. Totdeauna am fost plinuţă, dar acum mi se pare că am cam întrecut măsura.

— Asta depinde de predispoziţie, drăguţă. Dacă nu eşti predispusă să te îngraşi, cum sunt eu de pildă, oricât ai mânca nu te îngraşi şi pace. Dar ştii că ţi-ai udat pălăria?

— Nu-i nimic, se usucă.

Nadejda Fiodorovna văzu iarăşi bărbaţii în alb, care se plimbau pe chei şi vorbeau franţuzeşte. Şi iarăşi o bucurie neînţeleasă îi tresări în piept, şi iarăşi îşi aduse aminte, ca prin vis, de o sală uriaşă, unde dansase cândva sau pe care numai o visase. Şi un glas stins şi nedesluşit îi şoptea din adâncul sufletului că e o femeie de nimic, meschină, vulgară, ticăloasă…

Maria Konstantinovna se opri în dreptul porţii şi o invită pe Nadejda Fiodorovna să intre.

— Intră o clipă la mine, drăguţă! se ruga ea, trăgând cu coada ochiului spre Nadejda Fiodorovna în nădejdea că, poate, o refuza şi n-o intra.

— Cu plăcere, zise Nadejda Fiodorovna. Doar ştii că vin totdeauna cu drag la dumneata.

Şi intră. În casă, Maria Konstantinovna o aşeză în fotoliu, îi făcu o cafea, o servi cu cornuleţe, apoi îi arătă fotografiile domnişoarelor Garatînski, la care fusese guvernantă şi care erau de mult măritate. Îi arătă de asemenea notele, pe care le căpătaseră la examene Katia şi Kostea. Erau destul de bune, dar, ca să pară şi mai bune, oftă şi începu să i se plângă cât de greu e astăzi să înveţi la liceu… Maria Konstantinovna era drăguţă cu Nadejda Fiodorovna, dar în acelaşi timp îi părea rău şi suferea la gândul că, prin prezenţa ei, Nadejda Fiodorovna ar putea să aibă o influenţă dăunătoare asupra moralităţii Katei şi a lui Kostea. Era totuşi mulţumită că Nikodim Alexandrîci nu era acasă, deoarece îşi zicea ea, bărbaţilor le plac de-alde „astea” şi ar fi putut să aibă o influenţă dăunătoare şi asupra lui.

În timp ce vorbea cu Nadejda Fiodorovna, Maria Konstantinovna nu uita o clipă că în seara aceea trebuia să se ducă la un picnic şi că von Koren o rugase cu multă insistenţă

să nu le spună nimic despre asta macacilor, adică lui Laevski şi Nadejdei Fiodorovna. Totuşi scăpă vorba, se înroşi şi îngăimă, tulburată:

— Sper că vii şi dumneata…

VI

Se înţeleseseră să plece pe drumul care o lua spre miazăzi şi să se oprească la şapte verste de oraş, în apropierea cârciumii unde se unesc cele două pâraie, Negru şi Galben, să-şi gătească acolo, singuri, faimoasa ciorbă de peşte. Plecară pe la cinci trecute. În frunte, în şarabană mergeau Samoilenko şi Laevski, iar în urma lor, în caleaşca înhămată în troică, Maria Konstantinovna, Nadejda Fiodorovna, Katia şi Kostea. Tot în caleaşcă era şi coşul cu merinde şi vesela. În trăsura următoare veneau comisarul Kirilin şi tânărul Acimianov, fiul negustorului Acimianov, căruia Nadejda Fiodorovna îi datora trei sute de ruble. Iar pe scăunel, chircit, cu genunchii la gură, stătea Nikodim Alexandrîci – mărunţel, îmbrăcat cu îngrijire şi cu părul bine pieptănat la tâmple. Convoiul îl încheia von Koren şi diaconul, iar la picioarele diaconului era un paner plin cu peşte.

— Drreapta! striga Samoilenko cât îl ţinea gura, când se întâmpla să întâlnească pe drum câte-o haraba sau câte-un abhaz călare pe un măgar.

— Peste doi ani, când o să am tot ce-mi trebuie, material şi oameni, o să plecăm în expediţie, îi povestea von Koren diaconului. O s-o luăm de-a lungul litoralului de la Vladivostok până la strâmtoarea Bering şi de acolo până la gura Eniseiului. O să întocmim o hartă a regiunii, o să studiem fauna şi flora şi o să dăm o deosebită atenţie cercetărilor din domeniul geologiei, antropologiei şi etnografiei. Dumneata trebuie să te hotărăşti dacă vii cu mine sau nu.

— Mi-e imposibil, îi răspunse diaconul.

— De ce?

— Eu nu pot să hotărăsc singur. Am familie.

— Diaconiţa o să-ţi dea voie. Fii pe pace, avem noi grijă de ea! Dar cel mai bun lucru ar fi s-o convingi, spre binele tuturor, să se tundă şi să se călugărească. Asta ţi-ar permite să te călugăreşti şi dumneata şi să participi la expediţie în calitate de misionar. Aş putea chiar să te ajut în direcţia asta.

Diaconul tăcea.

— Cunoşti bine partea care te priveşte, adică teologia? îl întrebă zoologul.

— Nu prea.

— Hm… Nici cunoştinţele mele teologice nu-s prea grozave, aşa că în privinţa asta nu pot să-ţi dau nicio îndrumare… Fă-mi o listă de cărţile care-ţi trebuie, să ţi le trimit la iarnă de la Petersburg. Îţi recomand, de asemenea, să citeşti însemnările de călătorie ale exploratorilor din tagma bisericească. Printre ei au fost entomologi de seamă şi

cunoscători ai limbilor orientale. După ce ai să te documentezi asupra metodelor pe care le-au folosit ei, o să-ţi vină mai uşor să te apuci de treabă. Dar deocamdată, cât n-ai cărţi, nu-ţi pierde vremea de pomană. Vino la mine să studiem meteorologia, să-ţi arăt, de pildă, cum se întrebuinţează o busolă. Toate lucrurile astea trebuie să le ştii.

— Da, aşa-i… îngăimă diaconul, apoi izbucni în râs. Numai că, vezi dumneata, am cerut un loc la o parohie din Rusia centrală şi un unchi de-al meu protoiereu, mi-a promis că mă ajută. Dacă plec cu dumneata, înseamnă că l-am făcut să se ostenească degeaba.

— Nu înţeleg şovăiala asta. Dacă rămâi simplu diacon, obligat să slujească numai sărbătorile, iar în celelalte zile să nu facă nimic, peste zece ani ai să fii exact ceea ce eşti şi astăzi. Cel mult dacă or să-ţi crească barba şi mustăţile! Pe când dacă vii cu mine în expediţie, peste zece ani o să fii un alt om şi o să ai satisfacţia de a fi făcut ceva în viaţă.

Din caleaşca în care erau cucoanele se porniră ţipete de spaimă şi de încântare. Trăsurile înaintau de-a lungul malului prăpăstios pe un drum tăiat în stâncă şi tuturor li se părea că merg pe o poliţă bătută într-un perete înalt şi că, dintr-o clipă într-alta, or să se prăbuşească în prăpastie, cu trăsuri cu tot. La dreapta se întindea marea, la stânga se înălţa zidul neregulat, cafeniu, cu pete negre, cu vine roşietice şi cu tulpini târâtoare. Iar de sus se uitau în jos, cu spaimă şi curiozitate, pini cârlionţaţi. Nu trecu mult şi iarăşi se auziră ţipete şi râsete: treceau acum pe sub o stâncă uriaşă, spânzurată deasupra drumului.

— Nu înţeleg ce naiba caut eu între voi, oftă Laevski. Mare prostie! În loc să evadez spre Nord, în loc să-mi caut salvarea, iată-mă mergând la picnicul ăsta idiot!

— Dar ia te uită ce privelişte ai înaintea ochilor! îi răspunse Samoilenko, după ce trăsurile o luară la stânga şi în faţa lor se deschise valea Pârâului Galben şi apa sclipi, gălbuie, tulbure şi tumultuoasă…

— Nu găsesc nimic deosebit în panorama asta, Saşa, zise Laevski. A te entuziasma mereu în faţa naturii, înseamnă a recunoaşte sărăcia propriei tale imaginaţii. În comparaţie cu ceea ce îmi poate oferi imaginaţia mea, toate pârâiaşele şi toate stâncile astea nu fac doi bani!

Trăsurile înaintau acum chiar pe malul pârâului. Stâncile înalte, care-l străjuiau, se apropiau tot mai mult unele de altele, valea se îngusta şi, privită din faţă, părea o simplă trecătoare. Muntele pe lângă care treceau era alcătuit de la natură din stânci uriaşe, care apăsau unele asupra altora atât de înspăimântător, încât atunci când Samoilenko îşi ridică ochii

spre ele începu, fără voie, să icnească. În unele locuri, muntele întunecat şi mândru era despicat de spărturi şi de trecători înguste, prin care venea asupra drumeţilor o răcoare plină de taine. Prin trecători se vedeau mereu tot alţi munţi, cafenii, trandafirii, violeţi, fumurii sau strălucind de o lumină orbitoare. În timp ce înaintau prin faţa trecătorilor, auzeau din când în când cum cădea apa de undeva, de sus, şi se izbea de pietre.

— Doamne, cum m-am mai săturat de munţii ăştia blestemaţi! oftă Laevski.

În locul unde Pârâul Negru se vărsa în Pârâul Galben şi apa neagră ca cerneala o întina şi pe cea galbenă, luptându-se aprig cu ea, ceva mai la o parte de drum se afla cârciuma tătarului Kerbalai, cu drapelul rusesc înfipt în vârful acoperişului şi cu o firmă pe care scria cu cretă: „La cârciuma cea plăcută”. În faţa cârciumii se întindea o grădiniţă cu câteva mese şi bănci, împrejmuită cu zaplaz, iar în mijlocul tufărişului sălbatic şi plin de spini se înălţa falnic, întunecat la chip, un chiparos, numai unul.

Kerbalai, un tătar mărunţel şi vioi, cu cămaşă albastră şi cu şorţ alb, stătea în mijlocul drumului şi, ţinându-se cu mâinile de pântece, se ploconea adânc în faţa trăsurilor care se apropiau. Zâmbetul larg lăsa să i se vadă dinţii albi şi sclipitori.

— Bună seara. Kerbalaika! îi strigă Samoilenko. O să ne oprim ceva mai încolo. Adă-ne un samovar şi câteva scaune, dar repede!

Kerbalai îşi pleca întruna capul tuns şi mormăia ceva, dar numai cei din ultima trăsură au putut desluşi:

— Avem păstrăvi, Excelenţa Voastră!

— Adă-i, adă-i încoace! îi răspunse von Koren.

După ce trecură cam la cinci sute de paşi dincolo de cârciumă, trăsurile se opriră. Samoilenko alese o poieniţă, unde erau împrăştiate mai multe pietre pe care se putea sta şi zăcea, răsturnat, un copac cu ţepi galbeni uscaţi şi cu rădăcinile despletite, întoarse în sus, doborât, fără îndoială, de vreo furtună. Tot acolo, un podeţ şubred de bârne lega cele două maluri ale pârâului, iar dincolo, chiar în faţa podeţului, se vedea un şopron ridicat pe patru stâlpi. Era un coşer pentru porumb şi aducea cu o căsuţă pitică din poveste. Din uşa coşerului cobora o scară îngustă.

Prima impresie pe care o avură cu toţii a fost că nu vor mai ieşi niciodată de acolo. De jur împrejur, încotro îşi întorceau privirea, nu vedeau decât munţi, care păreau că năvălesc asupra lor. Iar cum dinspre cârciumă şi chiparosul ei cel întunecat şi singuratic se lăsa în grabă umbra înserării, valea

îngustă şi şerpuită a Pârâului Negru părea şi mai îngustă, iar munţii şi mai înalţi. Se auzea pârâul bombănind, iar greierii ţârâiau fără odihnă.

— E minunat! strigă Maria Konstantinovna încântată, trăgând adânc în piept aerul înserării. Copii, uitaţi-vă cât e de frumos! Câtă linişte peste tot!

— E frumos, într-adevăr, încuviinţă şi Laevski, căruia de asemenea îi plăcuse priveliştea. Dar când se uită la cer, apoi la fumul albăstrui ce se înălţa din hogeagul cârciumii, se întristă deodată fără să ştie de ce. Da, e frumos! repetă el.

— Ivan Andreici, ce-ar fi să descrii priveliştea asta? îi propuse Maria Konstantinovna, melancolică.

— La ce bun? întrebă Laevski. Impresia directă e mai adevărată decât orice descriere. Bogăţia aceasta de sunete şi culori, pe care oricine o primeşte de-a dreptul de la natură pe calea impresiilor, scriitorii o prezintă într-o formă pocită, de n-o mai recunoşti.

— Ce spui? făcu von Koren cu răceală. Îşi alesese pietroiul cel mai mare de pe malul pârâului şi acum încerca să se urce pe el şi să se instaleze. Ce spui? repetă, privindu-l ţintă pe Laevski. Dar *Romeo şi Julieta?* Dar *Noaptea ucraineană* a lui Puşkin? După mine, s-ar cuveni ca natura însăşi să se închine până în pământ în faţa scriitorilor.

— Da, poate… încuviinţă Laevski. Îi era lene să-şi ostenească mintea ca să-l contrazică. Însă, la drept vorbind, urmă după o clipă de tăcere, ce reprezintă *Romeo şi Julieta?* O dragoste frumoasă, sfântă şi poetică, un buchet de trandafiri sub care Shakespeare încearcă să ascundă putregaiul. Atât. Romeo e un animal ca oricare altul.

— Orice ar încerca omul să discute cu dumneata, toate le reduci la…

Von Koren întoarse capul spre Katia şi nu-şi termină vorba.

— La ce le reduc? stărui Laevski.

— Dacă-ţi spune cineva, de pildă: „Ce frumos e strugurele acesta!” dumneata îi răspunzi: „Da, dar cât e de scârbos după ce-l mesteci în gură şi-l digeri în stomac!” Ce rost au asemenea vorbe? Doar nu spui nimic nou şi… în general, ai un fel ciudat de a judeca lucrurile!

Laevski ştia că von Koren nu-l putea suferi şi de aceea îi era frică de el. În faţa lui se simţea atât de stingherit, de parcă cineva străin îi stătea mereu la spate. Aşa că, fără să-i răspundă, se trase mai la o parte şi iarăşi îi păru rău că venise acolo.

— Domnilor, ia fugiţi după nişte vreascuri să aprindem focul! porunci Samoilenko.

Toţi se risipiră care încotro, rămânând pe loc numai Kirilin, Acimianov şi Nikodim Alexandrîci. Kerbalai aduse scaune, aşternu pe iarbă un covor şi aşeză pe el câteva sticle cu vin. Comisarul Kirilin, un bărbat înalt şi arătos, care-şi purta mantaua peste veston pe orice vreme, aducea prin ţinuta lui de om încrezut, prin mersul impunător şi prin glasul adânc şi uşor răguşit cu tinerii poliţai provinciali. Avea un aer trist şi adormit, de parcă îl trezise cineva din somn, chiar atunci, fără voia lui.

— Ce-ai adus aici, dobitocule? îl întrebă el pe Kerbalai, articulând rar fiecare cuvânt. Am poruncit vin de Kvarela, şi tu ce-ai adus, tătar afurisit? Hai? Ce-ai adus?

— Egor Alexeici, avem vin destul, interveni Nikodim Alexandrîci, politicos şi timid.

— Cum?… Se poate, dar vreau să contribui şi eu cu vinul meu. Din moment ce am venit la picnic, cred că am dreptul să aduc partea mea de contribuţie. Da, aşa cred!… Adă zece sticle de Kvarela!

— Dar de ce aşa de mult? se miră Nikodim Alexandrîci, care ştia că Kirilin nu prea avea bani.

— Adă douăzeci de sticle! Treizeci! strigă Kirilin.

— Nu-i nimic, lasă să aducă, şopti Acimianov la urechea lui Nikodim Alexandrîci. Eu plătesc.

Nadejda Fiodorovna era foarte binedispusă, veselă şi vioaie. Îi venea să sară, să râdă, să ţipe, să provoace, să cocheteze. În rochia ei ieftină de stambă cu buline albastre, cu pantofiorii roşii în picioare şi cu aceeaşi pălărie de pai, se simţea mică, modestă, uşoară şi diafană, ca un fluture. Se repezi pe podeţul cel şubred şi se uită câteva clipe în apă, ca să ameţească, apoi ţipă şi, râzând în hohote, alergă pe malul celălalt, spre coşer, convinsă că toţi bărbaţii o admiră, chiar şi Kerbalai. Iar când în umbra înserării ce se lăsa în grabă copacii se făcură una cu munţii, caii una cu trăsurile, iar la ferestrele cârciumii sclipiră luminiţe, Nadejda Fiodorovna o luă pe cărăruia ce şerpuia printre bolovani şi tufişuri sălbatice, urcă în sus pe munte şi se aşeză pe o piatră. Jos, focul se şi aprinsese. Cu mânecile suflecate diaconul trebăluia pe lângă flăcări, aruncând vreascuri şi mestecând în cazan cu o lingură legată de un băţ. Şi umbra lui neagră şi nesfârşită se învârtea ca o rază în jurul rugului. Cu faţa roşie-arămie, Samoilenko se agita pe lângă foc şi ţipa furios, de parcă se pomenea în bucătărie la el:

— Dar unde-i sarea, domnilor? Nu cumva aţi uitat să luaţi sare? Ce-mi staţi aşa ca nişte moşieri? Numai eu să am grijă de toate?

Laevski şi Nikodim Alexandrîci se aşezaseră unul lângă altul pe trunchiul copacului doborât şi se uitau îngânduraţi la

flăcări. În vremea asta, Maria Konstantinovna, Katia şi Kostea scoteau din panere farfuriile şi ceştile de ceai, iar von Koren, cu mâinile încrucişate pe piept şi cu un picior pe o piatră, stătea pe mal, chiar lângă apă, şi se gândea. Petele roşii, pe care le arunca focul, se amestecau cu umbrele, se lungeau la pământ de lângă făpturile negre ale oamenilor şi tremurau pe stânci, pe copaci, pe podeţ, pe coşer. Malul din partea cealaltă, mic, drept şi mâncat de ape, era viu luminat şi se răsfrângea, tremurând, în pârâu. Dar torentul năvalnic şi clocotitor rupea în bucăţi imaginea răsfrântă.

Diaconul se îndreptă spre mal, să aducă peştele pe care-l curăţa şi-l spăla Kerbalai. Se opri însă la jumătatea drumului şi se uită în jurul lui.

„Doamne, cât e de frumos! îşi zise el. La drept vorbind, nu-s decât oameni, stânci, un foc, umbrele înserării, un copac doborât şi nimic altceva. Şi totuşi cât e de frumos!”

Pe malul celălalt, lângă coşer, se iviră câţiva necunoscuţi. Din pricină că lumina focului pâlpâia, iar vântul ducea fumul într-acolo, era greu să desluşeşti dintr-odată cine erau străinii. Îi vedeai, doar, bucată cu bucată: când o căciulă miţoasă şi o barbă căruntă, când o cămaşă albastră, când nişte zdrenţe, atârnând de la umeri până la genunchi şi un pumnal de-a curmezişul pieptului, sau un obraz tânăr şi măsliniu, cu sprâncene atât de negre, de dese şi de aspre, de parcă erau trase cu cărbunele. Cinci dintre străini se aşezară roată la pământ, iar ceilalţi cinci intrară în coşer. Unul dintre ei se opri în uşă, cu spatele spre foc, şi, punându-şi mâinile în şold, începu să povestească ceva. Fără îndoială că ceea ce povestea el era cât se poate de interesant, deoarece atunci când Samoilenko mai aruncă pe jăratic un braţ de vreascuri şi focul, aprinzându-se, împroşcă scântei, luminând din plin coşerul, în pragul uşii se văzură două chipuri liniştite, ascultând amândouă cu adâncă luare-aminte, iar cei care stăteau roată la pământ îşi întorseseră capetele şi ascultau şi ei, cu aceeaşi atenţie. Puţin după asta cei de jos începură să cânte încet şi tărăgănat o melodie, care aducea cu o cântare bisericească din postul mare. În timp ce-i asculta, diaconul îşi închipuia cum o să fie el peste zece ani, când s-o întoarce din expediţie. Iată-l, tânăr călugăr-misionar, autor vestit şi cu trecut ilustru. Iată-l ridicat la rangul de arhimandrit, apoi la cel de arhiereu. Se văzu apoi oficiind sfânta liturghie în catedrală: cu mitra de aur pe cap şi cu engolpionul pe piept, iese în amvon şi, binecuvântând norodul cu dicherul şi cu tricherul, cuvântează:

„Doamne Dumnezeule, cată din cer şi vezi via aceasta pe care am sădit-o dreapta ta, şi o desăvârşeşte pe ea.” Iar copiii îi

dau răspunsul cu glasurile lor de heruvimi: „Sfinte Dumnezeule”…

— Unde-i peştele, diacone? se auzi glasul lui Samoilenko.

După ce se întoarse la foc, diaconului i se păru că vede o procesiune religioasă înaintând pe un drum prăfuit pe o zi dogoritoare de iulie. În frunte, câţiva mujici duc prapurii – icoanele le poartă femeile şi fetele – în urma lor vine corul băieţilor şi dascălul, legat la falcă şi cu părul plin de paie. Vin apoi pe rând: el, diaconul, apoi preotul cu potcap pe cap şi cu crucea în mână, iar după preot norodul de mujici, femei şi copii. Tot acolo, în mulţime, merg preoteasa şi diaconiţa, legate la cap cu basmale. Corul cântă, plodurile urlă, prepeliţele ţipă, ciocârlia se întrece în triluri… Iată: procesiunea s-a oprit şi preotul stropeşte turma credincioşilor cu aghiazmă… Pleacă apoi mai departe, dar iarăşi se opresc. De data asta cad în genunchi, implorând cerul să le trimită ploaie. Pe urmă vine obişnuita gustare, discuţiile…

„Nu-i rău nici aşa…” îşi zise diaconul.

VII

Kirilin şi Acimianov începură să urce cărăruia. Acimianov rămase în urmă, apoi se opri, iar Kirilin se apropie de Nadejda Fiodorovna.

— Bună seara! zise el, ducându-şi mâna la cozoroc.

— Bună seara.

— Vasăzică aşa… făcu Kirilin pe gânduri, cu ochii ridicaţi spre cer.

— Ce înseamnă „aşa”?… îl întrebă Nadejda Fiodorovna după o tăcere. Observase că Acimianov îi urmărea cu ochii.

— Vasăzică, începu comisarul rar, dragostea noastră s-a ofilit, ca să zic aşa, înainte de a înflori. Ce părere ai? Poate că e o simplă cochetărie din partea dumitale sau poate că mă iei drept un şnapan, cu care te poţi purta cum îţi vine la socoteală?

— Nu, a fost o neînţelegere… Lasă-mă în pace! îi răspunse aspru Nadejda Fiodorovna, uitându-se la el cu frică în seara aceea minunată şi fermecătoare şi întrebându-se, nedumerită: oare e adevărat că a fost o clipă când omul acesta i-a plăcut şi i s-a dat?

— Aşa!… repetă Kirilin. Tăcu câtva timp, se gândi, apoi zise: Bun, atunci să aşteptăm să fii mai binedispusă… Deocamdată însă îndrăznesc să te asigur că sunt un om cumsecade şi că nu permit nimănui să pună la îndoială acest lucru. Eu nu sunt o jucărie! Adieu!

Îşi duse mâna la cozoroc şi se depărtă, luând-o printre tufişuri. Puţin după aceea se apropie Acimianov, cu paşi nehotărâţi.

— Frumoasă seară! începu el cu un uşor accent armenesc.

Acimianov era tânăr, arătos, se îmbrăca după ultima modă şi avea o ţinută rezervată, de om binecrescut. Cu toate acestea, Nadejda Fiodorovna nu-l putea suferi pentru că-i datora tatălui său trei sute de ruble. Apoi, nu-i făcea plăcere nici faptul că la picnicul lor fusese invitat un băcan, care, pe deasupra, venea s-o ţină de vorbă tocmai în seara aceea, când îşi simţea sufletul mai pur ca oricând.

— În general, picnicul e reuşit, urmă Acimianov, după o scurtă tăcere.

— Da, încuviinţă Nadejda Fiodorovna şi, ca şi când atunci şi-ar fi adus aminte de datoria ei, zise ca din treacăt: Te rog să le spui celor de la magazin că zilele astea o să treacă Ivan Andreici să achite cele trei sute de ruble… sau nu mai ştiu bine cât.

— Sunt dispus să vă mai ofer încă trei sute, numai să nu ne mai amintiţi de această datorie. E din cale-afară de prozaic!

Nadejda Fiodorovna începu să râdă. Îi trecu prin minte un gând năstruşnic: că, dacă ar fi imorală şi ar vrea, ar scăpa imediat de datorie. Ce-ar fi, la urma urmei, dacă i-ar suci capul tânărului acestuia prostuţ şi frumos? În definitiv ar fi ridicol, absurd şi crud… Şi deodată îi veni gust să-l zăpăcească, să-l despoaie, să-l părăsească şi apoi să vadă ce o ieşi din toate astea…

— Permiteţi-mi să vă dau un sfat, începu Acimianov cu sfială. Vă rog să vă păziţi de Kirilin. Peste tot pe unde poate, spune pe socoteala dumneavoastră nişte lucruri înspăimântătoare.

— Puţin îmi pasă de ce spun proştii despre mine! îi răspunse Nadejda Fiodorovna cu răceală. Dar, cuprinsă de nelinişte, gândul cel năstruşnic de a cocheta cu tânărul şi frumosul Acimianov îşi pierdu deodată tot farmecul.

— Trebuie să coborâm, urmă ea. Ne cheamă.

Când ajunseră în vale, ciorba de peşte era gata şi chiar atunci se turna prin farfurii. Începură cu toţii să mănânce, cu aerul acela solemn şi cucernic, pe care oamenii nu şi-l iau decât la picnicuri. Găseau că era deosebit de gustoasă şi că niciodată nu mâncaseră ceva mai bun acasă la ei. Cum se întâmplă de obicei la toate picnicurile, în grămada de şervete, de pachete, de hârtii unsuroase şi inutile purtate de vânt, nimeni nu mai ştia care era paharul lui şi unde-i era pâinea. Unii vărsau vin pe covor sau pe braţe, alţii răsturnau sarea, iar în vremea asta întunericul din jur sporea, focul nu mai ardea atât de viu şi tuturor le era prea lene ca să se ridice şi să-l mai aţâţe cu vreascuri. Băuseră toţi, fără excepţie, chiar şi Katiei şi lui Kostea li se dăduse câte o jumătate de pahar de vin. Nadejda Fiodorovna băuse întâi un pahar, apoi încă unul, se ameţise şi uitase cu totul de existenţa lui Kirilin.

— Minunat picnic şi încântătoare seară! zise Laevski, pe care vinul îl înveselise. Cu toate astea, aş prefera o iarnă, şi încă o iarnă vârtoasă. „Guleru-i de biber, plin de promoroacă, alb e ca argintul…”

— Fiecare cu gustul lui, îi răspunse von Koren.

Laevski se simţi stânjenit: din spate îl dogorea focul, din faţă duşmănia lui von Koren. Dispreţul acestui om inteligent şi cumsecade, care avea fără îndoială motive temeinice, îl umilea şi-l dezarma. Şi, pentru că nu era în stare să i se împotrivească, îi răspunse, linguşitor:

— Îmi place grozav natura şi regret că nu-s şi eu naturalist. Te rog să crezi că te invidiez.

— În ce mă priveşte, eu nici nu regret şi nici nu te invidiez, zise Nadejda Fiodorovna. Dimpotrivă, nu înţeleg deloc cum

poate cineva să-şi bată capul şi încă serios, cu tot soiul de gâze şi de gângănii, în timp ce poporul trece prin atâtea suferinţe.

Laevski era de aceeaşi părere. Cu totul străin de ştiinţele naturale, nu se putea împăca niciodată nici cu tonul autoritar şi nici cu acea expresie de adâncă cugetare a oamenilor pe care-i interesau antenele furnicilor şi lăbuţele gândacilor. Şi totdeauna îi fusese necaz că, bazându-se pe antene, pe lăbuţe şi pe nu ştiu ce protoplasmă (şi-o închipuia ca pe un fel de stridie) oamenii aceştia încercau să rezolve probleme care cuprindeau originea şi viaţa omului. Dar vorbele Nadejdei Fiodorovna sunau fals şi, numai ca s-o contrazică, adăugă:

— Miezul problemei nu e în gângănii, ci în deducţii…

VIII

Abia târziu, după ora zece, începură să se urce în trăsuri ca să plece spre casă. Toţi se aşezaseră, afară de Nadejda Fiodorovna şi de Acimianov, care, luându-se la întrecere, se fugăreau pe malul celălalt al pârâului şi se prăpădeau de râs.

— Dar haideţi odată, domnilor! îi strigă Samoilenko.

— Era mai bine să nu le fi dat cucoanelor vin, zise încet von Koren.

Obosit de petrecere, de dispreţul lui von Koren şi de propriile lui gânduri, Laevski se grăbi să iasă înaintea Nadejdei Fiodorovna. Iar curând ea – veselă, fericită, uşoară ca un fulg, răsuflând din greu şi râzând în triluri – îi luă amândouă mâinile şi-şi lăsă capul pe pieptul lui. Laevski se trase un pas îndărăt şi-i zise aspru:

— Te porţi ca o… cocotă!

Ieşirea aceasta fusese atât de grosolană, încât până şi lui i se făcu milă de ea. Pe chipul lui furios şi obosit, Nadejda Fiodorovna văzu şi ură, şi milă, şi necaz împotriva lui însuşi. Şi deodată îşi pierdu tot cumpătul. Îşi dădu seama că întrecuse măsura, că avusese o purtare într-adevăr neruşinată şi, văzându-se aşa cum era, grasă, greoaie şi vulgară, ba pe deasupra şi ameţită de vin, se urcă amărâtă în prima trăsură liberă, împreună cu Acimianov. Ceilalţi se urcară în felul următor: Laevski cu Kirilin, zoologul cu Samoilenko, iar diaconul cu cucoanele. Şi caravana plecă spre oraş.

— Vezi, ăştia-s macacii noştri!… începu von Koren, înfăşurându-se în mantaua de ploaie şi închizând ochii. Ai auzit-o pe dumneaei cum spunea că nu înţelege să se ocupe de gâze şi de gângănii, în timp ce poporul se zbate în suferinţă? Aşa ne judecă toţi macacii. Ce vrei, oameni vicleni, neam de robi, care de zeci de generaţii trăiesc sub ameninţarea cnutului şi a pumnului! Macacii tremură, se umilesc şi aprind tămâie numai în faţa celor care-i asupresc. Dar lasă-i să trăiască în libertate, să nu mai aibă cine-i lua de guler – şi ai să vezi cum prind la glas şi cum îşi iau nasul la purtare! Ai observat ce aer arogant arborează când vizitează expoziţiile de pictură sau muzeele, când sunt la teatru sau când vorbesc despre ştiinţă? Se înfurie, se zburlesc şi încep să înjure şi să critice… Să critice, neapărat! Tot apucătură de rob e şi asta. Nu ştiu dacă ai observat că macacii îi batjocoresc pe liberii profesionişti mai rău decât pe pungaşi, şi asta pentru că trei sferturi din societatea noastră e alcătuită din robi, din macaci de felul acestora. Încă nu s-a pomenit ca un rob să-ţi întindă mâna şi să-ţi mulţumească cinstit pentru faptul că munceşti.

— Nu înţeleg, omule, ce vrei? îi răspunse Samoilenko, căscând. A încercat şi ea, săraca, să discute cu tine despre lucruri mai superioare, iar tu, gata: te şi grăbeşti să i-o iei în nume de rău! Eşti supărat Dumnezeu ştie de ce pe Laevski, deci, prin tangenţă, şi pe ea. Şi dacă stai şi te gândeşti, e o femeie minunată!

— Ce tot spui? Nu-i decât o întreţinută destrăbălată şi vulgară. Ascultă, Alexandr Davidîci, când ţi se întâmplă să întâlneşti câte o femeie de rând care nici nu-i uşă de biserică, nici nu face nimic, ci se ţine numai de hi-hi-hi şi ha-ha-ha, nu-i spui – du-te de munceşte? Atunci de ce n-ai curajul acum să mărturiseşti adevărul, de parcă ţi-e frică? Numai pentru că Nadejda Fiodorovna e întreţinuta unui funcţionar, şi nu a unui marinar?

— Ce vrei să fac? se înfurie Samoilenko. S-o bat, sau ce?

— Să nu încurajezi viciul. Noi nu suntem deprinşi să blamăm viciul pe faţă, ci numai pe din dos, iar asta şi cu nimic fac tot nimic! Eu sunt zoolog, sau sociolog, ceea ce e cam acelaşi lucru, iar tu eşti doctor. Societatea are încredere în noi şi eu afirm că e de datoria noastră să-i arătăm cât de primejdioasă e, pentru generaţia de astăzi ca şi pentru cele viitoare, existenţa unor femei ca Nadejda Ivanovna.

— Fiodorovna, îl îndreptă Samoilenko. Şi ce ar trebui, mă rog, să facă societatea?

— Societatea? O priveşte! După mine însă, calea cea mai dreaptă şi mai sigură ar fi să procedeze *manu militari*[II]. Femeia de care vorbeam să fie expediată cu forţa la bărbatul ei, iar dacă el n-ar vrea s-o mai reprimească, să fie trimisă la muncă silnică sau la vreo casă de corecţie!

— Eh!… oftă Samoilenko. Tăcu un timp, apoi întrebă, în şoaptă: Mai zilele trecute îmi spuneai că oamenii de teapa lui Laevski trebuie lichidaţi… Aş vrea să ştiu, dacă… să zicem, statul sau societatea ţi-ar încredinţa dumitale sarcina aceasta, ai… ai fi în stare s-o îndeplineşti?

— Te asigur că nu mi-ar tremura mâna.

IX

Ajungând acasă, Laevski şi Nadejda Fiodorovna intrară în odăile lor întunecate, triste şi pline de zăduf. Tăceau amândoi. Laevski aprinse lumânarea, iar Nadejda Fiodorovna se aşeză şi, fără să-şi scoată paltonul şi pălăria, îşi opri asupra lui ochii trişti şi vinovaţi.

Laevski înţelese că Nadejda Fiodorovna aştepta de la el oarecare explicaţii, dar el n-avea chef de aşa ceva. Mai întâi, că ar fi fost inutil şi obositor, şi apoi, îşi simţea sufletul greu că nu se putuse stăpâni şi fusese necuviincios cu ea. Întâmplător, dădu peste scrisoarea pe care o purta în buzunar şi pe care în fiecare zi voia să i-o citească, şi se gândi că dacă i-ar arăta-o acum, i-ar abate gândurile în altă parte.

„E şi timpul să lămurim odată raporturile dintre noi, îşi zise el. Îi dau scrisoarea, fie ce-o fi."

Scoase plicul şi i-l întinse.

— Citeşte. Te priveşte pe tine.

Şi, zicând aşa, trecu în biroul lui şi se culcă pe divan, fără să aprindă lumânarea şi fără să-şi pună măcar perna sub cap. Nadejda Fiodorovna citi scrisoarea şi deodată i se păru că tavanul se lăsa în jos, iar zidurile începeau să se strângă în jurul ei. O cuprinse spaima şi simţi că se înăbuşă acolo, învăluită de întuneric. Făcu repede semnul crucii de trei ori, îngăimând:

— Dumnezeu să-l odihnească… Dumnezeu să-l odihnească…

Şi izbucni în plâns.

— Vanea! strigă ea. Ivan Andreici!

Dar nimeni nu-i răspunse. Crezând că Laevski intrase din nou în odaie şi stătea la spatele scaunului ei, Nadejda Fiodorovna scâncea ca un copil şi repeta:

— De ce nu mi-ai spus mai înainte că a murit? N-aş fi mers la picnic, n-aş fi râs atâta… Bărbaţii mi-au spus tot felul de grosolănii. Doamne, ce păcat! Ce mare păcat! Scapă-mă, Vanea, scapă-mă… Mi-am pierdut minţile… Sunt pierdută…

Laevski o auzea scâncind. Nu mai putea de căldură şi inima îi bătea cu putere. Apăsat de plictiseală, se ridică, rămase câteva clipe în mijlocul odăii, pipăi pe întuneric fotoliul de lângă birou şi se aşeză.

„Curată puşcărie… îşi zise el. Trebuie să plec… Nu mai pot!"…

Era prea târziu ca să se mai ducă la cărţi, iar în oraş nu erau restaurante. Se culcă din nou şi îşi astupă urechile, să n-o mai audă plângând – când deodată îşi aduse aminte că ar putea să se ducă la Samoilenko. Ca să nu treacă prin odaia Nadejdei

Fiodorovna, sări peste fereastră în grădiniţă, apoi peste gard şi o luă de-a lungul străzii. Era întuneric. Chiar atunci sosise un vapor. Judecând după luminile lui nenumărate, trebuie să fi fost un vas mare, de călători… Se auzi huruind lanţul ancorei. O luminiţă roşie înainta grăbită dinspre ţărm înspre vapor: era şalupa vămii.

„Călătorii îşi dorm liniştiţi somnul în cabine…" se gândi Laevski, invidiind odihna altora.

La Samoilenko ferestrele erau deschise. Laevski se uită pe o fereastră, apoi pe cealaltă. Peste tot era întuneric şi linişte.

— Alexandr Davidîci, dormi? strigă el. Alexandr Davidîci!

Se auzi o tuse, urmată de un strigăt îngrijorat:

— Cine-i acolo? Pe cine naiba cauţi?

— Eu sunt, Alexandr Davidîci. Iartă-mă.

Nu trecu mult şi se deschise uşa unei odăi din fund. Lumina dulce a unei candele pâlpâi şi în prag apăru uriaşul Samoilenko, alb tot şi cu o bonetă de noapte, tot albă, pe cap.

— Ce-i cu tine? întrebă el buimac de somn, răsuflând din greu şi scărpinându-se. Aşteaptă că-ţi deschid îndată.

— Nu te mai osteni, că intru pe fereastră…

Laevski sări pe fereastră, se apropie de Samoilenko şi-l apucă de mână.

— Alexandr Davidîci, începu el cu glas tremurător, scapă-mă! Te rog, te implor de toţi dumnezeii, încearcă să mă înţelegi! Am ajuns la limita suferinţei. Dacă mai ţine aşa o zi sau două, mă spânzur, aşa cum ai spânzura un… un câine!

— Stai puţin… în definitiv, ce vrei să spui?

— Aprinde o lumânare.

— Doamne, Dumnezeule… oftă Samoilenko, aprinzând lumânarea. Doamne, Dumnezeule! Doamne, Dumnezeule… Dar e unu trecute, frate!

— Iartă-mă, dar n-am putut să stau acasă, zise Laevski, simţind o mare uşurare în suflet atât din pricină că era lumină, cât şi pentru că se afla lângă Samoilenko. Alexandr Davidîci, tu eşti prietenul meu cel mai bun, singurul meu prieten… Toată nădejdea mi-e la tine. Vrei nu vrei, scapă-mă, pentru numele lui Dumnezeu! Trebuie să plec de aici cu orice preţ. Împrumută-mă cu ceva bani!

— Ei, Doamne, Doamne!… oftă iarăşi Samoilenko, scărpinându-se. Tocmai aţipisem, când aud deodată sirena, pesemne că a sosit vreun vapor, pe urmă tu… Cât ai nevoie?

— Cel puţin trei sute de ruble. Trebuie să-i las ei o sută, iar de două am nevoie eu, pentru drum… Îţi mai sunt dator vreo patru sute, dar o să ţi le trimit toate o dată… toate…

Samoilenko îşi prinse amândoi favoriţii într-o singură mână, îşi desfăcu picioarele şi se adânci în gânduri.

— Aşa… mormăi el. Trei sute… Da… Dar eu n-am atâţia bani. Trebuie să împrumut de la cineva.

— Împrumută, pentru Dumnezeu! strigă Laevski, văzând că Samoilenko voia să-i dea bani şi că o să-i dea neapărat. Împrumută! Cât despre mine, poţi să fii liniştit, că ţi-i dau înapoi. Cum ajung la Petersburg, cum ţi-i trimit. N-avea nicio grijă, Ştii ce, Saşa? urmă el, prinzând curaj. Hai să bem câte un pahar cu vin!

— Bine… Hai.

Şi trecură amândoi în sufragerie.

— Dar cu Nadejda Fiodorovna cum rămâne? îl întrebă Samoilenko, punând pe masă trei sticle cu vin şi o farfurie cu piersici. Ai de gând s-o laşi aici?

— O să aranjez, o să aranjez eu totul… zise Laevski, simţind cum i se umple sufletul de o bucurie neaşteptată. Mai târziu o să-i trimit şi ei bani, să vină la mine… Şi atunci o să lămurim raporturile dintre noi. În sănătatea ta, prietene.

— Stai puţin! îl opri Samoilenko. Bea întâi din ăsta… E din via mea. Celălalt e din via lui Navaridze, iar celălalt dintr-a lui Ahatulov… Gustă din fiecare şi să-mi spui cinstit… al meu e cam acrişor, nu? Ce zici?

— Da, Alexandr Davidîci, îţi mulţumesc, m-ai liniştit… Mă simt alt om.

— E acrişor?

— Naiba-l ştie, că eu nu-mi dau seama. Tu însă eşti un om admirabil, un om extraordinar!

Uitându-se la faţa lui palidă, agitată şi totuşi blândă, Samoilenko îşi aduse aminte de von Koren, care spunea că asemenea oameni ar trebui exterminaţi. Şi Laevski i se păru un copil firav şi fără apărare, pe care oricine l-ar putea obijdui şi distruge.

— Nu uita, când ajungi, să te împaci cu maică-ta, îl sfătui Samoilenko. Nu-i bine să fiţi certaţi!

— Da, nici vorbă!

Tăcură câtva timp. După ce dădură gata cea dintâi sticlă, Samoilenko zise:

— Ar fi bine, de asemenea, să te împaci şi cu von Koren. Amândoi sunteţi dintre oamenii cei mai inteligenţi şi mai cumsecade şi totuşi vă uitaţi unul la altul ca lupii.

— Într-adevăr, von Koren e unul dintre oamenii cei mai inteligenţi şi mai cumsecade, încuviinţă Laevski… Ar fi fost în stare acum să laude şi să ierte pe toată lumea. E un om minunat, nu zic, dar eu nu mă pot înţelege cu el. Nu! Suntem două firi cu totul deosebite.

Eu sunt un bleg, un om slab de înger, supus, capabil chiar să-i întind mâna la un moment dat… Dar sunt sigur că el mi-ar

întoarce spatele… şi încă cu ce dispreţ! “

Laevski mai bău o gură de vin, se plimbă de la un colţ la altul şi, oprindu-se în mijlocul odăii, urmă:

— Eu unul, îl înţeleg foarte bine pe von Koren. Are firea omului hotărât, puternic, tiranic. L-ai auzit, cred, cum vorbeşte mereu despre expediţie. Să ştii că nu-s vorbe goale. Omul acesta simte nevoia pustiului, a nopţilor cu lună… De jur împrejur, în corturi sau sub cerul liber, dorm oamenii lui: cazaci, călăuze, purtători de poveri, doctorul, preotul – toţi flămânzi şi bolnavi, istoviţi de marşurile nesfârşite. Numai el nu doarme, ci stă, ca Stanley, pe un scăunel şi se crede regele pustiului şi stăpânul tuturor oamenilor acelora. Fără să ştie singur încotro se îndreaptă, merge totuşi înainte. Oamenii lui gem şi mor unul după altul, iar el înaintează, înaintează mereu… În cele din urmă moare şi el ca şi ceilalţi, rămânând totuşi stăpânul şi regele pustiului, deoarece crucea de pe mormântul lui, înălţându-se deasupra deşertului, caravanele or s-o vadă de la treizeci sau patruzeci de mile depărtare. Îmi pare rău că omul acesta nu s-a făcut militar. Ar fi ajuns un genial conducător de oşti. Ar fi fost în stare să-şi înece cavaleria în râu ca să facă pod din cadavre. Iar în război, un act de îndrăzneală ca acesta e mai important decât toată tactica şi decât toate fortificaţiile! O, eu îl înţeleg! Dar spune-mi, te rog, de ce se tot vântură pe aici? Ce caută, ce vrea?

— Cercetează fauna mării.

— Nu, frate, nu! răspunse Laevski. Un savant care trecea pe aici îmi spunea mai deunăzi, pe vapor, că Marea Neagră e săracă în faună şi că nu există viaţă organică în adâncurile ei din pricina excesului de hidrogen sulfurat. Toţi zoologii mai de seamă fac studii în staţiunile biologice de la Neapole sau din Villefranche. Dar von Koren, fire independentă, e încăpăţânat: cercetează Marea Neagră, pentru că aici nu mai cercetează nimeni. A rupt orice legătură cu universitatea şi nu mai vrea să ştie nici de oamenii de ştiinţă, nici de colegii lui, pentru că înainte de toate e tiran şi numai după aceea zoolog. Şi să ştii că o să ajungă să facă minuni. De altfel, de pe acum se gândeşte că, atunci când s-o întoarce din expediţie, o să stârpească intriga şi mediocritatea din universităţi şi o să le arate el tuturor oamenilor de ştiinţă ce poate! Autoritatea e tot atât de necesară în ştiinţă, ca şi în război. Şi iată că e a doua vară de când s-a instalat în târguşorul ăsta puturos, numai pentru că e mai bine să fii fruntaş în sălaş, decât codaş la oraş! Aici, e vultur, e rege: ţine în frâu pe toată lumea şi toată lumea îi simte autoritatea. Se amestecă în treburile altora, mereu are nevoie de câte ceva, pe toţi îi strânge în chingi şi toţi îi ştiu de frică. Eu am făcut ce am făcut şi am reuşit să scap din ghearele lui.

El şi-a dat seama de asta şi de aceea nu mă poate suferi. Nu cumva ţi-a spus că ar trebui să mi se facă de petrecanie sau să mă trimită la muncile obşteşti?

— Ba da, începu să râdă Samoilenko.

Laevski râse şi el şi mai dădu de duşcă un pahar cu vin.

— Şi idealurile lui sunt tot tiranice, urmă el râzând înainte şi muşcând dintr-o piersică. Când muncesc pentru binele obştesc, muritorii de rând se gândesc la aproapele lor: la mine, la tine, într-un cuvânt la om. Pentru von Koren însă, oamenii nu-s decât nişte căţei, nişte nimicuri, ceva prea neînsemnat ca să poată fi scopul vieţii lui. Nici munca lui de astăzi, nici expediţia care-l aşteaptă şi în care o să-şi frângă gâtul, el nu le închină iubirii pentru aproapele lui, ci unor idei abstracte, ca omenirea, generaţiile viitoare, specia umană ideală etc. Luptă pentru ameliorarea speciei umane, şi totuşi ne consideră ca fiind nişte robi, carne de tun sau animale de tracţiune… Pe unii i-ar extermina sau i-ar băga la ocnă, pe alţii i-ar încătuşa în disciplină, i-ar sili, ca şi Arakceev, să se culce la pământ şi să se ridice în bătăile tobei, ar tocmi eunuci să le păzească castitatea şi moralitatea şi ar porunci să se tragă în oricine ar încerca să evadeze din cercul moralei lui strâmte şi conservatoare. Şi toate acestea, în numele ameliorării speciei umane… Dar ce este specia umană? O iluzie, un miraj… în toate timpurile, tiranii s-au hrănit cu iluzii. Eu, frate, îl înţeleg cât se poate de bine. Îl preţuiesc şi nu-i tăgăduiesc valoarea. Pe umerii unor oameni ca dânsul se sprijină lumea şi dacă universul ar fi lăsat numai pe seama noastră, te asigur că în ciuda bunătăţii noastre şi cu toate intenţiile noastre bune, am face din el ce au făcut muştele din tabloul ăsta! Pe cinstea mea!

Laevski se aşeză lângă Samoilenko şi urmă, cu un sincer entuziasm.

— Eu sunt o nulitate, un om de nimic, un decăzut! Aerul pe care-l respir e vinul, e dragostea… Într-un cuvânt, viaţa de până acum mi-am cumpărat-o cu preţul minciunii, al lenei şi al laşităţii. N-am făcut decât să-i înşel şi pe ceilalţi şi să mă înşel şi pe mine însumi, am suferit din pricina asta, însă suferinţa mea a fost ieftină şi vulgară. Mă închin cu sfială în faţa urii lui von Koren, deoarece sunt momente când singur mă urăsc şi mă disprețuiesc.

Tulburat, Laevski măsură odaia în lung şi în lat, apoi urmă:

— Sunt încântat că-mi văd lipsurile şi că mi le cunosc. Asta o să mă ajute să renasc şi să fiu alt om. Dacă ai şti, dragul meu, cu câtă nerăbdare şi cu câtă patimă aştept această renaştere! Şi îţi jur că o să fiu alt om. O să fiu! Nu ştiu dacă vinul mă împinge să vorbesc aşa sau dacă acesta e adevărul, dar am

impresia că de multă vreme n-am trăit clipe mai senine şi mai luminoase ca acestea pe care le trăiesc astăzi, aici la tine.

— Ar cam fi timpul să ne culcăm, frăţioare… zise Samoilenko.

— Aşa-i, ai dreptate… Iartă-mă. Plec chiar acum.

Şi Laevski începu să se învârtă printre lucrurile din casă şi pe lângă ferestre, căutându-şi şapca.

— Îţi mulţumesc… îngăima el, oftând. Îţi mulţumesc… O mângâiere şi o vorbă bună sunt uneori mai mult decât o pomană. Mă simt alt om.

Îşi găsi şapca, dar se opri şi se uită la Samoilenko cu un aer de vinovăţie.

— Alexandr Davidîci! se rugă el.

— Ce este?

— Dă-mi voie, dragul meu, să rămân şi să dorm la tine.

— Cu plăcere… se poate?!

Laevski se culcă pe divan şi-l mai ţinu încă mult de vorbă pe doctor.

X

La vreo trei zile după picnic, Nadejda Fiodorovna se pomeni pe neaşteptate cu Maria Konstantinovna, care, fără să-i dea bună ziua şi fără să-şi scoată pălăria, îi apucă amândouă mâinile, i le strânse la piept şi, foarte emoţionată, începu:

— Draga mea, sunt şi tulburată, şi îndurerată. Bunul şi simpaticul nostru doctor i-a spus ieri lui Nikodim Alexandrîci al meu că soţul dumitale a încetat din viaţă. Spune-mi draga mea… spune-mi, e adevărat?

— E adevărat, a murit, îi răspunse Nadejda Fiodorovna.

— O, dar e îngrozitor, îngrozitor, drăguţă! Însă nu-i nimic, orice rău îşi are şi partea lui bună. Soţul dumitale trebuie să fi fost un om minunat, un sfânt, şi suflet ca al lui sunt mai necesare în cer decât pe pământ.

Toate liniuţele şi toate punctişoarele de pe obrazul Mariei Konstantinovna începură să tremure, de parcă-i tresăreau sub piele o mulţime de ace mărunte. Un zâmbet dulceag i se ivi la colţul buzelor şi, gâfâind, urmă cu aprindere:

— Prin urmare, drăguţă, iată-te liberă! De azi înainte poţi să ţii capul sus şi să te uiţi deschis în ochii oamenilor… Şi Dumnezeu, şi oamenii vor binecuvânta acum legătura dumitale cu Ivan Andreici. Minunat! Uite, tremur de emoţie şi crede-mă că nu găsesc cuvinte să-mi exprim bucuria! Să ştii, drăguţă, că eu te cunun!… Nikodim Alexandrîci şi cu mine te iubim aşa de mult, încât ai să ne dai voie să binecuvântăm însoţirea voastră legiuită şi curată. Când aveţi de gând să vă cununaţi?

— Să-ţi spun drept, încă nu m-am gândit la asta, îi răspunse Nadejda Fiodorovna, trăgându-şi mâinile dintr-ale ei.

— Nu se poate, drăguţă. Te-ai gândit, te-ai gândit!

— Îţi jur că nu m-am gândit, începu să râdă Nadejda Fiodorovna. De ce să ne cununăm? Nu găsesc că ar fi numaidecât nevoie. O să trăim aşa cum am trăit şi până acum.

— Ce tot spui! se îngrozi Maria Konstantinovna. Ce spui, pentru Dumnezeu!

— Nu cred că ne-am simţi mai bine dacă ne-am cununa. Dimpotrivă, mai rău. Ne-am pierde libertatea.

— Ce spui, drăguţă, ce spui! strigă Maria Konstantinovna, trăgându-se îndărăt şi împreunându-şi palmele. Dar asta e curată extravaganţă! Vino-ţi în fire! Potoleşte-te!

— Ce înseamnă asta, să mă potolesc? Nici nu ştiu încă bine ce e viaţa, şi dumneata îmi spui să mă potolesc!

Nadejda Fiodorovna îşi aduse aminte că, într-adevăr, încă nu ştia ce e viaţa. Nici nu terminase facultatea, şi se măritase cu un bărbat pe care nu-l iubea. După aceea, se încurcase cu Laevski, lângă care îşi petrecea viaţa aici, pe litoralul ăsta

plictisitor şi pustiu, nădăjduind o soartă mai bună. Cine poate să spună că asta e viaţă?

„Dar de cununat, tot ar trebui să mă cunun…” îşi zise ea. Însă îşi aduse aminte de Kirilin şi de Acimianov, se înroşi şi urmă:

— Nu, asta nu se poate. Chiar dacă Ivan Andreici m-ar ruga în genunchi, tot n-aş primi.

Câteva clipe, Maria Konstantinovna rămase mută pe divan, tristă, gravă, cu privirea aţintită într-un singur punct. Apoi se ridică în picioare şi zise cu răceală:

— Rămâi cu bine, drăguţă. Şi iartă-mă că te-am deranjat. Dar sunt datoare să-ţi spun, cu toate că nu-mi vine aşa uşor, că începând de astăzi consider definitiv rupte legăturile dintre noi, iar uşa casei mele îţi va fi închisă, deşi păstrez o adâncă stimă pentru Ivan Andreici.

Toate acestea le spuse cu un aer atât de solemn, încât tonul impunător o impresionă chiar şi pe ea. Faţa începu să-i tremure din nou, luându-şi iarăşi expresia blândă şi dulceagă de mai înainte. Întinse amândouă mâinile spre Nadejda Fiodorovna, care stătea stingherită şi speriată în faţa ei, şi o rugă:

— Dă-mi voie, drăguţă, să-ţi fiu măcar câteva clipe mamă sau soră mai mare… Vreau să-ţi vorbesc deschis ca o adevărată mamă.

Nadejda Fiodorovna simţi atâta căldură, atâta bucurie şi atâta compătimire în vorbele Mariei Konstantinovna, de parcă într-adevăr mama ei înviase şi stătea acum lângă ea. Adânc emoţionată, o îmbrăţişă cu putere şi îşi lăsă capul pe umărul ei, izbucnind amândouă în plâns. Se aşezară apoi pe canapea şi plânseră câtva timp cu sughiţuri, fără să se uite una la alta şi fără să poată articula măcar un singur cuvânt.

— Drăguţa mea, copilul meu, începu în sfârşit Maria Konstantinovna. Să ştii că n-o să te cruţ, că o să-ţi pun în faţă tot adevărul, oricât ar fi el de crud.

— O, te rog, te rog!

— Trebuie să ai încredere în mine, drăguţă. Nu uita că, dintre toate doamnele din oraş, numai eu te-am primit oricând în casa mea. Chiar de la început apariţia dumitale m-a înspăimântat – şi totuşi nu am fost capabilă să te dispreţuiesc, cum au făcut celelalte. Am suferit pentru dragul şi bunul nostru Ivan Andreici, aşa cum aş fi suferit pentru băiatul meu. Bietul de el, tânăr, singur printre străini, fără experienţă, fără putere, fără mamă… Doamne, cât am suferit pentru el, cât am suferit!… Bărbatul meu se împotrivea să facem cunoştinţă cu Ivan Andreici, dar eu am stăruit… şi până la urmă l-am convins… Am început să-l primim în casa noastră pe Ivan Andreici şi odată cu el şi pe dumneata, că altfel s-ar fi simţit

prost. Gândeşte-te că eu am copii, o fată şi un băiat… Cred că-ţi dai seama: mintea unui copil e fragedă, iar inima lui neprihănită… Şi în Sfânta Scriptură scrie: cel care va duce în ispită pe vreunul dintre pruncii aceştia… Aşa că, primindu-te în casa mea, am tremurat pentru copiii mei. Doamne, numai când ai să fii şi dumneata mamă ai să înţelegi frica mea! Şi trebuie să-ţi mai spun că toată lumea se mira că te primesc ca pe o… iartă-mă, ca pe o femeie cinstită. Îmi dădea să înţeleg că… bineînţeles… bârfeli, presupuneri… Ca să spun drept, în adâncul sufletului te condamnam şi eu, însă erai aşa de nenorocită, aşa de vrednică de compătimire, aşa de extravagantă, încât nu mai puteam de mila dumitale.

— Bine, dar de ce? De ce? întrebă Nadejda Fiodorovna, tremurând din tot trupul. Ce rău am făcut eu cuiva?

— Dumneata eşti cea mai mare păcătoasă. Dumneata ai călcat jurământul pe care l-ai făcut soţului dumitale înaintea altarului. Ai scos din minţi un tânăr încântător, care, dacă nu te-ar fi întâlnit, şi-ar fi ales o tovarăşă de viaţă dintr-o familie bună, din lumea lui, s-ar fi cununat cu ea după lege şi ar fi fost şi el în rândul oamenilor. Dumneata i-ai distrus tinereţea! Nu, drăguţă, nu-mi spune, nu-mi spune nimic. Eu nu cred că bărbatul are vreo vină când greşim. Totdeauna vinovate sunt numai femeile. Bărbaţii sunt superficiali în viaţa de toate zilele, trăiesc mai mult cu mintea decât cu inima, sunt multe lucruri pe care nu le înţeleg, pe când femeia le înţelege pe toate. De altfel, totul depinde numai de femeie. Natura a înzestrat-o din belşug, de aceea cu atât mai mare e şi răspunderea ei. O, drăguţă, dacă în privinţa asta femeia ar fi mai proastă sau mai neputincioasă decât bărbatul, Dumnezeu nu i-ar fi încredinţat sarcina de a educa băieţii şi fetele! Şi pe urmă, drăguţă, dumneata ai luat calea păcatului, uitând cu totul de orice pudoare! Alta în locul dumitale s-ar fi ferit de oameni, ar fi stat închisă în odaie şi n-ar fi văzut-o nimeni decât în casa Domnului: palidă, îmbrăcată toată în negru, cu faţa scăldată în lacrimi… Şi atunci fiecare, cutremurat de trista privelişte, şi-ar fi zis: „Iată, Doamne, îngerul cel păcătos se întoarce iarăşi la tine…” Dumneata însă n-ai ştiut ce înseamnă modestia. Ai dus o viaţă deschisă şi extravagantă, ca şi când ai fi fost mândră de păcatul dumitale. Ai petrecut înainte, ai râs. Şi, uitându-mă la dumneata, mă cutremuram de frică să nu cadă trăsnetul din ceruri pe casa noastră când erai acolo. Aşteaptă, nu vorbi, nu vorbi! strigă Maria Konstantinovna, văzând că Nadejda Fiodorovna încerca să spună ceva. Ai încredere în mine, că eu n-o să te mint şi n-o să ascund de ochii sufletului dumitale nici cel mai mic lucru. Prin urmare, drăguţă, ascultă-mă… Dumnezeu îi înseamnă pe marii păcătoşi şi te-a însemnat şi pe

dumneata. Adu-ţi aminte ce înspăimântătoare erau totdeauna rochiile dumitale!

Nadejda Fiodorovna, care avea cea mai bună părere despre rochiile ei, încetă să mai plângă şi se uita nedumerită la Maria Konstantinovna.

— Da, înspăimântătoare! urmă Maria Konstantinovna. După rafinamentul şi după coloritul împestriţat al toaletelor dumitale, oricine îşi putea face o idee despre purtarea pe care o aveai. Toată lumea râdea pe înfundate când te vedea şi ridica din umeri, iar eu sufeream, sufeream mereu… Şi încă ceva, iartă-mă că ţi-o spun: dumneata eşti murdară. De câte ori ne-am întâlnit la baie, m-am cutremurat. Rochia de pe deasupra mai era cum era, dar juponul, cămaşa… ce să-ţi spun, simt că-mi plesneşte obrazul de ruşine! Nici bietul Ivan Andreici nu e mai îngrijit: n-are cine să-i înnoade cravata ca lumea, iar după cămăşile şi cizmele lui, se vede bine că nu-i poartă nimeni de grijă. Afară de asta, e veşnic flămând, drăguţul de el. Şi cum să nu fie, dacă n-are cine să vadă de samovar, de-o cafea? Aşa că nu e de mirare că o jumătate din leafă o lasă la pavilion. Ce să mai vorbim de casa dumitale? Să-ţi pui mâinile în cap, nu alta! La nimeni, în tot oraşul, nu vezi o muscă – iar la dumneata zboară roiuri! Toate farfuriile şi farfurioarele sunt murdărite de muşte. Uite, peste tot: pe ferestre, pe mese – praf, muşte moarte, pahare… Mă rog, ce caută paharele astea aici? Poftim, nici până la ora asta încă nu e strânsă masa! Iar în dormitorul dumitale, ţi-e şi ruşine să intri. Peste tot numai rufe aruncate, pe pereţi fel de fel de cauciucuri, un anumit vas în văzul lumii… Ei, drăguţă! Bărbatul nu trebuie să ştie nimic din toate astea, iar femeia să apară în faţa lui curată ca un înger! Iaca eu, drăguţă, mă scol în fiecare dimineaţă cu noaptea în cap şi mă spăl pe obraz cu apă rece, să nu mă vadă cumva Nikodim Alexandrîci al meu cu faţa umflată de somn…

— Astea-s fleacuri, zise Nadejda Fiodorovna, izbucnind în plâns. Şi măcar dacă aş fi fericită! Dar sunt aşa de nenorocită!

— Într-adevăr, eşti foarte nenorocită! oftă Maria Konstantinovna, abia stăpânindu-se să nu izbucnească şi ea în plâns. Şi să ştii că pe viitor te aşteaptă necazuri şi mai mari: bătrâneţe singuratică, boală, iar după aceea trebuie să dai socoteală în faţa judecăţii de apoi… Numai cât mă gândesc şi mă apucă groaza! În clipa asta, soarta însăşi îţi întinde o mâna de ajutor, dar dumneata o respingi cu nesocotinţă. Cunună-te, drăguţă, cunună-te cât mai repede!

— Da, trebuie, trebuie, îi răspunse Nadejda Fiodorovna. Şi, cu toate astea, e cu neputinţă.

— De ce?

— E cu neputinţă! O, dacă ai şti…

Nadejda Fiodorovna era cât pe ce să-i povestească Mariei Konstantinovna şi despre Kirilin, şi despre întâlnirea ei de aseară, pe chei, cu tânărul şi frumosul Acimianov, când îi venise ideea năstruşnică să scape de datoria ei de trei sute de ruble. Făcuse mare haz de întâmplarea aceea, dar când se întorsese acasă, târziu de tot, îşi dăduse seama că era o femeie definitiv pierdută, care se vindea pe bani. Singură nu ştia cum se petrecuseră toate… Iar acum voia să jure în faţa Mariei Konstantinovna că o să plătească negreşit datoria lui Acimianov. Dar plânsul nestăvilit şi ruşinea o împiedicau să vorbească.

— O să plec de aici, zise ea. Ivan Andreici poate să rămână dacă vrea, eu însă plec.

— Unde?

— În Rusia.

— Şi cu ce ai să trăieşti acolo? Doar n-ai nimic.

— O să mă apuc de traduceri, sau… sau o să deschid o mică bibliotecă…

— Lasă fanteziile, drăguţă! Pentru bibliotecă îţi trebuie bani… Ei, acum plec, iar dumneata linişteşte-te şi mai gândeşte-te şi mâine să vii la mine, veselă şi radioasă. Da, o să fie minunat! Haide, rămâi cu bine, îngeraşule. Dă-mi voie să te sărut.

Maria Konstantinovna o sărută, îi făcu semnul crucii peste frunte şi, călcând uşor, ieşi. Se întunecase şi Olga aprinse lumina la bucătărie. Plângând înainte, Nadejda Fiodorovna intră în dormitor şi se întinse pe pat. Deodată începură s-o scuture frigurile. Culcată cum era, se dezbrăcă, îşi aruncă rochia la picioare şi se ghemui, colac, sub pătură. Îi era sete, dar n-avea cine să-i aducă un pahar cu apă.

— Da, o să-i plătesc datoria, îşi zicea în gând şi, în delir, i se părea că stătea la căpătâiul unei bolnave, în care se recunoştea pe ea însăşi. O să i-o plătesc. Ar fi o prostie să creadă că am făcut-o pentru bani… O să plec şi o să-i trimit banii de la Petersburg. La început o sută de ruble… pe urmă încă o sută… şi încă o sută…

Când se întoarse Laevski, era târziu de tot.

— La început o sută… îi spuse Nadejda Fiodorovna, pe urmă încă o sută…

— Ar fi bine să iei chinină, zise el şi se gândi: „Mâine e miercuri, pleacă vaporul şi eu nu pot pleca, înseamnă că trebuie să mai stau în casa asta până sâmbătă…”

Nadejda Fiodorovna se ridică în genunchi.

— Nu cumva am spus ceva adineauri? întrebă ea cu zâmbetul pe buze, clipind din ochi din pricina luminării.

— Nu. Dar mâine dimineaţă trebuie să trimit după doctor. Haide, dormi.

Laevski îşi luă perna şi se îndreptă spre uşă. De când se hotărâse să plece şi s-o părăsească pe Nadejda Fiodorovna, prezenţa ei îi provoca un sentiment de milă şi de vinovăţie. Mai mult: în faţa ei se simţea parcă ruşinat ca înaintea unui cal bătrân sau bolnav pe care trebuie să-l omori. Se opri în prag şi îşi întoarse ochii spre ea.

— Atunci, la picnic, ţi-am spus vorbe grele. Eram nervos, iartă-mă, te rog.

După aceea trecu la el în birou, se culcă pe canapea şi mult timp nu putu să închidă ochii.

A doua zi dimineaţa, când Samoilenko, îmbrăcat în haine de mare ţinută, cu epoleţi şi cu decoraţii – era sărbătoare legală – ieşea din dormitorul Nadejdei Fiodorovna, după ce-i luase pulsul şi-i cercetase limba, Laevski, care stătea în prag, îl întrebă îngrijorat:

— Ei, cum e?

Pe faţa lui se citea spaimă, nelinişte şi nădejde.

— Linişteşte-te, nu-i nimic grav, îi răspunse Samoilenko. Friguri, ce să fie.

— Nu te-am întrebat asta, şi Laevski se încruntă, nerăbdător. Ai făcut rost de bani?

— Iartă-mă, sufleţelule, zise Samoilenko în şoaptă, uitându-se jenat spre uşă. Iartă-mă, pentru Dumnezeu! Nimeni n-are bani disponibili. Totuşi, până una alta, am făcut rost de o sută zece ruble, adunând cu ţârâita câte cinci şi câte zece! Dar am să încerc chiar astăzi să mai vorbesc cu câte cineva. Ai puţină răbdare.

— Să ştii însă că ultimul termen e sâmbătă, zise Laevski încet, tremurând de nerăbdare. Te rog de toţi sfinţii: până sâmbătă! Dacă nu plec sâmbătă, atunci nu mai am nevoie de nimic… de nimic. Nu înţeleg cum se poate ca un doctor să nu aibă bani.

— Doamne, facă-se voia ta! şopti repede Samoilenko, forţându-şi atât de tare glasul, încât la un moment dat se auzi ieşindu-i din gâtlej un fel de ţipăt. Toţi banii câţi i-am avut, vreo şapte mii, i-am dat împrumut la alţii, iar pe de altă parte sunt dator vândut. Am eu vreo vină?

— Atunci, îmi faci rost până sâmbătă?

— O să-mi dau toată osteneala.

— Te rog, drăguţă! Fă aşa fel ca vineri dimineaţa să am banii în mână.

Samoilenko se aşează pe un scaun şi scrise reţeta: soluţie de chinină, calciu bromat, infuzie de revent, tinctură de genţiană,

aqua foeniculi – toate într-o singură mixtură. Mai adăugă sirop de trandafiri, ca s-o îndulcească, apoi plecă.

XI

— Ia te uită, ai zice că ai venit să mă arestezi! râse von Koren, când îl văzu pe Samoilenko intrând la el în mare ţinută.

— Treceam prin faţa casei şi m-am gândit: ia să intru să văd ce mai face zoologia! zise Samoilenko, aşezându-se la o masă mare, meşterită de von Koren din scânduri. Bună ziua, sfinţite părinte! îl salută apoi pe diacon, care stătea la fereastră şi transcria nu ştiu ce. Stau numai o clipă şi alerg acasă să văd ce-i cu masa de prânz. Ar cam fi timpul… nu vă încurc?

— Deloc, îi răspunse zoologul, înşirând pe masă nişte fiţuici de hârtie scrise mărunt. Transcriem nişte texte.

— Aşa… Eh, Doamne, Doamne!… oftă Samoilenko. Apoi trase uşurel de pe masă o carte plină de praf, pe care zăcea o salamandră moartă şi uscată, şi făcu mirat: Ia te uită! Să zicem că un gândăcel verde umblă după treburile lui şi deodată întâlneşte în drum o bazaconie ca asta. Îmi închipui ce se întâmplă. Prăpăd, nici vorbă!

— Cam aşa ceva.

— Dar salamandra n-are şi ea venin, să se apere de duşmani?

— Are. Şi ca să se apere, şi ca să atace.

— Aşa, da, aşa… Şi când te gândeşti, dragii mei, că în natură, toate-s rânduite cu socoteală, fiecare îşi are rostul lui, oftă Samoilenko. Un lucru numai nu-l înţeleg şi te-aş ruga să mă lămureşti tu, care ai o minte din cele mai luminate. Sunt un fel de sălbăticiuni mari, cam cât şobolanii şi destul de arătoase de altfel, dar care-s peste măsură de ticăloase şi de imorale. Să zicem că o dihanie din astea umblă prin pădure, vede o păsărică, o prinde şi o mănâncă. Apoi trece mai încolo şi vede într-un tufiş un cuib cu ouă. Foame nu-i mai este, că e sătulă, dar tot muşcă dintr-un ou, iar pe celelalte le dă jos din cuib cu lăbuţa. Pe urmă întâlneşte o broască şi începe să se joace cu ea. După ce o chinuieşte destul, trece înainte, lingându-şi buzele, când iată că-i iese în cale un gândac. Îi trage şi lui o lăbuţă… Şi tot ce întâlneşte în drumul ei strică şi distruge… Se vâră prin vizuini, răscoleşte muşuroaiele de furnici, mănâncă melci… Dacă dă de un şobolan, îl ia la bătaie; dacă dă de un şarpe sau de un şoarece – îl strânge de gât. Şi tot aşa, cât e ziulica de mare. Ei, spune şi tu, la ce foloseşte o dihanie ca asta? De ce a mai făcut-o Dumnezeu?

— Nu ştiu despre ce dihanie vorbeşti, îi răspunse von Koren, desigur că despre vreo insectivoră. Nimic de mirare! Păsărica i-a căzut în labă numai din pricina nesocotinţei ei, cuibul cu ouă a fost distrus pentru că nu fusese făcut cu socoteală şi nici dosit cum trebuie. Broasca avea, fără îndoială,

vreun beteşug de culoare, că altfel nici n-ar fi văzut-o, şi aşa mai departe. Dihania ta ucide numai pe cei bicisnici, pe cei neîndemânatici, pe cei neprevăzători. Într-un cuvânt, pe cei cu lipsuri, pe care natura îi consideră nevrednici să se înmulţească. Rămân în viaţă numai cei puternici, cei îndemânatici şi cei prevăzători. Prin urmare, fără să bănuiască măcar, dihania ta serveşte scopurile înalte ale perfecţiunii.

— Da, aşa-i… Dar bine că mi-am adus aminte, frate, zise Samoilenko, cu prefăcută nepăsare, împrumută-mi o sută de ruble.

— Bine. Printre insectivore întâlnim specimene foarte interesante. De pildă, cârtiţa. Se zice că e un animal foarte folositor, deoarece stârpeşte insectele dăunătoare. Se povesteşte că un neamţ oarecare i-a trimis împăratului Vilhelm I o şubă făcută numai din pielicele de cârtiţă şi că împăratul a poruncit să fie mustrat pentru că a distrus atâtea animale folositoare. Dar în ce priveşte cruzimea, cârtiţa nu e mai prejos de sălbătăciunea ta, şi pe lângă asta e şi foarte dăunătoare, deoarece distruge păşunile.

Von Koren descuie caseta şi scoase din ea o hârtie de o sută de ruble.

— Cârtiţa, ca şi liliacul, are cavitatea toracică grozav de puternică, urmă el, încuind la loc caseta. Oasele şi muşchii foarte dezvoltaţi, iar gura extraordinar de bine înarmată. Dacă dihania asta mică ar avea dimensiunile unui elefant, nimeni nu s-ar pune cu ea şi ar fi animalul cel mai de temut dintre toate. E interesant ce se întâmplă când se întâlnesc două cârtiţe sub pământ. Ca şi cum s-ar fi vorbit, încep amândouă să scurme, făcându-şi loc pentru luptă. După ce scurmă cât le trebuie, se încinge o bătălie pe viaţă şi pe moarte, care ţine până când una dintre ele, cea mai slabă, cade. Uite o sută de ruble, zise von Koren, coborând glasul, dar cu o condiţie: să nu fie pentru Laevski.

— Ei, şi dacă ar fi pentru Laevski? se supără Samoilenko. Ce-ţi pasă?

— Dacă e pentru Laevski, atunci nu ţi-o dau. Ştiu că-ţi place să împrumuţi bani. Ai fi în stare să-i dai şi tâlharului Kerim, dacă ţi-ar cere! Dar pe mine să mă ierţi, eu nu pot să te ajut la aşa ceva.

— Ei bine, pentru Laevski ţi-am cerut-o! zise Samoilenko, ridicându-se şi gesticulând cu mâna dreaptă. Da, pentru Laevski! Şi nimeni, nici diavolul, n-are dreptul să mă înveţe ce trebuie să fac cu banii mei! Binevoieşti să-mi dai suta sau nu?

Diaconul izbucni în hohote de râs.

— Stai, nu te înfierbânta, gândeşte-te întâi, zise zoologul. A-i face bine unuia ca Laevski e tot atât de absurd ca a stropi

buruienele sau a supraalimenta lăcustele…

— Iar părerea mea e că suntem datori să-i ajutăm pe semenii noştri, strigă Samoilenko.

— În cazul acesta, ajută-l şi pe turcul cela flămând care zace colea, sub gard! Cel puţin e salahor şi e mai folositor decât Laevski al tău. Dă-i lui suta de ruble. Sau mai bine donează-mi-o mie, pentru expediţie.

— Te întreb: îmi dai sau nu?

— Spune-mi drept: ce nevoie are de banii ăştia?

— Nu e un secret. Îi trebuie pentru drum, că pleacă sâmbătă la Petersburg.

— Aha, aşa! zise von Koren rar. Aha… înţeleg. Pleacă şi ea cu el?

— Nu, deocamdată ea rămâne aici. Dar după ce o să-şi pună el treburile la cale, la Petersburg, o să-i trimită bani şi o să plece şi ea.

— Bravo!… strigă zoologul şi izbucni într-un râs scurt şi ascuţit. Bravo! Bine chibzuit!

Şi, zicând aşa, se apropie repede de Samoilenko, se aşeză în faţa lui şi, privindu-l drept în ochi, îl întrebă:

— Spune-mi cinstit: nu-i aşa că n-o mai iubeşte? Haide, spune, nu-i aşa că n-o mai iubeşte?

— Aşa-i, răspunse Samoilenko şi fruntea i se acoperi cu broboane de sudoare.

— E pur şi simplu respingător! zise von Koren şi se vedea bine că încerca un sentiment de scârbă. Una din două, Alexandr Davidîci: ori te-ai înţeles cu el, ori, iartă-mă, eşti un nătăfleaţă. Cum de nu înţelegi că te duce de nas în modul cel mai neruşinat, ca pe un plod? Doar e limpede ca bună ziua că vrea să scape de ea şi s-o lase aici. Ţi-o lasă pe cap, şi nici vorbă că ai s-o expediezi la Petersburg pe socoteala ta! Stau şi mă întreb, cum de-a putut excelentul tău amic să te orbească până într-atât cu meritele lui, încât să nu vezi lucrurile cele mai simple?

— Ceea ce spui tu nu e decât o presupunere, zise Samoilenko, aşezându-se pe un scaun.

— Presupunere? Atunci de ce pleacă singur şi nu cu ea? Şi ai putea să-l mai întrebi, de ce n-o trimite întâi pe ea şi el să plece pe urmă? E un ticălos patentat, asta-i!

Descurajat de aceste bănuieli neaşteptate cu privire la buna-credinţă a prietenului său, Samoilenko simţi deodată că puterile îl părăsesc şi coborî glasul:

— Nu, aşa ceva e cu neputinţă! zise, aducându-şi aminte de noaptea când Laevski dormise la el. Dacă ai şti cât suferă.

— Şi ce-i cu asta? Hoţii şi incendiatorii suferă şi ei!

— Să admitem că ai dreptate… făcu Samoilenko şovăind. Să admitem… Dar să nu uităm că e tânăr, că se află printre străini… că e student aşa cum am fost şi noi odată şi că, afară de noi, n-are cine să-i întindă o mână de ajutor.

— A-l ajuta să facă potlogării, numai pentru motivul că şi tu şi el aţi fost la epoci diferite în universitate şi că n-aţi făcut niciunul nimic, ar fi o adevărată copilărie!

— Ai răbdare, stai să judecăm lucrurile cu sânge rece. Cred că aşa ar trebui să fac… chibzuia Samoilenko, frângându-şi degetele. Să-i dau banii, înţelegi, dar în acelaşi timp să-i cer cuvântul de onoare că peste o săptămână îi va trimite şi Nadejdei Fiodorovna cât îi trebuie pentru drum.

— Şi el o să-ţi dea cuvântul de onoare, ba o să verse chiar şi o lacrimă, convins că aşa o să facă. Dar mă întreb, ce valoare poate să aibă cuvântul lui? Sunt sigur că n-o să şi-l respecte şi când, peste un an sau doi, ai să-l întâlneşti pe Nevski la braţ cu noua lui iubită, o să încerce să se scuze, spunându-ţi că l-a stricat civilizaţia şi că nu e decât copia fidelă a lui Rudin… Aşa că lasă-l în plata Domnului! Fugi cât mai departe de noroi şi nu te vârî în el cu amândouă picioarele!

Samoilenko se gândi câteva clipe, apoi se hotărî:

— Cu toate astea, tot o să-i dau banii. Fă cum vrei, eu însă nu pot refuza un om numai pe simple presupuneri.

— Foarte bine. Du-te şi-l sărută!

— Atunci, dă-mi suta de ruble, îl rugă Samoilenko, timid.

— Nu ţi-o dau.

Urmă o tăcere. Samoilenko îşi pierdu tot curajul. Faţa lui căpătă un aer stingherit, vinovat şi slugarnic. Şi părea ciudat să-l vezi pe omul acela uriaş, cu epoleţi şi cu decoraţii, tot atât de sfios şi de jalnic ca un copil.

— Episcopul nostru îşi face inspecţiile prin eparhie numai călare, nu în caretă, se amestecă în vorbă şi diaconul, lăsând condeiul din mână. Şi n-aveţi idee cât te emoţionează când îl vezi umblând aşa. Simplitatea şi modestia lui sunt de o măreţie biblică.

— E un om cumsecade? întrebă von Koren, bucuros că schimbă vorba.

— Parcă s-ar putea altfel? Dacă nu era cumsecade, nu-l făceau episcop!

— Sunt şi printre episcopi oameni într-adevăr cumsecade şi înzestraţi, urmă von Koren. Păcat numai că mulţi dintre ei au slăbiciunea de a se crede bărbaţi de stat. Unul îşi bate capul cu rusificarea, altul ia atitudine împotriva ştiinţelor… Şi asta nu-i treaba lor. Ar face mai bine să dea cât mai des cu nasul în consistoriu!

— Un laic n-are dreptul să-i judece pe arhierei.

— Şi de ce nu, diacone? Arhiereul e şi el om ca şi mine.

— E şi nu e, se supără diaconul, punând mâna pe condei. Dacă dumneata ai fi ca el, atunci harul lui Dumnezeu s-ar fi coborât şi asupra dumitale şi astăzi ai fi ajuns arhiereu. Dar cum n-ai ajuns, înseamnă că nu eşti ca el.

— Lasă prostiile, diacone! zise Samoilenko, plictisit. Uite ce m-am gândit, se întoarse el spre von Koren. Bine, nu-mi da suta de ruble împrumut. Dar cum ai să mănânci la mine încă trei luni, adică până la iarnă, achită-mi înainte masa pe trei luni. Te rog.

— Nu-ţi dau nimic.

Samoilenko începu să clipească din ochi şi se făcu roşu-stacojiu. Trase spre el fără să-şi dea seama cartea cu salamandra, se uită la ea, apoi se ridică de pe scaun şi puse mâna pe chipiu. Lui von Koren i se făcu milă.

— Uite ce înseamnă să ai de-a face cu asemenea indivizi! zise el şi, indignat, dădu cu piciorul într-o hârtie mototolită, aruncând-o într-un colţ. Dar înţelege odată că pornirea ta nu se cheamă bunătate şi dragoste, ci laşitate, imoralitate, otravă! Ceea ce realizează raţiunea strică inimile voastre ofilite, bune de zvârlit la gunoi! Mi-aduc aminte că pe când eram elev de liceu, m-am îmbolnăvit de febră tifoidă. Atunci mătuşa-mea, de milă, m-a îndopat cu ciuperci murate. Ei bine, era să mă curăţ! De aceea, caută de înţelege, ca şi mătuşa mea, că dragostea pentru aproapele tău nu trebuie s-o păstrezi în inimă, la lingurică sau în şale, ci colea!

Şi von Koren se bătu cu mâna peste frunte.

— Na-ţi, ia-o! zise apoi, aruncându-i hârtia de o sută de ruble.

— Degeaba te superi, Kolea, îngăimă cu blândeţe Samoilenko, împăturind hârtia. Te înţeleg foarte bine, însă… pune-te şi tu în situaţia mea.

— Eşti o babă, asta-i!

Diaconul izbucni în hohote de râs.

— Ascultă, Alexandr Davidîci, o ultimă rugăminte! urmă von Koren cu aprindere. Când o să-i dai măgarului aceluia banii, să-i pui o condiţie: ori pleacă împreună cu cucoana lui, ori o expediază pe ea înainte. Altfel să nu-i dai nimic şi să nu-mi mai baţi capul cu el. Aşa să-i spui. Iar dacă nu-i spui, îţi dau cuvântul meu de onoare că mă duc la el la serviciu şi-l arunc din capul scării, iar cu tine stric prietenia, să ştii!

— Dar ştii că ai dreptate. Chiar şi lui i-ar veni mai uşor să plece odată cu ea, sau s-o trimită înainte, îi răspunse Samoilenko. O să se bucure de propunerea mea… Cu bine!

Îşi luă rămas-bun cu delicateţe şi ieşi. Dar înainte de a închide uşa, întoarse capul spre von Koren, îşi luă o mutră

fioroasă şi strigă:

— Nemţii te-au stricat, frăţioare! S-o ştii de la mine. Nemţii!

XII

A doua zi – era într-o joi – Maria Konstantinovna sărbătorea aniversarea lui Kostea, băiatul ei. Toată lumea fusese invitată să mănânce la amiază turtă dulce şi să bea, seara, câte o ceaşcă de ciocolată. Seara, când intră Laevski cu Nadejda Fiodorovna, zoologul, care stătea în salon şi îşi sorbea ciocolata, îl întrebă pe Samoilenko:

— Ai vorbit cu el?

— Încă nu.

— Bagă de seamă: fără menajamente! Mărturisesc că eu unul nu înţeleg neruşinarea acestor indivizi. Doar ştiu foarte bine care-i părerea amfitrionilor despre concubinajul lor, şi totuşi uite cum se bagă în casa oamenilor!

— Dacă ne-am lua după prejudecăţi, îi răspunse Samoilenko, ar însemna să nu ne mai ducem nicăieri.

— Dumneata găseşti că dispreţul mulţimii faţă de concubinaj şi desfrâu e numai prejudecată?

— Fără îndoială. Prejudecată şi duşmănie. Când văd soldaţii o fată cu purtări uşoare, încep să râdă şi s-o huiduiască. Dar ia întreabă-i: ei câte parale fac?

— Nu, nu huiduiesc ei degeaba! Mă rog, dacă fetele îşi strâng de gât copiii din flori şi pe urmă iau calea ocnei, dacă Anna Karenina s-a aruncat înaintea trenului, dacă la ţară se ung porţile cu păcură, dacă şi ţie şi mie ne place, Dumnezeu ştie de ce, puritatea Katiei, şi dacă fiecare dintre noi simte, nelămurit, nevoia unei dragoste neprihănite, cu toate că e sigur că o asemenea dragoste nu există – toate astea sunt prejudecăţi? Nu, frăţioare, asta e tot ce ne-a mai rămas de pe urma selecţiei naturale. Şi de n-ar fi această putere obscură, care reglementează raporturile dintre sexe, domnul Laevski şi alţii ca el ţi-ar arăta ei ce pot, iar omenirea ar degenera în cel mult doi ani!

Laevski intră în salon, salută pe toată lumea şi, strângându-i mâna lui von Koren, încercă un zâmbet slugarnic. Pândind apoi un moment prielnic, îi şopti lui Samoilenko:

— Iartă-mă, Alexandr Davidîci, trebuie să-ţi spun două vorbe.

Samoilenko se ridică de pe scaun, îl luă de după mijloc şi trecură amândoi în biroul lui Nikodim Alexandrîci.

— Mâine e vineri… începu Laevski, rozându-şi unghiile. Ai găsit ce mi-ai promis?

— Am găsit numai două sute zece ruble. Cât despre rest, o să încerc să fac rost astăzi sau mâine. Fii liniştit.

— Slavă Domnului!… oftă Laevski şi, de bucurie, începură să-i tremure mâinile. Numai tu m-ai scăpat din încurcătură,

Alexandr Davidîci! Şi îţi jur pe Dumnezeul meu, pe fericirea mea, pe tot ce vrei, că o să-ţi trimit banii îndată ce ajung acolo. O să-ţi trimit şi datoria cea veche.

— Uite ce-i, Vanea… zise Samoilenko, apucându-l de un nasture şi înroşindu-se. Iartă-mă că mă amestec în treburile tale de familie, dar… de ce n-ai pleca odată cu Nadejda Fiodorovna?

— Ciudat mai eşti! Dar parcă se poate? Unul dintre noi trebuie neapărat să rămână pe loc, că altfel nu mai scăpăm de creditori. Sunt dator pe la diferite prăvălii vreo şapte sute de ruble, dacă nu mai mult. Aşteaptă să le trimit banii, să le închid gura, şi pe urmă o să plece şi ea.

— Aşa… Dar ce-ar fi s-o trimiţi pe ea înainte?

— Ei, Doamne, dar parcă se poate? se înspăimântă Laevski. Ce vrei să facă, singură acolo, o biată femeie? Ce ştie ea? Ar fi şi o pierdere de timp, dar şi o cheltuială de prisos.

„Are dreptate, se gândi Samoilenko. Însă, aducându-şi aminte discuţia cu von Koren, se încruntă şi zise morocănos:

— Nu sunt de aceeaşi părere. Ori pleci odată cu ea, ori o trimiţi pe ea înainte. Altfel… altfel nu-ţi dau nimic. E ultimul meu cuvânt…

Se trase îndărăt, împinse uşa cu spatele, lăsându-se peste ea cu toată greutatea, şi intră în salon aprins la faţă şi foarte tulburat.

„Vineri… vineri, repetă în gând Laevski, în timp ce se întorcea în salon. Vineri…”

I se servi o ceaşcă cu ciocolată. Îşi fripse gura şi limba cu băutura fierbinte, repetându-şi mereu:

„Vineri… vineri…”

Dumnezeu ştie de ce, cuvântul „vineri” nu-i mai ieşea din minte. Nu se gândea decât la ziua de vineri şi-şi dădea bine seama, dar nu cu mintea, ci mai curând cu inima, că dacă-l apucă sâmbăta acolo, n-o să mai plece deloc. În faţa lui stătea în picioare Nikodim Alexandrîci, îmbrăcat cu îngrijire, cu părul lins, şi-l tot îndemna:

— Luaţi, vă rog frumos…

În vremea asta, Maria Konstantinovna arăta oaspeţilor notele Katiei, spunându-le tărăgănat:

— O, în ziua de azi e foarte, foarte greu să înveţi carte! Ţi se cere atât de mult…

— Mamă! gemu Katia, neştiind unde să se ascundă de ruşine că o lăuda atâta.

Laevski se uită şi el la note şi-i adresă şi el Katiei cuvinte măgulitoare. Religia, limba rusă, purtarea, ca şi notele tot de cinci şi de patru, începură să-i joace pe dinaintea ochilor şi, toate la un loc, împreună cu cuvântul „vineri” care nu-l mai

părăsea, cu părul lins al lui Nikodim Alexandrîci şi cu obrajii îmbujoraţi ai Katiei, i se părură atât de nesfârşit şi de iremediabil plictisitoare, încât abia se putu stăpâni să nu ţipe de deznădejde. Se întrebă: „Oare s-ar putea întâmpla să nu plec?”…

Cineva aşeză două mese una lângă alta şi oaspeţii începură să joace „poşta”. Laevski se aşeză şi el.

„Vineri… vineri… îşi zicea zâmbind, în timp ce-şi scotea creionul din buzunar. Vineri…”

Ar fi vrut să se gândească la situaţia lui, dar îi lipsea curajul. Îi era frică să recunoască faptul că doctorul îi surprinsese minciuna, pe care de atâta timp şi cu atâta grijă şi-o ascundea lui însuşi. De câte ori se gândea la viitor, niciodată nu-şi lăsa gândurile în voie. Da, o să se urce în tren şi o să plece.

— Cu asta se rezolvă problema vieţii lui. Mai departe, nu-şi permitea să se gândească. Aşa cum o luminiţă sfioasă tresare abia licărind undeva, în depărtările câmpiei, tot aşa în mintea lui tresărea, în răstimpuri, gândul că pentru a se despărţi de Nadejda Fiodorovna şi a-şi plăti datoriile va fi nevoit, într-un viitor îndepărtat, să recurgă iarăşi la o mică minciună. O s-o spună cuiva, care locuieşte pe una dintre uliţele Petersburgului, o s-o spună numai o singură dată, şi după aceea o să vină reînnoirea… Şi e bine că doar cu preţul unei minciuni mărunte o să poată cumpăra adevărul cel mare!

Dar acum când, prin împotrivirea lui, doctorul îi făcuse o aluzie destul de grosolană la acest şiretlic, înţelese că va fi nevoit să se servească de minciună nu numai în viitorul îndepărtat, ci şi astăzi, şi mâine, şi peste o lună, şi poate chiar până la sfârşitul vieţii. Într-adevăr, ca să poată pleca, va trebui să le spună minciuni şi Nadejdei Fiodorovna, şi creditorilor, şi şefilor lui. Apoi, la Petersburg, ca să poată face rost de bani, va fi silit s-o mintă pe mamă-sa, spunându-i că s-a despărţit de Nadejda Fiodorovna. Dar mamă-sa n-o să-i dea mai mult de cinci sute de ruble, prin urmare a şi început a-l minţi pe doctor, deoarece n-o să-i poată trimite banii chiar aşa de curând. După aceea, când Nadejda Fiodorovna o să vină la Petersburg, va trebui să spună un întreg şir de minciuni, şi mai mici, şi mai mari, ca să rupă orice legătură cu ea. Şi iarăşi vor urma lacrimi, plictiseală, o viaţă plină de chinuri, apoi pocăinţa… Prin urmare, nici vorbă de reînnoire! Într-un cuvânt, minciună şi numai minciună. Şi în imaginaţia lui, Laevski văzu ridicându-se un munte întreg de minciuni. Ca să treacă peste el dintr-odată şi să nu mintă în rate, ar trebui să ia o hotărâre eroică, de pildă: să se ridice de pe scaun, fără să spună o vorbă, să-şi pună pălăria pe cap şi să plece imediat din oraş, fără să

mai ceară bani nimănui. Dar Laevski îşi dădea seama că nu era în stare de un asemenea eroism.

„Vineri, vineri… se gândea el. Vineri…”

Jucătorii scriau bileţele, le împătureau în două şi le puneau în jobenul cel vechi al lui Nikodim Alexandrîci, iar când se adunau mai multe, Kostea, care făcea pe poştaşul, pleca în jurul mesei şi le împărţea. Diaconul, Katia şi Kostea erau în culmea fericirii: pe de o parte primeau bileţele pline de haz, iar pe de alta se osteneau şi ei să le scrie cât mai spirituale.

„Trebuie să vorbim amândouă”, citi Nadejda Fiodorovna pe unul dintre bileţele. Se uită repede la Maria Konstantinovna, care-i zâmbi dulceag, încuviinţând cu capul.

„Despre ce să mai vorbim? se gândi Nadejda Fiodorovna. Dacă nu pot să-i mărturisesc totul, n-are niciun rost!”

Înainte de a pleca de acasă, îi înnodase lui Laevski cravata, şi lucrul acesta, fără nicio importanţă de altfel, îi umpluse sufletul de duioşie şi de tristeţe. Neliniştea de pe faţa lui, privirile lui rătăcite, paloarea şi purtarea lui, schimbată de câtva timp, ciudată şi neînţeleasă, precum şi faptul că ea însăşi îi ascundea o taină pe cât de cumplită, pe atât de respingătoare şi că-i tremurau mâinile în timp ce-i înnoda cravata – toate acestea dovedeau că n-or s-o mai ducă mult împreună. Se uita la el ca la o icoană, cu înfricoşare şi pocăinţă, şi repeta în gând: „Iartă-mă, iartă-mă!”… Acum, la masă, îl avea în faţă pe Acimianov, care nu-şi mai lua de la ea privirea ochilor negri şi îndrăgostiţi. Tulburată de dorinţe, îi era şi ruşine de ea însăşi, dar şi teamă că nici plictiseala şi nici tristeţea n-o vor mai putea împiedica să se lase în voia patimii blestemate, dacă nu astăzi, atunci mâine, şi, întocmai ca un beţiv fără leac, nu se va mai putea opri.

Ca să nu mai ducă înainte viaţa aceasta înjositoare pentru ea şi jignitoare pentru Laevski, Nadejda Fiodorovna se hotărî să părăsească oraşul. O să-l roage cu lacrimi în ochi să-i îngăduie să plece, iar dacă el s-o împotrivi, o să plece într-ascuns. N-o să-i spună nimic despre tot ce se întâmplase, ca să-i păstreze o amintire fără pată.

„Te iubesc, te iubesc, te iubesc!”, citi ea în alt bileţel. Acesta-i de la Acimianov, nici vorbă.

O să se retragă undeva într-un colţişor uitat de Dumnezeu, o să muncească şi o să-i trimită regulat ca din partea unui „necunoscut”, bani, cămăşi brodate, tutun. Şi n-o să se întoarcă la el decât la bătrâneţe sau în cazul când s-ar îmbolnăvi şi ar avea nevoie de cineva să-l îngrijească. Iar când, bătrân, el o să afle ce a hotărât-o să-l părăsească şi să renunţe la gândul de a-i fi soţie, o să-i aprecieze sacrificiul şi o s-o ierte…

„Ai nasul mare” – biletul trebuie să fie de la diacon sau de la Kostea.

Pe urmă, Nadejda Fiodorovna îşi imaginã scena despărţirii ei de Laevski. O să-l îmbrăţişeze strâns, o să-i sărute mâna şi o să-i jure că-l va iubi toată viaţa, toată viaţa. Iar mai târziu, după ce se va retrage în colţul ei uitat de lume, trăind printre străini, o să se gândească în fiecare zi că undeva, departe, are un prieten drag, un suflet curat, nobil şi înălţător, care-i păstrează o amintire frumoasă.

„Dacă nu-mi fixezi chiar acum o întâlnire, îţi dau cuvântul meu de onoare că o să iau măsuri. Trebuie să înţelegi că nu e frumos să te porţi aşa cu oamenii de treabă.” Ăsta-i de la Kirilin.

XIII

Laevski primi două bileţele. Desfăcu unul dintre ele şi citi: „Dragul meu, nu pleca”…

„Oare cine mi l-o fi scris? se întrebă el. Samoilenko nu, în niciun caz. Şi nici diaconul, deoarece nu poate să ştie că am de gând să plec. Nu cumva von Koren?”

Zoologul stătea aplecat asupra mesei şi desena o piramidă. Lui Laevski i se păru că-i râdeau ochii.

„Fără îndoială că Samoilenko a scăpat vreo vorbă…” îşi zise el.

În celălalt bileţel scria, cu acelaşi scris frânt, cu cozi nesfârşite şi cu înfloriturі: „Şi totuşi cineva n-o să plece sâmbătă”.

„Ce batjocură stupidă!” se gândi Laevski. „Vineri, vineri…”

Deodată, simţi ceva ca un nod în gât. Îşi duse mâna la guler şi tuşi. Dar în loc de tuse, un hohot de râs îi izbucni din gâtlej.

— Ha-ha-ha! râdea el. Ha-ha-ha! „Dar de ce-oi fi râzând oare?” se întrebă. Ha-ha-ha!

Încercă să se stăpânească, îşi astupă gura cu mâna, însă râsul îi apăsa pieptul şi gâtul, iar mâna nu izbutea să i-l înăbuşe.

„Ce prostie!” îşi zicea, în timp ce se prăpădea de râs. „Oare nu cumva am înnebunit?”

Râsul i se făcea tot mai ascuţit. Semăna acum cu un lătrat de căţeluşă. Laevski ar fi vrut să se ridice de la masă, dar picioarele nu-l ascultau, iar mâna dreaptă îi tresărea în chip ciudat pe masă, prinzând hârtiuţele cu mişcări convulsive şi făcându-le mototol. Văzu în jurul lui priviri mirate, faţa gravă şi speriată a lui Samoilenko şi ochii reci ai zoologului, plini de ironie şi dispreţ, şi înţelese că-l apucase o criză de isterie.

„Doamne, ce ruşine, ce ruşine! îşi zicea, simţind căldura lacrimilor care-i lunecau pe obraji. Ce ruşine! Niciodată nu mi s-a mai întâmplat aşa ceva…”

Dar iată că-l iau câţiva oameni de subsuori şi sprijinindu-i capul pe la spate, îl duc nu ştiu unde. Un pahar îi sclipeşte pe dinaintea ochilor, i se ciocneşte de dinţi, apoi apa i se scurge pe piept. Se trezeşte, în sfârşit, într-o odăiţă, în mijlocul căreia sunt două paturi alăturate, acoperite cu câte o cuvertură albă ca zăpada. Se lasă pe unul dintre paturi şi începe să plângă cu sughiţuri.

— Nu-i nimic, nu-i nimic… îi zicea Samoilenko. Se întâmplă… se întâmplă…

Încremenită de frică, tremurând din tot trupul şi cuprinsă de o presimţire înspăimântătoare, Nadejda Fiodorovna stătea lângă pat şi-l întreba:

— Ce-i cu tine? Ce este? Vorbeşte, pentru numele lui Dumnezeu!

„Nu i-o fi scris ceva Kirilin?” se gândea ea.

— Nu-i nimic… îi răspunse Laevski, râzând şi plângând în acelaşi timp. Du-te de aici… drăguţă!

Faţa lui nu arăta nici ură, nici dispreţ, ceea ce însemna că nu aflase nimic. Nadejda Fiodorovna se linişti puţin şi se întoarse înapoi, în salon.

— Nu te tulbura, draga mea! îi spuse Maria Konstantinovna, aşezându-se lângă ea şi luând-o de mână. O să-i treacă. Vezi, şi bărbaţii sunt slabi de înger ca şi noi, păcătoasele. De altfel, amândoi treceţi printr-o criză… şi e uşor de înţeles! Dar ştii că-mi eşti datoare cu un răspuns. Să vorbim.

— Nu, să nu mai vorbim… zise Nadejda Fiodorovna, ascultând suspinele lui Laevski. Mi-e sufletul trist… Dă-mi voie să plec.

— Cum se poate una ca asta, drăguţă? se sperie Maria Konstantinovna. Îţi închipui că o să te las să pleci fără să iei masa cu noi? Gustăm ceva şi pe urmă du-te cu Dumnezeu.

— Mi-e sufletul trist… şopti Nadejda Fiodorovna şi se prinse cu amândouă mâinile de braţul fotoliului ca să nu cadă.

— Domnul are crampe! strigă von Koren, vesel, intrând în salon. Dar văzând-o pe Nadejda Fiodorovna, se zăpăci şi se întoarse îndărăt.

După ce îi trecu criza, Laevski stătea pe patul acela străin şi se gândea:

„Ce ruşine, să bocesc ca o fetişcană! Nici vorbă că am fost ridicol şi scârbos. Mai bine aş şterge-o pe uşa din dos… Dar asta ar însemna să dau importanţă accidentului. Nu, mai bine să mă fac că iau totul în glumă…”

Se uită în oglindă, mai întârzie puţin, apoi intră în salon.

— Iată-mă! zise el, zâmbind. Se simţea prost şi îşi dădea seama că şi ceilalţi erau stingheriţi de prezenţa lui. Se întâmplă uneori nişte accidente de astea, urmă el, aşezându-se. Stăteam liniştit şi deodată am simţit o durere groaznică şi înţepătoare în coastă… aşa de nesuferită, încât nervii mei n-au mai putut rezista şi… şi a ieşit năzdrăvănia asta stupidă! Trăim în secolul nervilor, ce poţi să faci!

În timpul mesei, Laevski bău bere şi vorbi. Dar din când în când ofta din adânc şi îşi fricţiona coasta, de parcă voia să arate că nu-i trecuse de tot durerea. Totuşi, afară de Nadejda Fiodorovna nimeni nu-l lua în serios, şi el simţea lucrul acesta.

Pe la nouă trecute, ieşiră cu toţii pe bulevard, să se plimbe. Nadejda Fiodorovna se ţinea mai mult pe lângă Maria Konstantinova şi copiii ei, de frică să nu intre Kirilin în vorbă cu ea. Spaima prin care trecuse şi tristeţea care-i încătuşase

sufletul o slăbiseră, o obosiseră şi, presimţind că iarăşi or s-o apuce frigurile, abia îşi mişca picioarele. Dar nu se îndreptă spre casă, deoarece era sigură că ori Kirilin o să se ia după ea, ori Acimianov, ori amândoi deodată. Kirilin mergea în urmă cu Nikodim Alexandrîci şi fredona uşurel:

— Nu permit ni-mă-nui să-şi bată joc de mine! Ni-mă-nui!

De pe bulevard o luară spre pavilion, apoi de-a lungul ţărmului şi se uitară mult la valurile fosforescente ale mării. Von Koren începu să explice de ce e fosforescentă marea.

XIV

— Eu trebuie să mă duc la o partidă de vint… Sunt aşteptat, zise Laevski. La revedere, domnilor.

— Stai că merg şi eu cu tine, strigă Nadejda Fiodorovna, prinzându-se de braţul lui.

Şi, luându-şi şi ea rămas-bun de la ceilalţi, plecară. Kirilin salută şi el societatea şi, sub pretext că avea acelaşi drum, plecă odată cu ei.

„Oare ce o să se întâmple, ce o să se întâmple?… se gândea Nadejda Fiodorovna. În definitiv, fie ce o fi!”…

I se părea că toate amintirile neplăcute îi ieşiseră din minte şi, respirând din greu, păşeau acuma alături de ea prin întuneric, în timp ce ea, o musculiţă care ar fi căzut în călimară, abia se târa pe caldarâm, murdărind cu cerneală braţul lui Laevski… Dacă Kirilin face vreun gest nesăbuit, îşi zicea Nadejda Fiodorovna, vina o să fie a ei, nu a lui. Doar era un timp când niciun bărbat nu se purta cu ea mai frumos decât Kirilin, dar ea a rupt-o cu acest trecut, aşa cum ai rupe un fir de aţă, şi l-a înmormântat pentru totdeauna… Cine era vinovat de această ruptură? Ameţită de poftele ei nestăpânite, Nadejda Fiodorovna începuse să zâmbească unui bărbat cu totul necunoscut, numai pentru faptul că era înalt şi bine făcut. Dar după două întâlniri se săturase de el şi-l părăsise. Aşa fiind, – îşi zicea acum – nu era oare în dreptul lui să se poarte cu ea aşa cum îl tăia capul?

— Aici ne despărţim, drăguţă, zise Laevski oprindu-se. O să te conducă acasă Ilia Mihailîci.

Îl salută pe Kirilin şi, după ce traversă grăbit bulevardul şi strada, se îndreptă spre casa Şeşkovskilor, ale cărei ferestre erau viu luminate. Câteva clipe după aceea se auzi izbindu-se portiţa.

— Permite-mi să lămuresc o situaţie, începu Kirilin. Eu nu-s un băieţaş, un Acikasov, Lacikasov sau Zacikasov oarecare… De aceea, pretind să mi se dea atenţia cuvenită!

Nadejdei Fiodorovna începu să-i bată inima. Dar nu-i răspunse.

— La început mi-am zis că schimbarea survenită în felul dumitale de a te purta cu mine e datorită cochetăriei, urmă Kirilin. Acum însă, îmi dau seama că, pur şi simplu, nu ştii să te porţi cu oamenii de treabă. Ai vrut, desigur, să te joci cu mine, aşa cum faci cu armeanul ăsta tinerel. Dar eu sunt un om de treabă şi pretind ca lumea să se poarte cu mine aşa cum i se cuvine unui om de treabă. Prin urmare, sunt la dispoziţia dumitale…

— Mi-e sufletul trist… şopti Nadejda Fiodorovna şi începu să plângă. Dar întoarse capul ca să-şi ascundă lacrimile.

— Şi eu sunt trist. Şi ce-i cu asta?

Kirilin tăcu o clipă, apoi zise răspicat, cuvânt cu cuvânt:

— Doamnă, repet încă o dată: în cazul când îmi refuzi o întâlnire chiar în seara asta, fac scandal. Imediat.

— Lasă-mă astă-seară, se rugă Nadejda Fiodorovna şi nu-şi recunoscu glasul, atât era de jalnic şi de subţirel.

— Nu, vreau să-ţi dau o lecţie… Iartă-mi tonul sever, dar trebuie să-ţi dau o lecţie. Cu toată părerea de rău, trebuie să-ţi dau o lecţie. Îţi mai cer două întâlniri: una astă-seară şi una mâine. De poimâine încolo eşti liberă să te întâlneşti cu cine pofteşti. Prin urmare, una astă-seară şi una mâine.

Nadejda Fiodorovna ajunsese în dreptul portiţei ei.

— Lasă-mă în pace! şopti ea. Îi tremura tot trupul şi nu vedea înaintea ei prin întuneric decât tunica albă a comisarului. Ai dreptate, sunt o femeie îngrozitoare… sunt vinovată. Totuşi, te rog, lasă-mă în pace… Îi atinse mâna rece şi tresări. Te implor…

— Asta nu! îi răspunse Kirilin. Asta nu! Nici nu mă gândesc să te las în pace. Dimpotrivă, vreau să-ţi dau o lecţie, să înţelegi odată… Şi, apoi, scumpă doamnă, eu nu prea cred în vorbele femeilor.

— Mi-e sufletul trist…

Nadejda Fiodorovna începu să asculte murmurul lin al mării. Se uită apoi la cerul spuzit cu stele şi, pe neaşteptate, simţi nevoia să termine cât mai repede cu ceea ce-i pretindea Kirilin, ca să scape de apăsarea blestemată a vieţii şi de tot ce ţinea de ea: mare, stele, bărbaţi, friguri…

— Bine, dar nu la mine… zise ea cu răceală. Du-mă undeva, în altă parte.

— Să mergem la Miuridov. E locul cel mai potrivit.

— Pe unde vine asta?

— Lângă meterezul cel vechi.

Nadejda Fiodorovna plecă grăbită de-a lungul străzii, apoi trecu într-o ulicioară care ducea spre munţi. Era întuneric. Din loc în loc, dungi palide de lumini se strecurau prin ferestre şi se aşterneau pe caldarâm, şi ei i se părea că, întocmai ca o musculiţă, când cădea în cerneală, când ieşea iarăşi la lumină. Kirilin venea în urma ei. La un moment dat se poticni, de era cât pe ce să cadă. Începu să râdă.

„E beat… îşi zise Nadejda Fiodorovna. Dar mi-e totuna… totuna… N-are decât să fie.”

Acimianov îşi luase şi el rămas-bun de la ceilalţi şi plecase după Nadejda Fiodorovna, s-o invite la o plimbare cu barca. Se

apropie de casa ei şi se uită din stradă: ferestrele erau larg deschise, dar nu se vedea nicio lumină.

— Nadejda Fiodorovna! strigă el.

Trecură câteva clipe. Acimianov strigă din nou:

— Cine-i acolo? se auzi glasul Olgăi.

— Nadejda Fiodorovna e acasă?

— Nu. Încă nu s-a întors.

„Ciudat… Foarte ciudat, îşi zise Acimianov, cuprins de o mare neliniște. Doar a plecat spre casă…”

Se plimbă puţin pe bulevard, apoi pe stradă şi îşi aruncă ochii pe ferestrele casei lui Şeşkovski. Laevski, fără haină, stătea la o masă şi se uita în cărţi.

— Ciudat, ciudat… mormăi Acimianov. Dar, aducându-şi aminte de accesul de isterie pe care-l avusese Laevski, se simţi ruşinat. Dacă nu-i acasă, atunci unde poate să fie?…

Se întoarse din nou şi se uită la ferestrele întunecate ale Nadejdei Fiodorovna.

„Asta e trădare, curată trădare…” îşi zise, amintindu-şi că o întâlnise la amiază la Bitiugovi şi-i promisese că o să se plimbe cu el, cu barca, chiar în seara aceea.

Ferestrele casei lui Kirilin nu erau luminate, iar pe banca de lângă poartă dormea sergentul de stradă. După ce se uită la geamurile întunecate şi la sergent, Acimianov înţelese totul. Se hotărî să se întoarcă acasă şi chiar plecă într-acolo, dar se pomeni iarăşi în faţa ferestrelor Nadejdei Fiodorovna. Se aşeză pe bancă şi îşi scoase pălăria, simţind că i se aprinde capul de supărare şi de gelozie.

Ceasul din turnul bisericii bătea numai de două ori pe zi: la amiază şi la miezul nopţii. Curând după ce bătu miezul nopţii, se auziră paşi grăbiţi.

— Prin urmare, ne vedem mâine seara tot la Miuridov, auzi Acimianov şi recunoscu glasul lui Kirilin. La ora opt. La revedere!

În faţa grădiniţei se ivi Nadejda Fiodorovna. Nu-l observă pe Acimianov, trecu pe lângă el ca o umbră, deschise portiţa şi, fără s-o mai închidă, intră în casă. Ajungând în odaia ei, aprinse lumânarea şi se dezbrăcă în grabă, dar nu se culcă în pat, ci se lăsă în genunchi în faţa scaunului, îl luă în braţe şi îşi lipi fruntea de el.

Laevski se întoarse după ora două de noapte.

XV

Hotărându-se să nu mintă dintr-odată ci în rate, Laevski se duse a doua zi pe la ora unu la Samoilenko să-i ceară banii ca să poată pleca neapărat sâmbătă. După criza de isterie din ajun, care adăugase la depresiunea lui sufletească şi un sentiment ascuţit de ruşine, era cu neputinţă să mai rămână în oraş. „Dacă Samoilenko o să ţină cu orice preţ să-i respect condiţiile, se gândea Laevski, aş putea să le primesc şi să iau banii, iar mâine, înainte de plecare, să-i spun că Nadejda Fiodorovna n-a mai vrut să plece, după ce, mai înainte, voi fi încercat s-o conving că aranjamentul acesta e spre binele ei… Iar dacă Samoilenko, care fără îndoială că e pus la cale de von Koren, n-o vrea să-mi dea bani, sau o să-mi pună alte condiţii, atunci o să mă îmbarc chiar astăzi pe vreun cargobot sau chiar pe vreo corabie cu pânze şi o să plec la Noul Athos sau la Novorosiisk, de unde să-i trimit mamei o telegramă plină de umilinţă şi o să stau acolo până o să primesc bani de la ea…”

Când ajunse la Samoilenko, îl găsi în salon pe von Koren. Zoologul sosise chiar atunci la dejun şi, ca de obicei, deschisese albumul şi cerceta fotografiile bărbaţilor cu joben şi ale cucoanelor cu bonetă.

„Ce ghinion! îşi zise Laevski când îl văzu. S-ar putea să-mi pună beţe în roate…”

— Bună ziua, îi răspunse von Koren, fără să-şi ridice ochii de pe album.

— Alexandr Davidîci e acasă?

— Da. E la bucătărie.

Laevski o luă spre bucătărie, dar văzându-l pe Samoilenko ocupat cu pregătitul unei salate, se întoarse în salon şi se aşeză pe un scaun. În faţa zoologului se simţea totdeauna prost, iar acum îi era frică să nu-i amintească despre accesul lui de isterie. Trecu un minut, mai trecu unul. Tăcere. Deodată, von Koren îşi ridică ochii spre Laevski şi-l întrebă:

— Cum te simţi după întâmplarea de aseară?

— Minunat, îi răspunse Laevski, înroşindu-se. La drept vorbind, n-a fost nimic extraordinar…

— Până ieri credeam că numai femeile fac crize de isterie, aşa că la început mi-am închipuit că ai un acces de delirium tremens.

Laevski zâmbi.

„Ce lipsă de delicateţe! îşi zicea. Doar ştie foarte bine că mi-e penibil…”

— Într-adevăr, nostimă întâmplare, începu, zâmbind mereu. Toată dimineaţa am râs. Partea ciudată la un acces de isterie e că îţi dai seama de absurditatea lui şi râzi în fundul sufletului,

dar în acelaşi timp plângi. În secolul nostru, al nevrozelor, suntem victimele propriilor noştri nervi. Ei ne stăpânesc şi fac cu noi ce vor. În privinţa asta, civilizaţia ne-a jucat festa…

Laevski vorbea, dar nu-i făcea plăcere faptul că von Koren îl asculta serios şi cu atenţie, privindu-l drept în ochi, fără să clipească, de parcă îl studia. Pe de altă parte, îi era necaz pe el însuşi deoarece, cu toată antipatia lui pentru von Koren, nu putea să-şi alunge de pe buze zâmbetul acela insinuant.

— Deşi, mărturisesc, urmă el, am avut motive imediate şi destul de concludente ca să păţesc ce-am păţit. În ultimul timp, o duc cam prost cu sănătatea. Adaugă la asta plictiseala, veşnica lipsă de bani… lipsa unor oameni adevăraţi şi a unor interese comune… Nici nu se poate o situaţie mai proastă!

— Într-adevăr, situaţia dumitale e disperată, încuviinţă von Koren.

Vorbele acestea spuse cu linişte şi răceală, pe un ton cât de batjocură, cât de profeţie, nelalocul lor, îl jigniră pe Laevski. Îşi aminti privirea de aseară a zoologului, ironică şi dispreţuitoare, tăcu câteva clipe, apoi îl întrebă, de data aceasta fără să mai zâmbească:

— Dar dumneata de unde ştii care e situaţia mea?

— Apoi, chiar adineauri ai spus-o singur, şi pe urmă prietenii dumitale îţi poartă atâta interes, încât toată ziua nu-i auzi vorbind decât despre dumneata.

— Care prieteni? Samoilenko, poate?

— Chiar şi el.

— L-aş ruga pe Alexandr Davidîci şi, în general, pe toţi prietenii mei, să se ocupe mai puţin de persoana mea.

— Iată că vine şi Samoilenko. Roagă-l direct să se ocupe mai puţin de persoana dumitale.

— Nu înţeleg ce înseamnă tonul acesta… îngăimă Laevski. Avea o senzaţie de parcă abia acum îşi dădea seama că zoologul îl ura, îl dispreţuia, îşi bătea joc de el şi-i era cel mai aprig şi mai neîmpăcat duşman. Păstrează tonul acesta pentru altcineva, urmă el, încet. Nu putea să vorbească tare din pricina urii care-i încleştase pieptul şi gâtlejul, întocmai ca râsul pe care nu şi-l putuse înfrânge cu o seară mai înainte.

Samoilenko intră, fără haină, stacojiu la faţă şi plin de năduşeală, venind din căldura bucătăriei.

— Aha, aici erai? zise el. Bună ziua, drăguţă. Ai mâncat? Haide, nu te jena. Spune, ai mâncat?

— Alexandr Davidîci, începu Laevski, ridicându-se în picioare. Dacă am venit la tine cu o rugăminte de ordin mai intim, asta nu te scutea de obligaţia de a rămâne discret şi de a respecta secretele altora.

— Ce vrei să spui? întrebă Samoilenko, nedumerit.

— Dacă n-ai bani, urmă Laevski, ridicând glasul şi, de enervare, începu să-şi treacă greutatea trupului de pe un picior pe celălalt, dacă n-ai bani, n-ai decât să nu-mi dai, să mă refuzi. Dar nu înţeleg să baţi toba la toate colţurile de stradă, spunând că situaţia mea e disperată şi aşa mai departe! Nu pot să sufăr acest soi de generozităţi şi de serviciu prietenesc, când dai o copeică şi pe urmă trăncăneşti de o rublă! Poţi să te lauzi cu generozităţile tale cât îţi cere inima, însă nimeni nu ţi-a permis să divulgi la toată lumea secretele mele!

— Care secrete? întrebă Samoilenko tot mai nedumerit, începând să se supere. Dacă ai venit să te cerţi cu mine, atunci pleacă şi vino mai târziu.

Însă îşi aminti de proverbul care spune că, atunci când începi să te înfurii, să numeri până la o sută şi te linişteşti. Şi se porni să numere în gând, repede.

— Vă rog să nu-mi purtaţi de grijă! îi dădea înainte Laevski. Nu vă bateţi capul cu mine. Ce vă pasă de viaţa pe care o duc? E adevărat că vreau să plec, e adevărat că fac datorii, beau, trăiesc cu nevasta altuia, am accese de isterie, sunt un om banal, n-am o inteligenţă adâncă, aşa cum au alţii, dar întrucât vă privesc toate astea? Respectaţi omul!

— Iartă-mă, frăţioare, zise Samoilenko, care ajunsese cu numărătoarea până la treizeci şi cinci. Însă…

— Respectaţi omul! îl întrerupse Laevski. M-am săturat de discuţiile nesfârşite pe socoteala altora, de of şi de vai, de veşnicul spionaj, de ascultatul pe la uşi, de compătimirile amicale… Ducă-se dracului! Când am cerut bani cu împrumut, mi s-au pus nişte condiţii de parcă eram un băieţaş oarecare! Vă purtaţi cu mine ca dracu’ ştie cu cine! Nu mai vreau nimic! strigă Laevski, clătinându-se de enervare. Îi era frică să nu-l apuce iarăşi un acces de isterie. Şi deodată îi trecu prin minte: „Prin urmare, nu mai pot pleca sâmbătă!” Nu mai vreau nimic! Atâta doar vă rog: să mă scutiţi de tutelă. Nu-s nici copil şi nici nebun, de aceea vă rog să nu mă mai supravegheaţi atâta!

Atunci intră şi diaconul, dar văzându-l pe Laevski palid, dând din mâini şi adresând ciudatul lui discurs către portretul contelui Voronţov, se opri lângă uşă, ca încremenit.

— Veşnica tendinţă de a vă vârî în tainiţele sufletului meu, urmă Laevski, îmi jigneşte demnitatea de om. De aceea, îi rog pe detectivii voluntari să isprăvească odată cu spionajul. Destul!

— Ce… ce-ai spus? Ce-aţi spus? întrebă Samoilenko, ajungând cu numărătoarea până la o sută. Se înroşise şi se îndrepta acum spre Laevski.

— Destul! repetă Laevski, răsuflând din greu şi punând mâna pe şapcă.

— Sunt medic rus, sunt nobil şi am titlul de consilier de stat! zise Samoilenko, răspicat. N-am făcut niciodată spionaj şi nu permit nimănui să mă ofenseze! strigă el cu glas tremurător, apăsând pe ultimul cuvânt. Să taci din gură!

Diaconul, care nu-l mai văzuse niciodată pe doctor atât de măreţ, de bosumflat, de stacojiu şi de fioros, îşi strânse gura pungă, ieşi repede pe sală şi izbucni în râs. Laevski îl văzu ca prin ceaţă pe von Koren ridicându-se în picioare, vârându-şi mâinile în buzunarele pantalonilor şi luându-şi o atitudine de parcă aştepta să vadă ce o să se mai întâmple. Această atitudine liniştită îi păru lui Laevski peste măsură de arogantă şi de jignitoare.

— Vă rog să vă retrageţi cuvintele! strigă Samoilenko.

Laevski, care nu mai ţinea minte ce anume spusese, îi răspunse:

— Lăsaţi-mă în pace! Nu mai vreau nimic! Vreau doar să mă lăsaţi în pace, dumneata şi toţi nemţii dumitale de origine jidovească! Altfel, o să iau măsuri, o să mă bat în duel.

— Da, acum e limpede, zise von Koren, depărtându-se de masă. Înainte de a pleca, domnul Laevski doreşte să se distreze, bătându-se în duel. Aş putea să-i ofer această plăcere… Domnule Laevski, primesc provocarea dumitale.

— Provocare? întrebă Laevski încet, apropiindu-se de zoolog şi uitându-se cu ură la fruntea lui arsă de soare şi la părul lui cârlionţat. Provocare? Poftim! Te urăsc! Te urăsc!

— Sunt foarte fericit! Prin urmare, mâine, cât mai de dimineaţă, lângă cârciuma lui Kerbalai. Toate amănuntele, la voia dumitale. Iar acum fă bine şi şterge-o.

— Te urăsc! repetă Laevski încet, răsuflând din greu. De mult te urăsc! Duel? Foarte bine!

— Ia-l de aici, Alexandr Davidîci. Altfel plec eu, zise von Koren. E în stare să mă şi muşte!

Tonul calm al lui von Koren îl linişti pe doctor: se dezmetici şi parcă se mai limpezi la minte. Îl apucă pe Laevski cu amândouă mâinile de după mijloc şi, luându-l de lângă zoolog, începu să vorbească blând, cu glasul tremurat de emoţie:

— Dragii mei… bunii mei prieteni… Ne-am cam înfierbântat… dar destul… destul! Dragii mei prieteni…

Abia când auzi glasul acela cald şi prietenos, Laevski îşi dădu seama că i se întâmplase ceva monstruos, ceva nemaipomenit, de parcă fusese cât pe ce să-l calce trenul. Stăpânindu-şi cu greu plânsul, dădu din mână a lehamite şi ieşi din odaie, alergând.

„Doamne, cât e de greu să încerci asupra ta ura altuia, să te arăţi în faţa omului care te urăşte ca fiind cel mai neputincios, cel mai jalnic şi mai vrednic de dispreţ!” îşi zicea Laevski

puţin mai târziu, stând la o masă în pavilion. Ura lui von Koren, pe care o simţise adineauri asupra lui, îi lăsase o senzaţie de parcă tot trupul i-ar fi fost acoperit cu rugină. „Câtă cruzime, Doamne!”

Coniacul băut cu apă rece îi dădu curaj. Văzu desluşit în minte chipul calm şi impertinent al lui von Koren, privirea lui din seara trecută, cămaşa care semăna cu un covor, glasul, mâinile albe – şi o ură grea, pătimaşă şi însetată îi răscoli pieptul, cerând răzbunare. Se văzu trântindu-l la pământ şi călcându-l cu picioarele. Îşi aminti până în cele mai mici amănunte tot ce se petrecuse şi rămase mirat cum de-i putuse zâmbi insinuant unui om de nimic şi, în general, cum putuse aprecia părerile unor oameni meschini şi necunoscuţi dintr-un orăşel prăpădit, care nici măcar nu era trecut pe hartă şi de existenţa căruia nu ştia niciun om cumsecade din Petersburg!

Dacă i s-ar întâmpla orăşelului acestuia să se năruie sau să ardă, fără îndoială că lumea ar primi ştirea cu aceeaşi nepăsare cu care citeşti anunţul unuia care vinde mobilă veche. A-l ucide mâine pe von Koren sau a-l lăsa în viaţă – e absolut egal, deopotrivă de inutil şi de banal. Cel mai bun lucru ar fi să-l ochească la picior sau în braţ, să-l rănească, să-şi bată joc de el, apoi, după cum o gânganie căreia i-ai smuls un picioruş se pierde în desişul ierbii, să-l lase să se piardă şi el printre oamenii tot atât de meschini, purtându-şi pretutindeni durerea lui înăbuşită…

Laevski se duse la Şeşkovski, îi povesti tot ce se întâmplase şi-l rugă să-i fie martor. După aceea se duseră amândoi la dirigintele poştei, îl rugară de asemenea să fie martor şi rămaseră la el la dejun. În timpul mesei, râseră şi glumiră. Laevski făcea haz de faptul că aproape nu ştia să tragă cu pistolul, se poreclea singur puşcaş regal şi se compara cu Wilhelm Tell.

— Trebuie să-i dau o lecţie acestui individ – zicea el.

După dejun se aşezară la cărţi. Laevski juca, bea vin şi se gândea că duelul e o copilărie şi că în fond e chiar absurd, deoarece nu rezolvă nimic, dimpotrivă, complică lucrurile. Şi totuşi sunt uneori situaţii care nu se pot rezolva fără duel. De pildă, cazul de faţă, cu von Koren: doar nu poţi să te plângi judecătorului de pace! Afară de asta, duelul de mâine e binevenit şi din alt punct de vedere: în urma lui n-o să mai poată rămâne în oraş… Se ameţise puţin, jocul de cărţi îl amuza şi se simţea acum cât se poate de bine.

Dar când asfinţi soarele şi începu să se întunece, îl cuprinse o mare nelinişte. Nu era frica omului în faţa morţii, deoarece tot timpul mesei şi mai târziu, cât jucase cărţi, fusese adânc convins că duelul o să se termine cu bine pentru el. Era frica

de acel ceva necunoscut care trebuia să se întâmple mâine dimineaţă pentru prima oară în viaţa lui, ca şi de noaptea care se apropia… Ştia că-l aşteaptă o noapte lungă de nesomn şi că nu va trebui să se gândească numai la von Koren şi la ura lui, ci şi la muntele acela de minciuni peste care trebuia să treacă şi pe care n-avea nici puterea şi nici dibăcia să-l ocolească. Ai fi zis că se îmbolnăvise subit: îşi pierdu dintr-odată orice interes, atât pentru cărţi cât şi pentru oameni, şi începu să se frământe şi să se roage să-l lase să plece acasă. Simţea nevoia să se culce cât mai repede în pat şi să stea acolo nemişcat, să-şi adune gândurile pentru noapte. Şeşkovski şi dirigintele poştei îl petrecură, apoi se duseră la von Koren, să ia înţelegere cu el în ce priveşte duelul.

În dreptul casei, Laevski îl întâlni pe Acimianov. Tânărul era agitat şi respira greu.

— De când vă caut, Ivan Andreici! zise el. Vă rog, haideţi mai repede…

— Unde?

— O persoană străină are să vă comunice ceva foarte important şi doreşte să vă vadă. Vă roagă stăruitor să veniţi o clipă până la el. Nu ştiu ce vrea să vă spună… dar pentru el e o chestie de viaţă şi de moarte…

Tulburat cum era, Acimianov vorbea cu un pronunţat accent armenesc, aşa că în loc de „viaţă”, Laevski auzise „oaţă”.

— Cine e persoana aceea? întrebă Laevski.

— M-a rugat să nu-i divulg numele.

— Spune-i că-s ocupat. Mâine, dacă pofteşte…

— Cum asta?! se sperie Acimianov. Trebuie să vă spună ceva aşa de important pentru dumneavoastră… aşa de important! Dacă nu vă duceţi, se întâmplă o nenorocire.

— Curios… mormăi Laevski, neputând pricepe de ce Acimianov era atât de agitat şi ce secrete s-ar putea ascunde într-un orăşel atât de plictisitor şi de prăpădit. Curios, repetă el, stând la îndoială. În definitiv, să mergem. Mi-e totuna.

Acimianov o luă grăbit înainte, iar el se ţinu pe urma lui. Străbătură strada, apoi o stradelă.

— Plicticoasă afacere! bombăni Laevski.

— Imediat, imediat… Nu mai este mult.

În apropiere de şanţul cel vechi o luară pe o ulicioară dintre două locuri virane îngrădite, intrară apoi într-o curte mare şi se îndreptară spre o căsuţă…

— Asta e casa lui Miuridov, dacă nu mă înşel? întrebă Laevski.

— Da.

— Nu înţeleg de ce am luat-o pe din dos şi nu pe din faţă. De altfel era şi mai aproape pe acolo…

— Nu-i nimic, nu-i nimic…

Lui Laevski nu-i părea ciudat numai că Acimianov îl dusese la intrarea din spatele casei, dar şi faptul că-i făcea semne cu mâna, de parcă îl ruga să calce cu băgare de seamă şi să nu vorbească.

— Pe-aici, pe-aici… zise Acimianov, deschizând uşor uşa şi intrând în sală în vârful picioarelor. Mai încet, mai încet, vă rog… S-ar putea să ne audă.

Apoi ascultă cu atenţie, îşi ţinu respiraţia şi zise în şoaptă:

— Deschideţi uşa şi intraţi… Nu vă fie frică.

Nedumerit, Laevski deschise uşa şi pătrunse într-o odaie cu tavanul jos şi cu storurile trase. Pe masă ardea o lumânare.

— Cine-i acolo? întrebă cineva din odaia de alături. Tu eşti, Miuridka?

Laevski intră în odaia aceea şi-l văzu pe Kirilin. Iar alături de el, o văzu pe Nadejda Fiodorovna…

Nu mai auzi ce i se spunea. Se trase îndărăt şi nici nu-şi dădu seama când se trezi în stradă. Ura împotriva lui von Koren, ca şi neliniştea care-i încătuşase sufletul, dispărură dintr-odată. Mergând spre casă, îşi legăna ciudat braţul drept şi se uita atent în pământ, căutând să calce pe unde era drumul mai neted. Ajuns acasă, intră în birou şi începu să-şi frece mâinile şi să ridice din umeri stingherit, întinzând gâtul de parcă îl strângeau şi cămaşa, şi surtucul. După ce măsură de câteva ori odaia în lung şi în lat, aprinse lumânarea şi se aşeză la birou.

XVI

— Ştiinţele umanitare, despre care vorbeşti, nu vor satisface mintea omenească decât atunci când se vor întâlni în evoluţia lor cu ştiinţele exacte şi vor merge mână în mână cu ele. Nu ştiu dacă se vor întâlni sub microscop, în monoloagele vreunui nou Hamlet sau în vreo nouă religie, dar cred că mai curând o să se acopere pământul cu un strat de gheaţă decât să se întâmple aşa ceva! Dintre toate ştiinţele umanitare, cea mai statornică şi mai trainică este, fără îndoială, învăţătura lui Hristos. Dar, după cum ştii, până şi ea e înţeleasă în mai multe feluri. Unii ne învaţă să iubim pe toţi semenii noştri, cu excepţia soldaţilor, a criminalilor şi a nebunilor. Pe cei dintâi ai dreptul să-i ucizi în războaie, criminalilor să le iei libertatea sau să le aplici pedeapsa cu moartea, iar celor din urmă să le interzici căsătoria… Alţi interpreţi ai învăţăturii lui Hristos ne învaţă să iubim pe toţi semenii noştri, fără excepţie şi fără să faci vreo deosebire între plusuri şi minusuri. După aceştia, dacă vine la dumneata un ofticos, sau un ucigaş, sau un epileptic şi-ţi cere fata în căsătorie, trebuie să i-o dai. Dacă cretinii pornesc război împotriva celor sănătoşi la trup şi la minte – pune-ţi capul la bătaie! Această învăţătură a dragostei pentru dragoste, ca şi arta pentru artă, dacă ar avea putere ar duce până la urmă omenirea la totala ei dispariţie şi în felul acesta s-ar săvârşi cea mai înspăimântătoare dintre crimele făptuite vreodată pe pământ. Interpretări sunt multe, şi dacă sunt multe, o minte sănătoasă nu se mulţumeşte cu niciuna dintre ele, şi la mulţimea celorlalte se grăbeşte să şi-o adauge şi pe a ei. De aceea, să nu pui niciodată problema pe bază filozofică sau creştină, cum spui dumneata. Prin asta nu faci altceva decât să te depărtezi de dezlegarea ei.

Diaconul îl ascultă pe zoolog cu atenţie, se gândi puţin, apoi îl întrebă:

— Cine a inventat legea morală, proprie fiecăruia dintre noi? Filozofii, sau a sădit-o Dumnezeu în om atunci când l-a creat?

— Nu ştiu. Însă această lege este atât de comună tuturor popoarelor şi tuturor timpurilor, încât, după mine, ar trebui considerată ca fiind legată organic de om. N-a inventat-o nimeni: ea a fost, este şi va fi. N-aş putea să-ţi garantez că vom ajunge s-o vedem vreodată la microscop, însă legătura ei organică o dovedeşte însăşi realitatea: afecţiunile serioase ale creierului şi toate bolile aşa-zise mintale se manifestă înainte de toate, după câte ştiu, printr-o abatere de la legile morale.

— Bun. De aici rezultă că, după cum stomacul nostru cere mâncare, aşa şi simţul moral ne cere să-i iubim pe semenii

noştri. Nu-i aşa? Dar firea noastră, din motive egoiste, se împotriveşte vocii conştiinţei şi a raţiunii, şi de aceea se iscă aşa de multe probleme, care te zăpăcesc de cap! Şi atunci, cui să ne adresăm pentru dezlegarea lor, dacă nu ne daţi voie să le dezlegăm pe calea filozofiei?

— Adresaţi-vă puţinelor ştiinţe existente câte le avem. Aveţi încredere în realitatea şi în logica faptelor. Ce e drept, sunt cam puţine. Totuşi ele nu-s chiar atât de nesigure şi de confuze ca filozofia. Legea morală vă cere să-i iubiţi pe semenii voştri. Cum vreţi… Adevărata iubire constă în a îndepărta tot ce, într-un fel sau altul, le poate dăuna oamenilor şi reprezintă pentru ei o primejdie prezentă sau viitoare. Cunoştinţele noastre şi realitatea ne învaţă că omenirea e ameninţată de indivizi anormali fiziceşte şi moraliceşte. Dacă e aşa, atunci porneşte la luptă împotriva celor anormali, iar dacă nu-i poţi repune pe linia de plutire, cred că ai destulă putere şi dibăcie să-i faci inofensivi, adică să-i stârpeşti.

— Prin urmare, după dumneata, iubirea înseamnă înfrângerea celui slab de către cel puternic?

— Incontestabil.

— Bine, dar aceştia l-au răstignit pe Domnul nostru Isus Hristos! strigă diaconul cu aprindere.

— Apoi asta-i, că l-au răstignit cei slabi, nu cei puternici! Civilizarea speciei umane a făcut să slăbească lupta pentru existenţă şi selecţie, ba tinde chiar s-o anihileze, ceea ce a contribuit la înmulţirea vertiginoasă a celor slabi şi la predominarea lor asupra celor puternici. Imaginează-ţi că ai izbuti să insufli albinelor idei umanitare într-o formă rudimentară, simplificată. Ce ai obţine? Trântorii, care trebuie exterminaţi, ar rămâne în viaţă, ar mânca mierea, ar seduce albinele şi le-ar ucide. Urmarea? Predominarea celor slabi asupra celor puternici şi degenerarea celor din urmă. Acelaşi lucru se petrece acum cu neamul omenesc: cei slabi îi asupresc pe cei puternici. La sălbatici, până la care civilizaţia n-a pătruns încă, cel mai puternic, mai înţelept şi cu un simţ moral mai dezvoltat păşeşte înaintea tuturor celorlalţi, e stăpân şi conducător. În timp ce noi ăştia, civilizaţii, l-am răstignit pe Hristos şi-l răstignim încă. Asta înseamnă că ne lipseşte ceva… Şi acest „ceva” suntem datori să-l găsim şi să-l aşezăm acolo unde trebuie, altminteri neînţelegerile de felul acesta nu vor mai avea sfârşit.

— Bine, dar după care criteriu îi deosebeşti pe cei slabi de cei puternici?

— După criteriul cunoaşterii şi al realităţii. Pe ofticoşi şi pe scrofuloşi îi cunoşti după boalele lor, pe imorali şi pe nebuni după faptele lor.

— Totuşi se poate întâmpla să greşeşti…

— Bineînţeles. Dar când te ameninţă potopul, nu trebuie să te temi că ai să te uzi la picioare.

— Dar asta e curată filozofie! râse diaconul.

— Ba, deloc. Până într-atâta te-a deformat filozofia voastră de seminar, încât eşti gata să vezi pretutindeni numai ceaţă. Ştiinţele abstracte, cu care-i îmbâcsit capul dumitale tânăr, tocmai de asta se şi numesc abstracte, pentru că-ţi *abstrag* gândurile de la realitate. Priveşte-l pe diavol drept în ochi şi dacă te convingi că e diavol, apoi spune-i-o pe faţă şi nu-ţi mai vârî nasul în Kant sau în Hegel, ca să le ceri lămuriri!

Zoologul tăcu câtva timp, apoi urmă:

— De două ori doi fac patru şi piatra e piatră. Uite, mâine mă bat în duel. Şi eu, şi dumneata, suntem gata să afirmăm că duelul e o prostie, o absurditate, că şi-a trăit traiul şi că aristocraticul duel nu se deosebeşte prin nimic de o simplă încăierare de beţivi într-o cârciumă. Şi totuşi n-o să renunţăm, o să ne ducem să ne batem. Ceea ce înseamnă că există o putere mai tare decât toate raţionamentele noastre. Strigăm în gura mare că războiul e un brigandaj, o barbarie, o nebunie şi un fratricid şi leşinăm când vedem sânge. Dar ar fi destul să ne ofenseze cumva franţujii sau nemţii ca să ne cuprindă entuziasmul, un „ura" sincer să iasă din piepturile noastre şi să ne aruncăm asupra duşmanului! În vremea asta, dumneata implori binecuvântarea cerului asupra armelor, iar vitejia noastră stârneşte admiraţia tuturor, o admiraţie tot atât de sinceră… Asta înseamnă, după cum am mai spus, că există o putere care, dacă nu e superioară filozofiei, în orice caz e mai tare decât ea. Şi noi nu suntem în stare să-i stăm în cale, după cum nu putem opri în loc norul acela care vine dinspre mare. Şi atunci, lăsaţi făţărnicia, nu-i mai daţi cu tifla şi nu mai spuneţi despre ea: „O, dar e o prostie! O, şi-a trăit traiul! O, nu e conformă cu Sfânta Scriptură!" Dimpotrivă, priviţi-o drept în ochi, recunoaşteţi-i înţeleapta legalitate şi când vrea, de pildă, să stârpească neamul bicisnic, scrofulos şi depravat, n-o mai împiedicaţi cu pilule şi cu citate din Evanghelie prost înţelese. Leskov[12] are un erou, pe curajosul Danila, care, dând peste un lepros la marginea târgului, se îngrijeşte de mâncarea şi de căldura lui în numele dragostei şi în numele lui Hristos. Dacă acest Danila ar fi iubit într-adevăr oamenii, ar fi trebuit să-l care pe lepros cât mai departe de oraş şi să-l arunce într-un şanţ, iar după aceea să vină şi să se pună în slujba celor sănătoşi. Sper că Hristos ne-a propovăduit o dragoste înţeleaptă, inteligentă şi folositoare.

— Ciudat mai eşti, pe cinstea mea! începu să râdă diaconul. De ce-l tot pomeneşti atâta pe Hristos, dacă nu crezi în el?

— Ba cred. Dar în felul meu, bineînţeles, nu într-al dumitale. Eh, diacone, diacone! râse şi zoologul, apoi îl apucă de după mijloc şi zise, cu veselie: Ei, ce zici, mergem mâine să ne batem în duel?

— Nu-mi îngăduie tagma, că altfel aş merge.

— Ce-i asta tagmă?

— Sunt hirotonisit. Port asupră-mi harul Domnului…

— Eh, diacone, diacone! râse din nou von Koren. Tare-mi mai place să stau de vorbă cu dumneata!

— Pretinzi că crezi în Dumnezeu, urmă diaconul. Dar parcă asta înseamnă credinţă? Am eu un unchi preot, să-l vezi pe acela cum crede! De pildă, când iese la câmp, pe timp de secetă, să facă rugăciuni pentru ploaie, îşi ia şi umbrela şi haina de piele, să nu-l ude cumva ploaia la întoarcere! Asta zic şi eu că e credinţă! Când vorbeşte despre Hristos, parcă împrăştie lumină, de plâng în hohote femeile şi mujicii. El ar fi în stare să oprească în loc şi norul de colo, după cum ar putea să pună pe fugă şi puterea aceea despre care vorbeai dumneata. Da… Credinţa mută munţii din loc.

Diaconul râse din nou şi-l bătu pe zoolog peste umăr.

— Aşa e… urmă el. Iată, mă uit la dumneata: înveţi, înveţi mereu, cauţi să pătrunzi adâncurile mării, încerci să-i deosebeşti pe cei slabi de cei puternici, scrii cărţi, provoci oamenii la duel – şi totuşi toate rămân la locul lor… Să zicem, acum, că un moşneguţ slăbănog ar şopti prin glasul Sfântului Duh doar un singur cuvânt sau că s-ar întâmpla să vină călare din Arabia un nou Mahomet, cu iataganul la şold – ehei, atunci să vezi cum s-ar duce toate de-a berbeleacul, de n-ar mai rămâne piatră pe piatră în Europa!

— Ei, diacone, asta rămâne de văzut!

— Credinţa fără fapte e moartă, iar faptele fără credinţă, încă şi mai rău. Într-un cuvânt, o inutilă pierdere de timp.

În clipa aceea, pe chei se ivi doctorul. Zărindu-i pe diacon şi pe zoolog, se apropie de ei.

— Cred că totul e gata, spuse, răsuflând din greu. Govorovski şi Boiko primesc să ne fie martori. Vor veni să te ia mâine, la ora cinci dimineaţa. Ia te uită ce îngrămădeală de nori! se miră el, uitându-se la cer. Nu se vede nimic. Îndată o să înceapă ploaia.

— Cred că mâine mergi cu noi, nu? îl întrebă von Koren.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, sunt peste măsură de obosit. O să meargă Ustimovici în locul meu. Am şi vorbit cu el.

Undeva, departe, un fulger spintecă cerul deasupra mării şi se auziră bubuituri înăbuşite.

— Ce zăpuşeală înaintea furtunii! zise von Koren. Pun rămăşag că ai şi fost la Laevski şi că ai plâns la pieptul lui!

— Ce rost ar fi avut să mă duc la el? îi răspunse doctorul, zăpăcindu-se. Ia te uită!

Până la asfinţitul soarelui, Samoilenko trecuse de mai multe ori în sus şi în jos pe bulevard şi pe stradă, cu nădejdea că o să-l întâlnească pe Laevski. Îi era ruşine de izbucnirea lui violentă, ca şi de explozia de bunătate care-i urmase. Ar fi vrut să-i ceară iertare pe un ton de glumă, să-l dojenească puţin şi în acelaşi timp să-l îmbărbăteze, spunându-i că duelul, deşi e o rămăşiţă de barbarie din Evul Mediu, totuşi Providenţa însăşi l-a ales ca mijloc de împăcare; că mâine, şi unul, şi altul, oameni admirabili şi de o inteligenţă excepţională, vor trage fiecare câte un foc în aer şi, apreciindu-şi reciproc gestul nobil, vor rămâne prieteni. Dar Laevski nu-i ieşise în cale.

— Ce rost ar fi avut să mă duc la el? repetă Samoilenko. Doar nu l-am jignit eu pe el, el m-a jignit pe mine. Fii bun, te rog, şi spune-mi de ce s-a repezit aşa la mine? Ce i-am făcut? Nici nu intrasem bine în salon, şi el de colo, hodoronc-tronc: spion! Na-ţi-o bună! De la ce v-aţi luat, mă rog? Ce i-ai spus?

— I-am spus că situaţia lui e disperată. Şi aşa şi este. Numai oamenii cinstiţi şi şarlatanii pot găsi câte-o ieşire din orice situaţie. Dar el, care vrea să fie în acelaşi timp şi cinstit, şi şarlatan, nu poate să găsească… Dar ştiţi, domnilor, că s-a făcut ora unsprezece? Şi mâine dimineaţă trebuie să ne sculăm cu noaptea în cap…

Pe neaşteptate vântul năvăli de nu ştiu unde, ridică praful de pe chei, îl răsuci, apoi începu să urle, înăbuşit, vuietul mării.

— Furtună! zise diaconul. Haideţi, că ne scoate ochii praful ăsta.

Când plecară Samoilenko oftă şi zise, ţinându-şi cascheta cu mâna, să nu zboare:

— Cred că n-o să închid ochii noaptea asta.

— Nu te tulbura, începu să râdă zoologul. Fii liniştit, duelul o să se termine cu bine. Mărinimos cum e, nici vorbă că Laevski o să tragă în aer, nici nu s-ar putea altfel. Iar eu, cred că n-o să trag deloc. N-am niciun chef să ajung pe banca acuzaţilor şi să-mi pierd vremea cu procesul din pricina lui Laevski. Şi, fiindcă veni vorba: ce pedepse se dau pentru duel?

— Arest simplu, iar în cazul când unul dintre adversari moare, întemniţare în cetate până la trei ani.

— La Petropavlovsk?

— Nu, mi se pare că în cea militară.

— Şi totuşi s-ar cuveni să-l învăţ minte pe tinerelul ăsta!

Undeva în spatele lor, fulgerul scăpără o clipă deasupra mării, luminând acoperişurile caselor şi munţii. În dreptul

bulevardului, prietenii se despărţiră. Când doctorul dispăru în întuneric şi abia i se mai auziră paşii, von Koren îi strigă din urmă:

— De nu ne-ar încurca timpul, mâine!

— S-ar putea… Unde dă Dumnezeu!

— Noapte bună!

— Ce-i cu noaptea? Ce spui?…

Mugetul vântului şi al mării, ca şi bubuitul tunetelor acopereau vorbele şi era greu să mai auzi ceva.

— Nimic! strigă zoologul şi o luă grăbit spre casă.

XVII

...în creieru-mi de suferinţi sătul
Se-ndeasă iar şi iar amare gânduri
Şi amintirea nesfârşitu-i sul
Iar şi-l desfăşură ca în atâtea rânduri.
În silă recitind al vieţi-mi şir,
Blestem şi mă cutremur ca 'nainte,
Plâng peste aceste slove şi mă mir
Că nu le spală lacrima-mi fierbinte.

Puşkin

Fie că or să-l răpună mâine dimineaţa, fie că numai or să-şi bată joc de el, lăsându-l în viaţă, oricum, într-un fel sau altul, e pierdut. Fie că o să se sinucidă de ruşine şi deznădejde, fie că o să rămână să ducă o viaţă nenorocită – oricum, într-un fel sau altul, femeia asta e pierdută…

Gândurile acestea îl chinuiau pe Laevski, în timp ce stătea la birou, seara târziu, şi-şi freca mâinile fără încetare. Pe neaşteptate, fereastra se deschise cu zgomot şi un vânt puternic năvăli în odaie, măturând hârtiile de pe masă. Laevski închise fereastra şi se aplecă să adune hârtiile de pe jos. Şi atunci simţi în trupul lui ceva nou, un fel de stângăcie, pe care n-o avusese înainte. Nu-şi mai recunoştea mişcările, păşea cu sfială, lovind cu coatele în dreapta şi în stânga şi ridicând mereu din umeri, iar cum se aşeză la birou, începu iarăşi să-şi frece mâinile. Trupul lui îşi pierduse mlădierea.

La apropierea morţii, se cuvine să le scrii celor care-ţi sunt dragi. Laevski nu uitase lucrul acesta. Luă condeiul şi începu cu un scris tremurat:

„Mamă!"

Voia să-i scrie mamei lui, cerându-i, în numele Dumnezeului celui milostiv, în care bătrâna credea, să adăpostească şi să încălzească cu mângâierile ei o biată femeie pe care el o necinstise, care nu mai avea pe nimeni în lume şi care, pe deasupra, mai era şi bolnavă şi săracă, lipită pământului. Voia s-o roage să uite, să ierte totul şi să răscumpere măcar în parte, prin sacrificiul ei, păcatul greu al fiului. Dar când îşi aduse aminte de mama lui – o bătrână grasă şi greoaie, cu boneţică de dantelă, care ieşea în fiecare dimineaţă în grădină, urmată de o prietenă scăpătată şi de căţeluşă şi începea să strige cu glas autoritar la grădinar şi la slugi, când îşi aminti de aerul ei sfidător şi îngâmfat, şterse cuvântul pe care-l scrisese.

Un fulger viu scăpără prin faţa celor trei ferestre şi în aceeaşi clipă răsună un bubuit greu şi prelung, la început

înăbuşit, apoi tot mai clocotitor şi mai puternic, încât geamurile se cutremurară, zăngănind. Laevski se ridică, se apropie de fereastră şi îşi lipi fruntea de geam. Afară, furtuna îşi făcea de cap, înspăimântătoare, dar frumoasă. În zare, ca nişte panglici albe, fulgerele se aruncau neîntrerupt din nori în mare, luminând până departe, crestele înalte ale valurilor negre. Fulgera întruna, şi la dreapta, şi la stânga, fără îndoială că şi deasupra casei.

— Furtună! îşi zise în şoaptă Laevski. Simţea nevoia să se închine la cineva sau la ceva, fie chiar şi fulgerelor sau norilor. Draga mea furtună!…

Îşi aduse aminte de copilăria lui, când, pe furtună, ieşea alergând în grădină cu capul gol, şi de cele două fetiţe cu păr bălai şi cu ochi albaştri, care se luau totdeauna după el… Cum îi uda ploaia!… Râdeau toţi trei de bucurie, iar când trăsnea de se cutremura pământul, fetiţele se strângeau cu încredere lângă el şi el îşi făcea cruce şi începea să spună repede: „Doamne, Doamne, Doamne…” O, unde v-aţi mistuit, în ce mare v-aţi înecat, neasemuite începuturi ale vieţii lui nevinovate? Acum nu se mai teme de furtună, natura nu-l mai încântă, nu mai crede nici în Dumnezeu şi pe toate fetiţele încrezătoare, pe care le-a cunoscut în viaţă, le-a necinstit, şi el, şi cei de o seamă cu el. În toată viaţa lui n-a sădit niciun copac şi n-a semănat niciun fir de iarbă în grădina casei părinteşti. Şi, trăind printre oamenii vii, n-a scăpat de la moarte nici măcar o muscă – n-a făcut decât să distrugă, să nimicească şi să mintă, să mintă, să mintă…

„Există ceva în trecutul meu, care să nu fie păcat?” se întreba el, încercând să se agaţe măcar de o singură amintire luminoasă, aşa cum se agaţă de tufişuri omul care se prăbuşeşte în prăpastie.

Anii de liceu? De universitate? Nu fuseseră decât înşelătorie. La carte fusese totdeauna codaş, iar acum uitase şi puţinul cât îl învăţase. Serviciile aduse societăţii? Tot înşelătoare erau, la slujba lui nu făcuse niciodată nimic, primise leafă de pomană şi postul lui nu fusese decât un prilej de a fura banul public, faptă pentru care nimeni nu te bagă în puşcărie…

N-avea nevoie de adevăr şi nici nu-l căuta. Conştiinţa lui, ameţită de păcat şi de minciună, era adormită sau mută. Nu lua parte nici la viaţa publică, de parcă era străin sau căzut de pe altă planetă: rămânea nepăsător în faţa suferinţelor, a ideilor, a credinţelor şi a cunoştinţelor oamenilor, în faţa căutărilor şi a luptei lor. Niciodată nu spusese cuiva o vorbă bună, nu scrisese un rând, nici util, nici banal, şi nu făcuse bine celor din jurul lui nici cât negru sub unghie. În schimb, le mâncase pâinea, le

băuse vinul, le amăgise nevestele, îşi însuşise ideile lor şi, ca să-şi îndreptăţească viaţa parazitară şi vrednică de dispreţ şi faţă de ei, şi faţă de el însuşi, îşi luase totdeauna un aer de parcă ar fi fost mai bun decât ei şi mai presus decât ei. Minciună, minciună şi iar minciună…

Îşi aminti desluşit scena pe care o surprinsese în seara aceea în casa lui Miuridov şi se simţi cuprins de scârbă, de amărăciune şi de spaimă. Şi Kirilin, şi Acimianov erau respingători, şi totuşi nu făcuseră decât să ducă mai departe ceea ce începuse el. Cu alte cuvinte, erau complicii şi discipolii lui. Cine, dacă nu el, o făcuse pe această femeie tânără şi fără putere, care avusese mai multă încredere într-însul decât într-un frate, să-şi părăsească bărbatul, prietenii şi locul de baştină, ca să-l urmeze aici, unde era zăduf, friguri şi plictiseală? Zi după zi, ca o oglindă, era silită să răsfrângă lenea, păcatele şi minciunile lui care alcătuiau la drept vorbind viaţa ei deşartă şi nenorocită. După aceea se săturase de ea şi începuse s-o urască, dar nu avusese tăria s-o părăsească, ci încercase s-o încurce în mrejele minciunii, ca într-o pânză de păianjen… Restul îl desăvârşiseră aceşti doi oameni…

Laevski se aşeza la masă, apoi iarăşi se apropia de fereastră. Aprindea lumânarea şi iarăşi o stingea. Se blestema singur în gura mare, plângea, se văieta, îşi cerea iertare, iar de câteva ori, cuprins de deznădejde, se repezi la masă şi scrise: „Mamă”.

Afară de mamă, nu mai avea alte rude şi nici prieteni mai apropiaţi. Dar cum ar fi putut să-l ajute mama? Şi apoi, unde era ea acum? Ar fi vrut să alerge la Nadejda Fiodorovna, să-i cadă în genunchi, să-i sărute mâinile şi picioarele şi să-i ceară iertare. Dar ea era victima lui şi lui îi era frică de ea, de parcă ar fi fost moartă.

— S-a dus viaţa mea! şoptea, frecându-şi mâinile. Oare de ce mai trăiesc, Dumnezeule!…

Şi doar el era acela care împinsese de pe cer steaua lui pălită. Şi steaua se rostogolise în gol, iar dâra ei se mistuise în întunericul nopţii. Îndărăt, pe cer, ea n-o să se mai întoarcă, pentru că viaţa nu i se dă omului decât o singură dată. Dacă s-ar putea întoarce zilele şi anii care se scurseseră, ar înlocui minciuna cu adevărul, lenea cu munca, plictiseala cu bucuria, ar reda puritatea celor de la care a răpit-o, l-ar găsi pe Dumnezeu şi ar găsi dreptatea. Dar toate acestea sunt tot atât de cu neputinţă, cum e cu neputinţă să se întoarcă la locul ei steaua care s-a rostogolit de pe cer. Şi pentru că toate erau cu neputinţă, îl cuprinse iarăşi deznădejdea.

După ce trecu furtuna, Laevski se aşeză la fereastră şi începu să se gândească liniştit la ceea ce îl aştepta. Nici vorbă

că von Koren o să-l ucidă. Concepţia limpede şi rece a acestui om asupra lumii admite distrugerea celor slabi şi inutili. Dacă totuşi această concepţie o să-l trădeze în clipa hotărâtoare, atunci or să-i vină în ajutor ura şi scârba lui pentru Laevski. Dar dacă o să dea greş, sau, ca să-şi bată joc de adversarul pe care-l dispreţuieşte, o să-l rănească numai sau o să tragă în aer? Atunci, ce să facă el? Unde să se ducă?

— Să plec la Petersburg? se întreba Laevski. Asta ar însemna să iau de la capăt viaţa de mai înainte, pe care o blestem azi. Ci cel ce caută mântuire schimbând locul, ca o pasăre migratoare, acolo n-o va găsi, deoarece pământul e acelaşi pretutindeni. Să caute mântuire de la oameni? Dar la cine şi în ce fel? Bunătatea şi generozitatea lui Samoilenko îi aduc tot atât de puţină mântuire ca şi gustul de râs al diaconului sau ca ura lui von Koren. Mântuirea nu trebuie s-o cauţi decât în tine însuţi. Iar dacă n-o găseşti acolo atunci ce rost mai are să-ţi pierzi vremea de pomană? Fă-ţi seama şi ai încheiat socoteala…

Auzi duruitul roţilor unei trăsuri. Se lumina de ziuă. Trăsura trecu înainte, apoi se întoarse şi, scârţâind pe nisipul ud, se opri în faţa casei. În trăsură erau doi oameni.

— Aşteptaţi puţin, vin îndată! le strigă Laevski de la fereastră. Nu dorm. Dar ce, e timpul să mergem?

— Da, e ora patru. Şi până ajungem…

Laevski îşi luă paltonul şi şapca, îşi umplu buzunarul cu ţigări şi se opri, pe gânduri. I se părea că mai are ceva de făcut. Din stradă auzea vorba domoală a martorilor şi fornăitul cailor. Şi zgomotele acestea într-un început de dimineaţă umedă, când toată lumea doarme şi cerul abia îşi dezlipeşte genele, îi umplură sufletul de un sentiment de mâhnire, ceva ca presimţirea unei nenorociri. Rămase puţin pe gânduri, apoi intră în dormitor.

Nadejda Fiodorovna zăcea întinsă în patul ei, cu pătura trasă până peste cap. Părea încremenită şi semăna, mai ales la cap, cu o mumie egipteană. Uitându-se la ea în tăcere, Laevski îi ceru iertare în gând şi îşi zise că dacă cerul nu e pustiu şi dacă există într-adevăr un Dumnezeu, atunci el o să-i poarte de grijă. Iar dacă nu există Dumnezeu, atunci nu-i mai rămâne decât să piară, deoarece n-ar avea niciun rost să mai trăiască…

Deodată Nadejda Fiodorovna tresări şi se ridică în pat. Îşi înălţă faţa palidă, se uită cu spaimă la Laevski, şi-l întrebă:

— Tu erai? A trecut furtuna?

— A trecut.

Nadejda Fiodorovna îşi aminti de tot ce se întâmplase, îşi duse amândouă mâinile la cap şi începu să tremure din tot trupul.

— Dacă ai şti cât mi-e sufletul de greu! zise ea. Dacă ai şti! Credeam, urmă, închizându-şi ochii pe jumătate, că ai să mă ucizi sau ai să mă arunci afară, în ploaie şi-n furtună. Iar tu întârzii… întârzii…

Laevski o strânse cu putere în braţe şi începu să-i sărute mâinile, genunchii… Apoi, când ea îi şopti ceva, tresărind la fiecare amintire, el îi mângâie părul, o privi drept în ochi – şi abia atunci înţelese că femeia aceea nefericită şi păcătoasă era singurul lui prieten drag şi apropiat, pe care nimic nu i l-ar fi putut înlocui.

Şi în timp ce se urca în trăsură, Laevski simţi că ar dori să se întoarcă acasă viu şi nevătămat.

XVIII

Diaconul se coborî din pat, se îmbrăcă, îşi luă bastonul gros şi cam cioturos şi ieşi încetişor din casă. Afară era atât de întuneric, încât în primele clipe de mers nu-şi vedea nici măcar bastonul, deşi era alb. Cerul opac, fără nicio stea, lăsa să se bănuiască ploaia apropiată. Văzduhul mirosea a nisip ud şi a mare.

„De nu m-ar ataca cecenii!" se gândea diaconul, ascultând cum îi bocănea bastonul pe caldarâm şi cât de sonor şi de singuratic răsuna zgomotul aceia în liniştea nopţii.

După ce ieşi din oraş, începu să desluşească şi drumul, şi bastonul. Sus, pe bolta neagră, se iviră ici şi colo pete spălăcite, iar puţin după aceea se arătă şi o stea, clipind sfioasă din singurul ei ochi. Diaconul mergea de-a lungul malului înalt şi stâncos şi nu vedea marea adormită la poalele ţărmului. Valurile nevăzute se loveau greoi şi leneş de mal, de parcă oftau. Oftau rar. După ce se izbea un val, diaconul număra opt paşi şi abia atunci se mai auzea unul, iar după alţi şase paşi, încă unul… Nici acolo nu se vedea mai bine şi, în întunericul nopţii, nu se auzea decât vuietul leneş şi somnoros al mării şi adierile trecutului din vremuri străvechi, când numai singur Dumnezeu plutea peste haos.

Deodată pe diacon îl prinse frica. Dar dacă Dumnezeu o să-l pedepsească pentru vina că are de-a face cu necredincioşii, ba încă se mai duce să vadă şi cum se bat în duel? îşi zise. E drept, nu-i vorba decât de un duel de formă, o nimica toată, fără vărsare de sânge. Dar oricum, e un spectacol păgân, la care nu se cuvine să se uite o faţă bisericească. Se opri locului şi se gândi: „Ce-ar fi dacă m-aş întoarce?"… Însă curiozitatea vie şi tulburătoare îi birui şovăiala şi omul îşi văzu de drum.

„Or fi ei necredincioşi, nu zic, dar sunt buni la inimă şi nu mă îndoiesc că Dumnezeu o să-i mântuiască", încerca el să-şi adoarmă cugetul „O să-i mântuiască, nici vorbă!" zise tare, aprinzându-şi o ţigară.

Cu ce unitate de măsură ar trebui să măsurăm calităţile oamenilor, ca să-i putem judeca după sfânta dreptate? Diaconul îşi aminti de duşmanul lui, inspectorul seminarului, omul care credea în Dumnezeu, nu se bătea în duel şi ducea o viaţă fără prihană, dar care îl hrănea pe vremuri cu pâine în două cu nisip, iar o dată a fost cât pe ce să-i rupă urechile. Dacă viaţa omenească e rânduită aşa de anapoda, încât un om crud şi necinstit, care fură făina statului, nu numai că e respectat de toată lumea, dar trebuie să te mai şi rogi lui Dumnezeu pentru sănătatea şi mântuirea lui, apoi drept e să te fereşti de oameni ca von Koren şi Laevski, numai pentru că

sunt necredincioşi? Diaconul se adâncise în dezlegarea acestei probleme, când deodată îşi aduse aminte de mutra caraghioasă pe care o avea Samoilenko ieri dimineaţă, şi asta îi schimbă cursul gândurilor. Ce-or să mai râdă mâine cu toţii. Se închipui ascuns după un tufiş şi urmărind duelul, iar mâine la dejun, când von Koren o începe a se lăuda, el, prăpădindu-se de râs, o să-i povestească tot, cu de-amănuntul.

„De unde ştii?”o să-l întrebe zoologul. „Apoi vezi, asta-i, că am tot stat acasă şi totuşi ştiu!”

Poate că n-ar fi rău să aştearnă totul pe hârtie, descriind duelul în chip hazliu. Când o să citească scrisoarea, socrul lui o să se prăpădească de râs. Că aşa-i el. Dacă-i spui sau îi scrii ceva de râs, apoi nu-i mai trebuie nimic, nici mâncare!

În faţa diaconului se deschidea acum valea Pârâului Galben.

Umflat de ploi, pârâul era furios: nu mai bombănea ca înainte, ci urla. Se lumina de ziuă. Diaconul aruncă o privire în jurul lui şi totul i se păru urât şi lipsit de prietenie: şi dimineaţa cenuşie şi posomorâtă, şi norii care alergau spre asfinţit să ajungă din urmă furtuna, şi munţii înecaţi de ceaţă, şi până şi copacii grei de ploaie. Îşi spălă faţa în pârâu, îşi făcu rugăciunile de dimineaţă, şi deodată îi veni gust de ceai şi de gogoşi cu smântână, cum i se serveau în fiecare dimineaţă la socrul lui. Îşi aduse apoi aminte de diaconiţa lui şi de romanţa „Fără întoarcere”, pe care o cânta la pian. Cum o mai fi arătând ea acum? A cunoscut-o, s-a logodit şi s-a însurat cu ea într-o săptămână, dar n-a trecut o lună şi l-au trimis aici, aşa că nu şi-a putut da seama ce fel de femeie era. Şi totuşi i-e aşa de urât fără ea!

„Ar trebui să-i scriu o scrisorică…” se gândi diaconul.

Udat de ploaie, steagul de pe cârciumă stătea pleoştit şi până şi cârciuma, cu acoperişul ei umed, părea mai întunecată şi mai scundă ca altădată. Înaintea uşii era trasă o haraba. Kerbalai, doi abhazi şi o tătăroaică tânără, cu şalvari, desigur nevasta sau fata lui, scoteau din cârciumă nişte saci plini cu nu ştiu ce şi-i încărcau în haraba, peste strujeni. Doi măgari stăteau cu capetele plecate lângă căruţă. Când isprăviră încărcatul, cei doi abhazi şi tătăroaica îi acoperiră cu paie, iar Kerbalai se grăbi să înhame măgarii.

„Vreo contrabandă…” îşi zise diaconul.

Iată şi copacul cel cu ţepi uscaţi, doborât de furtună, iată şi rotocolul negru unde arsese focul. Diaconul îşi aduse aminte de picnicul de deunăzi, cu toate amănuntele lui: focul, cântecul abhazilor, visurile lui de-a ajunge arhiereu şi de-a merge cu crucea în fruntea unei procesiuni… După ploaie, Pârâul Negru era şi el mai umflat şi mai întunecat. Diaconul trecu cu băgare de seamă peste podeţul cel şubred, de care se loveau acum,

plescăind, valurile murdare ale pârâului şi, urcând scăriţa, intră în coşer.

„Straşnic cap! îşi zise el, în timp ce se întindea pe paie, gândindu-se la von Koren. Straşnic cap, numai să-i dea Dumnezeu sănătate. Păcat doar că-i aşa de hapsân la suflet…”

În definitiv, de ce-l urăşte el pe Laevski? E drept că şi Laevski îl urăşte pe el. Dar de ce să se bată în duel? Dacă ar fi cunoscut şi unul şi altul viaţa de lipsuri pe care a dus-o diaconul, dacă ar fi crescut în mijlocul unor oameni ignoranţi, cruzi, lacomi de câştig, în stare să-ţi scoată ochii pentru o bucată de pâine, grosolani şi necioplţi, care scuipă pe jos şi râgâie în timpul mesei şi al rugăciunii, dacă n-ar fi fost amândoi răsfăţaţi materialiceşte şi dacă n-ar fi trăit într-o societate aleasă – ce bine s-ar fi înţeles aceşti doi oameni! Cum şi-ar fi iertat unul altuia lipsurile şi cum şi-ar fi preţuit calităţile! Dacă stai şi te gândeşti mai bine, oameni chiar şi numai în aparenţă cumsecade sunt foarte puţini! E drept că Laevski e un destrăbălat, cam ţicnit şi cam ciudat, însă n-ar fi în stare să pună mâna pe un lucru străin, să scuipe cu zgomot pe jos, să arunce în obrazul nevesti-sii: „De crăpat crăpi, hai, da’ de muncit nu vrei să munceşti”, să-şi bată copilul cu cureaua sau să-şi hrănească slugile cu slănină împuţită. Şi oare toate astea nu-s de ajuns ca să te porţi cu el omeneşte, cu îngăduinţă? Şi apoi, doar el e cel dintâi care suferă de pe urma lipsurilor lui, ca un bolnav de pe urma rănilor sale. În loc să se certe pe chestia degenerării, a exterminării, a eredităţii şi a altora de felul acesta, cam confuze, din plictiseală şi din lipsă de înţelegere, mai bine ar coborî o treaptă mai jos şi şi-ar îndrepta ura şi mânia într-acolo unde străzi întregi gem în ignoranţă, în lăcomie, în ocară, în murdărie, în înjurături şi ţipete de femei…

Un huruit de roţi îi întrerupse gândurile. Scoase capul pe uşă şi văzu o trăsură în care erau Laevski, Şeşkovski şi dirigintele poştei.

— Stop! strigă Şeşkovski.

Coborâră toţi trei din trăsură şi se uitară unul la altul.

— Încă n-au venit ceilalţi, zise Şeşkovski, scuturându-se de noroi. Atunci, până una-alta, hai să căutăm un loc mai potrivit. Aici nici n-ai unde să te întorci.

O luară înainte în susul pârâului şi curând dispărură din ochii diaconului. Vizitiul, un tătar, se urcă în trăsură, îşi lăsă capul pe umăr şi adormi. Diaconul mai aşteptă ca vreo zece minute, apoi ieşi din coşer, îşi scoase pălăria neagră ca să nu-l vadă cineva şi, chircindu-se şi uitându-se în toate părţile, o luă şi el de-a lungul malului, printre tufişuri şi porumb. Stropi

mari i se scuturau pe spate din copaci şi tufişuri. Iarba şi porumbul erau de asemenea pline de apă.

— Mai mare ruşinea! bombănea diaconul, ridicându-şi poalele ude şi pline de noroi ale anteriului. Dacă ştiam una ca asta, rămâneam acasă.

Curând auzi glasuri şi văzu câţiva oameni. Cu mâinile vârâte în mâneci şi cu spinarea încovoiată, Laevski se plimba repede în lungul şi în latul unei poieni, iar martorii lui stăteau pe mal şi-şi răsuceau ţigări.

„Ciudat… se gândi diaconul, nerecunoscând mersul lui Laevski. Parcă-i un om bătrân.”

— Cam nepoliticos din partea lor! zise dirigintele poştei, uitându-se la ceas. Poate că dumnealor, ca nişte oameni învăţaţi ce sunt, îşi vor fi închipuind că-i frumos să întârzii. Dar, după mine, asta-i curată porcărie!

Şeşkovski, un bărbat gras şi cu barba neagră, ascultă atent şi zise:

— Vin!

XIX

— Ce minunăţie! Pentru întâia oară în viaţa văd aşa ceva! strigă von Koren, apărând în poiană cu amândouă mâinile întinse spre răsărit. Uitaţi-vă: raze verzi!

La răsărit, două raze verzi ieşeau de după munţi şi priveliştea era într-adevăr încântătoare. Răsărea soarele.

— Bună dimineaţa! urmă zoologul, salutând pe cei doi martori ai lui Laevski. Nu cumva am întârziat?

Von Koren era însoţit de martorii lui: Boiko şi Govorovski, doi ofiţeri foarte tineri şi de aceeaşi statură, îmbrăcaţi amândoi în tunici albe, şi de doctorul Ustimovici, un bărbat uscăţiv şi ursuz, care aducea într-o mână o legăturică, iar pe cealaltă o ţinea la spate, ca de obicei, cu nelipsitul lui baston. Lăsă legăturica jos şi, fără să salute pe nimeni, începu să se plimbe de-a lungul poienii, ducându-şi şi cealaltă mână la spate.

Laevski se simţea obosit şi stingherit – ca omul care, ştiind că s-ar putea să moară în curând, atrage asupra lui atenţia tuturor. De aceea, nu dorea altceva decât ori să-l ucidă mai repede, ori să se întoarcă mai repede acasă. Pentru întâia oară în viaţa lui vedea un răsărit de soare. Totuşi şi zorile dimineţii, şi razele verzi, şi umezeala din jur, şi oamenii aceia cu cizmele ude – toate i se păreau de prisos şi fără niciun rost şi-l stinghereau. Bineînţeles că nimic din toate acestea nu avea vreo legătură cu tot ce suferise el noaptea trecută, cu gândurile lui şi cu sentimentul de vinovăţie care-l apăsa, şi de aceea ar fi fost mai bucuros să plece decât să se bată în duel.

Se vedea bine că von Koren era tulburat şi că încerca să-şi ascundă starea sufletească, prefăcându-se că nimic nu-l interesa mai mult decât razele verzi. Nici martorii nu se simţeau la largul lor: se uitau unul la altul de parcă se întrebau, nedumeriţi, se căutau acolo şi ce trebuiau să facă.

— Domnilor, părerea mea e că nu are niciun rost să mergem mai departe, zise Şeşkovski. E bine şi aici.

— Se înţelege, încuviinţă von Koren.

Se făcu tăcere. Ustimovici, care se plimba, se întoarse deodată spre Laevski şi-i spuse aproape în şoaptă, suflându-i drept în obraz:

— Bănuiesc că încă nu vi s-au adus la cunoştinţă condiţiile mele. Fiecare adversar trebuie să-mi achite câte 15 ruble, iar în caz când unul dintre ei ar cădea, cel care rămâne în viaţă trebuie să-mi plătească 30 de ruble.

Laevski îl cunoştea mai de mult, dar abia acum, pentru întâia oară, îi văzu bine ochii spălăciţi, mustăţile ţepoase şi gâtul subţire, de ofticos. Răsuflarea lui mirosea neplăcut, a

carne de vită. „Ăsta nu-i doctor, e cămătar! Ce oameni mai sunt pe lumea asta!” îşi zise el, apoi îi răspunse:

— Bine.

Doctorul dădu din cap şi începu iarăşi să se plimbe. Era limpede că omul n-avea nevoie de bani şi, dacă îi ceruse, o făcuse numai aşa, din ură. Îşi dădeau seama cu toţii că ar fi fost timpul să înceapă sau mai bine zis să termine ceea ce începuseră, dar nici nu începeau şi nici nu terminau, ci umblau de colo până colo sau stăteau şi fumau. Cei doi tineri ofiţeri, care luau parte pentru întâia oară la aşa ceva, dar care acum, văzând pregătirile, nu mai puneau mare preţ pe un duel între civili, fără rost, după părerea lor, îşi cercetau cu atenţie tunicile, netezindu-le mânecile. Şeşkovski se apropie de ei şi le şopti:

— Domnilor, suntem datori să depunem toate eforturile ca să împiedicăm acest duel. Trebuie să-i împăcăm.

Se înroşi, apoi urmă:

— Aseară a fost la mine Kirilin şi mi s-a plâns că Laevski l-a prins noaptea trecută cu Nadejda Fiodorovna… şi alte socoteli…

— Am aflat şi noi, zise Boiko.

— Ei, vedeţi!… Lui Laevski îi tremură mâinile, şi alte socoteli… În situaţia de faţă n-ar fi în stare nici măcar să ţină pistolul în mână. A te bate cu el, ar fi tot atât de neomenesc ca şi cum te-ai bate cu un om beat sau bolnav de tifos. Dacă nu putem ajunge la împăcăciune, domnilor, atunci măcar să amânăm duelul… Mare comedie, nici nu-mi vine să mă uit!

— Vorbeşte dumneata cu von Koren.

— Eu nu cunosc socotelile duelului, dracu’ să-l ia, şi nici nu vreau să le cunosc. Mă gândesc să nu creadă cumva zoologul că Laevski m-a trimis la el, că l-a prins frica. Ei, dar n-are decât să creadă ce pofteşte! Mă duc să-i vorbesc.

Cu paşi nehotărâţi şi şchiopătând puţin, de parcă-i amorţise un picior, Şeşkovski se îndreptă spre von Koren. În felul cum mergea şi cum icnea, se vădea o lene nemaipomenită.

— Iată ce e de datoria mea să-ţi spun, domnul meu, începu el, cercetând cu atenţie desenul cu flori al cămăşii zoologului. E confidenţial… Eu nu cunosc socotelile duelului, dracu’ să-l ia, şi nici nu vreau să le cunosc. Aşa că nu-ţi vorbesc în calitate de martor sau alte socoteli, ci ca om, înţelegi?

— Da. Şi pe urmă?

— De obicei, când martorii propun o împăcare, nimeni nu-i ia în seamă şi consideră intervenţia lor ca o simplă formalitate. Mă rog, amorul propriu! Eu însă te rog respectuos să-l cercetezi mai atent pe Ivan Andreici. Ai să vezi că nu-i în toate apele lui, ca să zic aşa: parcă şi-a ieşit din minţi. Uită-te la el,

cât e de prăpădit. I s-a întâmplat o nenorocire. Nu pot suferi bârfelile… Şeşkovski se înroşi şi se uită de jur împrejur. Dar, având în vedere duelul, cred că e de datoria mea să-ţi spun despre ce-i vorba. Aseară, Laevski şi-a surprins… doamna cu un… domn, în casa lui Miuridov.

— Ce scârboşenie! făcu zoologul. Apoi se îngălbeni, se încruntă şi scuipă cu necaz: Ptiu!

Buza de jos începu să-i tremure. Se depărtă de Şeşkovski, să nu-l mai audă, şi, ca şi cum luase ceva amar în gură, scuipă din nou. Apoi, pentru întâia oară în dimineaţa aceea, aruncă o privire plină de ură spre Laevski. Tulburarea şi stângăcia îi dispărură, scutură energic din cap şi zise răspicat:

— Domnilor, ce mai aşteptăm? De ce nu începem?

Şeşkovski se uită la ofiţeri şi ridică din umeri.

— Domnilor! striga el, fără să se adreseze cuiva anume. Domnilor! Noi vă propunem să vă împăcaţi.

— Să terminăm odată cu formalităţile, urmă von Koren. Aţi încercat să ne împăcaţi. Ce formalitate mai vine la rând? Ar trebui să ne grăbim, că timpul nu ne-aşteaptă.

— Totuşi noi tot mai stăruim să vă împăcaţi, nu se lăsă nici Şeşkovski. Părea stingherit, ca omul obligat să se amestece în treburile altora. Se înroşi, îşi apăsă palma pe inimă şi urmă: Domnilor, noi nu găsim că ar exista vreo legătură cauzală între ofensă şi duel. Ofensa, pe care ne-o aducem adeseori unul altuia din pricina deficienţelor noastre, n-are nimic comun cu duelul. Dumneavoastră sunteţi oameni culţi, cu studii universitare şi, fără îndoială, vă daţi singuri seama că duelul nu e decât o formalitate goală şi învechită şi alte socoteli… Noi numai aşa îl considerăm, altfel nici n-am fi venit aici, deoarece ne e cu neputinţă să admitem ca doi oameni să tragă cu pistolul unul în altul sub ochii noştri, şi alte socoteli… Şeşkovski îşi şterse năduşeala de pe obraz şi urmă: De aceea, domnilor, sfârşiţi odată cu neînţelegerile dumneavoastră. Daţi-vă mâna şi hai acasă, să bem pentru împăcare. Pe cinstea mea, domnilor!

Von Koren tăcea. Laevski, văzând că toţi se uită la el, zise:

— Eu n-am nimic împotriva lui Nikolai Vasilici. Dacă crede el că i-am greşit cu ceva, sunt gata să-i prezint scuzele mele.

Von Koren se supără:

— După cum văd, domnilor, dumneavoastră aţi dori ca domnul Laevski să se întoarcă acasă în ipostaza de cavaler mărinimos. Eu însă nu pot să vă fac această plăcere. Nu era nevoie să ne sculăm cu noaptea în cap şi să facem un drum de zece verste numai ca să bem pentru împăcare, să luăm aperitive şi să-mi dovediţi că duelul e o formalitate învechită. Duelul e duel şi nu trebuie să-l facem mai absurd şi mai ipocrit decât este în realitate. Eu unul, ţin să mă bat!

Se făcu tăcere. Ofiţerul Boiko scoase dintr-o lădiţă două pistoale şi întinse unul lui von Koren, iar pe celălalt lui Laevski. Urmă o zăpăceală care înveseli câteva clipe şi pe zoolog şi pe martori. Se descoperi că niciunul dintre cei de faţă nu luase parte la vreun duel şi că nimeni nu ştia precis cum şi unde trebuie să se aşeze adversarii, ce comenzi trebuie să se dea şi ce trebuie să facă martorii. Dar la un moment dat Boiko îşi aduse aminte şi începu să dea explicaţii, zâmbind:

— Domnilor, cine-şi aduce aminte cum descrie Lermontov duelul? întrebă von Koren râzând. Şi Bazarov al lui Turgheniev se bătuse în duel nu ştiu cu cine…

— Ce rost are să ne mai aducem aminte? făcu nerăbdător Ustimovici, oprindu-se din mers. Măsuraţi distanţa şi gata!

Şi făcu vreo trei paşi arătând, chipurile, cum trebuie să se măsoare distanţa. Boiko numără paşii, iar camaradul lui şi scoase sabia şi trase câte o linie, însemnând locul fiecăruia.

Într-o tăcere adâncă, adversarii se aşezară la locurile lor.

„Cârtiţe!” îşi aminti diaconul, ascuns în tufişuri.

Apoi Şeşkovski a mai spus nu ştiu ce, Boiko a mai explicat nu ştiu ce, dar Laevski nu auzi nimic, sau auzi dar nu înţelese nimic. Când veni momentul, trase cocoşul şi ridică pistolul rece şi greu cu ţeava în sus. Uitase să-şi descheie paltonul şi acum simţea că-l strânge la umăr şi la subsuoară, iar mâna îi era aşa de stingherită, de parcă mâneca ar fi fost de tablă. Îşi aminti cu câtă ură se uita aseară la fruntea arsă de soare şi la părul cârlionţat al lui von Koren şi îşi zise că nici chiar în clipele acelea de furie şi de ură sălbatică, tot n-ar fi fost în stare să tragă în el. De teamă că glonţul o să nimerească din întâmplare în von Koren, ridica pistolul tot mai sus, deşi îşi dădea seama că această generozitate de paradă nu era nici delicată şi nici mărinimoasă. Însă nu ştia şi nu se pricepea să facă altfel. Uitându-se la faţa palidă, schimonosită de un zâmbet ridicol, a lui von Koren, convins de la început că zoologul o să tragă în aer, Laevski se gândi că în curând totul o să se termine cu bine, numai să apese cât mai tare pe trăgaci…

Deodată simţi o izbitură în umăr, apoi auzi o împuşcătură, căreia ecoul îi răspunse din munţi: pac-pac!

Von Koren trase şi el cocoşul, apoi se uită spre Ustimovici, care se plimba mereu înainte şi înapoi cu mâinile la spate, fără să observe ce se petrecea în jurul lui.

— Doctore, îi zise, fii bun şi nu te mai fâţâi aşa ca o pendulă. Din pricina dumitale, îmi fug ochii…

Doctorul se opri din mers şi von Koren începu să-l ochească pe Laevski.

„S-a sfârşit cu mine!” se gândi Laevski.

Ţeava pistolului îndreptată asupra capului lui, expresia de ură şi de dispreţ din întreaga făptură şi ţinută a lui von Koren, crima pe care avea s-o săvârşească un om cumsecade ziua în amiaza mare, de faţă cu atâţia oameni cumsecade, liniştea din jur şi puterea necunoscută care-l silea să stea neclintit şi să n-o ia la sănătoasa, toate erau atât de tainice, de neînţelese şi în acelaşi timp atât de înspăimântătoare! Timpul cât von Koren ochi i se păru lui Laevski mai lung decât o noapte întreagă. Aruncă o privire disperată spre martori, care încremeniseră şi ei cu feţele palide.

„Dar trage odată!" se gândi Laevski, înţelegând că faţa lui jalnică şi tremurătoare, galbenă ca ceara, stârnea desigur în von Koren o ură şi mai cumplită.

„O să-l ucid imediat, îşi zicea von Koren, ochind fruntea lui Laevski şi pipăind trăgaciul. O să-l ucid fără îndoială…"

— O să-l ucidă! răsună deodată un strigăt sfâşietor, venind de undeva, de aproape.

În aceeaşi clipă se auzi o detunătură. Văzând că Laevski stătea neclintit şi nu căzuse, toţi se uitară în partea de unde venise strigătul şi-l descoperiră pe diacon: palid, cu părul lipit de frunte şi de obraji, ud şi plin de noroi din cap până-n picioare, se ridica pe malul celălalt, din porumb, şi zâmbea ciudat, fluturându-şi pălăria pleoştită de umezeală. De bucurie, Şeşkovski începu să râdă, apoi să plângă şi se trase mai la o parte…

XX

Puţin mai târziu, von Koren şi diaconul se întâlniră lângă podeţ. Diaconul era tulburat, răsufla din greu şi se ferea să se uite în ochii zoologului. Îi era ruşine şi de frica lui, şi de îmbrăcămintea lui udă şi murdară.

— Am avut impresia că voiai să-l ucizi… îngăimă el. Ce faptă nepotrivită cu firea omenească! Ce lucru fără rost!

— Dar cum ai ajuns aici? îl întrebă zoologul.

— Nu mă întreba! şi diaconul dădu din mână. M-a împins necuratul: du-te şi du-te!… Şi am venit, de eram gata să mor de frică în porumb. Acuma, m-am liniştit, slavă, slavă Domnului!… Sunt cât se poate de mulţumit de dumneata, îngăima înainte diaconul. Şi moş tarantulă o să fie încântat… Ce-o să mai râdem, ce-o să mai râdem! Un lucru însă te-aş ruga: să nu spui la nimeni că am fost aici. Altfel o păţesc urât cu mai-marii mei. Or să spună că am fost martor la un duel…

— Domnilor! strigă von Koren. Diaconul vă roagă să nu spuneţi la nimeni că l-aţi văzut aici. Altfel, ar putea să aibă neplăceri.

— Ce faptă nepotrivită cu firea omenească! oftă diaconul. Te rog să mă ierţi, dar aveai un aer aşa de fioros, încât eram sigur că o să-l ucizi.

— Într-adevăr, tare mă ispitea gândul să-l curăţ de pe faţa pământului pe ticălosul ăsta! răspunse von Koren. Însă tocmai în clipa hotărâtoare ai ţipat şi am dat greş. Dar trebuie să-ţi mărturisesc că, din neobişnuinţă, toată afacerea asta scârboasă m-a dat gata. Mă simt foarte obosit. Să mergem…

— Dă-mi voie să mă întorc pe jos. Trebuie să mă usuc, îs ud până la piele şi înfrigurat.

— Bine, cum vrei, încuviinţă zoologul cu glas slăbit şi galeş, urcându-se în trăsură şi închizându-şi ochii. Cum vrei…

În timp ce se învârteau în jurul trăsurilor şi se aşezau, Kerbalai stătea la marginea drumului şi se ploconea adânc, ţinându-se cu mâinile de pântece şi arătându-şi dinţii. Credea că domnii veniseră să admire natura şi să bea ceai şi nu înţelegea deloc de ce se urcau iarăşi în trăsuri. Trăsurile se urniră din loc într-o tăcere adâncă. În faţa cârciumii nu mai rămăsese decât diaconul.

— Vrut cârciumă, vrut băut ceai, îi strigă el lui Kerbalai. Vrut la mine mâncare.

Kerbalai vorbea destul de curat ruseşte, însă diaconul credea că o să-l înţeleagă mai bine dacă-i vorbeşte într-o rusească stricată.

— Scrob făcut, brânză dat…

— Hai, popă, intră, intră, îl îndemnă Kerbalai, ploconindu-se înaintea lui. Este de toate… Este şi brânză, este şi vin… Mănânci ce vrei…

— Cum i se spune pe tătăreşte lui Dumnezeu? întrebă diaconul, intrând în cârciumă.

— Şi Dumnezeu de la mine şi Dumnezeu de la tine e unul şi acelaşi, răspunse Kerbalai, neînţelegând ce-l întrebase. Dumnezeu este unul singur, numai oamenii este de mai multe feluri. Unii ruşi, alţi turci, alţii englezeşti. Oamenii este de tot felul, numai Dumnezeu este unul singur.

— Bun. Dar dacă toate noroadele se închină aceluiaşi Dumnezeu, atunci de ce voi, musulmanii, îi socotiţi pe creştini ca pe duşmanii voştri de veacuri?

— De ce superi mata? zise Kerbalai, apucându-se iarăşi cu amândouă mâinile de pântece. Tu eşti popă, eu eşti musulman, tu spui: mi-e foame, eu dau ţie mâncare… Numai om bogat ştie să facă deosebire care este Dumnezeu de la tine şi care este de la mine, dar pentru om sărac, e totuna. Mănâncă, rog frumos.

În timp ce în cârciumă avea loc această discuţie teologică, Laevski se îndrepta spre casă, amintindu-şi cu câtă groază făcuse această cale în zori de zi, când toate, şi drumul, şi stâncile, şi munţii, erau ude de ploaie şi învăluite în întuneric şi când viitorul tainic i se părea tot atât de înspăimântător ca o prăpastie fără fund. Acum, picăturile de ploaie atârnate de firele de iarbă şi de pietre sclipeau în bătaia soarelui ca diamantele, natura zâmbea, iar viitorul cel înspăimântător rămăsese în urmă. Se uita din când în când la obrazul plin de lacrimi al lui Şeşkovski şi la cele două trăsuri din faţă, în care erau von Koren, martorii lui şi doctorul, şi i se părea că se întorceau cu toţii de la cimitir, unde îngropaseră un om insuportabil, care fusese o povară pentru toată lumea.

„Toate s-au sfârşit”, îşi zicea Laevski, gândindu-se la trecut şi mângâindu-şi uşor gâtul.

Pe partea dreaptă a gâtului, chiar lângă guler, avea o umflătură mică de mărimea şi grosimea degetului mic şi care-l ustura de parcă îl fripsese cineva cu fierul de călcat. Era urma glonţului.

Apoi, când ajunse acasă, începu pentru el o zi ciudată, dulce, nesfârşită, înceţoşată ca un vis. Cerceta cu lăcomie fiecare lucruşor, de parcă se întorsese de la puşcărie sau de la spital, şi se minuna că mesele, ferestrele, scaunele, lumina şi marea trezeau în el acea bucurie vie, de copil, pe care n-o mai simţise de multă vreme. Nadejda Fiodorovna, palidă şi trasă la obraz, nu-i recunoştea glasul blând şi mersul ciudat. Ar fi vrut să-i povestească repede tot ce i se întâmplase… Îşi zicea că

Laevski nu mai auzea bine, fără îndoială, sau n-o înţelegea, şi că atunci când va afla totul, o va blestema şi o va ucide… Dar el o asculta, îi mângâia obrajii şi părul, i se uita drept în ochi şi-i spunea:

— Nu mai am pe nimeni, afară de tine, pe nimeni…

Mai târziu trecură în grădiniţă, unde rămaseră multă vreme strânşi unul lângă altul. Tăceau sau visau la viaţa fericită care-i aştepta, spunându-şi vorbe puţine. Dar lui i se părea că niciodată nu vorbise atât de mult şi atât de frumos.

XXI

Trecură mai mult de trei luni.

În sfârşit, veni şi ziua când von Koren se hotărâse să plece. Dis-de-dimineaţă se stârnise o ploaie deasă şi rece şi un vânt puternic bătea dinspre nord-est, ridicând pe mare valuri uriaşe. Se spunea că, pe o vreme ca asta, ar fi greu să-ţi închipui că vaporul o să intre în rada portului. După orar, ar fi trebuit să sosească pe la nouă şi ceva dimineaţa, dar von Koren, care ieşise pe chei şi la amiază, şi după-amiază, nu văzuse cu binoclul nimic altceva decât valurile cenuşii şi pânza ploii, care acoperea depărtările.

Spre sfârşitul zilei, ploaia încetă şi până şi vântul începu să se potolească. Von Koren se împăcase cu gândul că n-o să mai poată pleca în ziua aceea şi se aşezase să joace şah cu Samoilenko. Dar când se întunecă, ordonanţa îi raportă că se vedeau lumini pe mare şi că s-ar fi aruncat chiar şi o rachetă.

Von Koren începu să se grăbească. Îşi trecu geanta peste umăr, îi îmbrăţişă pe Samoilenko şi pe diacon, străbătu fără niciun rost toate odăile, îşi luă rămas-bun de la ordonanţă şi de la bucătăreasă şi ieşi în stradă cu sentimentul că uitase ceva la doctor sau în casa lui. O luă spre chei însoţit de Samoilenko, după ei venea diaconul cu o ladă, iar în urmă de tot ordonanţa cu două geamantane. Numai Samoilenko şi ordonanţa desluşeau luminiţele slabe de pe mare, ceilalţi se uitau în beznă, dar nu vedeau nimic. Vaporul ancorase departe de ţărm.

— Mai repede, mai repede! zorea von Koren. Mi-e frică să nu plece!

Dar în timp ce trecea pe lângă căsuţa cu trei ferestre, în care se mutase Laevski puţin timp după duel, von Koren nu se putu opri să nu-şi arunce ochii pe geam. Cu spatele la fereastră, Laevski stătea aplecat asupra mesei şi scria.

— Grozav mă mir, zise von Koren încet, cum a putut să se schimbe omul acesta!

— Într-adevăr, e de mirare, oftă Samoilenko. Uite, aşa stă de dimineaţă şi până seara şi scrie, scrie… Vrea să-şi plătească datoriile. Şi trebuie să-ţi mai spun, frăţioare, că trăieşte mai rău ca un cerşetor.

Urmară câteva clipe de tăcere. Zoologul, doctorul şi diaconul stăteau în faţa ferestrei şi se uitau la Laevski.

— N-a mai putut să plece de aici, bietul, urmă Samoilenko. Şi ţi-aduci aminte cât s-a zbătut?

— Da, grozav s-a schimbat, repetă von Koren. Căsătoria lui, munca aceasta neîntreruptă de dimineaţa şi până seara pentru o bucată de pâine, aerul acesta nou de pe faţa lui şi până şi mersul – toate sunt atât de surprinzătoare, încât nici nu ştiu

cum să le zic… Zoologul îl apucă pe Samoilenko de mânecă şi urmă emoţionat: Te rog să le comunici, lui şi nevestei lui, că i-am admirat şi că, înainte de a pleca, le-am dorit tot binele… Iar pe el îl rog, dacă poate, să nu se gândească la mine cu ură. Mă cunoaşte. Ştie că, dacă aş fi bănuit măcar această schimbare, i-aş fi fost cel mai bun prieten.

— Mai bine intră la el şi ia-ţi rămas-bun.

— Nu, nu se poate.

— De ce? Dumnezeu ştie dacă o să vă mai întâlniţi vreodată.

Zoologul se gândi o clipă, apoi îi răspunse:

— Ai dreptate.

Samoilenko bătu încetişor la geam. Laevski tresări şi întoarse capul.

— Vanea, Nikolai Vasilievici vrea să-şi ia rămas-bun de la tine, strigă Samoilenko. Pleacă, uite, chiar acum.

Laevski se ridică de la masă şi trecu în săliţă să deschidă uşa. Samoilenko, von Koren şi diaconul intrară.

— Numai o clipă, începu zoologul, scoţându-şi galoşii. Îi părea rău acum că se lăsase înduioşat şi intrase fără să-l cheme nimeni. „E ca şi cum m-aş vârî cu de-a sila în casa omului, se gândea – şi asta e o prostie.” Iartă-mă că te deranjez, zise, intrând în odaie după Laevski, dar plec chiar acum şi am ţinut să te văd. Dumnezeu ştie dacă o să ne mai întâlnim vreodată.

— Sunt foarte fericit… Vă rog, vă rog, zicea Laevski, apropiind scaunele de oaspeţi, dar cu atâta stângăcie de parcă voia să le închidă drumul. Apoi se opri în mijlocul odăii şi începu să-şi frece mâinile.

„Îmi pare rău că nu i-am lăsat pe ceilalţi în stradă”, se gândi von Koren şi începu, cu hotărâre: Ivan Andreici, să nu te gândeşti la mine cu necaz. E drept că nu se poate uita uşor un trecut din cale afară de dureros, iar eu n-am venit aici nici să-mi cer scuze, nici să te conving că n-am nicio vină. Crede-mă, purtarea mea a fost cinstită şi de-atunci încoace nu mi-am schimbat părerile… Dar nu e mai puţin adevărat, şi o recunosc cu mare bucurie, că m-am înşelat în ce te priveşte pe dumneata. Însă cui nu i se întâmplă să se poticnească şi pe drumul drept? Şi pe urmă, aşa e soarta noastră omenească: dacă nu greşeşti în lucrurile mari, greşeşti în cele mici. Nimeni nu cunoaşte adevărul adevărat.

— Aşa e, nimeni nu cunoaşte adevărul… repetă Laevski.

— Atunci, rămâi sănătos… Să-ţi dea Dumnezeu tot binele pe care ţi-l doreşti.

Von Koren îi întinse mâna. Laevski i-o strânse şi se înclină.

— Să nu te gândeşti cu necaz la mine, repetă von Koren. Salutări soţiei dumitale şi te rog să-i spui că mi-a părut rău că

nu mi-am putut lua rămas-bun şi de la ea.

— Dar e acasă.

Laevski se apropie de o uşă şi strigă:

— Nadia, Nikolai Vasilievici vrea să-şi ia rămas-bun de la tine.

Nadejda Fiodorovna deschise uşa, se opri în prag şi aruncă oaspeţilor o privire sfioasă. Avea un aer speriat, de vinovăţie, şi-şi ţinea mâinile ca o elevă de liceu, căreia i se face morală.

— Nadejda Fiodorovna, eu plec, începu von Koren, şi am venit să-mi iau rămas-bun.

Ea îi întinse mâna cu nehotărâre, iar Laevski se înclină.

„Cât sunt de vrednici de plâns! se gândi von Koren. Trebuie c-o fi ducând-o greu…”

— Plec la Moscova şi la Petersburg, poate aveţi nevoie să vă trimit ceva de acolo? întrebă el.

— De ce am putea avea nevoie? făcu Nadejda Fiodorovna, aruncând o privire îngrijorată spre bărbatul ei. După cât ştiu, nu ne trebuie nimic.

— Da, nimic… întări Laevski, frecându-şi mâinile. Salutări celor de acolo.

Von Koren nu ştia ce ar mai fi putut sau ar mai fi trebuit să spună. Şi doar cu câteva clipe înainte, în timp ce intra la ei, i se părea că le va spune multe, multe lucruri bune, calde şi interesante. Strânse în tăcere mâna lui Laevski şi a soţiei lui şi ieşi cu inima grea.

— Ce oameni! zicea diaconul aproape în şoaptă, mergând în urma lui. Ce oameni, Doamne! Adevăr este că dreapta ta a săditvia aceasta, Doamne! Unul a biruit miile, iar celălalt întunecimile. Nikolai Vasilici, strigă el entuziasmat, ai la ştiinţă că astăzi ai biruit pe cel mai mare dintre duşmanii oamenilor – mândria?

— Las-o mai domol, diacone! Ce fel de biruitori mai suntem şi noi, Laevski şi cu mine? Adevăraţii biruitori arată ca vulturii, pe când el e vrednic de plâns, timid, îndobitocit şi se ploconeşte ca un mandarin chinez. Iar eu… mă vezi cât sunt de abătut…

Din urmă se auziră paşi. Laevski se apropie în grabă, să-l petreacă şi el pe von Koren. Pe chei aştepta ordonanţa cu cele două geamantane şi, ceva mai încolo, patru vâslaşi.

— Ei, dar ştii că suflă?… Brr! făcu Samoilenko. În larg, trebuie să fie un pui de furtună, să ferească Dumnezeu. N-ai ales o vreme tocmai potrivită, Kolea.

— Eu nu mă tem de rău de mare.

— Nu e vorba de asta… De nu te-ar răsturna dobitocii ăştia. Ar fi trebuit să te duci cu şalupa agenţiei. Unde-i şalupa agenţiei? strigă el către vâslaşi.

— A plecat, Excelenţa Voastră.

— Dar a vămii?

— A plecat şi aceea.

— De ce n-aţi venit să-mi raportaţi? se înfurie Samoilenko. Vite încălţate.

— N-are nicio importanţă, nu te mai tulbura… interveni von Koren. Şi acum, rămâneţi cu bine. Dumnezeu să vă aibă în paza lui…

Samoilenko îl îmbrăţişă şi-l binecuvântă de trei ori.

— Vezi să nu ne uiţi, Kolea… Să ne scrii… Te aşteptăm la primăvară.

— Rămâi cu bine, diacone, zise von Koren, strângându-i mâna. Îţi mulţumesc pentru tovărăşie şi pentru discuţiile interesante. Şi gândeşte-te la expediţie.

— Doamne, dar sunt gata să merg şi la capătul pământului! râse diaconul. Parcă mă împotrivesc?

Von Koren îl recunoscu în întuneric pe Laevski şi-i întinse mâna, fără o vorbă. Vâslaşii aşteptau acum lângă apă şi căutau să ţină în loc luntrea, care se izbea de piloţii cheiului, cu toate că digul o apăra de hulă. Von Koren coborî scările, sări în barcă şi se aşeză la cârmă.

— Să ne scrii! îi strigă Samoilenko. Şi vezi să-ţi cauţi de sănătate!

„Nimeni nu cunoaşte adevărul adevărat”, se gândea Laevski, ridicându-şi gulerul şi vârându-şi mâinile în mânecile paltonului.

Barca ocoli repede debarcaderul şi ieşi la larg, dispărând în valuri. Dar în aceeaşi clipă se ridică dintr-o prăpastie adâncă şi urcă lunecând pe creasta unui val înalt, aşa încât cei rămaşi putură deosebi nu numai oamenii din ea, dar chiar şi vâslele. Înaintă vreo trei stânjeni, dar imediat valurile o aruncară cu vreo doi îndărăt.

— Să ne scrii! strigă iarăşi Samoilenko. Cine te-a pus să pleci pe o vreme ca asta?

„Da, nimeni nu cunoaşte adevărul adevărat…” îşi zicea Laevski, uitându-se trist la marea întunecată şi neliniştită.

„Ia te uită cum aruncă valurile barca îndărăt, se gândea el. Doi paşi înainte şi unul înapoi… Dar barcagiii, încăpăţânaţi, vâslesc mereu şi nu se sperie de valurile înalte. Barca se duce înainte, tot înainte: iată că nu se mai vede. Peste vreo jumătate de oră vâslaşii vor zări luminile vaporului şi cel mult într-o oră vor fi lângă scară… Aşa se întâmplă şi în viaţă. Căutând adevărul, oamenii fac doi paşi înainte şi unul înapoi. Necazurile, greşelile şi plictiseala vieţii îi aruncă îndărăt, dar setea de adevăr şi voinţa dârză îi mână mereu înainte. Şi, cine

ştie? Poate că într-o bună zi vor ajunge la limanul adevărului adevărat…”

— Adio! strigă Samoilenko.

— Nu se mai vede, nu se mai aude… oftă diaconul. Drum bun!

De sus începuse să picure.

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe Vremea,* Nr. 5621, 5622, 5624, 5628, 5629, 5635, 5642, 5643, 5649, 5656, 5657 – 22, 23, 25, 29, 30 octombrie şi 5, 12, 13, 19, 26, 27 noiembrie. Semnată: Anton Cehov. În Nr. 5657 e trecută şi data: „Satul Boghimovo, 1891”. Cu uşoare modificări şi cu o nouă împărţire pe capitole, a fost publicată în ediţie separată, Sankt-Petersburg, 1892 şi în ediţiile ei ulterioare (de la a 2-a la a 9-a, Sankt-Petersburg, 1892-1899). Cu noi modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

La început, nuvela avea 17 capitole, dar pentru ediţia separată, Cehov le-a sporit numărul la 21. (Capitolele: III = III şi IV; V = VI şi VII; X = XII şi XIII; XVI = XIX şi XX.)

Odată cu revizuirea textului şi cu noua împărţire în capitole, Cehov a amplificat nuvela, introducând o serie de fraze noi, care s-au păstrat aproape în întregime şi în textul din culegerea de *Opere.*

La includerea în *Opere*, Cehov a înlocuit unele cuvinte şi a făcut şi oarecare prescurtări de text. Aşa, de pildă, la sfârşitul capitolului XII, după cuvintele: „— Ăsta-i de la Kirilin”, a fost lăsat la o parte următorul pasaj:

„Nadejda Fiodorovna luă bileţelul şi răspunse: «Asta e necinstit».

Kirilin stătea la masă pieziş, picior peste picior şi-şi încreţea mereu obrazul somnoros, destul de mototolit şi fără asta. Se vede că-l durea capul. Citea bileţelele alese, abia stăpânindu-şi căscatul şi doar din când în când zâmbea, de poliţete.

După ce citi răspunsul Nadejdei Fiodorovna, zise:

— Domnilor, atenţie, vă rog! Zilele acestea, în oraşul nostru binecuvântat de Dumnezeu, a avut loc o aventură amoroasă. O tânără doamnă a avut o întâlnire cu un ofiţer…

Nadejda Fiodorovna îngheţă. Scrise repede: «Da, da!» şi-i aruncă bileţelul lui Kirilin, peste masă.

— Aşa… urmă el. Şi cum doamna era soţia unui gruzin, ofiţerul s-a dus în aul, dar gruzinii l-au pândit şi l-au bătut cumplit.

— Extraordinar! exclamă Maria Konstantinovna.

«Astăzi o să stau ascunsă, iar mâine o să plec», îşi zise Nadejda Fiodorovna simţind, după spaima care o îngheţase, cum i se înfierbânta tot trupul, şi mai ales picioarele.”

După cât se pare, nuvela *Un duel* a fost începută de Cehov în primele zile ale anului 1891. În scrisoarea către A.S. Suvorin, din 5 ianuarie 1891, îi scria, printre altele: am început o nouă nuvelă”. În scrisorile ulterioare către Suvorin, Cehov pomeneşte mereu despre această nouă lucrare. „Nuvela merge înainte. Toate-s bune, totul e neted, lungimi aproape că nu mai sunt. Dar ştii ce e prost? Nuvela n-are mişcare şi asta mă înspăimântă. Mi-e teamă că cititorul n-o s-o poată citi nici până la jumătate, darmite până la sfârşit!” (23 februarie.) „Mâine sau poimâine termin nuvela, în niciun caz astăzi. Sfârşitul m-a obosit peste măsură. Graba m-a făcut să-mi consum un funt de nervi. Compoziţia bucăţii e cam complicată, de multe ori m-am încurcat, distrugând lucruri gata scrise şi zile întregi n-am fost mulţumit de munca mea. Iată de ce n-am terminat-o până acum.” (6 august.)

Nuvela a fost terminată şi trimisă abia la mijlocul lui august, cu care prilej Cehov îi scria lui Suvorin: „În sfârşit, am terminat nuvela mea cea lungă şi obositoare şi ţi-o trimit recomandat la Feodosia. Te rog s-o citeşti. Pentru gazetă e prea lungă, iar conţinutul ei nu îngăduie să fie publicată fragmentar. Adică, rămâne la aprecierea dumitale. Dacă amâni publicarea ei până la toamnă, atunci o să revăd o corectură la Moscova. Nuvela n-o să păgubească din pricina asta, iar casieria gazetei *Novoe Vremea* n-o să aibă decât de câştigat: de obicei, corecturile mele reduc numărul rândurilor… Nuvela are ceva mai mult de 4 coli *de tipar.* E groaznic! Am obosit, iar sfârşitul m-a dat gata: parcă trăgeam un convoi întreg de care, toamna, pe drumuri pline de noroi… Iată de ce am întârziat.” (18 august.) În aceeaşi zi, Cehov i-a mai trimis o scrisoare lui A. Suvorin, în care repeta: „Dacă n-o daţi la coş, amânaţi publicarea nuvelei până la toamnă, când voi putea vedea o corectură”. Cehov a respins propunerea lui Suvorin de a schimba titlul nuvelei. „Titlul *Minciuna,* pe care mi-l propui, nu i se potriveşte nuvelei. S-ar potrivi numai în caz când ar fi vorba de o minciună conştientă. Minciuna inconştientă nu e minciună, e greşeală.” (8 septembrie.)

În recenziile criticilor, nuvela *Un duel* a stârnit aprecieri contradictorii. În recenzia lui asupra culegerii *Oameni posomorâți,* I. Iasinski scria: „Nuvela *Un duel* pare să reprezinte răspunsul polemic al artistului la *Sonata Kreutzer* a contelui Lev Tolstoi". (M. Belinski [I. Iasinski], *Trud,* Nr. 2, 1892, pagina 479.)

Mai târziu (în noiembrie 1892), Vl. I. Nemirovici-Dancenko îi scria lui Cehov: „Îți scriu sub impresia proaspătă a *Duelului.* Să nu dai atenție recenziilor în doi peri, numai pe jumătate favorabile. Nuvela *Un duel* e tot ce ai scris dumneata mai bun până acum."

Iar M. Gorki scria cu privire la această nuvelă: „Tolstoi… îl aprecia pe Anton Pavlovici și ca om, iubindu-l cu o dragoste de părinte, dar îl aprecia și ca scriitor… era entuziasmat de sinceritatea și eleganța manierei și a metodelor lui de a scrie și dădea ca exemplu tinerilor scriitori lucrările lui minunate și adânci ca: *Tifosul, Drăguța, Accesul, Un răufăcător, Un duel* și multe altele." (M. Gorki și A. Cehov. Leningrad, 1937. pag, 163.)

Nevastă-mea

I

Am primit o scrisoare cu următorul cuprins: „Stimate Pavel Andreevici! Aproape de dumneavoastră, şi anume în satul Peostrovo, se petrec unele lucruri regretabile şi cred că e de datoria mea să vi le aduc la cunoştinţă. Mujicii din satul cu pricina şi-au vândut casele şi tot avutul lor şi au emigrat în gubernia Tomsk, dar n-au ajuns la destinaţie şi s-au întors înapoi. Se înţelege că în Peostrovo nu mai au nimic, totul a trecut în stăpânirea altora, aşa că bieţii oameni au fost nevoiţi să se aciuieze câte trei şi patru familii într-o casă. Astăzi, în fiecare izbă trăiesc cel puţin 15 suflete, bărbaţi şi femei, fără să mai numărăm copiii. Nu mai spun că n-au ce mânca şi că e o adevărată foamete, dar din pricina epidemiilor de tifos exantematic şi de febră tifoidă, nimeni n-a scăpat teafăr. Îmi spunea felceriţa că în orice casă ai intra, peste tot te izbeşte acelaşi tablou: toţi locatarii zac bolnavi, toţi aiurează, unii râd în hohote, alţi se caţără pe pereţi. Peste tot e duhoare, bolnavilor n-are cine să le dea un pahar cu apă şi nici cine să le-o aducă, iar mâncarea lor se mărgineşte la cartofi îngheţaţi. Şi ce pot să facă felceriţa şi Sobol (medicul nostru de zemstvă), când înainte de doctorii, oamenilor le trebuie pâinea, pe care n-o au? Consiliul zemstvei refuză să-i ajute, zicând că au fost scoşi din registrele lor şi trecuţi în ale guberniei Tomsk. De altfel, consiliul n-are nici bani. Aducându-vă toate acestea la ştiinţă şi cunoscând mărinimia dumneavoastră vă solicit un cât mai grabnic ajutor. Un binevoitor.”

Se vede că cel care-mi scria era chiar felceriţa sau poate doctorul acela cu nume de sălbătăciune. De ani şi ani, felceriţele şi doctorii de zemstvă îşi întăresc zi cu zi convingerea că nu pot să facă „nimic”, şi totuşi primesc lefuri de la oamenii care se hrănesc cu cartofi îngheţaţi, ba se consideră îndreptăţiţi să-mi aprecieze mărinimia.

Tulburat de această scrisoare anonimă, ca şi de faptul că în fiecare dimineaţă veneau la bucătăria argaţilor mujici, care cădeau în genunchi şi cereau pâine, iar într-o noapte mi-au spart chiar un zid de la hambar şi au ridicat douăzeci de saci de secară, tulburat, de asemenea, şi de atmosfera apăsătoare întreţinută de zvonuri, de ziare şi de vremea rea, nu mai aveam deloc spor la lucru. Tocmai scriam „Istoricul căilor ferate" şi trebuia să citesc nenumărate articole, broşuri şi cărţi ruseşti şi străine, să bat mereu bilele abacului, să mă servesc de logaritmi, să meditez şi să scriu, apoi iarăşi să citesc, să bat bilele şi să meditez. Dar abia mă apucam de câte o carte sau începeam să meditez, că gândurile mi se învălmăşeau, ochii mi se închideau, mă ridicam oftând de la birou şi începeam să colind încăperile largi ale casei mele pustii de la ţară. Când mă săturam de umblat, mă opream în faţa ferestrei de la birou, şi, uitându-mă peste curtea mare, peste iaz şi păduricea goală de mesteceni, peste câmpia întinsă, acoperită cu zăpadă proaspătă, gata să se topească, vedeam în depărtare, cocoţată pe o colină, o grămăjoară de case cenuşii, de la care cobora la vale, tăind pe din două câmpia albă, panglica şerpuită a drumului negru şi murdar. Acolo era Peostrovo, satul despre care îmi scria corespondentul meu anonim. Dacă n-ar fi fost ciorile care zburau croncănind pe deasupra iazului şi a câmpiei, făcând a ploaie sau a zăpadă, şi dacă nu s-ar fi auzit bocănitul în şopronul de tâmplărie, universul acela mic, despre care se vorbeşte atât de mult astăzi, ar fi semănat cu Marea Moartă, atâta linişte, atâta nemişcare, atâta lipsă de viaţă şi plictiseală stăruiau acolo!

Neliniştea care mă stăpânea nu mă lăsa să lucrez şi să meditez. Nu-mi dădeam seama ce însemna aceasta şi doream să cred că nu era vorba decât de o dezamăgire. Într-adevăr, renunţasem la slujba pe care o aveam la Ministerul Comunicaţiilor şi mă retrăsesem aici, la ţară, să trăiesc în tihnă şi să mă consacru problemelor sociale. Acesta fusese visul meu de totdeauna. Şi acum, trebuia să-mi iau rămas-bun şi de la viaţa tihnită, şi de la scris, să las totul baltă şi să mă ocup numai şi numai de mujici! Şi nu se putea altfel, deoarece afară de mine, cel puţin aşa credeam, nu mai era nimeni altul în tot judeţul care să vină în ajutorul înfometaţilor. Eram înconjurat de oameni fără cultură, înapoiaţi, lăsători, cei mai mulţi necinstiţi. Şi chiar dacă ar fi fost cinstiţi, erau în schimb zăpăciţi şi lipsiţi de seriozitate, ca de pildă nevastă-mea. Nu puteai să te bizui pe asemenea oameni, iar pe de altă parte nici să-i laşi pe mujici în voia sorţii nu se putea. Prin urmare, trebuia să mă supun împrejurărilor şi să mă ocup personal de soarta bieţilor oameni.

Primul meu pas a fost hotărârea de a dona înfometaţilor o sumă de cinci mii de ruble. Dar lucrul acesta, în loc să-mi potolească neliniştea, mi-o spori. Fie că stăteam la fereastră, fie că mă plimbam prin odăi, mă chinuia aceeaşi întrebare pe care nu mi-o pusesem până atunci: cum să întrebuinţez banii aceştia? Să poruncesc să se cumpere pâine şi să mă duc singur din casă în casă s-o împart, nu era pe măsura puterilor unui singur om. Unde mai pui că în grabă aş fi riscat să dau mai mult celui chiabur sau celui sătul, decât celui flămând. În organele administrative n-aveam nicio nădejde. Toţi nacealnicii de zemstvă şi toţi inspectorii de fisc erau tineri şi nu prea aveam încredere în ei, după cum, în general n-aveam în tot tineretul de astăzi, materialist şi lipsit de idealuri. De altfel, nici consiliul zemstvei, nici plăşile şi în general niciunul dintre organele judeţene nu mă ispiteau deloc să le cer concursul. Ştiam că aceste instituţii, pripăşite la pâinea zemstvei sau a statului, stăteau tot timpul cu gura căscată, doar vor mai reuşi să apuce şi din altă pâine!

Mi-a venit ideea să convoc la mine pe toţi moşierii vecini şi să le propun să alcătuim în casa mea un fel de comitet, sau de centru, care să adune toate donaţiile şi să le repartizeze apoi, prin judeţ, împreună cu instrucţiunile respective. O asemenea organizaţie, care ar fi îngăduit dese consfătuiri şi un control larg şi liber, ar fi fost în totul în vederile mele. Dar când mi-am imaginat nesfârşitele aperitive, mese şi dineuri, însoţite de zgomot, de vorbărie şi de pierdere de vreme, pe care mi le-ar fi adus în casă societatea aceea pestriţă, m-am grăbit să renunţ la ideea mea.

În ceea ce-i priveşte pe ai mei, nu mă puteam aştepta de la nimeni la niciun fel de sprijin sau de ajutor. De pe urma primei mele familii, cea părintească, numeroasă şi destul de zgomotoasă pe vremuri, nu mi-a mai rămas decât guvernanta, m-lle Marie sau, cum i se spunea acum, Maria Gherasimovna, o fiinţă cu totul ştearsă. Bătrânica aceasta de vreo 70 de ani, mărunţică şi îngrijită, îmbrăcată cu o rochie cenuşie şi purtând pe cap o boneţică cu panglici albe, care-o făcea să semene a păpuşă de porţelan, stătea toată ziua în salon şi citea. Şi, ştiind de ce eram îngândurat, îmi spunea de câte ori treceam pe lângă ea:

— Ei, ce vrei, Paşa, doar ţi-am mai spus şi altă dată că aşa o să se întâmple. Numai uită-te la slugile noastre şi ai să vezi singur…

A doua mea familie, adică nevastă-mea, Natalia Gavrilovna, stătea în etajul de jos, pe care-l ocupa în întregime. Acolo mânca, acolo dormea şi acolo îşi primea oaspeţii, fără s-o intereseze deloc nici ce mâncam eu, nici cum dormeam şi nici

pe cine primeam. Raporturile noastre păreau normale şi nicidecum încordate, erau însă reci, superficiale şi plictisitoare, ca între oameni care s-au depărtat de atâta timp unul de altul, încât nici chiar viaţa sub acelaşi acoperământ nu mai avea nimic comun cu intimitatea. Dragostea pătimaşă şi tulburătoare, când dulce, când amară ca pelinul, pe care o avusesem cândva pentru Natalia Gavrilovna, se risipise. Dispăruseră şi enervările de altădată, şi discuţiile aprinse, şi reproşurile, tânguirile şi exploziile de ură, care se sfârşeau de obicei cu plecarea nevestei mele în străinătate sau la părinţi şi cu trimiterea de sume de bani nu prea mari, dar la intervale scurte, ca să-i înţep cât mai des amorul propriu. (Şi nevastă-mea, femeie mândră şi ambiţioasă, ca şi rubedeniile ei erau întreţinute de mine şi nu puteau renunţa la banii mei, oricât ar fi dorit, ceea ce-mi dădea o mare satisfacţie şi era singura mângâiere în nenorocirea mea.) Când se întâmpla să ne întâlnim pe coridor sau prin curte, eu o salutam şi ea îmi zâmbea cu prietenie. Schimbam apoi câteva vorbe despre vreme: că ar fi timpul să punem al doilea rând la ferestre, sau că am auzit trecând peste stăvilar o trăsură cu zurgălăi… Şi în timp ce vorbeam, citeam în ochii ei: „Îţi sunt credincioasă şi nu-ţi fac de râs numele la care ţii aşa de mult, iar tu eşti inteligent şi nu mă tulburi cu nimic. Prin urmare suntem chit!”

Mă gândeam că dragostea mea se stinsese de mult şi că prea eram absorbit de munca mea ca să mă gândesc serios la raporturile mele cu nevastă-mea. Dar din nenorocire numai mă gândeam aşa. Când auzeam vorbindu-se tare în apartamentul ei, eram numai urechi, cu toate că nu desluşeam nicio iotă. Când cânta la pian, mă ridicam de pe scaun şi ascultam. Când i se aducea la scară trăsura sau calul de călărie, mă apropiam de fereastră, aşteptam până ieşea din casă şi o urmăream apoi cum se urcă în trăsură sau cum încalecă şi iese pe poartă. Îmi dădeam seama că în clipele acelea se petrecea ceva ciudat în sufletul meu şi mi-era frică să nu mă trădeze privirea ochilor sau expresia feţei. O petreceam cu ochii îndelung, apoi o aşteptam să se întoarcă, să-i mai văd o dată de la fereastră faţa, umerii, şuba, pălăria… Treceam printr-o stare sufletească ciudată: eram plictisit şi trist, mă chinuia un sentiment de nesfârşit regret, nici eu nu ştiam anume după ce, ca şi dorinţa de a mă plimba în lipsa nevesti-mii prin odăile ei. Iar problema pe care nu reuşisem s-o rezolvăm împreună din pricina nepotrivirii de caracter doream să se rezolve de la sine pe cale firească: adică, pe de o parte, această femeie frumoasă, numai de 27 de ani, să îmbătrânească cât mai repede, şi pe de altă parte, tot cât mai repede să mă văd şi eu cărunt şi chel.

Într-o zi, în timp ce-mi luam gustarea de dimineaţă, administratorul meu, Vladimir Prohorîci mi-a adus la cunoştinţă că mujicii din Peostrovo au început să-şi desfacă acoperişurile de paie, ca să le dea la vite. Maria Gherasimovna s-a uitat la mine înspăimântată şi nedumerită.

— Ce pot eu să fac? i-am răspuns. Sunt singur şi-ţi mărturisesc că niciodată nu m-a durut mai mult ca acum sentimentul singurătăţii. Ce n-aş da să găsesc în tot judeţul măcar un om pe care să mă pot bizui!

— Dar de ce nu-l chemi pe Ivan Ivanovici? m-a întrebat Maria Gherasimovna.

— Că bine zici! i-am răspuns, vesel, aducându-mi aminte de Ivan Ivanovici. *C'est raisonnable*[13], am adăugat fredonând, îndreptându-mă spre birou să-i scriu câteva rânduri lui Ivan Ivanovici. *C'est raisonnable, c'est raisonnable…*

II

Din mulţimea de cunoscuţi care pe vremuri, cu vreo 25–35 de ani în urmă, beau şi ospătau în această casă, care veneau împopoţonaţi şi se îndrăgosteau, se însurau, sau mă plictiseau povestindu-mi la nesfârşit despre câinii şi caii lor extraordinari, nu rămăsese în viaţă decât Ivan Ivanîci Braghin. Pe vremuri, fusese un bărbat foarte activ, foarte bun de gură, zgomotos şi afemeiat, cunoscut pentru tendinţele lui extremiste şi pentru expresia originală a feţei lui, care fermeca nu numai femeile, ci şi bărbaţii. Dar de atunci îmbătrânise de tot, se îngrăşase şi acum îşi ducea traiul fără tendinţe extremiste şi fără expresie originală. Ivan Ivanîci a venit imediat ce a primit scrisoarea mea, a doua zi, pe seară, tocmai când se adusese samovarul pe masă şi mititica de Maria Gherasimovna tăia feliile de lămâie.

— Sunt foarte fericit că te văd, prietene, l-am întâmpinat eu, vesel. Dar ce-i cu dumneata de te tot îngraşi mereu?

— Nu m-am îngrăşat, m-am umflat, mi-a răspuns el. M-au înţepat nişte albine.

Cu familiaritatea omului care râde de propriul lui cusur, Ivan Ivanîci m-a cuprins cu amândouă mâinile de după mijloc, şi-a rezemat de pieptul meu capul mare şi stufos, cu părul pieptănat ucraineşte, peste frunte, şi a izbucnit într-un hohot de râs subţirel, de om bătrân.

— Iar dumneata, faci ce faci şi întinereşti mereu! zicea printre hohotele de râs. Cu ce vopsea îţi căneşti părul şi barba? Ai face bine să-mi dai şi mie reţeta… Şi, sforăind şi gâfâind, Ivan Ivanîci mă îmbrăţişa şi mă săruta pe obraz. Da, ai face bine să mi-o dai şi mie… repeta el. Ia spune, drăguţă, ai împlinit patruzeci?

— Oho! Am patruzeci şi şase, am început să râd şi eu.

Ivan Ivanîci mirosea a seu de lumânare şi a fum de bucătărie şi asta i se potrivea. Trupul lui mare, stângaci şi umflat era strâns într-un surtuc lung şi cu talia scurtă, care semăna cu un caftan de vizitiu, încheiat cu bentiţe şi copci în loc de nasturi, aşa că ar fi părut ciudat să miroasă a apă de colonie. Când te uitai la bărbia lui cu etaje, vânătă ca o floare de brusture şi nebărbierită de cine ştie când, la ochii lui bulbucaţi şi la toată făptura lui greoaie şi neîngrijită, şi când îi auzeai gâfâitul, glasul şi vorba, ar fi fost greu să recunoşti în el pe filfizonul bun de gură, subţirel şi chipeş, care stârnea cândva gelozia tuturor bărbaţilor din judeţ.

— Am mare nevoie de dumneata, prietene, am început după ce ne-am aşezat la masa din sufragerie să luăm ceaiul. Vreau să-i ajut pe înfometaţi, dar aş dori ca ajutorul acesta să fie

organizat cumva, şi nu ştiu cum. Şi m-am gândit că poate ai să fii atât de drăguţ să-mi dai un sfat.

— Da, da, da… făcea Ivan Ivanîci oftând. Aşa, aşa, aşa…

— Nu te-aş fi deranjat, dar afară de dumneata, dragul meu, n-aş fi avut la cine să mă adresez. Doar ştii cum sunt oamenii de pe aici.

— Aşa, aşa, aşa… Da…

Deodată mi-a trecut prin gând: adică ce-ar fi dacă aş chema-o şi pe Natalia Gavrilovna la această importantă şi gravă consfătuire, la care, de altfel, ar fi putut lua parte oricine, indiferent de locul unde se ţinea şi de raporturile personale ale participanţilor.

— *Tres faciunt collegium*[14]! am strigat, vesel. Ce-ar fi s-o chemăm şi pe Natalia Gavrilovna? Ce zici? Fenia, m-am întors către fata din casă, roag-o pe Natalia Gavrilovna să poftească aici şi, dacă se poate, chiar acum. Spune-i că e vorba de un lucru foarte important.

N-a trecut mult şi Natalia Gavrilovna a şi sosit. M-am ridicat şi am întâmpinat-o, spunându-i:

— Iartă-ne, Natalie, că te-am deranjat. Discutăm o chestiune foarte importantă şi am avut ideea fericită să-ţi cerem şi bunele dumitale sfaturi, pe care sper că n-o să ni le refuzi. Stai, te rog.

Ivan Ivanîci i-a sărutat mâna, iar Natalia Gavrilovna l-a sărutat pe creştet. Dar după ce ne-am aşezat în jurul mesei, privind-o cu blândeţe şi cu ochii înlăcrimaţi, Ivan Ivanîci s-a tras spre ea şi i-a mai sărutat o dată mâna. Natalia Gavrilovna era îmbrăcată în negru, pieptănată cu îngrijire şi răspândea o undă proaspătă de parfum. Se pregătise, pesemne, să plece la vreo vizită sau poate că aştepta o vizită… Când a intrat în sufragerie, mi-a întins mâna prietenește şi mi-a zâmbit cu aceeaşi simpatie cu care îi zâmbise şi lui Ivan Ivanîci, şi asta îmi făcuse plăcere. Dar în timp ce discuta, îşi frământa degetele, se lăsa mereu cu mişcări repezite pe speteaza scaunului şi vorbea repede-repede. Şi această inegalitate în debit şi în mişcări mă supăra şi-mi amintea de Odesa, oraşul ei de baştină, unde lipsa bunelor maniere la bărbaţi, ca şi la femei, mă obosea pe vremuri.

— Aş dori să fac ceva ca să vin în ajutorul înfometaţilor, am început şi, după o scurtă pauză, am continuat: Bineînţeles, banii sunt mare lucru, dar dacă ne-am mărgini numai să oferim bani şi ne-am mulţumi cu atâta, ar însemna că dăm bir cu fugiţii în faţa obligaţiilor principale. După mine, ajutorul trebuie să se rezume la o dreaptă şi serioasă organizare a repartiţiei banilor pe care îi dăm. De aceea, propun să aprofundăm chestiunea şi să facem ceva în această direcţie.

Natalia Gavrilovna s-a uitat mirată la mine şi a ridicat din umeri, ca şi când ar fi vrut să spună: „Ce mă pricep eu?”

— Da, da, foamete… a îngăimat Ivan Ivanîci. Într-adevăr… Aşa…

— Situaţia e gravă, am urmat, şi se simte nevoia unui ajutor grabnic. Cred că primul punct din programul pe care urmează să-l stabilim trebuie să fie graba. Ca în crezul ostaşului: aprecierea distanţei, viteza şi iureşul…

— Da, viteza… a repetat Ivan Ivanîci, atât de somnoros şi fără vlagă, de parcă stătea gata să adoarmă. Numai că, ce poţi să-i faci? N-a rodit pământul, n-a rodit, aşa că… nici aprecierea distanţei şi nici iureşul nu ajută la nimic… Stihiile, asta-i… Şi cine se încumetă să se pună împotriva lui Dumnezeu şi a sorţii!…

— Bine, dar omului i-a dat Dumnezeu cap tocmai ca să lupte cu stihiile!

— Cum? Da… Aşa-i, aşa-i… Da.

Ivan Ivanîci a strănutat în batistă, a prins viaţă şi s-a uitat la mine şi la nevastă-mea cu nişte ochi, de-ai fi zis că chiar atunci se trezise din somn.

— Nici la mine n-a rodit pământul, a râs el subţirel, făcându-mi cu ochiul, ca şi când într-adevăr ar fi fost ceva de râs. Bani n-am, pâine n-am, iar curtea mi-e plină de argaţi, ca la contele Şeremetiev! Aş vrea să le fac vânt, dar parcă mi-e milă.

Natalia Gavrilovna a râs şi ea şi a început să-l întrebe pe Ivan Ivanîci ba de una, ba de alta. Prezenţa ei îmi făcea plăcere, o plăcere pe care de mult n-o mai simţisem, şi totuşi nu mă uitam la ea, ca nu cumva să mă dea ochii de gol. Raporturile dintre noi erau de aşa fel încât sentimentele mele ar fi putut părea surprinzătoare şi ridicole. Nevastă-mea vorbea şi râdea cu Ivan Ivanovici, fără să-i pese că era în apartamentul meu şi că eu nu râdeam.

— Şi atunci, cum facem? am întrebat, prinzând un moment de tăcere. Cred că înainte de toate trebuie să deschidem o subscripţie publică, şi asta cât mai repede. Iar noi, Natalie, să scriem cunoştinţelor noastre din capitală şi de la Odesa şi să le rugăm să subscrie şi ei. Şi când o să adunăm o oarecare sumă de bani, noi, Natalie şi cu mine, o să ne ocupăm de achiziţionarea pâinii pentru oameni şi a nutreţului pentru vite. Iar dumneata, Ivan Ivanîci, ai să fii atât de bun să te ocupi de împărţirea ajutoarelor. Avem toată încrederea în tactul şi în priceperea dumitale de organizator şi nu ne permitem decât o singură rugăminte: înainte de a distribui ajutorul, să cercetezi situaţia chiar la faţa locului şi, dacă se poate, în cele mai mici amănunte. De asemenea, şi lucrul acesta e foarte important, să

fii atent să nu li se distribuie pâine decât acelora care duc într-adevăr lipsuri, şi nicidecum beţivilor, leneşilor şi chiaburilor.

— Da, da, da… făcea Ivan Ivanîci. Aşa, aşa, aşa…

„Ei, dar cu ruina asta băloasă nu-i nimic de făcut!”m-am gândit, enervat.

— Ştii, m-am cam săturat de înfometaţii ăştia, dă-i încolo! Umblă mereu încruntaţi, a început Ivan Ivanîci, sugând o coajă de lămâie. Cei flămânzi se supără pe cei sătui, iar cei sătui se supără pe cei flămânzi. E lucru ştiut că, atunci când i-e foame, omul îşi pierde cumpătul, îşi iese din minţi şi se sălbăticeşte. Cu foamea nu-i de glumit! Omul flămând e în stare de orice: să-ţi spună obrăznicii, să te jefuiască, ba şi mai rău decât atâta… De aceea e bine să fie omul înţelegător…

Ivan Ivanîci s-a înecat cu ceai şi a început să tuşească, cutremurat de un râs scârţâit şi înăbuşitor.

— Să vezi ce-am păţit eu odată! a urmat apoi, dând din mâini de parcă voia să alunge râsul şi tusea, care-l împiedicau să vorbească. Să vezi ce-am păţit! Vine la mine într-o zi răposatul Fiodor Fiodorîci, asta era pe vremea când fusese foamete în două judeţe, cam la vreo trei ani după eliberarea ţăranilor, şi mă cheamă la el. „Hai şi hai!” nu mă slăbea deloc. Dar de ce? îl întreb. El însă o ţinea pe-a lui: „Hai!” Ce puteam să fac, m-am dus. Era spre seară şi ningea. Când am ajuns aproape de conacul lui, se făcuse noapte de-a binelea. Deodată, aud dinspre pădure o împuşcătură: bum! Şi încă una: bum! Măi, drăcia dracului… Sar din sanie, mă uit şi văd un om alergând spre mine pe întuneric: înota prin zăpadă până la genunchi. L-am apucat de umeri, uite-aşa, de-a scăpat puşca din mână. În clipa aceea văd că se mai arată unul. Îi ard şi aceluia una zdravănă după ceafă de-a căzut cu nasul în omăt, icnind. Hei, eram voinic pe-atunci şi aveam mână grea… Aşa, am dat eu gata doi, iar când mă uit, Fedea stătea călare pe al treilea. După ce le-am legat mâinile la spate, să nu le vină gust să-şi facă vreun rău sau lor, sau nouă, i-am dus pe câteşitrei măgarii la bucătărie. Mi-era şi necaz, dar şi ruşine şi milă să mă uit la ei: îi cunoşteam, erau mujici cumsecade. O băgaseră pe mânecă de frică: unul bocea şi se ruga să-l iertăm, altul se uita la noi cu ochi de fiară sălbatică, iar al treilea se pusese în genunchi şi tot bombănea la rugăciuni… Atunci i-am spus lui Fedea: nu te supăra şi dă-le drumul să se ducă cu Dumnezeu, ticăloşii! Fedea le-a dat de mâncare, le-a dat şi câte un pud de făină şi i-a lăsat să plece, spunându-le: „Duceţi-vă dracului!” Asta-i… Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace! Era un om înţelegător şi nu-şi ieşea niciodată din fire. Dar câţi alţii nu-s iuţi la mânie, din care pricină nenorocesc atâţia oameni!… Da… Mai deunăzi, unsprezece oameni au luat

drumul puşcăriei numai din pricina cârciumii din Klocikovo… Da… De altfel şi acuma întâlneşti cazuri de astea la fiecare pas… Joia trecută a rămas la mine pe noapte judecătorul de instrucţie Anisin. Şi mi-a povestit păţania unui moşier… Da… Cică într-o noapte, oamenii i-au spart un zid de la hambar şi i-au luat douăzeci de saci cu secară. Când a aflat a doua zi dimineaţă moşierul ce i se întâmplase, a bătut numaidecât o telegramă guvernatorului, alta procurorului, a treia ispravnicului şi a patra judecătorului de instrucţie… Şi e lucru ştiut că toată lumea se fereşte de pârâtori… Autorităţile s-au speriat şi s-a iscat un tărăboi!… Până acum, s-au percheziţionat două sate…

— Dă-mi voie, Ivan Ivanîci, l-am întrerupt. Mie mi s-au furat douăzeci de saci cu secară şi eu sunt acela care a telegrafiat guvernatorului. Dar să ştii că n-am făcut-o pentru plăcerea de a pârî, cum ai binevoit a te exprima, şi nici pentru că mi-aş fi ieşit din minţi. Trebuie să-ţi spun că, înainte de toate, eu privesc orice problemă din punct de vedere principial. Iar legii îi e totuna dacă fură un sătul sau un flămând.

— Da, da… a îngăimat Ivan Ivanîci, încurcat. Se înţelege… Aşa-i, da…

Natalia Gavrilovna s-a înroşit.

— Sunt unii oameni… a început ea, dar s-a oprit. Se vedea bine că făcea un efort să pară indiferentă, dar nu s-a putut stăpâni şi s-a uitat în ochii mei cu vechea ură pe care i-o cunoşteam. Sunt unii oameni pentru care foamea şi amărăciunile nu există decât ca să-şi poată dovedi caracterul rău şi meschin.

Nu m-am simţit tocmai la largul meu şi am ridicat din umeri.

— Vreau să spun, a urmat ea, că sunt unii oameni grozav de nesimţitori, care nu ştiu ce-i aceea milă, dar care nu trec pe lângă durerea omenească fără să nu-şi bage nasul, de teamă că s-ar putea lipsi de ajutorul lor. Pentru vanitatea acestor oameni nimic nu e sfânt.

— Sunt unii oameni, am adăugat eu cu blândeţe, care au o fire îngerească, dar care îşi exprimă ideile lor înalte într-o formă atât de grosolană, încât e greu să deosebeşti îngerul din ei, de o precupeaţă din piaţa Odesei.

Recunosc că făcusem o gafă.

Nevastă-mea s-a uitat la mine cu nişte ochi, de parcă făcea eforturi uriaşe să tacă. Enervarea ei neaşteptată, apoi vorbăria ei fără niciun rost cu privire la intenţia mea de a veni în ajutorul înfometaţilor erau cu totul nelalocul lor. Când am rugat-o să vină, credeam că o să aibă altă atitudine şi faţă de mine, şi faţă de intenţiile mele. N-aş putea preciza la ce anume

mă aşteptam, ştiu doar că această aşteptare îmi provoca un sentiment de dulce tulburare. Acum însă, îmi dădeam seama că a mai vorbi despre înfometaţi ar fi fost şi foarte greu, şi poate că nici tocmai cuminte.

— Da… a început Ivan Ivanîci pe neaşteptate. Negustorul Burov a pus la o parte vreo patru sute de mii de ruble, poate şi mai mult. Şi într-o bună zi i-am spus: „Ia ascultă, tizule, ce-ar fi să rupi vreo sută sau două sute de mii de ruble pentru înfometaţi? Doar tot ai să mori într-o bună zi şi n-ai să-i iei cu tine pe lumea cealaltă.” Ei bine, s-a supărat! Şi doar o să moară. Cu moartea nu-i de glumit!

S-a făcut din nou tăcere.

— Prin urmare, nu-mi rămâne decât să mă resemnez şi să mă mulţumesc cu singurătatea mea, am oftat. Se zice că unde-i unul nu-i putere. Totuşi eu o să încerc să lupt singur. Cine ştie, poate că o să am mai mult noroc în lupta cu foametea, decât în lupta cu nepăsarea.

— Mă aşteaptă cineva jos, a zis atunci Natalia Gavrilovna şi s-a ridicat de la masă. Apoi s-a întors spre Ivan Ivanîci: Cred că ai să treci şi pe la mine o clipă, nu-i aşa? Atunci, nu-mi iau rămas-bun de la dumneata.

Şi a plecat.

Iar Ivan Ivanîci îşi sorbea al şaptelea pahar cu ceai, ofta, plescăia din buze după fiecare înghiţitură şi îşi sugea când mustăţile, când coaja de lămâie. În acelaşi timp bombănea nu ştiu ce, somnoros şi fără vlagă. Eu însă nu-l ascultam şi abia aşteptam să plece. În sfârşit, s-a ridicat în picioare şi a început să-şi ia rămas-bun, cu un aer de parcă venise la mine doar ca să bea un ceai. În timp ce îl petreceam, i-am spus:

— Prin urmare, aşa… Nu mi-ai dat niciun sfat.

— Cum? Uite ce-i, eu am îmbătrânit şi m-am zaharisit. Ce preţ pot să mai aibă sfaturile mele? mi-a răspuns. Şi pe urmă, degeaba te nelinişteşti… Nu pricep de ce te nelinişteşti atâta? Nu te nelinişti, drăguţă! Nu-i nimic… mi-a spus aproape în şoaptă, cu prietenie şi din toată inima, căutând să mă împace, aşa cum împaci un copil. Nu-i nimic, crede-mă…

— Cum nu-i nimic? Mujicii îşi desfac acoperişurile şi se zice că nu ştiu unde a şi izbucnit tifosul exantematic!

— Ei, şi ce-i cu asta? Dacă la anul pământul o să dea roadă, oamenii au să-şi facă acoperişuri noi, iar dacă unii o să murim de exantematic, ceilalţi au să trăiască înainte… Şi pe urmă, tot trebuie să murim odată, dacă nu chiar acum, atunci mai târziu… Aşa că nu te nelinişti degeaba, frumuşelule!

— Nu pot să nu mă neliniştesc, i-am răspuns, enervat.

Stăteam amândoi în sala abia luminată. Deodată, Ivan Ivanîci m-a apucat de cot şi, vrând pesemne să-mi spună ceva

foarte important, a rămas câteva clipe în tăcere cu ochii ţintă la mine.

— Pavel Andreici! mi-a şoptit şi pe neaşteptate faţa grasă şi încremenită şi ochii întunecaţi i s-au luminat de expresia aceea extraordinară, într-adevăr fermecătoare, care stârnea cândva admiraţie. Pavel Andreici, am să-ţi dau un sfat prietenesc: schimbă-ţi felul de a fi! Eşti un om imposibil! Imposibil, drăguţă!

Mi se uita drept în ochi. Dar expresia cea minunată i-a dispărut curând de pe faţă, lumina din ochi i s-a stins şi, trăgând aerul pe nas, a mormăit fără vlagă:

— Da, da… Iartă-mă pe mine, bătrânul… Fleacuri… Asta-i…

În timp ce cobora greoi treptele scării, cu braţele întinse ca să-şi cumpănească echilibrul şi arătându-mi spatele uriaş şi gras, şi ceafa stacojie, îmi făcea impresia unui crab scârbos.

— Mai bine ai pleca undeva, Excelenţă, la Petersburg, sau în străinătate… bombănea el. N-are niciun rost să stai aici şi să-ţi prăpădeşti de pomană vremea cu care n-ai să te mai întâlneşti niciodată! Eşti tânăr, sănătos, bogat… Da… Ehei, dacă aş fi şi eu mai tânăr, ce-aş mai lua-o la sănătoasa, ca iepurele, de mi-ar vâjâi vântul pe la urechi!

III

Ieşirea violentă a nevestei mele mi-a amintit întreaga noastră viaţă conjugală. Înainte, după fiecare neînţelegere, o putere căreia nu ne puteam împotrivi ne împingea unul spre altul şi, când ne întâlneam, ne descărcăm toată dinamita ce se aduna în vremea asta în sufletele noastre. Aşa s-a întâmplat şi acum. După plecarea lui Ivan Ivanîci, am simţit deodată că parcă mă împingea ceva spre nevastă-mea. Simţeam nevoia să cobor şi să-i spun că atitudinea pe care o avusese faţă de mine la ceai mă jignise, că fusese crudă, meschină şi că mintea ei de mic-burgheză n-o să poată înţelege niciodată ce vorbesc eu şi ce fac eu. Am umblat mult prin odăi, chibzuind ce să-i spun şi căutând să ghicesc ce mi-ar răspunde ea.

Neliniştea care mă chinuise în vremea din urmă o simţeam şi mai ascuţit în seara aceea, după plecarea lui Ivan Ivanîci. Nu-mi găseam locul, nu puteam să stau nici jos şi nici în picioare, nu puteam decât să umblu – şi umblam, dar numai prin odăile luminate şi mai cu seamă prin faţa aceleia în care era Maria Gherasimovna. Aveam o senzaţie foarte asemănătoare cu aceea pe care o avusesem cândva, în timpul unei furtuni pe Marea Nordului, când toţi călătorii eram siguri că vaporul, lipsit de balast şi de încărcătură, o să se răstoarne. Şi abia atunci am înţeles că neliniştea mea nu era dezamăgire, cum crezusem până în seara aceea, ci altceva. Dar nu-mi puteam da seama ce anume şi lucrul acesta mă scotea şi mai mult din fire.

„Mă duc la ea, mi-am zis. Găsesc eu vreun pretext. O să-i spun că am treabă cu Ivan Ivanîci şi gata."

Am coborât scara şi, călcând fără grabă pe covoare, am trecut prin vestibul şi prin salon. Ivan Ivanîci stătea pe divan, în odaia de oaspeţi, bea iarăşi ceai şi mormăia nu ştiu ce. Nevastă-mea stătea înaintea lui, sprijinită de speteaza unui fotoliu. Faţa ei avea acea expresie potolită, dulce şi supusă, cu care oamenii ascultă aiurelile şi vorbele fără noimă ale celor săraci cu duhul, în care presupun că se ascunde un tainic înţeles. Expresia şi atitudinea ei aveau ceva de psihopată sau de călugăriţă, cel puţin aşa mi s-a părut. În odăile cu mobilă străveche, cu păsările adormite în colivii, odăi scunde, întunecoase, foarte călduroase şi mirosind a muşcate, aduceau cu chiliile unei stareţe sau ale unei generălese bătrâne şi bigote.

Am intrat în odaia de oaspeţi. Nevastă-mea nu s-a arătat nici mirată, nici tulburată. Dimpotrivă, s-a uitat la mine grav şi liniştit, ca şi când ar fi ştiut că trebuia să vin.

— Iartă-mă, am început delicat. Sunt foarte fericit, Ivan Ivanîci, că n-ai plecat încă. Am uitat să te întreb: nu ştii cumva care-i numele de botez şi cel patronimic al preşedintelui de consiliu al zemstvei?

— Andrei Stanislavovici. Da…

— Merci, i-am mulţumit, apoi mi-am scos carneţelul şi mi-am notat.

S-a făcut tăcere. Nevastă-mea şi Ivan Ivanîci aşteptau, fără îndoială, să plec. De altfel, îmi dădeam seama, după privirea ei, că nici prin gând nu-i trecuse că aş fi avut nevoie de numele preşedintelui de consiliu al zemstvei.

— Atunci eu plec, frumoaso, a mormăit Ivan Ivanîci, văzând că făcusem de două ori înconjurul odăii şi mă aşezasem apoi lângă cămin.

— Nu, a zis repede Natalia Gavrilovna, apucându-l de mână. Mai stai un sfert de oră… Te rog.

Se vede că nu voia să rămână singură cu mine, între patru ochi, fără martori.

„Nu-i nimic, o să mai aştept şi eu încă un sfert de oră", mi-am zis.

— Ia te uită că ninge! am strigat, ridicându-mă şi uitându-mă pe fereastră. Ce frumos ninge! Ivan Ivanîci, am continuat plimbându-mă prin odaie, îmi pare aşa de rău că nu sunt vânător! Numai îmi închipui ce plăcut trebuie să fie să alergi după iepuri şi după lupi pe o zăpadă ca asta!

Fără să se urnească din loc şi fără să se întoarcă, nevastă-mea îmi urmărea cu coada ochiului fiecare mişcare, de parcă ţineam ascuns în buzunar un cuţit tăios sau un pistol.

— Ivan Ivanîci, ia-mă şi pe mine o dată la vânătoare! l-am rugat, cu blândeţe. Ţi-aş fi cât se poate de recunoscător.

În clipa aceea a intrat în salon un oaspete nou. Era un bărbat pe care nu-l cunoşteam. Înalt, bine făcut, chel, cu barba mare şi blondă şi cu doi ochi mici, părea să aibă cam vreo patruzeci de ani. După îmbrăcămintea cam largă şi mototolită, ca şi după gesturi, mi-am zis că trebuie să fie vreun ţârcovnic sau vreun învăţător. Dar nevastă-mea mi l-a prezentat: doctorul Sobol.

— Sunt foarte fericit să vă cunosc! a strigat doctorul cu glas puternic de tenor, strângându-mi mâna zdravăn şi zâmbindu-mi copilăreşte. Foarte fericit!

Apoi s-a aşezat la masă, a luat un pahar cu ceai şi a întrebat:

— Nu cumva aveţi vreun pic de rom sau de coniac? Fii bună, Olia, s-a întors el spre fata din casă, şi caută în dulăpaş, că am îngheţat de frig.

M-am aşezat din nou lângă cămin şi am început să mă uit, să ascult şi doar din când în când să plasez şi eu câte un cuvânt, în discuţia generală. Nevastă-mea le zâmbea drăguţ oaspeţilor,

în schimb pe mine mă urmărea cu acea privire atentă, cu care nu slăbeşti din ochi o fiară sălbatică. Era vădit că prezenţa mea o stingherea şi asta îmi aţâţa şi gelozia, şi necazul, şi dorinţa aprigă de a o face să sufere.

Toate câte sunt aici, îmi ziceam, sunt ale mele. Şi nevastă-mea, şi odăile astea aşa de plăcute, şi colţul ăsta de lângă cămin sunt de mult ale mele. Şi atunci, cum se face că unul ca Sobol, sau ca Ivan Ivanîci, care a căzut în mintea copiilor, au mai multe drepturi asupra lor decât am eu? În momentul acesta nevastă-mea e lângă mine, o văd de aproape, nu de la fereastră, o văd în atmosfera intimă de familie, care-mi lipseşte aşa de mult la vârsta mea… Şi cu toate că mă urăşte, mi-e dor de ea, cum îmi era dor în copilărie de mama şi de dădaca. Mai mult decât atât: îmi dau seama că acum, în pragul bătrâneţii, o iubesc mai curat şi mai înălţător ca oricând şi tocmai de aceea simt nevoia irezistibilă să mă apropii de ea, s-o calc apăsat cu tocul pe vârful pantofului, să-i provoc o durere ascuţită şi în timpul acesta să-i zâmbesc…

M-am adresat doctorului:

— Câte spitale avem în judeţ, monsieur Oposum?

— Sobol, m-a corectat nevastă-mea.

— Două, mi-a răspuns Sobol.

— Şi care-i numărul morţilor în fiecare dintre aceste spitale într-un an de zile?

— Pavel Andreici, aş vrea să-ţi vorbesc ceva, mi-a spus nevastă-mea.

Şi zicând aşa, şi-a cerut iertare de la oaspeţi şi a trecut în odaia de alături. M-am ridicat şi am urmat-o.

— Să faci bine şi să te retragi imediat în apartamentul dumitale, mi-a spus.

— Eşti prost crescută, i-am răspuns.

— Să faci bine şi să te retragi imediat în apartamentul dumitale, a repetat cu asprime, săgetându-mă cu o privire plină de ură.

Se apropiase aşa de mult, încât, dacă m-aş fi aplecat cât de puţin, i-aş fi atins obrazul cu barba.

— Şi de ce? Cu ce am greşit, mă rog? am îngăimat.

Bărbia a început să-i tremure, şi-a şters ochii, grăbită, s-a uitat o clipă în oglindă şi a zis, aproape în şoaptă:

— Iarăşi începe vechea poveste! Sunt sigură că n-ai să pleci. Dar – fă cum vrei. În cazul acesta, n-ai decât să rămâi. Plec eu.

Ne-am întors în salon: ea cu un aer hotărât, eu ridicând din umeri şi încercând să zâmbesc. Acolo am găsit oaspeţi noi: o doamnă în vârstă şi un bărbat tânăr, cu ochelari. Fără să salut pe noii sosiţi şi fără să-mi iau rămas-bun de la Sobol şi de la Ivan Ivanîci, m-am urcat în apartamentul meu.

După scena care se petrecuse la mine sus în timpul ceaiului, apoi jos, în apartamentul nevestei mele, am înţeles bine că „fericirea noastră conjugală” pe care în ultimii doi ani o acoperise treptat vălul uitării, începea să reînvie, şi asta datorită numai unor cauze meschine şi fără rost, că nici eu şi nici nevastă-mea n-o să ne mai putem opri şi că mâine-poimâine, după o explozie de ură, o să urmeze fără îndoială o scenă şi mai josnică – aveam doar experienţa anilor trecuţi! care o să răstoarne toată rânduiala vieţii noastre. Asta însemna, îmi ziceam luând-o iarăşi de-a lungul odăilor mele, că în cei doi ani n-am izbutit să fim nici mai deştepţi, nici mai calmi şi mai stăpâniţi. Însemna că iarăşi or să fie lacrimi, ţipete, blesteme, geamantane şi plecări în străinătate, urmate de frica permanentă şi bolnăvicioasă că o să mă înşele cu cine ştie ce filfizon italian sau rus, apoi refuzul de a mi se elibera un paşaport, scrisori, singurătate, dorul de ea… Iar peste vreo cinci ani, bătrâneţea, părul cărunt… Umblam prin odăi şi imaginaţia îmi născocea tablouri neverosimile: o vedeam pe ea, mai frumoasă şi mai împlinită, îmbrăţişându-se cu un bărbat pe care nu-l cunoşteam… Totuşi, convins că aşa o să se întâmple, mă întrebam deznădăjduit: de ce n-am primit să divorţez? Doar am avut de atâtea ori prilejul când ne certam mai înainte… Sau ea, de ce n-a plecat atunci pentru totdeauna? Nu m-ar mai chinui acum nici dorul, nici ura, nici frica, ci mi-aş trăi liniştit zilele câte le mai am de trăit, muncind în tihnă, fără să mă mai gândesc la nimic altceva…

În curte a intrat o caretă cu două felinare, apoi o sanie largă, înhămată în troică. Se vede că nevastă-mea dădea o petrecere.

Până la miezul nopţii, jos a fost linişte şi n-am auzit nimic. Dar pe la douăsprezece, s-a pornit hârşâit de scaune şi zăngănit de farfurii. Pesemne că se aşezau la masă. Ceva mai târziu scaunele au hârşâit din nou, apoi sub podea s-a auzit larmă: mi s-a părut că strigau „ura”. Maria Gherasimovna dormea şi eu eram singur singurel în tot apartamentul de sus. În salon mă priveau de pe pereţi portretele strămoşilor mei, oameni de nimic, cu inima de piatră, iar în birou lumina lămpii se răsfrângea supărător în fereastră. Şi, gelos de tot ce se petrecea jos, încercam să prind fiecare zgomot şi în acelaşi timp mă gândeam: „Aici eu sunt stăpân. Ar fi destul să vreau şi într-o clipă aş împrăştia toată şleahta aceasta de indivizi!” Dar ştiam că totul nu era decât o copilărie, că n-o să dau afară pe nimeni şi că cuvântul „stăpân” nu însemna nimic. Poţi să te consideri cât pofteşti stăpân, soţ, bogat, şambelan, şi în acelaşi timp să nu ştii ce înseamnă toate astea.

După dineu, cineva a început să cânte, cu glas de tenor.

„Bine, dar nu s-a întâmplat nimic deosebit! încercam să mă liniştesc. Ce rost are să mă tulbur aşa? Mâine n-o să cobor deloc şi gata: cearta noastră se va sfârşi.”

La unu şi un sfert m-am dus la culcare.

— Au plecat oaspeţii? l-am întrebat pe Alexei, care mă ajuta să mă dezbrac.

— Au plecat.

— Dar de ce strigau „ura”?

— Alexei Dimitrici Mahonov a dăruit o mie de puduri de făină şi o mie de ruble pentru înfometaţi. Şi cucoana cea bătrână, nu ştiu cum îi zice, a făgăduit că face o cantină pentru o sută cincizeci de oameni la moşia ei. Slavă Domnului!… Natalia Gavrilovna a hotărât să se adune cu toţii în fiecare vineri.

— Unde să se adune? La ea, jos?

— Da, la dumneaei. Şi înainte de masă au citit o hârtie, în care zicea că din august şi până acuma Natalia Gavrilovna a adunat opt mii de ruble, afară de pâine! Slavă Domnului… Eu unul aşa gândesc, Excelenţa Voastră: că dacă stăpâna noastră are să-şi dea silinţă întru mântuirea sufletului, apoi multe parale are să adune. Prin părţile noastre sunt oameni tare bogaţi…

L-am trimis pe Alexei la culcare, am stins lumânarea şi mi-am tras plapuma peste cap.

„Într-adevăr, de ce m-aş tulbura atâta? mi-am zis. Ce putere mă atrage spre înfometaţi, aşa cum îi atrage lumina pe fluturi? Doar nici nu-i cunosc, nici nu-i înţeleg, nici nu i-am văzut şi nici nu i-am iubit vreodată. Atunci, de unde toată neliniştea asta?”

Şi deodată, mi-am făcut cruce sub plapumă.

„Ia te uită la ea! mi-am zis, gândindu-mă la nevastă-mea. A organizat un întreg comitet în casa mea, pe furiş de mine! Dar de ce pe furiş? Ce rost are complotul acesta? Ce le-am făcut eu?”…

Ivan Ivanîci avea dreptate: trebuie să plec!

A doua zi m-am trezit ferm hotărât să plec cât mai repede. Mă chinuiau amintirile zilei de ieri: discuţia de la ceai, nevastă-mea, Sobol, masa de seară, frica mea, şi eram fericit că în curând o să scap de atmosfera care îmi amintea de toate acestea. În timp ce-mi beam cafeaua, Vladimir Prohorîci, administratorul, mi-a făcut un raport lung asupra diferitelor treburi. Lucrurile mai plăcute le-a lăsat pentru la urmă:

— Hoţii care ne-au furat secara au fost găsiţi, mi-a raportat el, zâmbind. Judecătorul de instrucţie a arestat ieri la Peostrovo trei mujici.

— Ieşi afară! am strigat, peste măsură de furios. Şi aşa, deodată, am înşfăcat coşuleţul cu biscuiţi de pe masă şi l-am izbit de pământ.

IV

După ce îmi luasem gustarea de dimineaţă, îmi frecam mâinile şi mă gândeam: acum trebuie să mă duc la nevastă-mea şi s-o anunţ că plec. Dar de ce? Ce nevoie am?… N-am nicio nevoie, îmi răspundeam tot eu, totuşi de ce să n-o anunţ, mai cu seamă că asta nu poate să-i facă decât plăcere? Şi apoi, dacă aş pleca fără să-i spun o vorbă, după cearta de ieri, ar fi o lipsă de tact: ar putea crede că am prins frică de ea, şi gândul că m-a făcut să plec din casă ar chinui-o, mai ştii?… N-ar fi rău, de asemenea, s-o anunţ că donez cinci mii de ruble pentru înfometaţi şi să-i dau şi câteva sfaturi cu privire la organizarea ajutorului, atrăgându-i atenţia, în acelaşi timp, că lipsa ei de experienţă într-o problemă atât de complicată şi de importantă ar putea să aibă consecinţe regretabile. Într-un cuvânt, mă atrăgea nu ştiu ce spre nevastă-mea şi, în timp ce-mi căutam tot felul de pretexte ca să mă duc la ea, eram deja încredinţat că o să mă duc.

Când am coborât în apartamentul de jos, era încă lumină, nu se aprinseseră lămpile. Natalia Gavrilovna stătea în odaia ei de lucru – o odaie de trecere între salon şi dormitor – şi scria ceva, aplecată asupra mesei. Când m-a văzut, a tresărit, mi-a ieşit înainte şi s-a oprit aşa fel, de parcă voia să nu mă lase să văd ce scria.

— Iartă-mă, numai o clipă, am început şi, nu ştiu de ce, m-am zăpăcit. Am aflat întâmplător, Natalie, că ai început să organizezi opera de ajutorare a înfometaţilor.

— Da, am început. Dar asta nu mă priveşte decât pe mine, mi-a răspuns.

— Nici vorbă, am luat-o pe departe, delicat. Şi sunt cât se poate de încântat că te ocupi de această operă, deoarece ea corespunde întru totul intenţiilor mele. De aceea, te rog să-mi permiţi să particip şi eu la această acţiune.

— Iartă-mă, dar nu pot să-ţi permit, mi-a răspuns, mutându-şi privirea în altă parte.

— De ce, Natalie? am întrebat-o încet. De ce? Şi eu sunt sătul şi vreau să-i ajut pe cei flămânzi!

— Nu înţeleg de ce ţii numaidecât la asta? m-a întrebat la rândul ei, zâmbind cu dispreţ şi ridicând dintr-un umăr. Doar nu te roagă nimeni.

— Nici pe dumneata nu te-a rugat nimeni, şi totuşi ai adunat în casa *mea* un întreg comitet!

— Ba m-a rugat, în timp ce pe dumneata n-o sa te roage nimeni niciodată. Te sfătuiesc să te duci şi să te ocupi de ajutorarea înfometaţilor acolo unde nu te cunoaşte nimeni.

— Pentru Dumnezeu, nu vorbi cu mine pe tonul acesta!

Făceam tot chipul să fiu liniştit şi mă rugam de toţi dumnezeii să mă ajute să nu-mi pierd cumpătul. La început, mă simţeam bine lângă nevastă-mea. Toată fiinţa ei răspândea delicateţe, tinereţe şi feminitate, la care se adăuga o graţie aleasă şi un aer de gospodină, adică tocmai ce-i lipsea apartamentului meu şi, în general, vieţii mele. Era îmbrăcată cu un capot de flanelă roz, care o întinerea nespus şi-i îndulcea mişcările cam repezite, uneori chiar brutale. Părul negru şi frumos, care-mi stârnea pe vremuri patima numai cât îl vedeam, acum, fiindcă stătuse aplecată, i se desprinsese din piepteni şi-i cădea în neorânduială, ceea ce-l făcea să pară şi mai bogat încă, şi mai frumos. Dar nu, toate acestea erau prea banale, vulgare chiar. Adevărul e că aveam în faţa mea o femeie ca toate femeile, poate chiar urâtă şi lipsită de graţie, dar care era nevastă-mea, cu care trăisem şi cu care aş fi trăit şi azi dacă n-ar fi fost caracterul ei nesuferit. Era singura fiinţă de pe întreg globul pământesc pe care o iubeam cu adevărat. Acum, înaintea plecării, când ştiam că n-o s-o mai văd nici măcar de la fereastră, mi se părea şi mai atrăgătoare, aşa rece şi aspră cum era, înfruntându-mă cu zâmbetul ei arogant şi dispreţuitor la colţul gurii. Şi eram mândru de ea şi recunoşteam în adâncul meu că o să-mi fie groază, că o să-mi fie cu neputinţă s-o părăsesc.

— Pavel Andreici, a început ea, după ce a tăcut un timp. Doi ani încheiaţi nu ne-am tulburat unul pe altul şi am trăit liniştiţi. Ce ţi-a venit, mă întreb, să reînvii trecutul? Ieri ai coborât la mine numai ca să mă jigneşti şi să mă umileşti, a urmat, ridicând glasul. Se înroşise şi ochii i se aprinseseră de ură. Stăpâneşte-te şi nu mai face asemenea lucruri, Pavel Andreici! Chiar mâine vreau să trimit o cerere de paşaport şi să plec de aici, să plec, să plec! Da, să intru în vreo mănăstire sau la vreun azil de văduve sau de bătrâni…

— Sau la vreun ospiciu de nebuni! am strigat, ieşindu-mi din fire.

— Fie şi la un ospiciu de nebuni! Cu atât mai bine, cu atât mai bine! strigă cu ochi scăpărători. Astăzi, când eram la Peostrovo, invidiam femeile acelea bolnave şi flămânde că au norocul să nu trăiască lângă bărbaţi ca dumneata! Ele-s cinstite şi libere, pe când eu, din mila dumitale, sunt un parazit: îmi pierd vremea trândăvind, îţi mănânc pâinea, îţi cheltuiesc banii, şi toate acestea în schimbul libertăţii mele şi a credinţei mele, de care nimeni n-are nevoie! Din pricină că dumneata nu vrei să mă laşi să plec, sunt obligată să păstrez neatinsă onoarea numelui dumitale, onoare pe care n-o ai!

Trebuia să tac. Cu dinţii încleştaţi am trecut în salon, dar m-am întors numaidecât şi i-am spus:

— Te rog foarte mult ca toate aceste adunări, comploturi şi conspiraţii, să nu se mai facă în casa mea! Nu permit să intre în casa mea decât oamenii pe care-i cunosc. Cât despre şleahta dumitale de ticăloşi, n-are decât să-şi caute alt loc, dacă vrea numaidecât să facă filantropie! Nu mai permit nimănui să strige „ura” în casa mea, de bucurie că poate să exploateze o psihopată naivă ca dumneata!

Palidă, frângându-şi mâinile şi gemând greu, de parcă o dureau măselele, nevastă-mea a început să se plimbe prin odaie. Am dat din mână a lehamite şi am trecut în salon. Mă înăbuşeam de turbare, dar în acelaşi timp tremuram de spaimă că n-o să mă pot stăpâni şi că o să spun că o să fac cine ştie ce prostie, pe care să nu mi-o pot ierta apoi toată viaţa. Îmi strângeam pumnii din răsputeri, nădăjduind că, în felul acesta, o să mă stăpânesc.

După ce am băut puţină apă şi m-am liniştit oarecum, m-am întors la nevastă-mea. Stătea în acelaşi loc şi în aceeaşi atitudine, de parcă voia să mă împiedice să mă apropii de masa cu hârtii. Lacrimi mari se rostogoleau încet pe faţa palidă şi rece. Am tăcut câteva clipe, apoi i-am spus, cu amărăciune dar fără mânie:

— De ce nu vrei să mă înţelegi? De ce eşti nedreaptă cu mine? Îţi jur pe cinstea mea că am venit la tine cu cele mai bune intenţii, mânat de un singur gând: să-ţi fac un bine!

— Pavel Andreici, a început ea, încrucişându-şi braţele pe piept. Faţa ei îşi luase un aer îndurerat şi rugător ca al copiilor, care cu ochi speriaţi şi plini de lacrimi, te roagă să nu-i pedepseşti… Ştiu bine că n-ai să primeşti, şi totuşi vreau să te rog ceva: încearcă să faci o faptă bună, măcar o singură dată în viaţa dumitale… Fă-ţi, te rog, bagajele şi pleacă de aici! E singurul lucru pe care l-ai putea face pentru înfometaţi! Pleacă – şi-ţi iert tot, tot, tot…

— Nu era nevoie să mă jigneşti, Natalie, am oftat, simţind deodată un val de blândeţe revărsându-mi-se în suflet. M-am şi hotărât să plec, dar n-o să plec înainte de a face şi eu ceva pentru înfometaţi. E datoria mea.

— Doamne! a făcut ea încet şi s-a încruntat, nerăbdătoare. Dumneata eşti capabil să construieşti o cale ferată admirabilă sau un pod. Pentru înfometaţi însă, nu poţi face nimic. Înţelege odată lucrul ăsta!

— Da? Ieri îmi reproşai că-s nesimţitor şi că nu ştiu ce e mila. Bine mă mai cunoşti, n-am ce zice! am zâmbit. Dumnezeu mi-e martor, şi dumneata crezi în Dumnezeu, că mă frământ şi zi şi noapte…

— Văd că te frămânţi, însă foamea şi mila n-au nimic comun cu frământarea dumitale. Să-ţi spun eu de ce te

frământi: pentru că înfometaţii se descurcă şi fără dumneata şi pentru că cei de la zemstvă, ca şi toţi cei care înţeleg să-i ajute pe înfometaţi, n-au nevoie de îndrumările dumitale!

Nu i-am răspuns îndată, ca să-mi stăpânesc întâi furia, apoi am îngăimat:

— Venisem cu gândul să vorbesc cu dumneata despre problema care ne interesează. Stai jos, stai, te rog.

Ea nu s-a aşezat.

— Stai jos, te rog! am repetat, arătându-i un scaun.

În sfârşit, s-a aşezat. M-am aşezat şi eu, am rămas o clipă pe gânduri, apoi am început:

— Te rog să fii atentă la ce-ţi spun. Ascultă… Îndemnată de sentimentul dragostei pentru aproapele, ţi-ai luat asupra dumitale sarcina să organizezi ajutorarea înfometaţilor. Bineînţeles, n-am nimic împotrivă, am toată simpatia pentru gestul dumitale şi sunt gata să-ţi dau tot sprijinul meu, oricare ar fi raporturile dintre noi. Totuşi, cu toată admiraţia pentru mintea şi pentru inima… da, pentru inima dumitale, am repetat, nu pot admite ca o acţiune atât de importantă şi în acelaşi timp atât de grea şi de complicată ca asta să rămână numai în mâinile dumitale. Nu uita că eşti femeie, că n-ai experienţă, că nu cunoşti viaţa, că eşti prea încrezătoare şi prea expansivă. Te-ai înconjurat de colaboratori pe care nu-i cunoşti deloc. Nu cred că exagerez afirmând că, în condiţiile de mai sus, acţiunea dumitale ar avea fără îndoială consecinţe regretabile. În primul rând, înfometaţii din judeţul nostru ar rămâne fără ajutor, iar în al doilea, pentru greşelile dumitale şi ale colaboratorilor dumitale, ar trebui nu numai să deschizi punga, dar să-ţi pierzi şi reputaţia! Să zicem că sumele lipsă sau furate o să le acopăr eu. Întrebarea însă e alta: cine o să spele ruşinea de pe numele dumitale? Când o să se audă că dumneata, prin urmare şi eu, profitând de lipsa de control şi de neglijenţă, am câştigat la această afacere două sute de mii de ruble, crezi poate că or să-ţi sară în ajutor colaboratorii dumitale?

Nevastă-mea tăcea.

— De aceea, am urmat eu, consider ca o datorie morală să mă amestec în treburile dumitale, şi să nu crezi că o fac din ambiţie personală, cum ziceai, ci dintr-un simplu calcul: să nu rămână înfometaţii fără ajutor, iar numele dumitale să nu rămână pătat.

— Spune mai pe scurt, m-a rugat nevastă-mea.

— Fii bună, am continuat, şi arată-mi care e totalul sumelor încasate şi cât aţi cheltuit până acum. Iar de astăzi înainte, să mă ţii la curent cu fiecare donaţie, în bani sau în natură, precum şi cu fiecare cheltuială pe care o faci. De asemenea, să-

mi dai lista tuturor colaboratorilor dumitale. Poate că sunt oameni foarte cumsecade, şi nici nu mă îndoiesc, de altfel. Totuşi nu strică să ne informăm.

Nevastă-mea tăcea. M-am ridicat şi am început să mă plimb prin odaie.

— Şi acum, să ne apucăm de treabă! am zis, aşezându-mă la masa ei de lucru.

— Vorbeşti serios? m-a întrebat ea atunci, nedumerită şi speriată.

— Natalie, fii rezonabilă! am rugat-o, văzând după aerul ei că era gata să se împotrivească. Te rog să ai toată încrederea în experienţa şi în corectitudinea mea.

— Totuşi nu înţeleg ce vrei!

— Să-mi arăţi socotelile: cât aţi adunat şi cât aţi cheltuit.

— N-am niciun secret. Oricine poate să le vadă. Uită-te şi dumneata.

Pe masă erau cinci caiete, câteva foi scrise, harta judeţului şi o mulţime de pătrăţele de hârtie de diferite mărimi. Se însera. Am aprins o lumânare.

— Iartă-mă, dar deocamdată nu văd nimic, am zis, răsfoind caietele. Ai un registru de evidenţă a sumelor intrate?

— Asta se vede din listele de subscripţie.

— Bine, dar trebuie să ţii şi un registru de evidenţă, am zâmbit, văzând cât era de naivă. Unde sunt scrisorile care au însoţit donaţiile în bani sau în natură? Nu te supăra că-ţi dau un mic sfat practic, Natalie: scrisorile acestea trebuie să le păstrezi. Fiecare scrisoare trebuie numerotată şi înregistrată într-un registru special. Tot aşa să procedezi şi cu scrisorile pe care le scrii… Adică, lasă: de toate astea o să mă ocup eu, personal.

— Mă rog, mă rog… zicea nevastă-mea.

Eram cât se poate de mulţumit de mine. Entuziasmat de ocupaţia vie şi interesantă, de masa cea mică, de caietele copilăreşti şi de farmecul pe care mi-l promitea această muncă în tovărăşia nevestei mele – mi-era frică totuşi că, la un moment dat, o să mă încurce şi o să strice totul prin cine ştie ce ieşire neaşteptată. De aceea mă grăbeam, căutând să nu dau nicio atenţie faptului că buzele îi tremurau şi că se uita în toate părţile, speriată şi descumpănită, ca o sălbăticiune mică, prinsă în capcană.

— Uite ce-i, Natalie, i-am spus, fără să mă uit la ea. Dă-mi voie să iau hârtiile şi caietele astea sus, la mine. O să le cercetez în linişte şi mâine o să-ţi spun părerea mea. Mai ai şi altele? am întrebat-o, strângând hârtiile şi caietele în teancuri.

— Ia-le, ia-le toate! mi-a răspuns nevastă-mea, ajutându-mă să adun hârtiile şi caietele, în timp ce lacrimi mari îi curgeau

pe obraji. Ia-le toate! Atâta îmi mai rămăsese… Ia-le şi pe astea!

— O, Natalie, Natalie! am suspinat, cu imputare.

Împingându-mă cu cotul în piept şi atingându-mi obrazul cu părul, nevastă-mea a tras cu stângăcie sertarul şi a început să scoată şi să arunce pe masă tot felul de hârtii din care curgeau, pe podele şi pe genunchii mei, bani mărunţi.

— Ia tot!… repeta ea, cu glasul răguşit.

După ce a scos toate hârtiile din sertar, s-a tras mai la o parte, şi-a luat capul între mâini şi s-a prăbuşit pe canapea. Eu am adunat banii de pe jos, i-am pus îndărăt în sertar şi l-am încuiat, să nu ispitească slugile. După aceea, am luat în braţe toate hârtiile şi m-am urcat în apartamentul meu. Trecând pe lângă nevastă-mea, m-am oprit şi, uitându-mă la spatele şi la umerii care i se cutremurau, i-am spus:

— Eşti încă un copil, Natalie! Ascultă: când ai să-ţi dai seama cât de importantă şi de serioasă e opera asta, ai să fii cea dintâi care-ai să-mi mulţumeşti. Ţi-o jur.

Îndată ce am ajuns în birou la mine, m-am apucat să cercetez hârtiile fără grabă. Caietele nu erau şnuruite şi nici n-aveau paginile numerotate. Însemnările erau făcute de mai multe mâini: se vede că numai cine nu voia nu-şi vâra nasul în ele! În lista donaţiilor în natură nu era trecut preţul productelor. Bine, dar secara, care astăzi e 1 rublă şi 15 copeici pudul, peste două luni poate să se ridice până la 2 ruble şi 15 copeici! Cum se poate să nu ţină cineva seama de asta? În altă parte am găsit: „S-au dat 32 de ruble lui A.M. Sobol” Când i s-au dat? Pentru ce i s-au dat?

Unde sunt actele justificative? Nu exista nimic şi nici nu se înţelegea nimic. În cazul când s-ar începe o acţiune judiciară, hârtiile acestea n-ar face decât să încurce şi mai mult socotelile!

— Cât e de naivă! mă miram. E încă un copil!

Îmi era şi necaz pe ea, dar îmi venea să şi râd.

V

Până astăzi, nevastă-mea a adunat opt mii de ruble, la care, dacă le mai adaug şi pe cele cinci de la mine, vom avea în total treisprezece mii. Pentru început, e destul de bine. Problema care mă tulbura şi mă interesa aşa de mult se află, în sfârşit, în mâinile mele: fac ceea ce n-au vrut şi nu s-au priceput să facă alţii şi îmi îndeplinesc sarcina, organizând o justă şi serioasă acţiune de ajutorare a înfometaţilor.

S-ar zice că toate merg după intenţiile şi după dorinţele mele… Atunci, de ce nu mă slăbeşte neliniştea asta? Sunt patru ore de când răsfoiesc şi cercetez hârtiile nevestei mele, încercând să le înţeleg rostul şi să corectez greşelile. Dar în loc să simt că mă liniştesc, am senzaţia neplăcută că cineva stă la spatele meu şi-mi trece de-a lungul spinării palma lui zgrunţuroasă… Ce se întâmplă cu mine? Organizarea asistenţei a încăput în mâini bune, înfometaţii se vor sătura… Atunci, ce-mi mai lipseşte?

Faptul de a fi cercetat hârtiile patru ceasuri în şir, cu toate că n-a fost o muncă tocmai grea, m-a obosit nu ştiu de ce, aşa că nu mai puteam să stau aplecat şi să scriu. Din când în când ajungeau până la mine, de jos, gemete înăbuşite: plângea nevastă-mea. Iar Alexei al meu, totdeauna supus, adormit şi cam ipocrit, se apropia mereu de masa mea potrivind lumânările şi aruncându-mi priviri ciudate.

— Nu, trebuie să plec! am hotărât până la urmă, istovit. Să plec cât mai departe de toate frământările astea. Chiar mâine o să plec.

Am adunat toate hârtiile şi caietele şi m-am coborât la nevastă-mea. În timp ce treceam prin dormitor, strângând la piept cu amândouă mâinile, din pricina oboselii excesive, hârtiile şi caietele, mi-am aruncat ochii la geamantane, şi tot în clipa aceea am auzit suspine la etajul de jos…

— Dumneata eşti şambelan, nu-i aşa? mă întreba cineva la ureche. Îmi pare foarte bine. Şi totuşi eşti o canalie…

— Prostii, prostii, toate-s prostii… îngăimam, coborând scările. Prostii… Până şi ideea că aş fi victima amorului propriu sau al vanităţii… Ce prostie! Parcă o să mă decoreze cu cine ştie ce stea sau o să mă numească director la vreun departament pentru că mă ocup de înfometaţi? Prostii, prostii! Şi pe urmă, faţă de cine s-o fac pe vanitosul aici, în sat?

Eram obosit, nespus de obosit şi mi se părea mereu că-mi şopteşte cineva la ureche: „Îmi pare foarte bine. Şi totuşi eşti o canalie.” Pe neaşteptate, îmi veni în minte un vers dintr-o poezioară pe care o învăţasem cândva, în copilărie: „Ce plăcut e să fii bun!”

Am găsit-o pe nevastă-mea tot culcată pe canapea, cum o lăsasem, cu faţa în jos, strângându-şi capul între palme. Plângea. Lângă ea, cu un aer speriat şi nedumerit, stătea fata din casă. Am expediat fata, am pus teancul de hârtii şi de caiete pe masă, m-am gândit o clipă, apoi am zis:

— Iată documentele, Natalie. Totul e în ordine, totul e admirabil şi sunt foarte mulţumit. Mâine plec.

Nevastă-mea plângea înainte. Am intrat în salon, unde era întuneric, şi m-am aşezat pe un scaun. Gemetele şi suspinele ei păreau că mă acuză şi, ca să mă dezvinovăţesc, am reconstituit în gând toată cearta noastră, începând de la ideea mea blestemată de a o chema la consfătuire şi sfârşind cu caietele şi cu plânsul ei de acum. Era obişnuita dezlănţuire de furie conjugală, oribilă şi absurdă, de care avusesem destule de la căsătoria noastră şi până acum. Dar ce vină aveau în toate astea bieţii înfometaţi? Cum de se întâmplase să nimerească tocmai în mijlocul unei asemenea izbucniri de furie? Ai fi zis că, alergând unul după altul, năvăliserăm din întâmplare în altarul unei biserici, unde ne luaserăm la bătaie…

— Destul, Natalie, ajunge!… am rugat-o din salon, încet.

Ca s-o fac să nu mai plângă şi ca să pun capăt acestei situaţii chinuitoare, ar trebui să mă duc la ea şi s-o mângâi, s-o alint sau să-i cer iertare. Dar cum s-o fac să creadă că pornirea mea e sinceră? Cum pot să conving răţuşca sălbatică, pe care o ţin în colivie şi care mă urăşte, că mi-e dragă şi că sufăr şi eu alături de ea? Nu-mi cunoşteam nevasta, aşa că nu ştiam cum să încep şi despre ce să-i vorbesc. Îi cunoşteam cu de-amănuntul trupul şi-l preţuiam la justa lui valoare. În schimb, nu-i cunoşteam şi nu-i înţelegeam universul intelectual şi moral, inteligenţa ei, concepţiile ei asupra lumii, desele ei variaţii sufleteşti, ochii ei plini de ură, mândria ei, erudiţia cu care mă surprindea adeseori sau aerul acela smerit, de călugăriţă, pe care şi-l lua câteodată, ca aseară de pildă. Nu, toate acestea eu nu i le cunoşteam şi nu i le înţelegeam. Când, în conflictele noastre, încercam să-mi dau seama ce fel de om era, psihologia mea nu trecea dincolo de caracterizări ca: zăpăcită, neserioasă, fire imposibilă, logică de femeie – şi mi se părea că la asta se rezumă totul. Însă acum, când o vedeam plângând, aş fi vrut cu tot dinadinsul să ştiu mai mult.

Plânsul s-a curmat. M-am ridicat şi m-am îndreptat spre nevastă-mea. Stătea pe divan, cu capul în mâini şi se uita ţintă la focul din sobă, pe gânduri.

— M-am hotărât, i-am spus, mâine dimineaţă plec.

Nu mi-a răspuns. Am mai făcut câţiva paşi prin odaie, am oftat, apoi am urmat:

— Natalie, când am vorbit de plecare, mi-ai spus că, dacă plec, îmi ierţi totul… Asta înseamnă că mă consideri vinovat faţă de dumneata. Spune-mi, te rog, în câteva cuvinte şi fără să te enervezi, care-mi este vina.

— Sunt foarte obosită. Mai târziu, poate… mi-a răspuns ea.

— Care-mi este vina? am stăruit. Ce-am făcut? Ştiu, ai să-mi spui că eşti tânără, frumoasă, dornică de viaţă, că eu sunt de două ori mai în vârstă ca dumneata, că mă urăşti… Dar parcă asta e o vină? Doar nu te-am luat cu sila. Totuşi, dacă vrei să trăieşti o viaţă liberă, uite, eu nu mă împotrivesc. Poţi să pleci, poţi să iubeşti pe cine-ţi place… Am putea chiar să divorţăm.

— Nu, asta nu vreau, mi-a răspuns. Doar ştii că la început te-am iubit şi că totdeauna m-am considerat mai în vârstă decât dumneata. De altfel, toate astea-s fleacuri… Vina dumitale nu e că eşti mai în vârstă decât mine sau că, liberă fiind, m-aş putea îndrăgosti de altul. Vina dumitale e că eşti un om imposibil, egoist, odios!

— Ştiu eu? Se prea poate… am îngăimat.

— Haide, pleacă, te rog. Desigur, ţi-ar face plăcere să mă sâcâi aşa până mâine dimineaţă. Dar îţi atrag atenţia că mă simt grozav de slăbită şi că n-aş fi în stare să-ţi răspund. Mi-ai promis că pleci. Îţi sunt cât se poate de recunoscătoare şi nu mai vreau altceva nimic.

Nevastă-mea ar fi vrut să mă vadă plângând, dar mie nu-mi era uşor să-i fac această plăcere. Mă simţeam şi eu slăbit şi-mi era frică de odăile mele nesuferite, mari şi lipsite de prietenie. În copilărie, când mi se întâmpla să mă doară ceva, mă strângeam lângă mama sau lângă dădaca, îmi ascundeam obrazul în faldurii fustelor călduţe şi mi se părea că mă ascundeam de durere. Acelaşi lucru mi se întâmpla şi astăzi: aveam impresia, nu ştiu cum, că numai acolo, în odăiţa aceea, lângă tovarăşa mea de viaţă, m-aş putea ascunde de neliniştea care mă chinuia. M-am lăsat pe un scaun şi mi-am acoperit ochii cu palma, să nu mă supere lumina. În odaie era linişte.

— Care-ţi este vina? a început nevastă-mea, după o lungă tăcere, privindu-mă cu ochii înroşiţi şi strălucitori de lacrimi. Eşti un bărbat cult şi binecrescut, foarte cinstit, foarte drept, un om de principii. Dar, cu toate aceste calităţi, când intri undeva, aduci cu dumneata o atmosferă înăbuşitoare, grea, ceva care ofensează şi umileşte pe ceilalţi. Judecata dumitale e cinstită şi de aceea dispreţuieşti pe toată lumea. Aşa, dispreţuieşti pe cei ce cred în Dumnezeu, pe motiv că credinţa e expresia ignoranţei şi a înapoierii, dar în acelaşi timp dispreţuieşti şi pe cei ce nu cred, pe motiv că nu au nici credinţă, nici idealuri. Dispreţuieşti pe bătrâni pentru că sunt retrograzi şi conservatori, iar pe cei tineri pentru că-s liber-cugetători. Ştiu

că ţii mult la interesele poporului şi ale Rusiei, dar tocmai de aceea dispreţuieşti poporul, deoarece vezi în fiecare om un hoţ şi un tâlhar. Într-un cuvânt, dispreţuieşti pe toată lumea. Dumneata eşti un om drept şi totdeauna ai fost partizan al legalităţii, de aceea te judeci în permanenţă cu mujicii şi cu vecinii! Pentru că ţi s-au furat 20 de saci cu secară, dumneata, din respect pentru ordine, te-ai plâns împotriva ţăranilor la guvernator şi la toate autorităţile locale, iar împotriva autorităţilor locale te-ai plâns la Petersburg. Mă rog, partizan al legalităţii! şi nevastă-mea a început să râdă. Sprijinit pe litera legii şi în interesul moralei, nu vrei să-mi dai libertatea, ca şi cum ar exista o lege şi o morală care să oblige pe o femeie tânără, sănătoasă şi ambiţioasă să-şi petreacă viaţa în lene, în plictiseală şi în veşnică teroare, în schimbul unei bucăţi de pâine şi al unui adăpost, alături de un bărbat pe care nu-l iubeşte. Dumneata cunoşti perfect legile, eşti cinstit, eşti drept, respecţi instituţia căsătoriei, respecţi familia, şi totuşi în toată viaţa dumitale n-ai făcut nicio faptă bună, toată lumea te urăşte, cu toată lumea te cerţi, iar în toţi cei şapte ani de când eşti căsătorit, n-ai trăit nici şapte luni măcar cu nevasta dumitale! S-ar putea spune că dumneata n-ai avut nevastă, iar eu n-am avut bărbat. Cu un om ca dumneata, viaţa e cu neputinţă. În primii ani mi-era parcă frică de dumneata. Acum, mi-e ruşine… Aşa mi s-au dus anii cei mai buni. Războindumă mereu cu dumneata, mi s-a schimbat şi caracterul: am ajuns să fiu aspră, brutală, sperioasă, neîncrezătoare… Ei, dar ce să mai vorbim! Parcă eşti în stare să înţelegi ce-ţi spun? Du-te cu Dumnezeu…

Nevastă-mea s-a întins pe canapea şi a rămas pe gânduri.

— Şi ce viaţă frumoasă, demnă de invidiat am fi putut duce amândoi! a adăugat încet, uitându-se îngândurată la focul din sobă. Ce viaţă frumoasă! Dar ce s-a dus, s-a dus şi nu se mai întoarce…

Cine a stat iarna la ţară şi a trăit acele seri nesfârşite de tihnă şi de urât, când nici câinii nu mai latră de plictiseală şi când ţi se pare că până şi pendula tânjeşte, sătulă de propriul ei tic-tac, cine a fost chinuit în serile acelea de conştiinţa trezită pe neaşteptate şi, frământându-se şi negăsindu-şi locul, a căutat fie să-i înăbuşe glasul, fie să-i ghicească păsul, acela o să înţeleagă cât de mult mă amuza şi câtă plăcere îmi făcea zvonul glasului dulce, care umplea odăiţa aceea drăguţă şi care încerca să-mi demonstreze cât eram de rău. Eu nu-mi dădeam seama ce voia conştiinţa mea şi numai nevastă-mea mi-a tălmăcit, femeieşte ce-i drept, dar desluşit, înţelesul neliniştii mele. Şi într-adevăr, în momentul când mă prindea neliniştea ca într-un cleşte, îmi trecea prin minte că tot secretul stătea în

faptul că eu nu eram aşa cum ar fi trebuit să fiu şi că înfometaţii n-aveau nimic de-a face cu tulburarea mea.

Nevastă-mea s-a ridicat în picioare cu multă greutate şi s-a apropiat de mine.

— Pavel Andreici, a început, încercând să zâmbească, cu tristeţe. Iartă-mă; dar eu nu cred că ai să pleci într-adevăr. Totuşi te mai rog o dată… Spune-le cum vrei, a zis, arătând spre teancul de hârtii: iluzie goală, logică de femeie, eroare, dar nu-mi sta în cale. E tot ce mi-a mai rămas în viaţă. Şi-a întors capul în altă parte şi a tăcut o clipă, apoi a urmat: înainte de asta nu aveam nimic, nu mă interesa nimic. Tinereţea mi-am irosit-o, războindu-mă cu dumneata. Acum, m-am apucat de opera aceasta şi parcă am înviat: sunt fericită… Am impresia că am găsit, în sfârşit, mijlocul de a-mi îndreptăţi trecerea mea prin viaţă.

— Natalie, eşti o femeie într-adevăr cumsecade, eşti un om cu convingeri, am zis, uitându-mă cu încântare la nevastă-mea. Şi tot ce faci, şi tot ce spui, e admirabil şi inteligent.

Şi, ca să-mi ascund tulburarea, am început să mă plimb prin odaie.

— Natalie, am urmat după câteva clipe, înainte de a mă duce, fă-mi te rog, o favoare: ajută-mă să fac şi eu ceva pentru înfometaţii dumitale!

— Cum aş putea să te ajut? m-a întrebat ea, ridicând din umeri. Poate să-ţi încredinţez o listă de subscripţie?

A scotocit printre hârtiile ei şi a scos o listă.

— Dă şi dumneata o sumă oarecare, mi-a spus, şi după tonul cu care vorbea am simţit că nu dădea prea mare importanţă listelor de subscripţie. Dar ca să participi efectiv la opera mea, asta nu se poate…

Am luat lista şi am subscris: 5000 de ruble din partea unui necunoscut.

Cuvântul „necunoscut” suna urât, nesincer şi egoist, dar nu mi-am dat seama decât atunci când am văzut-o pe nevastă-mea înroşindu-se şi vârând lista, grăbită, în maldărul de hârtii. Ne simţeam stingheriţi, şi unul, şi altul. Am înţeles că trebuie să risipesc numaidecât sentimentul acela de jenă, şi chiar atunci, pe loc, pentru că altminteri el nu m-ar mai părăsi nici în tren, nici la Petersburg… Dar cum să-l risipesc? Ce să spun?

— Eu unul, îţi binecuvântez munca şi-ţi doresc tot succesul, Natalie, i-am spus din toată inima. Îngăduie-mi doar, la despărţire, să-ţi dau un sfat: fii cu ochii în patru la Sobol şi, în general, la toţi colaboratorii dumitale şi nu te încrede în nimeni. Nu vreau să spun prin asta că ar fi necinstiţi, dar nu uita că ei nu-s de viţă nobilă, că-s nişte bieţi oameni fără idei, fără idealuri, fără credinţă, fără niciun scop în viaţă şi fără

principii. Singurul scop al vieţii lor e rubla. Rubla, rubla şi iar rubla! am repetat oftând. Le place să câştige pâinea uşor, fără multă bătaie de cap. Şi în privinţa asta, cu cât sunt mai cultivaţi, cu atât sunt mai primejdioşi pentru instituţia la care lucrează.

Nevastă-mea s-a întors spre canapeaua ei şi s-a culcat din nou.

— Idei, ideologie… a repetat ea istovită, în silă parcă. Idealuri, scopul vieţii, principii… Totdeauna ai întrebuinţat vorbele astea, când ai vrut să umileşti pe cineva, să-l ofensezi sau să-i spui ceva neplăcut. Ăsta eşti dumneata! Dacă te-ar lăsa cineva să te amesteci în vreo operă oarecare, cu ideile dumitale şi cu felul dumitale de a te purta cu oamenii, ai da-o gata încă din prima zi! Ar fi timpul să înţelegi lucrul acesta…

A tăcut o clipă, oftând.

— Moravuri grosolane, Pavel Andreici, a început iar. Eşti un om cult şi binecrescut, dar în fond ai rămas tot un… scit! Şi asta numai pentru că duci o viaţă închisă, odioasă, nu eşti în relaţii cu nimeni şi nu citeşti nimic afară de cărţile dumitale inginereşti. Şi doar mai sunt pe lume şi oameni de treabă şi cărţi bune! Crede-mă… Dar, destul. Sunt obosită, nu mai pot vorbi. Mă duc să mă culc.

— Mâine plec, Natalie… am îngăimat.

— Bine, bine… Merci…

Am mai stat câteva clipe, apoi m-am urcat sus, la mine. Peste un ceas – la ora unu şi jumătate – am coborât din nou cu lumânarea în mână, să vorbesc cu nevastă-mea. Nu ştiam ce aş mai fi putut să-i spun, dar simţeam că trebuia să-i spun ceva foarte important. N-am găsit-o în odaia ei de lucru, iar uşa spre dormitor era închisă.

— Natalie, dormi? am întrebat, încet.

Nu mi-a răspuns. Am rămas câteva clipe lângă uşă, am oftat, apoi m-am îndreptat spre salon. Acolo m-am aşezat pe divan, am stins lumânarea şi am stat aşa, pe întuneric, până a început să se lumineze de ziuă.

VI

Am plecat spre gară la zece dimineaţa. Nu era ger, dar ningea cu fulgi mari de zăpadă topită şi sufla un vânt umed, supărător.

Am lăsat în urmă iazul, apoi păduricea de mesteceni şi am început să urcăm dealul pe care-l vedeam de la ferestrele mele. Am întors capul, să arunc o ultimă privire spre casa mea, dar din pricina ninsorii nu se vedea nimic. Puţin mai târziu, drept înainte, s-au ivit ca din ceaţă un şir de izbe mohorâte: satul Peostrovo.

„Dacă s-o întâmpla vreodată să înnebunesc, apoi numai Peostrovo ăsta o să fie de vină, mi-am zis. Mă urmăreşte peste tot”.

Intrăm în sat. Toate casele au acoperişurile întregi, nu văd niciuna cu acoperişul stricat. Asta înseamnă că administratorul m-a minţit. Iată un băieţel trăgând o săniuţă, în care stă o fetiţă cu un copil mic în braţe… Alt băieţel, de vreo trei ani, cu capul înfofolit în şaluri ca o babă şi cu mănuşi uriaşe, încearcă să prindă fulgii cu gura şi se prăpădeşte de râs. Un car încărcat cu nuiele vine spre noi, pe alături de car merge un mujic şi nu poţi să-ţi dai seama dacă-i cărunt sau dacă barba i-e sură de ninsoare. Recunoscându-l pe vizitiu, râde la el şi-i spune nu ştiu ce, iar când ajunge în faţa mea îşi scoate căciula, din obişnuinţă. De prin curţi ies în drum câini, uitându-se curioşi la caii mei. Peste tot e linişte ca totdeauna, nu se vede nimic deosebit. Emigranţii s-au întors, pâine nu-i, în izbe „unii râd în hohote, alţii se caţără pe pereţi”, dar toate au aerul atât de firesc, încât nu-ţi vine a crede că s-au petrecut într-adevăr. Nu vezi nici feţe descompuse, nu auzi nici glasuri cerşind ajutor, nici plânsete, nici înjurături. Dimpotrivă, de jur împrejur e linişte şi viaţa îşi urmează drumul ei, după rânduiala de totdeauna: copii, săniuţe, câini cu cozile zbârlite… Nimeni nu pare neliniştit, nici copiii, nici mujicul pe care l-am întâlnit. Atunci, de ce mă frământ atâta?

Uitându-mă la mujicul care râdea, la băiatul cel cu mănuşi uriaşe, la case, şi aducându-mi aminte de nevastă-mea, mi-am dat seama, în sfârşit, că nu există dezastru care să-i înfrângă pe oamenii aceştia. Mi se părea chiar că până şi aerul mirosea a biruinţă, mă simţeam mândru şi îmi venea să le strig că şi eu eram alături de dânşii. Dar caii ne-au scos la câmp, unde viscolul a învăluit sania, vântul a început să vâjâie şi am rămas singur cu gândurile mele. Din mulţimea de milioane de oameni care realizau opere de interes obştesc, însăşi viaţa mă arunca la o parte, ca pe un om rău, nepriceput şi inutil. Eram o piedică, o părticică din dezastrul obştesc, eram un înfrânt, aruncat ca o

cârpă, şi acum mă grăbeam spre gară, să plec ca să mă ascund la Petersburg, în hotelul de pe Bolşaia Morskaia…

Peste o oră am ajuns la gară. Paznicul, cu o placă de metal prinsă pe piept, şi vizitiul mi-au cărat geamantanele în sala de aşteptare pentru doamne. Cu poalele caftanului prinse în cingătoare, cu pâslari, ud de zăpadă şi fericit că mă vede plecând, Nikanor, vizitiul, mi-a zâmbit prieteneşte şi mi-a urat:

— Drum bun, Excelenţa Voastră! Dumnezeu să vă ajute.

Şi, fiindcă veni vorba: toată lumea îmi spune Excelenţă, deşi nu am decât gradul de consilier de colegiu şi nu sunt decât şambelan. Paznicul mi-a adus la cunoştinţă că trenul încă nu plecase din staţia vecină. Trebuia să aştept. Am ieşit afară şi, cu capul buimac după noaptea de nesomn şi abia mişcându-mi picioarele de oboseală, m-am îndreptat într-o doară spre castelul de apă. De jur împrejur nu se vedea ţipenie de om.

— Dar de ce plec, în definitiv? mă întrebam. Ce mă aşteaptă acolo? Cunoscuţii pe care i-am părăsit o dată, singurătatea, masa la restaurant, gălăgia, lumina becurilor electrice, care mă supără la ochi… încotro şi de ce plec? De ce?

Şi parcă nu mi-era îndemână că plecam fără să fi vorbit cu nevastă-mea. Aveam impresia că o lăsasem în necunoscut. Ar fi trebuit să-i spun, înainte de plecare, că ea avea dreptate, că într-adevăr nu eram un om cumsecade…

Când m-am întors de la castelul de apă, în uşa staţiei s-a arătat şeful gării, pe care-l reclamasem de două ori la superiorii lui. Cu gulerul surtucului ridicat, zgribulit de vânt şi de ninsoare, şi-a dus două degete la cozoroc şi, cu un aer descumpănit, dispreţuitor şi în acelaşi timp forţat respectuos, m-a anunţat că trenul avea o întârziere de 20 de minute şi m-a întrebat dacă nu doream să aştept undeva, la căldură.

— Mulţumesc, i-am răspuns, dar cred că n-o să mai plec. Spune-i vizitiului să mă aştepte. O să mă mai gândesc.

Şi am început să mă plimb încoace şi încolo de-a lungul peronului, chibzuind: să plec sau să nu plec? În clipa când a intrat trenul în gară, m-am hotărât să nu mai plec. Desigur că acasă mă aştepta nedumerirea şi poate chiar ironiile nevestei mele, odăile mohorâte de la etaj şi neliniştea… Dar la vârsta mea toate acestea erau mai uşor de îndurat decât drumul de două zile şi două nopţi până la Petersburg, în tovărăşia unor oameni străini. Iar acolo m-aş gândi în fiecare clipă că viaţa mea nu e necesară şi nu foloseşte nimănui şi că se apropie de sfârşit… Nu, fie ce o fi, e mai bine să mă întorc!… Am ieşit din gară. Dar mi-era greu să mă întorc ziua mare acasă, unde toată lumea se arătase atât de fericită de plecarea mea. Timpul cât a mai rămas până seară aş putea să mi-l petrec la vreunul dintre vecini. Dar la care? Cu unii eram în raporturi încordate,

pe alţii nici nu-i cunoşteam. M-am gândit puţin, apoi mi-am adus aminte de Ivan Ivanîci.

— Mergem la Braghin, i-am strigat vizitiului, aşezându-mă în sanie.

— E cam departe, a oftat Nikanor. Cred că-s măcar 28, dacă nu chiar 30 de verste…

— Te rog, drăguţă, l-am rugat, cu un glas de parcă Nikanor ar fi putut să nu mă asculte. Haide, te rog.

Nikanor a clătinat din cap cu îndoială şi mi-a spus rar că la drept vorbind ar fi trebuit să-l înhame pe Mujik sau Cijik ca mijlocaş, nu pe Cerchez… Apoi, luând nehotărât hăţurile în mână, ca şi cum aştepta să-mi schimb gândul, s-a ridicat puţin, s-a gândit, şi numai după aceea şi-a avântat biciul.

„Un întreg şir de fapte incoerente… îmi ziceam, ferindu-mi faţa de ninsoare. Cred că am înnebunit. Dar ce pot face?”…

La un moment dat, drumul cobora o pantă lungă şi foarte repede. Nikanor a mânat cu băgare de seamă până la mijlocul povârnişului, dar pe neaşteptate caii au smucit sania şi au luat-o la vale cu o viteză nebună. Vizitiul a tresărit, şi-a ridicat coatele cât a putut şi a început să strige cu glas sălbatic, ca de fiară turbată, cum nu-l mai auzisem niciodată până atunci:

— Da’ să-l plimbăm oleacă pe gheneralul nostru! Dacă vă aprindeţi, drăguţilor, apoi cumpără dumnealui alţii! Hei, păzea, că te fac praf!

Abia atunci, când mi se oprea respiraţia din pricina vitezei nebuneşti, mi-am dat seama că Nikanor era beat turtă. Băuse la gară, pesemne. Când am ajuns în vale, am auzit cum pârâia gheaţa sub tălpile saniei şi o bucată de bălegar îngheţat, smulsă din drum, m-a izbit cu putere în obraz. Caii, care luaseră vânt, au urcat dealul tot atât de repede ca şi la coborâş – şi nici n-am apucat să-l strig pe Nikanor, că troica mea alerga pe drumul drept din pădurea bătrână, iar brazii înalţi întindeau spre mine, de pretutindeni, labele lor mari, albe şi miţoase.

„Eu sunt nebun, vizitiul beat… îmi ziceam. Nici nu se poate mai bine!”

Pe Ivan Ivanîci l-am găsit acasă. Când m-a văzut, a început să tuşească de atâta râs, şi-a rezemat capul de pieptul meu şi mi-a repetat ceea ce-mi spune de câte ori ne întâlnim:

— Întinereşti, întinereşti mereu… Cu ce vopsea îţi căneşti părul şi barba? Ai face bine să-mi dai şi mie reţeta…

— Am venit să-ţi întorc vizita, Ivan Ivanîci, l-am minţit. Să nu mi-o iei în nume de rău, dar nu uita că sunt petersburghez, om cu prejudecăţi, şi caut să respect protocolul.

— Dar sunt foarte fericit, drăguţă! Acum, de când am căzut în mintea copiilor, îmi place grozav să fiu onorat… Da…

Mi-am dat seama, după glasul şi după zâmbetul fericit care-i lumina faţa, că se simţea nespus de măgulit de vizita mea. Am intrat în sală, unde două femei mi-au scos şuba, iar un mujic cu rubaşcă roşie a agăţat-o în cuier. Când am pătruns cu Ivan Ivanîci în biroul lui, am văzut două fetiţe desculţe, stând pe podea şi cercetând nişte poze dintr-un album cu scoarţe. Când au dat cu ochii de noi, au sărit în picioare şi au şters-o, dar în aceeaşi clipă a intrat o bătrână înaltă şi subţire, cu ochelari, m-a salutat ceremonios şi, după ce a luat perna de pe divan şi albumul de pe podea, a plecat. Din odăile vecine venea zvon neîntrerupt de şoapte şi lipăit de picioare goale.

— Tocmai îl aşteptam la masă pe doctor, zicea Ivan Ivanîci. Spunea că vine de-a dreptul de la dispensar. Da… Mănâncă la mine în fiecare miercuri, Dumnezeu să-i dea sănătate. S-a întins spre mine şi m-a sărutat pe gât. Fiindcă ai venit, drăguţă, e bine să nu te superi, mi-a spus în şoaptă, fornăind. Să nu te superi, îngeraşule. Da. Poate că te simţi jignit, dar nu trebuie să te superi. De un singur lucru mă rog lui Dumnezeu înainte de a muri: să-mi ajute să trăiesc în pace şi bună înţelegere cu toată lumea, după dreptate, cum s-ar zice. Da…

— Iartă-mă, Ivan Ivanîci, dar o să-mi urc picioarele pe fotoliu, i-am spus. Mă simţeam aşa de obosit, de parcă nu mai eram eu. M-am cuibărit mai bine pe divan şi mi-am întins picioarele pe un fotoliu. Obrajii îmi ardeau de viscol şi de vânt şi aveam impresia că tot trupul meu sorbea căldură, moleşindu-se tot mai mult. E bine aici, la dumneata, am mai spus. E cald, canapeaua e moale, odaia simpatică… Văd că ai şi pene de gâscă, am început să râd, aruncându-mi ochii spre masa lui de scris, şi nisiperniţă…

— Cum? Da, aşa-i… Masa de scris şi dulăpiorul ăsta de mahon le-a meşterit pentru tată-meu un tâmplar amator, unul Gleb Butîga, rob pe moşiile generalului Jukov. Da… Era mare meşter în meşteşugul lui… adevărat artist!

Cu glas adormit şi fără vlagă, Ivan Ivanîci a început să-mi povestească despre Butîga, tâmplarul. Îl ascultam. După aceea a trecut în odaia vecină, să-mi arate un scrin de palisandru, pe cât de frumos, pe atât de ieftin. A bătut cu degetul în scrin, apoi mi-a atras atenţia asupra sobei de teracotă cu desene cum nu se mai văd pe nicăieri. A ciocănit cu degetul şi în sobă. Toate lucrurile acelea: scrinul, soba de teracotă, fotoliile şi tablourile lucrate pe canava cu lână şi mătase răspândeau parcă şi voie bună, şi miros de umezeală. Când mă gândeam că lucrurile acelea stăteau în acelaşi loc şi în aceeaşi ordine ca pe vremuri, când eram copil şi veneam cu mama aici, la onomastici, parcă nu-mi venea a crede că fusese un timp când nu existaseră.

Mă gândeam: câtă deosebire e între mine şi Butîga! Butîga, care meşterea trainic şi de nădejde şi care vedea în asta esenţialul, dădea o deosebită importanţă faptului de a trăi mult. Fără îndoială că el nu se gândea la moarte şi nici nu prea credea în puterea ei. Pe când eu, în timp ce-mi construiam podurile de piatră sau de fier, care trebuiau să dureze mii de ani, nu mă puteam opri cu niciun chip să-mi zic, cu îndoială: „Nu, nici vorbă că n-or să dureze o veşnicie… Nu fac nici două parale!" Dacă vreun iscusit istoric al artelor va da vreodată peste scrinul lui Butîga şi peste vreun pod de-al meu, nici vorbă că va spune: „Fiecare dintre ei era, în felul lui, excepţional. Butîga îi iubea pe oameni şi nu voia să admită gândul că ei ar putea să moară şi să se facă praf şi pulbere. De aceea, meşterindu-şi lucrurile, avea în vedere omul nemuritor… Pe când inginerul Asorin nu iubea nici oamenii, nici viaţa. Chiar şi în momentele fericite ale creaţiei, gândul morţii, al distrugerii şi al sfârşitului nu-l părăsea, şi iată rezultatul: uitaţi-vă cât de meschine, cât de mărginite, de timide şi de jalnice sunt aceste linii…

— Nu fac focul decât în odăile astea, zicea Ivan Ivanîci, arătându-mi casa. De când mi-a murit nevasta şi mi s-a prăpădit băiatul pe front, am închis intrarea principală. Da… uite…

A deschis o uşă şi am văzut o odaie mare cu patru coloane, o pianină veche şi, în mijloc, o movilă de mazăre. Ne-a învăluit un curent rece şi un miros închis de cămară.

— În odaia de-alături păstrez băncile de grădină… îmi explica Ivan Ivanîci. Nu mai are cine să joace mazurca… Am încuiat-o.

S-a auzit zgomot: sosise doctorul Sobol. În timp ce-şi freca mâinile îngheţate şi-şi pieptăna barba udă, am putut să-mi dau seama că doctorul ducea o viaţă grozav de plictisitoare, de aceea îi făcea atâta plăcere să ne vadă, pe Ivan Ivanîci şi pe mine, şi apoi că era cam simplu şi cam naiv. Se uita la mine cu nişte ochi, de parcă eram şi eu fericit că-l vedeam şi că mă interesa grozav persoana lui.

— N-am dormit două nopţi în şir, a început, privindu-mă cu naivitate şi pieptănându-se. O noapte am pierdut-o la o lehuză, iar a doua m-am luptat cu ploşniţele… Trăsesem la un mujic. Mi-e un somn, de cad din picioare!

Şi, cu un aer de parcă asta nu putea să-mi facă decât plăcere, m-a apucat de braţ şi m-a dus în sufragerie. Ochii lui naivi, surtucul mototolit, cravata ieftină şi mirosul de iodoform pe care-l răspândea îmi făceau o impresie neplăcută. Îmi dădeam seama că mă aflam într-o societate proastă. Când ne-am aşezat la masă, doctorul mi-a turnat un păhăruţ de votcă, pe care l-am

băut, încercând un zâmbet neputincios. După aceea mi-a pus în farfurie o bucată de jambon, pe care am mâncat-o fără să cârtesc.

— *Repetitio est mater studiorum,* a zis el, grăbit să dea de duşcă al doilea păhăruţ. De bucurie că m-am întâlnit cu oameni cumsecade, mi-a trecut şi somnul, vă rog să mă credeţi. Nu-s decât un mujic şi în pustietatea asta m-am sălbăticit de tot. Cu toate astea, domnilor, sunt şi eu un intelectual şi vă mărturisesc că tare-i greu de trăit fără oameni!

Ni s-a adus primul fel: purcel rece cu hrean şi cu smântână. După aceea ciorbă fierbinte de porc şi fiertură de hrişcă, din care se înălţau coloane de aburi. Doctorul vorbea înainte şi curând m-am convins că era un om slab şi, după toate aparenţele, nenorocit şi dezordonat. Se îmbătase de la primele trei păhăruţe, era nefiresc de vesel, mânca grozav de mult, icnind şi clefăind şi-mi spunea acum *eccellenza,* pe italieneşte. Uitându-se la mine cu ochii lui naivi, de parcă era sigur că-mi făcea o deosebită plăcere că-l văd şi că-l ascult, mi-a mărturisit că se despărţise de mult de nevastă-sa, că-i dădea trei sferturi din leafa lui, că ea stătea în oraş cu copiii lor, o fată şi un băiat, la care ţinea ca la ochii din cap, că era îndrăgostit de alta, o moşieriţă văduvă, femeie cultă, dar că o vedea rar, deoarece era ocupat toată ziua şi nu avea timp deloc.

— Cât e ziulica de mare, ori stau la spital, ori umblu pe drumuri, zicea el. Şi îţi jur, *eccellenza,* că nu numai n-am când să trag o fugă până la femeia pe care-o iubesc, dar nici măcar să pun mâna pe o carte! Sunt zece ani de când n-am mai citit nimic… Zece ani, *eccellenza!* Cât despre partea materială, întreabă-l te rog şi pe Ivan Ivanîci: uneori n-am o leţcaie, nici măcar de-un tutun!

— În schimb, ai satisfacţii morale, i-am spus.

— Ce spui?… s-a mirat doctorul, închizându-şi pe jumătate un ochi. Mai bine să mai luăm câte un păhăruţ…

Stăteam şi-l ascultam povestind, şi, după vechiul meu obicei, încercam să-l încadrez în vreuna dintre măsurile mele cunoscute: materialist, idealist, rublă, instincte de turmă şi aşa mai departe. Dar niciuna nu i se potrivea, nici pe departe. Şi, ciudat: cât timp doar îl ascultam şi mă uitam la el, îl înţelegeam foarte desluşit ca om. Dar îndată ce încercam să-l prind în măsurile mele, îmi părea peste măsură de complicat, de confuz şi greu de înţeles, cu toată simplicitatea şi sinceritatea firii lui. Mă întrebam dacă omul acela ar fi în stare să-şi însuşească bani străini, să abuzeze de încrederea cuiva şi dacă avea înclinări de pomanagiu… Şi întrebarea aceasta, altădată serioasă şi importantă, mi se părea acum naivă, meschină şi grosolană.

Ni s-a adus o budincă, apoi, cu pauze nesfârşite, în timpul cărora ne desfătam cu vişinată, porumbei cu sos, o mâncare de măruntaie, purcel la tavă, friptură de raţă, friptură de potârniche, conopidă, colţunaşi, brânză de vacă în lapte, cremă de fructe şi, la urmă, clătite cu dulceaţă. Ciorba şi fiertura le-am mâncat cu plăcere, celelalte feluri le mestecam şi le înghiţeam mecanic, fără să le mai simt gustul, însoţindu-le doar de un zâmbet neputincios. Din pricina ciorbei fierbinţi şi a căldurii din odaie îmi ardeau obrajii. Ivan Ivanîci şi Sobol aveau şi ei feţele roşii.

— În sănătatea soţiei dumitale, a închinat Sobol. Ea ţine la mine. Spune-i, te rog, că medicul curţii imperiale îi trimite salutări!

— Fericită femeie, pe cinstea mea! a oftat Ivan Ivanîci. Nici n-a muncit, nici nu şi-a bătut capul, nici nu s-a rugat de nimeni, şi, uite, azi e personajul cel mai de seamă din tot judeţul! Ţine în mâinile ei aproape toată opera de ajutorare şi toată lumea s-a strâns în jurul ei: şi doctorul, şi nacealnicii de zemstvă, şi cucoanele… Oamenilor adevăraţi, asta le vine, nu ştiu cum, de la sine. Da… Mărul n-are nevoie să-şi bată capul cum să rodească. Rodeşte singur…

— Numai oamenii nepăsători nu-şi bat capul cu nimic, i-am răspuns.

— Ce zici?… Da, aşa-i… a îngăimat Ivan Ivanîci, care nu auzise bine ce-i spusesem. Da, adevărat… E bine să fie omul nepăsător. Aşa-i… Ce mai încoace-încolo… Totul e să fii cinstit faţă de Dumnezeu şi de oameni, restul n-are nicio importanţă.

— *Eccellenza,* a început Sobol, grav. Priveşte natura înconjurătoare: e destul să-ţi scoţi afară nasul sau urechea – şi gata, ţi le-a şi muşcat! Încearcă să stai un ceas în mijlocul câmpului – şi nu mai ieşi din nămeţi! Uită-te pe urmă la satele noastre. Nu s-au schimbat deloc, au rămas exact ca pe vremea lui Rurik: aceiaşi pecenegi şi polovţieni. N-avem parte decât de necazuri: foc, foamete şi luptă fără sfârşit cu forţele naturii. Dar despre ce vorbeam?… Aha, da! Dacă stai să te gândeşti bine, dacă cercetezi şi diseci cum trebuie tot talmeş-balmeşul ăsta, ca să zic aşa, abia atunci îţi dai seama că asta numai viaţă nu-i, ci un balamuc în toată puterea cuvântului! Cel care-i slab de înger şi cade sau urlă de spaimă şi nu-şi găseşte loc, acela e cel dintâi duşman al ordinii. Trebuie să stai drept, să fii cu ochii în patru, şi… să nu crâcneşti! Nu mai este timp nici să plângi şi nici să te ţii de fleacuri. Când ai de-a face cu stihia, pune-i în faţă tot o stihie: fii tare şi neclintit ca stânca! Nu-i aşa, bunicule? Şi doctorul s-a întors spre Ivan Ivanîci şi a început să râdă. Nici eu nu-s decât o muiere, o cârpă, un om

acru, pesemne că de aceea nu pot să sufăr acreala! Dar dispreţuiesc sentimentele meschine. Pe unul îl apucă ipohondria, pe altul frica, al treilea e în stare să dea buzna aici, peste noi, şi să strige: „Ia te uită la dumnealor, s-au îndopat cu zece feluri de bucate şi acum s-au apucat să vorbească despre înfometaţi!” Ce poate fi mai meschin şi mai idiot? Al patrulea, *eccellenza,* o să-ţi scoată ochii că eşti bogat. Iartă-mă. *eccellenza* – a ridicat el glasul, ducându-şi mâna la inimă, dar faptul că ai dat atâta de lucru judecătorului de instrucţie, care şi ziua şi noaptea nu face decât să caute hoţii care ţi-au furat secara, tot meschinărie se cheamă. Îs cam băut, de aceea ţi-o spun de la obraz, dar trebuie să recunoşti şi dumneata că e meschin!

— Nu înţeleg cine l-a rugat să-şi bată capul atâta? am zis, ridicându-mă în picioare. Mi-era şi ruşine, dar mi-era şi grozav de ciudă. Am început să mă plimb pe dinaintea mesei. Cine l-a rugat să-şi bată capul? Că eu unul nu l-am rugat… lua-l-ar dracul cu tot neamul lui!

— A arestat trei mujici, dar a trebuit să le dea drumul. Nu erau ei hoţii şi acum caută alţii, a râs Sobol. Ia, păcate!

— Dar nu l-am rugat eu să se ostenească! am strigat, gata să izbucnesc în lacrimi. Ce rost au toate astea, pentru Dumnezeu? Să admitem că am greşit, că am procedat altfel de cum trebuia… Dar de ce caută dumnealor să-mi scoată şi mai mult în evidenţă greşeala?

— Haide, haide!… a încercat să mă liniştească Sobol. Ştii, sunt cam băut, de aceea ţi le-am spus toate astea. Limba e cel mai mare duşman al omului… Eh! a oftat apoi. De mâncat am mâncat, vişinată am băut, acum hai să ne întindem puţin.

S-a ridicat de la masă, l-a sărutat pe Ivan Ivanîci în creştet, şi, clătinându-se de mult ce se îndopase, a ieşit din sufragerie. Iar Ivan Ivanîci şi cu mine am aprins câte o ţigară şi am fumat, în tăcere.

— Eu nu dorm după masă, drăguţă, a zis Ivan Ivanîci, dar dumneata treci, te rog, în odaia divanelor şi odihneşte-te.

Am primit propunerea. În odaia întunecoasă şi bine încălzită, odaia divanelor, se înşirau de-a lungul pereţilor numai divane: lungi, largi, grele, solide, lucrate toate de tâmplarul Butîga. Două aşternuturi albe şi moi se înălţau pe două din ele, pregătite pesemne de bătrânica cea cu ochelari. Pe unul dormea Sobol, cu faţa la perete, fără cizme şi fără surtuc. Celălalt mă aştepta pe mine. Mi-am scos şi eu surtucul, m-am descălţat şi, lăsându-mă în voia oboselii, a spiritului lui Butîga care plutea în încăperea liniştită şi a sforăitului uşor şi prietenos al lui Sobol, m-am vârât în aşternut.

După câteva clipe, o vedeam în vis pe nevastă-mea, vedeam odaia ei, pe şeful gării cu mutra lui dispreţuitoare, mormanele de zăpadă, balamucul… Îi vedeam, de asemenea, şi pe mujicii care-mi furaseră cei douăzeci de saci cu secară din hambar…

— Cu toate astea, bine a făcut judecătorul de instrucţie că le-a dat drumul! am zis.

M-am trezit la propriul meu glas şi am rămas câtva timp nedumerit, uitându-mă la spinarea lată a lui Sobol, la catarama de la vesta lui şi la călcâiele lui groase. După aceea m-am culcat din nou şi am adormit.

Când m-am trezit a doua oară, era întuneric. Sobol dormea înainte. Îmi simţeam sufletul liniştit şi doream să ajung cât mai repede acasă. M-am îmbrăcat şi am ieşit din odaia divanelor. Ivan Ivanîci stătea nemişcat în fotoliul cel mare din biroul lui, cu ochii aţintiţi într-un singur punct. Se vedea bine că aşa stătuse tot timpul cat dormiserăm noi.

— Tare-i bine! i-am spus, căscând. Mă simt aşa de mulţumit, ca după somnul din noaptea Învierii, după ce ai mâncat zdravăn de frupt… O să vin mai des pe aici. Dar spune-mi, te rog, nevastă-mea a mâncat vreodată la dumneata?

— S-a în… în… întâmplat, îngăimă Ivan Ivanîci, încercând zadarnic să se urnească din fotoliu. A fost sâmbăta trecută la masă. Da… Ea ţine la mine.

După un răstimp de tăcere, l-am întrebat:

— Ivan Ivanîci, ţi-aduci aminte ce mi-ai spus? Că am un caracter imposibil, că-s rău şi că oamenii nu se simt bine în apropierea mea. Spune-mi, te rog, ce trebuie să fac ca să mă schimb?

— Nu ştiu, drăguţă… Am îmbătrânit, m-am ramolit, nu mai pot sfătui pe nimeni… Da… Dar dacă ţi-am spus asemenea vorbe, apoi am făcut-o numai pentru că ţin şi la dumneata, şi la nevasta dumitale, aşa cum am ţinut, de altfel, şi la tatăl dumitale… Aşa… Mâine-poimâine o să mor, prin urmare ce interes aş avea să mă ascund şi să nu-ţi spun adevărul? De aceea, repet: ţin foarte mult la dumneata, dar nu te respect. Asta-i, nu te respect!

S-a întors cu faţa spre mine şi a continuat în şoaptă, gâfâind:

— E cu neputinţă să te respecte cineva, drăguţă. Aşa, când mă uit la dumneata, s-ar zice că eşti un om adevărat. Şi înfăţişarea, şi ţinuta dumitale aduc cu ale lui Carnot, prezidentul Franţei, că i-am văzut mai deunăzi poza într-o revistă ilustrată… Da… Ai vorbă aleasă, eşti deştept, ai rang înalt, de n-ajunge omul nici cu prăjina la înălţimea lui… În schimb, drăguţă, nu ai un suflet adevărat… Îţi lipseşte puterea aceea… Da…

— Într-un cuvânt, sunt un scit! am izbucnit în râs. Dar nevastă-mea ce fel de om e? Vorbeşte-mi despre ea, că dumneata o cunoşti mai bine decât mine.

Simţeam nevoia să vorbesc despre nevastă-mea, dar chiar în clipa aceea a intrat Sobol şi ne-a întrerupt.

— Am dormit, m-am spălat, mi-a spus, uitându-se la mine cu ochii lui naivi. Acuma, să luăm un ceai cu rom şi pe urmă… acasă!

VII

Se înserase de-a binelea, erau şapte trecute. Afară de Ivan Ivanîci, au mai ieşit să ne petreacă până în cerdac câteva femei, bătrâna cu ochelari, cele două fetiţe şi mujicul, făcându-ne fiecare tot felul de urări. În vremea asta, alţi slujitori cu felinare în mână umblau forfota prin întuneric, pe lângă cai, sfătuind vizitiii cum şi pe unde s-o ia. Când ne-au văzut, ne-au urat şi ei drum bun. Şi caii, şi săniile, şi oamenii, totul era alb de ninsoare.

— Cum se face că are aşa de mulţi slujitori? l-am întrebat pe doctor, în timp ce săniile ieşeau la pas din curte.

— Sunt robi de-ai lui, mi-a răspuns Sobol. Regulamentul n-a ajuns încă până la el. Unii sunt slujitorii de altădată, care-şi aşteaptă moartea în bătătura lui, alţii orfani, care n-au încotro se duce. Dar sunt şi din cei care nu vor să plece în ruptul capului. Şi, de! Nu-i poţi da afară cu sila. Într-un cuvânt, e un bătrân ciudat…

Şi iarăşi au început tălpicele saniei să scrâşnească, glasul de om beat al lui Nikanor să răsune sălbatic, vântul să vâjâie şi fulgii de zăpadă să mă sâcâie, vârându-mi-se în ochi, în gură şi prin toţi faldurii şubei…

„Ia te uită pe unde mă duce soarta!” îmi ziceam. Şi, în clinchetul zurgălăilor de la cele două sănii, în vâjâitul vântului şi în chiotele vizitiilor, totul amestecat într-o larmă nebună, îmi repetam în gând toate amănuntele acelei zile ciudate şi sălbatice, unică în viaţa mea, şi mi se părea că, într-adevăr, ori îmi ieşisem din minţi, ori devenisem alt om. Aveam impresia că cel care fusesem mi-era acum cu desăvârşire străin.

Sania doctorului venea în urma saniei mele şi-l auzeam pe Sobol vorbind întruna cu vizitiul lui. Din când în când, mă ajungea din urmă, luneca o vreme alături de sania mea şi, cu aceeaşi convingere naivă că-mi făcea plăcere, îmi oferea ţigări sau îmi cerea chibrituri. O dată, după ce s-a aşezat în rând cu noi, s-a ridicat fără veste în picioare cât era de lung, a început să-şi fluture mânecile şubei, aproape de două ori mai lungi decât mâinile, şi s-a pornit să strige cât îl ţinea gura:

— Atinge-i, Vaska! Ia-le-o înaintea telegarilor! Hi, motanilor!

Atunci, auzind râsul batjocoritor şi puternic al lui Sobol şi al vizitiului Vaska, motanii şi-au luat vânt. Nikanor al meu s-a cam supărat şi a ţinut câtva timp caii în frâu. Dar când zurgălăii saniei lui Sobol nu s-au mai auzit, Nikanor şi-a înălţat coatele, a slobozit un chiot şi telegarii noştri s-au năpustit înainte ca turbaţi. Am intrat într-un sat. Au licărit întâi câteva luminiţe, au lunecat apoi umbrele unui şir de case şi s-a auzit

cineva strigând: „Ia te uită, diavolii!” Am mers aşa vreo două verste şi uliţa satului tot nu se mai sfârşea. Când l-am ajuns din urmă pe doctor şi am lăsat caii la pas, Sobol mi-a cerut chibrituri şi a zis:

— Încearcă să dai de mâncare la o uliţă ca asta! Şi trebuie să ştii, domnule, că satul ăsta are cinci uliţe la fel… Stai! Opreşte! a strigat. Întoarce la cârciumă! Să ne mai încălzim şi noi şi să lăsăm şi caii să mai răsufle…

Ne-am oprit în faţa cârciumii.

— În „eparhia” mea am mai multe sate ca ăsta, zicea doctorul, deschizându-mi uşa grea, cu scripete scârţâitor şi făcându-mi loc să trec înainte. Chiar ziua în amiaza-mare dacă stai şi te uiţi în lungul unei uliţe, tot nu-i vezi capătul. Şi unde mai pui că are şi ulicioare… Aşa că nu-i treabă tocmai uşoară cu ajutorarea. Ce mai încoace-încolo, nu-ţi rămâne decât să te scarpini la ceafă…

Am intrat în odaia aşa-zisă „curată” a cârciumii, unde stăruia un miros greu de feţe de masă murdare. Când am trecut pragul, un mujic somnoros, în vestă, şi cu cămaşa pe deasupra pantalonilor, a sărit de pe o laviţă. Sobol i-a cerut să-i aducă o bere, iar eu un ceai.

— După cum vezi, nu-i treaba chiar aşa de uşoară cu ajutorarea… a repetat Sobol. Soţia dumitale crede că o s-o scoată la capăt. Eu mă închin în faţa ei şi o respect, dar sunt adânc convins că n-o să reuşească. Atâta timp cât atitudinea noastră faţă de popor o să aibă caracterul unei pomeni obişnuite, ca aceea de la azilurile de copii sau casele de invalizi, n-o să facem altceva decât să umblăm cu matrapazlâcuri, să dibuim, şi să ne furăm singuri căciula de pe cap! Atitudinea noastră trebuie să fie serioasă, întemeiată pe calcul, pe cunoştinţe şi pe dreptate. Vaska al meu a fost toată viaţa argat la mine. Şi pe el l-a lovit seceta şi umblă acum flămând şi bolnav. Dacă-i plătesc 15 copeici pe zi, asta nu înseamnă altceva decât că vreau să-l aduc din nou la starea lui de mai înainte, de argat. Cu alte cuvinte, în primul rând îmi apăr propriile mele interese, cu toate că îmi place să cred că cele 15 copeici pe care i le plătesc sunt mai curând un ajutor, o subvenţie, o faptă bună… Acum, să judecăm lucrurile aşa cum sunt. Ca să hrănim o mie de familii, avem nevoie de 350 de ruble pe zi, şi asta după calculul cel mai modest: 7 copeici de fiecare suflet, socotind 5 suflete în fiecare familie. Prin urmare, suma de 350 de ruble pe zi determină raporturile noastre obligatorii faţă de cele o mie de familii. În realitate, nu le dăm decât 10 ruble, însă ni se pare că-i ajutăm grozav şi că şi soţia dumitale, şi noi ceilalţi suntem nişte oameni extraordinari. Prin urmare, trăiască umanitarismul! Asta-i,

dragul meu! Ce bine ar fi să vorbim mai puţin de umanitarism, dar în schimb să socotim mai mult, să chibzuim mai mult şi să ne facem datoria mai conştiincios! Câţi dintre noi nu sunt pătrunşi de sentimente umanitare, umblă cu tragere de inimă din casă în casă cu liste de subscripţie, dar nu-şi plătesc bucătăresele şi croitorii? Viaţa noastră e lipsită de logică, asta-i! E lipsită de logică…

Am tăcut. Mi-am făcut în gând o socoteală şi am declarat:

— Mă oblig să hrănesc eu o mie de familii pe timp de două sute de zile. Vino mâine la mine să mai vorbim.

Eram bucuros că le spusesem toate acestea în chip firesc şi eram bucuros că Sobol îmi răspunsese încă şi mai firesc:

— Bine.

Am plătit ce era de plată şi am ieşit din cârciumă.

— Îmi plac grozav încurcăturile de felul ăsta, a zis Sobol, în timp ce se aşeza în sanie. *Eccellenza,* împrumută-mi te rog un chibrit, că pe-ale mele le-am uitat la cârciumă.

După un sfert de oră, sania doctorului rămăsese în urmă şi clinchetul zurgălăilor ei nu se mai auzea prin vâjâitul viscolului. Ajungând acasă, am început să mă plimb prin odăile mele, încercând să-mi cumpănesc şi să-mi precizez cât mai limpede situaţia. Nu pregătisem nicio explicaţie pentru nevastă-mea: creierul meu refuza să facă vreun efort.

Văzând că nu-mi venea nimic în minte, am coborât jos, la nevastă-mea. Am găsit-o în odaia ei, îmbrăcată cu acelaşi capot roz şi stând în aceeaşi poziţie, de parcă nu voia să mă lase să mă apropii de hârtiile ei. Pe faţă i se citea şi nedumerire, şi ironie. Se vedea bine că, aflând despre întoarcerea mea, era hotărâtă să mă ia peste picior, să-mi răspundă cu dispreţ şi să rămână neînduplecată, şi nicidecum să plângă, să se umilească sau să se apere, ca seara trecută. Ochii ei spuneau limpede: dacă-i aşa, atunci s-a isprăvit!

— Natalie, după cum vezi, n-am plecat, am început eu. Dar să nu crezi că am vrut să te înşel. Mi-am ieşit din minţi, am îmbătrânit, sunt bolnav, am devenit alt om, crede ce vrei… Dar de cel ce-am fost odată, m-am lepădat. M-am lepădat cu groază, îl dispreţuiesc şi mi-e ruşine de el, iar omul nou care şi-a făcut loc în sufletul meu, începând de ieri, nu mă lasă să plec. Nu mă alunga, Natalie!

S-a uitat drept în ochii mei, m-a crezut şi în ochii ei mari s-a aprins ceva, ca o nelinişte. Fermecat de apropierea ei, încălzit de căldura odăiţei ei, stăteam cu braţele întinse şi şopteam, ca în delir:

— Crede-mă: n-am pe nimeni mai apropiat decât pe dumneata. N-a fost clipă să nu-mi fie dor de dumneata şi numai un amor-propriu încăpăţânat m-a împiedicat să recunosc

lucrul acesta. Timpul când trăiam ca bărbat şi femeie nu se mai poate întoarce, şi nici nu trebuie. Tot ce te rog este să primeşti să fiu slujitorul tău, să-mi iei toată averea şi s-o împarţi cui vrei. În sfârşit, sunt liniştit, Natalie, sunt mulţumit… Sunt liniştit.

Nevastă-mea, care mi se uita curioasă drept în ochi, a strigat deodată uşurel, a început să plângă şi a trecut repede în odaia de alături. Am plecat şi eu la mine, sus.

Peste un ceas, stăteam la masa de lucru şi scriam „Istoricul căilor ferate". Înfometaţii nu mă mai împiedicau de la munca mea. Nu mă mai neliniştea nimic: nici dezordinea pe care o constatasem mai zilele trecute când vizitasem, împreună cu nevastă-mea şi cu Sobol, casele din Peostrovo, nici zvonurile sinistre care circulau, nici greşelile oamenilor din jurul meu, nici bătrâneţele care băteau în uşă… Într-un cuvânt – nimic. După cum în război obuzele şi gloanţele nu-i împiedică pe soldaţi să vorbească de ale lor, să mănânce şi să-şi cârpească cizmele, tot aşa nici înfometaţii nu mă mai împiedicau să dorm şi să-mi văd liniştit de treburi. În casa mea, în curtea mea şi până departe în jur, e un adevărat clocot de muncă, căruia doctorul Sobol îi spune „orgia carităţii". Nevastă-mea urcă de multe ori sus, la mine, şi se uită neliniştită prin odăi, de parcă ar căuta să vadă ce s-ar mai putea lua pentru înfometaţi, ca să-şi „găsească o îndreptăţire a vieţii ei". Iar eu, deşi îmi dau seama că, datorită ei, n-o să ne mai rămână în curând nimic din averea noastră şi o să ajungem săraci, îi zâmbesc vesel, fără să mă tulbur câtuşi de puţin. Ce o să mai fie pe urmă, nu mai ştiu…

Publicată pentru prima oară în revista *Severnîi vestnik,* Nr. 1, ianuarie 1892. Semnată: Anton Cehov. Retipărită în colecţia *Pentru cititorii intelectuali* de către editura *Posrednik (Mijlocitorul),* Moscova, 1893 (ediţia a 2-a şi a 3-a, Moscova, 1894 şi 1899). A suferit modificări pentru culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

În vederea includerii în culegerea de *Opere,* Cehov a făcut serioase modificări şi importante prescurtări de text.

Dăm mai jos prescurtările mai de seamă, care caracterizează raporturile dintre erou şi soţia lui.

La capitolul II:

„[Şi a plecat.] Mi-am dat seama după aerul, după glasul şi după mersul ei, că iarăşi o apucase accesul de furie împotriva mea. Nu mai era Natalia Gavrilovna, cea pe care mă deprinsesem s-o văd doar în treacăt în ultimii doi ani, liniştită, rece şi calculată – ci nevastă-mea de pe vremuri, agitată, încăpăţânată, plină de ură şi prost crescută. Ce muscă o fi pişcat-o dintr-odată? Care se fie pricina?"

La capitolul III:

„[Am umblat mult prin odăi, chibzuind] la vorbele [ce o să-i spun şi căutând să ghicesc ce mi-ar răspunde ea]. Apoi m-am gândit aşa: deoarece mă urăşte, o să-i facă plăcere să mă vadă aspru, brutal, aruncându-i şi eu priviri încărcate de ură. Şi, dimpotrivă, o să crape de necaz dacă, după o ieşire furtunoasă, o să apar înaintea ei vesel, bun, mărinimos… O să-i spun aşa, îmi ziceam: «Dumneata eşti tânără, încântătoare, iar eu sunt bătrân… Uită-mă, dacă se poate, şi fii fericită!» Sau o să-i declar că donez cinci mii de ruble pentru ajutorarea înfometaţilor. Şi grozav o s-o usture gestul acesta al meu!"

La capitolul IV:

„[Îmi strângeam pumnii din răsputeri, nădăjduind că, în felul acesta, o să mă stăpânesc.]

— Ce-o fi însemnând asta? mă întrebam. Ce-o fi însemnând asta? Nu-mi vorbește niciodată ca oamenii, ci numai pe un ton ridicat, enervat, cu dușmănie. De ce? Ce i-am făcut? Ce logică de femeie smintită și absurdă? Ieri m-a alungat ca pe un băiețaș, iar mai adineauri m-a jignit și m-a făcut să ajung la insulte grosolane – pe mine, un intelectual, un om cumsecade și binecrescut! Sub pretext că organizează ajutorul înfometaților, a pornit împotriva mea, în casa mea, un adevărat complot, numai ca să pună mâna cât mai repede pe conducerea unei acțiuni atât de sfinte și de importante și, în felul acesta, să mă umilească. Doar știe foarte bine că numai mie, în tot județul, mi se cuvine de drept, de altfel și după logica bunului-simț, cinstea de a fi în fruntea acestei acțiuni. De supărat ce eram, îmi dăduseră lacrimile, lucru care nu mi se mai întâmplase până atunci. Fiindcă nu-i dau libertate, mă consideră drept un om nesuferit și josnic, un tiran, un câine, care nici nu-și mănâncă osul și nici altora nu-l lasă. Dar cum aș putea să-i permit să plece în lumea largă, ea, femeie tânără, fără experiență și cu o fire atât de nenorocită! Cum de nu se gândește că, dacă rămâne singură în voia valurilor, din cauza tendințelor actuale, în cel mult un an de zile ajunge cocotă? Toate femeile de azi, așa-zisele intelectuale, odată scăpate de sub controlul familiei, alcătuiesc o turmă, din care jumătate ajung sclavele artei dramatice, iar cealaltă jumătate, cocote. Omul trebuie să judece. Și apoi, are datoria să știe că, într-un fel sau altul, sunt bărbatul ei și răspund pentru ea atât în fața conștiinței mele, cât și în fața societății.”

„[— Spune mai pe scurt, m-a rugat nevastă-mea] și a început să râdă.

Râsul acesta sacadat și gros, ca de om răcit la gât, era pentru mine un indiciu, în certurile noastre de pe vremuri, că nevastă-mea era obosită și că cearta se apropia de sfârșit. Lucrul acesta se întâmpla, de obicei, după trei sau patru zile de ceartă. De aceea, oboseala nevestei mele, cu care nu vorbisem nici o oră, mi se păru acum ciudată.”

La capitolul V:

„[Nu-mi cunoșteam nevasta… cum să încep și despre ce să-i vorbesc.] Era o femeie înaltă și subțire, cu un profil mândru, neînchipuit de frumos. Nasul drept, bărbia ascuțită și ușor ridicată în sus și genele care-i acopereau pe jumătate ochii dădeau feței și privirii ei un aer mândru și dispreţuitor. Se îmbrăca fără cusur. Un singur lucru îi strica înfățișarea: nervozitatea excesivă și, adeseori, bruscheţea manierelor. [Îi cunoșteam foarte bine exteriorul…]”

Au fost considerabil scurtate opiniile eroului nuvelei cu privire la cugetările lui și la încercările prin care trecuse.

Au fost scurtate de asemenea peroraţiile lui Ivan Ivanîci și ale doctorului Sobol. Așa, la capitolul VI, după cuvintele „Mărul n-are nevoie să-și bată capul cum să rodească, rodește el și singur”, s-a lăsat la o parte:

„— Prin urmare, nu trebuie să mă îngrijorez? l-am întrebat.

— Cum să-ți spun? Uite, aproape nu-i zi lăsată de la Dumnezeu să nu vină la mine mujicul Avram, să mă întrebe îngrijorat: «Când are de gând să înceapă zemstva să împartă hrană norodului? Înălțimea Voastră, fie-vă milă de noi, daţi-ne prilejul să ne rugăm veșnic lui Dumnezeu pentru sănătatea voastră! E foamete grea, are să se prăpădească norodul nostru! «Dar de ce-ți faci atâta sânge rău? i-am spus. Slavă Domnului, te văd sătul, îmbrăcat, ba știu că mai ai și ceva bănișori. Nimeni nu te roagă să-ți baţi capul…» Însă Avram nu se lasă. Înfometații nu zic nimic, iar el aleargă în fiecare zi la mine și se zbuciumă ca un bezmetic. Asta-i. Și de ce crezi că face așa? Pentru că n-are conștiința curată. Ține pe ascuns o cârciumă și mai dă și bani cu camătă. Într-un cuvânt, e chiabur. De altfel, de-a lungul vieții am băgat de seamă că cei care-și fac sânge rău, se zbuciumă, nu-și află locul și se prăpădesc cu firea sunt numai cei care se simt vinovați, care n-au scrupule, ca și cei lași și slabi de înger, pe când oamenii cinstiți, curajoși și buni la suflet au totdeauna căutătura senină. Dragul meu, dacă eu sunt drept în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, atunci poate să nu dea roadă pământul cinci ani în șir, să vină și potopul, eu tot drept o să rămân și tot liniștit o să fiu. Ori că dau eu de mâncare cuiva, ori că-mi dau alții mie, ori că îngrop eu pe cineva, ori că mor eu – totdeauna și în toate împrejurările o să-mi păstrez cumpătul și o să rămân drept. „Da, numai nepăsătorii nu-și fac sânge rău și rămân liniștiți.”

În anul 1891, Cehov a luat parte activă la organizarea ajutorării guberniilor înfometate. Tema „anului de foame” s-a oglindit în nuvela *Nevastă-mea.*

În toamna lui 1891, Cehov promisese revistei *Severnîi vestnik* că-i va trimite noua lui lucrare. Dar nuvela *Povestea unui necunoscut,* pregătită în acest scop, i s-a părut nepotrivită pentru o publicație controlată de cenzură, cum era *Severnîi vestnik.* La 22 octombrie, Cehov îl înștiințează pe M. Albov, directorul revistei, că va scrie altă nuvelă pentru *Severnîi vestnik,* și curând îi anunță și titlul bucății: *Nevastă-mea.* În ziua de 20 noiembrie Cehov trimite lucrarea, dar cu titlul *În sat,* altul decât cel anunțat, dar care, zicea el, era „mai cuprinzător, deși anost”. În scrisoarea către M. Albov, Cehov îl ruga să i se trimită cât mai curând corectura nuvelei: „O s-o revăd chiar în ziua în care voi primi-o, n-o s-o reţin deloc. Sunt sigur că nuvela are foarte multe scăpări, ceea ce e explicabil: influenza de care sufăr îmi strânge capul ca într-un cleşte și mintea refuză să lucreze. Simt o moleșeală și o apatie totală. Scăpările din vedere va trebui să le îndrept chiar pe corectură.”

La 27 noiembrie, Cehov îi făcea cunoscut lui A. Suvorin că a trimis la *Severnîi vestnik* noua sa lucrare, brodată pe o temă „de actualitate: despre înfometaţi".

Nuvela *Nevastă-mea* a reţinut atenţia conducătorilor editurii *Posrednik.* De două ori V. Certkov i s-a adresat lui Cehov, rugându-l să le pună nuvela la dispoziţie, ca s-o publice. Cehov şi-a dat cu greu consimţământul, deoarece i se părea că noua lui operă nu merită să fie răspândită printre cititorii *Posrednik*-ului. Reeditarea nuvelei (care a făcut – după afirmaţiile lui V. Certkov – „nu numai cea mai bună, dar şi cea mai puternică impresie"), fără corectura autorului, îl hotărăşte pe Cehov să ceară distrugerea ediţiei. Conflictul a fost aplanat de către I. Gorbunov-Posadov. În urma întrevederii cu Cehov, în ianuarie 1893, acesta renunţă la pretenţiile lui. La 16 mai 1893, I. Gorbunov-Posadov îi comunică lui Cehov câteva citate din scrisoarea primită de la V. Certkov. Iată-le: „Din toate nuvelele primei colecţii, *Nevastă-mea* place cel mai mult". Fără să fi fost corectată de Cehov, însă cu aprobarea lui, *Nevastă-mea* a fost publicată şi de *Orlovski vestnik* Nr. 64, 66. 74, anul 1892 (vezi scrisoarea lui Cehov către L. Gurevici, din 19 martie 1892.)

Nuvela lui Cehov a avut de suferit atacuri violente din partea criticilor liberali şi reacţionari.

Zvăpăiata

I

La nunta Olgăi Ivanovna veniseră toţi prietenii şi toţi cunoscuţii ei mai apropiaţi.

— Uitaţi-vă la el: nu-i aşa că are ceva aparte? le spunea ea, arătând spre bărbatul ei, de parcă voia să găsească o justificare faptului că se măritase cu un om simplu, un om de rând, care nu se deosebea prin nimic de ceilalţi.

Mirele, Osip Stepanîci Dîmov, era medic, cu gradul de consilier. Lucra la două spitale: la unul ca intern extrabugetar, la celălalt ca prosector. În fiecare dimineaţă, de la nouă şi până la douăsprezece, primea bolnavii şi îşi vedea de treburi în salonul lui, iar după douăsprezece se urca în tramvaiul cu cai şi se ducea la celălalt spital, unde făcea autopsia morţilor. Clientela lui particulară era foarte redusă. Cel mult dacă-i aducea vreo cinci sute de ruble pe an. Cam asta era tot. Ce s-ar mai fi putut spune despre el? Pe când Olga Ivanovna, prietenii şi cunoscuţii ei mai apropiaţi, nu erau deloc oameni de rând. Fiecare era cunoscut şi oarecum renumit prin câte ceva – avea, ca să zicem aşa, un nume şi trecea drept celebru, iar dacă nu era chiar celebru, măcar promitea să fie. Printre ei se găsea un artist de la Teatrul de dramă şi comedie, talent mare, consacrat de mult, bărbat elegant, inteligent şi modest, care declama admirabil şi-i dădea Olgăi Ivanovna lecţii de dicţie. Venea apoi un cântăreţ de operă, unul grăsun şi blajin, care căuta s-o convingă că ar fi ajuns o cântăreaţă celebră dacă se ţinea serios de studiu şi nu se lăsa pe tânjală, pe când aşa – zicea, oftând – se nenorocea singură. Mai erau şi câţiva pictori, în frunte cu Reabovski, peisagistul, pe care însă îl preocupa şi pictura de interior, şi de animale,– un tânăr de vreo 25 de ani, blond, foarte frumos, ale cărui expoziţii aveau succes şi care-şi vânduse ultimul tablou cu cinci sute de ruble. Reabovski retuşa „studiile” Olgăi Ivanovna, asigurând-o că promite. Venea apoi

un violoncelist, în mâinile căruia violoncelul suspina şi care recunoştea cu toată sinceritatea că, dintre toate femeile pe care le cunoscuse, numai Olga Ivanovna ştia să-l acompanieze. Mai era acolo un literat, tânăr, ce e drept, dar deja cunoscut, care scria poveşti, piese de teatru şi nuvele. Şi cine mai era? Da, mai era şi Vasili Vasilici, un adevărat boier, proprietar de moşii, ilustrator şi vinietist diletant, adânc cunoscător al eposului, al vechiului stil rusesc şi al epopeii populare ruse. Desenele pe care le făcea pe hârtie, pe porţelan şi pe farfurii arse erau adevărate minuni. În mijlocul acestei societăţi aristocratice, libere, răsfăţate de soartă, delicate şi, ce e drept, modeste, dar care îşi amintea de existenţa doctorilor numai la boală şi pentru care numele lui Dîmov era tot atât de necunoscut ca şi Sidorov sau Tarasov – în mijlocul acestei societăţi Dîmov părea străin, de prisos şi mărunt, deşi era înalt şi lat în umeri. Ai fi zis că fracul de pe el era de împrumut, iar bărbuţa luată de la un vânzător de prăvălie. Dar dacă ar fi fost scriitor sau pictor, s-ar fi spus, fără îndoială, că bărbuţa aceea îl făcea să semene cu Zola.

Artistul îi spunea Olgăi Ivanovna că, în rochia de mireasă şi cu părul ei cânepiu, părea un copăcel subţirel de vişin, primăvara, când e încărcat cu flori albe şi delicate.

— Nu, te rog, ascultă! îl întrerupse Olga Ivanovna, apucându-l de mână. Vrei poate să ştii cum s-a întâmplat, aşa, pe neaşteptate? Ascultă, ascultă… Trebuie să-ţi spun că tata lucra la acelaşi spital cu Dîmov. Când bietul bătrân s-a îmbolnăvit, Dîmov a stat zile şi nopţi de-a rândul la căpătâiul lui. Ce spirit de sacrificiu! Ascultă, Reabovski… Ascultă şi dumneata, scriitorule, e foarte interesant. Veniţi mai aproape. Ce spirit de sacrificiu, câtă omenie! Nici eu n-am închis ochii nopţi în şir şi am stat lângă tata… Ei bine, atunci l-am dat gata pe voinicul nostru! Dîmov s-a îndrăgostit lulea de mine. Când te gândeşti, ce capricioasă e uneori soarta! După moartea tatei, Dîmov venea din când în când pe la mine, uneori ne întâlneam pe stradă – şi, într-o bună zi, mi-a cerut mâna ca din senin… Am plâns toată noaptea şi… m-am îndrăgostit şi eu de el, nebuneşte. Şi uite, aşa am ajuns soţia lui! Dar spuneţi, nu-i aşa că arată voinic şi puternic ca un urs? În clipa asta stă numai pe trei sferturi spre noi şi e luminat prost, dar când s-o întoarce de faţă, să vă uitaţi la fruntea lui. Ce ai de spus de fruntea asta, Reabovski? Vorbim despre tine, Dîmov! îi strigă ea, bărbatului ei. Vino încoace. Întinde-i lui Reabovski mâna ta cinstită… Aşa. De azi înainte, să fiţi prieteni.

Cu un zâmbet blând şi naiv, Dîmov şi întinse lui Reabovski mâna, zicând:

— Îmi face o deosebită plăcere. Împreună cu mine a terminat facultatea un oarecare Reabovski, n-o fi rudă cu dumneata?…

II

Olga Ivanovna avea 22 de ani, iar Dîmov 31, şi după nuntă începu pentru ei o viaţă de vis. Olga Ivanovna îşi împodobi pereţii salonului cu studii pictate de ea sau de alţii, unele în rame, altele fără, iar între pian şi fotolii îşi rezervă un colţişor frumos, gătindu-l cu umbreluţe chinezeşti, cu şevalete, cu bucăţi de stofă de felurite culori, cu pumnale, cu câteva busturi minuscule şi fotografii… Pereţii sufrageriei îi umplu cu un adevărat tapet de litografii, anină ici şi colo câteva opinci şi seceri, rezemă într-un colţ o coasă şi o greblă şi căpătă, astfel, o sufragerie în stil rusesc. Iar odaia de culcare, ca să aducă a peşteră, o drapă peste tot – şi tavanul, şi pereţii – cu stofă de culoare închisă, atârnă deasupra paturilor un felinar veneţian şi aşeză lângă uşă o statuie cu halebardă… Şi toată lumea găsi că tinerii căsătoriţi îşi făcuseră un cuib cât se poate de drăguţ.

În fiecare zi, Olga Ivanovna avea acelaşi program: se dădea jos din pat pe la unsprezece şi începea să cânte la pian sau, dacă era o zi luminoasă, să picteze. Apoi, pe la douăsprezece şi ceva, pleca la croitoreasă. Cum nici ea şi nici Dîmov nu aveau bani decât pentru strictul necesar, Olga Ivanovna şi croitoreasa trebuiau să recurgă la tot felul de subterfugii ca să dea impresia că tânăra căsătorită avea mereu tot alte toalete, care de care mai elegante. De multe ori, dintr-o rochie veche şi vopsită sau din câteva resturi de mătase, catifea, dantelă sau tul, care nu mai făceau nici două parale, ieşea ceva încântător, un adevărat vis, nu o rochie! De la croitoreasă, Olga Ivanovna se ducea de obicei la vreo actriţă cunoscută, să afle ultimele noutăţi teatrale şi în acelaşi timp să facă rost de vreun bilet pentru spectacolul de premieră sau pentru o reprezentaţie de beneficiu. De la actriţă trecea pe la atelierul pictorului sau pe la vreo expoziţie de pictură şi de acolo pe la vreuna dintre celebrităţile zilei, fie ca s-o invite la ea, fie să-i întoarcă vizita, sau, pur şi simplu, să stea de vorbă. Şi peste tot era primită cu plăcere şi prietenie şi toată lumea căuta s-o asigure că era bună, că era drăguţă şi că avea un suflet rar… Cei pe care-i considera celebrităţi şi oameni mari o primeau ca pe una dintr-a lor, ca pe o egală, şi-i prevesteau într-un glas că, date fiind talentul, gustul şi inteligenţa ei, o să ajungă fără îndoială ceva, dacă n-o să se risipească… Olga Ivanovna cânta din gură şi la pian, picta, sculpta, juca în spectacolele de amatori – şi toate le făcea cu talent, nu aşa de mântuială! Fie că lucra felinare pentru iluminaţii, fie că se gătea sau înnoda cuiva cravata, în toate punea graţie, gust şi o desăvârşită îndemânare artistică. Dar nimic nu scotea mai bine în evidenţă talentul ei, ca priceperea de a lega repede cunoştinţă cu oamenii celebri. Era destul să se

facă cineva cunoscut cât de cât şi să înceapă a se vorbi despre el, că Olga Ivanovna se şi grăbea să-l cunoască şi tot în aceeaşi zi se împrietenea cu el şi-l invita acasă. Pentru ea era o adevărată sărbătoare când făcea o nouă cunoştinţă: diviniza oamenii celebri, era mândră de prietenia lor şi-i visa în fiecare noapte. Umbla moartă după ei şi nu se mai sătura niciodată de hazul lor. Cei vechi plecau şi ea îi uita, în locul lor veneau alţii, dar Olga Ivanovna se deprindea repede şi cu aceştia sau o dezamăgeau şi atunci începea să caute alţii, îi găsea, îi uita şi iarăşi o lua de la capăt. Şi pentru ce?…

La patru şi ceva lua dejunul cu bărbatul ei. Simplitatea, bunătatea şi judecata lui sănătoasă o înduioşau şi o entuziasmau. Sărea mereu de la locul ei, îi lua capul în braţe şi-l umplea de sărutări.

— Dîmov, tu eşti un om inteligent şi nobil, îi spunea, totuşi ai un mare cusur: nu te interesează arta deloc. Tăgăduieşti şi muzica, şi pictura.

— Pentru că nu le înţeleg, îi răspundea el cu blândeţe. Toată viaţa mea nu m-am ocupat decât de ştiinţele naturale şi de medicină, aşa că n-am avut când să-mi mai bat capul şi cu arta.

— Bine, Dîmov, dar e îngrozitor!

— De ce? Prietenii tăi nu se pricep nici la ştiinţele naturale şi nici la medicină, şi totuşi nu le scoţi ochii cu asta. Fiecare cu specialitatea lui. Eu nu înţeleg muzica de operă şi pictura, dar îmi zic aşa: din moment ce atâţia oameni inteligenţi le consacră toată viaţa lor, iar alţi oameni inteligenţi plătesc bani grei pentru ele, înseamnă că-s necesare. Eu unul nu le înţeleg, dar a nu înţelege nu înseamnă a tăgădui.

— Dă-mi mâna ta cinstită, să ţi-o strâng!

După dejun, Olga Ivanovna pleca pe la vizite, apoi la teatru sau la vreun concert şi se întorcea acasă după miezul nopţii. Şi tot aşa în fiecare zi.

Miercurea, Olga Ivanovna dădea serate acasă la ea. La aceste serate, amfitrioana şi oaspeţii nu jucau cărţi, nu dansau, ci se distrau, producându-se fiecare în arta lui preferată. Actorul de la Teatrul de dramă şi comedie declama, cântăreţul cânta, pictorii pictau în nenumăratele albumuri ale Olgăi Ivanovna, violoncelistul concerta, iar stăpâna casei declama, picta, sculpta, cânta şi-i acompania pe ceilalţi. În pauzele dintre declamaţii, muzică instrumentală şi cânt, se discuta despre literatură, teatru şi pictură. Femei nu veneau, deoarece, afară de actriţe şi de croitoreasa ei, Olga Ivanovna le categorisise pe toate ca plictisitoare şi banale. Nu trecea nicio serată fără ca stăpâna casei să nu tresară la fiecare zbârnâit de clopoţel şi să nu spună cu un aer victorios: „El e!” înţelegând prin „el” noua celebritate pe care o invitase. Dîmov nu venea

la aceste petreceri şi nimeni nu-şi amintea măcar de existenţa lui. Doar, exact la unsprezece şi jumătate, uşa care dădea spre sufragerie se deschidea şi Dîmov se ivea în prag, cu zâmbetul lui blând şi bun, şi zicea frecându-şi mâinile:

— Domnilor, poftiţi, vă rog să gustaţi câte ceva.

Toată lumea trecea în sufragerie şi totdeauna pe masă se găseau aceleaşi bunătăţi: o farfurie mare cu stridii, o bucată de şuncă sau un jigou de viţel, sardele, brânză, icre, ciuperci, votcă şi două carafe cu vin.

— Dragul meu *maître d'hôtel!* striga Olga Ivanovna, bătând din palme entuziasmată. Eşti fermecător! Domnilor, uitaţi-vă la fruntea lui. Dîmov, întoarce-te puţin de profil. Priviţi: o faţă de tigru bengalez, dar cu o expresie blândă şi dulce ca a unui zeu. O, dragule!

Oaspeţii mâncau şi, uitându-se la Dîmov, îşi ziceau: „Într-adevăr, bun băiat!" Dar curând uitau de el şi continuau să vorbească despre teatru, despre muzică şi pictură.

Tinerii căsătoriţi erau fericiţi şi viaţa lor conjugală mergea ca pe roate. Numai săptămâna a treia din luna de miere le-a fost umbrită de un mare necaz: Dîmov s-a molipsit de la spital de erizipel, a stat şase zile în pat şi a fost nevoit să-şi tundă până la piele părul negru şi frumos. Olga Ivanovna l-a vegheat şi a plâns, dar îndată ce a văzut că se simţea mai bine, l-a legat la cap cu o basma albă şi s-a apucat să-l picteze în chip de beduin, făcând mare haz amândoi. Însă n-au trecut nici trei zile de la vindecare, Dîmov îşi reluase serviciul la spitalele lui, când li s-a întâmplat alt necaz.

— Nu-mi prea merge bine, mamă! i-a spus el la masă Olgăi Ivanovna. Am făcut azi patru autopsii şi chiar de la prima m-am tăiat la două degete. Dar n-am observat decât când am ajuns acasă.

Olga Ivanovna s-a speriat. El însă a zâmbit, asigurând-o că nu era nimic grav şi că de multe ori i se întâmpla să se taie la mână în timpul autopsiilor.

— Mă pasionează, mamă, şi atunci nu mai sunt atent…

Îngrijorată, Olga Ivanovna se aştepta la o septicemie şi se închina noaptea lui Dumnezeu. Dar totul a trecut cu bine. Şi iarăşi a început pentru ea aceeaşi viaţă liniştită şi fericită, fără griji şi fără necazuri. Prezentul se arăta minunat, iar după el venea cu paşi repezi primăvara, care-i zâmbea de pe acum din depărtare, promiţându-i nenumărate bucurii. Şi atunci, fericirea ei n-o să mai aibă sfârşit! Aprilie, mai şi iunie o să petreacă la vila lor de la tară, departe de oraş, unde o aşteptau plimbările, pictura, pescuitul şi privighetorile. Apoi, din iulie şi până în toamnă excursia pictorilor pe Volga, la care era invitată şi ea, în calitate de membru permanent al societăţii. În acest scop îşi

şi făcuse două rochii de călătorie din pânză de casă, îşi cumpărase vopsele, peneluri, pânze şi o paletă nouă. Aproape în fiecare zi Reabovski venea să vadă ce progrese a făcut. Când îi arăta picturile, el îşi îndesa adânc mâinile în buzunare, îşi strângea buzele, începea să sforăie pe nas şi zicea:

— Da… Norul ăsta al dumitale e cam şarjat: nu redă suficient reflexele luminii de seară. Planul din faţă e cam turtit şi… cum să-ţi spun?… nu se prea potriveşte… Iar căsuţa parcă s-a înecat cu ceva şi urlă a jale… Colţul ăsta ar trebui să-l faci mai întunecat… Dar, în general, nu-i rău. Bravo!

Şi cu cât vorbea mai neînţeles, cu atât Olga Ivanovna îl înţelegea mai bine.

III

A doua zi de Sfânta Treime, după-amiază, Dîmov cumpără bomboane şi tot felul de gustări şi plecă la nevastă-sa, la ţară. N-o văzuse de două săptămâni şi-i era dor de ea. Tot timpul cât stătuse în vagon şi apoi cât umblase căutând vila prin dumbrava întinsă, mort de foame şi de oboseală, Dîmov se gândea cu plăcere la masa pe care avea s-o ia singur cu Olga Ivanovna şi la somnul care-l aştepta după aceea. Şi, urmărit de gândul acesta, se uita vesel la pachetul în care avea icre, brânză şi somon alb.

Când îşi găsi şi-şi recunoscu în sfârşit vila, soarele apunea. Servitoarea, o bătrână, îi spuse că doamna nu era acasă, dar că trebuie să sosească din moment în moment. Vila, foarte puţin arătoasă, cu tavanele scunde îmbrăcate în hârtie de scris şi cu podelele crăpate, n-avea decât trei odăi. În prima era un pat, în cealaltă, pe scaune şi pe ferestre, stăteau împrăştiate pânze, peneluri, hârtie pătată de grăsime, pelerini şi pălării bărbăteşti, iar în cea din urmă, Dîmov dădu peste trei bărbaţi necunoscuţi. Doi dintre ei erau smoliţi şi purtau barbişon, iar al treilea, actor pesemne, era gras şi se purta bărbierit. Pe masă sforăia un samovar.

— Ce doriţi? îl întrebă pe Dîmov actorul, vorbind gros şi măsurându-l cu o privire sălbatică. O căutaţi pe Olga Ivanovna? Aşteptaţi o clipă, trebuie să sosească numaidecât.

Dîmov se lăsă pe un scaun şi începu să aştepte… Unul dintre bărbaţii cei smoliţi îl întrebă, privindu-l somnoros şi fără viaţă şi turnându-şi ceai:

— Poate doreşti şi dumneata un pahar?

Lui Dîmov îi era şi foame şi sete, dar, ca să nu-şi strice pofta de mâncare, refuză. Curând se auziră paşii şi râsul cunoscut. După câteva clipe uşa se deschise cu zgomot şi în odaie năvăli Olga Ivanovna, purtând pe cap o pălărie cu boruri largi şi în mână o trusă. În urma ei, ducându-i umbrela uriaşă şi scaunul pliant, venea Reabovski, vesel şi cu obrajii îmbujoraţi.

— Dîmov! strigă Olga Ivanovna şi se înroşi toată de bucurie. Dîmov! repetă ea, sprijinindu-şi capul şi mâinile amândouă de pieptul lui. Tu eşti? De ce n-ai venit de-atâta timp? De ce? De ce?

— Când era să vin, mamă? Sunt toată vremea ocupat, iar când se întâmplă să fiu şi eu liber, parcă-i un făcut: nu se potriveşte mersul trenurilor!

— Dacă ai şti ce bine-mi pare că te văd! Te-am visat toată noaptea şi mi-era frică să nu te fi îmbolnăvit cumva. Doamne, ştii cât eşti de drăguţ şi ce bine ai picat? Eşti salvatorul meu. Numai tu m-ai putea scoate din încurcătură! Mâine avem aici o

nuntă foarte originală, urmă ea, râzând şi înnodându-i cravata. Se însoară un tânăr telegrafist de la gară, un oarecare Cikeldeev. E un băiat frumos, deştept şi are în el ceva puternic, de urs… Ar fi bun de model pentru un tânăr variag. Noi, vilegiaturiştii, ne-am hotărât să-l ajutăm şi i-am dat cuvântul de onoare că o să ne ducem la nunta lui… E un băiat sărac, timid, n-are pe nimeni şi bineînţeles că ar fi păcat să nu-i dăm o mână de ajutor. Cununia o să se slujească îndată după liturghie, pe urmă tot alaiul o s-o ia pe jos până la casa miresei… Imaginează-ţi: dumbrava, cântece de păsărele, pete de lumină pe iarbă şi noi, toţi, pete de toate culorile pe fondul de un verde viu!… Nu-i aşa că e original? Ceva în stilul expresioniştilor francezi… Un lucru însă, Dîmov: cu ce mă duc eu la biserică? urmă Olga Ivanovna, luându-şi un aer nenorocit. Aici n-am absolut nimic! Nici rochie, nici flori, nici mănuşi… Nu! trebuie să mă salvezi! Dacă ai venit, înseamnă că însăşi providenţa îţi ordonă să mă salvezi! Ascultă, dragul meu: ia cheile, te rog, întoarce-te acasă şi scoate din garderob rochia mea cea roz. O ştii, e atârnată chiar în faţă… După aceea, du-te în cămară şi, imediat la dreapta, jos, ai să găseşti două cutii de carton. O deschizi pe cea de deasupra, dai întâi de nişte tul, tul, tul, tul, şi de felurite cârpuşoare, iar la fund ai să găseşti florile. Scoate-le toate, dar cu băgare de seamă, drăguţă, să nu le mototoleşti, că de ales, le aleg eu aici… Şi nu uita să-mi cumperi mănuşi!

— Bine, îi răspunse Dîmov. O să plec mâine dimineaţă şi o să-ţi trimit tot.

— Cum asta, mâine? se miră Olga Ivanovna. Parcă ai timp mâine? Primul tren pleacă de aici la 9 dimineaţa, iar cununia e la 11! Nu, drăguţă, trebuie să pleci azi, neapărat azi. Iar dacă tu nu poţi să vii mâine, trimite-mi lucrurile cu vreun comisionar. Haide, du-te… Acuşi trebuie să sosească personalul. Vezi să nu întârzii, dragule!

— Bine.

— Doamne, ce rău îmi pare că trebuie să te trimit înapoi! strigă Olga Ivanovna şi ochii i se umplură de lacrimi. Cine m-a pus, proastă ce-s, să-mi dau cuvântul telegrafistului?…

Dîmov bău repede un pahar cu ceai, îşi vârî în buzunar un covrig, şi, zâmbind blajin, plecă spre gară, în timp ce bărbaţii cei smoliţi şi actorul cel gros înfulecau icrele, brânza şi somonul.

IV

Într-o noapte liniştită de iulie, cu lună, Olga Ivanovna stătea pe coverta vaporului şi se uita când la apa Volgăi, când la malurile ei pitoreşti. Lângă ea stătea Reabovski şi-i spunea că umbrele întunecate de pe apă nu-s umbre, ci visuri, iar pentru că şi undele fermecate, cu sclipirile lor misterioase, şi cerul fără fund, şi malurile triste şi visătoare nu vorbesc decât despre deşertăciunea vieţii şi de existenţa unei lumi mai bune, fericite şi veşnice, ar fi bine să uite de toate şi să moară, să nu mai rămână din ea decât o amintire… Trecutul e banal, lipsit de orice interes, zicea el, viitorul e meschin, iar noaptea aceea neasemuită, unică în viaţa lor, se va sfârşi curând, făcându-i şi ea una cu veşnicia… Şi atunci, ce rost mai avea viaţa?

Olga Ivanovna asculta şi glasul lui Reabovski, şi liniştea nopţii, şi i se părea că într-adevăr e nemuritoare, că n-o să mai moară niciodată. Culoarea de peruzea a apei, pe care n-o mai văzuse până atunci, cerul, malurile, umbrele negre şi fericirea neînţeleasă care-i umplea sufletul, toate îi şopteau că o să ajungă o mare pictoriţă şi că undeva, dincolo de depărtări, dincolo de noaptea cu lună, în spaţiul nemărginit, o aştepta succesul, gloria şi dragostea poporului… Când se uita mult în zare fără să clipească, se vedea în rochie albă, în jurul ei vedea mulţimi de oameni şi lumini orbitoare, acorduri triumfătoare de orchestră, strigăte de entuziasm şi o ploaie de flori căzând peste ea din toate părţile… Îşi zicea că bărbatul, care stătea lângă ea sprijinit cu coatele de balustradă, era un om într-adevăr mare, un geniu, un ales al lui Dumnezeu… Tot ce crease el până acum era minunat, nou şi original. Iar ce va crea de aici înainte, când, odată cu maturitatea, i se va desăvârşi şi talentul excepţional, va fi cu adevărat uimitor şi măreţ, lucru care se vedea după chipul lui, după felul lui de a se exprima şi după atitudinea lui faţă de natură. Aşa cum vorbea el despre umbre, despre tonurile amurgului şi despre strălucirea lunii, într-un fel care nu era decât al lui, te făcea să simţi fără voie farmecul cu care stăpânea natura. Pe lângă asta, era un bărbat frumos şi original, iar viaţa lui liberă, lipsită de orice constrângere şi străină de tot ce era banal, aducea cu viaţa unei păsări.

— Se face cam răcoare, zise Olga Ivanovna şi se înfioră.

Reabovski o înveli cu pelerina lui şi-i şopti cu tristeţe:

— Mă simt cu totul în puterea dumitale. Da, sunt robul dumitale. De ce eşti aşa de fermecătoare în noaptea asta?

Reabovski nu-şi mai lua ochii de la Olga Ivanovna, iar ochii lui aveau sclipiri care te înspăimântau. Îi era frică să se uite la el.

— Te iubesc ca un nebun… îi şoptea, şi ea îi simţea respiraţia pe obraz. Spune-mi un cuvânt, numai unul, şi-s în stare să mor, să mă las de pictură… îi şoptea, peste măsură de tulburat. Iubeşte-mă, iubeşte-mă…

— Nu mai vorbi aşa, se rugă Olga Ivanovna, închizând ochii. E înspăimântător! Şi Dîmov?…

— Ce am eu cu Dîmov? Ce amestec are Dîmov în toate astea? Ce-mi pasă mie de Dîmov? Pe mine mă interesează Volga, luna, frumuseţea, dragostea şi entuziasmul meu… Eu n-am nevoie de Dîmov. Nu vreau să ştiu de nimeni şi de nimic… Nu-mi pasă de trecut şi nu-ţi cer decât o singură clipă… numai una…

Inima Olgăi Ivanovna începu să bată cu putere. Ar fi vrut să se gândească la bărbatul ei, dar tot trecutul: nunta, Dîmov, seratele de fiecare miercuri i se păreau acum mărunte, meschine, mohorâte, de prisos şi nespus de îndepărtate… Într-adevăr, ce avea ea cu Dîmov? Ce amestec avea Dîmov în toate astea? Ce-i păsa ei de Dîmov? Şi pe urmă, oare exista el cu adevărat sau era numai un vis?

„Lui Dîmov, om simplu, om de rând, fericirea pe care-a avut-o până acum i-e prea de ajuns, îşi zicea ea, acoperindu-şi faţa cu mâinile. N-au decât cei de acolo să mă osândească, să mă anatemizeze… eu însă o să le fac în ciudă şi o să cad, o să cad şi basta!… E bine să încerce omul de toate în viaţă. Doamne, cât mi-e de frică, şi totuşi ce bine mă simt!”

— Ei, ce zici? Ce zici? aiura pictorul, îmbrăţişând-o şi sărutându-i cu patimă mâinile, care încercau în zadar să-l îndepărteze. Mă iubeşti? Da? Da?… Doamne, ce noapte! Ce noapte neasemuită!

— O, da, ce noapte! şopti ea, cu ochii în ochii care sclipeau de lacrimi. Apoi se uită repede împrejur, îl îmbrăţişă şi-l sărută apăsat pe gură.

— Se apropie Kineşme! răsună un glas de cealaltă parte a covertei.

Se auziră paşi grei. Trecea chelnerul de la bufet.

— Ascultă! îl strigă Olga Ivanovna, râzând şi plângând în acelaşi timp de fericire. Adă-ne nişte vin.

Palid de emoţie, pictorul se lăsă pe o bancă, se uită la Olga Ivanovna cu recunoştinţă şi adoraţie, îşi acoperi ochii cu mâna şi şopti, zâmbind galeş:

— Sunt obosit…

Şi-şi sprijini fruntea de balustradă.

V

Ziua de două septembrie era liniştită şi caldă, dar mohorâtă. Dis-de-dimineaţă, o ceaţă uşoară plutea pe Volga, iar după ora nouă începu să cadă o ploaie măruntă. Şi nu se arăta niciun semn că avea de gând să se însenineze. În timp ce-şi beau ceaiul, Reabovski îi spunea Olgăi Ivanovna că pictura e cea mai ingrată şi mai plictisitoare dintre arte, că el nu-i pictor, că numai proştii cred că are talent… Şi, fără niciun motiv, luă deodată un cuţit şi-şi ciopârţi cel mai bun studiu. După ceai, se aşeză la fereastră, ursuz, şi începu să se uite la Volga. Iar Volga nu mai avea strălucirea de mai înainte, părea acum spălăcită, întunecată şi rece. Totul, totul prevestea apropierea toamnei triste şi mohorâte. Ai fi zis că însăşi natura adunase de pe Volga toate podoabele ei: covoarele verzi şi minunate de pe maluri, sclipirile de diamant ale razelor răsfrânte în apă, siniliul transparent al depărtărilor, şi le strânsese pe toate în cufere până la primăvara viitoare. Numai ciorile se învârteau pe deasupra apei, cicălind-o: „Pustie! Pustie!”… Reabovski le asculta croncănind şi gânduri negre îi treceau prin minte: că se răsuflase, că nu mai avea talent, că pe lumea asta toate erau convenţionale, relative şi fără rost şi că n-ar fi trebuit să se încurce cu femeia asta… Într-un cuvânt, îl năpădise ipohondria şi nu se simţea deloc în apele lui.

Olga Ivanovna şedea pe patul de după paravan şi, răsfirându-şi cu degetele părul frumos, cânepiu, se vedea când în salonaş, când în odaia de dormit, când în biroul bărbatului ei. Apoi închipuirea o purta pe la teatru, pe la croitoreasă şi pe la prietenii ei celebri. Ce vor fi făcând ei acum? Îşi mai amintesc oare de ea? A început sezonul şi ar fi timpul să se gândească la seratele ei de miercuri… Dar Dîmov? Drăguţul de el! Cu câtă bunătate şi duioşie de copil o ruga în scrisori să se întoarcă mai repede acasă! Îi trimisese în fiecare lună câte 75 de ruble, iar când îi scrisese ea că luase cu împrumut de la pictori încă o sută de ruble, i-o trimisese şi pe aceea… Ce suflet bun şi nobil!… Excursia o obosise, începuse a se plictisi şi ar fi vrut să scape cât mai curând şi de mujicii aceia, şi de izul de umezeală al Volgăi, şi de senzaţia de murdărie care n-o părăsise tot timpul cât stătuse prin casele ţărăneşti, rătăcind din sat în sat… Dacă Reabovski nu şi-ar fi dat cuvântul faţă de ceilalţi pictori că o să rămână cu ei până la 20 septembrie, ar putea să plece chiar astăzi. Şi ce bine ar fi!

— Doamne, Dumnezeule, gemu Reabovski, oare când o să iasă soarele? Mi-e imposibil să lucrez un peisaj însorit dacă n-am soare!…

— Bine, dar ai început un studiu cu cerul înnorat, zise Olga Ivanovna, ieşind de după paravan. Ţi-aduci aminte? O pădure pe planul din dreapta, o cireadă de vaci şi câteva gâşte pe cel din stânga. Ai putea să-l termini pe acela.

— Eh! se încruntă pictorul. Să-l termin! Îţi închipui că-s atât de dobitoc încât să nu ştiu ce trebuie să fac!

— Doamne, cât te-ai schimbat faţă de mine! oftă Olga Ivanovna.

— Ei, şi? Foarte bine!

Un tremur trecu peste obrazul Olgăi Ivanovna. Se trase lângă sobă şi începu să plângă.

— Numai lacrimile îmi mai lipseau! Sfârşeşte odată! Eu am mii de motive să plâng, şi uite, nu plâng.

— Mii de motive? îngăimă Olga Ivanovna. Singurul motiv ar fi că te-ai plictisit de mine. Da, aşa e! urmă ea, izbucnind în hohote. Adevărul adevărat e că ţi-e ruşine de dragostea noastră. Nu ştii ce să mai faci să nu observe pictorii legătura noastră, cu toate că aşa ceva nu se poate ascunde. Şi pe urmă, te asigur că ei ştiu de mult…

— Olga, un singur lucru te rog, şi pictorul îşi duse o mână la inimă. Un singur lucru: nu mă mai chinui! Atâta îţi cer, nimic mai mult!

— Bine, însă jură-mi că tot mă mai iubeşti!

— O, dar asta-i adevărată tortură! zise pictorul printre dinţi, sărind ca ars. Toate astea or să sfârşească prost: ori mă arunc în Volga, ori înnebunesc! Lasă-mă în pace!

— Atunci ucide-mă, ucide-mă pe mine! strigă Olga Ivanovna. Ucide-mă!

Şi, trecând după paravan, izbucni din nou în hohote de plâns. Pe acoperişul de paie al izbei se auzi foşnetul ploii. Reabovski se luă cu mâinile de cap, măsură de câteva ori odaia în lung şi în lat, apoi, cu un aer hotărât, de parcă voia să demonstreze ceva, îşi îndesă şapca pe cap, îşi petrecu puşca pe după umăr şi ieşi.

După plecarea lui, Olga Ivanovna rămase culcată şi plânse mult. La început, se gândi că ar fi bine să se otrăvească, s-o găsească Reabovski moartă când s-o întoarce. Dar gândurile o purtară iarăşi acasă, în biroul bărbatului ei. Se văzu stând nemişcată lângă Dîmov, bucurându-se de liniştea şi de curăţenia ei trupească, apoi seara, la teatru, ascultându-l pe Masini… Şi-i veni un dor de viaţă civilizată, de larma oraşului şi de celebrităţile ei, de i se strânse inima. Uşa se deschise. În odaie intră gospodina şi, fără grabă, se apucă să aprindă focul în sobă, ca să le gătească masa. Curând încăperea se umplu de miros de ars şi aerul se făcu albastru de fum. După aceea începură să vină pictorii, cu cizmele lor lungi, pline de noroi şi

cu feţele ude de ploaie. Îşi cercetau studiile şi, ca să se mângâie, îşi ziceau că Volga, chiar şi pe vreme rea, îşi are farmecul ei. Iar ceasul ieftin din perete bătea întruna: tic-tac, tic-tac… Muştele se adunaseră de frig în colţul din dreapta, lângă icoane, şi bâzâiau acolo, în timp ce pe sub laviţă se auzea cum foşnesc şvabii prin mapele groase…

Reabovski se întoarse acasă abia când asfinţea soarele. Îşi aruncă şapca pe masă şi, aşa cum era, palid, istovit şi cu cizmele murdare, se lăsă pe laviţă şi închise ochii.

— Sunt obosit… zise el, ridicând din sprâncene ca să-şi deschidă ochii.

Alintându-se la el, să-i arate că-i trecuse supărarea, Olga Ivanovna se apropie, îl sărută în tăcere şi-i trecu pieptenele prin părul bălai. Îi venise gust să-l pieptene.

— Ce-i? întrebă el tresărind şi deschizând ochii, de parcă-l atinsese ceva rece. Ce-i? Lasă-mă în pace, te rog.

O împinse cu mâinile şi se trase mai încolo, iar ei i se păru că faţa lui era plină de scârbă şi necaz. Tocmai atunci femeia de gazdă se îndrepta încetişor spre Reabovski, aducându-i o farfurie cu ciorbă, pe care o ţinea cu amândouă mâinile. Fără să vrea, Olga Ivanovna o văzu cum îşi muiase degetele mari în zeamă şi deodată o cuprinse o scârbă cumplită şi de femeia aceea murdară, cu pântecul strâns în şorţ, şi de ciorba pe care o înghiţea cu lăcomie Reabovski, şi de izbă, şi până şi de viaţa de acolo, care la început îi plăcuse pentru simplitatea şi pentru zăpăceala ei plină de pitoresc. Se simţi dintr-odată jignită şi zise cu răceală:

— Trebuie să ne despărţim pentru câtva timp. Altfel, am putea să ne certăm definitiv de-atâta plictiseală… Eu una m-am săturat. Plec chiar astăzi.

— Cu ce pleci? Călare pe băţ?

— Azi e joi, prin urmare la nouă şi jumătate vine vaporul.

— Da, ai dreptate… Bine, pleacă… încuviinţă Reabovski cu blândeţe, ştergându-se la gură cu prosopul în loc de şervet. Aici te plictiseşti şi nici n-ai ce face, aş fi un mare egoist dacă te-aş opri… Da, pleacă… O să ne vedem după douăzeci ale lunii.

Olga Ivanovna începu să-şi împacheteze lucrurile şi era atât de veselă şi de fericită, încât se înroşise în obraz. Oare e adevărat, se întreba, că în curând o să picteze în salon, o să doarmă în dormitor şi o să mănânce pe o faţă de masă? Îi trecuse ciuda şi nu mai era supărată pe pictor.

— Vopselele şi penelurile ţi le las, Reabuşa, zise ea. Dacă-ţi mai rămân mi le aduci când vii… Şi vezi să nu fii leneş şi să te laşi în voia ipohondriei cât lipsesc eu. Să lucrezi. Ştiu eu că tu eşti băiat bun, Reabuşa!

La ora zece, Reabovski îşi luă rămas-bun de la Olga Ivanovna acasă, să n-o sărute pe vapor de faţă cu ceilalţi pictori, îşi zise ea, apoi o conduse la debarcader. Curând acostă şi vaporul şi o luă cu el.

După două zile şi jumătate de drum, Olga Ivanovna ajunse acasă. Cu pălăria pe cap şi în haină de ploaie, cu răsuflarea tăiată de emoţie, trecu în salon şi de acolo în sufragerie. Dîmov stătea la masă, fără surtuc, cu vesta descheiată şi-şi ascuţea cuţitul de furculiţă. În faţa lui, pe farfurie, era o ieruncă friptă. În timp ce intra în casă, Olga Ivanovna era hotărâtă să nu mărturisească nimic bărbatului ei, convinsă că o să aibă şi puterea, şi priceperea necesară. Dar acum, când îi văzu zâmbetul larg, fericit şi blând, şi ochii strălucitori de bucurie, înţelese că a-i ascunde adevărul ar fi tot atât de murdar, de scârbos şi de imposibil ca şi a calomnia, a fura sau a ucide. Şi într-o clipă se hotărî să-i spună tot ce i se întâmplase. După ce îl lăsă s-o sărute şi s-o îmbrăţişeze, căzu în genunchi în faţa lui şi-şi acoperi faţa cu mâinile.

— Ce este? Ce este, mamă? o întrebă el cu duioşie. Ţi-a fost dor de casă, hai?

Ea îşi ridică obrazul înroşit de ruşine şi se uită la el cu o căutătură vinovată şi rugătoare, dar frica şi sfiala o împiedicară să-i mărturisească adevărul.

— Nu-i nimic… îi răspunse. Mi-a venit, aşa…

— Ia să stăm colea, zise el, ridicând-o şi aşezând-o lângă el la masă. Uite-aşa… Iei o bucăţică de friptură? Trebuie să fii flămândă, sărăcuţa de tine.

Olga Ivanovna respira lacom aerul iubit şi rupea cu poftă din friptură, iar Dîmov se uita la ea cu duioşie şi râdea, fericit.

VI

Dar se vede că pe la mijlocul iernii Dîmov începu a bănui că-l înşela. Ca şi când el, şi nu ea, ar fi avut ceva pe suflet, se ferea acum să i se uite în ochi, nu-i mai zâmbea cu voioşie când o întâlnea şi, ca să fie cât mai puţin singuri, îl aducea de multe ori la masă pe colegul lui, Korostelev, un omuleţ mărunt, cu capul tuns chilug, cu faţa boţită şi aşa de sfios încât, când vorbea cu Olga Ivanovna, îşi descheia şi-şi încheia mereu nasturii de la surtuc, smulgându-şi cu mâna dreaptă firele de păr din mustaţa stângă. În timpul mesei, cei doi doctori vorbeau de-ale lor. Spuneau, de pildă, că uneori, când diafragma e aşezată prea sus, provoacă intermitenţe cardiace, că în ultimul timp s-au constatat foarte multe cazuri de polinevrite, iar Dîmov povestea că, făcând ieri autopsia cadavrului unui bolnav cu diagnosticul de „anemie pernicioasă", găsise că în realitate era vorba de un cancer al pancreasului. Şi părea că amândoi discutau medicină numai ca să-i îngăduie Olgăi Ivanovna să tacă, cu alte cuvinte, să nu spună minciuni. După masă, Korostelev se aşeza la pian, iar Dîmov ofta şi-l ruga:

— Eh, frate, ce să mai vorbim! Mai bine cântă ceva trist…

Atunci, ridicându-şi umerii şi desfăcându-şi larg degetele, Korostelev lua câteva acorduri şi, cu glas subţirel, începea să cânte: „Arată-mi şi mie, un loc, cât de mic, / Un colţ doar, ce-o fi neştiut, / În care nu geme al nostru mujic…"[15] Iar Dîmov mai ofta o dată, îşi sprijinea capul în pumni şi rămânea dus pe gânduri.

În vremea din urmă, Olga Ivanovna era peste măsură de imprudentă. Se scula de obicei foarte rău dispusă şi primul ei gând zbura la Reabovski, pe care nu-l mai iubea. „Slavă Domnului că s-a sfârşit totul!" îşi zicea. Dar după ce îşi bea cafeaua, se întorcea şi zicea că, la drept vorbind, Reabovski o îndepărtase de bărbatul ei, iar acum rămăsese şi fără Reabovski şi fără bărbat! Îşi amintea apoi de zvonul care circula printre cunoştinţele lor, cum că Reabovski pregătea pentru expoziţie ceva extraordinar, o combinaţie de peisaj cu interior, ceva în genul lui Polenov, şi că toată lumea care trecuse pe la atelierul lui rămăsese entuziasmată.

Bine, dar opera aceasta ei i-o datora, îşi zicea, şi, în general, numai datorită ei făcuse aceste progrese remarcabile! Influenţa ei fusese atât de fericită şi de substanţială, încât, dacă s-ar întâmpla să-l părăsească, Reabovski ar putea să şi dispară. Îşi mai aminti apoi că ultima oară când venise la ea purta un surtucel cenuşiu cu picăţele, că avea cravată nouă şi că o întrebase, cu un zâmbet alintat: „Nu-i aşa că-s frumos?" Şi

într-adevăr: elegant, cu ochii albaştri şi cu părul lung şi buclat, era chiar frumos. (Sau poate că numai i se păruse?) Şi ce drăguţ se purtase cu ea!

Aducându-şi aminte de toate acestea şi cântărindu-le, Olga Ivanovna se îmbrăca şi, foarte emoţionată, pleca la atelierul lui Reabovski. Îl găsea binedispus şi încântat de tabloul cel nou care, într-adevăr, era extraordinar. Sărea într-un picior de bucurie, făcea tot felul de nebunii şi, la întrebările ei serioase, răspundea cu glume. Tabloul cel nou îi provoca Olgăi Ivanovna un sentiment de ură şi de invidie. Dar, din politeţe, păstra câteva clipe de tăcere în faţa şevaletului, apoi ofta ca înaintea unei icoane şi şoptea, cu glasul stins:

— Într-adevăr, niciodată n-ai realizat ceva mai frumos. Ştii, parcă te înfiori când îl priveşti…

Începea apoi să-l implore s-o iubească, să n-o părăsească, să-i fie milă de ea, o biată nenorocită… Şi în vremea asta plângea, îi săruta mâinile, îi cerea să-i jure că o iubeşte şi căuta să-l convingă că, fără influenţa ei sănătoasă, s-ar abate din drumul cel drept şi ar dispărea. Şi, după ce se umilea şi-i strica şi lui buna dispoziţie, pleca la croitoreasă sau la vreo actriţă cunoscută să-i ceară un bilet de teatru.

Dacă se întâmpla să nu-l găsească la atelier, îi lăsa câteva rânduri, în care se jura pe toţi dumnezeii că, dacă nu vine astăzi pe la ea, se otrăveşte. De frică, Reabovski se ducea, ba mai rămânea şi la dejun. Fără să se sfiască de Dîmov, îi spunea necuviinţe, la care şi ea îi răspundea tot cu necuviinţe. Vedeau bine amândoi că se încătuşau unul pe altul, că erau tirani şi duşmani, şi asta îi înfuria. Şi, furioşi, nu-şi mai dădeau seama că erau aproape indecenţi şi că până şi Korostelev cel tuns chilug înţelegea totul. Îndată după masă, Reabovski îşi lua rămas-bun în grabă şi pleca.

— Unde te duci? îl întreba în silă Olga Ivanovna, privindu-l cu ură.

Încruntându-se şi închizându-şi ochii pe jumătate, Reabovski îi arunca numele vreunei femei, cunoştinţă comună, şi se vedea bine că-şi bătea joc de gelozia ei, căutând s-o exaspereze. Umilită, Olga Ivanovna se retrăgea în dormitor, se trântea pe pat şi, chinuită de gelozie, de furie şi de ruşine, izbucnea în hohote de plâns. Atunci Dîmov îl lăsa pe Korostelev singur în salon, venea în dormitor şi, jenat şi descumpănit, îi spunea încet:

— Nu mai plânge, mamă, că te-aude lumea… Parcă asta foloseşte la ceva? Caută să fii mai discretă… Nu-i frumos să arăţi că suferi… Ce să-i faci? Mortul de la groapă nu se mai întoarce.

Neştiind cum să-şi mai potolească focul geloziei, din pricina căreia îi plesnea capul de durere, şi nădăjduind că ar mai putea să dreagă cumva lucrurile, Olga Ivanovna se spăla, îşi pudra obrajii plânşi şi pleca în goană la femeia cu pricina. Dar negăsindu-l pe Reabovski acolo, se ducea la alta, pe urmă la alta… La început, îi era ruşine de vizitele acestea făcute prin surprindere, dar curând se obişnui şi uneori, căutându-l pe Reabovski, i se întâmpla să treacă într-o singură după-amiază pe la toate cunoştinţele ei. Şi toate îşi dădeau seama despre ce era vorba.

Într-o zi îi spuse lui Reabovski, vorbind despre bărbatul ei:

— Omul ăsta mă striveşte cu mărinimia lui!

Cuvintele acestea îi plăcură atât de mult, încât de câte ori se întâlnea cu pictorii, care ştiau de legătura ei cu Reabovski, aducea vorba despre bărbatul ei şi spunea, făcând cu mâna un gest hotărât:

— Omul ăsta mă striveşte cu mărinimia lui!

Viaţa îşi urma vechea ei rânduială, ca şi anul trecut. În fiecare miercuri dădea obişnuitele serate. Actorul declama, pictorii pictau, violoncelistul cânta din gură şi, ca şi înainte, la ora unsprezece şi jumătate precis se deschidea uşa spre sufragerie şi în prag se ivea Dîmov, care spunea, zâmbind:

— Domnilor, poftiţi, vă rog să gustaţi câte ceva…

Ca şi înainte, Olga Ivanovna era veşnic în căutarea oamenilor celebri, îi descoperea, o dezamăgeau şi căuta alţii. Ca şi înainte, ieşea în fiecare zi în oraş şi se întorcea acasă noaptea târziu. Însă Dîmov nu mai dormea, ca anul trecut, ci stătea în biroul lui şi lucra. Se culca acum pe la ora trei şi se scula la opt.

Într-o seară, în timp ce Olga Ivanovna se îmbrăca să se ducă la teatru, cum stătea în faţa oglinzii, Dîmov intră în dormitor în frac şi cu cravată albă. Un zâmbet blând îi flutura pe buze şi, ca pe vremuri, se uită vesel în ochii nevestei lui. Faţa îi strălucea de fericire.

— Ştii, adineauri mi-am susţinut teza de doctorat, o anunţă, lăsându-se pe un scaun şi netezindu-şi genunchii cu palma.

— Chiar ai susţinut-o? întrebă Olga Ivanovna.

— Şi încă cum! îi răspunse el râzând şi întinzându-şi gâtul, să vadă în oglindă faţa femeii care stătea tot cu spatele la el şi-şi potrivea părul. Şi încă cum! repetă el. Ştii, s-ar putea să mă facă conferenţiar universitar şi să mi se încredinţeze catedra de patologie generală. Cam aşa se pare…

După faţa lui radioasă, era vădit că dacă Olga Ivanovna i-ar fi împărtăşit bucuria şi succesul, el i-ar fi iertat şi prezentul, şi viitorul, şi ar fi uitat totul. Dar ea nu ştia ce înseamnă nici conferenţiar universitar, nici patologie generală. Şi afară de

asta, se temea să nu întârzie de la teatru, aşa că nu-i răspunse nimic.

Dîmov mai rămase puţin, apoi zâmbi cu un zâmbet vinovat şi ieşi.

VII

Ziua aceea a fost una dintre cele mai tulburi.

Dîmov nu se simţea bine, avea dureri mari de cap. Dimineaţă nu-şi băuse ceaiul şi nu se dusese la spital, ci stătuse tot timpul culcat pe divanul din birou. Ca de obicei, Olga Ivanovna plecase pe la douăsprezece şi ceva la Reabovski, să-i arate studiul ei de natură moartă şi să-l întrebe de ce nu venise la ea cu o zi înainte. Vedea bine că studiul ei era mizerabil, dar îl pictase numai ca să aibă un pretext să se ducă la el.

Olga Ivanovna intră fără să sune şi, în timp ce-şi scotea galoşii în săliţă, i se păru că aude un pas uşor, depărtându-se în grabă, şi un foşnet ca de rochie. Şi într-adevăr, când îşi aruncă repede ochii prin atelier, zări un colţ de rochie cafenie fluturând o clipă şi dispărând îndărătul unui tablou mare, acoperit, cu şevalet cu tot, cu o pânză neagră. Nu mai încăpea nicio îndoială că acolo se ascunsese o femeie. De câte ori nu-şi găsise şi ea adăpost îndărătul acelui tablou! Încurcat, Reabovski se prefăcu mirat de vizita ei, îi întinse amândouă mâinile şi-i zise, zâmbind în silă:

— Aşa!… Sunt încântat că te văd! Ce mai e nou?

Olgăi Ivanovna i se umplură ochii de lacrimi. Simţea un gol amar în suflet, dar îi era ruşine, şi pentru nimic în lume n-ar fi primit să vorbească de faţă cu o femeie străină, rivală şi mincinoasă, care stătea acum îndărătul tabloului şi, fără îndoială, râdea ironic.

— V-am adus un studiu… zise ea cu un glas subţirel şi sfios, şi buzele începură să-i tremure. *Nature morte.*

— Aha… un studiu?

Pictorul luă pânza şi, cercetând-o, trecu aşa, ca din întâmplare, în odaia de alături.

Olga Ivanovna îl urmă, resemnată.

— *Nature morte*... primul sort, îngăimă el, căutând rime, tort… cort… port…

În atelier se auziră iarăşi paşi grăbiţi şi foşnet de rochie. Asta însemna că „ea” plecase. Olga Ivanovna ar fi vrut să ţipe, să-i dea lui Reabovski cu ceva în cap şi să plece şi ea. Dar lacrimile o împiedicau să vadă şi se simţea copleşită de ruşine. În clipa aceea avea impresia că nu era decât o gânganie oarecare şi nu Olga Ivanovna, pictoriţa.

— Sunt obosit… zise Reabovski galeş, uitându-se la studiu şi scuturând din cap ca să-şi alunge somnul. E drăguţ, incontestabil… dar azi studiu, anul trecut studiu, peste o lună tot studiu… Cum de nu te-ai plictisit? În locul dumitale, aş da dracului pictura şi m-aş apuca serios de muzică sau de altceva.

Dumneata eşti muzicantă, nu pictoriţă. Dacă ai şti cât sunt de obosit! Mă duc să spun să ni se aducă ceaiul… Ce zici?

Reabovski ieşi din odaie şi Olga Ivanovna îl auzi dând porunci valetului. Ca să nu fie nevoită să-şi ia rămas-bun şi ca să evite orice explicaţie, dar mai ales ca să nu izbucnească în hohote de plâns, trecu repede în săliţă, îşi puse galoşii şi, înainte de a se întoarce el, ieşi în stradă. Acolo respiră uşurată şi se simţi liberată pentru totdeauna şi de Reabovski, şi de pictură, şi de ruşinea apăsătoare care o năpădise în atelier.

Fără să mai stea la gânduri, se duse la croitoreasă, apoi la Barnai, care sosise abia ieri, de la Barnai la magazinul de instrumente şi note muzicale. Şi tot timpul nu se gândea decât la scrisoarea pe care avea s-o scrie lui Reabovski: o scrisoare plină de demnitate, dar rece şi severă, şi la călătoria pe care o s-o facă la primăvară sau la vară cu Dîmov în Crimeea, când o să se descătuşeze pentru totdeauna de trecutul ei şi o să înceapă o viaţă nouă.

După ce se întoarse acasă seara târziu, trecu de-a dreptul în salon şi, fără să se dezbrace, se aşeză să scrie scrisoarea. Reabovski îi spusese că nu e pictoriţă. Drept răzbunare, o să-i scrie că şi el e răsuflat, că n-o să dea nimic mai mult decât ceea ce a dat până acum, că în fiecare an pictează aceleaşi şi aceleaşi teme şi în fiecare zi repetă unul şi acelaşi lucru. Voia să-i mai scrie cât de mult datorează el influenţei ei sănătoase şi că, dacă acum a început să calce strâmb, e numai din pricină că influenţa ei e paralizată de existenţa unor persoane îndoielnice, cum ar fi, de pildă, aceea care se ascunsese astăzi îndărătul tabloului…

— Mamă! o strigă atunci Dîmov din birou, fără să deschidă uşa.

— Ce vrei?

— Nu intra, mamă, apropie-te numai de uşă. Uite ce este… Alaltăieri, la spital, m-am molipsit de difterie şi acum… acum nu mă simt tocmai bine. Trimite repede după Korostelev.

Olga Ivanovna obişnuia să-i spună bărbatului ei, ca de altfel tuturor bărbaţilor, pe numele de familie şi nu pe cel de botez. Nu-i plăcea numele lui Dîmov, Osip, pentru că-i amintea de Osip al lui Gogol şi de calamburul: „Osip ohrip, Arhip osip”[16]. Dar acum îi strigă:

— Cum se poate, Osip!

— Trimite! Nu mă simt bine… repetă el de după uşă, apoi îl auzi întorcându-se la divan şi culcându-se. Trimite! îi mai auzi o dată glasul stins.

„Cum se poate una ca asta? îşi zise Olga Ivanovna, îngheţând de spaimă. E în primejdie!”

Luă lumânarea în neştire şi trecu în dormitor. Şi acolo, chibzuind ce să facă, se văzu din întâmplare în oglindă. Imaginea ei – faţa palidă şi speriată, jacheta cu mâneci scurte şi rochia cu volănaşe galbene la piept şi cu linia dungilor de la fustă peste măsură de bizară – i se păru în acelaşi timp şi groaznică, şi respingătoare. Şi deodată i se făcu milă de Dîmov, de dragostea lui nemărginită pentru ea, de tinereţea lui şi chiar de patul lui pustiu, în care nu se mai culcase de-atâta timp… Îşi aminti apoi zâmbetul lui blajin şi resemnat şi lacrimi amare începură să-i curgă pe obraji. Se aşeză şi-i scrise lui Korostelev o scrisoare deznădăjduită. Era ora două după miezul nopţii.

VIII

La şapte şi ceva dimineaţa, când Olga Ivanovna ieşi din dormitor cu capul buimac de nesomn, nepieptănată, urâtă şi cu un aer de vinovăţie pe faţă, trecu pe lângă ea spre ieşire un bărbat cu barbă neagră, probabil doctorul. Mirosea a medicamente. Lângă uşa care dădea în birou stătea Korostelev, răsucindu-şi cu mâna dreaptă mustaţa stângă.

— Iartă-mă, dar nu pot să te las la Dîmov, îi zise el, ursuz. S-ar putea să te molipseşti. Şi pe urmă, nici nu mai are rost, şi-a pierdut cunoştinţa. Aiurează.

— Are chiar difterie? îl întrebă Olga Ivanovna în şoaptă.

— Cei care-l caută pe dracul cu lumânarea ar trebui, pur şi simplu, daţi în judecată! bombăni Korostelev, fără să răspundă la întrebarea Olgăi Ivanovna. Ştii cum s-a molipsit? S-a apucat, marţi, să aspire cu un tub membranele difterice din gâtul unui băiat bolnav! De ce-o fi făcut asta?… Mare prostie!… Aşa, din ţicneală…

— Şi e în primejdie? întrebă Olga Ivanovna.

— Da, se zice că are o formă grea. Ar trebui să trimitem după Şrek.

Rând pe rând au venit întâi un bărbat mărunt, roşcovan, cu nasul lung şi cu accent evreiesc, apoi unul înalt, adus din spate şi ciufulit, care semăna a protodiacon, după aceea unul tânăr, foarte gras, cu faţa stacojie şi cu ochelari. Erau medicii care făceau de gardă la căpătâiul confratelui lor. După ce îşi făcea orele de gardă, Korostelev nu pleca acasă, rămânea acolo, rătăcind ca o umbră prin toate încăperile. Cum fata din casă avea fel de fel de treburi – fie că pregătea ceaiul pentru medicii care stăteau de gardă, fie că o trimiteau la farmacie – n-avea cine să facă curat prin casă. Peste tot stăruia o linişte dezolantă.

Olga Ivanovna stătea în dormitor şi se gândea că asta era pedeapsa lui Dumnezeu că-şi înşelase bărbatul. Fiinţa aceea neînţeleasă, tăcută şi resemnată, depersonalizată de propria ei blândeţe şi lipsită de voinţă din pricina bunătăţii nemărginite, se chinuia acum undeva, pe un divan, şi nu se plângea deloc. Dacă s-ar fi plâns, fie şi în delir, medicii de gardă ar fi aflat că de vină nu era numai difteria. Dar ar fi fost de ajuns să-l întrebe pe Korostelev, că el ştia tot adevărul. Nu degeaba o urmărea cu nişte ochi, de parcă ea ar fi fost criminalul principal, iar difteria numai un complice… Şi Olga Ivanovna uită şi seara cu lună plină de pe Volga, şi declaraţiile de dragoste, şi zilele pline de poezie petrecute în izbă… Un singur lucru nu-l uită: că dintr-un simplu capriciu şi din prea mult răsfăţ, se murdărise toată, din cap până în picioare, cu

ceva spurcat şi vâscos, de care n-o să se mai poată spăla niciodată…

„Doamne, ce îngrozitor am minţit! îşi zise ea, amintindu-şi de dragostea plină de nelinişte pe care o avusese cu Reabovski. Blestemate să fie clipele acelea!”…

La ora patru, Olga Ivanovna se aşează la masă cu Korostelev. Doctorul nu mânca nimic. Stătea încruntat şi bea vin roşu. Nici Olga Ivanovna nu mânca nimic. Se ruga în gând lui Dumnezeu, făgăduindu-i că dacă Dîmov se vindecă, o să-l iubească iarăşi şi o să-i fie o soţie credincioasă. Apoi, uitând o clipă de toate, se uita la Korostelev şi se întreba: „Oare e cu putinţă să nu te simţi nenorocit când eşti atât de banal, şters, necunoscut şi, pe deasupra, lipsit de maniere şi cu o faţă aşa de boţită?” Îşi zicea apoi că Dumnezeu o s-o pedepsească pe loc, nimicind-o, că nu se dusese niciodată în birou la bărbatul ei, de frică să nu se molipsească. Într-un cuvânt, îşi simţea sufletul împovărat şi trist, convinsă că viaţa ei era distrusă şi că n-o să se mai refacă niciodată…

Curând după masă începu să se însereze. Când Olga Ivanovna intră în salon, Korostelev adormise pe sofa. Îşi pusese sub cap o perniţă de mătase tivită cu aur şi acum sforăia: „khi-pua, khi-pua…”

Doctorii care veneau să facă de gardă, ca şi cei care plecau, nu luau în seamă neorânduiala din casă. De altfel, nimic nu le mai făcea nicio impresie, nici că un străin dormea în salon şi sforăia, nici picturile de pe pereţi, nici mobila extravagantă şi nici măcar faptul că stăpâna casei umbla îmbrăcată neîngrijit şi nepieptănată. La un moment dat, unul dintre ei începu să râdă, nu ştiu de ce. Şi râsul lui sună atât de ciudat, descumpănit parcă, încât pe Olga Ivanovna o trecură fiorii.

Când trecu din nou prin salon, Korostelev nu mai dormea, stătea şi fuma.

— A făcut acum difteria cavităţii nazale, îi spuse el mai mult în şoaptă. Nici inima nu mai merge cum trebuie. Într-un cuvânt, urâtă treabă.

— Atunci să trimitem după Şrek, îl rugă Olga Ivanovna.

— A şi fost. Doar el a observat că difteria i-a cuprins şi cavitatea nazală… Dar ce contează Şrek! Nimic. El e Şrek, eu Korostelev – tot atâta-i!

Timpul trecea din cale-afară de greu. Olga Ivanovna se culcase îmbrăcată în patul nestrâns de dimineaţă şi aţipise. Şi în vis i se păru că toată casa, din podele până în tavan, era cuprinsă de o bucată uriaşă de fier şi că ar fi fost destul să scoată cineva fierul din casă, ca toată lumea să se simtă uşurată şi fericită. Când se trezi, înţelese că fierul acela era boala lui Dîmov.

„Nature morte, port… îşi zise, aţipind din nou. Sport… tort… Oare cu ce rimează Şrek? Şrek, grec, vrek… Krek. Dar unde or fi fiind prietenii mei? Or fi aflat ei, oare, de nenorocirea noastră? Doamne, mântuieşte-mă… şi izbăveşte-mă! Şrek, grec…”

Şi din nou visă fierul acela… Timpul trecea încet, iar pendula de la etajul de jos bătea des. Şi mereu se auzea soneria: veneau doctorii… La un moment dat, intră fata din casă cu o tavă cu un pahar gol şi o întrebă:

— Cuconiţă, să vă fac patul?

Dar, neprimind niciun răspuns, ieşi. Pendula bătu din nou la etajul de jos, apoi Olga Ivanovna visă ploaia de pe Volga. Şi iarăşi intră cineva în dormitor, un străin, pesemne. Olga Ivanovna sări din pat şi recunoscu pe Korostelev.

— Cât e ceasul? întrebă ea.

— Aproape trei.

— Şi cum merge?

— Cum să meargă! Am venit să-ţi spun că se sfârşeşte…

Şi izbucni în plâns. Apoi se aşeză pe pat alături de ea şi îşi şterse lacrimile cu mâneca hainei. Olga Ivanovna nu pricepu numaidecât, dar îngheţă toată şi începu să-şi facă cruce încet.

— Se sfârşeşte… repetă el cu un glas subţirel, şi iarăşi începu să plângă. Moare, pentru că s-a jertfit… Ce pierdere grea pentru ştiinţă! urmă cu amărăciune. Niciunul dintre noi nu ne-am putea asemui cu el. Era un om mare, excepţional! Şi aşa de talentat! Atâta nădejde ne puneam în el, noi toţi! urmă, frângându-şi mâinile. Doamne, Dumnezeule, să cauţi cu lumânarea şi nu găseşti un savant ca el! Oska Dîmov, Oska Dîmov, ce-ai făcut? Doamne, Dumnezeule!

În disperarea lui, Korostelev îşi acoperi faţa cu mâinile şi clătină din cap.

— Şi ce forţă morală! urmă, de parcă se înfuriase pe cineva. Ce suflet bun, curat şi iubitor, vedeai prin el ca prin sticlă! A slujit ştiinţa şi a murit din pricina ei. Şi cum muncea, şi ziua, şi noaptea, ca un taur… Dar nimeni nu-l cruţa. Şi tânărul savant, viitor profesor, trebuia să dea consultaţii particulare, iar noaptea să facă traduceri, ca să poată plăti… cârpele astea blestemate!

Korostelev se uită cu ură la Olga Ivanovna, apucă cearşaful de pe pat cu amândouă mâinile şi-l smulse furios, ca şi când ar fi fost vinovat de ceva.

— Nici el nu s-a cruţat şi nici alţii nu l-au cruţat. Eh, ce să mai vorbim!

— Da, a fost un om rar! se auzi un glas gros din salon.

Olga Ivanovna îşi trecu prin minte cu toate amănuntele, de la început şi până la sfârşit, viaţa pe care o trăise alături de

Dîmov. Şi înţelese abia acum că Dîmov fusese un om rar, un om excepţional, iar în comparaţie cu cei pe care-i cunoştea ea, un om într-adevăr mare! Iar când îşi mai aduse aminte de felul cum se purtau cu el colegii lui, doctorii, şi răposatul ei tată, înţelese că toţi îşi dăduseră seama că Dîmov va ajunge o celebritate. Pereţii, tavanul, lampa şi covorul de pe jos începură să-i facă cu ochiul, în batjocură, de parcă voiau să-i spună: „Ţi-a scăpat de sub nas! Ţi-a scăpat de sub nas!” Şi fără veste Olga Ivanovna izbucni în plâns, se repezi în salon, trecu pe lângă un necunoscut şi intră alergând în biroul bărbatului ei. Dîmov zăcea pe divan, învelit cu plapuma până la brâu. Era tras la faţă – înspăimântător şi avea o culoare galben-cenuşie, cum n-o au oamenii vii. Şi numai după frunte, după sprâncenele negre şi după zâmbetul blajin îl mai puteai recunoaşte. Olga Ivanovna îi pipăi grăbită pieptul, fruntea şi mâinile. Pieptul îi era cald încă, dar fruntea şi mâinile înspăimântător de reci. Iar ochii lui întredeschişi se uitau la plapumă, nu la Olga Ivanovna…

— Dîmov! îl strigă ea, tare. Dîmov!

Ar fi vrut să-i mărturisească: da, păcătuise, însă nu era totul pierdut. Viaţa lor mai putea fi încă frumoasă şi fericită, doar el era un om rar, excepţional, un om mare şi până la sfârşitul zilelor ea o să se uite la el ca la o icoană: cu smerenie şi cu sfântă adoraţie…

— Dîmov! îl strigă ea, scuturându-l de umăr. Nu-i venea să creadă că n-o să se mai trezească niciodată. Dîmov, te rog, Dîmov!…

În vremea asta, în salon, Korostelev îi spunea fetei din casă:

— Ce rost mai are să întrebi? Du-te la paznicul bisericii şi roagă-l să-ţi spună unde stau îngrijitoarele de la azilul de bătrâne. Ele or să-l spele, or să-l îmbrace şi or să facă tot ce se cuvine.

Publicată pentru prima oară în revista *Sever,* Nr. 1, din 5 ianuarie şi Nr. 2, din 12 ianuarie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu modificări fără importanţă, a intrat în culegerea *Nuvele povestiri* din Moscova, editura Sitin, 1892 (ediţia a 2-a, Moscova, 1898). Cu noi modificări, cu totul neînsemnate, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VIII. Publicăm textul din 1901.

În septembrie 1891, V. A. Tihonov, directorul revistei *Sever*, i s-a adresat lui Cehov cu rugămintea de a scrie o nuvelă pentru primul număr al revistei din anul viitor, 1892. Cehov a răspuns că primeşte propunerea, dar n-a putut să indice titlul nuvelei. În acest răspuns, din 14 septembrie 1891, Cehov scria: „Da, o să vă trimit o nuvelă… dar nu pot spune de pe acum ce titlu va purta. A-l fixa de mai înainte, ar fi tot atât de greu ca şi a stabili culoarea puiului care va ieşi dintr-un ou încă neouat…” În scrisoarea din 11 octombrie, Cehov îl informa pe V.A. Tihonov că „încă n-a găsit un titlu potrivit” şi că în anunţul pentru abonări s-ar putea trece pur şi simplu *Nuvelă* sau *Provincialii.* Redactorul s-a oprit la cea de a doua variantă. Cehov a început să scrie nuvela la 21 noiembrie (vezi scrisoarea lui către Tihonov, purtând aceeaşi dată). La 30 noiembrie, nuvela cu titlul *Un om mare* a fost expediată revistei, însoţită de următoarele rânduri: „Vă trimit un mic roman sentimental pentru lectură de familie. Aceasta e nuvela căreia îi spusesem la început *Provincialii.* Dar, după ce am scris-o, i-am găsit, după cum vedeţi, un alt titlu, mai potrivit. Dacă o publicaţi sub acest titlu, atunci în martie o să vă trimit alta, care o să se numească

Provincialii. În definitiv, cum doriți." Dar nici titlul cel nou nu-l mulțumea pe Cehov. „Mărturisesc că nu mai știu singur cum să-i zic! *Un om mare* nu-mi place. Trebuie să-i găsim, neapărat, alt titlu. Știți ce? Spuneți-i *Zvăpăiata",* îi scria el lui Tihonov la 14 decembrie.

După spectacol

Imediat ce se întoarse de la teatru, unde se cântase *Evgheni Oneghin,* şi se văzu în odaia ei, Nadia Zelenina se dezbrăcă în grabă de rochie, îşi despleti coada şi, numai în jupon şi bluză albă, se aşeză repede la masă, să scrie o scrisoare întocmai ca a Tatianei.

„Te iubesc, începu ea. Dumneata însă nu mă iubeşti, nu mă iubeşti!”

După ce scrise, începu să râdă.

N-avea decât şaisprezece ani şi nu iubise încă pe nimeni. Ştia că ofiţerul Gornîi şi studentul Gruzdev erau îndrăgostiţi de ea, dar acum, după spectacol, nu mai voia să creadă în dragostea lor. O, cât e de interesant să ştii că nu te iubeşte nimeni, că eşti nefericită! Numai când unul iubeşte, iar celălalt îi răspunde cu indiferenţă – numai atunci dragostea e plină de duioşie, de farmec şi de poezie… Oneghin e simpatic tocmai pentru că nu iubeşte, pe când Tatiana e încântătoare pentru că iubeşte prea mult. Dacă s-ar iubi şi ar fi fericiţi, poate că ni s-ar părea banali.

„Să nu-mi mai spui că mă iubeşti – scria Nadia, gândindu-se la Gornîi. Nu te cred. Dumneata eşti un om inteligent, cult, serios, plin de talent şi fără îndoială că te aşteaptă un viitor strălucit. Pe când eu, sunt o biată fată, lipsită de orice farmec, şi ştii foarte bine că aş fi o povară pentru dumneata. E drept, ţi-am plăcut şi ai crezut că ţi-ai găsit în mine idealul. Dar te-ai înşelat şi acum te întrebi, cu deznădejde: de ce am întâlnit-o? Şi numai bunătatea dumitale te împiedică să recunoşti adevărul…”

Nadiei i se făcu milă de ea însăşi şi începu să plângă. Urmă:

„Îmi vine greu să mă despart de mama şi de fratele meu, altfel aş îmbrăca haina călugărească şi m-aş duce încotro aş vedea cu ochii. Iar dumneata ţi-ai recăpătat libertatea şi ai iubi pe alta… Doamne, ce bine ar fi să mor!”

Lacrimile o împiedicau să vadă ce scrisese: pe masă, pe podea şi pe tavan tremurau curcubeie mici, de parcă se uita printr-o prismă de cristal. Pentru că nu mai putea să scrie, Nadia se lăsă pe speteaza fotoliului şi începu să se gândească la Gornîi.

Doamne, ce interesanţi şi ce încântători sunt bărbaţii! Şi Nadia îşi aduse aminte de aerul acela adorabil – insinuant, vinovat şi blând – pe care şi-l lua ofiţerul, când discuta cu cineva despre muzică, şi de silinţa pe care şi-o dădea ca tonul cu care vorbea să nu-i trădeze pasiunea. În societate, unde ţinuta glacială, indiferentă şi arogantă e considerată ca o dovadă de bună creştere şi de nobleţe sufletească, trebuie să-ţi stăpâneşti pasiunile. Gornîi încearcă să şi le stăpânească, dar nu reuşeşte şi toată lumea ştie cât e de pasionat şi de îndrăgostit de muzică. Discuţiile muzicale nesfârşite, părerile lipsite de modestie ale oamenilor necompetenţi îl ţin într-o veşnică încordare, şi de aceea e aşa de speriat, de timid şi de tăcut. Gornîi cântă minunat la pian, ca un adevărat pianist şi dacă n-ar fi ofiţer, ar ajunge fără îndoială un muzicant celebru.

Lacrimile i se uscaseră. Nadia îşi aduse aminte că Gornîi îi făcuse o declaraţie de dragoste întâi la cercul de muzică simfonică, apoi jos, la garderobă, unde trăgea din toate părţile un curent grozav.

„Sunt cât se poate de fericită că, în sfârşit, l-ai cunoscut pe studentul Gruzdev, îşi urmă ea scrisoarea. E un băiat foarte deştept şi sunt sigură că o să-ţi placă. Aseară a fost la noi şi a stat până la ora două. Au rămas cu toţii încântaţi de el şi mi-a părut rău că n-ai fost şi dumneata. Ne-a povestit atâtea lucruri interesante…”

Nadia îşi lăsă mâinile pe masă şi îşi sprijini capul pe ele. Părul îi acoperi scrisoarea. Deodată, îşi aduse aminte că şi studentul Gruzdev era îndrăgostit de ea şi că, prin urmare, avea şi el dreptul la o scrisoare, ca şi Gornîi. Într-adevăr, oare n-ar fi mai bine să-i scrie lui Gruzdev? Pe neaşteptate, simţi cum i se trezea în piept ceva, ca o bucurie. La început, bucuria aceea era mică şi i se rostogolea în piept ca o minge de cauciuc. Apoi crescu şi năvăli asupra ei ca un val. Nadia uită şi de Gornîi şi de Gruzdev, gândurile i se învălmăşiră, iar bucuria aceea creştea, creştea mereu, din piept i se revărsa în mâini şi în picioare şi i se părea că o adiere uşoară şi răcoroasă îi trecea pe deasupra capului, răsfirându-i părul. Un râs domol făcu să-i tresară umerii, apoi să se cutremure masa, să zăngănească sticla de la lampă şi din ochi începură să-i picure peste scrisoare lacrimi de râs. Nu-şi mai putea stăpâni râsul şi, ca să-şi dovedească ei însăşi că nu râdea fără rost, se grăbi să se gândească la ceva vrednic de râs.

— Ce pudel caraghios! îşi zise, simţind că o înăbuşă râsul. Ce pudel caraghios!

Îşi adusese aminte cum se jucase Gruzdev aseară, după ceai, cu pudelul lor Maxim, şi cum le povestise după aceea despre un alt pudel, foarte deştept, care se luase după un corb. Dar corbul întorsese capul şi-i strigase:

— Măi, hoţule, măi!

Căţeluşul, care nu ştia că avea de-a face cu un corb savant, se ruşinase grozav şi se trăsese îndărăt, nedumerit. Apoi începuse să latre.

— Nu, e mai bine să-l iubesc pe Gruzdev! se hotărî Nadia, apoi rupse scrisoarea.

Şi începu să se gândească la student, la dragostea lui, la dragostea ei, dar nu ştiu cum se făcea că gândurile începeau să i se risipească şi acum se gândea la de toate: la mama ei, la stradă, la creion, la pian… Îi făcea plăcere să se gândească şi găsea că toate erau minunate şi bine orânduite. Iar bucuria ei îi şoptea că în curând o să fie şi mai bine. O să se facă primăvară, apoi vară, şi ea o să plece cu mama la Gorbiki, unde o să vină în concediu şi Gornîi. O să se plimbe cu ea prin grădină şi o să-i facă curte… Pe urmă o să vină şi Gruzdev, or să joace amândoi crochet şi popice, iar el o să-i povestească întâmplări de haz, minunate… Şi deodată Nadia simţi că-i vine un dor nebun de grădină, de întuneric, de cer senin şi de stele. Şi iarăşi râsul îi zgudui umerii şi i se păru că în odaie începe să miroasă a pelin şi că o crenguţă îi bate în geam…

Nadia se îndreptă spre pat, se aşeză pe margine şi, neştiind ce să mai facă cu bucuria aceea nesfârşită care-i umplea sufletul, îşi ridică privirea spre iconiţa atârnată de tăblia patului şi şopti de mai multe ori în şir:

— Doamne Dumnezeule! Doamne Dumnezeule! Doamne Dumnezeule!

Publicată pentru prima oară în *Peterburgskaia gazeta,* Nr. 94 din 7 aprilie 1892. Titlul: *Bucurie.* Semnată: Anton Cehov. Cu noul titlu şi cu unele modificări, a intrat în culegerea de *Opere* din anul 1900, vol. II. Publicăm textul din 1900.

Odată cu revizia nuvelei, Cehov a făcut neînsemnate modificări de stil şi a scurtat scrisoarea Nadiei şi amintirile ei despre studentul Gruzdev.

În surghiun

Bătrânul Semion, zis şi Tolkovii[17], şi tătarul cel tânăr, pe care nimeni nu ştia cum îl cheamă, stăteau lângă foc, pe malul râului. Ceilalţi trei barcagii rămăseseră în colibă. Semion, om de vreo şaizeci de ani, uscăţiv şi fără dinţi, dar lat în umeri şi încă destul de voinic, era beat. De mult s-ar fi dus la culcare, însă avea în buzunar un clondiraş cu votcă şi se temea să nu i-o bea cei trei din colibă. Tătarul, chinuit de boală şi zgribulit de frig în zdrenţele lui, povestea cât de bine se trăieşte în gubernia lui, la Simbirsk, şi ce nevastă frumoasă şi cuminte lăsase acasă. Părea să aibă vreo douăzeci şi cinci de ani, dar la lumina focului, cu faţa lui palidă şi tristă, ai fi zis că era un băieţandru.

— Nici vorbă că aici numai rai nu e, îi răspunse Tolkovîi. Doar vezi şi tu: nimic alta decât apă, maluri goale şi, cât cuprinzi cu ochii, numai lut şi iar lut. Iaca, de când a trecut Paştele, şi încă tot mai curg sloiurile pe râu. Iar azi-dimineaţă a şi fulguit.

— Da, asta e rău, rău! făcu tătarul şi se uită îndărăt, cu spaimă.

Cam la vreo zece paşi de ei curgea râul îngheţat şi negru. Plescăind din valuri de-a lungul malului de lut, mâncat de apă, râul alerga mugind la vale, spre marea depărtată. Chiar lângă mal se vedea un şlep lung şi negru, din cele cărora barcagiii le zic „Karbas”[18]. Pe malul celălalt, departe, se târau ca nişte şerpi limbi mărunte de flăcări, când unduind şi când stingându-se: dăduseră oamenii foc ierbii uscate. Dincolo de şerpii de foc se ridica un zid de întuneric. În răstimpuri, se auzeau sloiurile de gheaţă izbindu-se de şlep. Văzduhul era umed şi rece…

Tătarul aruncă o privire spre cer. Erau tot aşa de multe stele ca şi la el acasă şi aceeaşi beznă stăruia împrejur. Şi totuşi parcă lipsea ceva. Stelele de acasă, din gubernia Simbirsk, nu semănau deloc cu cele de aici şi nici cerul nu semăna.

— Aşa, rău este, rău! repetă el.

— Ai să te deprinzi! zise Tolkovîi şi începu să râdă. Eşti încă tânăr şi prost, nu ţi s-a uscat caşul la gură şi, din prostie, ţi se pare că nu este om mai nenorocit ca tine! Dar o să vină vremea când singur ai să spui: dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta! Ia uită-te la mine. Peste o săptămână, când o să mai scadă apa, o să aşezăm bacul de trecere. Voi aveţi să plecaţi să vă plimbaţi prin Siberia, iar eu o să rămân şi o să încep a umbla de la un mal la altul… Sunt douăzeci şi doi de ani de când fac treaba asta. Zi şi noapte. Ştiuca şi somonul umblă pe sub apă, eu pe deasupra apei. Şi, slavă Domnului, nu duc lipsă de nimic. Dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta!

Tătarul zvârli câteva vreascuri în foc, se trase mai la căldură, apoi zise:

— Tata bolnav… După ce el moare, mama şi nevasta venit aici. Aşa spus ele la mine…

— Ce nevoie ai tu de mamă şi de nevastă? îl întrebă Tolkovîi. Curată prostie, frate. Să ştii că numai diavolul te aţâţă, plesni-i-ar ochii! Nu-l asculta, afurisitul. Nu-l lăsa să-şi facă mendrele. Când ţi-o aduce aminte de muiere, tu fă-i în ciudă şi zi: nu-mi trebuie! Când ţi-o aduce aminte de libertate, încăpăţânează-te şi răspunde-i: nu-mi trebuie! N-am nevoie de nimic. Nici de tată, nici de mamă, nici de nevastă, nici de libertate, nici de casă, nici de masă! Şi chiar aşa-i, nu-ţi trebuie nimic, plesni-le-ar ochii!

Tolkovîi trase o duşcă din clondiraş şi-i dădu înainte:

— Eu, frăţioare, nu-s chiar mujic de rând, nu-s din neam de mitocani. Îs fecior de cântăreţ bisericesc şi când eram liber şi stăteam la Kursk, umblam cu surtuc. Acuma însă aşa m-am deprins, că pot să dorm şi în pielea goală de-a dreptul pe pământ şi să mănânc numai buruieni! Şi dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta! Nu-mi trebuie nimic şi nu mă tem de nimeni. Şi zic aşa, că în toată lumea asta nu se află om mai bogat şi mai slobod decât mine! Când m-au trimis încoace din Rusia, m-am încăpăţânat chiar de la început şi mi-am zis: nu-mi trebuie nimic. Diavolul mă tot încerca: ba cu nevasta, ba cu neamurile, ba cu libertatea… Da' eu i-am tăiat-o scurt: nu-mi trebuie nimic! Am ţinut-o pe-a mea şi, după cum vezi, o duc bine şi n-am a mă plânge de nimic. Dar cel ce face pe placul necuratului şi-i dă ascultare, fie şi numai o singură dată, apoi s-a isprăvit cu el, nu mai are scăpare. Se înnămoleşte în mlaştină până peste cap – şi gata: nu mai iese de-acolo! Şi nu numai cei de-o teapă cu tine, mujicii, au parte de-o asemenea soartă, dar şi oamenii de viţă aleasă şi cu învăţătură. Acum vreo cincisprezece ani a fost trimis aici în surghiun un boier din Rusia. Mi se pare că măsluise un testament ca să nu-şi

împartă moştenirea după dreptate cu fraţii sau cam aşa ceva. Se zicea că s-ar fi trăgând din neam de conţi ori de baroni, ori poate că era numai slujbaş la stat – parcă cine poate să ştie? Şi cum îţi spuneam, a venit boierul aici, la noi, şi cel dintâi lucru pe care l-a făcut, şi-a cumpărat casă şi pământ la Mukortinskoe. „Vreau să trăiesc din munca mea, zicea, în sudoarea frunţii! Acuma nu mai sunt boier, sunt deportat.” „Să-ţi ajute Dumnezeu”, i-am spus. Bună treabă… Pe-atunci era tânăr, grijuliu şi harnic. Lucra cu acul, pescuia şi toate le făcea singur, ba la nevoie mai umbla şi călare câte şaizeci de verste! Şi toate ar fi fost cum ar fi fost, dacă nu-şi lua obiceiul, chiar de la început, să bată mereu drumul până la oficiul poştal din Gîrino. Parcă-l văd cum stătea pe bac şi ofta: „Eh, Semion, Semion, nu ştiu ce-o fi, dar de mult n-am mai primit bani de-acasă!” „Dă-i încolo de bani, Vasili Sergheici, îi ziceam. La ce ţi-s buni? Leapădă-te de toate cele vechi, uită trecutul ca şi cum nici n-ar fi fost, zi că ai visat şi începe o viaţă nouă. Nu-ţi pleca urechea la ce-ţi spune necuratul, nu i te potrivi: să ştii că nu-ţi vrea binele, ci caută numai să te prindă în laţ. Acuma doreşti bani, pe urmă parcă văd că ai să pofteşti altceva, pe urmă altceva şi tot aşa. Dacă vrei să fii fericit, apoi cel dintâi lucru e să nu doreşti nimic. Asta-i… Dacă aşa a fost să fie, să ne năpăstuiască soarta până într-atâta, apoi nu înseamnă că trebuie să ne milogim şi să ne ploconim până la pământ în faţa ei. Dimpotrivă, s-o dispreţuim şi să ne batem joc de ea, că altfel o să-şi bată ea joc de noi!” Da, chiar aşa i-am spus… La vreo doi ani după aceea, l-am trecut într-o zi pe malul ăstălalt. Îşi freca mâinile şi râdea. „Mă duc la Gîrino să-mi primesc nevasta, zicea. I s-a făcut milă de mine şi s-a hotărât să vină aici. Bun suflet are, şi blând…” Numai cât nu se înăbuşea de bucurie! A treia zi văd că se întoarce cu nevastă-sa. Era o femeie tânără şi frumoasă, purta pălărie şi ţinea în braţe o fetiţă. Şi avea la calabalâc… Vasili Sergheici al meu se învârtea ca un cocoşel şi nu-şi mai lua ochii de la ea… Nu mai încăpea în piele de mândru ce era! „Şi în Siberia poate trăi omul, frate Semion!” Stai puţin, mi-am zis, că are să-ţi iasă bucuria pe nas! Şi de atunci, aproape în fiecare săptămână bătea drumul până la Gîrino să vadă dacă nu i-au venit bani din Rusia. Îi trebuiau bani mulţi acuma, nu glumă. „De hatârul meu îşi iroseşte tinereţea şi frumuseţea în Siberia, zicea el, ca să-mi împărtăşească soarta amară. De aceea îs dator să-i fac toate gusturile…” Şi ca să nu i se urască dumneaei, a legat prietenie cu slujbaşii de pe-aici şi cu fel de fel de măscărici. Şi-i lucru ştiut că şleahta asta atâta aşteaptă, să-i dai de mâncat şi de băut. Unde mai pui că fără pian şi fără o căţeluşă din cele flocoase, lungită pe divan – plesni-i-ar ochii – nici că se poate!

Într-un cuvânt, îi trebuiau luxuri şi răsfăţuri. Însă n-a stat cine ştie cât la el. Şi cum era să stea? Lut, apă, frig, nici tu zarzavaturi, nici tu fructe, în jurul tău numai oameni neştiutori de carte, beţivani şi cu purtări grosolane. Şi dumneaei era cucoană alintată, din capitală… Nici vorbă că s-a săturat! Şi pe urmă, ce să mai vorbim, dumnealui nu mai era acuma boier, era un deportat ca oricare altul, nu se mai bucura de cinstea de altădată. După vreo trei ani, într-o noapte – ţin minte că era în ajunul Adormirii Maicii Domnului – aud că mă strigă cineva de pe malul celălalt. Mă duc eu cu bacul, şi ce să vezi? Cuconiţa, înfofolită până peste cap, şi cu ea un slujbaş tinerel. Veniseră cu o troică… I-am trecut pe malul ăsta, s-au urcat în troică şi duşi au fost! Nu i-am mai văzut. Spre dimineaţă vine în goană şi Vasili Sergheici, cu o şarabană trasă de doi telegari. „Semion, zice, nu cumva a trecut pe aici nevastă-mea cu unul cu ochelari?" „Ba a trecut, zic, caută de-acuma acul în carul cu fân!" Şi a întins-o omul nostru la drum pe urmele lor, cinci zile şi cinci nopţi în şir. Când s-a întors şi-l treceam pe malul celălalt, numai ce-l văd că se trânteşte jos pe bac şi începe să se izbească cu capul de podele şi să urle. „Vezi că ai ajuns la vorba mea", îi zic râzând, şi-i aduc aminte de cuvintele lui: „Şi în Siberia poate trăi omul!" Când a auzit, a început să se izbească şi mai al dracului… După asta, i-a venit gust de libertate. Şi pe bună dreptate: dacă nevastă-sa plecase în Rusia, îl trăgea şi pe el aţa într-acolo, şi ca s-o vadă, şi ca s-o despartă de ibovnic. Şi de atunci, frăţioare, alerga aproape în fiecare zi când la poştă, când la târg, la nacealnici. Veşnic trimitea jalbe şi telegrame, ca să-l ierte şi să-i îngăduie să se întoarcă acasă, în Rusia. Îmi spunea că numai cu telegramele cheltuise vreo două sute de ruble! Şi-a vândut pământul, şi-a pus casa amanet la jidani… Încărunţise, se gârbovise şi obrazul i se făcuse galben, galben, ca la ofticoşi. Când vorbea cu dumneata, nu mai contenea tuşind: khe-khe-khe… şi ochii îi erau plini de lacrimi. S-a chinuit el aşa, cu jalbele, vreo opt ani. De la o vreme însă parcă înviase şi umbla iarăşi vesel. Îşi găsise altă bucurie. Că vezi, îi crescuse fetiţa mare. O prăpădea din ochi de dragă, nu alta. Ce-i drept, era frumuşică, cu sprâncene negre şi tare vioaie. În fiecare duminică se duceau amândoi la biserică, la Gîrino. Parcă-i văd cum stăteau unul lângă altul pe bac: fata râdea şi el nu-şi mai lua ochii de la ea. „Să ştii, Semion, îmi spunea, că şi în Siberia poate trăi omul şi poate fi fericit! Ia te uită ce fată am! Nu mai găseşti alta ca ea nici la o mie de verste împrejur!" E drept, i-am răspuns, ai fată frumoasă, nimic de zis… Dar în gândul meu: „Aşteaptă puţin… E tânără, ca mâine începe să-i clocotească sângele şi să prindă gust de viaţă, şi atunci să te văd! Că asta de-aici,

numai viaţă nu-i! Şi n-a trecut mult şi a început fata să tânjească… A tânjit ea cât a tânjit, până ce s-a ofilit şi a căzut la pat. Oftică. Asta-i fericirea siberiană, plesni-le-ar ochii! Şi să mai zici că „şi în Siberia se poate trăi…” Şi s-a pornit omul să alerge după doctori şi să-i care acasă, la fată. Cum afla de vreun doctor ori de vreun felcer, se şi pornea să-l aducă, chiar dacă ar fi fost să bată pentru asta două sau trei sute de verste! A cheltuit o groază de parale cu doctorii. Păcat de bani, mai bine i-ar fi băut, că fata tot are să moară… Nici vorbă că are să moară, şi atunci, s-a isprăvit cu el! Ori se spânzură de inimă rea, ori o şterge în Rusia, cum te văd şi mă vezi! Dacă fuge, apoi îl prind, îl judecă şi-l osândesc la muncă silnică. Nici vorbă că mai rămâne a face cunoştinţă şi cu nagaica, pe deasupra…

— Asta bun, bun… îngăimă tătarul, tremurând de frig.

— Ce e bun? întrebă Tolkovîi.

— Nevastă, fată… Orice întâmplat la el: ocnă, bătaie – omul văzut şi nevasta, văzut şi fată… Tu spui nu trebuie nimic? Asta nu-i bine! El avut norocul stat trei ani cu nevastă, şi asta, zic, dar de la Dumnezeu fost. Nimic, asta rău; trei ani, asta bine. Cum nu înţelege tu?

Bâlbâindu-se, tremurând şi dibuindu-şi cu greu cuvintele ruseşti, din care cunoştea prea puţine, tătarul îi dădea înainte: că să te ferească Dumnezeu, zicea, să te îmbolnăveşti şi să mori pe locuri străine, şi să te îngroape în pământ rece şi sterp. Că dacă s-ar întâmpla să-i vină nevastă-sa măcar pe o zi sau măcar numai pe un ceas, pentru o fericire ca aceea el ar fi în stare să sufere orice chinuri şi n-ar avea decât să-i mulţumească lui Dumnezeu. Mai bine o zi de bucurie, decât nimic.

Povesti apoi, încă o dată, ce nevastă frumoasă şi cuminte lăsase el acasă. După aceea, se luă cu amândouă mâinile de cap şi începu să plângă, încercând să-l convingă pe Semion că nu era vinovat cu nimic şi că pătimea de pomană. Un unchi şi doi fraţi de-ai lui furaseră nişte cai de la un mujic bătrân şi-i mai trăseseră pe deasupra şi o mamă de bătaie soră cu moartea. Iar obştea nu făcuse judecată cinstită, ci hotărâse să fie surghiuniţi în Siberia tustrei fraţii, iar unchiul, om bogat, fusese lăsat acasă.

— Nu-i nimic, ai să te deprinzi! îl mângâie Semion.

Tătarul tăcu şi îşi aţinti ochii plânşi în lumina focului. Pe faţa lui se desluşea şi nedumerire, şi spaimă, de parcă nu înţelegea ce căuta el acolo, în întuneric şi umezeală, printre oameni străini, şi de ce nu era acasă, în gubernia Sijnbirsk… Tolkovîi se întinse lângă foc, zâmbi unui gând al lui şi începu un cântec, mai mult în şoaptă.

— Şi pe urmă, ce bucurie are ea de la taică-su? se porni din nou, într-un târziu. E drept că i-e dragă şi că-i singura lui mângâiere. Dar nu-i el omul căruia să-i sufli în borş! E dat dracului, moşul, şi-i aspru. Şi unei fete tinere nu poate să-i fie pe plac asprimea… Ei îi plac mângâierile, hi-hi-hi şi ha-ha-ha, parfumurile, dresurile… Asta-i. Eh, viaţă, viaţă! Şi Semion oftă, ridicându-se greoi de jos. Votca mi s-a isprăvit, aşa că pot să mă duc la culcare. Nu-i aşa? Ei, eu m-am dus, frate…

Rămânând singur, tătarul aruncă vreascuri pe foc, se culcă şi, uitându-se în flăcări, începu să se gândească la satul lui şi la nevasta lui. Ce bine ar fi să vină, măcar pentru o lună, măcar pentru o zi! Pe urmă, n-are decât să se ducă acasă, dacă vrea. Decât nimic, mai bine o lună sau măcar şi o zi… Dar dacă se ţine de cuvânt şi vine, cu ce o s-o hrănească? Unde o s-o ţină?

— Dacă nu este mâncat, cu ce trăit? întrebă tătarul cu glas.

Pentru munca lui de vâslaş, pe care-o face şi zi, şi noapte, i se plătesc numai zece copeici. E drept, călătorii mai scapă câte-un bacşiş, dar băieţii împart banii între ei şi lui nu-i dau nimic, ci numai îşi bat joc de el. Şi de-atâtea lipsuri, e veşnic flămând, înfrigurat şi speriat… Acuma, când tremură şi-l doare tot trupul, s-ar cuveni să se ducă şi el în colibă şi să se culce. Însă acolo n-are cu ce se înveli, că-i şi mai frig decât pe mal. Nici aici n-are cu ce se înveli, dar cel puţin poate să aprindă focul…

Peste o săptămână, când o să scadă şi o să se aşeze bacul, n-o să mai fie nevoie de vâslaşi. O să rămână aici numai Semion. Şi atunci, trebuie s-o pornească din sat în sat, căutând de lucru şi cerşind. Nevastă-sa nu are decât 17 ani, e frumoasă, răsfăţată şi sfioasă… Oare o să trebuiască să umble şi ea prin sate, cu faţa descoperită, cerând de pomană? Nu, asta nu, te-apucă groaza numai cât te gândeşti!…

Se lumina de ziuă. Puteai desluşi şi bacul, şi tufele de răchită de pe mal, şi valurile mărunte. Iar dacă te uitai îndărăt, vedeai o râpă de lut, la poalele ei o colibă cu acoperiş de paie, cenuşiu, iar sus, pe mal, un şir de case ţărăneşti. Se auzeau cocoşii în sat.

Dar poate că toate acestea – râpa roşcată de lut, bacul, râul, oamenii cei răi şi străini, foamea, frigul, boala – poate că nici nu sunt în realitate… Nu, fără îndoială că visează! îşi zicea tătarul. Îşi dădea seama că doarme şi se auzea sforăind… Nici vorbă că era acasă la el, în gubernia Simbirsk. Ar fi de ajuns s-o strige pe nevastă-sa şi femeia i-ar răspunde. Se înţelege că maică-sa e şi ea alături, în odaia cealaltă… Totuşi ce visuri înspăimântătoare au uneori oamenii! Ce rost au ele?… Tătarul zâmbi şi deschise ochii. Oare ce râu o mai fi şi ăsta? Volga?

Ningea.

— Hei, bacul! striga cineva de pe malul celălalt. Hei, karbas!

Tătarul se sculă şi se duse să-şi trezească tovarăşii, să treacă bacul pe malul celălalt. Curând se iviră şi barcagiii. Buimaci de somn şi zgribuliţi de frig, îşi îmbrăcau din mers cojoacele zdrenţuite, înjurând de mama focului cu glasuri răguşite. Râul, dinspre care venea un curent pătrunzător, li se părea pesemne, după somn, sinistru şi duşmănos. Se urcară fără grabă în karbas… Tătarul şi încă alţi trei barcagii puseră mâna pe vâslele lungi şi cu lopăţele late, care în întuneric păreau nişte foarfece de rac, iar Semion se lăsă cu toată greutatea trupului peste cârmă. În vremea asta, cei de pe malul celălalt strigau înainte, ba de două ori traseră şi cu pistolul, închipuindu-şi că barcagiii dormeau sau că erau duşi la cârciumă, în sat.

— Lasă că ai vreme să ajungi! zise Tolkovîi cu glasul omului care ştie că n-are niciun rost să te grăbeşti pe lumea asta, că tot nu slujeşte la nimic…

Greu şi mătăhălos, bacul se desprinse de mal şi lunecă printre tufişurile de răchită. Şi numai după felul cum o luau tufişurile îndărăt puteai să-ţi dai seama că bacul mergea înainte. Barcagiii îşi ridicau vâslele în acelaşi timp, toţi deodată, iar Tolkovîi, cu pântecele pe cârmă, zbura de la o margine la alta, descriind în văzduh un arc. Ai fi zis, prin beznă, că oamenii aceia stăteau călare pe un animal antediluvian, cu labe lungi, îndreptându-se spre o ţară îngheţată şi mohorâtă, ţară pe care o vezi uneori în vis, când visezi urât…

Lăsară în urmă tufele de răchită şi ieşiră în larg. Auzind loviturile şi plescăitul ritmic al vâslelor, cei de pe mal începură să strige: „Mai repede! Mai repede!” Trecură încă vreo zece minute şi bacul se izbi, greoi, de debarcader.

— Şi ce mai toarnă, ce mai toarnă! bombănea Semion, ştergându-şi obrazul de omăt. De unde mai iese atâta ninsoare, Dumnezeu ştie!

Pe mal aştepta un bătrân uscăţiv, de statură mijlocie, îmbrăcat cu cojoc de vulpe şi purtând pe cap o căciulă albă de miel. Stătea ceva mai departe de tarantas şi nu se clintea din loc. Avea fruntea încruntată şi era preocupat, de parcă încerca să-şi aducă aminte de ceva şi era furios că nu-l mai ajuta memoria. Când se apropie Semion de el şi, zâmbind, îşi scoase căciula, bătrânul îi zise:

— Mă grăbesc, trebuie să ajung mai repede la Anastasievka. Iar se simte rău fata mea şi am auzit că a fost numit acolo un doctor nou.

Îmbarcară tarantasul şi o luară îndărăt. Omul, căruia Semion îi spusese Vasili Sergheici, rămase nemişcat tot timpul cât

trecură apa, cu buzele strânse şi cu ochii aţintiţi într-un singur punct. Când vizitiul îi ceru voie să fumeze de faţă cu el, nici nu-i răspunse, de parcă nici n-ar fi auzit. Iar Semion, culcat cu pântecele pe cârmă, se uita la el cu o căutătură batjocoritoare şi repeta mereu:

— Da… şi în Siberia poate să trăiască omul… Da, aşa!

Faţa lui Tolkovîi avea un aer biruitor, de parcă dovedise ceva cuiva, şi acum era bucuros că lucrurile ieşiseră aşa cum bănuise el. Se vedea bine că înfăţişarea nenorocită şi neputincioasă a omului cu cojoc de vulpe îi dădea o mare satisfacţie.

— E încă noroi, Vasili Sergheici, nu-i cuminte să pleci la drum, zise el, în timp ce oamenii înhămau caii la tarantas. Mai bine ai mai zăbovi vreo săptămână-două, să se mai zvânte. Dar şi mai bine ar fi să nu mai baţi drumurile de pomană… Măcar dacă ai avea vreun folos. Doar ştii şi dumneata că aşa bat oamenii drumurile, şi zi, şi noapte, şi tot degeaba, fără niciun folos… Pe cinstea mea!

Fără să-i răspundă, Vasili Sergheici îi dădu un bacşiş, se urcă în tarantas şi plecă înainte.

— Se duce după doctor, zise Semion, zgribulindu-se de frig. Ai să găseşti doctor cum se cuvine, când ai să ajungi vântul din urmă pe câmp şi ai să-l apuci pe dracul de coadă, plesni-i-ar ochii! Ce oameni suciţi, iartă-mă Doamne pe mine, păcătosul!

Tremurând din tot trupul, tătarul se apropie de Tolkovîi, se strâmbă la el cu ură şi cu scârbă şi, adăugând la vorba lui pocită şi cuvinte tătărăşti, începu:

— El bun, bun… tu rău! Tu rău! Boier suflet bun avut, bun tare, tu fiară sălbatic, tu rău! Boier viu este, tu mort… Dumnezeu făcut la om să fie viu, să fie bucurie, să fie dor, să fie durere, tu vrei nimic să fie. Asta înseamnă că tu nu viu, tu piatră, tu lut! Cum la piatra nimic trebuie, nici la tine nu trebuie nimic… Tu piatra, Dumnezeu nu iubeşte la tine, iar la boier iubeşte!

Toţi începură să râdă. Tătarul se încruntă cu dispreţ, dădu din mână a lehamite, şi, înfofolindu-se în zdrenţele lui, se apropie de foc. Semion şi ceilalţi barcagii se îndreptară spre colibă.

— Frig! făcu răguşit unul dintre barcagii, în timp ce se întindea pe paiele cu care era acoperită podeaua umedă, de lut.

— De, nu-i tocmai cald, încuviinţă altul. Viaţă de ocnaşi…

Se culcară cu toţii. Deodată, vântul deschise uşa şi viscolul pătrunse în colibă. Dar niciunul n-avea chef să se scoale şi s-o închidă: le era şi frig, şi lene.

— Ba, eu unul îs mulţămit, îngăimă Semion, adormind. Dă Doamne să aibă parte fiecare de o viaţă ca asta.

— Nici nu-i de mirare! Tu eşti mai mult ocnaş, de aceea nu te ia nici dracul.

De afară se auzi un zgomot, de parcă lătra un câine.

— Ce-o fi? Cine-o fi acolo?

— E tătarul, plânge.

— Ia te uită… Ce om sucit!

— Lasă, că se deprinde el! făcu Semion şi adormi numaidecât.

Curând adormiră şi ceilalţi, iar uşa rămase tot aşa, dată de perete.

Publicată pentru prima oară în revista *Vsemirnaia illiustraţia,* Nr. 20, vol. XLVII, 9 mai 1892, cu subtitlul: *Schiţă de Ant. P. Cehov;* semnătura în facsimil. Cu unele modificări, a intrat în culegerea *Nuvele şi povestiri* din Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a 2-a, 1898). Fără alte modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. V. Publicăm textul din 1901.

În textul apărut în revistă, boierul surghiunit este părăsit şi de nevastă-sa şi de fiică-sa. În ediţia a doua, din 1894, Cehov a înlocuit fuga fetei cu boala ei. Cu acest prilej, compoziţia operei a suferit o neînsemnată modificare. Afară de aceasta, textul a fost considerabil scurtat, mai cu seamă în ce priveşte replicile lui Tolkovîi.

Vecini

Piotr Mihailîci Ivaşin nu era deloc în apele lui: soră-sa, fată nemăritată, fugise la Vlasici, bărbat însurat. Ca să se scuture cumva de proasta dispoziţie, care nu-l slăbea nici acasă, nici la câmp, încerca să se adreseze simţului său de dreptate şi convingerilor sale nobile şi cinstite: doar totdeauna fusese adept al amorului liber! Dar degeaba. De câte ori încerca, ajungea, fără voia lui, la aceleaşi concluzii cu toanta de dădacă, şi anume că sora lui făcuse o mare prostie şi că Vlasici îi sedusese sora. Şi asta îl chinuia cumplit.

În ziua aceea, mama nu ieşise din odaia ei, dădaca vorbea în şoaptă şi ofta mereu, iar mătuşa îşi făcuse bagajele şi stătea gata de plecare. De altfel, şi în zilele care urmaseră, geamantanele ei când erau scoase în sală, când vârâte din nou în odaie. Peste tot – prin odăi, prin curte şi în grădină – stăruia o linişte atât de adâncă, de parcă era un mort în casă. Lui Piotr Mihailîci i se părea că şi mătuşa, şi slugile, şi până şi argaţii se uitau la el cu priviri nedumerite şi misterioase, ca şi când ar fi vrut să-i spună: „Sora dumitale a fost sedusă şi dumneata stai cu braţele încrucişate!” şi începea să-şi facă mustrări pentru faptul că stătea aşa, cu braţele încrucişate şi nu făcea nimic, cu toate că nu ştia ce anume ar fi trebuit să facă.

Trecură aşa şase zile. În cea de a şaptea, după-amiază – era într-o duminică – un călăreţ aduse o scrisoare. Adresa era scrisă cu un scris cunoscut, de femeie: „Excel. Sale Anna Nikolaevna Ivaşina”. Lui Piotr Mihailîci i se păru, fără să ştie de ce, că şi plicul, şi scrisul, şi până şi cuvântul prescurtat: „Excel.” aveau în ele ceva arogant, sfidător, liberal. Şi e ştiut că liberalismul la femei e crud, încăpăţânat şi neînduplecat…

„Mai curând ar primi să moară, decât să-şi calce pe inimă şi să-i ceară iertare mamei”, îşi zicea Piotr Mihailîci, în timp ce se ducea cu scrisoarea în odaia mamei.

Bătrâna stătea culcată pe pat, îmbrăcată. Văzându-şi fiul, se ridică dintr-odată în picioare şi, potrivindu-şi părul cărunt,

care-i scăpase de sub boneţică, îl întrebă grăbită:

— Ce este? Ce?

— A trimis… îi răspunse el, întinzându-i scrisoarea.

Numele Zinei, şi nici chiar pronumele „ea” nu se mai pronunţa în casă. Despre Zina se spunea: „a trimis”, „a plecat”… fără niciun nume. Mama recunoscu scrisul, şi deodată obrazul i se urâţi neplăcut şi părul cărunt îi scăpă iarăşi de sub boneţică.

— Nu! strigă ea, dând din mâini, de parcă scrisoarea îi fripsese degetele. Nu, niciodată! Pentru nimic în lume!

Şi, strivită de durere şi de ruşine, izbucni într-un plâns isteric. Nici vorbă că ar fi dorit să citească scrisoarea, dar nu-i îngăduia mândria. Piotr Mihailîci îşi dădea seama că ar fi fost de datoria lui să desfacă plicul şi să-i citească. Dar pe neaşteptate îl cuprinse o furie cum nu i se mai întâmplase niciodată. Ieşi afară în goană şi-i strigă călăreţului:

— Să-i spui că n-avem de dat niciun răspuns! Auzi, dobitocule? Aşa să-i spui!

Şi rupse scrisoarea în bucăţele. Dar în clipa următoare ochii i se umplură de lacrimi. Şi, cum se simţea vinovat, nenorocit şi crud, plecă la câmp.

Piotr Mihailîci nu avea decât douăzeci şi şapte de ani abia împliniţi, şi totuşi era gras, purta haine largi ca moşnegii şi suferea de astm. Avea de pe acum apucăturile unui moşier, care-a rămas holtei bătrân. Nu fusese niciodată îndrăgostit, nu se gândea la însurătoare şi nu ţinea decât la mama, la sora lui, la dădacă şi la Vasilici, grădinarul. Îi plăcea să mănânce bine, să doarmă după dejun, să discute politică şi probleme cu caracter înalt… La vremea lui făcuse studii universitare, dar acum considera lucrul acesta ca pe o datorie obştească, cum era de pildă şi serviciul militar, de care nu scapă niciun tânăr între 18 şi 25 de ani. În orice caz, gândurile care-i frământau mintea în fiecare zi n-aveau nimic comun cu disciplinele pe care le studiase.

La câmp era cald şi linişte, ca înaintea ploii, iar în pădure era zăpuşeală şi plutea mireasmă grea de pini şi de frunze putrezite. Piotr Mihailîci se oprea mereu şi-şi ştergea fruntea năduşită. Cercetă mai întâi semănăturile de toamnă şi cele de primăvară, trecu apoi pe la ogorul cu trifoi, speriind de două ori o potârniche cu pui în marginea pădurii. Şi în tot timpul acesta nu se gândea decât la un singur lucru: că trebuia să termine într-un fel sau altul cu povestea aceea îngrozitoare, care nu putea să se prelungească la infinit. S-o termine cum o fi: bine sau prost, numai s-o termine odată!

„Dar cum? Ce trebuie să fac?” se întreba, uitându-se la cer şi la copaci, de parcă-i ruga şi le cerea ajutor.

Dar nici cerul şi nici copacii nu-i răspundeau. Credinţa lui cinstită nu-l ajuta, iar bunul-simţ îi şoptea că povestea aceea chinuitoare nu se putea rezolva decât în chip neplăcut şi că scene ca aceea de astăzi, cu călăreţul, se vor mai repeta. Parcă te-apucă groaza când te gândeşti ce s-ar mai putea întâmpla!

În timp ce se întorcea spre casă, soarele asfinţea. Îşi zicea acum că problema n-avea nicio soluţie. Cu ceea ce s-a întâmplat nu te poţi împăca, dar nici să nu te împaci nu poţi, iar o soluţie intermediară nu există. Mergea pe drum cu capul gol şi-şi făcea vânt cu batista. Mai avea cam două verste până acasă, când auzi din spate clinchet de zurgălăi. Era o combinaţie ingenioasă şi reuşită de clopoţei cu zurgălăi, care împrăştia note cristaline şi pe care n-o realiza decât ispravnicul Medovski, fost ofiţer de husari, acum scăpătat, istovit şi bolnav, rudă îndepărtată cu Piotr Mihailîci. Medovski avea pentru Zina o dragoste duioasă de părinte, o găsea încântătoare, şi în familia lor, a Ivaşinilor, era considerat ca de-al casei.

— Veneam la voi, zise el, ajungându-l din urmă pe Piotr Mihailîci. Urcă-te, să te duc până acasă.

Zâmbea, iar ochii lui priveau cu voie bună. Nu ştia, pesemne, că Zina fugise la Vlasici, sau poate că ştia, dar nu credea. Piotr Mihailîci nu se simţi la largul lui.

— Bucuros, îngăimă el, înroşindu-se până-i dădură lacrimile şi neştiind cum să facă şi ce minciună să ticluiască. Sunt foarte fericit, urmă, încercând să zâmbească. Însă… însă Zina a plecat de-acasă, iar mama e bolnavă…

— Ce rău îmi pare! făcu ispravnicul, uitându-se pe gânduri la Piotr Mihailîci. Aş fi vrut să petrec seara asta cu voi… Şi unde a plecat Zinaida Mihailovna?

— La familia Siniţki, iar de acolo, după cât se pare, avea de gând să se ducă la mănăstire… Nu ştiu precis.

Ispravnicul mai stătu puţin de vorbă, apoi se întoarse îndărăt. Piotr Mihailîci se îndreptă spre casă, gândindu-se cu groază ce-o să fie în sufletul ispravnicului când o afla adevărul. Se închipui în situaţia lui şi cu aceste gânduri intră în casă.

„Ajută-mă, Doamne, ajută-mă…” îşi repeta el.

În sufragerie nu era decât mătuşa, care îşi lua ceaiul de seară. Ca de obicei, înfăţişarea ei avea aerul că spune: „Sunt eu femeie slabă şi neajutorată, dar nu permit nimănui să mă calce pe bătătură!” Piotr Mihailîci se aşeză în capătul celălalt al mesei (n-o iubea deloc pe mătuşă-sa) şi începu să-şi bea ceaiul în tăcere.

— Nici azi n-a venit maică-ta la masă, începu mătuşa. Ar trebui să te ocupi de chestia asta, Petruşa. Nu rezolvi nimic

dacă rabzi de foame.

Lui Piotr Mihailîci i se păru ridicol amestecul bătrânei în treburile lor şi faptul că făcea legătură între plecarea ei şi fuga Zinei. Era gata să-i trântească în obraz o necuviinţă, dar se stăpâni. Şi atunci, odată cu efortul pe care-l făcu să se stăpânească, înţelese că a sosit momentul potrivit să întreprindă ceva, că mai mult decât răbdase nu mai avea putere să rabde. Ori face ceva atunci, imediat, ori se trânteşte la pământ şi începe să urle şi să se bată cu capul de podele! Şi-i închipui, pe Vlasici şi pe Zina, fericiţi şi fără prejudecăţi, sărutându-se undeva, pe sub vreun arţar, şi toată apăsarea şi toată mânia, care i se adunaseră în suflet de-a lungul celor şapte zile, se revărsară asupra lui Vlasici.

„Vlasici mi-a amăgit şi mi-a furat sora, altul o să vină şi o s-o căsăpească pe mama, al treilea o să dea foc casei sau o s-o jefuiască… Şi toate acestea la adăpostul prieteniei, al ideilor înalte, al suferinţei!”

— Nu, asta n-o să se întâmple! strigă deodată Piotr Mihailîci, izbind cu pumnul în masă.

Sări în picioare şi ieşi în goană. În grajd găsi calul administratorului gata înşeuat. Încălecă şi o luă în galop spre Vlasici.

O adevărată furtună îi bântuia sufletul. Simţea nevoia să facă ceva care să iasă din comun, ceva brutal, chiar dacă pe urmă ar trebui să-i pară rău toată viaţa. Ce-ar fi să-i zvârle în obraz că e un ticălos sau să-i ardă două palme şi pe urmă să-l provoace la duel? Dar Vlasici nu-i dintre oamenii care se bat în duel şi nici n-ar reacţiona dacă l-ar face ticălos sau i-ar trage două palme. Dimpotrivă, s-ar simţi şi mai nenorocit şi s-ar retrage şi mai mult în sine însuşi… Oamenii aceştia nenorociţi şi umiliţi sunt cei mai insuportabili, cei mai exasperanţi! Nu ştiu cum se face, dar totdeauna scapă de pedeapsă. Când îl certi pe bună dreptate pe unul dintre aceşti nenorociţi, iar drept răspuns el îşi ridică spre tine ochii vinovaţi şi adânciţi, îţi zâmbeşte bolnăvicios şi apoi îşi pleacă fruntea resemnat, cred că nici dreptatea în persoană n-ar avea puterea să ridice mâna asupra lui!

„Fie ce-o fi, mi-e totuna! O să-i ard câteva cu cravaşa de faţă cu Zina şi o să-i arunc în obraz tot felul de insulte”, se hotărî Piotr Mihailîci.

Mergea prin pârloagele şi prin pădurea lui şi i se părea că o vede pe Zina, care, ca să-şi justifice fapta, o să înceapă a-i vorbi despre drepturile femeii şi despre libertatea individuală, susţinând că nu există nicio deosebire între cununia civilă şi cea religioasă. Ca orice femeie, o să discute probleme, de care habar n-are. Şi fără îndoială că până la urmă o să-l întrebe: „Şi

tu, de ce-ţi vâri nasul unde nu-ţi fierbe oala? Cu ce drept te amesteci?”…

„Bineînţeles că n-am niciun drept să mă amestec, îşi zicea Piotr Mihailîci. Dar cu atât mai bine. Cu cât o să fiu mai grosolan, cu cât o să am mai puţin dreptul de a mă amesteca, cu atât o să fie mai bine!”…

Era zăpuşeală. Jos de tot, deasupra pământului, se învăluiau nori de ţânţari, iar prin pârloage nagâţii plângeau jalnic. Totul prevestea ploaia, cu toate că pe cer nu se vedea niciun nor. Piotr Mihailîci trecu hatul proprietăţii lui şi galopa acum peste o câmpie dreaptă şi netedă. Bătuse de multe ori drumul acesta şi-i cunoştea fiecare tufă, fiecare groapă. Iată, pata aceea din depărtare care acum, în amurg, pare o stâncă neagră, e o biserică roşie. Putea să şi-o închipuie până în cele mai mici amănunte, până la tencuiala de pe stâlpul porţii şi până la viţeii care păşteau totdeauna în ogradă. Spre dreapta, cam la o verstă de la biserică, se desluşeşte o pată largă şi întunecată: e dumbrava contelui Koltovici. Iar dincolo de dumbravă începe moşia lui Vlasici.

De după biserică şi dumbravă se înălţa acum un nor negru, uriaş, din care scăpărau din când în când fulgere slabe.

„Ia te uită!” îşi zise Piotr Mihailîci. Ajută-mă, Doamne, ajută-mă…”

De repede ce merseseră, obosiră, curând, şi călăreţul, şi calul. Norul de ploaie se uita cu necaz la Piotr Mihailîci, de parcă voia să-i spună că ar face mai bine să se întoarcă acasă. Fără să vrea, pe călător îl prinse frica.

„Da, o să le demonstrez că n-au dreptate! încerca el să-şi facă singur curaj. Or să-mi răspundă că ei nu admit decât amorul liber, or să-mi vorbească de libertatea individuală… Bine, dar libertate înseamnă să-ţi înfrânezi patimile, nu să te supui lor… Asta-i libertate? Ba e curat desfrâu!”

Iată iazul contelui, întins şi larg. Din pricina norului, părea acum vânăt şi încruntat. Venea dintr-acolo o adiere umedă, amestecată cu miros de mâl. Lângă zăgaz, două sălcii: una bătrână şi alta tinerică, se sprijineau cu duioşie una de alta. Chiar pe-acolo trecuse cu Vlasici, cu vreo două săptămâni în urmă, cântând amândoi cu glasul pe jumătate cântecul studenţesc: „A nu iubi înseamnă a-ţi pierde tinereţea…” Trist cântec!

În timp ce străbătea dumbrava, cerul începu să bubuie de tunete, copacii să vâjâie şi să se îndoaie în vânt. Trebuia să se grăbească. De la dumbravă şi până la conacul lui Vlasici mai avea de mers prin luncă cel mult o verstă. De o parte şi de alta a drumului erau mesteceni bătrâni, care aveau un aspect tot atât de trist şi de nefericit ca şi stăpânul lor, şi erau tot atât de

uscaţi şi de înalţi ca şi el. Picături mari de ploaie foşniră în frunzişul mestecenilor şi în iarbă. Vântul se potoli dintr-odată şi aerul începu să miroase a plop şi a pământ umed. În depărtare se desluşea gardul lui Vlasici, străjuit de salcâmi galbeni, tot atât de jigăriţi şi de lungi şi ei. Prin locul gol, de unde căzuse o bucată din gard, se vedea livada părăginită.

Piotr Mihailîci nu se mai gândea nici la palme, nici la lovituri de cravaşă, şi nu ştia singur ce avea să facă la Vlasici. Şi dintr-odată îl cuprinse frica.

Îi era frică şi pentru el, şi pentru Zina, şi parcă nu se simţea la largul lui, când se gândea că o s-o vadă peste câteva clipe. Ce atitudine o să-şi ia faţă de el? Despre ce or să vorbească? N-ar fi mai bine să se întoarcă îndărăt, înainte de a fi prea târziu? Chinuit de aceste gânduri, o luă la galop de-a lungul aleii ce ducea spre casă, ocoli tufişurile dese de liliac – şi, deodată, dădu cu ochii de Vlasici.

Cu capul gol, numai într-o cămaşă de stambă şi cu cizme înalte, Vlasici mergea încovoiat sub ploaie, de la colţul casei spre cerdac, iar în urma lui un argat aducea un ciocan şi o lădiţă cu cuie. Pesemne că dreseseră vreun oblon, care se izbea când bătea vântul. Văzându-l pe Piotr Mihailîci, Vlasici se opri.

— Tu erai? zise el şi zâmbi. Ce bine că ai venit!

— Da, am venit, după cum vezi… bombăni încet Piotr Mihailîci, scuturându-şi cu amândouă mâinile apa de pe el.

— Bine că ai venit. Mă bucur, urmă Vlasici, dar nu-i întinse mâna: se vede că şovăia, aşteptând să i-o întindă celălalt. Pentru ovăz e minunată… zise, uitându-se la cer.

— Da.

Şi fără să-şi mai spună nimic, intrară în casă. Din săliţă se deschideau două uşi: cea din dreapta dădea în altă sală şi de acolo în salon, cea din stânga într-o odăiţă unde, în timpul iernii, stătea administratorul. Piotr Mihailîci şi Vlasici intrară acolo.

— Pe unde te-a prins ploaia? întrebă Vlasici.

— Pe-aici, pe aproape.

Piotr Mihailîci se aşeză pe pat. Era bucuros că ploaia răpăia şi că în odaie era întuneric. „Da, e mai bine aşa: ai mai mult curaj şi nici nu eşti obligat să te uiţi în ochii celui cu care vorbeşti” îşi zicea. Mânia îi trecuse, îi rămăsese doar frica şi necazul împotriva lui însuşi. Îşi dădea seama că o începuse prost şi că din tot drumul pe care-l făcuse n-o să iasă nimic bun.

Tăcură câtva timp amândoi, prefăcându-se că ascultau ropotul ploii.

— Îţi mulţumesc, Petruşa, rupse tăcerea Vlasici, tuşind. Îţi sunt nespus de recunoscător că ai venit. E un gest frumos şi nobil. Îl înţeleg şi te rog să mă crezi că-l preţuiesc nespus de mult. Te rog să mă crezi…

Stând în mijlocul odăiţei, Vlasici aruncă o privire spre fereastră, apoi urmă:

— Toate s-au petrecut, nu ştiu cum, într-ascuns, de parcă ne-am fi ferit de tine. Gândul că poate te-am jignit şi că eşti supărat mi-a stat ca o pată pe fericirea zilelor din urmă. Dar dă-mi voie să-ţi explic. Dacă le-am făcut toate într-ascuns, n-a fost pentru că n-am avut destulă încredere în tine. Mai întâi, totul s-a întâmplat pe neaşteptate, ca sub îndemnul unei inspiraţii, şi n-am avut timp nici să ne gândim… În al doilea rând, era ceva intim, delicat… ne-am sfiit să amestecăm o a treia persoană, fie chiar şi una apropiată, cum erai tu. Dar mai cu seamă, am avut toată încrederea în mărinimia ta. Eşti atât de înţelegător şi de nobil! Îţi sunt nespus de recunoscător. Dacă o să ai nevoie vreodată de viaţa mea, uite, ţi-o dau bucuros!

Vlasici vorbea gros, domol, înăbuşit şi monoton, de parcă vuia, nu vorbea. Se vedea bine că era tulburat. Piotr Mihailîci înţelese că-i venise rândul să vorbească şi că, dacă ar asculta şi ar tăcea înainte, ar însemna, într-adevăr, că juca rolul celui mai mărinimos şi mai nobil dintre dobitoci. Iar el nu pentru asta venise aici! Se ridică repede în picioare şi zise cu glasul pe jumătate, gâfâind:

— Ascultă, Grigori, tu ştii cât de mult am ţinut eu la tine şi că n-aş fi dorit pentru sora mea un bărbat mai bun. Însă ceea ce s-a petrecut e înspăimântător! Te-apucă groaza numai cât te gândeşti…

— De ce te-apucă groaza? întrebă Vlasici cu tremur în glas. Ar fi fost înspăimântător dacă am fi făcut un lucru urât. Dar nici vorbă nu-i de aşa ceva!

— Ascultă, Grigori, ştii foarte bine că nu-s eu omul prejudecăţilor. Totuşi – iartă-mă că trebuie să-ţi vorbesc deschis – părerea mea e că aţi procedat în chipul cel mai egoist. Fireşte că asta n-o să i-o spun Zinei, prea ar mâhni-o, dar tu trebuie să ştii că mama e atât de nenorocită, cum nici nu pot să-ţi spun!

— E foarte trist ce-mi spui, oftă Vlasici. Am bănuit că aşa o să fie, Petruşa, dar ce puteam noi face? Dacă fapta ta supără pe cineva, asta nu înseamnă că fapta e numaidecât rea. Ce poţi să faci! Aşa sunt rânduite lucrurile: orice pas serios trebuie să supere pe cineva. Dacă ai fi plecat să lupţi pentru libertate, fii sigur că şi lucrul acesta ar fi făcut-o pe mamă-ta să sufere. Ce poţi să faci! Acela care pune mai presus de orice liniştea

aproapelui său trebuie să renunţe cu totul la o viaţă cu ţeluri înalte.

Dincolo de fereastră scăpără un fulger şi sclipirea lui păru că schimbă drumul gândurilor lui Vlasici. Se aşează lângă Piotr Mihailîci şi începu să vorbească cu totul altceva decât ceea ce s-ar fi cuvenit.

— Eu, Petruşa, am o adevărată veneraţie pentru sora ta, zise el. Când veneam la voi, aveam totdeauna sentimentul că veneam în pelerinaj şi, într-adevăr, mă închinam la Zina! Acum, veneraţia mea creşte cu fiecare zi care trece. Pentru mine, Zina e mai presus decât o soţie! Da, mai presus! (Şi Vlasici îşi înălţă amândouă braţele.) E icoana mea. De când a venit la mine, pătrund în casă ca într-o biserică. E o femeie cu totul neobişnuită, de o nobleţe rară!

„Gata, i-a dat drumul flaşnetei!" îşi zise Piotr Mihailîci. Nu-i plăcuse că-i spusese Zinei „femeie".

— Dar de ce nu vă căsătoriţi cum se cuvine? întrebă el. Cât cere nevastă-ta ca să consimtă la divorţ?

— Şaptezeci şi cinci de mii.

— Cam mult. Dar dacă am încerca să mai stăm la tocmeală?

— N-o să lase o copeică! E o femeie imposibilă! şi Vlasici oftă. Nu ţi-am vorbit niciodată de ea, mi-era scârbă să-mi mai trezesc amintirile. Dar fiindcă veni vorba, o să-ţi spun cum a fost. M-am căsătorit cu ea dintr-un avânt cinstit, tineresc. Pe când eram la regiment – dacă vrei să ştii şi amănuntele – un comandant de batalion se încurcase cu o fată de optsprezece ani. Mai bine zis o sedusese şi trăise cu ea vreo trei luni, pe urmă o părăsise. Bineînţeles că situaţia fetei era disperată. La părinţi îi era ruşine să se mai întoarcă, şi poate că nici n-ar mai fi primit-o, amantul o părăsise…. – ce putea să facă? Să se ducă la cazarmă şi să se vândă soldaţilor? Camarazii mei de regiment erau indignaţi. N-or fi fost nici ei sfinţi, dar prea era revoltătoare ticăloşia! Afară de asta, comandantul de batalion cu pricina nu se bucura de prea multe simpatii în regiment. Şi ca să-i jucăm o festă, înţelegi, toţi sublocotenenţii şi locotenenţii, indignaţi, am deschis o listă de subscripţie în folosul nenorocitei. Într-o zi, tocmai când ne adunaserăm toţi ofiţerii inferiori şi începuserăm să punem pe masă care cinci, care zece ruble, am simţit deodată că mi s-au aprins creierii în cap. Momentul mi s-a părut tocmai potrivit pentru un act îndrăzneţ. M-am dus în grabă la fată şi, în cuvinte înflăcărate, am asigurat-o de simpatia mea. Dar încă de pe când mă duceam, şi apoi în timp ce-i vorbeam, simţeam că mi-era dragă pentru că fusese umilită şi ofensată. Da… Cam la o săptămână după asta, i-am cerut mâna. Superiorii, ca şi camarazii mei au găsit că această căsătorie nu era compatibilă cu demnitatea

unui ofiţer, ceea ce m-a făcut să mă aprind şi mai mult. Atunci le-am scris o scrisoare lungă, în care arătam că gestul meu ar trebui să fie înscris cu litere de aur în registrul istoric al regimentului şi aşa mai departe. Scrisoarea i-am trimis-o comandantului şi le-am dat şi camarazilor câte o copie. Bineînţeles că, enervat cum eram, am strecurat şi câteva vorbe mai tari… Ca urmare, am fost invitat să părăsesc regimentul. Am pe undeva ciorna scrisorii, o să ţi-o dau cândva s-o citeşti. E scrisă cu multă simţire şi ai să înţelegi ce clipe înălţătoare şi luminoase am trăit atunci. După aceea mi-am înaintat demisia şi am venit cu nevastă-mea aici. La moartea tatălui meu, am moştenit doar datorii. Bani n-aveam, iar nevastă-mea, chiar din prima zi, îşi făcuse un cerc de cunoştinţe şi începuse să trăiască în lux şi să joace cărţi, aşa că am fost silit să-mi ipotechez moşia. Ducea o viaţă deşănţată: dintre toţi vecinii, numai tu cred că nu i-ai fost amant! După vreo doi ani, i-am oferit o despăgubire şi i-am dat tot ce aveam atunci la mine, ca să se mute în oraş. Da… Îi plătesc şi azi o pensie de o mie două sute de ruble pe an… Cum ţi-am spus: e o femeie imposibilă! Este o muscă, frate, care îşi depune oul pe spinarea păianjenului, dar aşa fel încât să nu-l poată da jos. Larva se dezvoltă şi pe urmă îi suge sângele de-a dreptul din inimă! Tot aşa şi femeia asta. S-a agăţat de mine şi-mi suge sângele. Mă urăşte şi mă dispreţuieşte pentru prostia pe care am făcut-o însurându-mă cu una ca ea. Mărinimia mea i se pare absurdă. „Un deştept m-a aruncat pe drumuri, zice, şi m-a cules un dobitoc.” După ea, numai un dobitoc putea să facă pasul pe care l-am făcut eu. Lucrul acesta mă doare cumplit. Şi în general, trebuie să-ţi mărturisesc – asta o spun între paranteze – că tare greu mă apasă soarta. Parcă vrea să mă rupă în două…

Piotr Mihailîci îl asculta şi se întreba, nedumerit: oare ce i-o fi plăcut Zinei la omul ăsta? Tânăr nu mai era, avea aproape 41 de ani, era slab, uscat, cu pieptul îngust, cu nasul mare, cu barba căruntă. Vorbea ca din poloboc, avea un zâmbet bolnăvicios şi, când discuta, gesticula urât. Nici sănătos nu era, nu avea nici purtări alese, bărbăteşti, nu era nici om de lume, nici vesel, ci mai curând o figură ştearsă, cenuşie. Se îmbrăca fără gust, interiorul casei lui era mohorât, nu dădea nicio atenţie poeziei şi picturii, pentru că ele „nu răspundeau cerinţelor la ordinea zilei”, ceea ce însemna că nu le înţelegea, iar muzica nu-l impresiona deloc. Ca gospodar, nu făcea două parale. La moşia lui era un adevărat haos, de altfel o şi ipotecase. Plătea doisprezece la sută pentru un împrumut garantat cu ipotecă de rangul doi, afară de asta mai avea şi datorii pe poliţe de vreo zece mii de ruble. Când venea vremea

să plătească procentele sau să trimită pensia nevestei lui, împrumuta bani de la toată lumea, luându-şi un aer de parcă-i ardea casa, sau pur şi simplu îşi pierdea capul şi începea să vândă cu cinci ruble lemnele pregătite pentru iarnă, ori cu trei ruble un stog de fân, apoi poruncea să i se facă foc în casă cu gardul care-i împrejmuia livada sau cu ramele de la seră! Păşunile i le stricau porcii, prin pădure, mai ales prin cea tânără, păşteau vitele ţăranilor, iar copacii bătrâni i se împuţinau iarnă cu iarnă. Şi în grădina de zarzavat şi în livadă zăceau, aruncate peste tot, bucăţi de stupi şi căldări ruginite. Nu avea niciun talent, niciun dar şi nici măcar nu se pricepea să trăiască, aşa cum trăiesc oamenii. Era, în viaţa practică, un naiv şi un neputincios, pe care uşor puteai să-l înşeli şi să-l tragi pe sfoară, şi nu degeaba îl porecliseră mujicii „prostănacul".

Vlasici avea vederi liberale şi în judeţ trecea drept „roşu", dar nici în politică nu se pricepea. Ideile lui liberale erau lipsite de originalitate şi de patetism. Fie că se indigna, fie că se bucura de ceva, toate le făcea pe acelaşi ton: fără vlagă şi fără să impresioneze. Nici măcar în momentele de mare entuziasm, Vlasici nu-şi ridica fruntea, ci rămânea tot încovoiat. Dar ceea ce era şi mai ridicol la el era că până şi ideile drepte şi cinstite le exprima aşa fel, încât păreau banale şi retrograde. Când începea să vorbească, încet şi cu un aer grav, despre clipele curate şi luminoase şi despre anii cei mai frumoşi ai vieţii, sau când se entuziasma de tineretul care totdeauna a păşit şi va păşi în fruntea societăţii, sau când îi critica pe ruşi că la vârsta de treizeci de ani îşi pun halatul şi uită de preceptele *almae matris* – aveai impresia că toate acestea le citise cândva, demult, demult tare. Dacă rămâneai pe noapte la el, ţi-i punea pe măsuţa de lângă pat pe Darwin sau pe Pisarev. Dacă îi spuneai că i-ai citit, ţi-l aducea pe Dobroliubov.

Felului acestuia de a gândi i se zicea în judeţ liberă cugetare şi multă lume îl considera doar ca pe o ciudăţenie nevinovată şi inofensivă. Cu toate acestea, pe Vlasici libera-cugetare îl nenorocise. Ea fusese pentru el larva despre care vorbise mai adineauri. Îşi înfipsese ghearele în inima lui şi-i sugea sângele. Pe vremuri, căsătoria lui ciudată, ca în Dostoievski, scrisorile lungi, de pe care păstra copii, scrise cu o caligrafie infectă şi indescifrabilă, dar cu mult sentiment, veşnicele neînţelegeri, explicaţii şi dezamăgiri, apoi datoriile, ipoteca de rangul al doilea, pensia viageră, pe care i-o plătea nevestei, împrumuturile pe care le făcea în fiecare lună – toate acestea fără să folosească nimănui, nici lui, nici altcuiva. Iar în prezent, ca şi pe vremuri, veşnic grăbit, veşnic căutând să facă acte de eroism şi să se amestece în treburi care nu-l priveau.

Ca şi înainte, de câte ori se ivea prilejul, scria scrisori lungi, de pe care păstra copii, sau începea discuţii stereotipe cu privire la comunitate, la perfecţionarea industriei meşteşugăreşti sau la înfiinţarea fabricilor de brânzeturi – discuţii care semănau una cu alta, de parcă nu ieşeau dintr-un creier viu, ci dintr-o maşină automată. Şi, în sfârşit, scandalul acesta cu Zina, care nu se ştie cum se va sfârşi!

Iar Zina era tânără – n-avea decât 22 de ani – era frumoasă, graţioasă şi veselă, totdeauna cu zâmbetul pe buze. Îi plăcea şi gluma, dar şi discuţiile serioase şi era pasionată de muzică. Ştia să se îmbrace, ştia ce înseamnă o carte bună şi cum să-şi aranjeze un interior plăcut. Acasă la ea n-ar fi răbdat pentru nimic în lume o odăiţă ca asta, în care duhnea a ciubote şi a votcă proastă! Şi ea avea convingeri liberale, dar în liberalismul ei se simţea prisosul de energie, vanitatea ei de fată tânără, puternică şi îndrăzneaţă, dorinţa pătimaşă de a fi mai aleasă şi mai originală decât altele… Şi atunci, cum de s-a putut îndrăgosti de Vlasici?…

„E un Don Quijote, un fanatic încăpăţânat, un maniac, îşi zicea Piotr Mihailîci. Iar Zina e ca mine: domoală, slabă de fire, impresionabilă… Aşa suntem noi: cedăm repede, fără multă împotrivire. S-a îndrăgostit de el… dar parcă mie nu mi-e drag, cu toate cusururile lui?”…

Piotr Mihailîci îl socotea pe Vlasici ca pe un om bun şi cinstit, dar mărginit şi unilateral. În frământările şi în suferinţele lui, ca şi în toată viaţa lui de altfel, el nu vedea vreun scop înalt nici într-un viitor mai apropiat, nici într-unul mai îndepărtat. Nu vedea decât plictiseală şi o totală lipsă de pricepere în ale vieţii. Spiritul de abnegaţie, ca şi tot ce Vlasici numea eroism sau avânt cinstit lui Piotr Mihailîci i se păreau o zadarnică risipă de energie, focuri de cartuşe oarbe, care consumă totuşi mult praf de puşcă. Faptul că Vlasici credea cu fanatism în cinstea şi dreptatea absolută a felului său de a gândi i se părea copilăresc şi bolnăvicios. Iar talentul lui de totdeauna de a încurca ideile meschine cu cele înalte, ca şi faptul că socotea drept eroism căsătoria lui ruşinoasă, iar concubinajul cu altă femeie drept biruinţa nu ştiu cărei idei, pur şi simplu, el nu putea să le înţeleagă.

Cu toate acestea, Piotr Mihailîci ţinea la Vlasici, bănuia în el prezenţa unei puteri misterioase şi n-avea niciodată curajul să-l înfrunte.

Vlasici se trăsese şi mai aproape de el pentru ca, la adăpostul întunericului şi în murmurul ploii, să-i mai povestească nu ştiu ce – ceva tot atât de nesfârşit, desigur, ca şi povestea căsătoriei lui, şi chiar îşi dresese glasul să înceapă.

Dar Piotr Mihailîci nu mai era în stare să-l asculte. Îl frământa gândul că, dintr-o clipă într-alta, o să dea ochii cu sora lui.

— Într-adevăr, n-ai prea avut noroc în viaţă, zise el cu blândeţe. Dar, iartă-mă, văd că ne-am cam depărtat de subiectul nostru. Despre altceva vorbeam.

— Da, ai dreptate. Să ne întoarcem la subiectul nostru, îi răspunse Vlasici şi se ridică în picioare. Îţi repet încă o dată, Petruşa: conştiinţa noastră e curată. E drept, nu suntem cununaţi. Dar cred că nu-i cazul să-ţi demonstrez tocmai ţie că legătura noastră e perfect legală! Şi tu gândeşti tot atât de liber ca şi mine şi, slavă Domnului, în privinţa asta nu putem fi în divergenţă de păreri. Iar în ce priveşte viitorul nostru, fii pe pace. O să muncesc din răsputeri, n-o să dorm nopţile, într-un cuvânt, o să fac totul numai să fie Zina fericită. Vreau să aibă o viaţă minunată! Te întrebi dacă o să reuşesc? O să reuşesc, frate! Când un om se gândeşte clipă după clipă la acelaşi lucru, îi vine mai uşor să ajungă acolo unde vrea. Dar hai să mergem la Zina, să-i facem bucuria asta.

Lui Piotr Mihailîci începu să-i bată inima cu putere. Se ridică şi-l urmă pe Vlasici în sală, iar de acolo în salon. În odaia aceea mare şi mohorâtă nu era decât un pian şi un şir de scaune vechi cu bronz, pe care nu se aşeza nimeni niciodată. Pe pian ardea o lumânare. Din salon trecură în tăcere în sufragerie. Şi sufrageria era tot atât de mare şi de neprietenoasă. În mijloc stătea o masă rotundă din două jumătăţi, pe şase picioare groase. Şi acolo ardea o singură lumânare. Pendula din perete, într-o cutie mare şi roşie, care părea un chivot, încremenise la două şi jumătate.

Vlasici deschise uşa spre odaia vecină şi strigă:

— Zinocika, uite, a venit Petruşa!

Se auziră paşi grăbiţi şi în prag se ivi Zina, înaltă, voinică, dar foarte palidă, aşa cum o văzuse Piotr Mihailîci ultima oară, acasă. Purta o fustă neagră şi o bluză roşie, cu o buclă lată la cingătoare. Îşi luă în braţe fratele cu o singură mână şi-l sărută pe frunte.

— Ce furtună! zise ea. Grigori plecase nu ştiu unde şi rămăsesem singură în toată casa.

Nu părea deloc tulburată şi se uita la fratele ei deschis, cu privirea senină, ca acasă. Văzând-o aşa, Piotr Mihailîci nu se mai simţi tulburat.

— Ştiam că nu te temi de furtună, zise el, aşezându-se la masă.

— Da, însă aici odăile sunt mari, casa veche, şi când tună, se cutremură toată ca un dulap cu farfurii! Altminteri, e o casă drăguţă, urmă ea, aşezându-se în faţa fratelui ei. Fiecare odaie

e legată de câte o amintire plăcută. Închipuie-ţi că în odaia mea s-a împuşcat bunicul lui Grigori!

— În august o să am bani şi atunci reparăm pavilionul din grădină, zise Vlasici.

— Nu ştiu de ce, dar când e furtună, mă gândesc la bunicul lui… urmă Zina. Iar în sufrageria asta se zice că a fost ucis un om.

— E o poveste adevărată, întări Vlasici, uitându-se cu ochi mari la Piotr Mihailîci. Prin anii patruzeci, moşia noastră era ţinută în arendă de un oarecare Olivier, un franţuz. Portretul fetei lui e atârnat la noi, în cerdac. Era tare frumuşică fata. Îmi povestea tata că Olivier ăsta îi dispreţuia pe ruşi pentru ignoranţa lor şi că grozav îşi mai bătea joc de ei. De pildă, îi pretindea preotului să-şi scoată pălăria de la o jumătate de verstă când trecea prin faţa conacului, sau, când familia lui trecea în caleaşcă prin sat, să tragă clopotele la biserică. Bineînţeles, cu iobagii, şi îndeobşte cu toţi cei de jos, se purta şi mai neruşinat. Într-o zi, trecea pe drum un seminarist, un fel de Homa Brut[19] al lui Gogol, un blând fiu al Rusiei rătăcitoare. Ajungând la conac, ceru învoire să rămână acolo pe noapte. Băiatul le-a plăcut vechililor, care l-au oprit la cancelarie. Acum, sunt mai multe versiuni. Unii spun că seminaristul s-ar fi apucat să-i aţâţe pe ţărani, alţii că fata lui Olivier s-ar fi îndrăgostit de el. Nu ştiu care e adevărul, atâta ştiu că într-o seară Olivier l-a chemat aici şi a început să-l ia la cercetat, apoi a dat poruncă să-l bată. Stăpânul stătea la masă şi bea bordo, iar vizitiii lui sminteau băiatul în bătăi. Se vede că l-au pus şi la cazne. Spre dimineaţă, seminaristul şi-a dat sufletul. Oamenii au ascuns mortul şi se zice că pe urmă l-ar fi aruncat în iazul lui Koltovici. S-au pornit cercetări, dar franţuzul a dat cui se cuvenea câteva mii de ruble şi a plecat în Elsass. De altfel, tocmai expira şi termenul de arendă, şi cu asta s-a încheiat toată povestea.

— Ce ticăloşi! făcu Zina, cutremurându-se.

— Tatăl meu îşi aducea bine aminte şi de Olivier, şi de fata lui. Se zice că era tare frumoasă şi ciudată. Eu cred că seminaristul a făcut şi una şi alta: şi pe ţărani i-a aţâţat şi a sedus-o şi pe fată. Poate că nici nu era seminarist, ci vreunul care ţinea să nu i se ştie numele.

Zina rămase pe gânduri. Se vede că povestea seminaristului şi a frumoasei franţuzoaice o făcuse să se gândească undeva, departe. Nu se schimbase deloc ca înfăţişare în săptămâna din urmă – cel puţin aşa i se păru lui Piotr Mihailîci. Era doar ceva mai palidă. Privirea îi era liniştită, ca de obicei: ai fi zis că venise în vizită la Vlasici împreună cu fratele ei. Dimpotrivă, schimbat era el, Piotr Mihailîci, şi îşi dădu seama de acest

lucru. Într-adevăr, înainte, când Zina era acasă, putea să vorbească cu ea despre orice. Acum însă nu era în stare să-i pună nici cea mai îndreptăţită întrebare: „Cum o duci?” I s-ar fi părut zadarnică şi nelalocul ei. Fără îndoială că aceeaşi schimbare se petrecuse şi în Zina. Nici ea nu se grăbea să aducă vorba despre mama, despre ce mai era pe-acasă şi nici măcar despre idila ei cu Vlasici. Nici nu-şi căuta îndreptări, nici nu afirma că o căsătorie la ofiţerul stării civile e tot atât de legală ca şi una religioasă, nici nu se arăta tulburată. Dimpotrivă, se gândea liniştită la povestea lui Olivier…

— Sunteţi uzi de ploaie amândoi, zise ea şi zâmbi, mulţumită: o înduioşa această mică asemănare dintre fratele ei şi Vlasici.

Şi Piotr Mihailîci înţelese deodată toată amărăciunea şi toată grozăvia situaţiei lui. Îşi aminti de casa lor acum pustie, de pianul mut, de odaia luminoasă a Zinei, în care nu mai intra nimeni. Îşi aminti că pe aleile din grădină nu se mai vedeau urmele picioruşelor ei şi că, înaintea ceaiului de seară, nu mai răsuna pe cărăruşa dinspre baie glasul ei cristalin… Bucuria, neprihănirea, seninătatea – adică tot ce-i umplea casa cu viaţă şi cu lumină, cu care se deprinsese încă de când era mic copil şi la care i se întorcea gândul cu duioşie, fie că stătea în clasa plină de zăduf a liceului sau în amfiteatrul universităţii – s-au dus fără întoarcere, au dispărut, amestecându-se cu povestea vulgară şi grosolană a nu ştiu cărui comandant de batalion, a mărinimosului sublocotenent, a femeii dezmăţate şi a bunicului care-şi pusese capăt zilelor… A aduce vorba despre mama sau a crede că trecutul s-ar mai putea întoarce ar însemna să nu înţeleagă ceea ce era atât de limpede.

Ochii lui Piotr Mihailîci se umplură de lacrimi, iar mâna, pe care o ţinea pe masă, începu să-i tremure. Zina înţelese la ce se gândea fratele ei şi în ochii înroşiţi îi sclipiră boabe de mărgăritar.

— Grigori, vino puţin… îl strigă ea pe Vlasici.

Se depărtară amândoi spre fereastră şi începură să vorbească în şoaptă. Şi după felul cum Vlasici se apleca spre Zina, şi după felul cum Zina se uita la el, Piotr Mihailîci înţelese încă o dată că totul se sfârşise, că nimic nu se mai putea întoarce şi că nu mai avea niciun rost să înceapă vorba… Zina ieşi din odaie.

— Asta-i, frate, întrerupse Vlasici tăcerea după un răstimp, frecându-şi mâinile şi zâmbind. Spuneam mai adineauri că viaţa noastră e o adevărată fericire, dar asta numai aşa, ca să respect cerinţele literare, cum s-ar zice. La drept vorbind, încă n-am simţit gustul fericirii. Zina era mereu cu gândul la tine, la mama, şi suferea. Văzând-o cum se chinuia, mă chinuiam şi eu. E o fire independentă, îndrăzneaţă, şi totuşi îi vine greu…

nici nu e deprinsă, şi pe urmă e şi tânără. Slugile îi spun domnişoară… Un fleac, s-ar zice, dar pe ea o tulbură… Asta-i, frate.

Zina se întoarse cu o farfurie încărcată cu fragi. În urma ei intră fata din casă, o biată făptură mărunţică, umilită, îndobitocită. Puse pe masă un urcior cu lapte şi se ploconi până în pământ… Ai fi zis că făptura ei avea ceva comun cu mobila veche, acelaşi aer de rigiditate şi de nesfârşită plictiseală.

Răpăiala ploii nu se mai auzea. Piotr Mihailîci mânca fragi, iar Vlasici şi Zina se uitau la el şi tăceau. Se apropia momentul când trebuiau să înceapă acea discuţie zadarnică, dar inevitabilă, şi toţi trei îi simţeau de pe acum apăsarea. Ochii lui Piotr Mihailîci se umplură din nou de lacrimi. Împinse farfuria la o parte şi declară că ar fi vremea să plece spre casă, că era târziu, că s-ar putea să înceapă iarăşi ploaia… Sosise clipa când Zina, măcar din politeţe, trebuia să aducă vorba de cei rămaşi acasă şi de viaţa ei cea nouă.

— Ce se mai aude pe la noi? întrebă ea repede şi obrajii palizi începură să-i zvâcnească. Ce zice mama?

— Doar o cunoşti pe mama… îi răspunse Piotr Mihailîci, fără să se uite la ea.

— Sunt sigură, Petruşa, că te-ai gândit mult la tot ce s-a întâmplat, urmă ea, punându-i mâna pe mânecă. Şi el înţelese cât de greu îi venea să vorbească.

— O, sunt sigură că te-ai gândit mult, de aceea spune-mi, te rog, pot nădăjdui că, odată şi odată, mama o să se împace cu Grigori… şi, în general, cu situaţia asta?

Zina stătea în faţa fratelui său. Uitându-se la ea, Piotr Mihailîci rămase surprins de frumuseţea ei, de parcă nu observase lucrul acesta până atunci. Iar faptul că sora lui, atât de delicată şi de graţioasă, care semăna la chip cu mama, trăia cu Vlasici, în casa lui, la un loc cu fata din casă cea ţeapănă, cu masa cea cu şase picioare, în odaia în care fusese ucis un om, că o să rămână să doarmă aici şi n-o să plece cu el, i se păru o nemaipomenită absurditate.

— Doar o cunoşti pe mama… repetă el, fără să-i răspundă la întrebare. Părerea mea e că ar trebui să faci… să faci ceva, să-i ceri iertare, cum să-ţi spun?…

— Bine, dar dacă i-aş cere iertare ar însemna să recunosc că am greşit. Ca s-o liniştesc, aş putea să-i spun o minciună… Însă mă gândesc că n-ar folosi la nimic. O ştiu eu pe mama… Dar, fie ce-o fi! făcu Zina înveselită că se spusese tot ce era mai greu de spus. Să aşteptăm cinci, zece ani, să avem răbdare… Şi pe urmă ce-o da Dumnezeu!

Îl luă pe Piotr Mihailîci de braţ şi, în timp ce treceau prin sala plină de întuneric, se lipi de umărul lui.

Ieşiră în cerdac. Piotr Mihailîci îşi luă rămas-bun, încălecă şi plecă la pas. Zina şi Vlasici îl petrecură o vreme. Era cald, linişte şi mirosea nespus de dulce a fân proaspăt cosit. Prin spărturile norilor se vedeau sclipind stele. Bătrânul parc al lui Vlasici, care văzuse în viaţa lui atâtea întâmplări nenorocite, dormea învăluit în întuneric, şi, fără voie, străbătându-l, te cuprindea tristeţea.

— Ştii, astăzi după-amiază, Zina şi cu mine am trăit câteva clipe într-adevăr luminoase! zise Vlasici. I-am citit un articol minunat în chestia emigraţiei. Te sfătuiesc să-l citeşti şi tu, frate! Are să-ţi prindă bine! E un articol grozav. Nu m-am putut stăpâni şi am trimis redacţiei o scrisoare, să i-o dea autorului. N-am scris decât un singur rând: „Vă mulţumesc şi vă strâng cu putere mâna cinstită!”

Piotr Mihailîci ar fi vrut să-i spună: „Cel mai bun lucru ar fi să nu te amesteci în treburile altora!” Dar tăcu.

Vlasici mergea lângă scara din dreapta, Zina lângă cea din stânga. Părea că uitaseră să se mai întoarcă acasă, cu toate că era umezeală şi nu mai rămăsese mult până la dumbrava lui Koltovici. Piotr Mihailîci înţelese că amândoi aşteptau ceva de la el, deşi nu ştiau ce anume şi i se făcu milă de ei. Văzându-i cum mergeau pe lângă cal, resemnaţi şi duşi pe gânduri, era adânc convins că şi unul şi celălalt erau nenorociţi, că niciodată nu vor fi fericiţi, iar dragostea lor i se păru o greşeală amară, fără iertare. Mila, ca şi convingerea că nu-i putea ajuta la nimic îl aduseră în starea aceea de istovire sufletească, când, ca să scapi de sentimentul apăsător al compătimirii, eşti gata să faci orice sacrificiu.

— O să vin din când în când să rămân pe noapte la voi, zise el.

Dar cuvintele acestea i se părură doar o concesie şi nu-l mulţumiră. De aceea, când se opriră în marginea dumbrăvii lui Koltovici ca să-şi ia rămas-bun, se aplecă spre Zina, îi puse mâna pe umăr, şi-i zise:

— Ai avut dreptate, Zina! Da, bine ai făcut!

Şi ca să nu spună o vorbă mai mult şi ca să nu izbucnească în plâns, dădu pinteni calului şi o luă la galop spre dumbravă. După ce intră în întuneric, întoarse capul şi-i văzu pe Vlasici şi pe Zina mergând spre casă, unul lângă altul: el cu paşi mari, ea cu paşi grăbiţi şi săltaţi. Vorbeau cu însufleţire.

„Nu-s decât o babă, asta-i! îşi zise Piotr Mihailîci. Venisem să dezleg o problemă şi mai rău am încurcat-o. Eh, ce să-i faci!”

Îşi simţea sufletul greu. După ce ieşi din dumbravă, lăsă calul la pas. Iar când ajunse în dreptul iazului, se opri. Simţea nevoia să rămână câteva clipe nemişcat şi să se gândească în voie. Răsărea luna şi lumina ei se răsfrângea în partea cealaltă a iazului ca un stâlp roşu. Departe, tunetul bubuia încă, înăbuşit. Fără să clipească, Piotr Mihailîci se uita în apă şi îşi închipuia deznădejdea Zinei, paloarea ei de martiră şi ochii reci, cu care o să-şi ascundă umilinţa faţă de oameni. Şi-o închipui apoi însărcinată, văzu apoi în minte moartea mamei, înmormântarea ei, spaima Zinei… Nu, mândră cum era şi cu prejudecăţi, bătrâna n-o să poată supravieţui. Viitorul se oglindea în luciul negru al apei în culori sumbre şi înspăimântătoare, şi, printre feţele palide ale femeilor care i se arătau acolo, Piotr Mihailîci se văzu şi pe el – timid, neputincios, cu un aer vinovat…

Pe malul drept al iazului, cam la o sută de paşi, se desluşea ceva întunecat: poate umbra unui om, poate trunchiul unui copac… Piotr Mihailîci îşi aduse aminte de seminaristul care fusese ucis, apoi aruncat aici, în iaz.

„Olivier a făcut o crimă, dar, într-un fel sau altul, a rezolvat o problemă. Pe când eu, nu numai că n-am rezolvat-o, dar mai rău am încurcat-o, îşi zicea el, uitându-se atent la umbra cea întunecată, care părea o arătare. Olivier spunea şi făcea ce gândea, pe când eu spun, dar nu fac ce gândesc. De altfel, nici măcar nu ştiu ce gândesc…”

Piotr Mihailîci se apropie de umbra cea întunecată: era un stâlp putred, rămas în picioare de la cine ştie ce magherniţă.

Dinspre dumbravă şi conacul lui Koltovici venea o adiere parfumată de lăcrămioare şi de ierburi bine mirositoare. Piotr Mihailîci mergea pe malul iazului, se uita cu tristeţe la apă şi, trecându-şi prin minte toată viaţa lui, se întărea tot mai mult în credinţa că până acum nu spusese şi nu făcuse niciodată ce gândise şi că oamenii îi plătiseră cu aceeaşi monedă. De aceea, viaţa lui i se păru tot atât de întunecată ca şi apa cea plină de alge încâlcite, în care se răsfrângea cerul fără fund al nopţii. Şi îşi zise că nimic nu se mai putea îndrepta.

Publicată pentru prima oară în revista *Knijki nedeli,* Nr. 7 din iulie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu unele modificări, a intrat în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a 2-a, 1898). Cu alte modificări de text, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VIII. Publicăm textul din 1901.

La includerea povestirii în culegerea de *Opere,* numele lui Kaşintev a fost înlocuit cu Ivaşin, iar numele patronimic al eroului principal, Mihailovici înlocuit cu Mihailîci. În acelaşi timp, textul a suferit modificări de stil şi unele abrevieri.

A fost lăsat la o parte, în două etape (în 1894 şi în 1901), un fragment destul de mare (vezi mai jos). Reproducem sfârşitul povestirii după versiunea din revistă:

«[Olivier a făcut o crimă,] cu toate acestea el e de o mie de ori mai omenos decât mine, se gândi Piotr Mihailovici, fără să-şi ia ochii de la umbra neagră, care semăna cu o arătare. Cel puţin spunea şi făcea ce gândea. Şi Piotr Mihailovici se întrebă: Ce rost a avut să-l mintă

astăzi pe ispravnic, ca un copil? Şi, în general, de ce nu spunea niciodată ce gândea? Dacă ar fi avut obiceiul să-şi spună gândurile pe faţă şi fără frică, Zina n-ar fi plecat la Vlasici şi acum n-ar vedea viitorul în culori atât de întunecate. Cine căuta în fiecare zi să convingă pe toată lumea că are aceleaşi convingeri cu Vlasici, dacă nu el? Cine s-a lepădat atât de ruşinos de convingerile lui, dacă nu el? Şi ce rost a avut să spună mai adineauri Zinei că a avut dreptate şi că bine a făcut ce a făcut, odată ce nu-i adevărat?

I-am făcut fericiţi pentru o seară, dar după asta ce o să mai fie? se gândea el, apropiindu-se de umbra cea neagră: era un stâlp vechi şi putred, rămas de la cine ştie ce clădire.

Ce o să mai fie?… Venisem cu gândul să rezolv o problemă. Dar am uitat că niciuna dintre problemele pe care ţi le pune viaţa de toate zilele nu are o soluţie precisă. În fiecare caz, trebuie să spui şi să faci ce gândeşti: în asta stă soluţia tuturor problemelor.»

[Dinspre dumbravă şi conacul… de alge încâlcite.]

— Doamne, ajută-mă… îngăimă el, descumpănit. Doamne, ajută-mă.

Odată cu includerea nuvelei în culegerea de Opere, Cehov a făcut în text şi neînsemnate modificări de stil. Afară de aceasta, cu prilejul reviziei din 1901, a scos următorul pasaj: „[… şi n-avea niciodată curajul să-l înfrunte] pe Vlasici. Îi era teamă că ideile lui vor părea grosolane şi ciudate şi că el însuşi va fi socotit ca fiind un om greoi şi încăpăţânat, un retrograd. Simţea uneori nevoia pătimaşă de a-şi uşura sufletul şi de a spune pe faţă tot ce gândea, dar se temea să nu-l mâhnească şi să-l decepţioneze pe Vlasici, făcându-l să sufere, şi odată cu el să decepţioneze şi pe Zina, şi pe toţi cunoscuţii. Ţinea mult la ideile lui şi ar fi vrut să se simtă liber şi îndrăzneţ, dar cine putea să-i garanteze că ideile lui erau drepte? Îndoielile nu-l părăseau niciodată… Şi, ca un făcut, moştenise blestemata slăbiciune a tuturor Kaşinţevilor: o inimă delicată, blândă, leneşă – mai curând o cârpă decât o inimă. Îşi zicea că, dacă ar veni cineva în clipa aceea şi s-ar aşeza călare pe el, nici n-ar crâcni măcar, ba poate chiar i-ar cere iertare că nu are umerii mai potriviţi pentru asemenea sport.

La început, în versiunea din revistă, fragmentul acesta avea o continuare, care a fost scoasă cu ocazia reviziei textului făcută în 1894:

„«Dacă stai şi te gândeşti, omul acesta mi-a făcut cel mai mare rău, mi-a stricat viaţa, de parcă mi-ar fi fost cel mai neîmpăcat duşman, îşi zicea Piotr Mihailovici. De fapt, ar fi trebuit să-mi iau sora acasă cu forţa, iar lui să-i fac de petrecanie. Asta-i. Iar eu am stat ca un bleg şi am holbat ochii la ei. Şi Zina, şi toţi cei din judeţ cred că Vlasici şi cu mine suntem ca fraţii şi că avem aceleaşi idei. Nici vorbă că lumea o să spună că eu am patronat legătura lor… Tâmpită situaţie!»” Vorbele lui Vlasici: „Dacă o să ai vreodată nevoie de viaţa mea, uite, ţi-o dau bucuros” au fost citate în piesa *Pescăruşul,* ca fiind din cartea lui Trigorin (actul trei).

Salonul nr. 6

I

În curtea spitalului e un mic pavilion, înconjurat de o adevărată pădure de scaieţi, urzici şi cânepă sălbatică. Acoperişul i-e ruginit, hogeagul pe jumătate dărâmat, treptele scării putrede şi năpădite de iarbă, iar din tencuială n-a mai rămas decât urma. Faţada dă spre spital, iar spatele spre câmp, de care îl desparte gardul cenuşiu, cu ţepi de cuie, al spitalului. Şi cuiele acestea înfipte cu vârful în sus, şi gardul, şi pavilionul însuşi au aerul acela trist şi blestemat, pe care-l capătă la noi numai clădirile care servesc de spitale şi de închisori.

Dacă nu vă speriaţi de înţepăturile urzicilor, s-o luăm pe cărarea îngustă care duce la pavilion şi să vedem ce se petrece înăuntru. După ce deschidem uşa din faţă, intrăm în sală. Aici, de-a lungul pereţilor şi lângă sobă, se înalţă grămezi întregi de boarfe spitaliceşti: saltele, halate vechi şi rupte, pantaloni, cămăşi cu dunguliţe albastre şi încălţăminte ponosită. Vechiturile acestea, aruncate de-a valma unele peste altele, au început să putrezească şi răspândesc un miros înăbuşitor.

Peste boarfele împuţite stă lungit, veşnic cu luleaua între dinţi, paznicul Nikita, veteran cu galoanele îngălbenite de vreme. Faţa i-e aspră şi suptă, sprâncenele stufoase îl fac să semene cu un câine ciobănesc de stepă şi nasul i-e roş. E mic şi uscăţiv, dar vânjos, cu pumnii mari şi cu o ţinută impunătoare. Face parte din acei oameni naivi şi aşezaţi, conştiincioşi şi mărginiţi, care pun mai presus de orice ordinea, şi de aceea sunt convinşi că bătaia e ruptă din rai. Şi când bate Nikita, dă unde nimereşte: în obraz, în piept, în spate, încredinţat că, altfel, n-ar mai fi ordine.

După aceea pătrundem într-un salon mare şi larg, care, dacă nu socotim şi sala, ocupă tot pavilionul. Pereţii sunt vopsiţi într-un albastru murdar şi tavanul e afumat, ca într-un bordei fără hogeag: nici vorbă că, iarna, soba scoate fum şi bate la

cap. Ferestrele sunt sluţite de gratiile înfipte pe dinăuntru. Podeaua negeluită e cenuşie. Duhneşte a varză acră, a lampă care fileză, a ploşniţe şi a amoniac. În primul moment după ce intri, ai impresia că eşti într-o menajerie.

În salon sunt câteva paturi înşurubate de podea. Pe unele stau, aşezaţi sau culcaţi, oameni în halate albastre de spital şi pe cap cu tradiţionalele scufii. Sunt nebunii.

În total sunt cinci oameni, dintre care numai unul face parte din nobilime, iar ceilalţi sunt târgoveţi. Primul de lângă uşă e înalt, slab, cu mustaţă roşcată şi ochi însângeraţi de plâns. Stă cu capul în pumni şi se uită ţintă într-un singur punct. E trist mereu, dă din cap, oftează şi zâmbeşte cu amărăciune, şi ziua, şi noaptea. Nu se amestecă în vorbă decât foarte rar şi, de obicei, nu răspunde la întrebări. Mănâncă şi bea în neştire, când i se dă. După accesele chinuitoare de tuse, după trupul peste măsură de slăbit şi roşeaţa din obraji, se vede bine că e ofticos.

Alături de el e un bătrân mărunţel, vioi şi neastâmpărat, cu bărbuţa ascuţită şi cu părul ca smoala şi creţ ca la negri. Ziua se plimbă prin salon de la o fereastră la alta sau stă turceşte pe pat. Fluieră întruna, ca un scatiu, cântă încetişor şi chicoteşte. Veselia lui copilărească şi vioiciunea lui şi le arată uneori şi noaptea, când se scoală să-şi facă rugăciunea – adică se bate cu pumnii în piept şi atinge uşa cu degetele. E jidovul Moiseika, zis şi prostălăul. Şi-a pierdut minţile acum vreo douăzeci de ani, când i-a ars atelierul de şepcărie.

Dintre toţi pacienţii salonului Nr. 6, numai el are voie să iasă din pavilion, ba chiar şi din curtea spitalului. De privilegiul acesta se bucură de mult, fiind considerat ca edecul spitalului şi fiind un idiot liniştit şi inofensiv, bufonul târgului, pe care lumea s-a deprins să-l vadă pe străzi, înconjurat totdeauna de o droaie de copii şi de câini. În halat şi în papuci, cu o scufie caraghioasă pe cap, uneori desculţ, ba chiar şi fără pantaloni, rătăceşte din uliţă în uliţă, se opreşte pe la porţile caselor sau în pragul prăvăliilor şi cere de pomană. Ici i se dă cvas, dincolo o bucată de pâine, în altă parte o copeică, aşa că se întoarce în pavilion şi sătul, şi bogat. Dar tot ce aduce îi ia Nikita. Şi o face brutal, cu mânie, întorcându-i buzunarele pe dos şi luându-l martor pe Dumnezeu că n-o să-i mai dea voie jidovului în târg, deoarece nimic nu-i mai rău pe lumea asta ca dezordinea.

Moiseika e îndatoritor, îi place să le facă servicii celorlalţi. Le dă apă, îi înveleşte când dorm, îi promite fiecăruia că o să-i aducă din târg o copeică sau o să-i facă o şapcă nouă şi hrăneşte cu lingura pe vecinul din stânga, care e paralizat. Şi toate acestea nu le face din bunătate sau din cine ştie ce

consideraţii umanitare, ci pentru că, fără să-şi dea seama, îl imită pe vecinul lui din dreapta, Gromov.

Ivan Dmitrici Gromov, un bărbat de vreo treizeci şi trei de ani, din nobilime, fost portărel şi secretar gubernial, are mania persecuţiei. De obicei, ori stă culcat, ghemuit cu genunchii la gură, ori umblă din colţ în colţ, ca şi cum ar face mişcare. Dar foarte rar stă aşezat. E într-o stare de veşnică agitaţie, de tulburare şi de încordare, de parcă l-ar apăsa sentimentul unei aşteptări nelămurite. La cel mai mic zgomot din sală sau strigăt din curte, îşi înalţă capul şi întinde urechea, ascultând: oare nu cumva au venit să-l caute pe el? Şi în clipele acelea, faţa lui arată şi o mare nelinişte, dar şi scârbă.

Îmi place faţa lui lată, ciolănoasă, totdeauna palidă şi nenorocită, dezvăluind un suflet chinuit de luptă şi de îndelungată spaimă. Convulsiile lui sunt ciudate şi bolnăvicioase, dar liniile delicate, pe care i le-a săpat pe faţă o suferinţă adâncă şi neprefăcută, dovedesc înţelepciune şi inteligenţă, iar în ochi îi sclipeşte o lumină caldă şi sănătoasă. Îmi place şi felul lui de a fi: politicos, îndatoritor şi nespus de delicat în raporturile cu toată lumea, afară de Nikita. Dacă scapă cineva un nasture sau o lingură, el sare grăbit din pat şi le ridică. În fiecare zi, când se scoală, le spune celorlalţi „bună dimineaţa”, iar seara, când se culcă, „noapte bună”.

Pe lângă starea de veşnică încordare şi de convulsiile feţei, nebunia lui se mai arată şi altfel. Uneori, seara, se înfăşoară în halat şi, tremurând din tot trupul şi clănţănind din dinţi, începe să umble repede din colţ în colţ şi printre paturi. S-ar părea că-l scutură frigurile. După felul cum se opreşte din când în când şi se uită la ceilalţi, se vede bine că vrea să le spună ceva, ceva foarte important, dar închipuindu-şi, pesemne, că ei n-or să-l asculte sau n-or să-l înţeleagă, scutură din cap, nervos, şi-şi reia plimbarea. Însă curând nevoia de a se destăinui învinge toate argumentele şi începe să vorbească cu entuziasm şi pasiune. Vorba lui e descusută şi înfrigurată ca delirul, e violentă şi nu tocmai uşor de înţeles. Cu toate acestea, şi în cuvintele, şi în glasul lui, vibrează ceva nespus de bun. În timp ce vorbeşte, îţi dai seama de două lucruri în acelaşi timp: şi că e nebun, şi că e om. Ar fi aproape imposibil să însemni pe hârtie discursurile lui de nebun. Vorbeşte despre ticăloşia omenească, despre încălcarea adevărului, despre viaţa frumoasă care va fi cândva pe pământ, despre gratiile de fier de la ferestre, care-i amintesc în fiecare clipă de lipsa de omenie şi de cruzimea asupritorilor. Într-un cuvânt, discursul lui pare un potpuriu, fără şir şi fără înţeles, improvizat din cântece vechi şi totuşi încă noi…

II

Cu vreo doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, pe strada principală a târgului locuia, în casă proprie, funcţionarul Gromov, om cuprins şi cu greutate. Avea doi băieţi: Serghei şi Ivan. Pe când era student în anul al patrulea, Serghei s-a îmbolnăvit de tuberculoză galopantă şi a murit. Moartea lui a fost, parcă, începutul unui şir întreg de nenorociri, care s-au abătut asupra familiei Gromov. La o săptămână după înmormântarea lui Serghei, bătrânul Gromov a fost dat în judecată pentru delapidare şi falsuri în acte publice şi, nu mult după aceea, a murit de tifos în infirmeria închisorii. Casa şi tot ce era în casă s-a vândut la mezat, aşa că Ivan Dmitrici şi mamă-sa au rămas pe drumuri.

Înainte, pe când trăia bătrânul, Ivan Dmitri, student la universitatea din Petersburg, primea câte 60 sau 70 de ruble pe lună şi nu ştia ce înseamnă lipsa. Iar acum, deodată, s-a văzut nevoit să-şi schimbe felul de viaţă: trebuia să dea, de dimineaţă şi până seara, lecţii prost plătite, să copieze acte şi totuşi să rabde de foame, deoarece tot ce câştiga îi trimitea mamei lui, să aibă cu ce trăi. Dar Ivan Dmitrici n-a putut să suporte mult felul acesta de trai. Demoralizat şi istovit, a lăsat baltă facultatea şi s-a întors acasă. Acolo, în orăşelul lui, a căpătat prin protecţie un post de profesor la gimnaziul judeţean. Dar cum nu s-a putut înţelege cu colegii, şi nici elevilor nu le-a fost pe plac, l-a părăsit curând. În vremea asta, i-a murit şi mama. Aproape şase luni a stat fără slujbă, mâncând numai pâine cu apă, apoi a fost numit portărel la tribunal, post în care a rămas până în ziua când l-au dat afară, bolnav.

Niciodată Ivan Dmitrici n-a făcut impresia unui om sănătos, nici chiar în anii lui de studenţie. Totdeauna era palid, slab, răcea uşor, mânca puţin şi dormea rău. Dacă bea un păhăruţ de vin, ameţea şi-l apucau crize de nervi. Îi erau dragi oamenii, dar din pricina felului lui de a fi, supărăcios şi bănuitor, nu se lega sufleteşte de nimeni şi nu avea niciun prieten. Despre concetăţenii lui vorbea cu dispreţ, socotind că ignoranţa lor grosolană, ca şi viaţa animalică şi amorţită pe care o duceau erau de-a dreptul ruşinoase şi dezgustătoare. Cu glasul lui de tenor, vorbea tare şi cu aprindere, când indignat şi furios, când entuziasmat şi admirativ, dar totdeauna deschis. Despre orice ai fi vorbit cu el, nu ştiu cum o întorcea că revenea mereu la aceeaşi temă: că atmosfera din târguşor era plictisitoare şi te înăbuşea, că oamenii nu aveau preocupări mai înalte, ci se mulţumeau să ducă o viaţă searbădă şi absurdă, având ca variaţie doar persecuţia, desfrâul cinic şi făţărnicia. Că ticăloşii erau totdeauna sătui şi bine îmbrăcaţi, în timp ce oamenii

cinstiţi se hrăneau doar cu fărâmituri şi că se simţea grozav nevoia unor şcoli, a unui ziar local cu tendinţe cinstite, a unui teatru, a unor conferinţe publice şi a concentrării tuturor forţelor intelectuale. Conştiinţa societăţii trebuia să se trezească odată şi să-şi recunoască lacunele. Şi atunci, se va înspăimânta singură. În felul lui de a judeca oamenii întrebuinţa culori tranşante, albul şi negrul, fără să admită tonuri intermediare. Împărţea oamenii în cinstiţi şi ticăloşi: o categorie de mijloc nu exista pentru el. Despre femei şi despre dragoste vorbea totdeauna cu patimă şi cu entuziasm, dar nu fusese niciodată îndrăgostit.

Cu toată nervozitatea lui şi cu toată severitatea părerilor lui, oamenii din orăşel îl iubeau şi, când vorbeau despre el, îi spuneau prieteneşte: Vanea. Pe de o parte delicateţea înnăscută, purtarea plăcută, cinstea şi curăţenia lui sufletească, pe de altă parte surtucul lui sărăcăcios, înfăţişarea bolnăvicioasă şi nenorocirile care se abătuseră asupra familiei lui trezeau în fiecare om un sentiment cald şi trist, de duioşie. Apoi, era cult, citise mult şi ştia de toate – cel puţin asta era părerea cetăţenilor, care-l socoteau o adevărată enciclopedie ambulantă.

Citea foarte mult. De multe ori puteai să-l vezi la club, răsucindu-şi nervos bărbuţa şi răsfoind ziare şi cărţi. Şi imediat îţi dădeai seama că nu citea, ci devora. Probabil că obiceiul acesta era una dintre deprinderile lui bolnăvicioase, deoarece citea cu aceeaşi lăcomie orice îi cădea în mână, chiar şi ziare sau calendare vechi, din anii trecuţi. Acasă la el nu citea decât culcat.

III

Într-o dimineaţă de toamnă, Ivan Dmitrici şi-a ridicat gulerul paltonului şi a plecat pe nişte ulicioare dosnice, lipăind prin noroi, să caute un negustor de la care trebuia să încaseze o amendă. Era prost dispus, ca totdeauna dimineaţa. Pe drum a întâlnit doi arestaţi în lanţuri, pe care-i escortau patru ostaşi cu baioneta la armă. I se mai întâmplase şi altă dată, ba chiar destul de des, să întâlnească arestaţi. Şi totdeauna îi treziseră un sentiment de compătimire şi de sfială. Dar de data aceasta a încercat ceva cu totul aparte, ceva destul de ciudat. I s-a părut, deodată, că şi pe el l-ar putea fereca în lanţuri şi duce, prin noroi, la închisoare. După ce a trecut pe la negustor, întorcându-se acasă, a întâlnit, în dreptul oficiului poştal, un inspector de poliţie, care l-a salutat şi a mers cu el o bucată de drum. Lucrul acesta i s-a părut cam suspect, deşi îl cunoştea pe inspector. Acasă, nu s-a gândit toată ziua decât la arestaţii aceia şi la ostaşii înarmaţi, şi o neînţeleasă nelinişte sufletească l-a împiedicat să citească şi să-şi caute de treburi. Seara n-a aprins lumina, iar noaptea n-a închis ochii, gândindu-se mereu că şi el ar putea fi arestat, pus în lanţuri şi aruncat în închisoare. Nu se ştia vinovat cu nimic şi ar fi putut să jure că nici de aici înainte n-ar fi în stare să ucidă, să dea foc sau să fure. Dar parcă-i mare lucru să faci o crimă din imprudenţă, fără să-ţi dai seama, şi parcă nu poţi fi victima vreunei calomnii sau chiar a unei erori judiciare? Doar nu degeaba înţelepciunea de veacuri a poporului zice că de două lucruri e greu să scape omul: de sărăcie şi de puşcărie. Iar o eroare judiciară, cu actuala procedură penală nu e deloc exclusă, şi asta nu e de mirare. Oamenii, care, prin profesia lor, au de-a face cu suferinţele altora, ca judecătorii, poliţiştii sau medicii, cu timpul, datorită obişnuinţei, se călesc până într-atât, încât chiar dacă ar vrea, nu pot să aibă faţă de clienţii lor altă atitudine decât una formală. Din acest punct de vedere, ei nu se deosebesc cu nimic de mujicul care taie în fundul curţii berbeci şi viţei, fără să-l impresioneze sângele. Şi în cazul acestei atitudini formale şi lipsite de suflet faţă de oameni, judecătorul nu are nevoie decât de un singur lucru ca să-i răpească unui nevinovat toate drepturile civile şi să-l condamne la ocnă: nu are nevoie decât de timp. De timpul necesar ca să îndeplinească unele formalităţi pentru care primeşte o leafă. După aceea, totul s-a sfârşit. Încearcă să cauţi dreptate şi apărare într-un târguşor murdar ca ăsta, aruncat la două sute de verste de orice cale ferată! De altfel, e şi ridicol să te gândeşti la dreptate, când orice silnicie e socotită de către societate ca un lucru înţelept şi foarte necesar şi, dimpotrivă,

orice act de clemenţă, cum ar fi o sentinţă de achitare, trezeşte un sentiment de răzbunare nesatisfăcută!

A doua zi dimineaţă, Ivan Dmitrici s-a dat jos din pat cu broboane de sudoare pe frunte. Înspăimântat, era convins că dintr-o clipă în alta ar putea să-l aresteze. Dacă gândurile apăsătoare de ieri nu-l slăbesc, îşi zicea, înseamnă că au în ele un sâmbure de adevăr. Doar nu erau să-i vină în minte aşa, din senin!

Prin faţa ferestrelor lui a trecut, fără grabă, sergentul de stradă. Asta nu-i a bine… Iată, doi indivizi s-au oprit în tăcere în faţa casei. Oare de ce nu-şi spun nimic?…

Şi de atunci au început pentru Ivan Dmitrici zile şi nopţi chinuitoare. Toţi oamenii care treceau prin faţa ferestrelor sau intrau în curte i se păreau spioni sau detectivi. Pe la amiază, ca de obicei, trecea pe stradă ispravnicul, în trăsura lui cu doi cai. Venea de la moşia pe care o avea la marginea oraşului şi se ducea la poliţie, dar lui Ivan Dmitrici i se părea că prea trecea repede şi prea avea o înfăţişare ciudată: nici vorbă că se grăbea să dea de veste că în oraş îşi făcuse apariţia un criminal primejdios. De câte ori suna careva sau bătea în poartă, Ivan Dmitrici tresărea. Dacă la gazda lui întâlnea pe cineva necunoscut, îl prindea frica, iar când dădea cu ochii, pe stradă, de poliţişti sau de jandarmi, le zâmbea şi fluiera, ca să aibă aerul că nu-i pasă de ei. Nu dormea nopţi în şir, aşteptând să-l aresteze, dar se prefăcea că sforăie şi geme prin somn, ca să creadă proprietăreasa că doarme dus. Dacă s-ar afla că nu doarme, ar zice că-l chinuiesc mustrările de conştiinţă – un concludent cap de acuzare! Faptele, ca şi logica sănătoasă îi arătau că toată spaima lui era nefondată, simplă psihoză, şi că, dacă ar privi lucrurile mai larg, închisoarea n-ar trebui să-l înspăimânte, atâta timp cât conştiinţa lui era curată. Dar cu cât judeca mai cuminte şi mai logic, cu atât neliniştea lui sufletească sporea, devenea tot mai chinuitoare. I se întâmpla, ca în povestea cu pustnicul, care, vrând să-şi ridice o chilioară într-o pădure sălbatică a început să dea cu toporul, dar, cu cât dădea mai amarnic, cu atât pădurea se făcea mai deasă. Până la urmă, văzând că raţionamentul nu-i folosea la nimic, Ivan Dmitrici renunţă la el şi se lăsă pradă spaimei şi deznădejdii.

Din ziua aceea, a început să trăiască tot mai izolat şi să se ferească de oameni. Dacă până atunci îi era urâtă slujba, acum îi ajunsese de-a dreptul nesuferită. Se temea să nu-i facă cineva o glumă proastă: să-i vâre pe furiş bani în buzunar şi pe urmă să-l denunţe că a luat mită, sau să comită singur vreo greşeală în scripte, egală cu o delapidare, sau să piardă bani străini… Şi, ciudat, niciodată mintea lui nu fusese mai ascuţită şi mai inventivă ca acum: nu trecea zi fără să nu-şi scornească

nenumărate şi felurite motive de a-şi vedea libertatea şi cinstea grav ameninţate. În schimb, interesul pentru lumea exterioară şi pentru cărţi îi slăbise mult, iar memoria începuse să-l părăsească.

Într-o zi – se desprimăvărase bine şi se topise zăpada – în râpa de lângă cimitir s-au găsit două cadavre pe jumătate descompuse: o femeie bătrână şi un băiat, care prezentau urme de violenţă. În oraş nu se mai vorbea decât de cadavrele acelea şi de ucigaşii necunoscuţi. Ca să nu se creadă cumva că el ar fi ucigaşul, Ivan Dmitrici rătăcea pe străzi zâmbind, iar când se întâlnea cu vreun cunoscut, întâi pălea, apoi se înroşea şi începea să-şi arate indignarea, afirmând că nu există crimă mai abjectă decât să-i ucizi pe cei slabi şi lipsiţi de apărare. Dar toată această prefăcătorie l-a obosit curând şi, după ce a mai chibzuit, a hotărât că, în situaţia lui, cel mai bun lucru ar fi să se ascundă în pivniţa proprietăresei. A intrat în pivniţă şi a stat acolo o zi, o noapte şi încă o zi. Dar l-a răzbit frigul şi a doua zi, când s-a înserat, s-a strecurat pe furiş, ca un hoţ, în odaia lui. Până în zori nu s-a mişcat din mijlocul odăii, ascultând… Dis-de-dimineaţă, înainte de a răsări soarele, au venit nişte sobari. Ivan Dmitrici ştia foarte bine că veniseră să dreagă soba din bucătărie, dar spaima îl făcea să creadă că erau poliţişti travestiţi în sobari. A ieşit încetişor din casă şi, îngrozit, fără pălărie şi fără surtuc, a luat-o la goană de-a lungul străzii. O haită de câini s-a ţinut după el lătrând, un mujic a strigat nu ştiu ce în urma lui, vântul a început să-i şuiere pe la urechi, şi lui Ivan Dmitrici i se părea că silnicia lumii întregi se dezlănţuise împotriva lui şi-l urmărea…

L-au prins, l-au adus acasă şi au trimis după medic. Doctorul Andrei Efimîci, despre care vom vorbi mai târziu, i-a prescris comprese reci la cap şi picături de laur şi de vişin. La plecare, a clătinat din cap cu tristeţe şi i-a spus gazdei că n-o să mai revină, deoarece nu-i bine să împiedici oamenii să-şi iasă din minţi. Şi, cum n-avea cu ce să se întreţină şi să-şi caute de sănătate, peste puţin timp Ivan Dmitrici a fost dus la spital şi internat în salonul de boli venerice. Însă nici acolo nu dormea nopţile, era nervos şi-i tulbura pe ceilalţi bolnavi. Atunci, din ordinul lui Andrei Efimîci, a fost mutat în salonul Nr. 6.

După un an, nimeni în oraş nu-şi mai amintea de Ivan Dmitrici. Iar cărţile lui, aruncate claie peste grămadă în sania de sub şopronul proprietăresei, i le-au şterpelit băieţii din mahala.

IV

Vecinul din stânga lui Ivan Dmitrici era, aşa cum am mai spus, jidovul Moiseika, iar cel din dreapta un mujic gras, rotund ca un butoi, cu mutra tâmpită şi lipsită de orice expresie: un animal trândav, lacom şi murdar, care-şi pierduse de mult facultatea de a gândi şi de a simţi. Toată făptura lui duhnea ca un ciumat.

Nikita, care făcea curat după el, îl bătea cumplit, până nu mai putea, fără să-şi cruţe pumnii. Dar ceea ce era mai grozav nu era că-l bătea – cu bătaia se deprinde omul – ci faptul că animalul acela abrutizat nu reacţiona la lovituri nici măcar cu un scâncet, cu un gest sau cu o sclipire din ochi, ci numai se clătina, ca un butoi uriaş.

Al cincilea şi cel din urmă oaspete al salonului Nr. 6 era un târgoveţ, fost sortator la oficiul poştal, un bărbat blond, mărunţel şi slăbănog, cu obrazul blând, dar cam viclean. După ochii lui inteligenţi şi calmi, cu căutătura senină şi veselă, părea o vulpe şireată, care ascunde o taină mare, dulce inimii lui. Ţinea mereu câte ceva ascuns sub pernă sau sub saltea, dar nu arăta nimănui nimic. Şi asta nu de frică să nu i se fure sau să nu i se ia, ci de ruşine. Din când în când, se ducea până la fereastră, se întorcea cu spatele spre ceilalţi, îşi prindea ceva pe piept şi, aplecându-şi capul, se uita să vadă cum îi şade. Dacă te-ai fi apropiat atunci de el, s-ar fi ruşinat şi şi-ar fi smuls ceva de pe piept. Dar taina lui nu era greu de dezlegat.

— Felicită-mă! îi spunea el adesea lui Ivan Dmitrici, ştii, m-au propus pentru ordinul Sf. Stanislav clasa a doua, cu stea. Clasa a doua nu se conferă decât străinilor, dar pentru mine, cine ştie de ce, vor să facă excepţie – şi zâmbea, ridicând din umeri nedumerit. Îţi spun drept că nu mă aşteptam…

— Nu mă pricep la chestiile astea, îi răspundea Ivan Dmitrici, încruntat.

— Dar ştii ce aş dori să capăt, mai curând sau mai târziu? urma fostul sortator, clipind cu viclenie din ochi. „Steaua polară” suedeză. Şi o s-o capăt! Da, e o decoraţie pentru care face să te dai peste cap: o cruce albă cu panglică neagră. Straşnic de frumoasă!

Fără îndoială că nicăieri viaţa nu e atât de monotonă ca în salonul Nr. 6. Dimineaţa, bolnavii, afară de paralitic şi de mujicul cel gras, se spală în sală, într-un hârdău uriaş şi se şterg cu poalele halatului. Apoi îşi beau ceaiul în ceşti de cositor, pe care le aduce Nikita din corpul de clădire principal. Fiecare are dreptul la o singură ceaşcă. La prânz li se dă ciorbă de varză acră şi o fiertură, iar seara fiertura rămasă de la prânz. Între mese, bolnavii stau culcaţi, dorm, se uită pe fereastră sau

măsoară salonul în lung şi în lat. Şi tot aşa în fiecare zi. Până şi fostul sortator de la poştă nu vorbeşte despre altceva decât despre decoraţiile lui.

Feţe noi se văd rar în salonul Nr. 6. Doctorul nu mai primeşte de mult alţi nebuni, iar amatori de a vizita ospiciile nu sunt mulţi pe lumea asta. Doar o dată la două luni vine bărbierul, Semion Lazarîci. Nu mai spun cum îi tunde pe nebuni, cum îl ajută Nikita şi ce spaimă îi cuprinde pe toţi când îl văd intrând, totdeauna beat şi cu zâmbetul pe buze.

Afară de bărbier, nimeni nu se mai arată în salon şi nebunii sunt condamnaţi să-l vadă, zi după zi, numai pe Nikita.

Totuşi de câtva timp a început să circule prin spital un zvon destul de ciudat, şi anume că doctorul a început să facă vizite şi în salonul Nr. 6.

V

Ciudat zvon!

Doctorul Andrei Efimîci Raghin e un om admirabil în felul lui. Se zice că, în tinereţe, ar fi fost foarte credincios, că se pregătise chiar să se facă preot şi că, după ce şi-a terminat liceul, în 1863, ar fi vrut să se înscrie la teologie. Dar tatăl lui, medic chirurg, l-a luat în râs şi i-a spus, răspicat, că dacă se face popă, nu-l mai recunoaşte de fiu. Nu se ştie cât adevăr era în toată povestea aceasta. Un lucru însă e sigur: însuşi Andrei Efimîci a mărturisit, şi nu numai o dată, că n-a simţit nicio vocaţie pentru medicină şi, în general, pentru ştiinţele speciale.

În orice caz, după ce a terminat medicina nu s-a făcut preot, nu s-a arătat a fi cucernic şi la începutul carierei lui de medic semăna tot atât de puţin a faţă bisericească, ca şi acum.

Andrei Efimîci are un aspect ţărănos, grosolan şi greoi. Obrazul, barba, părul ţepos şi lins şi trupul necioplit îl fac să semene cu un hangiu la drumul mare, mâncăcios, lacom şi brutal. Faţa i-e aspră, plină toată de vinişoare albăstrii, ochii mici şi nasul roşu. Fiind înalt şi lat în umeri, şi mâinile şi picioarele îi sunt mari – aşa de mari încât, dacă ţi-ar repezi un pumn, te-ar face praf. Cu toate acestea calcă uşor şi mersul i-e prudent, de parcă se tot furişează. Dacă te întâlneşte într-un coridor îngust, totdeauna se opreşte el întâi să-ţi facă loc, şi tot el îşi cere iertare, cu glas dulce şi subţire, nu gros, cum te-ai aştepta. Are pe gât o mică umflătură, care-l împiedică să poarte guler scrobit, aşa că umblă cu cămăşi moi, de pânză sau de stambă. Şi, în general, nu se poartă îmbrăcat ca un doctor. Un costum ţine la el câte zece ani şi orice haină nouă, pe care o cumpără de obicei de la vreo prăvălie ovreiască, pare tot atât de ponosită şi de mototolită pe el ca şi una veche. Cu acelaşi surtuc primeşte clienţii, mănâncă şi face vizite, şi asta nu din zgârcenie, ci pentru că nu dă nicio atenţie înfăţişării sale.

Când a venit Andrei Efimîci în oraş să-şi ia serviciul în primire, „aşezământul de caritate” era într-o stare înspăimântătoare. În saloane, pe coridoare şi chiar în curte, nu puteai să-ţi tragi răsuflarea de duhoare. Personalul spitalului, bărbaţi şi femei cu copiii lor dormeau prin saloane, la un loc cu bolnavii. Se plângeau că nu se mai poate trăi de gândaci, de ploşniţe şi de şoareci. La secţia chirurgicală, erizipelul nu se mai termina. În tot spitalul nu erau decât două scalpele şi niciun termometru. În căzile de baie se ţineau cartofii. Administratorul spitalului, lenjereasa şi felcerul furau bolnavii. Cât despre predecesorul lui Andrei Efimîci, se povestea că vindea pe furiş spirtul spitalului şi că-şi făcuse un adevărat harem din infirmiere şi bolnave. Oamenii din târg cunoşteau

cât se poate de bine aceste nereguli, ba unii le mai şi exagerau, dar în general le priveau cu nepăsare. Erau şi alţii care le justificau, zicând că spitalul era doar pentru oamenii de rând şi pentru mujici, care n-aveau de ce se plânge, deoarece acasă la ei trăiau mult mai prost decât la spital şi că doar nu era să le dea fazani! Alţii găseau că numai oraşul singur, fără ajutorul zemstvei, n-ar putea să întreţină în bune condiţii un spital, aşa că să mulţumim lui Dumnezeu că-l avem şi pe ăsta, aşa cum e. Pe de altă parte, tânăra generaţie a zemstvei nu se grăbea să deschidă alt spital în oraş sau în judeţ, sub cuvânt că oraşul avea deja unul.

După ce a vizitat spitalul, Andrei Efimîci a ajuns la concluzia că era o instituţie imorală şi cu totul dăunătoare sănătăţii locuitorilor. Cel mai cuminte lucru ar fi, şi-a zis el, să trimită bolnavii acasă şi să închidă spitalul. Dar s-a gândit că, pentru a lua această hotărâre, n-ar fi de ajuns numai să vrea, cu atât mai mult cu cât n-ar folosi la nimic: dacă alungi ticăloşia fizică şi morală dintr-un loc, ea se mută în altul. De aceea, trebuie să aştepţi până ce răul se stârpeşte de la sine. Şi, pe urmă, dacă oamenii şi-au înjghebat un spital şi-l rabdă aşa cum este, înseamnă că au nevoie de el. Prejudecăţile şi toate murdăriile şi ticăloşiile sunt necesare, deoarece cu timpul se prefac în ceva folositor, aşa cum se preface bălegarul în cernoziom. De altfel, nici nu se află pe lume lucru bun care, la începutul începutului, să nu fi avut şi părţile lui rele.

După ce şi-a luat postul în primire, Andrei Efimîci a rămas nepăsător faţă de dezordinea din spital. Le-a cerut doar oamenilor de serviciu şi infirmierelor să nu mai doarmă prin saloane şi a înzestrat spitalul cu două dulapuri cu instrumente chirurgicale. Dar administratorul, lenjereasa, felcerul şi erizipelul au rămas la locul lor.

Andrei Efimîci iubea nespus de mult şi dreapta judecată, şi cinstea. Dar nu avea nici destulă energie şi nici încredere în ceea ce i s-ar fi îngăduit să facă, ca să realizeze în jurul lui o viaţă întemeiată pe cinste şi pe dreapta judecată. Nu se pricepea să poruncească, să stăruie într-o hotărâre pe care ar fi luat-o, sau să oprească pe cineva de a face altfel de cum voia el. Parcă s-a jurat să nu ridice glasul niciodată şi să nu folosească niciodată modul imperativ. Îi venea greu să zică „dă-mi” sau „adă-mi”. Când voia să-şi bea ceaiul sau să mănânce, tuşea timid, îi spunea bucătăresei: „Cum aş face să beau un ceai?”… Sau: „Cum aş face să mănânc ceva?”… Era peste puterile lui să-i spună administratorului să nu mai fure, să-l dea afară sau să desfiinţeze de tot postul acela inutil, adevărată sinecură. Când încerca cineva să-l înşele, sau să-l linguşească, sau îi dădea să semneze conturi vădit măsluite,

Andrei Efimîci se înroşea ca racul, de parcă el ar fi fost autorul falsului şi totuşi le semna. Când i se plângeau bolnavii că rabdă de foame sau că au ajuns batjocura infirmierelor, se ruşina şi îngăima, cu un aer vinovat:

— Bine, bine, lasă că cercetez eu mai târziu… Trebuie să fie vreo neînţelegere la mijloc…

La început, Andrei Efimîci muncea cu multă tragere de inimă. De dimineaţă şi până la prânz primea bolnavii, opera, ba uneori făcea şi pe mamoşul. Cucoanele spuneau despre el că era plin de atenţii cu pacientele şi mare meşter în a dibui bolile de femei şi de copii. Cu timpul însă, meseria lui de doctor, monotonă şi hotărât inutilă, a început să-l plictisească. Primeşti într-o zi 30 de bolnavi, a doua zi – ce să vezi? – vin 35, a treia – 40, şi tot aşa, zi după zi, an după an. Nici mortalitatea nu scade şi nici bolnavii nu încetează de a veni. Ca să dai un ajutor medical serios unui număr atât de mare de bolnavi ambulanţi într-un timp atât de scurt – de dimineaţă şi până la prânz – e imposibil fiziceşte, aşa că, fără să vrei, înfăptuieşti o înşelătorie. În anul care s-a încheiat, a consultat 12.000 de bolnavi ambulanţi, cu alte cuvinte a înşelat 12.000 de oameni. Şi nici să spitalizezi pe toţi cei grav bolnavi şi să te ocupi de ei după toate regulile ştiinţei, iarăşi nu se poate, deoarece există reguli, dar lipseşte ştiinţa. Iar dacă laşi la o parte filozofia şi încerci să te ţii cu de-amănuntul de reguli, cum fac ceilalţi medici, atunci ai nevoie, înainte de toate, de curăţenie, de o bună ventilaţie, de hrană consistentă şi de ajutoare cinstite – nu de murdărie, de ciorbă cu varză acră stricată şi de tâlhari.

Şi, la urma urmei, de ce să nu laşi omul să moară, dacă moartea e sfârşitul firesc şi legitim al fiecăruia din noi? Cine trage vreun folos din faptul că negustorul X sau funcţionarul Y trăieşte cinci sau zece ani mai mult? Iar dacă iei în consideraţie şi celălalt punct de vedere, că scopul medicinei e să uşureze suferinţele, atunci te întrebi, fără să vrei: de ce să le uşurezi? Mai întâi, se zice că suferinţa îl duce pe om spre perfecţiune, şi apoi, dacă omenirea o să se deprindă să-şi aline într-adevăr suferinţele cu hapuri şi cu picături, fără îndoială că o să se lepede de religie şi de filozofie, în care nu găseşte numai un scut împotriva tuturor mizeriilor, dar chiar şi fericirea. Înainte de a muri, Puşkin a suferit chinuri înspăimântătoare, iar bietul Heine a zăcut paralizat ani de zile. Atunci, de ce n-ar zăcea şi un Andrei Efimîci sau o Matriona Savişna oarecare, a căror viaţă searbădă ar rămâne cu totul fără conţinut, ca a unei amibe, dacă n-ar avea parte şi de suferinţă?

Copleşit de asemenea gânduri, Andrei Efimîci o lăsa mai domol cu munca şi nu se mai ducea chiar în fiecare zi la spital.

VI

Iată cum îi treceau zilele. De obicei, se scula pe la opt dimineaţa, se îmbrăca şi îşi bea ceaiul. Apoi intra în birou şi începea să citească sau se ducea la spital. Acolo, într-un coridor îngust şi mohorât, îl aşteptau bolnavii ambulanţi. Prin faţa lor alergau grăbiţi gardienii şi infirmierele, bocănind cu cizmele pe podeaua de cărămidă, treceau în halate bolnavi sfârşiţi de suferinţă – şi tot pe acolo se scoteau morţii şi oalele de noapte. Era curent, copiii scânceau. Andrei Efimîci ştia că pentru bolnavii cu temperatură, pentru tuberculoşi şi, în general, pentru cei lesne impresionabili, mediul acela era cu totul nefavorabil. Dar ce putea el să facă? În camera de consultaţii îl întâmpina felcerul Serghei Sergheici, un bărbat scurt şi gras, cu obrazul puhav, totdeauna curat şi bărbierit. Cu mişcări domoale şi delicate, îmbrăcat cum era cu haine noi şi largi, aducea mai curând cu un senator, decât cu un felcer. Avea o clientelă particulară întinsă, purta cravată albă şi se considera mai priceput decât doctorul, care nu făcea clientelă. Într-un colţ al odăii de primire era aşezată o icoană mare în chivot, cu o candelă grea, iar alături un analog cu o faţă albă. Pe pereţi atârnau portrete de arhierei, o vedere a mănăstirii Sveatogorsk şi cununi de albăstrele uscate. Serghei Sergheici era binecredincios şi ţinea la practicile religioase şi la obiectele sfinte. Icoana o cumpărase el, cu banii lui. În fiecare duminică, un bolnav pe care-l alegea citea un acatist, apoi însuşi Serghei Sergheici trecea prin toate saloanele şi le tămâia cu cădelniţa.

Bolnavi erau mulţi, iar timp puţin, de aceea consultaţia se mărginea la câteva scurte întrebări, urmate de prescrierea vreunui medicament, cum ar fi alifia calmantă sau untul de ricin. Andrei Efimîci stătea pe scaun, cu capul sprijinit în pumn, rămânea pe gânduri şi punea întrebările automat. Serghei Sergheici stătea şi el pe scaun, îşi freca mâinile şi, din când în când, se amesteca în vorbă.

— Iaca, zăcem şi îndurăm lipsuri, zicea el, pentru că nu ne rugăm destul Dumnezeului celui milostiv… Asta-i!

În timpul cât consulta bolnavii ambulanţi, Andrei Efimîci nu făcea niciun fel de intervenţie chirurgicală. De mult se dezobişnuise de operaţii şi sângele îl impresiona rău. Când trebuia să deschidă gura unui copil ca să i se uite în gât şi pacientul se pornea să ţipe şi să se apere cu mânuţele, lui Andrei Efimîci începeau să-i vuiască urechile, îl apuca ameţeala şi-i dădeau lacrimile. Atunci se grăbea să scrie reţeta şi-i făcea semn femeii să-şi ia copilul şi să plece.

Nu trecea mult şi Andrei Efimîci se plictisea de timiditatea şi de nerozia bolnavilor, de prezenţa cucernicului Serghei

Sergheici, de portretele de pe pereţi şi de propriile lui întrebări, mereu aceleaşi în cei douăzeci de ani şi ceva de carieră. Acum, după ce consulta cinci sau şase bolnavi, pleca acasă, lăsându-i pe ceilalţi pe seama felcerului.

Mulţumit că, slavă Domnului, nu mai avea de mult clientelă şi că nu-l mai supăra nimeni, îndată ce ajungea acasă Andrei Efimîci se aşeza la masa din birou şi se apuca de citit. De obicei citea foarte mult şi cu deosebită plăcere. O jumătate din leafă o dădea pe cărţi şi trei odăi din cele şase câte le avea erau pline cu tomuri şi cu reviste vechi. Mai mult ca oricare, îi plăceau cărţile de istorie şi de filozofie. Lucrări privitoare la specialitatea lui nu prea citea, afară de revista *Medicul,* la care era abonat şi pe care o răsfoia totdeauna luând-o de la coadă. Citea ceasuri întregi, fără să se întrerupă şi fără să obosească. Şi nu citea repede şi pe apucate, ca Ivan Dmitrici pe vremuri, ci încet şi cu atenţie, revenind asupra părţilor care-i plăceau sau pe care nu le înţelegea. Avea totdeauna lângă el un clondir cu votcă şi un castravete sau un măr murat, puse de-a dreptul pe postavul biroului, nu pe farfurie. La fiecare jumătate de oră, fără să-şi ridice ochii de pe carte, îşi turna şi bea câte un păhărel de votcă, apoi, şi tot fără să se uite, căuta pe pipăite castravetele şi muşca o bucăţică din el.

Când se făcea ora trei, se apropia încetişor de uşa bucătăriei, tuşea şi întreba:

— Dariuşka, cum aş face să mănânc ceva?…

După o masă destul de proastă şi gătită fără multă bătaie de cap, Andrei Efimîci se plimba prin odăi cu braţele la piept, adâncit în gânduri. Pendula bătea ora patru, apoi cinci, şi el măsura înainte odăile şi se gândea. Din când în când scârţâia uşa de la bucătărie şi în prag se ivea faţa roşie şi somnoroasă a Dariuşkăi.

— Andrei Efimîci, oare n-ar fi timpul să vă aduc berea? întreba ea, îngrijorată.

— Nu, încă nu, îi răspundea el. – Mai aştept… mai aştept…

De obicei, spre seară, venea dirigintele poştei, Mihail Averianîci, singurul om din oraş a cărui societate nu-l plictisea. Mihail Averianîci fusese cândva ofiţer de cavalerie şi moşier foarte bogat, dar scăpătase şi, silit de sărăcie, intrase spre bătrâneţe slujbaş la departamentul poştei. Avea aerul unui om sănătos şi vioi, glasul puternic şi plăcut, obrajii încadraţi de favoriţi cărunţi, impresionanţi şi era foarte manierat. Părea bun şi sensibil, dar era impulsiv. Dacă se întâmpla ca vreunul dintre cetăţenii care veneau la poştă să protesteze sau să-l contrazică, sau numai să-şi spună o părere, Mihail Averianîci se înroşea, începea să tremure din tot trupul şi striga: „Să taci!”, aşa fel, încât oficiul poştal avea de mult reputaţia unei

instituţii cu care e mai bine să n-ai de-a face. Mihail Averianîci îl stima şi-l iubea mult pe Andrei Efimîci pentru cultura lui întinsă şi pentru nobleţea lui sufletească. Pe ceilalţi cetăţeni ai târgului îi privea de sus, ca pe nişte subalterni.

— Iată-mă! zicea el, intrând. Bună ziua, dragul meu! Cred că te-ai cam plictisit de mine, nu-i aşa?

— Dimpotrivă, îmi face plăcere, îi răspundea doctorul. Sunt totdeauna fericit că te văd.

Prietenii se aşezau pe divanul din birou şi fumau câtva timp în tăcere.

— Dariuşka, oare cum am face noi să avem nişte bere? întreba Andrei Efimîci.

Prima sticlă o beau tot tăcând, doctorul pe gânduri, Mihail Averianîci cu zâmbetul vesel al omului care are de povestit ceva grozav de interesant. Totdeauna cel care vorbea întâi era Andrei Efimîci.

— Mare păcat, începea el încet şi domol, clătinând din cap, dar fără să se uite în ochii prietenului (de altfel, niciodată nu se uita în ochii nimănui). Mare păcat, stimate Mihail Averianîci, că în târgul nostru n-avem oameni care să ştie să întreţină şi în acelaşi timp să guste o conversaţie inteligentă şi interesantă. Pentru noi, e o mare pierdere. Intelectualitatea noastră nu e în stare să se ridice deasupra banalităţii. Şi te asigur că nivelul ei cultural nu e cu nimic mai presus decât al păturii de jos.

— Foarte adevărat. Sunt de aceeaşi părere cu dumneata.

— Doar ştii şi dumneata, urma doctorul încet, făcând mereu pauze, că pe lumea asta totul e şters şi fără importanţă, afară de manifestările măreţe ale spiritului omenesc. Inteligenţa e aceea care determină precis deosebirea dintre animal şi om, care dovedeşte esenţa divină a acestuia din urmă şi-i ţine loc într-o oarecare măsură de nemurire, care de altfel nici nu există. Drept corolar al premiselor de mai sus, inteligenţa e singurul izvor al plăcerii. Iar cum noi nu vedem şi nu auzim în jurul nostru nicio manifestare sublimă a spiritului omenesc, înseamnă că suntem lipsiţi de orice plăcere. E drept că avem cărţi, dar slova scrisă nu poate înlocui viul grai şi contactul cu semenii. Dacă îmi permiţi să fac o comparaţie nu tocmai reuşită, cărţile sunt notele, iar viul grai muzica.

— Foarte adevărat.

Şi iarăşi se făcea tăcere. În vremea asta, Dariuşka ieşea din bucătărie şi, sprijinindu-şi obrazul în pumn cu un aer de tristeţe idioată, se oprea în prag să asculte ce vorbeau cei doi.

— Eh! ofta Mihail Averianîci. Ce ţi-a venit să ceri inteligenţă de la oamenii din ziua de azi!

Şi începea să povestească ce viaţă frumoasă, interesantă şi veselă trăia altădată, ce intelectuali luminaţi erau în Rusia şi ce

mult preţuiau ei cinstea şi prietenia. Dacă cereai bani împrumut de la cineva, ţi-i dădea fără poliţă, iar faptul de a nu întinde o mână de ajutor unui prieten în suferinţă era considerat ca o adevărată ruşine. Şi ce excursii, şi ce aventuri, şi ce bătăi!… Şi ce camarazi, şi ce femei! D-apoi Caucazul, ce ţinut nemaipomenit! Mi-aduc aminte de nevasta unui comandant de batalion, o femeie ciudată, care se îmbrăca în haine ofiţereşti şi pleca în fiecare seară în munţi, singură, fără însoţitor. Se vorbea că era în dragoste cu un cneaz caucazian.

— Maică Precistă!… ofta Dariuşka.

— Şi ce se mai bea! Ce se mai mânca! Şi ce liberali neînduplecaţi erau pe vremea aceea!

Andrei Efimîci îl asculta, dar nu-l auzea. Îşi sorbea berea, cu gândul aiurea.

— Mi se întâmplă de multe ori să visez că discut cu oameni inteligenţi, zicea el pe neaşteptate, întrerupându-l pe Mihail Averianîci. Tatăl meu mi-a dat o instrucţie foarte îngrijită, dar, influenţat de ideile de-atunci din jurul anului 1860, m-a silit să mă fac doctor. Dacă nu-l ascultam, cred că astăzi aş fi fost în mijlocul mişcării intelectuale, profesor la vreo facultate, poate. Bineînţeles că nici inteligenţa nu e veşnică, ci trecătoare, însă dumneata ştii de ce mă atrage. Viaţa e o regretabilă capcană. Când omul care cugetă ajunge la maturitatea fizică şi intelectuală, se simte fără să vrea ca într-o capcană, din care nu mai poate scăpa. Într-adevăr, datorită întâmplării e adus, fără voia lui, din nefiinţă la viaţă… De ce? Dacă vrea să afle rostul şi scopul existenţei, nimeni nu-i răspunde, iar dacă-i răspunde cineva, îi debitează absurdităţi. Dacă încearcă să bată, nu i se deschide. Şi în cele din urmă vine moartea – tot fără voia lui. După cum în închisoare condamnaţii, legaţi între ei prin nenorocirea comună, îşi simt sufletul mai uşurat când se văd laolaltă, tot aşa şi în viaţă, oamenii înclinaţi spre analiză şi sinteză nu observă capcana dacă se adună şi-şi petrec timpul schimbând între ei idei libere şi îndrăzneţe. Din acest punct de vedere, inteligenţa e o voluptate fără pereche.

— Foarte adevărat, încuviinţa Mihail Averianîci.

Fără să i se uite în ochi, încet şi cu pauze, Andrei Efimîci vorbea înainte despre oamenii inteligenţi şi despre conversaţiile lor, iar Mihail Averianîci îl asculta cu atenţie, încuviinţând: „Foarte adevărat”.

— Cum, dumneata nu crezi în nemurirea sufletului? îl întreba deodată dirigintele poştei.

— Nu, stimate Mihail Averianîci. Nu cred şi n-am niciun motiv să cred.

— Îţi mărturisesc că şi eu mă cam îndoiesc, deşi am impresia că n-o să mor niciodată. Îmi spun în gând: ar cam fi

vremea să te cari, moşule! Dar un glas dulce îmi şopteşte din adâncul sufletului: „Să nu crezi, n-ai să mori!”…

Pe la ora nouă şi ceva, Mihail Averianîci se ridica şi pleca. În timp ce-şi îmbrăca şuba în sală, zicea oftând:

— Şi când te gândeşti în ce gaură ne-a aruncat soarta! Partea proastă e că aici o să şi murim. Eh, ce să-i faci!…

VII

După ce îşi conducea prietenul, Andrei Efimîci se aşeza iarăşi la birou şi iarăşi începea să citească. Liniştea serii, apoi liniştea nopţii nu era tulburată de niciun zgomot şi ai fi zis că însuşi timpul se oprea şi încremenea împreună cu el deasupra cărţii şi că, afară de carte şi de lampa cu abajur verde, nu mai exista nimic. În faţa inteligenţei, chipul grosolan, de mujic, al doctorului se lumina de un zâmbet plin de duioşie şi de entuziasm. Doamne, de ce nu e omul nemuritor? se întreba el. Ce nevoie avem de centre nervoase, de circumvoluţii cerebrale, de văz, de auz, de stare de spirit sau de geniu, dacă toate acestea sunt osândite să se prefacă în ţărână, să se răcească odată cu scoarţa pământului şi apoi, împreună cu el, să se învârtă fără rost şi fără scop în jurul soarelui, milioane şi milioane de ani?… Ca să se răcească şi pe urmă să se învârtă, nu era deloc nevoie să-l scoată pe om din nefiinţă, cu mintea lui atotcuprinzătoare, aproape dumnezeiască, şi apoi, ca în batjocură, să-l prefacă în lut…

Transformarea materiei! Dar e curată laşitate să te mângâi cu acest surogat de nemurire! Procesele inconştiente care se petrec în natură sunt mai prejos chiar decât prostia omenească, deoarece în prostie există cel puţin conştiinţă şi voinţă, pe câtă vreme în aceste procese nu există absolut nimic. Numai laşul, care îşi pierde cumpătul înaintea morţii şi se înfricoşează, numai el se poate mângâia cu gândul că trupul lui, după moarte, va trăi în iarbă, în piatră sau într-o broască… A te crede nemuritor pentru că vei intra în procesul de transformare a materiei e tot atât de absurd ca şi când ai prezice un viitor strălucit cutiei de vioară, după ce vioara cea scumpă s-a făcut ţăndări şi nu mai e bună de nimic.

Când bate pendula, Andrei Efimîci se lasă pe speteaza fotoliului şi închide ochii, ca să se poată gândi în voie. Sub impresia ideilor atrăgătoare din carte, aruncă o privire asupra propriului său trecut şi asupra prezentului. Trecutul e trist şi cel mai bun lucru ar fi nici să nu te mai gândeşti la el, iar prezentul e întocmai ca trecutul. Andrei Efimîci ştie că în timp ce gândurile lui zboară în jurul soarelui împreună cu pământul răcit, alături de locuinţa medicului, în corpul principal al spitalului, bolnavii se zbat în chinurile bolii, în mizerie şi în murdărie. Poate că unii nu dorm şi se războiesc cu păduchii, alţii se îmbolnăvesc de erizipel sau gem din pricina pansamentului legat prea strâns. Dar poate că joacă cărţi cu infirmierele şi beau votcă… În cursul anului care a trecut, el a înşelat 12.000 de oameni şi asta numai pentru că toată rânduiala spitalului e clădită, ca şi acum douăzeci de ani, pe

hoţie, pe certuri, pe intrigi, pe nepotism şi şarlatanie murdară, făcând din această instituţie un aşezământ imoral şi cât se poate de dăunător pentru sănătatea cetăţenilor. Ştie, de asemenea, că în salonul Nr. 6, îndărătul gratiilor, Nikita stâlceşte bolnavii în bătăi şi că Moiseika umblă în fiecare zi prin oraş şi cerşeşte.

Pe de altă parte, Andrei Efimîci mai ştie, şi încă foarte bine, că în ultimii douăzeci şi cinci de ani medicina a făcut progrese uimitoare. Pe când era student, i se părea că n-o să treacă mult şi medicina o să aibă soarta alchimiei şi a metafizicii. Acum însă, din tot ce citeşte, îşi dă seama de paşii uriaşi pe care-i face. Şi nu e numai mirat, ci de-a dreptul entuziasmat. Şi cu drept cuvânt: câte descoperiri strălucite nu s-au făcut! O adevărată revoluţie! Datorită antisepsiei, se fac astăzi operaţii pe care marele Pirogov le socotea cu neputinţă chiar în viitor! Medicii de zemstvă au curajul să facă rezecţia articulaţiei genunchiului; dintr-o sută de laparatomii, numai una se întâmplă să fie mortală, iar litiaza e socotită ca un fleac, despre care nici nu se mai publică nimic. Sifilisul se vindecă radical. Dar teoria eredităţii, hipnotismul, descoperirile lui Pasteur şi Koch, igiena, cu rezultatele ei sprijinite pe statistici, dar medicina noastră rusă, practicată de zemstvă? Psihiatria, cu actualele ei clasificări, cu metodele noi de a pune diagnosticul şi de a vindeca, este în comparaţie cu ceea ce a fost, un adevărat Elbrus[120]. Nebunii nu mai sunt trataţi cu duşuri reci şi nu mai sunt puşi în cămaşă de forţă. Dimpotrivă, toată lumea se poartă cu ei omeneşte şi chiar, după cum scriu revistele, li se organizează spectacole şi baluri. Andrei Efimîci îşi dă seama că mizeria din salonul Nr. 6, având în vedere progresele medicinei, nu e cu putinţă decât într-un târguşor ca acesta, aruncat la două sute de verste departe de orice cale ferată, unde şi primarul şi consilierii sunt aproape analfabeţi şi îşi închipuie că medicul nu e decât un vrăjitor, în cuvântul căruia trebuie să ai o încredere oarbă, chiar dacă ţi-ar turna plumb topit pe gât. Oriunde în altă parte, presa şi cetăţenii de mult ar fi făcut praf această mică Bastilie.

„Ei, şi? se întreabă Andrei Efimîci, deschizând ochii. Ce folos avem din toate acestea? Există şi antisepsie, îl avem şi pe Koch, şi pe Pasteur, dar în fond nu s-a schimbat nimic. Procentul de boală şi de mortalitate a rămas acelaşi. Nebunilor li se organizează baluri şi spectacole, şi totuşi nu li se dă drumul acasă. Prin urmare, toate-s vorbe goale, toate-s fleacuri şi, de fapt, nu este nicio deosebire între spitalul meu şi cea mai bună clinică vieneză.”

Totuşi un sentiment de amărăciune şi de invidie îl împiedică, parcă, să rămână indiferent. Fără îndoială, totul e

din pricina oboselii. Îşi lasă capul greu pe carte, îşi pune mâinile sub obraz ca să-i fie mai moale şi îşi zice, în gând:

„Sunt în serviciul unei instituţii care nu face decât rău şi primesc leafă de la oamenii pe care-i înşel. Prin urmare, sunt un om necinstit. La drept vorbind, eu nu reprezint nimic, nu-s decât o părticică dintr-un rău social indispensabil. Toţi funcţionarii din judeţ nu fac decât rău societăţii şi primesc leafă de pomană… Prin urmare, nu eu sunt vinovat de necinstea mea, ci vremurile… Dacă m-aş fi născut cu două sute de ani mai târziu, aş fi fost altfel de om…”

Când pendula bate ora trei, Andrei Efimîci stinge lampa şi se duce în dormitor. Dar nu-i mai este somn.

VIII

Cu vreo doi ani în urmă, consiliul zemstvei se arătase generos şi hotărâse, până la deschiderea unui spital judeţean, să acorde spitalului orăşenesc o sumă de trei sute de ruble pe an, sub formă de ajutor, să-şi sporească personalul medical. Drept urmare, medicul judeţean Evgheni Fiodorîci Hobotov fusese angajat de către primărie ca medic ajutor al lui Andrei Efimîci. Era un bărbat tânăr – nu avea nici treizeci de ani – înalt, brun, cu pomeţii largi şi cu ochii mici, semn că strămoşii lui fuseseră de neam străin. Hobotov sosise în oraş fără un ban în buzunar, doar cu un geamantănaş şi cu o femeie tânără şi urâtă, pe care o dădea drept bucătăreasă. Femeia avea un copil la sân. Evgheni Fiodorîci purta şapcă cu cozoroc şi cizme înalte, şi iarna, cojoc. Cum a venit, s-a împrietenit cu felcerul Serghei Sergheici şi cu casierul. De ceilalţi slujbaşi se ţinea mai la distanţă, spunând că erau aristocraţi. În biblioteca lui nu avea decât o singură carte: „Cele mai noi reţete ale clinicilor vieneze pe anul 1881”. Când trebuia să viziteze un bolnav, lua cu el şi cărticica aceea. Seara se ducea la club şi juca biliard, jocul de cărţi nu-i plăcea. În discuţii întrebuinţa expresii ca: „ce mai harababură!”, „mantifolie cu oţet”, „încurcă iţele!” şi altele la fel.

La spital venea de două ori pe săptămână, făcea vizita bolnavilor din saloane şi primea noi pacienţi. Se indigna de lipsa oricărei antisepsii şi era împotriva ventuzelor scarificate, dar nu lua nicio măsură de îndreptare, de frică să nu-l jignească pe Andrei Efimîci, pe care îl socotea drept un şarlatan bătrân, îl bănuia că ar avea bani mulţi, puşi deoparte şi, în taină, îl invidia. Ar fi fost bucuros să-i poată lua locul.

IX

Într-o seară de primăvară, pe la sfârşitul lui martie, când zăpada se topise şi în grădina spitalului cântau graurii, Andrei Efimîci ieşi să-l petreacă până la poartă pe dirigintele poştei. Tocmai atunci intra în curtea spitalului ovreiul Moiseika, întorcându-se de la cerşit. Era fără şapcă şi cu picioarele goale în galoşi, iar în mână ţinea un săcuşor cu pomana căpătată.

— Dă-mi o copeică! îi ceru el doctorului, zâmbind şi tremurând de frig.

Andrei Efimîci, care nu refuza pe nimeni niciodată, îi întinse un ban de zece copeici.

„Săracul, poate să răcească pe umezeala asta!" îşi zise doctorul, uitându-se la picioarele goale ale lui Moiseika, cu gleznele subţiri şi roşii.

Şi, împins de un sentiment de milă, şi în acelaşi timp de scârbă, intră după evreu în pavilion, uitându-se când la chelia, când la gleznele lui. Văzându-l pe doctor, Nikita sări de pe grămada lui de boarfe şi-şi luă poziţia militărească.

— Bună seara, Nikita, îi zise Andrei Efimîci cu blândeţe. Cum am face să-i dăm evreului ăstuia nişte cizme? Altfel poate să răcească…

— Am înţeles, Nobleţea Voastră. O să-i raportez administratorului.

— Te rog. Vorbeşte cu el în numele meu. Spune-i că l-am rugat.

Uşa care dădea din sală în salon era deschisă. Ivan Dmitrici, care stătea culcat, se ridică într-un cot şi, cu o mutră speriată, începu să asculte vorbele străinului, în care îl recunoscuse pe doctor. Furios, sări din pat şi, roşu de mânie şi cu ochii ieşiţi din orbite, păşi grăbit în mijlocul salonului.

— A venit doctorul, fraţilor! strigă el, izbucnind în hohote de râs. În sfârşit! Ura, prieteni, domnul doctor a binevoit să ne facă o vizită! Spurcăciune blestemată! urlă apoi şi, cu o furie pe care nu i-o mai văzuseră până atunci pacienţii salonului, bătu din picior. Ticălosul ăsta trebuie ucis! Nu, nu-i destul să-l ucidem. Trebuie să-l înecăm în privată! Asta-i!

Auzind asemenea vorbe, Andrei Efimîci îşi vârî capul în odaie şi-l întrebă, cu blândeţe:

— De ce?

— De ce? răcni Ivan Dmitrici, apropiindu-se ameninţător şi strângându-şi, nervos, halatul pe el. De ce, întrebi? Pentru că eşti un hoţ! şuieră apoi printre dinţi, cu scârbă, ţuguindu-şi buzele de parcă se pregătea să-l scuipe. Eşti un şarlatan! Un călău!

— Linişteşte-te, îl rugă Andrei Efimîci, zâmbind cu un aer vinovat. Te rog să mă crezi că n-am furat niciodată nimic. Cât despre celelalte învinuiri, am impresia că exagerezi, şi încă mult. Văd că eşti foc pe mine. Dar linişteşte-te, te rog, şi, dacă poţi, spune-mi fără înconjur: cu ce te-am supărat?

— De ce mă ţii aici?

— Pentru că eşti bolnav.

— Bine, să admitem că sunt bolnav. Dar zeci şi sute de nebuni se plimbă nesupăraţi şi asta pentru că Ignoranţa Voastră nu e în stare să facă vreo deosebire între nebuni şi sănătoşi. Adică de ce nenorociţii ăştia şi cu mine trebuie să ne chinuim aici pentru toţi, ca nişte ţapi ispăşitori? Din punct de vedere moral, dumneata, felcerul, administratorul şi toată şleahta voastră de ticăloşi sunteţi cu mult mai prejos ca oricare dintre noi. Şi atunci, mă întreb: de ce pe noi ne-au zăvorât aici, şi pe voi nu? Unde găseşti vreo logică în asta?

— Morala şi logica n-au ce căuta aici. Totul depinde numai de întâmplare. Cel pe care au pus mâna stătea după gratii. Cel pe care nu – se plimbă nesupărat. Asta e tot. Dacă eu sunt doctor, iar dumneata bolnav, asta n-are nicio legătură nici cu morala, nici cu logica. E o întâmplare ca oricare alta.

— Prostia asta eu n-o pricep… bombăni încet Ivan Dmitrici, aşezându-se pe pat.

În vremea asta, Moiseika, pe care Nikita nu-l percheziţionase de ruşinea doctorului, îşi înşira pe pat felioarele de pâine, hârtiuţele şi oscioarele. Tremurând înainte de frig, începu să mormăie ceva pe ovreieşte tărăgănat. Îşi închipuia, desigur, că-şi deschisese taraba.

— Lasă-mă să ies de aici! se rugă Ivan Dmitrici, cu tremur în glas.

— Nu pot.

— De ce nu poţi? De ce?

— Pentru că nu stă în puterea mea. Gândeşte-te, ce ai folosi dacă ţi-aş da drumul? Din partea mea, poţi să pleci oricând, dar or să te prindă cetăţenii sau poliţia şi or să te aducă înapoi.

— Da, aşa-i, ai dreptate… bombăni Ivan Dmitrici, frecându-şi fruntea. E îngrozitor! Şi atunci, ce să fac? Ce?

Lui Andrei Efimîci îi plăcu faţa lui tânără şi inteligentă, ca şi glasul lui. Simţi deodată nevoia să-i spună câteva cuvinte de mângâiere, să-l liniştească. Se aşeză lângă el pe pat, se gândi puţin şi-i zise:

— Mă întrebi ce să faci?… Cel mai bun lucru, în situaţia dumitale, ar fi să fugi. Din păcate însă, asta nu ţi-ar ajuta la nimic. Te-ar prinde… Când societatea a hotărât să se apere de criminali, de nebuni şi, în general, de oamenii primejdioşi – n-

ai ce-i face! Aşa că nu-ţi rămâne decât să te resemnezi şi să te deprinzi cu gândul că şederea dumitale aici e necesară.

— Dar nu foloseşte nimănui!

— Odată ce există închisori şi ospicii, trebuie să stea cineva în ele! Dacă nu dumneata, atunci eu, şi dacă nu eu, atunci altcineva. Bineînţeles că într-un viitor îndepărtat, când n-or să mai existe închisori şi ospicii, atunci n-or să mai existe nici gratii la ferestre, nici halate. Şi nu mă îndoiesc că, mai curând sau mai târziu, o să vină şi vremea aceea.

Ivan Dmitrici zâmbi ironic.

— Dumitale îţi arde de glumă, zise, clipind din ochi. Unor oameni ca dumneata şi ca ajutorul dumitale Nikita, puţin le pasă de viitor. Totuşi te asigur, stimate domn, că vor veni şi timpuri mai bune. Poate că nu ştiu să mă exprim, şi n-ai decât să râzi de mine dacă vrei, dar sunt sigur că or să strălucească zorile unei vieţi noi, că adevărul o să iasă deasupra, şi atunci… atunci o să răsară soarele şi pe uliţa noastră! Eu n-o să mai apuc zilele acelea, o să mor… dar or să le apuce strănepoţii altora… îi salut de pe acum din tot sufletul şi mă bucur, mă bucur pentru ei! Înainte! Dumnezeu să vă ajute, prieteni!

Ivan Dmitrici se ridică în picioare, întinse braţele spre fereastră şi, cu ochii strălucitori, urmă cu adâncă emoţie:

— De aici, de după gratiile acestea, vă binecuvântez! Trăiască adevărul! Ura! Da, mă bucur pentru voi…

— Nu văd niciun motiv de bucurie, zise Andrei Efimîci, căruia gestul lui Ivan Dmitrici i se păruse teatral, şi totuşi îi plăcuse. N-or să mai existe puşcării şi ospicii, iar adevărul o să iasă deasupra, cum ai binevoit să spui. Aşa-i. Cu toate acestea, mersul vieţii n-o să se schimbe, legile naturii or să rămână aceleaşi. Oamenii vor zăcea, ca şi acum, vor îmbătrâni şi vor muri. Oricât de strălucitori vor fi zorii vieţii noi, până la urmă tot or să te bage în sicriu şi or să te-arunce în groapă!

— Dar nemurirea?

— Lasă fleacurile!

— Bine, dumneata nu crezi, dar eu cred. Dostoievski sau Voltaire, nu mai ţin minte care, spune undeva că, dacă n-ar fi Dumnezeu, oamenii ar trebui să-l inventeze. În orice caz, eu sunt adânc convins că, dacă nu există nemurire, mai curând sau mai târziu inteligenţa omenească o s-o inventeze!

— Frumos ai spus! zise Andrei Efimîci, zâmbind cu plăcere. Minunat lucru e să poţi crede! Cu o credinţă ca a dumitale, viaţa ţi s-ar părea un paradis chiar dacă te-ar zidi într-un perete! Ai studiat pe undeva, nu-i aşa?

— Da, am urmat o facultate, dar n-am terminat-o.

— Dumneata eşti un om care gândeşti, care le pătrunzi toate. În orice împrejurare, îţi poţi găsi liniştea în dumneata

însuţi. Cugetarea liberă şi ascuţită, care caută să pătrundă înţelesul vieţii, ca şi dispreţul total faţă de deşertăciunile lumii, iată două bunuri nepreţuite, mai presus de care omul nu cunoaşte altele. Şi dumneata poţi să te bucuri de ele chiar dacă ai trăi într-o puşcărie cu trei rânduri de gratii! Diogene stătea într-un butoi, era însă mai fericit decât toţi regii pământului.

— Diogene al dumitale era un mare gogoman, se încruntă Ivan Dmitrici. Ce-mi tot spui mie de Diogene şi de înţelesul vieţii? se înfurie deodată, sărind în picioare. Mie mi-e dragă viaţa, mi-e dragă la nebunie! Sufăr de mania persecuţiei, sunt veşnic chinuit de o frică apăsătoare, şi totuşi sunt clipe când mă prinde setea de viaţă şi atunci mă tem să nu-mi pierd minţile. Grozav vreau să trăiesc, grozav!

Şi, tulburat, începu să se plimbe prin salon. Apoi urmă, coborând glasul:

— Când mă las în voia visurilor, mi se întâmplă de multe ori să am halucinaţii. Mi se pare că se apropie de mine tot felul de oameni, aud glasuri, aud muzică, apoi parcă mă plimb prin pădure sau pe malul mării, şi atunci mă apucă un dor nebun de zgomot, de frământare… Spune-mi, te rog, ce mai e nou? îl întrebă pe doctor. Ce se mai aude?

— Vrei să ştii ce se întâmplă în oraş sau aşa, în general?

— Nu, spune-mi întâi veştile din oraş şi pe urmă pe celelalte.

— Ce să-ţi spun? În oraş e o plictiseală înspăimântătoare… N-ai cu cine să schimbi o vorbă. Aceiaşi oameni pe care-i ştii… Ba nu, a sosit de curând un medic nou, unul Hobotov, un bărbat tânăr.

— Ştiu, asta s-a întâmplat pe vremea când eram încă liber. E un bădăran, nu?

— Da, un om incult. Un lucru mi se pare ciudat… După toate aparenţele, în capitalele noastre viaţa intelectuală e în plină evoluţie, n-ai zice că stagnează. Aşa că s-ar cuveni să ni se trimită oameni formaţi. Ei bine, nu ştiu cum se face că ni se trimit nişte exemplare care nu merită nici să te uiţi la ele! Ce să-ţi spun, oropsit târg!

— Oropsit, aşa-i! oftă Ivan Dmitrici, apoi începu să râdă. Şi altceva? Ce scriu ziarele, ce scriu revistele?

În salon era întuneric. Doctorul se ridică şi, în picioare, începu să-i spună ce scriau ziarele din străinătate şi din Rusia şi care erau noile curente de idei. Ivan Dmitrici îl asculta cu atenţie şi, din când în când, îi punea câte o întrebare. Dar, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva înspăimântător, se apucă pe neaşteptate cu mâinile de cap şi se aruncă pe pat, cu spatele la doctor.

— Ce-i cu dumneata? îl întrebă Andrei Efimîci.

— Gata, nu mai scoţi o vorbă de la mine! îi răspunse Ivan Dmitrici, cu grosolănie. Lasă-mă în pace!

— Dar de ce?

— Ţi-am spus o dată să mă laşi în pace! Ce naiba mai vrei?

Andrei Efimîci ridică din umeri, oftă şi ieşi. În timp ce trecea prin sală, îi spuse lui Nikita:

— Cum am face să mai dereticăm puţin pe aici? Al dracului mai duhneşte!…

— Am înţeles, Nobleţea Voastră!

„Tânăr simpatic! îşi zicea Andrei Efimîci, îndreptându-se spre apartamentul lui. De când sunt aici, cred că e cel dintâi om cu care se poate sta de vorbă. Judecă sănătos şi-l interesează numai lucrurile serioase.”

Mai târziu, în timp ce citea ca de obicei, şi chiar după ce se culcă, nu se gândi decât la Ivan Dmitrici. A doua zi dimineaţă, îndată ce se trezi, îşi aminti că făcuse cunoştinţă în ajun cu un bărbat inteligent şi interesant, şi se hotărî să mai treacă pe la el, cu prima ocazie.

X

Ivan Dmitrici zăcea culcat în aceeaşi poziţie ca şi aseară, ţinându-se cu mâinile de cap. Nu i se vedea faţa.

— Bună ziua, prietene, zise Andrei Efimîci. Nu dormi?

— Mai întâi că nu ţi-s prieten, bombăni Ivan Dmitrici cu nasul în pernă, şi al doilea, degeaba îţi baţi capul, că n-ai să scoţi de la mine niciun cuvinţel!

— Curios… îngână Andrei Efimîci, stingherit. Ieri am discutat amândoi aşa de liniştit, dar deodată te-ai supărat nu ştiu de ce şi n-ai mai vrut să vorbeşti… Poate că am spus vreo vorbă nepotrivită sau poate că părerile mele sunt în contradicţie cu ale dumitale…

— Degeaba, că tot nu te cred, zise Ivan Dmitrici şi, ridicându-se, se uită la doctor cu ironie, dar şi cu nelinişte. Avea ochii roşii. Te sfătuiesc să te duci şi să spionezi pe alţii. Cu mine nu-ţi merge! Am înţeles eu încă de ieri cu ce gânduri mi-ai venit!

— Ce ciudăţenii îţi mai trec prin minte! zâmbi doctorul. Prin urmare, îţi închipui că-s un spion?

— Da, aşa îmi închipui… Spion, sau doctor căruia i-am fost dat pe seamă să mă iscodească, nu-i acelaşi lucru?

— Doamne, iartă-mă că ţi-o spun, dar anapoda mai eşti!

Şi, clătinând din cap cu dojană, doctorul se aşeză pe scăunaşul de lângă pat.

— Să admitem că ai dreptate, urmă el. Să admitem că vreau să-ţi surprind vreo vorbă, ca să te dau apoi pe mâna poliţiei. După asta, te arestează şi pe urmă te judecă. Dar te întreb: oare în arest sau la închisoare ai să te simţi mai prost decât aici? Şi chiar dacă te-ar deporta sau te-ar trimite la muncă silnică, nu cred că ai duce-o mai rău ca în salonul ăsta… Atunci, de ce să-ţi fie frică?

Se vede că vorbele doctorului îl impresionară pe Ivan Dmitrici. Se ridică şi se aşeză pe pat, mai liniştit.

Era ora patru trecute, când, de obicei, Andrei Efimîci se plimba prin odăi şi Dariuşka îl întreba dacă n-ar fi vremea să-i aducă berea. Afară era senin şi linişte.

— Am ieşit să mă plimb puţin după masă, şi, ce mi-am zis? Ia să trec şi pe la dumneata, zise doctorul. A venit primăvara…

— În ce lună suntem? În martie, nu-i aşa? întrebă Ivan Dmitrici.

— Da. Sfârşitul lui martie.

— E noroi afară?

— Nu prea. În grădină s-au şi zbicit cărările.

— Acum ar fi plăcut să te sui într-o birjă şi să faci o plimbare undeva, afară de oraş, zise Ivan Dmitrici, frecându-şi

ochii înroşiţi, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn. După aceea să te întorci acasă, într-o odaie caldă şi primitoare, şi… şi un doctor cumsecade să-ţi vindece durerile de cap… De mult n-am mai trăit şi eu ca oamenii! Aici e mizerabil! Îngrozitor de mizerabil!

După tulburarea din ajun, părea obosit, istovit şi fără prea mult gust de vorbă. Îi tremurau degetele şi se vedea după faţă că-l durea capul.

— Între odaia caldă şi primitoare la care te gândeşti şi salonul ăsta nu-i nicio deosebire, zise Andrei Efimîci. Liniştea şi mulţumirea le aflăm în noi înşine, nu în afara noastră.

— Cum vine asta?

— Omul de rând aşteaptă să-i vină binele sau răul dinafară, adică de la o birjă sau de la odaia cea plăcută, pe când cel care cugetă – de la el însuşi.

— Eu zic să te duci să predici filozofia asta în Grecia, unde e cald şi miroase a portocale. Aici, nu-i prieşte clima. Cu cine am vorbit despre Diogene? Nu cumva cu dumneata?

— Ba chiar cu mine, ieri.

— Diogene n-avea nevoie de odaie caldă, pentru că Grecia e o ţară plină de soare. Să tot stai culcat în poloboc şi să mănânci măsline şi mandarine! Dar dacă ar fi trebuit să trăiască în Rusia, atunci nu în decembrie, ci chiar în mai s-ar fi rugat să-l primească cineva în casă! L-ar fi dat gata frigul…

— Nu. Frigul, ca orice durere de altfel, poţi să nu-l simţi. Marc Aureliu a spus: „Durerea nu e altceva decât iluzia vie a durerii. Încearcă prin puterea voinţei tale să te lepezi de această iluzie, alung-o, nu te mai plânge – şi durerea o să dispară.” Şi asta e perfect adevărat. Omul înţelept, sau, mai simplu, omul care gândeşte, care caută să pătrundă până în miezul lucrurilor, se deosebeşte de ceilalţi muritori tocmai prin aceea că dispreţuieşte suferinţa: el e totdeauna mulţumit şi nimic nu-l impresionează.

— Prin urmare, eu sunt un idiot că sufăr, că-s veşnic nemulţumit şi că nu pot să rămân nepăsător în faţa ticăloşiei omeneşti!

— Foarte rău. Dacă ai căuta să aprofundezi lucrurile mai des, ţi-ai da seama de zădărnicia fenomenelor dinafară, care ne tulbură atâta. Omul trebuie să năzuiască spre o înţelegere cât mai deplină a vieţii. În asta cred că stă adevărata fericire.

— Înţelegere cât mai deplină… se încruntă Ivan Dmitrici. Fenomene dinafară, fenomene dinăuntru… Iartă-mă, dar aşa ceva eu nu înţeleg. Eu ştiu una şi bună, zise, ridicându-se în picioare şi aruncând spre doctor priviri furioase. Ştiu că Dumnezeu m-a făcut din sânge cald şi din nervi. Asta-i! Şi ţesutul organic, dacă e viabil, trebuie să reacţioneze la orice

excitaţie. Şi uite, eu reacţionez! La durere răspund cu lacrimi şi cu lamentări, la ticăloşie – cu indignare şi la monstruozitate – cu scârbă. După mine, tocmai asta înseamnă viaţă. Cu cât un organism e mai inferior, cu atât e mai puţin sensibil şi cu atât reacţionează mai slab la excitaţii. Şi, dimpotrivă, cu cât e mai superior, cu atât e mai receptiv şi reacţionează mai energic. Cum de nu le ştii toate astea? Eşti doctor şi nu cunoşti lucruri atât de elementare! Ca să dispreţuieşti suferinţa, ca să fii veşnic mulţumit şi să priveşti totul cu nepăsare, trebuie să fii în halul ăstuia – şi Ivan Dmitrici arătă spre mujicul cel gros, înecat în grăsime – sau să te căleşti atât de mult în suferinţă, încât să ajungi nesimţitor, adică, cu alte cuvinte, să încetezi de a mai trăi. Iartă-mă, dar eu nu-s nici înţelept, nici filozof, încheie Ivan Dmitrici, enervat, şi nici nu mă pricep în chestii de astea. De altfel, nici nu-s în stare să raţionez.

— Dimpotrivă, raţionezi admirabil.

— Stoicii, pe care-i parodiezi dumneata, au fost oameni extraordinari, dar învăţătura lor a încremenit pe loc încă de acum două mii de ani, n-a mai făcut un pas înainte şi nici n-o să mai facă, pentru că nu e practică şi nu se potriveşte cu viaţa. A avut trecere numai la o infimă minoritate, adică la oamenii care îşi petreceau viaţa cercetând şi buchisind tot felul de învăţături, dar marea majoritate n-a înţeles-o. O învăţătură care propovăduieşte nepăsarea faţă de bogăţie şi de bunul trai şi dispreţul faţă de suferinţă şi de moarte nu e deloc pe înţelesul marii majorităţi, pentru simplul motiv că cei mulţi n-au cunoscut niciodată bogăţia şi n-au simţit plăcerea bunului trai, iar a dispreţui suferinţa ar însemna, pentru ei, să dispreţuiască însăşi viaţa, deoarece făptura omenească nu-i decât senzaţii şi sentimente: foame, frig, durere, lipsuri şi frica hamletiană de moarte… Din acestea e alcătuită viaţa omului. De aceea, ai dreptul să-ţi fie lehamite de ea, ai dreptul s-o urăşti, dar n-ai dreptul s-o dispreţuieşti. Aşa că, repet: învăţătura stoicilor nu poate să aibă viitor. În schimb, după cum vezi şi dumneata, de la începutul veacurilor şi până astăzi nu progresează decât lupta, durerea, capacitatea de a reacţiona la excitaţii…

Fără veste, Ivan Dmitrici îşi pierdu şirul gândurilor, se opri şi începu să-şi frece fruntea, înciudat.

— Voiam să spun ceva foarte important, dar m-am încurcat… zise el. Despre ce vorbeam? A, da! Voiam să-ţi spun că un stoic oarecare s-a robit ca să-şi răscumpere un prieten. După cum vezi, şi stoicul a reacţionat la excitaţii, deoarece pentru o faptă atât de generoasă, ca aceea de a te jertfi pentru aproapele tău, trebuie să ai un suflet mare, capabil oricând să se revolte. Stând aici, în închisoarea asta, am uitat tot ce am

învăţat, altfel poate că îmi mai aduceam aminte de câte ceva… Dar Hristos? Şi Hristos era sensibil la realitate, şi el plângea, zâmbea, se întrista, se înfuria şi chiar se plictisea. Să nu crezi că răspundea cu zâmbet la suferinţă şi că dispreţuia moartea. Dimpotrivă, în grădina Ghetsemani a înălţat rugă către Tatăl ceresc, cerându-i să îndepărteze de la el paharul acela…

Ivan Dmitrici începu să râdă şi se întinse iarăşi pe pat.

— Să admitem că liniştea şi mulţumirea omului nu vin dinafară, ci sălăşluiesc în el însuşi, urmă. Să admitem, de asemenea, că suntem datori să dispreţuim suferinţa şi să rămânem indiferenţi faţă de toate vicisitudinile vieţii. Dar te întreb: cu ce drept le propovăduieşti dumneata toate acestea? Eşti un înţelept? Un filozof?

— Nu, nu sunt filozof, dar oricare dintre noi e dator să propovăduiască aceste idei, pentru că ele ţin de înţelepciune.

— Totuşi aş vrea să ştiu de ce te consideri competent în probleme ca: înţelegerea vieţii, dispreţul faţă de suferinţă şi aşa mai departe? Ai suferit vreodată? Ai vreo idee despre ce înseamnă suferinţa? Îmi dai voie să te întreb: ai mâncat bătaie când erai copil?

— Nu, părinţii mei erau împotriva pedepselor corporale.

— Pe mine însă, tata mă bătea cumplit. Tatăl meu a fost funcţionar, un om aspru, ursuz, cu nasul mare şi cu gâtul uscat… Dar să vorbim despre dumneata. Toată viaţa nu te-a atins nimeni nici măcar cu un deget, nimeni nu te-a speriat, nimeni nu te-a bătut, şi eşti sănătos tun. Ai crescut sub aripa protectoare a părintelui dumitale, studiile ţi le-ai făcut pe cheltuiala lui şi, îndată ce le-ai terminat, ai şi pus mâna pe o sinecură. Stai de mai bine de douăzeci de ani într-o casă gratuită, cu încălzit, luminat şi servitori… Unde mai pui că te bucuri de dreptul de a munci când vrei şi cât vrei sau chiar de a nu munci defel. Eşti leneş şi molâu din fire, de aceea cauţi să-ţi rânduieşti viaţa aşa fel, încât nimic să nu te deranjeze şi să nu te urnească din loc. Toate treburile dumitale le-ai lăsat pe seama felcerului şi a celorlalţi şnapani, iar dumneata stai tihnit la căldurică, strângi bani la chimir, citeşti cărţi, îţi delectezi mintea, filozofând asupra diferitelor fleacuri de esenţă sublimă şi (Ivan Dmitrici se uită la nasul roşu al doctorului)… şi tragi zdravăn la măsea. Într-un cuvânt, habar n-ai ce înseamnă viaţa, iar realitatea o cunoşti numai din teorii. Cât priveşte dispreţul dumitale pentru suferinţă şi indiferenţa faţă de vicisitudinile vieţii, ele se datorează unui fapt foarte simplu. Tot ce e legat de idei ca: deşertăciunea deşertăciunilor, influenţa fenomenelor dinafară şi dinăuntru, dispreţul pentru viaţă, pentru suferinţă şi moarte, înţelegerea vieţii, adevărata fericire – toate acestea fac parte dintr-o filozofie ce-i convine de minune rusului care taie

frunză la câini. Dacă vezi, de pildă, că un mujic îşi bate nevasta, dumneata îţi zici: de ce i-aş lua apărarea? N-are decât s-o bată, mai curând sau mai târziu tot or să moară şi unul, şi altul. Şi apoi, cel care sare la bătaie se înjoseşte pe el, nu pe cel pe care-l bate. A bea e o prostie şi e şi urât. Dar, spui dumneata, ori bei, ori nu bei, tot nu scapi de moarte. Vine la dumneata o femeie cu dureri de măsele. Ei, şi? zici dumneata. Durerea nu-i decât o iluzie a durerii, şi pe urmă, de boală nu scapă nimeni pe lumea asta şi toţi o să murim. Aşa că du-te, femeie, şi vezi-ţi de treabă, nu mă împiedica să cuget şi să-mi beau votca… Un tânăr îţi cere un sfat: ce să facă şi cum să trăiască. Oricare altul, înainte de a-i răspunde, s-ar gândi. Dumneata însă, ai răspunsul gata pregătit: caută să înţelegi viaţa, să năzuieşti la adevărata fericire… Dar ce este „adevărata fericire”? Întrebarea rămâne, fireşte, fără răspuns. Ne ţineţi aici după gratii, putrezim de vii, ne schingiuiţi… Dumneata însă pretinzi că e foarte bine şi cuminte să fie aşa, că între salonul nostru şi biroul dumitale cald şi confortabil nu e nicio deosebire. Foarte comodă filozofie! Nici nu te prăpădeşti muncind, nici nu-ţi simţi conştiinţa încărcată, ba chiar te consideri printre înţelepţi… Să mă ierţi, domnule, dar asta nu-i filozofie, nu-i cugetare, nu-i nici măcar generozitate. E pur şi simplu trândăvie, fachirism, amorţeală… Asta-i! se înfurie iarăşi Ivan Dmitrici. Dispreţuieşti suferinţa, dar ia să-ţi strivesc un deget în uşă, să vezi cum ai urla!

— Poate că n-aş urla, îi răspunse Andrei Efimîci, zâmbind cu bunătate.

— Aşa crezi dumneata! Dar ia să te lovească damblaua, sau, să zicem, vreun dobitoc obraznic, abuzând de situaţia şi de gradul lui, să te insulte în public, iar dumneata să ştii că n-o să i se întâmple nimic… Ei bine, poate numai atunci ai pricepe ce înseamnă a sfătui pe alţii să caute înţelegerea deplină a vieţii şi adevărata fericire!

— Foarte original, răspunse Andrei Efimîci, zâmbind încântat şi frecându-şi mâinile. Mă impresionează plăcut că pot să constat la dumneata tendinţa spre sinteză. Iar caracteristica pe care mi-ai făcut-o e pur şi simplu strălucită. Îţi mărturisesc, îmi face mare plăcere să stau de vorbă cu dumneata. Şi acum, după ce te-am ascultat, fii bun şi ascultă-mă şi dumneata pe mine…

XI

Discuţia lor se mai prelungi încă vreun ceas şi, pe cât se pare, lăsă o impresie adâncă asupra lui Andrei Efimîci. Acum, se ducea aproape în fiecare zi în salonul Nr. 6. Se ducea şi dimineaţa, şi după-amiaza, şi de multe ori îl apuca noaptea stând de vorbă cu Ivan Dmitrici. La început, Ivan Dmitrici se ferea de el, bănuindu-l că ar avea intenţii rele şi arătându-i-se pe faţă duşmănos. Pe urmă se deprinse cu el şi purtarea lui cam brutală se schimbă într-o atitudine ironică şi îngăduitoare.

Curând se răspândi prin spital zvonul că doctorul Andrei Efimîci a început să viziteze salonul Nr. 6. Dar nimeni, nici felcerul, nici Nikita, nici infirmierele nu se puteau dumiri ce căuta el acolo, de ce stătea ceasuri întregi, despre ce vorbea şi de ce nu prescria reţete bolnavilor din salonul Nr. 6. Purtarea lui părea ciudată. Acum, Mihail Averianîci îl găsea tot mai rar acasă, ceea ce nu se întâmpla înainte, iar Dariuşka nu pricepea deloc de ce doctorul nu-şi mai bea berea la ora obişnuită, iar uneori întârzia chiar şi de la masă.

Într-o zi, pe la sfârşitul lui iunie, doctorul Hobotov veni la Andrei Efimîci cu o treabă oarecare. Dar, negăsindu-l acasă, se duse să-l caute prin curtea spitalului. Cineva îi spuse că doctorul cel bătrân intrase în salonul nebunilor. Pătrunzând în sală, Hobotov se opri şi auzi următoarea discuţie:

— Niciodată n-o să ajungem să vorbim aceeaşi limbă şi nici n-o să mă poţi converti la crezul dumitale, striga Ivan Dmitrici, scos din fire. Dumneata nu cunoşti realitatea, nu ştii ce e suferinţa, te-ai îmbuibat ca o lipitoare din suferinţele altora, pe când eu am suferit toată viaţa mea, de când am deschis ochii şi până azi. De aceea, îţi declar în faţă că mă consider cu mult superior şi mai competent, şi că nu primesc lecţii de la unul ca dumneata!

— Nici n-am pretenţia să te convertesc la crezul meu, îi răspundea Andrei Efimîci încet, cu vădită părere de rău că nu era înţeles. Nu-i vorba de asta, dragul meu. Nu-i vorba de faptul că dumneata ai suferit şi eu nu. Suferinţele şi bucuriile sunt trecătoare, prin urmare să le lăsăm în plata Domnului. Altceva aş fi vrut să înţelegi. Şi anume că amândoi suntem capabili să raţionăm, că vedem unul în celălalt oameni capabili să raţioneze şi să judece, ceea ce ne face solidari, cu toată deosebirea de vederi dintre noi. Dacă ai şti, dragul meu, cât sunt de sătul de ţicneala oamenilor, de stupizenia şi de tâmpenia lor, şi cât mă simt de fericit când stau de vorbă cu dumneata! Pentru mine e o adevărată bucurie să te ascult. Eşti aşa de inteligent!

Hobotov crăpă puţin uşa şi se uită în salon. Ivan Dmitrici, cu scufia pe cap, şi doctorul Andrei Efimîci stăteau alături pe pat. Nebunul se strâmba, tremura din tot trupul şi se strângea mereu în halatul lui, iar doctorul stătea nemişcat, cu capul în piept, aprins la faţă, trist şi obosit. Hobotov ridică din umeri, zâmbi şi se uită cu înţeles la Nikita, care, la rândul lui, ridică şi el din umeri.

A doua zi, Hobotov veni însoţit de felcer. Stăteau amândoi pe sală şi ascultau…

— Eu zic că moşul nostru s-a scrântit de-a binelea! zise Hobotov în timp ce ieşeau din pavilion.

— Iartă-ne, Doamne, pre noi păcătoşii! oftă cucernicul Serghei Sergheici, ocolind cu băgare de seamă băltoacele ca să nu-şi stropească cizmele bine lustruite. Ca să spun drept, stimate Evgheni Fedorîci, de mult mă aşteptam eu la una ca asta!

XII

În zilele următoare, Andrei Efimîci începu să observe ceva ciudat în purtarea celor din Jurul lui. Când îl întâlneau, oamenii de serviciu, infirmierele şi bolnavii se uitau lung la el, apoi şuşoteau între ei. Maşa, fetiţa administratorului, care-i era dragă şi cu care-i făcea plăcere să se întâlnească în grădina spitalului, când se apropia acum de ea, zâmbind, şi încerca s-o mângâie, fugea de el. Până şi dirigintele poştei, Mihail Averianici nu-i mai răspundea ca de obicei: „Foarte adevărat", ci îngăima încurcat, Dumnezeu ştie de ce: „Da, da, da…" uitându-se la el cu tristeţe, îngândurat parcă. Iar de la o vreme, începu să-l sfătuiască, din senin, să se lase de votcă şi de bere. Dar, ca om binecrescut ce era, nu i-o spunea chiar de-a dreptul, ci pe ocolite, povestindu-i când despre un comandant de batalion, un om minunat, când despre un preot militar, suflet ales şi cinstit, care s-au îmbolnăvit din pricina băuturii. Dar cum s-au lăsat de votcă, cum s-au vindecat. De două sau de trei ori, veni la Andrei Efimîci acasă şi Hobotov. Îl sfătui şi el să se lase de băutură şi, fără niciun motiv, îi recomandă să ia bromură.

În august, Andrei Efimîci primi o scrisoare din partea primarului, în care-l ruga să treacă pe la el pentru o afacere foarte importantă. Când ajunse la primărie, în ziua şi la ora hotărâtă, îi găsi acolo pe comandantul cercului de recrutare, pe directorul gimnaziului judeţean, pe consilierul comunal, pe Hobotov şi pe încă un domn, gras şi blond, pe care i-l prezentară ca fiind doctor. Domnul acela, cu un nume polonez greu de spus, stătea la o crescătorie de cai, la treizeci de verste depărtare şi nu venise la târg decât întâmplător.

— Avem aici un referat, care e de resortul dumneavoastră, i se adresă consilierul comunal, după ce-şi strânseseră mâna şi se aşezaseră cu toţii în jurul mesei. Evgheni Fiodorîci pretinde că farmacia nu mai încape în corpul principal al spitalului şi că ar trebui mutată într-unul dintre pavilioane. Bineînţeles, nu e lucru mare s-o mutăm, dar vezi că ar necesita unele reparaţii.

— Aşa-i, fără reparaţii nu se poate, răspunse Andrei Efimîci, după ce se gândi puţin. Dacă am amenaja pavilionul din colţ pentru farmacie, cred că lucrările n-ar costa mai puţin de cinci sute de ruble. Sunt de părere că ar fi o cheltuială cu totul de prisos.

Trecură câteva clipe de tăcere.

— De altfel, încă de acum zece ani am avut onoarea să vă raportez, urmă Andrei Efimîci cu glasul stins, că spitalul nostru, aşa cum se prezintă în momentul de faţă, este un lux, care depăşeşte mijloacele oraşului. Şi nu e de mirare. A fost

zidit prin 1840, când târgul nostru avea alte venituri. După părerea mea, oraşul cheltuieşte mult prea mult cu construcţii inutile şi cu posturi de prisos. Cu banii aceştia, dar cu altă rânduială, s-ar putea întreţine două spitale model.

— Atunci, să încercăm să stabilim împreună alte rânduieli, îi răspunse cu entuziasm consilierul comunal.

— După cât îmi aduc aminte, am mai avut onoarea de a vă propune să treceţi serviciul sanitar pe seama zemstvei.

— Hm… A încredinţa fondurile zemstvei ar însemna să aruncăm banii pe gârlă: i-ar fura! îşi dădu părerea doctorul cel blond, râzând.

— După obiceiul pământului! încuviinţă consilierul comunal şi începu să râdă şi el.

Andrei Efimîci aruncă doctorului celui blond o privire stinsă, lipsită de viaţă, şi adăugă:

— Trebuie să ştim a fi drepţi.

Şi iarăşi se făcu tăcere. Se servi ceaiul. Comandantul cercului de recrutare, care părea foarte stingherit, atinse peste masă mâna lui Andrei Efimîci şi-i zise:

— Ne-ai uitat de tot, doctore. Dar ai o scuză: duci o viaţă de călugăr – nu joci cărţi, femeile nu-ţi plac, aşa că te-ai plictisi cu noi…

Şi începură să vorbească toţi de viaţa monotonă şi plictisitoare pe care e silit s-o trăiască un om civilizat în târgul acela. Nici tu teatru, nici tu muzică, iar la ultima serată dansantă de la club, au fost vreo douăzeci de doamne şi numai doi cavaleri! Tineretul, în loc să danseze, dădea târcoale bufetului sau petrecea jucând cărţi. Fără să se uite la nimeni, Andrei Efimîci începu să vorbească, încet şi rar, despre viaţa deşartă pe care o duc oamenii, cheltuindu-şi energia, inima şi mintea cu jocul de cărţi şi cu intrigile. „Şi ce păcat, ce mare păcat!” Oamenii nu se pricep şi nici nu vor să-şi treacă timpul citind sau întreţinând discuţii interesante, într-un cuvânt, nu se bucură de plăcerile pe care le poate oferi mintea. Şi doar numai mintea e vrednică de interes şi minunată, încolo totul e meschin şi vulgar. Hobotov îl asculta cu atenţie şi deodată îl întrebă pe neaşteptate:

— Andrei Efimîci, în câte suntem astăzi?

După ce primi răspunsul, Hobotov şi doctorul cel blond începură să-i pună tot felul de întrebări, ca la examen: ce zi din săptămână era, câte zile are anul, şi dacă e adevărat că în salonul Nr. 6 se află internat un mare profet.

La ultima întrebare, Andrei Efimîci răspunse înroşindu-se:

— Da, avem acolo un pacient, un tânăr cât se poate de interesant.

Alte întrebări nu i s-au mai pus.

La plecare, în timp ce Andrei Efimîci îşi îmbrăca paltonul pe sală, comandantul cercului de recrutare îşi lăsă mâna pe umărul lui şi-i spuse oftând:

— Noi, bătrânii, ar trebui să ne cam gândim la odihnă…

După ce ieşi de la primărie, Andrei Efimîci înţelese că fusese chemat în faţa unei comisii însărcinate cu constatarea facultăţilor lui mintale. Îşi aminti întrebările pe care i le puseseră, se îmbujoră şi, pentru întâia oară în viaţa lui, încercă un sentiment de adânc regret pentru ceea ce reprezintă medicina.

„Doamne, Dumnezeule", îşi zicea, gândindu-se la felul cum îl cercetaseră adineauri cei doi doctori. „Mai ieri au învăţat psihiatria, au dat examene… Atunci cum se explică ignoranţa lor ruşinoasă? Nu. habar n-au ce înseamnă psihiatria!"

Şi pentru întâia oară în viaţă se simţi jignit şi furios.

În aceeaşi zi, spre seară, veni la el Mihail Averianîci. Fără nicio introducere, dirigintele poştei se apropie de el, îi luă amândouă mâinile într-ale lui şi începu, emoţionat:

— Scumpul meu, dovedeşte-mi că eşti convins de simpatia mea pentru dumneata şi că mă consideri prieten… Iubitule! şi, fără să-l lase să spună o vorbă, urmă tulburat: Ştii cât te preţuiesc pentru cultura dumitale şi pentru nobleţea sufletului dumitale. Ascultă-mă, drăguţă, dumneata eşti bolnav! Anumite obligaţii medicale îi silesc pe doctori să-ţi ascundă adevărul, dar eu ţi-l spun deschis, ostăşeşte. Iartă-mi sinceritatea, drăguţă, dar lucrul acesta l-au observat de mult toţi cei din jurul dumitale. Chiar mai adineauri m-am întâlnit cu Evgheni Fiodorîci, doctorul, şi mi-a spus că, în interesul sănătăţii dumitale, ai neapărat nevoie de odihnă şi de distracţie. Şi într-adevăr, cred că are perfectă dreptate! Ştii ce? Peste câteva zile îmi iau concediu şi plec să respir aer curat. Vino cu mine, dovedeşte-mi că-mi eşti prieten! Haide, vino să ne mai aducem aminte de tinereţe!

— Dar eu mă simt cât se poate de bine! răspunse Andrei Efimîci, după ce se gândi puţin. Şi pe urmă, nici n-aş putea să plec. Dă-mi voie să-ţi dovedesc în alt chip prietenia mea…

Gândul de a pleca undeva, aşa, fără niciun rost, fără cărţi, fără Dariuşka lui şi fără bere, de a-şi schimba dintr-odată felul de viaţă, statornicit de douăzeci de ani, i se păru în primul moment barbar şi nebunesc. Dar îşi aminti de scena petrecută la primărie, de jignirea adâncă pe care o simţise după aceea în drumul spre casă, şi ideea de a părăsi pentru câtva timp oraşul, unde proştii îl socoteau nebun, începu să-i surâdă.

— Şi unde ai vrea să pleci? întrebă el.

— La Moscova, la Petersburg, la Varşovia… La Varşovia am petrecut cinci ani şi pot să spun că au fost anii cei mai

fericiţi din viaţa mea. E un oraş minunat! Hai să mergem împreună, dragul meu!

XIII

Peste mai puţin de o săptămână, Andrei Efimîci a fost avertizat de către forurile în drept că ar fi bine să treacă la odihnă, adică să-şi dea demisia, ceea ce nu-i făcu nicio impresie. Iar după altă săptămână Mihail Averianîci şi Andrei Efimîci, instalaţi în diligenţa poştei, se îndreptau spre gara cea mai apropiată. Vremea era răcoroasă, cerul albastru şi senin, depărtările străvezii. Cele două sute de verste până la gară le făcură în două zile, cu două popasuri de noapte. La staţiile de poştă, când li se aducea ceaiul în pahare murdare sau când se pierdea prea mult timp cu înhămatul cailor, Mihail Averianîci îşi ieşea din fire, se înroşea şi începea să tremure şi să ţipe la servitori: „Tacă-ţi gura! Fără vorbă!” În schimb, pe drum, nu mai contenea povestind despre călătoriile lui prin Caucaz şi prin Regatul Poloniei. Câte aventuri, câte amintiri! Vorbea tare şi, în timp ce vorbea, îşi lua un aer atât de nedumerit, de-ai fi putut crede că minte. Afară de asta, când vorbea îi răsufla drept în obraz şi-i hohotea drept în ureche, ceea ce nu numai că-l enerva pe Andrei Efimîci, dar nici nu-i îngăduia să rămână singur cu gândurile lui.

În tren, ca să facă economie, călătoriră într-un vagon de clasa a treia pentru nefumători. Cel puţin o jumătate din tovarăşii lor de drum erau oameni curăţei. Mihail Averianîci făcu imediat cunoştinţă cu toată lumea şi, mutându-se de pe o bancă pe alta, declara în gura mare că cea mai mare prostie pe care o poate face omul e să călătorească pe drumurile astea mizerabile. Unde te întorci, numai înşelătorie! Cu totul altceva e când mergi călare: îi tragi un galop de o sută de verste pe zi într-o întinsoare – şi să vezi ce minunat şi sănătos te simţi după aceea! Şi seceta asta care nu ne mai slăbeşte! De vină sunt cei care au secat bălţile de la Pinsk! Şi, în general, peste tot e un haos… Mihail Averianîci vorbea cu aprindere de răsuna vagonul şi nu lăsa pe nimeni să mai deschidă gura. Pe Andrei Efimîci, vorbăria aceea nesfârşită, întreruptă doar de hohote răsunătoare şi de gesturi largi, îl obosea grozav.

„Care dintre noi doi e nebun? se întreba el, furios. Eu, care mă feresc să nu-i supăr cu nimic pe ceilalţi, sau egoistul ăsta, care se crede cel mai inteligent şi mai interesant dintre noi şi nu lasă în pace pe nimeni?”

Îndată ce ajunse la Moscova, Mihail Averianîci îşi puse tunica militară fără epoleţi şi pantalonii cu vipuşcă roşie. Ieşea pe stradă în manta de ofiţer şi cu chipiu, şi toţi soldaţii îl salutau. Lui Andrei Efimîci i se părea acum că Mihail Averianîci pierduse toată boieria pe care o avusese cândva în el, păstrând din ea numai părţile rele. Ţinea să fie servit chiar

şi când nu era nicio nevoie. Aşa, de pildă, avea chibriturile pe masă, înaintea lui, se uita la ele, şi totuşi striga servitorul să-i aducă chibrituri. Nu se sfia să umble în faţa fetei din casă numai în cămaşă şi izmene. Tuturor lacheilor, chiar şi celor bătrâni, le spunea „tu”, iar când se supăra pe ei, îi omora cu epitetul de idiot sau dobitoc. O fi el boiereşte să te porţi aşa, îşi zicea Andrei Efimîci, dar e din cale-afară de scârbos.

Cel dintâi lucru pe care-l făcu Mihail Averianîci la Moscova a fost să-şi ducă prietenul la icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni, Iverskaia. Acolo se rugă mult şi fierbinte, cu lacrimi în ochi şi bătu mătănii. Iar când îşi sfârşi rugăciunile, oftă adânc şi zise:

— Chiar dacă nu crezi, tot te simţi mai liniştit după ce te închini. Sărută şi dumneata icoana.

Andrei Efimîci se ruşină, totuşi sărută icoana. Iar Mihail Averianici îşi ţuguie buzele, clătină din cap, şi iarăşi începu să se închine în şoaptă, şi iarăşi i se umplură ochii de lacrimi. După aceea, se duseră la Kremlin şi se uitară la tunul cel înalt şi la clopotul cel mare, ba chiar puseră degetul pe ele. Admirară apoi priveliştea spre Zamoskvorecie. Vizitară catedrala lui Isus Hristos şi muzeul Rumeanţev.

Masa o luară la Testov. Mihail Averianîci cercetă îndelung lista, apoi, netezindu-şi favoriţii, zise ca un gurmand oarecare, deprins să se simtă la restaurant ca la el acasă:

— Ia să vedem ce bunătăţi ne daţi azi, prieteni!

XIV

De când ajunsese la Moscova, fie că se plimba, fie că cerceta câte ceva, fie că mânca sau bea, starea de spirit a doctorului rămânea aceeaşi: o furie neîmpăcată împotriva lui Mihail Averianîci. Ar fi vrut să se descotorosească de el, să fie singur, să se ascundă. Dar Mihail Averianîci se credea obligat să nu-l lase singur un pas, ca să-i facă rost de cât mai multe distracţii. Când nu mai aveau ce vizita, îi ţinea de urât cu flecăreala lui nesfârşită. Andrei Efimîci a răbdat două zile, dar a treia i-a declarat că vrea să stea toată ziua în casă. Însă prietenul i-a răspuns că, în cazul acesta, rămâne şi el. Într-adevăr, e bine să ne mai odihnim, că altfel ne lasă picioarele! a încuviinţat Andrei Efimîci, s-a întins pe divan cu faţa la perete, şi-a încleştat dinţii şi a ascultat înainte peroraţiile celuilalt, care încerca să-l convingă că, mai curând sau mai târziu, Franţa va doborî Germania, că în Moscova erau foarte mulţi pungaşi şi că nu se putea aprecia rasa unui cal numai după înfăţişarea exterioară… Doctorului începea să-i bată inima şi să-i vâjâie urechile, dar, din delicateţe, nu îndrăznea să-l roage să plece ori să tacă. Din fericire, Mihail Averianîci se plictisi în odaia de hotel şi, după masă, ieşi să se plimbe.

Rămânând singur, Andrei Efimici se lăsă în voia odihnei. Ce bine e să stai întins pe divan, nemişcat, şi să ştii că nu mai e nimeni în odaie! Adevărata fericire n-o află omul decât în singurătate. Îngerul căzut l-a trădat pe Dumnezeu numai pentru că a vrut să guste şi el din fericirea singurătăţii, fericire pe care îngerii n-o cunosc. Andrei Efimici ar fi dorit să se gândească la tot ce văzuse şi auzise în zilele din urmă, dar Mihail Averianîci nu-i mai ieşea din minte.

„Şi când te gândeşti că şi-a luat concediu şi a venit cu mine numai din prietenie, din generozitate! îşi zicea el cu necaz. Dar nu cred să existe ceva mai nesuferit decât tutela unui prieten. Altfel, pare a fi om blând, bun la inimă, totdeauna vesel – însă aşa de plictisitor! Nemaipomenit de plictisitor!… E drept, se întâmplă să dai uneori peste oameni din gura cărora să nu auzi decât vorbe înţelepte – şi totuşi să-ţi dai seama că ai de-a face cu nişte mărginiţi.”

În zilele următoare, Andrei Efimîci se prefăcu bolnav şi nu mai ieşi din odaie. Stătea tot timpul culcat pe divan, cu faţa la perete, se simţea nenorocit când prietenul lui încerca să-l distreze, povestindu-i fel de fel de nimicuri, şi nu se odihnea decât când rămânea singur. Nu putea să-şi ierte greşeala de a fi plecat în această călătorie şi-i era tot mai necaz pe Mihail Averianîci care, pe zi ce trecea, era tot mai vorbăreţ şi mai

degajat. Nu putea cu niciun chip să-şi îndrepte gândurile spre lucruri mai serioase şi mai înalte.

„Am început a simţi roadele realităţii, despre care vorbea Ivan Dmitrici… îşi zise Andrei Efimici, furios de propria lui meschinărie. Dar nu face să mă prăpădesc cu firea pentru asemenea nimicuri… Când o să ajung acasă, o să-mi reiau viaţa obişnuită."

Şi la Petersburg lucrurile se petrecură ca şi la Moscova. Andrei Efimici nu ieşea zile în şir din odaia lui de hotel: stătea tot timpul întins pe divan şi nu se scula decât ca să bea bere.

Mihail Averianîci îl zorea mereu să plece la Varşovia.

— Dragul meu, dar ce să caut eu la Varşovia? îl întreba Andrei Efimîci cu deznădejde. Du-te singur şi pe mine lasă-mă să mă întorc acasă. Te rog!

— Absolut imposibil! se împotrivea Mihail Averianîci, Varşovia e un oraş încântător. Acolo am petrecut eu cinci ani, cei mai frumoşi din viaţa mea!

Andrei Efimîci n-avea destulă voinţă să facă ce voia şi, călcându-şi pe inimă, plecă împreună cu Mihail Averianîci la Varşovia. Dar nici acolo nu ieşea din odaie, stătea mereu întins pe divan, furios şi pe el însuşi, şi pe prietenul lui, şi pe lacheii care nici în ruptul capului nu voiau să vorbească ruseşte. Iar Mihail Averianîci, sănătos, vioi şi vesel, ca de obicei, se plimba de dimineaţă şi până seara prin oraş, căutând să-şi întâlnească vechile cunoştinţe. De câteva ori nici n-a dormit acasă, iar după o noapte petrecută nu ştiu unde, s-a întors în zori, într-un hal fără hal: nervos, roşu la faţă şi cu părul răvăşit. A început să se plimbe din colţ în colţ, bombănind. După câtva timp s-a oprit în loc şi a zis:

— Onoarea înainte de toate!

Şi iarăşi a început să măsoare odaia. Pe urmă s-a apucat cu amândouă mâinile de cap şi a strigat, cu glas tragic:

— Da, onoarea înainte de toate! Blestemat fie ceasul când m-am hotărât să vin în Babilonul ăsta! Dragul meu, a zis, întorcându-se spre doctor, sunt vrednic de dispreţul dumitale: mi-am pierdut toţi banii la cărţi şi am mai rămas şi dator. Împrumută-mi cinci sute de ruble!

Andrei Efimîci a numărat cinci sute de ruble şi i le-a întins în tăcere. Încă roşu de ruşine şi de mânie, Mihail Averianîci a îngăimat nu ştiu ce jurământ, de care nimeni n-avea nevoie, şi-a pus şapca pe cap şi a ieşit. Când s-a întors, după vreo două ore, s-a trântit într-un fotoliu, a oftat adânc şi a zis:

— Onoarea e salvată! Şi acum, să plecăm, dragul meu! Nu mai vreau să rămân o clipă în oraşul ăsta blestemat. Şarlatani! Spioni austrieci!

Când cei doi prieteni s-au întors în oraşul lor, era prin noiembrie şi străzile înotau în zăpadă. Locul de la spital al lui Andrei Efimîci îl ocupase doctorul Hobotov. Stătea încă în vechea lui locuinţă, aşteptând întoarcerea predecesorului, să-i libereze apartamentul de la spital. Femeia cea urâtă, pe care Hobotov o prezentase drept bucătăreasa lui, se şi instalase în una dintre dependinţe.

Prin oraş umblau acum alte zvonuri cu privire la cele ce se petreceau în spital. Se povestea că femeia cea urâtă se certase cu administratorul şi că administratorul îi căzuse în genunchi, cerându-i iertare.

Îndată ce sosi, Andrei Efimici trebui să-şi caute casă.

— Dragă prietene, îi spuse dirigintele poştei cu sfială, iartă-mi o întrebare indiscretă: câţi bani mai ai?

Andrei Efimîci îşi numără banii în tăcere şi-i răspunse:

— Optzeci şi şase de ruble.

— Nu, altceva voiam să ştiu, urmă Mihail Averianîci stingherit, fără să priceapă. Ce rezerve ai?

— Doar ţi-am spus: optzeci şi şase de ruble… Asta-i toată averea mea.

Mihail Averianîci îl socotea pe doctor om cinstit şi nobil, totuşi era sigur că pusese deoparte măcar douăzeci de mii de ruble. Aflând chiar din gura lui că era sărac lipit pământului şi că nu avea cu ce trăi, izbucni fără veste în plâns şi îşi îmbrăţişă prietenul.

XV

Andrei Efimîci se mută într-o căsuţă cu trei ferestre, proprietatea târgoveţei Belova. Casa n-avea decât trei odăi, fără a socoti bucătăria. Două din ele, cu ferestrele la stradă, le ocupă doctorul, iar în cea de a treia şi în bucătărie se instalară Dariuşka şi gazda cu cei trei copii ai ei. Mai venea uneori la dormit şi amantul proprietăresei, un mujic. Veşnic beat, făcea atâta scandal noaptea, de băga în toţi sperieţii şi pe copii, şi pe Dariuşka. Cum sosea, se aşeza pe pat în bucătărie şi începea să ceară votcă. Treziţi din somn, copiii începeau să plângă şi, cum nu mai aveau loc din pricina beţivului, doctorul, mai mult din milă, îi lua la el şi-i culca pe jos. Şi asta îi făcea o nespusă plăcere.

Ca şi înainte, Andrei Efimîci se scula la ora opt, iar după ce îşi bea ceaiul, începea să citească din cărţile şi revistele vechi. Nu mai avea cu ce să-şi cumpere cărţi noi. De altfel, lectura nu-l mai pasiona chiar atât de mult şi-l obosea: fie că nu-l mai interesau cărţile cele vechi, fie că îşi schimbase felul de viaţă. Ca să nu stea degeaba, începu să-şi catalogheze cărţile, lipindu-le etichete pe cotor. Această ocupaţie mecanică şi migăloasă nu numai că i se părea mai interesantă decât lectura, dar, lucru ciudat, parcă-i amorţea gândurile. Nu se mai gândea la nimic şi timpul trecea repede. Până şi curăţatul cartofilor sau alesul boabelor de hrişcă, treburi pe care le făcea laolaltă cu Dariuşka la bucătărie, i se păreau interesante. Sâmbăta şi duminica se ducea la biserică. Rezemat de perete, asculta cântările cu ochii închişi, se gândea la părinţii lui, la universitate, la religii… O linişte tristă îi cuprindea atunci sufletul şi, când ieşea din biserică, îi părea rău că slujba se sfârşise aşa de repede.

De două ori se duse la spital, să-l vadă pe Ivan Dmitrici şi să mai stea cu el de vorbă. Dar de amândouă rândurile îl găsi în toane rele. Îl rugă să-l lase în pace, deoarece era sătul până peste cap de discuţii deşarte şi nu cerea decât un singur lucru de la omenirea aceea ticăloasă şi mizerabilă şi anume: pentru toate suferinţele lui, să-i acorde privilegiul de a fi închis într-o celulă. Era cu putinţă, oare, să i se refuze şi această favoare? Când, la plecare, Andrei Efimîci şi-a luat rămas-bun de la el şi i-a urat noapte bună, de amândouă dăţile Ivan Dmitrici s-a înfuriat şi i-a răspuns:

— Pe dracu!

Şi acum, Andrei Efimîci nu ştia dacă să se mai ducă şi a treia oară sau nu. Şi tare ar fi vrut să se mai ducă…

Înainte, îndată după dejun, Andrei Efimîci se plimba prin odăi şi se gândea, pe când acum, între dejun şi ceaiul de seară,

stătea culcat pe divan cu faţa la perete, furat de gânduri meschine, de care nu putea să se scuture. Era furios că, după douăzeci de ani de slujbă, fusese concediat fără drept la pensie şi că nu i se dăduse măcar un ajutor obişnuit. E drept că nu-şi prea făcuse cinstit datoria. Dar pensie primesc toţi funcţionarii, fie că au fost sau nu cinstiţi. De altfel, dreptatea din zilele noastre e aşa fel rânduită, încât gradele, decoraţiile şi pensiile se dau pentru slujba în sine, oricare ar fi, şi nu pentru merite şi calităţi morale. Şi atunci, cum erau să facă excepţie tocmai pentru el? Nu mai avea niciun ban. Îi era ruşine să treacă prin faţa băcăniei şi să se uite la negustoreasă: îi rămăsese dator 32 de ruble, pentru bere. Şi proprietăresei îi era dator. Dariuşka vindea pe ascuns haine vechi şi cărţi şi o ducea pe proprietăreasă cu minciuni, spunându-i că doctorul o să primească în curând o mare sumă de bani.

Era furios pe el însuşi că cheltuise cu călătoria o mie de ruble, singurii lui bani economisiţi. Ce bine i-ar fi prins acum! Îi mai era necaz şi pe lume, că nu-l lăsa în pace. Hobotov socotea că era de datoria lui să-şi viziteze din când în când colegul, pe care îl credea bolnav. Lui Andrei Efimîci însă îi displăceau şi obrajii bucălaţi ai doctorului, şi tonul lui protector şi grosolan, şi cuvântul „colega” cu care i se adresa, şi până şi cizmele lui înalte. Dar ceea ce-l scârbea mai mult era faptul că Hobotov se considera obligat să-l îngrijească, închipuindu-şi că, de bună seamă, o să-l vindece. De câte ori venea, îi aducea câte o sticluţă cu bromură şi hapuri de revent.

Şi Mihail Averianîci socotea că era de datoria lui să-şi viziteze prietenul şi să-i ţină de urât. De câte ori venea, îşi lua un aer de prefăcută nepăsare, zâmbea în silă şi începea să-l asigure că arăta minunat şi că, slavă Domnului, mergea spre vindecare. Dar din felul cum vorbea, puteai să-ţi dai seama că starea prietenului lui i se părea deznădăjduită. Încă nu-i plătise datoria de la Varşovia şi-i era ruşine. Nu se simţea în apele lui, de aceea se silea să râdă tare şi să spună tot lucruri de haz. Anecdotele şi întâmplările pe care le povestea acum păreau nesfârşite şi erau chinuitoare nu numai pentru Andrei Efimîci, dar chiar şi pentru el însuşi.

Când venea dirigintele, Andrei Efimîci se culca pe divan cu faţa la perete şi-l asculta, strângând din dinţi. Avea senzaţia că amărăciunea i se depune straturi-straturi pe suflet, iar după fiecare vizită a prietenului său i se părea că i-a ajuns până în gât.

Ca să-şi înăbuşe sentimentele meschine, se grăbea să-şi spună că, mai curând sau mai târziu, şi el, şi Hobotov, şi Mihail Averianîci tot or să moară, oricum, fără să lase nimic în urma lor. Dacă ne-am închipui că peste un milion de ani un

spirit ar trece din întâmplare pe lângă pământ, el n-ar vedea decât lut şi stânci goale. Pentru că totul, şi civilizaţia, şi preceptele morale, vor pieri, şi nici măcar o tufă de brustur nu va mai creşte pe ruinele pământului. Şi atunci, ce importanţă mai are că i-e ruşine de băcănească, că Hobotov e o nulitate, că prietenia obositoare a lui Mihail Averianîci îl dă gata? Toate-s fleacuri, toate-s nimicuri.

Dar gândurile acestea nu-i mai foloseau acum la nimic. Nici nu apuca bine să-şi imagineze cum ar fi globul pământesc peste un milion de ani, că de după o stâncă goală se şi ivea Hobotov cu cizmele lui înalte, sau Mihail Averianîci cu râsul lui silit, ba i se mai auzea şi şoapta lui sfioasă: „Ştii, drăguţă, datoria ceea de la Varşava… ţi-o plătesc zilele astea… negreşit!”

XVI

Într-o zi, Mihail Averianîci sosi imediat după prânz, când Andrei Efimîci apucase a se culca pe divan. Întâmplarea făcuse ca tot atunci să vină şi Hobotov cu bromura lui. Andrei Efimîci se ridică cu greu şi se aşeză pe divan, sprijinindu-se în mâini.

— Dar ştii, dragul meu, că astăzi arăţi mult mai bine ca ieri? începu Mihail Averianîci. Ca un flăcău! Pe cinstea mea, ca un flăcău!

— Era şi timpul să te vindeci, colega, adăugă Hobotov, căscând. Cred că ţi s-a urât şi dumitale cu toată comedia asta!

— Lasă că ne facem noi bine! se înveseli Mihail Averianîci. Mai trăim încă o sută de ani! Nu-i aşa?

— Poate că nu chiar o sută, dar douăzeci, fără îndoială, îl mângâie Hobotov. Nu-i nimic, colega, nu-i nimic, nu trebuie să te descurajezi… Alungă gândurile negre.

— Ehei, o să mai arătăm noi ce putem! râse în hohote Mihail Averianîci, bătându-şi prietenul peste genunchi. Mai arătăm noi, mai arătăm! La vară, cu ajutorul lui Dumnezeu, plecăm în Caucaz şi o să umblăm numai călare: hop, hop, hop! Iar la întoarcere, te pomeneşti că jucăm şi la nuntă! Şi Mihail Averianîci făcu cu ochiul, şiret. Că o să te însurăm, drăguţă, o să te însurăm…

Andrei Efimîci simţi deodată că straturile de amărăciune îi ajunseseră până în gât şi că inima era gata să-i sară din piept.

— Asta-i curată infamie! strigă, ridicându-se repede şi îndreptându-se spre fereastră. Cum de nu vă daţi seama că nu spuneţi decât ticăloşii?

Ar fi vrut să vorbească liniştit şi cuviincios, dar deodată, fără să vrea, îşi strânse pumnii şi şi-i ridică deasupra capului.

— Lăsaţi-mă în pace! strigă cu glas străin, înroşindu-se şi tremurând din tot trupul. Ieşiţi afară! Afară amândoi, afară!

Mihail Averianîci şi Hobotov se ridicară în picioare, uitându-se la el întâi cu nedumerire, apoi cu spaimă.

— Ieşiţi afară! Amândoi! răcnea mereu Andrei Efimîci. Sunteţi nişte mărginiţi, nişte idioţi! N-am nevoie nici de prietenia dumitale, nici de doctoriile dumitale, tâmpitule! Ticăloşie! Nemernicie!

Descumpăniţi, Hobotov şi Mihail Averianîci se uitară unul la altul, apoi se traseră de-a-ndărătelea spre uşă şi trecură în săliţă. Andrei Efimîci puse mâna pe sticluţa cu bromură şi o aruncă după ei. Sticluţa se sparse cu zgomot de uşorul uşii.

— Duceţi-vă dracului! strigă el cu glas jalnic, alergând după ei în săliţă. Dracului!

După plecarea oaspeţilor, tremurând ca de friguri, Andrei Efimîci se culcă pe divan şi repetă încă mult timp:

— Sunteţi nişte mărginiţi! Nişte idioţi!…

Când se linişti, cel dintâi gând i se îndreptă spre Mihail Averianîci. Bietul om, cât trebuie să fie de ruşinat şi de amărât! Într-adevăr, se petrecuse un lucru înspăimântător. Niciodată nu i se mai întâmplase aşa ceva. Unde era inteligenţa, unde era tactul lui? Unde era raţiunea faptelor şi nepăsarea lui filozofică?…

N-a închis ochii toată noaptea, torturat de ruşine şi de remuşcări, iar dimineaţa, pe la ora zece, se duse la oficiul poştal şi-i ceru iertare lui Mihail Averianîci.

— Să nu ne mai gândim la ce-a fost, zise Mihail Averianîci emoţionat şi-i strânse mâna cu putere, oftând. Să-i sară ochii cui o să mai aducă vorba de asta! Liubavkin! strigă el deodată, dar aşa de tare, încât tresăriră toţi poştaşii şi clienţii. Adă un scaun! Iar tu, mai aşteaptă, strigă el unei femei, care îşi întinsese mâna printre gratii cu o scrisoare recomandată. Nu vezi că-s ocupat? Să nu ne mai gândim la ce-a fost, urmă el domol, întorcându-se spre Andrei Efimîci. Stai, drăguţă, stai te rog.

Îşi mângâie câteva clipe genunchii, apoi urmă:

— Nici prin gând nu mi-a trecut să mă supăr pe dumneata. Boala nu ţi-e frate, asta se ştie… Criza dumitale de ieri ne-a cam speriat, şi pe mine, şi pe doctor… şi după aceea am vorbit mult despre dumneata. Dragul meu, de ce nu vrei să te ocupi serios de boala dumitale? Cum se poate să te laşi aşa, în halul ăsta? Iartă-mă că ţi-o spun deschis, prieteneşte, şi Mihail Averianîci coborî glasul: dumneata trăieşti în nişte condiţii mizerabile! strâmtoare, murdărie, n-are cine să te îngrijească, n-ai cu ce să te cauţi… Dragul meu, doctorul şi cu mine te rugăm din tot sufletul să asculţi şi de sfatul nostru şi să te internezi în spital. Acolo ai de toate: şi mâncare ca lumea, şi îngrijire, şi medic la dispoziţie… Evgheni Fiodorovici, cu toate că, fie vorba între noi, e un bădăran, dar oricum, se pricepe în medicină, aşa că poţi să ai toată încrederea în el. Mi-a promis că o să se ocupe de dumneata…

Andrei Efimîci rămase adânc mişcat de sentimentele de dragoste ale dirigintelui şi de lacrimile care-i străluciră deodată pe obraji.

— Dar, dragul meu, nu-l crede! îi răspunse în şoaptă, ducându-şi mâna la inimă. Nu-l crede! E o minciună! Toată boala mea se reduce la atâta: că în cei douăzeci de ani de când trăiesc în oraşul ăsta, am dat de un singur om într-adevăr inteligent, dar care, din nenorocire, e nebun. Nu sufăr de nicio

boală, dar am intrat într-un cerc vicios, din care pentru mine nu mai este scăpare. Însă mi-e perfect egal, sunt gata să fac orice.

— Internează-te în spital, dragul meu.

— Mi-e perfect egal, în spital sau în mormânt.

— Dă-mi cuvântul, drăguţă, că o să te supui în totul lui Evgheni Fiodorîci.

— Uite, dacă vrei, îţi dau cuvântul… Dar îţi repet, dragul meu, că am intrat într-un cerc vicios. De aici încolo, toate vor duce la pieirea mea, chiar şi dragostea atât de sinceră a prietenilor mei. Îmi dau seama că-s condamnat şi totuşi am tăria s-o recunosc.

— Dragul meu, să ştii că te faci sănătos!

— Ce tot spui! îi întoarse vorba Andrei Efimîci, enervat. Cred că sunt puţini oamenii care, la sfârşitul zilelor lor, să nu treacă prin încercările prin care trec eu acum. Când o să ţi se spună că ai ceva la rinichi sau că ţi-e inima mărită şi o să începi a te îngriji, sau când or să te declare nebun sau criminal, într-un cuvânt, când oamenii or să-şi îndrepte atenţia asupra dumitale, să ştii că ai intrat într-un cerc vicios din care nu mai poţi scăpa. Şi cu cât ai să încerci să scapi, cu atât ai să te încurci mai tare. Cel mai bun lucru e să capitulezi, pentru că nicio putere omenească sau supraomenească nu e în stare să te salveze… Cel puţin asta e impresia mea…

În vremea asta, în faţa ghişeului se adunase destulă lume. Ca să nu-l împiedice pe diriginte de la lucru, Andrei Efimîci se ridică să-şi ia rămas-bun. Mihail Averianîci îi ceru încă o dată cuvântul de onoare şi-l petrecu până la uşa care dădea afară.

În aceeaşi zi, spre seară, Andrei Efimîci se pomeni pe neaşteptate cu Hobotov, în cojoc şi cu cizme înalte. Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, zise:

— Am venit să te rog ceva, colega. Dacă eşti bun, hai cu mine la un consult. Ce zici, mergi?

Închipuindu-şi că Hobotov voia să-l scoată la plimbare sau că într-adevăr căuta să-i dea prilejul de a câştiga ceva, Andrei Efimîci se îmbrăcă şi ieşiră împreună. Era bucuros că avea ocazia să-şi îndrepte greşeala din ajun şi să se împace cu Hobotov, şi în adâncul sufletului îi era recunoscător că nu făcea nicio aluzie la întâmplarea de ieri, fără îndoială, ca să-l menajeze. De la un om atât de puţin civilizat, era greu să te aştepţi la un gest atât de delicat.

— Dar unde-i bolnavul dumitale? întrebă Andrei Efimîci.

— În spital. De mult tot voiam să ţi-l arăt… E un caz deosebit de interesant.

Intrară în curte şi, înconjurând corpul principal al spitalului, se îndreptară spre pavilionul unde erau internaţi nebunii. Şi, ciudat, Hobotov nu scotea o vorbă. Când pătrunseră în

pavilion, Nikita, ca de obicei, sări în sus şi-şi luă poziţia militărească.

— Unul dintre bolnavii de aici a făcut o complicaţie la pulmoni, îi şopti Hobotov în clipa când intră cu Andrei Efimîci în salon. Aşteaptă-mă aici, că vin îndată. Mă duc să-mi iau stetoscopul.

Şi plecă.

XVII

Începuse să se însereze. Ivan Dmitrici zăcea întins în patul lui, cu faţa înfundată în pernă. Paraliticul, încremenit în capul oaselor, plângea încetişor, mişcându-şi buzele, iar mujicul cel gros şi fostul sortator dormeau. În salon era linişte.

Andrei Efimîci stătea pe patul lui Ivan Dmitrici şi aştepta. Dar trecu o jumătate de oră şi în locul lui Hobotov intră în salon Nikita, ţinând în braţe un halat, nişte rufe şi o pereche de papuci.

— Vă rog să vă îmbrăcaţi, Nobleţea Voastră, zise el aproape în şoaptă. Poftiţi aici, ăsta-i patul dumneavoastră, adăugă, arătând spre un pat gol, adus pesemne de curând. Lăsaţi, nu-i nimic, o să dea Dumnezeu şi o să vă vindecaţi…

Andrei Efimîci înţelese totul. Fără să spună un cuvânt, se mută pe patul pe care i-l arăta Nikita şi se aşeză. Dar, văzând că Nikita stătea şi aştepta, se dezbrăcă până la piele. Îi era ruşine. După aceea se îmbrăcă în hainele de spital. Izmenele erau prea scurte, cămaşa prea lungă, iar halatul duhnea a peşte afumat.

— O să dea bunul Dumnezeu şi o să vă vindecaţi, repetă Nikita.

Şi zicând acestea, luă în braţe hainele lui Andrei Efimîci şi ieşi, închizând uşa după el.

„Totuna mi-e… se gândi Andrei Efimîci, înfăşurându-se ruşinat în halat şi dându-şi seama că în noul lui echipament semăna grozav a ocnaş. Totuna… Ce mi-e un frac, ce mi-e o tunică sau halatul ăsta?”…

„Dar unde mi-e ceasul? Unde mi-e carneţelul de note din buzunarul din dreapta? Dar ţigările? Unde mi-a dus Nikita hainele? Cine ştie dacă o să mă mai îmbrac vreodată cu pantaloni, cu vestă şi cizme? La început, toate acestea par ciudate şi oarecum neînţelese…” Andrei Efimîci părea încă convins că între casa târgoveţei Belova şi salonul Nr. 6 nu era nicio deosebire şi că toate câte se întâmplau pe lumea asta nu erau decât nimicuri şi deşertăciuni. Totuşi mâinile începură să-i tremure, picioarele să-i îngheţe, iar gândul că Ivan Dmitrici, când o să se trezească, o să-l vadă în halat, făcea să i se zbârlească părul de spaimă şi de ruşine. Se ridică, făcu câţiva paşi prin salon şi iarăşi se aşeză.

Rămase aşa o jumătate de oră, o oră, pe urmă începu să se plictisească. Oare e cu putinţă să ai răbdare să stai aici o zi, o săptămână, ba chiar ani întregi, cum stau oamenii aceştia? Ce a făcut el, de pildă, de când a venit? A stat cât a stat pe pat, pe urmă s-a plimbat prin salon şi iarăşi s-a aşezat. Ar mai fi putut să se uite pe fereastră, apoi să se plimbe din nou din colţ în

colţ. Da, şi pe urmă?… Să stai tot timpul ca o mumie, să te gândeşti şi atâta tot?… Nu, aşa ceva e aproape cu neputinţă!

Andrei Efimîci se întinse pe patul lui, dar numaidecât sări în picioare, îşi şterse cu mâneca sudoarea rece de pe frunte şi simţi că toată faţa începe să-i miroase a peşte afumat. Şi iarăşi începu să măsoare odaia în lung şi în lat…

— Trebuie să fie o neînţelegere la mijloc… îşi zise, făcând un gest de nedumerire. Trebuie să le cer o explicaţie, sunt sigur că nu e decât o neînţelegere…

În clipa aceea, Ivan Dmitrici se trezi din somn. Se aşeză pe pat, îşi sprijini capul în pumni, scuipă, apoi se uită alene la doctor. În primul moment păru a nu înţelege nimic. Dar nu trecu mult şi faţa lui căpătă un aer ironic şi răutăcios.

— Aha, vasăzică şi pe dumneata te-au băgat aici, drăguţă? întrebă el răguşit, ca după somn, închizând dintr-un ochi. Îmi pare foarte bine. Până acum dumneata ai supt sângele oamenilor, dar de azi înainte or să sugă alţii sângele dumitale. Admirabil!

— Trebuie să fie o neînţelegere… îngăimă Andrei Efimîci, înfricoşat de vorbele lui Ivan Dmitrici. Ridică din umeri şi repetă: Cred că e o neînţelegere…

Ivan Dmitrici scuipă iarăşi şi se culcă.

— Blestemată viaţă! oftă el. Şi ceea ce e mai dureros şi mai revoltător e că viaţa asta n-o să se încheie cu cine ştie ce răsplată pentru suferinţele pe care le-am îndurat şi nici cu vreo apoteoză, ca la operă, ci cu moartea. Or să vină câţiva mujici, or să te-apuce de mâini şi de picioare şi or să te-arunce în subsol. Brr! Ei, dar nu-i nimic… În schimb, pe lumea cealaltă, o să avem parte de fericire… Eu o să mă întorc aici în chip de stafie şi o să-i bag în toţi sperieţii pe ticăloşii ăştia. O să le scot eu peri albi, n-avea grijă!

Chiar atunci se întoarse din oraş Moiseika şi, văzându-l pe Andrei Efimîci, întinse mâna:

— Dă-mi o copeică! îi ceru.

XVIII

Andrei Efimîci se apropie de fereastră şi se uită spre câmp. Se întunecase. Din dreapta, de undeva, departe, răsărea luna purpurie şi rece. Iar în faţa lui, la cel mult o sută de stânjeni de gardul spitalului, se înălţa o clădire albă, împrejmuită cu zid de piatră. Era închisoarea.

„Asta-i realitatea!" îşi zise Andrei Efimîci şi simţi că-l trec fiori de groază.

Înspăimântătoare erau şi luna, şi închisoarea, şi cuiele înfipte ca nişte ţepi în vârful gardului, şi vâlvătăile depărtate ale unei fabrici. Cineva oftă la spatele lui. Andrei Efimîci întoarse capul şi văzu un om cu pieptul plin de stele şi de decoraţii strălucitoare. Râdea şi clipea din ochi cu viclenie. Şi nebunul acela i se păru de asemenea înspăimântător…

Încercă să-şi facă curaj, zicându-şi că nici luna şi nici închisoarea n-aveau nimic înspăimântător în ele, că decoraţii poartă şi oamenii cu mintea sănătoasă şi că va veni timpul când totul va putrezi şi se va preface în ţărână. Dar deodată se simţi năpădit de deznădejde, se prinse cu amândouă mâinile de gratii şi le zgâlţâi din răsputeri. Dar gratiile nu se dădură învinse.

Apoi, ca să se apere de spaimă, se aşeză pe patul lui Ivan Dmitrici.

— Mi-am pierdut curajul, dragul meu! suspină, tremurând din tot trupul şi ştergându-şi sudoarea rece de pe frunte. Mi-am pierdut curajul!

— Încearcă să filozofezi, îi răspunse Ivan Dmitrici în bătaie de joc.

— Doamne, Dumnezeule… Doamne, Dumnezeule… Aşa-i… Mi-ai spus o dată că în Rusia nu există filozofie, şi totuşi toată lumea filozofează, chiar oamenii de rând. Însă de pe urma filozofiei oamenilor de rând nimeni nu are de suferit, zise Andrei Efimîci, cu un glas de parcă era gata să izbucnească în lacrimi, ca să-l înduioşeze pe Ivan Dmitrici. Atunci, ce rost are râsul dumitale ironic şi răutăcios? Şi cum să nu filozofeze oamenii de rând, dacă-s nemulţumiţi? Unui om, făcut după chipul şi asemănarea Domnului, inteligent, cult, mândru, iubitor de libertate, nu-i rămâne altă ieşire decât să se ducă medic într-un orăşel idiot şi murdar şi să nu mai facă nimic altceva toată viaţa lui decât să pună ventuze, lipitori şi cataplasme cu muştar. Ei, spune şi dumneata dacă asta nu-i şarlatanie, miopie, ticăloşie! Doamne, Doamne!

— Spui prostii. Dacă nu-ţi place meseria de doctor, fă-te ministru!

— Nu, nu suntem buni de nimic. Suntem prea bicisnici, dragul meu, asta-i… Iaca, uită-te la mine: am fost nepăsător din fire, am avut o judecată sănătoasă şi îndrăzneaţă, dar a fost de ajuns să mă zgâlţâie viaţa mai zdravăn, ca să-mi pierd curajul… să cad în prostraţie… Suntem bicisnici, suntem nişte cârpe, acolo… Nici dumneata nu eşti mai breaz, dragul meu. E drept că eşti inteligent, ai un suflet nobil, ai supt de la sânul mamei, odată cu laptele, şi cele mai bune însuşiri… Dar ce folos! Nici n-ai apucat bine să păşeşti în viaţă, că te-ai şi obosit şi te-ai îmbolnăvit… De aceea îţi spun: suntem bicisnici, bicisnici!

Dar afară de chinul pe care i-l dădea sentimentul de spaimă şi de înjosire, Andrei Efimîci era stăpânit de o dorinţă nelămurită, care nu-l mai părăsea de când se înserase. Până la urmă, înţelese că avea gust de-o bere şi de-o ţigară.

— Eu ies o clipă, dragul meu, zise el. Mă duc să spun să ne facă focul… Nu mai pot… nu-s în stare…

Andrei Efimîci se îndreptă spre uşă şi o deschise. Dar în aceeaşi clipă Nikita sări în picioare, tăindu-i drumul.

— Încotro? Nu se poate, nu se poate! strigă el. E timpul să vă culcaţi!

— Numai câteva clipe, să iau puţin aer! se zăpăci Andrei Efimîci.

— Nu se poate, nu, e interzis. Doar ştii şi dumneata.

Şi Nikita trânti uşa, sprijinind-o cu spinarea pe dinafară.

— Dar parcă pierde cineva ceva, dacă o să ies puţin de aici? întrebă Andrei Efimîci, ridicând din umeri. Nu înţeleg! Nikita, am nevoie să ies! repetă, şi glasul îi tremura de emoţie. Am nevoie, trebuie!

— Nu faceţi dezordine, că nu-i bine! făcu Nikita sentenţios.

— Asta-i curată bătaie de joc! răcni deodată Ivan Dmitrici, sărind în picioare. Cum îşi permite el să nu-ţi dea drumul? Cu ce drept ne ţin aici? Dacă nu mă înşel, legea spune categoric că nimeni nu poate fi închis fără judecată! Asta-i curată silnicie!

— Da, curată silnicie! repetă Andrei Efimîci, încurajat de răcnetele lui Ivan Dmitrici. – Am nevoie să ies, trebuie să ies şi el n-are dreptul să mă oprească. Deschide, când îţi spun!

— N-auzi, dobitocule, idiotule? urla Ivan Dmitrici, bătând cu pumnii în uşă. Deschide, că de nu, sparg uşa, hingherule!!

— Deschide! strigă şi Andrei Efimîci, tremurând din tot trupul. Îţi poruncesc, mă auzi?

— Nu mai bate câmpii de pomană! îi răspunse Nikita din dosul uşii. Că tot degeaba-i.

— Bine, atunci du-te şi cheamă-l pe Evgheni Fiodorîci. Spune-i că-l rog să poftească până aici… măcar o clipă!

— Lasă că vine el singur, mâine, fără să-l mai chem.

— N-or să ne mai dea drumul de aici în vecii vecilor! se tânguia în vremea asta Ivan Dmitrici. Aici or să ne putrezească oasele! Doamne, oare să fie adevărat că nu există infern pe lumea cealaltă şi că ticăloşii aceştia n-or să-şi primească pedeapsa? Unde e dreptatea? Deschide, netrebnicule, deschide că mă înăbuş! strigă răguşit, opintindu-se cu toată puterea în uşă. O să-mi zdrobesc capul, ucigaşilor!

Nikita deschise repede uşa, îl înşfăcă pe Andrei Efimici cu amândouă mâinile şi, cu o lovitură de genunchi, îl dădu la o parte. Apoi îşi făcu vânt şi-l pocni din răsputeri cu pumnul în obraz. O clipă, Andrei Efimîci avu impresia că un val uriaş, un val sărat, l-a acoperit până peste cap şi l-a târât până la pat. Într-adevăr, simţi în gură un gust sărat. I se umpluse, pesemne, gura cu sânge… Începu să-şi fluture braţele în aer, de parcă se pregătea să înoate, apoi se prinse cu o mână de pat. În clipa aceea, simţi încă doi pumni în spinare.

Deodată, Ivan Dmitrici începu să ţipe. Se vede că Nikita îl bătea acum pe el.

Se lăsă apoi o linişte adâncă. Lumina palidă a lunii se strecura printre gratii, aşternând pe podele o reţea de umbre, ca un grătar. Andrei Efimîci simţea cum îl cuprinde spaima. Se întinse pe pat şi-şi ţinu răsuflarea: aştepta, îngrozit, să-l mai lovească o dată… O durere ascuţită îi răscoli toate măruntaiele, de parcă-i vârâse cineva o seceră în trup şi i-o răsucise de câteva ori în coşul pieptului şi în pântece. De durere, îşi muşcă perna şi-şi strânse dinţii. Şi dintr-odată, prin haosul din mintea lui îşi făcu loc desluşit un gând înspăimântător şi neînduplecat: că, fără îndoială, o durere ca aceea au încercat ani de-a rândul, zi după zi, toţi nenorociţii aceştia care acum, la lumina lunii, păreau doar nişte umbre întunecate. Cum s-a făcut că, timp de peste douăzeci de ani, el n-a cunoscut, şi n-a încercat măcar să cunoască, această tragedie? Dar pentru că n-a ştiut şi n-a cunoscut această durere, înseamnă că n-are nicio vină, încerca el să se consoleze. Dar conştiinţa, crudă şi necruţătoare ca şi Nikita, făcea să-i îngheţe sângele din creştet până-n tălpi. Sări în picioare. Ar fi vrut să strige în gura mare, să alerge cât mai repede şi să-l ucidă întâi pe Nikita, apoi pe Hobotov, pe administrator şi pe felcer, iar la urmă să-şi facă seama şi el. Dar din piept nu-i ieşea niciun sunet, iar picioarele nu-l mai ascultau. Simţind că se înăbuşă, îşi sfâşie la piept halatul şi cămaşa şi căzu pe pat, în nesimţire.

XIX

Când se trezi a doua zi dimineaţa, îl durea capul, îi vâjâiau urechile şi simţea o sfârşeală în tot trupul. Îşi aduse aminte cât de slab se dovedise în ajun, dar nu se ruşina de asta. Fusese laş, îi fusese frică de lună şi mărturisise pe faţă gânduri şi sentimente, pe care nici nu şi le bănuise până atunci, de pildă părerea lui despre filozofia omului de rând, veşnic nemulţumit. Dar acum, îi era totuna…

Nu mai voia nici să mănânce, nici să bea. Stătea culcat, fără să se clintească din loc, şi tăcea.

„Acum, mi-e totuna, îşi zicea, când îi punea cineva vreo întrebare. Ce să-i mai răspund?… Mi-e totuna acum…”

După-amiază se prezentă Mihail Averianîci, aducându-i un pacheţel cu ceai şi un funt de marmeladă. Veni şi Dariuşka şi rămase un ceas întreg la căpătâiul lui, privindu-l cu un aer de durere îndobitocită, iar la urmă veni şi doctorul Hobotov. Aducea o sticluţă cu bromură şi-i porunci lui Nikita să afume cu ceva prin salon.

Spre seară, Andrei Efimîci îşi dădu sufletul în urma unui atac de apoplexie. Mai întâi, începură să-l scuture frigurile, apoi i se făcu greaţă. O senzaţie scârboasă, de ceva vâscos care, după cât i se părea, îi pătrunsese în tot trupul, până în vârful degetelor, îi pornea de la stomac spre cap, revărsându-i-se în ochi şi în urechi. I se făcu verde înaintea ochilor, şi atunci înţelese că i se apropie sfârşitul. Îşi aduse aminte că Ivan Dmitrici, Mihail Averianîci şi milioane de alţi oameni cred în nemurirea sufletului. Dar dacă o fi adevărat?… Însă el n-avea nevoie de nemurire şi nu se opri asupra acestui gând decât o clipă. O turmă de cerbi, neînchipuit de frumoşi şi de graţioşi – citise aşa ceva cu o zi înainte – trecu în goană pe dinaintea lui, apoi o femeie îi întinse o scrisoare recomandată… Mihail Averianîci şopti nu ştiu ce. După aceea totul dispăru şi Andrei Efimîci adormi pentru totdeauna.

Veniră apoi câţiva mujici, îl apucară de mâini şi de picioare şi-l duseră în capelă. Noaptea aceea, zăcu pe masă cu ochii deschişi, în bătaia lunii. Dimineaţa intră Serghei Sergheici, se închină cu smerenie în faţa crucifixului şi închise ochii fostului său şef.

Andrei Efimîci a fost îngropat a doua zi. La înmormântare n-au venit decât Mihail Averianîci şi Dariuşka.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsli,* Nr. 11, din noiembrie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu o nouă împărţire în capitole şi cu mici modificări, a fost inclusă în culegerea *Salonul Nr. 6,* Petersburg, editura A. Suvorin, 1893 şi în ediţiile ei ulterioare, de la a 2-a la a 7-a, 1893–1899, cu neînsemnate modificări la ediţia a 5-a. A apărut în colecţia *Pentru cititorii intelectuali,* editura *Posrednik,*

Moscova, 1893 (ediția a 2-a și a 3-a, 1894 și 1899). Cu unele modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. VI. Publicăm textul din 1901.

În versiunea din revistă erau șase capitole, în culegerea *Salonul Nr. 6,* 19. (Iată raportul dintre ele: I = I–IV; II=V–VIII; III = IX; IV–X–XI; V=XII–XVIII; VI = XIX). La sfârșitul nuvelei a fost adăugată fraza: „O turmă de antilope, neînchipuit de frumoase și de grațioase – citise așa ceva cu o zi înainte – trecu în goană pe dinaintea lui". Această frază a fost lăsată la o parte la transcrierea nuvelei pe curat, în 1892. (Vezi scrisoarea lui Cehov către I. Gorbunov-Posadov din 28 martie 1893.) În ediția *Posrednik,* cenzura a scos din capitolul XV fragmentul care începea cu: „E drept că nu-și prea făcuse datoria cinstit" și sfârșind cu: „Și atunci, cum erau să facă excepție tocmai pentru el?"

La includerea nuvelei în culegerea de *Opere,* Cehov a lăsat la o parte câteva fraze și cuvinte și a adăugat o frază nouă în capitolul XII: „Gândindu-se la felul cum îl cercetaseră adineauri cei doi doctori".

Primele informații privitoare la pregătirea nuvelei pentru revista *Russkoe obozrenie* le găsim în scrisoarea lui Cehov către A. S. Suvorin, din 31 martie 1892: „Scriu o nuvelă. Înainte de a o publica, aș vrea să ți-o trimit ca s-o cenzurezi… E plină de cugetări, dar îi lipsește elementul dragoste. Are intrigă, e liberală. Proporțiile – cam două coli de tipar…" Tot în legătură cu această lucrare, Cehov i-a scris și L. A. Avilovăi: „Mai am puțin și termin o nuvelă. Dar e foarte plictisitoare, pentru că lipsește din ea femeia și elementul dragoste. Nu pot să sufăr asemenea povestiri. Am scris-o din întâmplare, din nechibzuință." (29 aprilie 1892).

După cum reiese din scrisoarea autorului către A. S. Suvorin, cu data de 15 mai 1892, nuvela a fost culeasă numai în parte. Cehov a citit corectura și în prima jumătate a lui mai a trimis spre a fi culeș și sfârșitul. Dar directorul „nu și-a ținut promisiunea" pe care i-o dăduse lui Cehov (cu privire la onorariu, pe cât se pare) și scriitorul și-a retras *Salonul Nr. 6* de la revista *Russkoe obozrenie.*

Colaborarea lui Cehov la *Russkaia mîsli* a început cu *Salonul Nr. 6.*

Cehov a trimis revistei *Povestea unui necunoscut* și *Salonul Nr. 6,* propunând ca aceasta din urmă să fie publicată în anul viitor. Dar având oarecare îndoieli din partea cenzurii în ce privește *Povestea unui necunoscut*, Lavrov i-a cerut voie să publice întâi *Salonul Nr. 6.* Cehov i-a răspuns: „Facă-se voia ta! Publicați întâi *Salonul Nr. 6,* deși o să-mi fie rușine de Boborîkin (editorul revistei *Russkoe obozrenie),* căruia i-am spus că-mi retrag nuvela ca s-o mai țin la mine vreun an și s-o refac. N-aveam deloc intenția să-l mint, acum însă, o să creadă că l-am mințit… Și, într-adevăr, *Salonul* meu ar trebui revopsit, prea duhnește a bolniță și a morgă. Nu prea sunt amator de nuvele de felul acesta!"… (25 octombrie 1892.)

Îndată după ce a apărut numărul din noiembrie al revistei *Russkaia misii,* V. Certkov i-a trimis lui Cehov o scrisoare plină de entuziasm, cerându-i voie totodată să publice nuvela în colecția *Pentru cititorii intelectuali,* a editurii *Posrednik.* Cu privire la valoarea artistică a operei, iată ce-i scria V. Certkov într-o altă scrisoare: „Toată lumea ne atrage atenția asupra acestei bucăți. De curând, am primit câteva rânduri din partea lui L. N. Tolstoi, pline de emoționante aprecieri." (20 ianuarie.)

Cehov i-a răspuns cu o scrisoare cuprinzătoare, în care arăta că apreciază munca editurii *Posrednik*, dar că nuvela se află deja sub tipar pentru culegerea *Salonul Nr. 6,* editată de A. Suvorin (20 ianuarie 1893). Apariția nuvelei în culegere n-a schimbat hotărârea lui V. Certkov de a edita *Salonul Nr. 6.* Trimițându-i lui Cehov corectura, I. Gorbunov-Posadov i-a adus la cunoștință că cenzura a șters din text un singur pasaj. „Un pasaj foarte bun și subtil, scria el, dar ce putem face? În orice caz, cu *Salonul* s-au purtat mai delicat decât cu alte manuscrise. Poate că doriți să completați locul gol cu puncte? Îndată ce primim corectura dumneavoastră, trimitem lucrarea la tipar." (13 martie.) Cehov a răspuns că nu se aștepta la o atitudine atât de binevoitoare din partea cenzurii din Moscova. Totodată și-a arătat părerea de rău că nuvela s-a culeș după textul din revistă și nu după textul din culegerea *Salonul Nr. 6.* (28 martie 1893.) Cei de la conducerea editurii *Posrednik* au ținut seama de dorința autorului și au corectat textul după cel al culegerii.

Apariția nuvelei a determinat pe prietenii și pe cunoscuții lui Cehov să-i adreseze scrisori, în care să-și arate entuziasmul și prețuirea lor. I. Repin îi scria: „Vă sunt foarte recunoscător pentru *Salonul Nr. 6.* Impresia pe care ți-o lasă această operă este extraordinară! E de neînțeles cum dintr-o nuvelă atât de simplă, aș zice chiar săracă în ce privește acțiunea și conținutul, să răsară deodată, tocmai la urmă, ideea de umanitate – magnifică, adâncă, irezistibilă. Dar parcă sunt eu în măsură să apreciez la adevărata ei valoare o operă atât de perfectă!… Sunt uimit, sunt entuziasmat și în același timp fericit că nu mă aflu în situația lui Andrei Efimovici… Doamne, fă să treacă de la mine paharul acesta! Vă mulțumesc, vă mulțumesc, vă mulțumesc!!! Sunteți un uriaș!… Ce operă, ce operă!" (Aprilie 1893.)

În scrisoarea lui către V. Lavrov, A. Erthel face următoarea apreciere asupra *Salonului Nr. 6: „Salonul Nr. 6* este o operă și artistică, și profundă, deși îi lipsește întru câtva acea prospețime și limpezime pușchineană. Nuvela nu este viața propriu-zis, ci o *privire beletristică asupra vieții.* Și totuși talentul autorului aduce cu acela al «pleiadei»." (14 decembrie 1892.)

N. S. Leskov a apreciat nuvela în felul următor: *„Salonul Nr. 6* descrie în miniatură caracterele şi rânduielile noastre în genere. *Salonul Nr. 6* e pretutindeni – e însăşi Rusia… Nici Cehov nu ştia ce a scris (mi-a mărturisit-o chiar el). *Salonul Nr. 6* e Rusia!" (A. P. Cehov, în amintirea contemporanilor. Moscova, 1947, pagina 316.)

V.I. Nemirovici-Dancenko îi scria lui Cehov: *„Salonul Nr. 6* are un succes formidabil, cum n-a mai avut altă nuvelă până acum. Mă rog, ai citit ce scriu gazetele? Nu se vorbeşte decât despre nuvela dumitale!"

Spaimă

POVESTIREA UNUI PRIETEN

După ce a terminat facultatea, Dmitri Petrovici Silin şi-a luat o slujbă la Petersburg. Dar la vârsta de treizeci de ani a demisionat şi a plecat la ţară, unde s-a apucat de agricultură. Gospodăria îi mergea binişor. Totuşi aveam impresia că nu se simţea în largul lui şi că ar fi făcut mai bine dacă s-ar fi întors la Petersburg. Când îl întâlneam, la poartă sau în faţa cerdacului, obosit după ziua de muncă, ars de soare şi cenuşiu de praf, sau când îl vedeam la masa de seară, luptându-se din greu cu somnul, aşa încât trebuia să-l ducă nevastă-sa la culcare, ca pe un copil, sau când, biruindu-şi oboseala, începea cu glasul blând şi dulce, de parcă se ruga, să ne expună părerile lui sănătoase, îmi dădeam bine seama că aveam în faţa mea un om chinuit şi că nu se ocupa de gospodărie decât doar ca să-şi treacă timpul, atât.

Îmi făcea plăcere să-i trec pragul şi uneori se întâmpla să rămân la el şi câte două sau trei zile. Mi-erau dragi şi conacul lui, şi parcul, şi grădina întinsă, şi pârâul, – şi chiar şi filozofia lui, cam bombastică şi cam lipsită de nerv, dar destul de clară. Cred că mi-era drag şi Dmitri Petrovici, dar lucrul acesta nu l-aş putea afirma cu siguranţă, deoarece nici până astăzi n-am ajuns să-mi dau seama bine de sentimentele mele pentru el. Dmitri Petrovici era un om inteligent, deschis şi bun la suflet, cu care nu te plictiseai niciodată. Şi totuşi mi-aduc aminte, şi încă foarte bine, că m-am simţit stingherit şi cuprins de o neplăcută tulburare când mi-a declarat că are pentru mine o adevărată prietenie şi mi-a împărtăşit amărăciunile lui intime. În prietenia lui era ceva care mă încurca şi mă apăsa, aşa că aş fi fost bucuros ca această prietenie faţă de mine să se reducă la raporturile obişnuite dintre doi buni cunoscuţi.

Trebuie să spun că eram încântat şi de nevasta lui, Maria Sergheevna. Nu eram îndrăgostit de ea, dar îmi plăceau mult

ochii ei, faţa, glasul şi mersul, îi simţeam lipsa când n-o vedeam mai des şi nu mă gândeam la nimeni cu atâta bucurie ca la femeia aceea tânără, frumoasă şi graţioasă. Nu aveam niciun gând rău faţă de ea şi nici nu-mi făceam vreo iluzie. Dar când se întâmpla să rămânem între patru ochi, nu ştiu de ce, îmi aduceam aminte că bărbatul ei mă considera drept prieten şi nu-mi era deloc la îndemână. O ascultam cu multă plăcere când începea să cânte la pian bucăţile mele preferate sau când îmi povestea tot felul de nimicuri interesante. Dar cum nici în clipele acelea nu puteam să uit că-şi iubea bărbatul, care mi-era prieten, şi că ea însăşi mă considera ca pe prietenul bărbatului ei, îmi pierea tot cheful, făcând loc descumpănirii şi unei plictisitoare apatii. Nu ştiu cum se făcea, dar Maria Sergheevna observa totdeauna această schimbare şi totdeauna îmi spunea:

— Te plictiseşti fără prietenul dumitale, văd eu… Să trimit după el la câmp.

Iar când sosea Dmitri Petrovici, îmi spunea:

— Bucură-te, ţi-a sosit prietenul.

Şi lucrurile au mers aşa cam un an şi jumătate.

Într-o duminică de iulie, neavând ce face, ne-am dus, Dmitri Petrovici şi cu mine, la Kluşino, un sat mare, să cumpărăm câte ceva pentru masa de seară. În timp ce umblam prin dughene, soarele a asfinţit şi s-a înserat – o seară pe care n-o s-o uit, fără îndoială, toată viaţa mea. După ce am cumpărat o bucată de brânză, care părea o bucată de săpun, şi nişte salam tare ca piatra, care mirosea a dohot, am trecut şi pe la cârciumă, să întrebăm dacă nu avea bere. Vizitiul nostru se dusese la fierărie să potcovească telegarii şi ne înţeleseserăm să-l aşteptăm în faţa bisericii. Ca să mai treacă vremea, umblam de colo până colo, vorbind şi făcând haz de cumpărăturile noastre. Un individ ciudat, căruia toată lumea din judeţ îi zicea „Patruzeci de Sfinţi”, se ţinuse tot timpul după noi, tăcut şi misterios ca un detectiv. Acest Patruzeci de Sfinţi nu era altul decât Gavrila Severov, sau Gavriuşa, care fusese cândva fecior la mine, dar îl dădusem afară pentru beţie. Slujise şi la Dmitri Petrovici, de unde fusese dat afară tot pentru acelaşi beteşug. Era un beţiv fără leac. De altfel, toată viaţa lui, dezmăţată ca şi el, era împletită numai din viciu şi păcat. Tatăl lui fusese preot, iar mamă-sa se trăgea dintr-o familie de nobili, prin urmare, ca origine socială făcea parte dintr-o clasă oarecum privilegiată. Dar toate încercările mele de a descoperi măcar o urmă din ceea ce societatea noastră numeşte „nobleţe”, fie în trăsăturile feţei lui supte, slugarnice şi totdeauna asudate, fie în barba lui roşcată, care începea să încărunţească, în surtucul sărăcăcios şi rupt, sau în cămaşa

roşie pe care-o purta pe deasupra pantalonilor, toate rămăseseră zadarnice. Se pretindea cult, ca unul care învăţase la seminar. Dar tot el povestea că nu terminase nici cursul inferior, deoarece fusese dat afară pentru fumat. Că, după aceea, cântase câtva timp în corul episcopal, apoi stătuse vreo doi ani la o mănăstire, dar şi de acolo fusese dat afară, de data aceasta însă pentru alte „slăbiciuni", nu pentru fumat. Cutreierase pe jos două gubernii, înaintase nenumărate cereri la consistoriu şi la alte autorităţi, şi de vreo patru ori fusese dat şi în judecată. În cele din urmă, pripăşindu-se în judeţul nostru, fusese de mai multe ori lacheu, pădurar, pisar şi paznic bisericesc, până când se însurase cu o bucătăreasă, o văduvă stricată, împotmolindu-se cu totul în viaţa aceea de slugă, cu a cărei murdărie şi bârfeală se deprinsese aşa de mult, încât acum el însuşi vorbea cu oarecare îndoială, ca de o legendă, de obârşia lui „privilegiată". În timpul despre care vorbim, hoinărea fără niciun rost, dându-se drept felcer de cai sau vânător, iar nevasta lui rătăcea Dumnezeu ştie pe unde.

De la cârciumă am luat-o spre biserică şi ne-am aşezat în faţa pridvorului, să aşteptăm vizitiul. Patruzeci de Sfinţi s-a oprit mai la o parte şi şi-a dus mâna la gură, ca să tuşească politicos în pumn, când o fi nevoie. Se întunecase. Umezeala serii era tot mai pătrunzătoare. Pe undeva, se pregătea să răsară luna. Cerul era senin şi înstelat, doar deasupra capetelor noastre se vedeau doi nori: unul mai mare, altul mai mic, ca o mamă cu copilul ei. Singuratici, alergau unul după altul în direcţia unde se stingeau vâlvătăile apusului.

— Ce seară minunată! zise Dmitri Petrovici.

— Cum nu se mai află!… întări Patruzeci de Sfinţi, tuşind politicos, în pumn. Dar ce v-a venit, Dmitri Petrovici, să binevoiţi a vă abate pe la noi? întrebă el insinuant, căutând pesemne să intre în vorbă.

Dmitri Petrovici nu-i răspunse. Patruzeci de Sfinţi oftă adânc şi, fără să se uite la noi, urmă încet:

— Sufăr numai şi numai dintr-o pricină de care va trebui să dau socoteală Domnului Dumnezeului nostru Cel atotputernic… Nici vorbă, sunt un om pierdut şi nevolnic, dar vă rog să mă credeţi pe cuvânt: n-am nici de-o bucăţică de pâine şi duc o viaţă mai păcătoasă decât a unui câine… Iertaţi-mă, Dmitri Petrovici!

Silin nu-l asculta, se gândea nu ştiu la ce, cu capul sprijinit în pumni. Biserica era aşezată la capătul unei uliţe, pe malul înalt al apei, şi de acolo unde stăteam, printre ostreţele gardului care împrejmuia curtea, vedeam râul, luncile de pe partea cealaltă şi flăcările purpurii ale unui foc, în jurul căruia se învârteau umbre negre de oameni şi de cai. Iar şi mai

departe, sclipeau alte luminiţe, ale unui cătun… Dintr-acolo venea un zvon de cântec.

O ceaţă uşoară începu să se lase peste râu şi, ici şi colo, peste luncă. Pale lungi şi subţiri, de un alb lăptos, rătăceau pe deasupra apei, acoperind stelele, care se oglindeau în valuri şi, agăţându-se de sălcii, îşi schimbau înfăţişarea clipă cu clipă: unele parcă se îmbrăţişau, altele se ploconeau, iar altele îşi înălţau spre cer braţele în mâneci largi, de popă, de parcă se rugau… Sub impresia lor, pesemne, Dmitri Petrovici începu să se gândească la vedenii şi la morţi, deoarece îşi întoarse faţa spre mine şi mă întrebă, zâmbind cu tristeţe:

— Spune-mi, dragul meu, de ce când vrem să povestim ceva înspăimântător, misterios şi fantastic, ne ducem cu gândul la lumea vedeniilor şi a umbrelor de dincolo de mormânt şi nu la viaţa de toate zilele?

— Pentru că nu te înspăimântă decât ceea ce mintea nu poate să înţeleagă.

— Dar parcă viaţa poţi s-o înţelegi? Adică, dumneata înţelegi mai bine viaţa decât lumea de dincolo de mormânt?

Dmitri Petrovici se apropie şi mai mult de mine, aşa că acum îi simţeam răsuflarea pe obraz. În umbra înserării, faţa lui palidă şi trasă părea şi mai palidă, iar barba neagră, neagră ca funinginea. Ochii îi erau trişti, dar privirea deschisă şi uşor speriată, de parcă se pregătea să-mi povestească ceva înspăimântător. Uitându-se ţintă în ochii mei, urmă ca de obicei, cu un glas care parcă se ruga:

— Viaţa noastră, ca şi lumea de dincolo de mormânt sunt deopotrivă de tainice şi de înfricoşătoare. Cel ce se teme de vedenii trebuie să se teamă şi de mine, şi de luminile acestea, şi de cerul acesta, pentru că toate, dacă stai şi te gândeşti, sunt cel puţin tot atât de fantastice şi de nepătrunse ca şi cei ce vin de pe lumea cealaltă… Prinţul Hamlet nu s-a sinucis pentru că-i era frică de vedeniile care i-ar fi chinuit somnul de moarte. Îmi place monologul lui celebru, dar, ca să spun drept, niciodată nu m-a zguduit într-adevăr. Îţi mărturisesc ca unui prieten că uneori, în ceasuri de amărăciune, încerc să-mi închipui cum va fi ceasul morţii mele. Şi atunci, fantezia mea născoceşte nenumărate vedenii din cele mai întunecate, izbutind în felul acesta să mă arunce în cea mai chinuitoare exaltare, ajungând uneori până la coşmar. Şi te rog să mă crezi că aceste vedenii nu mi se par mai cumplite decât realitatea… Ce să mai vorbim, fantomele sunt într-adevăr înspăimântătoare, dar nici viaţa nu e mai prejos. Eu, dragul meu, nu înţeleg viaţa şi mă tem de ea. Nu ştiu, poate că sunt bolnav, poate că sunt nebun… Unui om normal şi sănătos i se pare că înţelege tot ce vede şi aude, eu însă am pierdut puterea

de a mă iluziona şi, pe zi ce trece, spaima îmi otrăveşte viaţa. Este o boală, agorafobia, sau boala spaţiului. Ei bine, eu sufăr de boala vieţii! Când stau culcat pe iarbă şi mă uit lung la o gânganie venită pe lume abia de o zi, care nu înţelege nimic, mi se pare că viaţa ei e o veşnică spaimă – şi în ea, mă văd pe mine.

— Dar, la drept vorbind, ce te înspăimântă aşa? l-am întrebat.

— Totul. De felul meu, nu sunt un om profund şi puţin mă interesează probleme ca, de pildă, viaţa de dincolo de mormânt, soarta omenirii etc., şi, în general, rareori mă ridic până la nori. Dar mai mult ca orice mă înspăimântă prozaismul vieţii, de care nu scapă niciunul dintre noi. Eu nu sunt în stare să deosebesc ce e adevărat şi ce e minciună în faptele mele, şi asta mă tulbură… Îmi dau seama că, datorită condiţiilor vieţii şi ale educaţiei mele, m-am trezit ferecat în cercul strâmt al minciunii, că toată viaţa mea se rezumă la veşnica preocupare de a mă înşela pe mine însumi şi pe ceilalţi şi de a face totul ca lucrul acesta să nu se observe. Şi gândul că n-o să scap din cercul minciunii până la moarte mă înspăimântă. Să zicem că astăzi fac o faptă oarecare. Ei bine, a doua zi nu mai înţeleg de ce am făcut-o. Am intrat în serviciu la Petersburg, dar m-a apucat spaima şi atunci am venit aici, să mă ocup de agricultură. Dar şi aici m-a urmărit spaima… Văd că nu ştim mare lucru şi din pricina asta greşim în fiecare zi, suntem nedrepţi, calomniem şi nu-i lăsăm nici pe alţii să trăiască. În schimb, ne mistuim toate puterile de dragul unor nimicuri, de care n-avem nicio nevoie şi care numai ne împiedică să trăim, ceea ce de asemenea mă înspăimântă, deoarece nu înţeleg de ce şi cui îi trebuie toate acestea. Eu, dragul meu, nu-i înţeleg pe oameni şi mi-e frică de ei. Mă apucă groaza când mă uit la mujici, deoarece nu ştiu pentru ce scopuri înalte sunt osândiţi să sufere şi pentru ce trăiesc. Dacă viaţa e o desfătare, atunci ei sunt de prisos, pentru că nimeni n-are nevoie de ei. Iar dacă scopul şi rostul vieţii e să trăieşti în lipsuri permanente şi într-o veşnică şi grosolană ignoranţă, atunci nu înţeleg pentru ce şi cui îi foloseşte această inchiziţie. Într-un cuvânt, nu înţeleg pe nimeni şi nu înţeleg nimic! Uite, încearcă dumneata, dacă vrei, să-l înţelegi pe individul ăsta! şi Dmitri Petrovici arătă cu mâna spre Patruzeci de Sfinţi. Pune-ţi mintea la încercare!

Văzând că ne uitam la el, Patruzeci de Sfinţi tuşi politicos în pumn şi zise:

— Totdeauna am fost slugă credincioasă la boierii cei buni, dar toată pacostea îmi vine de la băuturile spirtoase… Dacă s-ar îndura cineva de mine, păcătosul, şi m-ar primi să-l slujesc, aş săruta icoana Maicii Domnului! Şi cuvântul meu e cuvânt…

Paznicul bisericii trecu prin faţa noastră, se uită la noi nedumerit şi începu să tragă clopotul de frânghie. Rar şi prelung, clopotul bătu de zece ori, spărgând brutal liniştea serii.

— Ia te uită, e ceasul zece! se miră Dmitri Petrovici. Ar fi timpul să plecăm. Şi cum îţi spun, dragul meu… Dacă ai şti ce frică mi-e de gândurile mele mărunte, de gândurile obişnuite, de fiecare zi, în care s-ar părea că nu poate fi nimic înspăimântător! Ca să nu mă mai gândesc, muncesc din greu şi caut să mă obosesc, ca să pot dormi adânc. Copiii, nevasta sunt pentru alţii lucruri obişnuite. Pe când pentru mine, dragul meu, sunt o piatră pe suflet!

Îşi frecă obrazul cu mâinile, icni, apoi începu să râdă.

— Dacă aş putea să-ţi povestesc ce festă nenorocită mi-am jucat mie însumi! zise. Toată lumea îmi spune: „Ce soţie drăguţă ai, ce copii încântători, şi chiar şi dumneata eşti un tată de familie minunat!” Da, toată lumea crede că sunt un om cât se poate de fericit şi mă invidiază… Dar, pentru că am început, să-ţi mărturisesc în secret: viaţa mea de familie, fericita mea viaţă de familie nu e decât o dureroasă dezamăgire, de care mă înspăimânt!

Zâmbi în silă şi faţa lui palidă se urâţi dintr-odată. Mă luă cu o mână de după mijloc şi urmă, aproape în şoaptă:

— Ştiu că-mi eşti prieten adevărat, de aceea te şi bucuri de încrederea mea şi de adâncul meu respect. Prietenia ne e dată de la Dumnezeu ca să ne putem spune păsurile şi să ne uşurăm sufletul de tainele care-l apasă… Aşa că, îngăduie-mi, te rog, să profit de prietenească dumitale afecţiune şi să-ţi spun tot adevărul. Viaţa mea de familie, care vi se pare tuturor atât de încântătoare, e pentru mine cea mai mare nenorocire, şi, în acelaşi timp, cea mai mare spaimă a mea. M-am însurat într-un mod grotesc, prostesc chiar, aş zice. Trebuie să ştii că, înainte de căsătorie, am iubit-o pe Maşa ca un nebun şi m-am ţinut de ea doi ani în şir. I-am cerut mâna de cinci ori, dar de fiecare dată m-a refuzat, pentru motivul că-i eram cu totul indiferent. A şasea oară, când, chinuit de dragoste, i-am căzut în genunchi şi am început să-i cerşesc mâna ca pe o pomană, a primit să mă ia, spunându-mi: „Nu te iubesc, dar o să-ţi fiu credincioasă…” Am acceptat condiţia, cu încântare. Pe atunci, înţelegeam ce însemna asta, astăzi însă nu mai înţeleg, ţi-o jur! „Nu te iubesc, dar o să-ţi fiu credincioasă…” Ce poate însemna asta? După mine, e un lucru grozav de confuz şi de întunecat… Cu toate acestea, mi-e tot atât de dragă şi astăzi, ca şi atunci. Iar ea e tot atât de indiferentă ca şi atunci, şi bănuiesc că se bucură când mă vede plecând de acasă. Nu ştiu dacă mă iubeşte sau nu, nu ştiu nimic, nimic… Şi totuşi trăim sub acelaşi acoperământ, ne

spunem unul altuia „tu”, dormim împreună, avem copii, averea noastră e comună… Şi atunci, ce înseamnă toate acestea? Ce folos am eu din toate acestea? Mă rog, dumneata înţelegi ceva? Atâta pot să-ţi spun: că e un chin înspăimântător! Din pricină că nu înţeleg nimic în ce priveşte raporturile noastre, mă prinde uneori ura: când împotriva ei, când împotriva mea, când împotriva amândurora. Gândurile mi se învăluie, mă chinuiesc şi mă idioţesc… Şi, ca să-mi fie şi mai necaz, pe zi ce trece nevastă-mea se face tot mai frumoasă, tot mai adorabilă… După mine, are un păr extraordinar şi un zâmbet fără pereche, cum nu mai are nicio altă femeie. O iubesc şi ştiu că dragostea mea e fără nădejde. Să iubeşti fără nădejde o femeie cu care ai doi copii! Ei, spune şi dumneata dacă înţelegi ceva şi dacă nu te-apucă groaza! Spune dacă nu-i mai înspăimântător decât toate vedeniile la un loc!

Dmitri Petrovici era în starea aceea sufletească tulbure, când îţi vine să vorbeşti la nesfârşit. Dar, din fericire, se auzi glasul vizitiului. Ne venea trăsura. Ne-am urcat, iar Patruzeci de Sfinţi şi-a scos căciula şi ne-a ajutat. Faţa lui avea un aer, de parcă cine ştie de când aştepta fericirea să poată atinge făpturile noastre nepreţuite!

— Îngăduiţi-mi să vin la dumneavoastră, Dmitri Petrovici, zise el, clipind mărunt din ochi şi lăsându-şi capul pe un umăr. Arătaţi-mi îndurarea voastră dumnezeiască! Mor de foame!…

— Bine, îi răspunse Silin. O să te ţin trei zile, pe urmă vom vedea.

— Am înţeles! se bucură Patruzeci de Sfinţi. Chiar astăzi vin.

Aveam de făcut până acasă şase verste. Fericit că, în sfârşit, îşi deschisese inima faţă de un prieten, Dmitri Petrovici mă luă cu o mână de după mijloc şi tot drumul îmi vorbi cu voie bună, fără amărăciune şi fără spaimă, spunându-mi că dacă totul ar merge bine în căsnicia lui, s-ar întoarce la Petersburg şi şi-ar închina viaţa ştiinţei. Curentul acela, zicea, care-i făcuse pe atâţia tineri talentaţi să ia drumul satelor, a fost un curent nefast. Secară şi grâu avem de ajuns la noi în Rusia. În schimb, oameni de cultură n-avem deloc. Tineretul sănătos şi talentat ar trebui să se ţină numai de ştiinţă, de artă şi de politică. A face altfel ar fi o nesocotinţă. Dmitri Petrovici filozofa bucuros, arătându-şi părerea de rău că trebuia să se despartă de mine a doua zi dimineaţa, nevoit fiind să plece la o licitaţie pentru o pădure.

Eu însă mă simţeam stingherit şi trist şi aveam mereu impresia că-l înşelam. Totuşi eram vesel. Mă uitam la luna purpurie şi uriaşă care răsărea şi, fără să vreau, adunam în mine imaginea femeii care mă tulburase: blondă, înaltă şi

subţire, cu faţa palidă, totdeauna cochetă, răspândind un parfum care aducea a mosc… Şi, nu ştiu de ce, gândul că nu-şi iubea bărbatul îmi făcu plăcere.

Când am ajuns acasă, ne-am aşezat să mâncăm. Maria Sergheevna ne servea şi făcea haz de bunătăţile pe care le cumpăraserăm noi. Abia acum îmi dădeam seama că avea într-adevăr un păr extraordinar şi un zâmbet cum nu mai văzusem la nicio altă femeie. Nu-mi mai luam ochii de la ea, căutând să descopăr în fiecare mişcare şi în fiecare privire a ei că nu-şi iubea bărbatul. Şi mi se părea că, într-adevăr, descopeream.

Curând, Dmitri Petrovici începu să moţăie, luptând cu somnul. După ce se termină masa, mai rămase cu noi doar câteva minute, apoi zise:

— Nu vă supăraţi, dar trebuie să mă scol mâine la ora trei dimineaţa. Daţi-mi voie să mă retrag…

Îşi sărută cu gingăşie nevasta, îmi strânse mâna cu putere şi cu recunoştinţă şi mă sili să-i dau cuvântul că mă voi întoarce negreşit săptămâna viitoare. Ca să se trezească la timp, se ducea să se culce în atenanse.

Maria Sergheevna se culca târziu, după obiceiul petersburghez, şi nu ştiu de ce mă bucuram grozav de asta.

— Prin urmare… am început, după ce am rămas singuri. Prin urmare, fii bună şi cântă-mi ceva la pian.

N-aveam niciun chef de muzică, dar nu ştiam cum să încep vorba. Maria Sergheevna s-a aşezat la pian şi a cântat o bucată, nu mai ţin minte care. Stăteam lângă ea, mă uitam la mâinile ei albe şi pline şi încercam să surprind ceva pe faţa ei rece şi nepăsătoare. Şi deodată a zâmbit nu ştiu cărui gând şi mi-a aruncat o privire:

— Ţi-e urât fără prietenul dumitale, nu-i aşa?

Am început să râd.

— Pentru un sentiment de prietenie, ar fi fost destul să vin aici o dată pe lună, iar eu vin de câteva ori pe săptămână!

Zicând aşa, m-am ridicat de pe scaun şi, tulburat, am măsurat odaia în lung şi în lat de câteva ori. S-a ridicat şi Maria Sergheevna şi s-a îndreptat spre cămin.

— Ce vrei să spui cu asta? m-a întrebat, înălţându-şi spre mine ochii mari şi luminoşi.

Nu i-am răspuns.

— Ai minţit, a urmat, după ce s-a gândit puţin. Dumneata vii aici numai pentru Dmitri Petrovici. Şi eu sunt foarte fericită. În vremea de azi, rareori mai întâlneşti o prietenie ca asta!

„Ehei!” mi-am zis în gând şi, neştiind ce să-i spun, am întrebat-o:

— Nu vrei să ne plimbăm prin grădină?

— Nu.

Am ieşit singur pe terasă. De mişcat ce eram, mă treceau fiorii şi parcă mă furnica prin pielea capului. Eram sigur că discuţia noastră o să fie dintre cele mai banale şi că n-o să ne spunem nimic mai deosebit, dar că totuşi în noaptea aceea o să se întâmple neapărat ceea ce nu îndrăzneam nici măcar să visez. În noaptea aceea, sau niciodată.

— Ce noapte minunată! am spus tare, ca să mă audă din casă.

— Pe mine mă lasă perfect indiferentă, i-am auzit răspunsul.

M-am întors în salon. Ca şi înainte, Maria Sergheevna stătea lângă cămin cu mâinile la spate şi, uitându-se într-o parte, se gândea cine ştie la ce.

— Şi de ce te lasă indiferentă? am întrebat-o.

— Pentru că mă plictisesc. Dumneata te plictiseşti numai când nu eşti lângă prietenul dumitale, eu însă mă plictisesc mereu. Adică… dar asta nu te interesează!

M-am aşezat la pian şi am luat câteva acorduri, aşteptând să văd ce o să mai spună.

— Nu te jena, te rog, a zis, privindu-mă furioasă, de parcă era gata să izbucnească în plâns de necaz. Dacă ţi-e somn, du-te şi te culcă. Să nu-ţi închipui că eşti obligat să te plictiseşti împreună cu mine, numai pentru că sunt nevasta prietenului dumitale! N-am nevoie de sacrificiul nimănui. Aşa că du-te, te rog.

N-am plecat, bineînţeles. Maria Sergheevna a ieşit pe terasă, iar eu am rămas în salon şi, vreo cinci minute, am răsfoit caietele de note. După aceea am ieşit şi eu. Stăteam alături în umbra perdelelor, iar la picioarele noastre scările coborau, scăldate în lumina lunii. Umbrele negre ale copacilor se aşterneau peste rondurile de flori şi peste nisipul galben al aleilor.

— Şi eu trebuie să plec mâine… i-am spus.

— Bineînţeles! Dacă bărbatul meu nu-i acasă, dumneata n-ai voie să rămâi, mi-a răspuns, cu ironie. Îmi închipui ce nenorocit te-ai simţi dacă ai fi îndrăgostit de mine! Dar lasă că, într-o bună zi, tot o să-ţi sar de gât… Sunt curioasă dacă ai să te sperii şi ai să fugi de mine!

Vorbele ei şi faţa ei palidă arătau mânie, dar ochii îi erau plini de cea mai duioasă şi mai pătimaşă dragoste. Mă uitam la femeia aceea minunată ca la un bun al meu, şi abia atunci am observat că avea nişte sprâncene dumnezeieşti, aurii, cum nu mai văzusem niciodată. Gândul că aş putea s-o strâng lângă mine, s-o dezmierd şi să-i mângâi părul neasemuit, mi s-a părut atât de fantastic, încât am început să râd şi am închis ochii.

— Dar e timpul să ne despărţim, s-a făcut târziu… Îţi doresc noapte bună şi liniştită, zise ea.

— Nu vreau să am o noapte liniştită… i-am răspuns râzând, intrând în urma ei în salon. Aş blestema-o, noaptea asta, dacă ar fi liniştită!

În timp ce o petreceam până la uşă şi-i strângeam mâna, am citit în ochii ei că mă înţelesese şi că era fericită că şi eu, la rândul meu, o înţelesesem.

M-am dus în odaia mea. Pe masă, lângă cărţi, am descoperit şapca lui Dmitri Petrovici, care îmi aminti de prietenia lui. Mi-am luat bastonul şi am ieşit în grădină. Ceaţa începuse să se ridice şi, printre copaci şi tufişuri, îmbrăţişându-le parcă, rătăceau acum aceleaşi fantome înalte şi subţiri, pe care le văzusem, pe înserat, deasupra râului. Îmi părea rău că nu puteam să stau de vorbă cu ele!…

Văzduhul era atât de străveziu, încât se vedea desluşit fiecare frunzuliţă, fiecare picătură de rouă şi, în liniştea nopţii, toate îmi zâmbeau pe jumătate adormite. Trecând pe lângă băncile vopsite în verde, mi-am amintit de un vers dintr-o piesă de Shakespeare: ce dulce doarme lumina lunii aici, pe bancă!

În fundul grădinii se înălţa o movilă. M-am urcat pe ea şi m-am aşezat. Mă simţeam zguduit de un sentiment înălţător. Cu toate că nu aveam nicio îndoială că peste câteva clipe o s-o strâng în braţe, că o să mă lipesc de trupul ei neasemuit şi o să-i sărut sprâncenele aurii, încercam totuşi să nu cred că o să fie aşa, mă biciuiam şi-mi părea rău că nu m-a chinuit mai mult, că a cedat atât de repede…

Deodată s-au auzit paşi grei şi pe alee s-a ivit un bărbat de statură mijlocie. L-am recunoscut imediat: era Patruzeci de Sfinţi. După ce s-a aşezat pe o bancă şi a oftat adânc, şi-a făcut de trei ori cruce şi s-a culcat. Dar după câteva clipe s-a ridicat şi s-a întors pe partea cealaltă: ţânţarii şi umezeala nopţii nu-l lăsau să doarmă.

— Ce viaţă! bombănea el. Ce viaţă amărâtă şi blestemată!

Uitându-mă la făptura lui slabă şi încovoiată şi ascultându-l cum ofta din greu şi răguşit, mi-am adus aminte de viaţa amărâtă şi nefericită a altcuiva, a celui care mi se spovedise astăzi. Şi sentimentul de fericire care mă stăpânea m-a înspăimântat. Am coborât de pe movilă şi m-am îndreptat spre casă.

„După părerea lui Dmitri Petrovici, viaţa e înspăimântătoare, mă gândeam. Apoi, dacă-i aşa, de ce să-i cauţi în coarne? Doboar-o până nu te doboară ea pe tine şi smulge-i tot ce i se poate smulge!”

Pe terasă am găsit-o pe Maria Sergheevna.

Fără să-i spun o vorbă, am îmbrăţişat-o şi am început să-i sărut cu lăcomie sprâncenele, fruntea, gâtul…

Mai târziu, în odaia mea, îmi spunea că mă iubeşte de mult, de mai bine de un an, se jura că nu mai poate de dragul meu, plângea şi mă ruga s-o iau cu mine. Am dus-o de câteva ori la fereastră, să-i văd faţa la lumina lunii şi, de fiecare dată, mi se părea un vis încântător… Mă repezeam atunci s-o strâng în braţe şi mai puternic, ca să mă încredinţez că nu era o părere. De mult nu mai încercasem asemenea clipe de extaz… Totuşi, undeva, în adâncul sufletului, simţeam ca o sfială şi nu-mi era îndemână. În dragostea ei era ceva dureros, ceva care mă stingherea, întocmai ca prietenia lui Dmitri Petrovici. Era o dragoste puternică, serioasă, cu lacrimi şi jurăminte, iar mie nu-mi trebuiau nici lacrimi, nici jurăminte, nici discuţii despre viitor: într-un cuvânt, nu-mi trebuia nimic serios. Voiam doar ca noaptea aceea cu lună să treacă prin viaţa mea ca un meteor luminos şi atât.

Maria Sergheevna a ieşit de la mine la ora trei fix. Dar în timp ce stăteam în pragul uşii şi mă uitam după ea, la capătul coridorului s-a ivit deodată Dmitri Petrovici. Când l-a văzut, Maria Sergheevna a tresărit şi i-a făcut loc să treacă: toată fiinţa ei arăta o vădită scârbă. Dmitri Petrovici a încercat un zâmbet ciudat, a tuşit şi a intrat la mine.

— Mi-am uitat aseară şapca aici… a zis, uitându-se aiurea.

Şi-a găsit şapca, şi-a îndesat-o pe cap cu amândouă mâinile, apoi s-a uitat la faţa mea tulburată, la papucii din picioare şi a îngăimat cu glas răguşit, străin parcă:

— Se vede că aşa mi-e dat, să nu înţeleg nimic… Dar dacă dumneata înţelegi ceva, atunci… felicitările mele. Eu unul, văd negru înaintea ochilor!

Şi a ieşit, tuşind. L-am văzut apoi pe fereastră, înhămându-şi singur caii. Mâinile îi tremurau, se grăbea şi se uita mereu spre casă: îl apucase spaima, pesemne. După aceea s-a aşezat în tarantas şi, aruncând o privire ciudată împrejur, de parcă se temea să nu-l urmărească cineva, a dat bici cailor.

Puţin după aceea, am plecat şi eu. Răsărea soarele. Ceaţa de aseară se ghemuise, sfioasă, pe lângă dâmburi şi tufişuri. Vizitiul meu, Patruzeci de Sfinţi, stătea pe capră şi îndruga tot felul de prostii: trăsese la măsea de dimineaţă, cine ştie pe unde.

— Sunt un om slobod! striga el, vorbind cu caii. Auziţi, măi roibilor? Dacă vreţi să ştiţi, eu am titlul de cetăţean onorific ereditar!

Spaima lui Dmitri Petrovici, care nu-mi mai ieşea din minte, trecu şi asupra mea. Mă gândeam la tot ce se întâmplase şi nu

înţelegeam nimic. Mă uitam la ciorile de câmp şi mi se părea ciudat că zboară. Mai mult: mă înspăimântau.

— De ce am făcut-o asta? mă întrebam cu nedumerire şi deznădejde. De ce a trebuit să se întâmple aşa, şi nu altfel? Ce nevoie avea să se îndrăgostească de mine cu adevărat şi de ce a trebuit să intre el în odaia mea după şapcă? Ce rost avea şapca?

În aceeaşi zi am plecat la Petersburg şi de atunci nu i-am mai văzut niciodată, nici pe Dmitri Petrovici, nici pe Maria Sergheevna. Căsnicia lor, după cât am auzit, merge înainte şi astăzi.

Publicată pentru prima oară în gazeta *Novoe vremea*. Nr. 6045, din 25 decembrie 1892. Semnată: Anton Cehov. Cu unele cuvinte schimbate, a intrat în culegerea *Salonul Nr. 6,* Sankt-Petersburg, editura A. Suvorin, 1891 şi în ediţiile ei ulterioare, de la a 2-a la a 7-a ale aceleiaşi culegeri, 1893–1899. Cu modificări de stil, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901. vol. VI. Publicăm textul din 1901.

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Fragment

După ce ieşi la pensie, consilierul de stat Kozerogov îşi cumpără o moşioară modestă, unde se şi mută. La ţară, imitând în parte pe Cincinat, în parte pe profesorul Kaigorodov, muncea în sudoarea frunţii şi-şi însemna observaţiile asupra naturii înconjurătoare. După ce îşi dădu obştescul sfârşit, însemnările lui, ca şi întreaga lui avere, trecură, potrivit dispoziţiilor testamentare, asupra Marfei Evlampievna, econoama lui. Se ştie că venerabila bătrânică a pus să dărâme conacul boieresc şi a ridicat în locul lui o cârciumă vestită, cu dreptul de a vinde şi băuturi spirtoase. Cârciuma avea o încăpere, zisă odaia cea „curată", rezervată special pentru moşierii şi slujbaşii în trecere. În odaia aceea, bătrânica a pus pe masă însemnările răposatului, pentru cazul când vreunul dintre oaspeţi ar avea nevoie de o bucată de hârtie. O foaie din aceste însemnări a căzut şi în mâinile mele. Se vede că era vorba de începuturile activităţii de agricultor a consilierului. Iată ce cuprindea:

3 martie. E primăvară, au început să se întoarcă păsările migratoare: ieri am văzut vrăbii. Vă salut, copii înaripaţi ai sudului! În ciripitul vostru dulce mi se pare că aud o urare: „Fiţi fericit, Excelenţa Voastră!"

14 martie. Am întrebat astăzi pe Marfa Evlampievna: „De ce cântă cocoşul aşa de des?" Şi ea mi-a răspuns: „Pentru că are gâtlej". Eu însă i-am întors vorba: „Şi eu am gâtlej, şi totuşi nu cânt!" Câte taine nenumărate ascunde natura! Pe când eram în serviciu la Petersburg, am mâncat de mai multe ori curcani, dar curcani vii am văzut întâia oară abia ieri. Minunată pasăre!

22 martie. Azi a fost la mine poliţaiul. Am discutat mult despre virtute – eu stând jos, el în picioare. Între altele, m-a

întrebat: „Excelenţă, aţi vrea să mai fiţi încă o dată tânăr?” Şi eu i-am răspuns: „Nu, n-aş vrea, pentru că dacă aş fi tânăr, n-aş mai avea gradul pe care-l am”. A fost şi el de aceeaşi părere şi a plecat, pe cât mi s-a părut, emoţionat…

16 aprilie. Am săpat două straturi în grădină cu mâinile mele şi am semănat hrişcă. N-am spus nimănui, ca să-i fac surpriză Marfei Evlampievna a mea, căreia îi datorez multe clipe fericite din viaţă. Aseară, la ceai, mi se plângea cu amărăciune că a luat asemenea proporţii, încât grăsimea care nu se mai opreşte o împiedică să intre pe uşa de la cămară. Eu însă i-am răspuns: „Dimpotrivă, drăguţă, formele dumitale rotunde nu fac decât să te înfrumuseţeze, iar pe mine să mă simt şi mai atras spre dumneata”. Ea s-a înroşit, iar eu m-am ridicat şi am cuprins-o cu amândouă braţele, pentru că numai cu unul nu-i chip.

28 mai. Un bătrân, văzându-mă că stau în apropiere de locul unde se scăldau femeile, m-a întrebat ce caut acolo. I-am răspuns: „Veghez să nu vină tinerii să se uite, că de!”… „Atunci, hai să veghem amândoi!” Şi, zicând aşa, bătrânul s-a aşezat alături de mine şi am început să discutăm despre virtute.

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki,* Nr. 16 din 18 aprilie 1892. Semnată: Omul fără splină. Reproducem acest text.

În anul 1887, Cehov, încetând să mai colaboreze la revistele umoristice, îşi arăta uneori dorinţa, în scrisorile lui din anii 1888 şi 1889, să se întoarcă la unele nuvele mai mici. Iată ce-i scria lui A. S. Suvorin la 29 august 1888: „Renunţ pentru un timp oarecare la lucrările mai mari şi mă întorc din nou la povestirile mici. Mi-e dor de ele.” La rugăminţile repetate ale lui N. A. Leikin, directorul revistei *Oskolki,* de a trimite ceva pentru revistă, Cehov îi promisese că o să scrie pentru el câteva „flecuşteţe” şi nuvele (scrisorile din 23 aprilie 1888, din 27 martie 1889, şi altele). Dar abia la 31 martie 1892 îi comunica: „Aflându-mă în mijlocul naturii, mi-am adus aminte de vremurile de demult şi am scris o nuvelă şi două flecuşteţe în spiritul revistei *Oskolki.* După ce le-am scris, le-am aruncat în sertarul mesei. Dar o să-mi iau inima în dinţi şi o să mai scriu câteva schiţe mici şi atunci vi le trimit toate grămadă.” La 7 aprilie Cehov a expediat nuvelele. Le semnase cu un pseudonim („pe Cehonte l-am suprimat, iar pe Cehov daţi-mi voie să-l rezerv pentru nuvele de alt ton”). Leikin i-a mulţumit pentru plic şi i-a comunicat că intenţiona să publice nuvelele în trei numere „pentru faţă”, şi nu toate deodată (12 aprilie), iar la 7 mai îl anunţa că „au trecut prin cenzură, fără nicio tăietură, câteşitrele schiţişoarele, din care două au şi apărut în *Oskolki,* iar a treia va apărea în Nr. 19 al revistei”. Două din ele au fost semnate cu vechiul pseudonim al lui Cehov „Omul fără splină”, iar a treia cu un nou pseudonim: „Cioară de câmp” (*Oskolki* Nr. 18). Când S. A. Baluhatîi s-a hotărât să includă această nuvelă în culegerea de *Opere* (vol. VII, Moscova, 1931), s-a bazat pe consideraţiile de mai jos, care justifică paternitatea lui Cehov: „1) Judecând după scrisorile lui N. Leikin, nuvela trebuia să apară între 12 aprilie şi 7 mai, adică în Nr. 16, 17 şi 18, mai exact în Nr. 17 şi 18, deoarece în Nr. 16 apăruse deja un «flecuşteţ» al lui Cehov; 2) alte nuvele, apărute în aceste numere şi semnate cu diferite pseudonime, aparţineau unor scriitori cunoscuţi… 3) pseudonimul «Cioară de câmp» nu apăruse în revistă nici înainte şi nici după aceea… 4) în scrisoarea lui din 29 august 1923 către bibliograful I. Masanov, A. Lazarev-Gruzinski scria: «În scrisoarea lui V. V. Bilibin din 13/V 1892, adresată mie, se găsea, între altele, şi acest amănunt: „În Nr. 18 s-a publicat nuvela lui Cehov”». În Nr. 18 se publicase o singură nuvelă *Povestea unei întreprinderi comerciale.* Semnată: «Cioară de câmp». Chiar aceasta era nuvela lui Cehov. (Vezi, de asemenea, L. Fridkes: „O nuvelă necunoscută a lui Cehov”, în culegerea *Cehov şi mediul său,* Leningrad, 1930.)

Povestea unei întreprinderi comerciale

Andrei Andreevici Sidorov moştenise de la maică-sa patru mii de ruble şi cu aceşti bani se hotărî să deschidă o librărie. Se simţea mare nevoie de o librărie. Oraşul era cufundat în ignoranţă şi în prejudecăţi. Bătrânii se duceau numai la baie, funcţionarii jucau cărţi şi beau votcă, cucoanele se ţineau de bârfeli, tineretul ducea o viaţă lipsită de orice ideal, fetele se gândeau cât era ziua de mare la măritiş şi mâncau hrişcă, bărbaţii îşi băteau nevestele, iar pe străzi hălăduiau porcii.

„Idei, cât mai multe idei! îşi zicea Andrei Andreevici. Da, idei!”

După ce a închiriat un local pentru librărie, Andrei Andreevici s-a dus la Moscova şi s-a întors de acolo cu o mulţime de manuale şi de cărţi din autorii vechi şi noi. Apoi a rânduit toată bogăţia aceea în rafturi. În primele trei săptămâni, nu i-a venit niciun cumpărător. Andrei Andreevici stătea în faţa tejghelei, citea din Mihailovski şi făcea eforturi mari ca să cugete cinstit. Când i se întâmpla, de pildă, să se surprindă gândind că n-ar fi rău să aibă acum în faţa lui o plătică cu hrişcă, imediat se indigna: „O, ce gânduri banale!” În fiecare dimineaţă, dădea năvală în prăvălie o fată rebegită de frig, legată la cap cu basma şi cu picioarele goale în galoşi de piele, şi-i cerea:

— Dă-mi de două copeici oţet!

Iar Andrei Andreevici îi răspundea cu dispreţ:

— Ai greşit uşa, domnişoară!

Când îi venea vreun prieten, Andrei Andreevici îşi lua un aer grav şi misterios, cobora de pe poliţa cea mai de sus volumul al treilea din operele lui Pisarev, sufla praful de pe el şi, cu o expresie care parcă voia să spună că mai avea şi alte lucruri în prăvălie, dar se temea să le scoată la iveală, zicea:

— Da, nenişorule… Ce să-ţi spun, cărticica asta, ehei!… Da… Asta, nenişorule… într-un cuvânt, sunt dator să-ţi atrag atenţia, că, înţelegi, dacă ai s-o citeşti, ce să-ţi mai spun, ai să te cruceşti!… Da…

— Bagă de seamă, frate, să n-o păţeşti cumva!

După trei săptămâni, îi intră în prăvălie primul cumpărător. Era un domn cărunt şi gras, cu favoriţi, şi purta pe cap o şapcă cu bandă roşie. După toate aparenţele, un moşier. Îi ceru partea a doua din *Rodnoe Slovo.*

— Aveţi creioane de ardezie? îl întrebă apoi.

— Nu ţin aşa ceva.

— Păcat… îmi vine greu să mă duc până la piaţă pentru asemenea fleacuri…

„Într-adevăr, ar trebui să ţin şi creioane de ardezie, îşi zise Andrei Andreevici după plecarea cumpărătorului. În provincie nu merge să te mărgineşti la o singură specialitate, trebuie să ai tot ce ţine de instrucţie şi contribuie, într-un fel sau într-altul, la dezvoltarea ei.”

Andrei Andreevici scrise la Moscova. Nu trecu o lună şi în vitrina magazinului apărură peniţe, creioane, condeie, caiete, tăbliţe de ardezie şi alte rechizite şcolare. Din când în când începeau acum să intre în prăvălie băieţi şi fete, ba a fost o zi când a făcut vânzare de o rublă şi patruzeci de copeici! Într-o dimineaţă, năvăli în prăvălie fata cea cu galoşi de piele. Andrei Andreevici tocmai deschisese gura să-i spună, cu dispreţ, că greşise uşa, când fata îi strigă:

— Dă-mi hârtie de-o copeică şi o marcă de şapte copeici!

După întâmplarea asta, Andrei Andreevici începu să ţină mărci poştale şi fiscale, ba chiar şi poliţe. Peste vreo opt luni (socotite din ziua când deschisese prăvălia) intră o doamnă să cumpere peniţe.

— Nu cumva aveţi şi ghiozdane? întrebă ea.

— Nu, doamnă, nu ţin.

— Îmi pare rău. În cazul acesta, arată-mi nişte păpuşi, din cele mai ieftine.

— Nu avem nici păpuşi, doamnă, îi răspunse Andrei Andreevici cu părere de rău.

Fără să mai stea mult la gânduri, Andrei Andreevici scrise la Moscova şi curând prăvălia i se îmbogăţi cu ghiozdane, păpuşi, tobe, săbii, armonici, mingi şi alte jucării.

— Astea-s fleacuri! le spunea el prietenilor săi. N-o să treacă mult şi o să aduc şi manuale şcolare, şi jocuri instructive. Trebuie să ştiţi că doresc să organizez sectorul educativ, ţinând seama de cele mai subtile cerinţe ale ştiinţei… Într-un cuvânt…

Şi într-adevăr, a comandat greutăţi, jocuri de crochet, table, un biliard pentru copii, unelte de grădină tot pentru copii şi vreo douăzeci de jocuri ingenioase şi foarte instructive. Ceva mai târziu, trecând prin faţa magazinului, cetăţenii au putut vedea, spre marea lor satisfacţie, două biciclete, una mare şi alta mai mică. Şi comerţul începu să meargă strună. Un dever minunat s-a realizat în zilele dinaintea Crăciunului, mai ales când Andrei Andreevici a pus în vitrină un anunţ cum că are de vânzare jucării pentru pomul de Crăciun.

— Şi încă staţi să vedeţi cum o să-i ating cu articolele de igienă! le spunea Andrei Andreevici prietenilor, frecându-şi mâinile. Numai să am timp să mă reped până la Moscova! O să aduc şi filtre, şi tot soiul de alte articole ştiinţifice perfecţionate… Într-un cuvânt, când o să le vedeţi, o să rămâneţi cu gura căscată! Ştiinţa, nenişorilor, nu trebuie dispreţuită. Nu, nu!

Realizând o mare sumă de bani din vânzări, Andrei Andreevici plecă la Moscova şi cumpără mărfuri în valoare de vreo cinci mii de ruble, parte pe bani gheaţă, parte pe credit. Luă filtre, lămpi frumoase de birou, chitare, pantalonaşi igienici pentru copii, biberoane, portofele, ba până şi câteva colecţii zoologice. În acelaşi timp, cumpără de cinci sute de ruble servicii de masă, de calitate superioară, şi era încântat de ele, deoarece lucrurile frumoase cultivă simţul estetic şi îmblânzesc instinctele… întorcându-se acasă, începu să aşeze mărfurile pe poliţe şi etajere. Şi nu ştiu cum se întâmplă, dar când se urcă să rânduiască raftul de sus, din pricina trepidaţiei pesemne, cele zece tomuri ale lui Mihailovski alunecară, unul după altul. Unul îl lovi în cap, iar celelalte căzură peste lămpi, spărgând două globuri.

— Doamne, că mult se mai scrie!… bombăni Andrei Andreevici, frecându-şi locul vătămat.

Adună apoi toate cărţile, le legă zdravăn cu sfoară şi le îndesă sub tejghea. La vreo două zile după asta, află că vecinul lui, băcanul, fusese condamnat la puşcărie pentru că-şi schilodise nepotul în bătăi şi că băcănia era de închiriat. Încântat de ocazie, Andrei Andreevici stărui să i se treacă băcănia pe numele lui. În zidul despărţitor amenajă în curând o uşă şi cele două prăvălii, făcând acum una singură, se umplură de mărfuri. Dar cum clienţii care intrau în despărţitura a doua a prăvăliei cereau, în puterea obişnuinţei, ceai, zahăr sau petrol lampant, fără să mai stea la gânduri, Andrei Andreevici se aprovizionă şi cu mărfuri de băcănie.

În momentul de faţă, Andrei Andreevici e considerat drept unul dintre cei mai mari negustori din oraşul nostru. În prăvălia lui găseşti: servicii de masă, tutun, dohot, săpun,

covrigi, pânzeturi şi stămburi, articole de băcănie şi de drogherie, puşti de vânătoare, piei dubite şi şuncă. De curând a închiriat în piaţă o dugheană pentru desfacerea vinurilor şi se zice că ar avea de gând să deschidă şi o baie de aburi, cu cabine separate. Iar cărţile, care stătuseră cândva frumos rânduite pe poliţe şi printre care se afla şi volumul al treilea al lui Pisarev, fuseseră de mult vândute cu 1 rublă şi 5 copeici pudul…

Când foştii lui prieteni, pe care Andrei Andreevici îi întâlneşte doar la zile onomastice şi la nunţi şi cărora astăzi le zice în bătaie de joc „americani", aduc vorba despre progres, despre literatură sau despre alte lucruri înălţătoare şi-l întreabă: „Andrei Andreevici, ai citit ultima carte apărută în editura *Vestnik Evropî?"* Andrei Andreevici le răspunde, închizându-şi ochii pe jumătate şi jucându-se cu lanţul gros de aur de la ceas:

— Nu, n-am citit-o… Aşa ceva nu mă priveşte. Eu mă ocup cu lucruri mult mai pozitive.

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki,* Nr. 18 din 2 mai 1892. Semnată: Cioară de câmp. Publicăm acest text.

Din carnetul de note al unui bătrân pedagog pensionar

— După unii, familia trebuie să meargă mână în mână cu şcoala. De acord, dar numai atunci când e vorba de o familie de nobili şi nu de negustori sau de mic-burghezi. Altminteri, apropierea de cei de jos ar putea să îndepărteze şcoala de perfecţiune. Totuşi e bine să ne purtăm frumos cu negustorii şi cu târgoveţii mai bogaţi, ca să nu le răpim plăcerea de a ne invita din când în când pe noi, pedagogii, la câte o budincă.

— Când aud cuvintele *predlojenie*[21] şi *soiuz*[22], elevele îşi lasă cu sfială ochii în pământ. Iar când aud cuvintele *prilagatelnoe*[23] şi *pridatocinoe*[24], elevii prind curaj şi se uită cu nădejde în viitor.

— Deoarece literele *fita* şi *ijiţa* şi cazul vocativ aproape că nu se mai întrebuinţează în limba noastră, s-ar cuveni, judecând cinstit, să se scadă leafa profesorilor de limba rusă. Asta pentru că, odată cu împuţinarea literelor şi a cazurilor, li s-a împuţinat şi munca.

— Pedagogii noştri caută să-i convingă pe elevi să nu-şi piardă vremea cu romane şi ziare, pentru că cititul distrează pe om şi nu-l lasă să se concentreze. Şi unde mai pui că nu aduce niciun folos. Mă întreb însă cum pot elevii să-i creadă, când e ştiut că ei înşişi îşi pierd atâta vreme cu romanele şi cu ziarele? Aţi văzut doctor să se vindece singur? În privinţa asta, conştiinţa mea e curată: iată, sunt treizeci de ani de când n-am mai pus mâna pe nicio carte sau ziar!

— Înainte de a începe să predai elevilor o disciplină oarecare, trebuie să ai grijă, în primul rând, să-şi dea cărţile la legat, pentru că numai atunci când sunt legate poţi să-i pocneşti cu cotorul în cap.

— Copii! Nu există în lumea asta fericire mai deplină decât să ştii că primeşti o pensie!

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki,* Nr. 21 din 23 mai 1892. Semnată: Omul fără splină. Publicăm acest text.

Carasul îndrăgostit

Oricât ar părea de ciudat, singurul caras care trăia încă în iazul din apropierea vilei generalului Pantalîkin, se îndrăgostise lulea de Sonia Mamocikina, care venise acolo în vacanţă. Dar, la urma urmei, de ce vi s-ar părea ciudat? Demonul lui Lermontov nu se îndrăgostise de Tamara, lebădoiul de Leda, şi nu se văd şi astăzi pisari care se îndrăgostesc de fetele nacealnicilor? În fiecare dimineaţă, Sonia Mamocikina venea cu mătuşa ei la scăldat. Carasul cel îndrăgostit înota pe lângă mal şi le urmărea cu privirea. Din pricina uzinei metalurgice „Krendel şi fiii", care se afla în imediata vecinătate a iazului, apa era de mult cafenie, însă carasul nostru vedea totul foarte lămurit. Vedea păsările şi nouraşii spumoşi plutind pe cerul azuriu, vedea cum se dezbrăcau vilegiaturistele, vedea cum le urmăreau cu ochii câţiva tineri ascunşi în tufărişul de pe mal şi cum mătuşa, mare şi groasă, se aşeza pe o piatră înainte de a intra în apă şi îşi mângâia câteva minute trupul, minunându-se singură: „Oare cui naiba îi seamăn? Parcă-s un elefant. M-apucă groaza numai când mă uit!" Sonia însă îşi scotea repede îmbrăcămintea vaporoasă, se arunca ţipând în apă şi, zgribulindu-se de frig, începea să înoate. Atunci, carasul se apropia pe furiş şi se repezea să-i sărute cu lăcomie picioruşele, umerii, gâtul…

După ce se termina scăldatul, vilegiaturistele plecau acasă, să bea ceai cu cornuleţe, iar carasul rămânea să rătăcească singuratic în iazul întins, gândindu-se:

„Bineînţeles că nici nu poate fi vorba de o dragoste reciprocă! Cum ar putea să se îndrăgostească o fată aşa de frumoasă de un biet caras ca mine? Nu, de o mie de ori nu! Nu-ţi face iluzii, peşte vrednic de dispreţ! Soarta ta e numai una: să mori! Dar cum să mor? Pistoale şi chibrituri cu fosfor nu se găsesc în iaz. Noi, caraşii, n-avem parte decât de o singură moarte: botul ştiucii. Dar unde să găsesc eu o ştiucă? A

fost una, pe vremuri, în iazul nostru, dar a luat-o dracul de plictiseală… O, nenorocitul de mine!”

Şi cu gândul numai la moarte, tânărul pesimist se afunda în mâl, scriindu-şi acolo jurnalul…

Într-o zi, spre seară, Sonia şi mătuşa ei stăteau cu undiţele pe mal şi pescuiau. Carasul se învârtea pe lângă plute şi nu-şi mai lua ochii de la fiinţa iubită. Deodată îl fulgeră un gând:

„Da, să mor de mâna ei! îşi zise el şi, înveselit, începu să bată din aripioare. O să fie cea mai dulce şi mai minunată moarte!”

Şi cu hotărâre, doar îngălbenindu-se puţin, se apropie de cârligul Soniei şi-l luă în gură.

— Sonia, la tine muşcă! strigă mătuşa. Muşcă, dragă, muşcă!

— Ah! Ah!

Sonia sări în picioare, smucind undiţa cu toată puterea. Ceva auriu sclipi o clipă în aer, apoi căzu la loc în apă, făcând cercuri pe faţa ei netedă.

— A scăpat! strigară amândouă, îngălbenindu-se. A scăpat! O, draga mea!

Se uitară apoi la cârligul în care rămăsese doar o buză de peşte.

— Vai, draga mea, o certă mătuşa. Nu trebuia să smuceşti aşa de tare. A rămas bietul peştişor fără buză…

Scăpat din cârlig, eroul meu rămase mult timp fără să înţeleagă ce se întâmplase cu el, atât era de ameţit. Mai târziu, când îşi veni în fire, oftă din adânc:

— Vasăzică trebuie să trăiesc, să trăiesc înainte… O, crudă ironie a sorţii!

Iar când mai descoperi că-i lipsea şi falca de jos, carasul se îngălbeni şi izbucni într-un hohot de râs sălbatic: înnebunise…

Mă gândesc acum cu frică, dacă cititorului grav n-o să i se pară ciudat faptul că încerc să-i reţin atenţia, vorbindu-i despre soarta unei fiinţe atât de umile şi de lipsite de orice interes cum e carasul. Dar, la urma urmei, ce poate fi ciudat în asta? Câte cucoane scriitoare nu se ocupă prin reviste groase de viaţa melcilor şi a porcuşorilor de mare, care nu interesează pe nimeni? Imit şi eu cucoanele… Dar, cine ştie, poate că şi eu sunt cucoană şi numai mă ascund sub un nume de bărbat!

Cum spuneam, carasul şi-a pierdut minţile. Trăieşte şi astăzi, bietul de el… E lucru ştiut că majoritatea caraşilor preferă să fie prăjiţi în smântână, însă eroului meu i-ar plăcea orice moarte. Sonia Mamocikina s-a căsătorit cu un droghist, iar mătuşa ei a plecat la Lipeţk, la o soră măritată. Lucrul acesta însă nu trebuie să mire pe nimeni, deoarece sora ei avea şase copii, care-şi iubeau mătuşa…

Dar să mergem înainte cu povestea. Director la uzina „Krendel şi fiii” e inginerul Krîsin. Krîsin are un nepot Ivan, care, după cum ştiţi, face versuri şi le publică prin toate revistele şi ziarele, fără alegere. Într-o zi înăbuşitoare, pe la amiază, tânărul poet trecea pe lângă iaz, când deodată îi veni gust să se scalde. Se dezbrăcă şi intră în apă. Carasul cel nebun îl luă drept Sonia Mamocikina. Fără să stea mult la gânduri, se apropie şi-l sărută cu duioşie pe spinare… Ei bine, sărutul acela avu urmări dezastruoase: poetul nostru se molipsi de pesimism! Nebănuind nimic, ieşi din apă şi, izbucnind într-un hohot de râs sălbatic, se îndreptă spre casă. Peste câteva zile, plecă la Petersburg. Vizitând mai multe edituri, molipsi de pesimism pe toţi poeţii de acolo. Şi de atunci, poeţii noştri nu mai scriu decât versuri pline de jale şi de amar.

Publicată pentru prima oară în revista *Oskolki,* Nr. 21 din 23 mai 1892. Semnată: Omul fără splină. Publicăm acest text.

În scrisoarea lui din 7 iunie 1892, N. Leikin îi scria lui Cehov: „Doamne, ce pacoste şi cu cenzura asta! Ce poate fi mai nevinovat decât nuvela dumitale *Carasul îndrăgostit?* Ei, bine, cenzura a ţinut-o două săptămâni, a dezbătut-o în adunarea generală a cenzorilor şi cu toate că a admis-o spre publicare, i-a tăiat câteva cuvinte.”

{1} Hecuba – personaj din „Iliada“ de Homer, soţia lui Priam, regele Troiei. Expresia folosită aici, care arată indiferenţă faţa de ceva sau cineva, vine de la versurile lui Shakespeare: „Şi toate-acestea sunt pentru nimic! / Pentru Hecuba! / Ce-i lui Hecuba şi ce-i el Hecubei, / De-o poate plânge-aşa?” (Shakespeare, *Hamlet*, actul II, scena 2, pag. 93, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, în traducerea lui Ion Vinea [sub semnătura lui Petru Dumitriu].) (n. ed.).

{2} „Istoria bolii” (lat.) (n. t.).

{3} *Skobelev* Mihail Dmitrievici (1843–1882) – cunoscut general rus, care s-a făcut vestit mai ales în războiul ruso-turc (1875–1876) (n. ed.).

{4} *Perov* Vasili Grigorievici (1833/34–1882) – remarcabil pictor rus, unul dintre întemeietorii realismului democratic în pictura rusă (n. ed.).

{5} *Patti* Adelina (1843–1919) – vestită cântăreaţă de operă de origine italiană (n. ed.).

{6} *Arakceev* Alexei Andreevici (1769–1834) – ministru de război pe timpul lui Alexandru I, care a dezlănţuit în Rusia un regim de cruntă teroare poliţienească (n. ed.).

{7} Ultimul argument (lat.) (n. t.).

{8} Primul vers al cântecului studenţesc *„Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus”* (să ne veselim cât suntem tineri) (n. ed.).

{9} *Ogorul* (n. t.).

{10} *Universul Ilustrat* (n. t).

{11} Prin forţă militară (lat.) (n. t.).

{12} *Leskov* Nikolai Semionovici (1831–1895) – scriitor rus, mare maestru al cuvântului, care în cele mai bune opere ale sale a zugrăvit realist Rusia de după reforma din 1861 (n. ed.).

{13} E cuminte (fr.) (n. t.).

{14} Trei alcătuiesc un consiliu (lat.) (n. t.).

{15} Din poezia *Gânduri-naintea unei intrări principale* de N. A. Nekrasov, Opere alese, vol. I, pag. 167, Ed. Cartea Rusă, 1955, în româneşte de Miron Radu Paraschivescu (n. ed.).

{16} Joc de cuvinte, bazat pe apropierea fonetică dintre cele două nume Osip şi Arhip, şi cele două verbe *ohripnut* şi *osipnut,* care amândouă înseamnă a răguşi (n. ed.).

{17} Cu scaun la cap (n. t.).

{18} Aşa se numesc bărcile mari de pe Marea Albă şi de pe fluviile care se varsă în ea (n. ed.).

{19} Personaj din nuvela *Vîi* de N. V. Gogol (n. ed.).

{20} Cel mai înalt vârf din munţii Caucaz (n. ed.).

{21} *Predlojenie* – gram. propoziţie, dar mai înseamnă şi propunere (n. t.).

{22} *Soiuz* – gram. conjuncţie, dar mai înseamnă şi unire, legătură (n. t.).

{23} *Prilagatelnoe* – gram. adjectiv, dar mai înseamnă şi adăugire, anexă (n. t.).

{24} *Pridatocinoe* – gram. complement, dar mai înseamnă şi supliment (n. t.).

Cuprins

Title page
LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”
Principesa
O poveste banală
Hoții
Gusev
Muierile
Un duel
Nevastă-mea
Zvăpăiata
După spectacol
În surghiun
Vecini
Salonul nr. 6
Spaimă
LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”
Fragment
Povestea unei întreprinderi comerciale
Din carnetul de note al unui bătrân pedagog pensionar
Carasul îndrăgostit

Table of Contents

Title page	1
LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”	5
Principesa	6
O poveste banală	18
Hoţii	74
Gusev	89
Muierile	104
Un duel	117
Nevastă-mea	224
Zvăpăiata	270
După spectacol	297
În surghiun	300
Vecini	309
Salonul nr. 6	327
Spaimă	385
LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”	397
Fragment	398
Povestea unei întreprinderi comerciale	400
Din carnetul de note al unui bătrân pedagog pensionar	404
Carasul îndrăgostit	406